J. JABLONSKIS

RINKTINIAI RAŠTAI

DU TOMAI

VALSTYBINĖ POLITINĖS IR MOKSLINĖS LITERATŪROS LEIDYKLA
VILNIUS — 1959

J. JABLONSKIS

RINKTINIAI RAŠTAI

II TOMAS

VALSTYBINĖ POLITINĖS IR MOKSLINĖS LITERATŪROS LEIDYKLA
VILNIUS — 1959

Sudarė J. PALIONIS

J. JABLONSKIO KALBINIAI TAISYMAI

Be lietuvių kalbos vadovėlių[1], didelę ir taip pat vertingą Jablonskio kalbinio palikimo dalį sudaro jo straipsniai įvairiais lietuvių literatūrinės (jo terminu — „rašomosios") kalbos praktikos klausimais. Tokios rūšies straipsnius bei recenzijas, pavadintus dažniausiai „Kalbos dalykais", Jablonskis ėmė rašyti „Varpe" 1890 m. ir rašė juos paskui kituose lietuviškuose laikraščiuose bei žurnaluose ligi pat mirties — ligi 1930 m. Tuose savo straipsniuose bei recenzijose Jablonskis be atvangos kėlė aikštėn ir taisė visokias ano meto raštuose pasitaikiusias gramatikos, žodyno, rašybos ir stiliaus klaidas, kovojo dėl lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos grynumo bei taisyklingumo, dėl jos normų aiškumo ir vieningumo, dėl tos kalbos prieinamumo plačiausioms lietuvių liaudies masėms.

Kadangi Jablonskio straipsniai bei recenzijos buvo pradėti rašyti dar tuomet, kai tiktai formavosi lietuvių nacionalinė literatūrinė kalba, o baigti — jau tvirčiau nusistojus jos normoms, tai juose, tartum kokiame veidrodyje, ryškiai atsispindi visi būdingesnieji tos kalbos raidos momentai tuo 40 metų laiko tarpu: ir jos plėtojimosi kliūtys bei negalavimai, ir jos augimo, turtėjimo bei tobulėjimo požymiai. Todėl tie straipsniai ir recenzijos, kaip savotiški lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos netolimos pra-

---

[1] Jų trumpa charakteristika duota „Rinktinių raštų" I tomo įvadiniame straipsnyje.

eities metraščiai, visų pirma yra įdomūs ir reikšmingi lietuvių literatūrinės kalbos istorijai: iš jų, geriau negu iš bet kurių kitų Jablonskio raštų, matyti šio įžymaus lietuvių literatūrinės kalbos normintojo kalbinės pažiūros, jo kalbinis metodas bei kriterijai, kuriais remdamasis jis su didžiausiu atsidėjimu dirbo lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos norminamąjį darbą XIX a. pabaigoje — XX a. pirmaisiais dešimtmečiais. Antra vertus, tie Jablonskio straipsniai bei recenzijos didelę reikšmę turi taip pat dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos mokslui, o ypač dabartinės literatūrinės kalbos praktikai, vartosenai, nes juose šalia daugelio dar ir mūsų dienomis aktualių kalbinių taisymų apsčiai randame ir rinktinių gyvosios liaudies kalbos pavyzdžių, ir svarbių literatūrinės kalbos faktų paaiškinimų, ir pagaliau labai gyvą ir gražią paties autoriaus kalbą bei savitą, originalų jo stilių.

Tiesa, ne visi tuose straipsniuose bei recenzijose duodami taisymai ar aiškinimai dabar gali būti besąlygiškai priimti: kartais, nepasirėmęs gausesniais kalbos duomenimis ar dėl savo visuomeninių pažiūrų ribotumo, Jablonskis, ką betaisydamas ar beaiškindamas, ir suklysdavo. Bet dėl to nereikia daug stebėtis: viena, jis buvo savo meto žmogus, o antra, juk tik tas neklysta, kas nedirba. O Jablonskis iš tikrųjų dirbo ir labai daug, ir gana nelengvą kalbos kultūros darbą. Be to, jis dirbo tą darbą dar ir nepavydėtinomis sąlygomis, nes, iš vienos pusės, didesnę savo gyvenimo dalį buvo sunkios ligos sukaustytas, o iš kitos — dėl carinės reakcijos persekiojimų, paskui dėl lietuvių buržuazijos jo darbo ignoravimo bei neįvertinimo ligi pat mirties nesusilaukė nei reikiamos materialinės, nei moralinės paramos.

Todėl dabar, kritiškai vertinant Jablonskio kalbinius taisymus ir aiškinimus, svarbu iškelti aikštėn ne tiek jų spragos, kiek tie teigiami pradmenys, kuriuos galima panaudoti tolesniam tarybinio lietuvių kalbos mokslo plėtojimui ir lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos ugdymui.

* * *

Kaip žinoma, pirmuosius savo kalbinius taisymus ir aiškinimus Jablonskis pradėjo dar tuo metu, kai lietuvių literatūrinėje kalboje giliai buvo įleidęs šaknis feodalinis-bažnytinis žargonas, o kylančios lietuvių buržuazijos veikėjų tarpe plačiai kerojo buržuazinės romantinės pažiūros. Mat, daugelis aušrininkų ir kai kurie varpininkai, nacionalinio išsivadavimo judėjimo ideologijos

veikiami, buvo iš anksto nusprendę, kad lietuvių kalba esanti seniausia, geriausia ir gražiausia už visas kitas kalbas, ir todėl jie rimčiau nesirūpino nei lietuvių literatūrinės kalbos ugdymu, nei tvirtesnių jos normų nustatymu. Kiek daugiau jiems rūpėjo tiktai ano meto raštų kalbos žodyno gryninimas, bet ir čia, nebūdami lingvistiškai pasirengę, jie prisvaičiodavo visokių nebūtų dalykų, prikurdavo naiviausių etimologijų. Pavyzdžiui, aušrininkai, iš vienos pusės, gana dažnai smerkdavo kitų kalbų kilmės žodžių vartojimą, o iš kitos — „įrodinėdavo", kad tokie žargoninio pobūdžio skoliniai, kaip *dūšia, ponas, ponavoti, koronė, storonė* ir kt., esą grynų gryniausi lietuviški žodžiai[1]. Panašių „įrodinėjimų" ir naivių etimologijų nemaža galima rasti ir „Varpe", ypač pirmaisiais jo ėjimo metais, ir kituose to meto buržuaziniuose bei klerikaliniuose laikraščiuose.

Savaime suprantama, kad toks nemoksliškas lietuvių kalbos faktų traktavimas bei aiškinimas, savo laiku buržuaziniams veikėjams padėjęs kelti nacionalinius jausmus plačiųjų liaudies masių tarpe, ilgainiui jau nebegalėjo tenkinti naujų visuomenės gyvenimo reikalavimų. XIX a. gale ir XX a. pirmaisiais dešimtmečiais, pradėjus gausiau leisti tiek periodinę, tiek ir neperiodinę spaudą, taip pat labiau suintensyvėjus visam politiniam, visuomeniniam bei kultūriniam gyvenimui, iškilo gyvas reikalas aiškiau, konkrečiau ir tiksliau spręsti daugelį aktualių lietuvių literatūrinės kalbos praktikos klausimų. Reikėjo tvarkyti, vienodinti tuomet dar nenusistojusią rašybą, norminti žodyną, sintaksę ir kitas literatūrinės kalbos sritis. Bet aušrininkai to negalėjo padaryti, nes jų tarpe nebuvo nė vieno žmogaus, kuris būtų kaip reikiant susipažinęs su kalbos mokslo pagrindais ir literatūrinės kalbos norminimo darbu. Ir štai kaip tik tokiu metu pasirodė Jablonskis, specialius mokslus išėjęs kalbininkas, įžymiųjų rusų lingvistų — akad. F. Fortunatovo, akad. A. Šachmatovo, prof. T. Koršo ir kt. mokinys, kuris jau bemaž nuo pat savo kalbinės veiklos pradžios pastebėjo buržuazinių romantikų eitojo kelio klaidingumą ir pasuko visiškai kita, nauja linkme: atmetęs jų apriorinius romantinius svaičiojimus, lietuvių literatūrinės kalbos normas ėmė grįsti gyvosios liaudies kalbos duomenimis. Antai, jau pirmajame didesniame kalbiniame straipsnyje — M. Miežinio „Lietuviškos gramatikos" recenzijoje, išspausdintoje 1890 m. „Varpe", Jablonskis

[1] Žr. Jablonskio raštai (red. J. Balčikonis), IV t. Kaunas, 1935, 4 psl

nurodė, kad „Norint sustatyti kalbamokslį ir tokiu budu mokįti kitus kalbėti ir rašyti, reikia, žinoma, pačiam gerai suprasti taisykles išguldomos kitiems kalbos *tiesiog nuo žmonių* (mūsų pabraukta. — *J. P.*) ir iš tų raštų, kuriuose darbštus vyrai surinko nemažai musų dainų, mįslių (minklių), priežodžių, patarlių ir pasakų. Iš kitų veikalų medegą gramatikai galima semti tiktai tuokart, jeigu jų rašytojai yra patys parėmę savo darbus ant žmonių kalbos“[1]. 1893 m. tame pačiame „Varpe“, trumpai apžvelgdamas 1883—1893 m. laikotarpiu pasirodžiusių lietuviškų raštų kalbą, jis vėl pažymėjo, kad „lèngva bus ir gerà gramatika sustatyti ir grynai lietuviškai rašyti tik tuomet, kada mes gerai pažinsime *žmonių* kalbą ir pradėsime rašto kalbos taisykles remti ant tų įstatymų, kuriuos mums duoda mųsų žemininkų, ypač sodiečių kalba“[2]. Šitokį liaudinį literatūrinės kalbos kūrimo bei norminimo pagrindą Jablonskis nuolatos akcentuodavo ir savo lietuvių kalbos vadovėliuose, ir savo vėlesniuose kalbiniuose straipsniuose.

Reikalaudamas lietuvių literatūrinės kalbos normas grįsti gyvosios liaudies kalbos vartosena, Jablonskis, iš kitos pusės, skatino rašytojus ne aklai, bet kūrybiškai naudotis liaudies kalbos duomenimis. Jis gerai žinojo, kad be atodairos negalima remtis ir liaudies kalba, nes „prie žodžių ir reiškinių tikrai lietuviškų, vartojamų tarp žmonių nuo senų-senovės, yra mūsų šnekamojoje kalboje daug ir šiukšlių. Tos šiukšlės reikia mokėti atskirti nuo grūdų...“[3] Todėl, patardamas rašytojams imtis medžiagos iš neaprėpiamų liaudies kalbos lobių, Jablonskis reikalavo iš jų ir atsargumo, apdairumo. Štai, pavyzdžiui, 1905 m. „Vilniaus žiniose“ polemizuodamas su P. Samajausku, kažkur žmonėse nugirdusiu ir teikusiu vartoti pasakymą „*Lietuviškas* kalendorius“, Jablonskis pažymėjo, kad „žmonėse“, t. y. liaudies šnekamojoje kalboje, esą galima išgirsti ir tokių pasakymų, kaip „jis, tur-būt, *ant kunigo, ant pono* mokos“, „man tinka *lietuviška* kalba“, „nusipirkau *prūsiško* spirto“, „gavau pinigų *ant alaus, ant šnapso*“ “, bet tokie pavyzdžiai aiškiai rodą, „jog ir „žmonių kalboje“ ne viskas „žmoniškai“ tebėr sakoma“[4]. Šitą pačią mintį Jablonskis ne kartą yra pabrėžęs ir vėliau savo straipsniuose. Pavyzdžiui, 1920 m. pole-

---

[1] Jablonskio raštai, IV t., 3 psl.
[2] Ten pat, 42—43 psl.
[3] P. Kriaušaitis. Lietuviškos kalbos gramatika. Tilžė, 1901, 1 psl.
[4] Jablonskio raštai, IV t., 58 psl.

mizuodamas su A. Jakštu, jis vėl nurodė, kad *„Žmonių kalboje* yra visa ko, teiktinų ir neteiktinų rašomajai kalbai dalykų“ ir kad kalbininkai iš tų įvairių dalykų tiktai „stengiasi susekti bendresnius dėsnius rašomajai kalbai“[1].

Vadinasi, Jablonskis gerai suprato, kad literatūrinė kalba nėra gryna liaudies šnekamosios kalbos kopija, bet kad ji, tarybinės literatūros klasiko M. Gorkio žodžiais tariant, yra „meistrų apdorota“ kalba ir todėl ugdytina bei normintina kūrybiškai atrenkant ir panaudojant liaudies kalbos duomenis. O vienu iš svarbiausių šaltinių geriausiems liaudies kalbos duomenims atrinkti ir gyvosios kalbos dėsniams atskleisti, kaip rodo jau ir anksčiau cituotos jo straipsnių ištraukos, Jablonskis laikė žodinę liaudies kūrybą, tautosaką. Per savo paskaitas klausytojams ar kitomis progomis jis dažnai pabrėždavo, kad liaudies dainos, pasakos, mįslės, patarlės, priežodžiai esąs geriausias gimtosios kalbos mokymosi vadovas. „Norint savos kalbos išmokti ir eiti paskui — su savo plunksna — in žmones, — sakydavo jis, — reikia mokėti pirmiausia žmonių dainos, pasakos, priežodžiai suprasti ir jų kalbós turtais brangenybėmis stebėties“[2]. Dėl to savo vadovėliuose ir straipsniuose pats Jablonskis labai dažnai operuodavo tautosakos pavyzdžiais: jais remdavo tiek savo išvedamas kalbos taisykles, tiek savo kalbinius taisymus.

Be liaudies šnekamosios kalbos ir tautosakos, nemaža reikšmės literatūrinės kalbos kūryboje bei normalizacijoje Jablonskis teikė dar grožinės literatūros kūriniams. Ypač didžiai vertino jis tuos rašytojus, kurie savo kūriniuose nenutoldavo nuo gyvosios kalbos dėsnių, kurie sugebėdavo tinkamai pasinaudoti jos turtais. Todėl, sakysim, savo straipsniuose, keldamas aikštėn atskirų lietuvių rašytojų kalbos ydas, Jablonskis neretai nurodydavo pavyzdžiu jiems Puškiną, Mickevičių ir kitus įžymiuosius kaimyninių tautų rašytojus, kurie, pasak jo, patys daugiausia savo liaudyje gyvenę ir puikiai mokėję „savo *tautosakos,* savo žmonių šnekamąją kalbą“[3]. Iš lietuvių rašytojų dėl tų pačių priežasčių Jablonskis labai vertino Donelaitį, Daukantą, Valančių, Baranauską, Biliūną, Vienuolį ir kt. Iš šių rašytojų kūrinių jis imdavo pavyzdžius savo vadovėliams ir kalbiniams taisymams, iš jų visiems patardavo mokytis gyvos ir taisyklingos kalbos. „Mokantis

---

[1] Jablonskio raštai, IV t., 230 psl.

[2] Ten pat, 191 psl.

[3] Jablonskio raštai (red. J. Balčikonis), V t. Kaunas, 1936, 65 psl.

kalbós, reikės, žinoma, gerai įsiskaityti į žmonių pasakas, dainas (mįsles, priežodžius), į Duonelaičio, Žemaitės ir kitų raštus, į kalbos vadovėlius (į įvairius „kalbos dalykus") ir t. t."[1], — rašė jis 1914 m.

Bet, patardamas besimokantiems kalbos gerai įsiskaityti į žymesniųjų lietuvių rašytojų kūrinius, Jablonskis anaiptol nereikalavo literatūrinės kalbos praktikoje visais atvejais sekti tais rašytojais. Viena, jis žinojo, kad ir geriausiųjų rašytojų kalboje kartais gali pasitaikyti neteiktinų literatūrinei kalbai dalykų, o antra, taip pat suprato, kad griežtas laikymasis ankstesniosios rašytinės tradicijos literatūrinę kalbą galėtų padaryti sustingusią, atitrūkusią nuo nuolatos kintančios, besivystančios gyvosios kalbos. Todėl, aiškindamas kai kuriuos savo meto lietuvių literatūrinės kalbos faktus, Jablonskis kartais nepasikliaudavo nei Daukanto, nei Valančiaus, nei kitų žymesniųjų praeities rašytojų kūriniuose randamais kalbos duomenimis. Štai, pavyzdžiui, dar 1893 m. savo „Kalbos dalykuose" jis rašė, kad „Sekdami Daukantą mųsų rašytojai vartoja netikusį žodį *prašalietis, prašalaitis* (Ausländer), nors Kuršaitis žinojo su tąja prasme ir žmonių kalbos žodį *svetimašalis, svetimšalis.* Jei žodžiai *sodietis, žagarietis, vilkaviškietis, giminietis — giminaitis, pašalietis, žemaitis* turi savo pradžią žodžiuose *sodžius — soda* (=kaima, kaimas), *Žagarė, Vilkaviškis, giminė, pašalys, žemas* (žemė), tad ir *prašalietis* turėtų būt kilęs iš trumpesnio žodžio, sakykime iš *prašalys;* bet kadangi tokio *prašalio* nėra ir negali būt mųsų kalboje, todėl negalime turėti nė kilusio iš to žodžio daiktavardžio **prašalietis*"[2]. Vėliau taip pat ne vienu atveju Jablonskis kritiškai žiūrėjo į atskirus senesniųjų lietuvių rašytojų kalbos faktus. Pavyzdžiui, 1928 m. V. Kamantausko žodynėlio recenzijoje nepritarė šio žodynėlio autoriui, teikusiam vartoti literatūrinėje kalboje Daukanto ir Valančiaus raštų žodį *privalumas* „ypatumo" reikšme; nepritarė čia ir kai kurių kitų žodžių ar žodžių lyčių, paremtų senesniųjų rašytojų kalbos duomenimis, vartojimui[3].

Ypač atsargus būdavo Jablonskis, spręsdamas įvairius lietuvių literatūrinės kalbos praktikos klausimus, su senaisiais XVI—XVII a. lietuviškais raštais. Antai, nors iš senųjų lietuvių rašytojų jis labai vertino Daukšą ir Širvydą, bet į jų raštus nukreip-

---

[1] Jablonskio raštai, IV t., 134 psl.
[2] Ten pat, 22 psl.
[3] Žr. Jablonskio raštai, V t., 194 ir kt. psl.

davo savo žvilgsnį dažniausiai tik tuomet, kada norėdavo įrodyti atskirų žodžių lietuviškumą ar jų vartojimo senumą. Pavyzdžiui, 1914 m. „Viltyje“ polemizuodamas su Druskium (A. Jakštu) dėl pasakymo *nieku būdu,* Jablonskis pažymėjo, kad šis pasakymas jam esąs žinomas ne tik iš suvalkiečių kalbos, bet ir iš senio Širvydo raštų[1]. Minėtoje Kamantausko žodynėlio recenzijoje Jablonskis taip pat ne vienoje vietoje yra operavęs Daukšos ir Širvydo raštų pavyzdžiais, bet irgi daugiausia tik iliustracijos reikalui, dažnai čia netgi pabrėždamas, kad vieno kito dabar vartojamo žodžio bei posakio aptikimas Daukšos ar Širvydo raštuose anaiptol dar neduodąs teisės jo visiškai neliesti[2].

Taigi pagrindiniai literatūrinės kalbos kūrimo bei norminimo šaltiniai Jablonskiui buvo gyvoji liaudies kalba, tautosaka ir įžymiųjų grožinės literatūros kūrėjų, įkūnijusių savo raštuose geriausias liaudies kalbos ypatybes, veikalai. Iš šitų šaltinių jis kaip tik ir sėmėsi medžiagos tiek savo vadovėliams, tiek savo kalbiniams taisymams; šitokiais šaltiniais atsargiai naudodamasis, jis visą amžių vaisingai darbavosi lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos kūrybos bei normalizacijos baruose.

* * *

Kalbant apie Jablonskio varyto lietuvių literatūrinės kalbos norminamojo darbo kryptį ir norint geriau suprasti jo kalbinius taisymus, negalima išleisti iš akių ir jo pažiūrų į nacionalinės literatūrinės kalbos kūrybą bei normalizaciją apskritai. Nors Jablonskis vienu svarbiausiųjų nacionalinės literatūrinės kalbos normų šaltinių, kaip matėme, laikė gyvąją liaudies kalbą, bet jis toli gražu negalvojo, kad tos normos eklektiškai išvestinos iš visų lietuvių kalbos tarmių. Priešingai, stebėdamas objektyvų lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos formavimosi bei plėtojimosi procesą aukštaičių vakariečių pietiečių (suvalkiečių) tarmės pagrindu, Jablonskis gana anksti teisingai suprato literatūrinės kalbos ir tarmių santykį ir bemaž jau nuo pat savo kalbinės veiklos pradžios skatino remti lietuvių literatūrinės kalbos normas visų pirma tos vienos dėl istorinių aplinkybių iškilusios tarmės lytimis. Štai dar 1901 m. „Lietuviškos kalbos gramatikos“ prakalboje detaliai nužymėjęs konkrečias lietuvių nacionalinės lite-

---

[1] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 125 psl.
[2] Žr. Jablonskio raštai, V t., 174, 204, 209 ir kt. psl.

ratūrinės kalbos kūrimo bei norminimo gaires[1], jis vėlesniuose savo raštuose visą laiką ne tik pats stengėsi tų gairių laikytis, bet ir iš kitų reikalavo nuo jų nenukrypti. Pavyzdžiui, 1920 m. recenzuodamas B. Grigaitytės išverstą knygelę „Nuostabūs skruzdės gyvenimo atsitikimai“, Jablonskis prikišo vertėjai, kam ši vartojanti tokius literatūrinei kalbai neįprastus savo tarmės žodžius bei žodžių lytis, kaip *pasinogėjo, suroti, išdygs, atsigrįžti, parnešium* ir kt.[2]. 1926 m. vertindamas kalbos atžvilgiu doc. J. Tumo išverstą „Šiaulėniškio senelio“ V-ją dalį, jis vėl barė vertėją už tai, kam šis „parašytame rašomąja tarme rašinyje“ pavartojęs lytis *atenčio, išbirėjo, pasukė, nėkados, aimanoti, neatmina, kai kurius*... ir tuo būdu sukišęs į vieną maišą kelis katinus, sumaišęs viename rašinyje „skirtingus tarmių tarimus“[3].

Tačiau pats laikydamasis ir iš kitų reikalaudamas raštuose prisilaikyti vienos tarmės, Jablonskis vis dėlto buvo tos nuomonės, kad nacionalinė literatūrinė kalba griežtai nespraustina į vienos pagrindinės tarmės rėmus ir dirbtinai nevaržytina. „Rašomoji kalba, — sakydavo jis, — augdama pati teturi savaime tobulėti“[4] ir „augti saviškai, savomis... taisyklėmis“[5]. Nesant pagrindinėje tarmėje tam tikrų lyčių, o ypač žodžių, reikalingų naujoms sąvokoms žymėti, rašytojai galį jų imtis ir iš kitų tarmių, tiktai turį žiūrėti, kad tie žodžiai būtų daugeliui suprantami[6]. Kai kurių literatūrinės kalbos lyčių netgi nereikią būtinai vienodinti, nes, pavyzdžiui, tokios raštuose pasitaikančios gretiminės lytys, kaip *lipti* ir *lipt, dirbame* ir *dirbam; rašykite* ir *rašykit, troboje* ir *troboj*..., sutinkamos ir lietuvių „rašomojoje tarmėje“[7]. Bet, iš kitos pusės, neleistina ir didelė literatūrinės kalbos lyčių įvairybė, nes literatūrinė kalba turinti būti „sveikas, ne lopytinis padaras, lyg viena kalbos tarmė (bent žodžio lyčių atžvilgiu)“[8]. Todėl, nustatant literatūrinės kalbos dėsnius bei normas, neužtenką vieno kito liaudyje nugirsto pasakymo, bet reikią turėti *„visa eilė žmo-*

---

[1] Žr. P. Kriaušaitis. Lietuviškos kalbos gramatika. Tilžė, 1901, 1—2 psl.

[2] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 242—243 psl.

[3] Žr. Jablonskio raštai, V t., 26 psl.

[4] Jablonskio raštai, IV t., 188 psl.

[5] Jablonskio raštai, V t., 216 psl.

[6] Plg. P. Kriaušaitis. Lietuviškos kalbos gramatika, 1—2 psl.

[7] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 231—232 psl.

[8] Jablonskio raštai (red. J. Balčikonis), III t. Kaunas, 1934, 109 psl.

nių kalbos pasakymų, plačiai vartojamų, sugautų ne iš šio laiko „susipratėlių", bet iš... žmonių juodadarbių..."[1]

Visi šie Jablonskio pasisakymai dar kartą akivaizdžiai parodo, kad literatūrinės kalbos jis iš tikrųjų nelaikė nei eklektine įvairių tarmių sinteze, nei paprasta liaudies šnekamosios kalbos ar vienos kurios nors tarmės kopija, bet įsivaizdavo ją kaip savarankišką, iš vienos tarmės išaugusią, bet tolydžio nuo tos tarmės vis tolstančią ir savais dėsniais, savais keliais teriedančią visos nacijos susižinojimo, kultūrinio bendravimo bei minčių reiškimo priemonę. Ir tokia literatūrinė kalba, Jablonskio nuomone, esanti ne atskirų žmonių, ne kalbininkų, bet visos tautos, o ypač įžymiųjų rašytojų ilgamečio kūrybinio darbo vaisius: „Augant rašomajai kalbai, kalbininkų darbas tėra kelti aikštėn žmonių kalbos dėsniai ir saugoti, kad mūsų rašytojai, ypačiai laikraštininkai, — ir jų esama visokių, — patys neimtų kartais griauti tų kalbos dėsnių... Kad rašytojas, *nesutikdamas su kalbininku,* mėgina vieną kitą dalyką saviškai pasakyti, kad jis, nesitenkindamas kalbininko patarimais, rūpinas pats vis gražiaus, aiškiaus, tiksliaus savo mintis reikšti, kad tuo besirūpindamas jis nesutinka ir su vienu kitu kalbininko pastebėjimu, — tuo džiaugtis tereikia: rašomoji kalba yra pačios tautos ir mokančių jos kalbą rašytojų, ne kalbininkų produktas"[2].

Žinoma, ne visi rašytojai vienodai galį dalyvauti nacionalinės literatūrinės kalbos kūryboje bei normalizacijoje. Tie, kurie atitrūkę nuo svarbiausiojo literatūrinės kalbos šaltinio — gyvosios liaudies kalbos, kurie atpratę arba nenorį mokytis rašyti gyvosios kalbos taisyklėmis, — negalį būti „rašomosios kalbos kūrėjais"[3]. Todėl tokiems rašytojams, „rašantiems dirbtine kalba", neturėtų būti vietos nei mokyklai skiriamuose skaitiniuose, chrestomatijose, nei šiaip knygose, teikiamose jaunimo mokymui bei auklėjimui[4]. Gerų rašytojų kalba turėtų būti „gyva tautos ar žmonių kalba", t. y. tokia kalba, „kad skaitytojas iš rašytojų kūrinio galėtų ir savos kalbos mokytis"[5]. Dėl to tokiems rašytojams reikėtų rūpintis, kad „rašomoji kalba būtų a) lengva, graži, aiški, plačiai supran-

[1] Jablonskio raštai, IV t., 160 psl.

[2] Ten pat, 188—189 psl.

[3] Žr. Jablonskio raštai, V t., 65 psl.

[4] Žr. Jablonskio raštai (red. J. Balčikonis), II t. Kaunas, 1933, 58 psl.

[5] Jablonskio raštai, V t., 120 psl.

tama ir b) taisyklinga (ji turi eiti žmonių, skaitytojų kalbos taisyklėmis)"[1].

Nėra abejonės, kad tokios teisingos, net ir mūsų dienomis nereikalaujančios esminių korektyvų, Jablonskio pažiūros į nacionalinės literatūrinės kalbos kūrybą bei normalizaciją susiformavo XIX a. įžymiųjų rusų rašytojų ir kalbininkų įtakoje, nes pastarieji (pvz., Puškinas, Gogolis, Bielinskis, Černyševskis, Fortunatovas, Šachmatovas ir kt.) nuolatos pabrėždavo didelę gyvosios liaudies kalbos ir tautosakos reikšmę literatūrinei kalbai tobulinti, iškeldavo grožinės literatūros meistrų vaidmenį literatūrinės kalbos kūryboje. Antai, Puškinas dar 1828 m. kvietė jaunuosius rusų rašytojus įsiklausyti „į gyvąją liaudies šneką" („в простонародное наречие") ir iš jos mokytis literatūrinio meistriškumo[2]. O įžymusis kritikas Bielinskis vėliau tiesiog nurodė, kad „Kalbos negalima sukurti, nes ją kuria liaudis; filologai tiktai atskleidžia jos dėsnius ir susistemina juos, o rašytojai tiktai kuria pagal jos dėsnius"[3].

* * *

Susidaręs tokias pažiūras į nacionalinės literatūrinės kalbos kūrybą bei normalizaciją, Jablonskis jomis ir vadovavosi, spręsdamas konkrečius lietuvių literatūrinės kalbos normų klausimus, taisydamas ir aiškindamas įvairias savo gyvenamojo meto raštų kalbos klaidas.

Ir reikia pažymėti, kad Jablonskis tiems savo taisymams bei aiškinimams buvo išsidirbęs net tam tikrą kalbinį metodą, būtent, juos dažniausiai grįsdavo gyvosios liaudies kalbos ir žymesniųjų lietuvių rašytojų vartosenos analogija. Iš analogiškų liaudies kalbos, tautosakos ir žymesniųjų rašytojų pavyzdžių jis spręsdavo ir apie atskirų žodžių darybos gerumą, ir apie sintaksinių konstrukcijų tinkamumą, ir apie kitus lietuvių literatūrinės kalbos normų dalykus. Antai, remdamasis liaudies kalbos vartosenos analogija, Jablonskis dar 1892 m. savo „Kalbos dalykuose" pasmerkė aušrininkų nevykusiai susidarytą *rašėją,* sakydamas, kad: „Kaip nů *mokyti* (-inti), *skaityti, trukdyti, varyti* turime daiktavardžius — *mokytojas* (ir -intojas), *skaitytojas, trukdytojas, varytojas,* teip

[1] Jablonskio raštai, IV t., 144 psl.

[2] Žr. Русские писатели о языке (под редакцией Б. В. Томашевского и Ю. Д. Левина). Ленинград, 1954, 78 psl.

[3] Ten pat, 212 psl.

ir prie *rašyti* gali būt tiktai *rašytojas.* Jei nėra žodžių **mokėjas,* **skaitėjas,* **trukdėjas,* **varėjas,* tad ir iš *rašyti,* kaip ir iš kitų veiksmažodžių su pabaiga *-yti,* ne gali išeiti *rašėjas"[1]. Panašiu būdu vėliau jis aiškino tokių nevykėlių naujadarų, kaip *tvirtynė* „tvirtovė", *ateitinė* „ateitis", *praeitinė* „praeitis", *sandarbininkas* „bendradarbis" *siekis* „tikslas", *žingeidus* „smalsus" ir daugelio kitų, darybą; panašiu būdu, t. y. analogiškais liaudies kalbos pavyzdžiais, grindė ir savo paties kuriamus naujadarus. Štai, sakysim, 1904 m. vietoje *sandarbininko* ir *santautiečio* teikdamas vartoti *bendradarbį* ir *bendratautį* (šalia *tautiečio*), Jablonskis rašė: „Žodžių *sandarbininkas* ir *santautietis* reikšme galėtume, mano nuomone, nepažeisdami savo kalbos įstatymų, vartoti žodžius *bendradarbis* ir, jei būtinai reikėtų, *bendratautis* (prie *tautietis*): kaip sakoma „mano *bendravardis"* (=žmogus, su kuriuo turiu bendrą vardą), teip galėtų dažnas pasakyti ir „mano *bendradarbis"* (=žmogus, su kuriuo jo turimas bendras darbas")[2]. 1914 m. vietoje *vienminčio* teikdamas savo *bendramanį,* jis lygino pastarąjį su gyvosios liaudies kalbos žodžiais *geradaris, lengvatikis...*[3], *partininką* „partijos žmogų" su *istorininku, religininku*[4] ir t. t.

Gyvosios liaudies kalbos ir žymesniųjų rašytojų vartosenos analogija Jablonskis visada remdavo ir sintaksės taisymus bei aiškinimus. Pavyzdžiui, 1911 m. savo „Kalbos dalykuose", norėdamas išaiškinti to meto rašantiesiems, kada vartotini prielinksniai *dėl, per, pro* ir *už,* jis iš pradžios surašė visą pluoštą atitinkamų gyvosios liaudies kalbos, tautosakos ir žymesniųjų lietuvių rašytojų sakinių su tais prielinksniais, o paskui jau analogiškai mėgino nustatyti ir tų prielinksnių vartojimo taisykles literatūrinėje kalboje[5]. Sekančiais metais, teisindamas laiko įnagininko vartojimą tokiuose pasakymuose, kaip „Traukinį *septyniomis* (=*s.* valandomis, adynomis) teateinant", „Jis *penkiais* (=*p.* stundais) parvažiuosiąs, kelsiąs anksti — *trimis",* jis lygino šiuos pasakymus su kitais analogiškais liaudies kalbos pavyzdžiais, sakydamas, kad „Įnagininko linksnis čia lengva suprasti (plg. „kėlėsi *gaidyste, gaidykste;* atvažiavo *paryčiu, pietumis, pavakare, laiku,*

---

[1] Jablonskio raštai, IV t., 17 psl.
[2] Ten pat, 51 psl.
[3] Žr. ten pat, 140 psl.
[4] Žr. ten pat, 176 psl.
[5] Žr. ten pat, 81—84 psl.

šiuo metu...")[1]. Panašiai aiškino jis naudininko, naudininko su bendratimi ir kitų lietuvių kalbos sintaksinių konstrukcijų vartojimą.

Apskritai, nesigailėjimas gausių gyvosios liaudies kalbos, tautosakos ir žymesniųjų literatūros raštų pavyzdžių šalia taisomųjų dalykų yra vienas būdingiausių Jablonskio taisymų bruožų. Tais pavyzdžiais jis ne tik norėjo prikišamai parodyti kurio nors rašytojo daromas klaidas ar pagrįsti savo taisymus bei aiškinimus, bet ir išmokyti rašantįjį pajausti, kas kalboje yra gyva, taisyklinga, o kas dirbtina, netaisyklinga, neteiktina vartoti. Todėl kai kurių Jablonskio straipsnių turinį beveik ir tesudaro vien tik rinktiniai „žmonių kalbos taisyklėmis pasakyti" pavyzdžiai, iš kurių skaitytojas pats turįs susivokti, kas taisytina ir kas netaisytina[2].

Taisydamas įvairias kalbos klaidas, Jablonskis būdavo visiems atviras ir tiesus: nevengdavo pasakyti į akis tiesą net ir dideliems savo meto autoritetams. Pavyzdžiui, kai prof. V. Krėvė Mickevičius „Skirgailos" dramoje pavartojo tokius žodžius bei posakius, kaip *atsiekti* (=pasiekti), *betvarkė* (=netvarka), *neimu domėsin* (=nesidėmiu), *darbą privedu prie galo* (=dirbu ligi galo), *žingeidžiai* (=smalsiai) ir kt., ir paskui savo poleminiuose straipsniuose ėmė atkakliai spyriuotis, nesutikti su Jablonskio taisymais ir netgi pravardžiuoti jį ir kitus kalbininkus „blusininkais" bei kitais įžeidžiamais žodžiais, tai Jablonskis tiesiog nurodė, kad „Autoriaus jau straipsnio pradžioje *daug netiesos pasakyta* apie kalbininkus" ir todėl dėl daugelio „V. Krėvės straipsnio minčių čia neteks man rimtai kalbėti"[3].

Bet, būdamas atviras ir tiesus, Jablonskis savo taisymuose kartais laikydavosi ir tam tikros diplomatijos: tiems, kuriems labiau rūpėjo kalbos taisyklingumas, stengdavosi atitaisyti net ir mažiausią klaidą ir, paprastai, tokius tėviškai pabardavo ar pamokydavo, o tiems, kurie nesirūpindavo kalbos taisyklingumu arba, tardamiesi gerai moką gimtąją kalbą, prasilenkdavo su jos dėsniais, nepasigailėdavo ir griežtesnių žodžių. Pavyzdžiui, kai A. Jakštas ir kiti klerikalai, dėdamiesi dideliais lietuvių kalbos mokėtojais, „Viltyje" ėmė niekinti Jablonskio taisymus ir ypač didelį triukšmą pakėlė dėl jo teiktojo žodžio *dvasininkas,* kuris savo skambėjimu priminęs jiems *šposininką,* tai Jablonskis štai

[1] Jablonskio raštai, IV t., 85—86 psl.
[2] Žr. ten pat, 59—63, 98—100 psl. ir kt.
[3] Jablonskio raštai, V t., 79 ir 83 psl.

kaip jiems ironiškai atkirto: „Redakcija, matyti, norėtų, kad žodis kunigui pavadinti nė antruoju savo galu nebūtų panašus į „*šposininką*". Šis noras būtų, žinoma, pagirtinas.

Bet... bet ką padarysi kalboje su žodžiu „dievi*škas*", kuris savo galūne yra panašus į „bedievi*šką*", arba su žodžiu „mald*ingas*", kurs vienu savo galu yra panašus į „niek*ingą*"?"[1]. Diplomatijos sumetimais, nenorėdamas operuoti savo autoritetu, Jablonskis kartais, ypač poleminius straipsnius, pasirašinėdavo įvairiais pseudonimais bei kriptonimais, tačiau apskritai jis nemėgdavo jais dangstytis.

Taip pat negalima sakyti, kad Jablonskis, taisydamas klaidas, būtų buvęs perdaug griežtas ar užsispyręs: jis visuomet toleruodavo kitų nuomonę. „Jei autorius ar kas kitas tikrai nesutiktų su kuriais mano šios vietos taisymais ir norėtų viešai del jų pasispyriuoti su manim, — sakydavo Jablonskis, — galėčiau del tų taisymų ir teisintis arba, jei reikės, nuo jų ir atsisakyti arba kur-nekur nusileisti ir, gal būt, su savo „priešininku" sutikti"[2]. Ir iš tikrųjų, jeigu kas įtikinamai parodydavo Jablonskį klydus, tai jis bemaž visuomet sutikdavo reviduoti ankstesniuosius savo tvirtinimus. Pavyzdžiui, 1893 m. „Varpe", sekdamas A. Leskynu ir A. Briukneriu, tvirtino, kad priesaga *-ūnas* daugeliu atvejų esanti slaviškos kilmės[3]. Bet vėliau, 1921 m. pasirodžius K. Būgos studijai „Priesagos *-ūnas* ir dvibalsio *uo* kilmė", tuoj pat prisipažino klydęs[4]. Arba vėl: Jablonskis ilgą laiką neteikė vartoti prieveiksmio *noriai,* bet 1927 m. „Švietimo darbe" Pr. Skardžiui įrodžius to prieveiksmio gerumą, jis paskui daugiau jau jo netaisydavo.

Tiesa, dėl laiko stokos, o į amžiaus galą ir dėl sunkios sveikatos būklės, Jablonskis ne visada savo taisymus paremdavo gausesniais kalbos duomenimis arba juos pakankamai argumentuodavo. Kartais jis tenkindavosi vien tik paprastu konstatavimu, kad štai taip ir taip nesą galima rašyti ar sakyti, ir tuoj pat įprastiniu būdu (skliausteliuose arba po taisomųjų sakinių) nurodydavo taisyklingąsias lytis, neretai netgi pridurdamas, jog visų išgalių, kas kur ir kaip taisytina, nė negalįs išdėstyti, nes „tam reikėtų labai daug vietos ir laiko turėti"[5]. Tai, žinoma, yra jo taisymų

---

[1] Jablonskio raštai, IV t., 154 psl.

[2] Ten pat, 336 psl.

[3] Žr. ten pat, 25 psl.

[4] Žr. ten pat, 271—272 psl.

[5] Žr. ten pat, 109 psl.; plg. ten pat, 69 psl. ir kt.

metodo trūkumas. Bet, iš kitos pusės, reikia vis dėlto pasakyti, kad taip elgdavosi Jablonskis dažniausiai tik tais atvejais, kai taisomosios klaidos arba jau anksčiau jo paties buvo išaiškintos, arba tokios akivaizdžios, jog niekam negalėjo kelti abejonių.

Kitas Jablonskio taisymų metodo trūkumas, pastebimas ypač jo straipsniuose bei recenzijose, rašytose ligi 1920 m., — tai nepakankamas taisomųjų dalykų sugrupavimas, susisteminimas. Iš pradžios jis neretai į vieną krūvą sugrūsdavo įvairių įvairiausias kalbos klaidas bei netikslumus ir nesistengdavo jų griežčiau suskirstyti rūšimis. Bet 1920 m. „Švietimo darbe“, matyt, pajutęs tokį savo taisymų trūkumą, jau rašė, kad „Kalbėdamas apie klaidas, stengsiuosi suskirstyti jas rūšimis“[1]. Ir iš tiesų vėlesniuose straipsniuose Jablonskis dažniau mėgindavo vienokiu ar kitokiu būdu surūšiuoti klaidas, nors griežtesnės sistemos vis dėlto nematyti ir paskutiniuose jo taisymuose.

* * *

Savo straipsniuose bei recenzijose Jablonskis daugiausia taisė žodyno bei žodžių darybos, sintaksės ir stiliaus klaidas, kurių mirgėte mirgėjo jo gyvenamuoju metu ypač buržuazinėje periodinėje spaudoje. Tačiau anksčiausia dėl jau minėtų aplinkybių jam teko susidurti su žodyno dalykais.

Visų pirma Jablonskis pakėlė balsą prieš žargoninius skolinius, kuriuos sulenkėję Lietuvos feodalai ir bažnytininkai ištisus šimtmečius brukte bruko į lietuvių literatūrinę kalbą. Antai, jau 1890 m., recenzuodamas M. Miežinio gramatiką, jis pažymėjo, kad „Visas gilesnis kun. Miežinio mokslas, dalykuose kalbos ir gramatikos, išauga, man rodosi, vien iš klaidžiai suprasto patrijotizmo. Kur mini apie sanskritą ir kitas kalbas, — apie sulygintinį kalbų mokslą, visur kun. M-nys yra karštas patrijotas; jam rupi tiktai apgįti musų žodyną, pasakyti visiems savo skaitytojams, kad žodžiai: *duszia, boba**, *gaspada, gaspadorius, gaspadinė, storonė, koronė, ponas, ponavoti* ir daugybė kitų yra grynai lietuviški, o ne pasavįti iš slaviškų kalbų, kaip nurodo lingvistai...“[2] Taip iškėlęs aikštėn kunigo Miežinio pastangas gaivinti feodalinį-bažnytinį žargoną, Jablonskis kitais (1892) metais sa-

---

[1] Jablonskio raštai, IV t., 222 psl.

* *Bobos* dabar lingvistai nelaiko skoliniu (Žr. E. Fraenkel. Litauisches etymologisches Wörterbuch, Lief. I. Göttingen, 1955, 52 psl.).

[2] Jablonskio raštai, IV t., 4 psl.

vo „Kalbos dalykuose“ reikalavo iš rašančiųjų vengti dar tokių skolinių, kaip *rėdas, parėdkas, rėdyti, rėdytojas, rėdyba, rėdikas, rėdystė, urėdas, urėdininkas*. „Iš rašto kalbos mums reikėtų tie žodžiai visiškai išmesti, — rašė jis, — nės, viena, be jų mųsų rašytojai galėtų lengvai apsieiti, kaip apsieina be tų žodžių didumas Lietuvos sodiečių, antra-gi, jie visi pajimti tiesiog iš slaviškų kalbų ar, kaip *rėdikas, rėdystė*, tik paskutiniam laike netikusiai nukalti iš slaviškos žodžių šaknies“[1]. Čia pat jis nepatarė vartoti ir *tavoro, nabašninko, metturgio* ir kai kurių kitų skolinių ar vergiškai išverstų žodžių[2].

Tuo būdu daugiausia Jablonskio rūpesčiu jau XIX a. pabaigoje iš lietuviškų raštų ėmė nykti *abrozas, ale, apieka, apznaima, grabė, kytras, kukorka, liekarsta, macnas, navatnas, padlaga, rėdas, skleinyčia, smertis, šiuilė, učitelis, viera, zabova, zerkolas, zoslanas* ir daugelis kitų žargoninio pobūdžio skolinių, kurių vietoje ilgainiui įsigalėjo iš gyvosios liaudies kalbos paimti arba einat jos dėsniais sudaryti lietuviški žodžiai: *paveikslas, bet, globa, skelbimas, griovys, gudrus, virėja, vaistas, stiprus, keistas, grindys, tvarka, stiklinė, mirtis, mokykla, mokytojas, tikėjimas, žaislas, veidrodis, suolas* ir kt. Vėliau taip pat Jablonskis be paliovos taisė tokius skolinius, kaip *balana* „skala“, *biskelis* „truputis“, *blėdis* „žala“, *desėtkas* „dešimtis“, *korka* „kamštis“, *plecius* „sklypas“, *procė* „darbas“, *šmotas* *„gabalas“* ir kt., ir daugelį jų išgujo iš literatūrinės kalbos vartosenos.

Jablonskio pastangomis pirmaisiais XX a. dešimtmečiais lietuviškuose raštuose ėmė rečiau rodytis ir tokie verstiniai skoliniai, kaip *apvaikščioti* (šventę), *apsivesti* „imti pačią, vesti“, *antgalvis* „antraštė“, *apskelbimas* „skelbimas“, *apturėti* „gauti“, *neužilgo* „netrukus“, *priguleti* „priklausyti“, *reiškia* „vadinasi“, *savistoviai* „savarankiškai“, *užsiiminėti* „tirti“, *užvesti* (sodą) „užveisti“ ir kt., nors pastarieji, reikia pasakyti, buvo gajesni: kai kurie iš jų net ir mūsų dienomis dar nėra visiškai išnykę.

Nustatyti, kuris žodis lietuviškas, o kuris skolintas, Jablonskiui padėjo ne tik geras kaimyninių (ypač rusų ir lenkų) kalbų mokėjimas, bet ir atsižvelgimas į savo gimtosios kalbos tarmių bei šnektų fonetikos dėsnius. Pvz., dar 1892 m. aiškindamas žodžio *grašis* „tam tikras pinigas, Groschen“, kurį Prūsas

---

[1] Jablonskio raštai, IV t., 14 psl.

[2] Žr. ten pat, 18—19 psl.

(V. Pietaris) tada kildino iš *gręžti*, nelietuviškumą, Jablonskis šitaip samprotavo: „Nů šaknies *gręž* — galėtų išaugti tiktai *grąžis* su *ą* ir *ž*, ir tos tarmės, kurios rašto *ą* ištaria kaip *o* arba *u*, turėtų sakyti *grožis*, *grūžis*, tůtarpu nieks dar nerado ir negirdėjo teip kalbant ar tariant. — Matoma, kad iš *gręž-ti* „grašio" neišgręši"[1]. Panašiai, atsižvelgdamas į tarmių fonetikos duomenis, jis aiškino žodžių *svietas*, *griekas* ir kt. nelietuvišką kilmę[2].

Kartais, spręsdamas atskirų žodžių kilmės klausimus, Jablonskis mesdavo žvilgsnį ir į latvių kalbą, ten ieškodavo analogijų bei atitikmenų. Pavyzdžiui, tais pačiais 1892 m., nesutikdamas su „filologiškais" Prūso (V. Pietario) „išvedimais", jis nurodė, kad žodis *spėka* galįs būti lietuviškas ir sietinas su *spėti*, latvių *spēt*[3]. 1904 metais, neteikdamas vartoti skolinio *apart*, jis pažymėjo, kad „Žodžio *apart* (ausser) lietuvių, kaip ir latvių, kalboje turbūt nėra; jo vietą latvių ir lietuvių kalbose dažniausiai atstoja prielinksnis *be*"[4]. Bet tokie palyginimai bei sugretinimai su latvių ar kitų giminiškų kalbų faktais Jablonskio taisymuose vis dėlto yra retas dalykas, be to, jų kiek daugiau pasitaiko tiktai straipsniuose, rašytuose ligi 1905 m. Vėliau, po 1905 m. revoliucijos, pagerėjus kultūrinio gyvenimo sąlygoms ir ryšium su tuo žymiai padidėjus lietuviškų raštų skaičiui, Jablonskiui jau atsirado neaprėpiami taisymų plotai, ir todėl jis nebegalėjo leistis į platesnius nevartotinų skolinių aiškinimus ar lyginimus, ypač kai jie raštuose nuolatos kartodavosi. Tuomet nevartotinus skolinius jis paprastai nurodydavo kontekste kartu su kitų rūšių klaidomis, dažnai netgi nepažymėdamas, kad taisomoji klaida yra skolinys, ir tiktai labai retais atvejais (polemizuodamas su kuo nors ar pan.) skyrium kiek plačiau vieną kitą jų paaiškindavo[5].

Visą savo gyvenimą kovodamas su žargoniniais skoliniais, vergiškais vertiniais ir šiaip nereikalingais kitų kalbų kilmės žodžiais, Jablonskis vis dėlto stengėsi būti nuosaikus: tų skolinių, kurie iš seno buvo labai plačiai vartojami gyvojoje liaudies kalboje ir raštuose, o ypač tų, kuriems nebuvo tinkamų lietuviškų pakaitų, jis paprastai nebevijo iš literatūrinės kalbos. Pavyzdžiui, jis nesmerkė nei *baravyko*, *blyno*, *grybo*, *rūbo*, nei *boti*, nei kitų

---

[1] Jablonskio raštai, IV t., 10 psl.
[2] Žr. ten pat, 12 psl.
[3] Žr. ten pat, 11 psl.
[4] Ten pat, 53 psl.
[5] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 153 psl.; V t., 187 psl. ir kt.

seniai prigijusių slaviškos kilmės žodžių, kuriuos buvo pasišovę išvyti vėlesnieji lietuvių buržuaziniai puristai[1].

Apskritai, į skolinių šalinimą, kaip ir kitus lietuvių literatūrinės kalbos kūrybos bei normalizacijos dalykus, Jablonskis žiūrėjo ne subjektyvaus romantiko ar pedantiško gryníntojo, bet realaus kalbos praktiko akimis. Jam visų pirma rūpėjo, kad lietuvių literatūrinė kalba būtų aiški, suprantama liaudžiai, kad kitų kalbų kilmės žodžiai neapsunkintų eilinio skaitytojo. „Argi, rašant „žmonėms", reik būtinai sakyti: „disciplina aštri — del *formalybės, pakils* laiko *ekonomija*... kviečiami *prelegentai*, žmonių skaičius *progresivai sumažėjo*, žmonės *skaityme regresuoja*?.."....„Kad tų „papuošalų" minėtuose sakiniuose nebūtų, jie, tie sakiniai, būtų daug aiškesni, suprantamesni, žmoniškesni... Svetimais, nesuprantamais žmonėms žodžiais turime rašydami naudotis tik ten, kur be jų apsieiti negalime"[2], — rašė Jablonskis 1914 m. Ir iš tikrųjų, jei mokslinėje literatūroje saikingas kitų kalbų kilmės žodžių, ypač tarptautinių terminų, vartojimas gali būti pateisinamas, tai nespecialiuose, plačiajai visuomenei skirtuose raštuose dažnas jų vartojimas paprastai tik apsunkina reiškiamų minčių supratimą.

* * *

Rūpindamasis lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos žodyno norminimu, Jablonskis kovojo ne tik su nereikalingais skoliniais, bet ir su nevykusiai sudarytais naujadarais. Ypač daug tokių nevykėlių naujadarų XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje buvo prisikalę buržuazinių „Aušros" ir „Varpo" laikraščių redaktoriai bei bendradarbiai. Mat, tuo metu ryšium su paspartėjusiu kapitalistinių santykių plėtojimusi, žemės ūkio, pramonės, prekybos, transporto augimu, klasių kovos smarkėjimu ir klasinės diferenciacijos didėjimu, bendru revoliucinio judėjimo kilimu Lietuvoje, mokslo ir technikos pažanga, pagaliau ryšium su lietuvių literatūros ir apskritai viso kultūrinio ir politinio-visuomeninio gyvenimo pagyvėjimu atsirado nemaža tokių naujų daiktų, reiškinių ir sąvokų, su kuriomis anksčiau mūsų liaudis nesusidurdavo ir todėl neturėjo atitinkamų pavadinimų. Tad aušrininkai ir varpininkai, pradėję savo laikraščiuose rašyti apie įvairius eko-

---

[1] Žr. Kalbos patarėjas. Kaunas, 1939 m.

[2] Jablonskio raštai, IV t., 144 psl.

nominio, politinio bei kultūrinio gyvenimo dalykus, taip pat straipsnius mokslo populiarizacijos ir kitais specialiais klausimais, nebegalėjo išsiversti vien tik gyvosios liaudies kalbos žodynu ir noroms nenoroms turėjo toms naujoms sąvokoms žymėti kurtis naujų žodžių. Bet aušrininkų ir varpininkų tarpe, išskyrus Jablonskį, kaip minėta, nebuvo žmonių, kurie būtų nuodugniau susipažinę su kalbos mokslo pagrindais, su lietuvių kalbos žodžių darybos dėsniais bei polinkiais. Todėl ir jų naujadarų daryba buvo gana palaida, individuali, be kokios aiškesnės sistemos, be tvirtesnių kalbinių kriterijų. Antra vertus, kai kurie varpininkai, o ypač aušrininkai, būdami kylančios lietuvių buržuazijos atstovai ir užsimoję kovoti prieš bet kokią kitų kalbų įtaką, dažnai nukrypdavo į kraštutinumus, į buržuazinį purizmą: be saiko kaldavosi įvairių įvairiausių nevykėlių naujadarų net plačiausiai visose kalbose paplitusių tarptautinių žodžių vietoje. Pavyzdžiui, „Aušroje" „filologą" buvo mėginta vadinti *vilkalbiu* (1884, 198)* „filosofą" — *vilmaniu* (t. p.), „komediją" — *juokžaisliu* (1885, 193), „patriotą" — *lietvilu* (1884, 200), „lyriką" — *meilraščiu* (1883, 75), „archyvą" — *senraštviete* (1883, 80), „harmoniją" — *sąlydyste* (1883, 273), „ironiją" — *pamėkle* (1884, 187), „architektūrą" — *namstatą* (1883, 204), „skulptūrą" — *skaptoryste* (1883, 183), „astronomiją" — *žvaigždininkyste* (1884, 222), „telefoną" — *tolkalbiu* (1886, 100) ir t. t. Čia taip pat buvo vartojami ir tokie nevykėliai naujadarai, kaip *ateitinė* „ateitis" (1883, 180), *ineiga* „įžanga" (1883, 19), *įtalpa* „turinys" (1884, 220), *juodpaiša* „pieštukas" (1883, 74), *ligonbutis* „ligoninė" (1883, 83), *mokintuvė* (ir *mokslabutis, mokslavietė*) „mokykla" (1884, 237), *neprigulmė* „nepriklausomybė" (1884, 70), *praeitinė* „praeitis" (1883, 4), *rašėjas* „rašytojas" (1886, 19), *viendarbis* „bendradarbis" (1885, 350), *žindas* „žinovas" (1885, 276) ir daugybė kitų panašių. Po „Aušros" ėjęs „Varpas" buvo jau kiek nuosaikesnis naujų žodžių darybos atžvilgiu. Bet ir jame vis dėlto dar apsčiai randame tokių netikusių naujadarų, kaip *angliadaris* „deguonis" (1890, 91), *apystata* (ir *apystova)* „aplinkybė" (1892, 109), *draugdirbis* „bendradarbis" (1894, 208), *kitavardis* „pseudonimas" (1891, 78), *mokslavedis* „vadovėlis" (1899, 34), *pirmsėdis* „pirmininkas" (1897, 35), *sandarbininkas* „bendradarbis" (1903, 51), *siekis*

* Skliausteliuose pirmasis skaitmuo rodo laikraščio ėjimo metus, o antrasis — puslapį.

„tikslas“ (1889, 67), *stovoklis* „būklė“ (1889, 62), *saunorystė* „egoizmas“ (1893, 44), *tolynžengystė* „pažanga“ (1889, 149), *žeimystė* „teatras“ (1891, 108), *žinpaišys* „korespondentas“ (1889, 159) ir kt.

Taigi Jablonskiui, susirūpinusiam lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos žodyno tvarkymu, reikėjo nedelsiant pradėti kovą tiek su tokiu nevykėlių naujadarų antplūdžiu, tiek ir su žalingomis puristinėmis tendencijomis, pasireiškusiomis tuo metu naujų žodžių daryboje. Ir pažymėtina, kad Jablonskis į šitą kovą įsitraukė taip pat beveik nuo pat savo kalbinės veiklos pradžios ir tęsė ją visą gyvenimą. Antai, 1892 m. jis pasmerkė *metturgį, prekėją, rašėją, viengentį, vientautį...*,[1] 1893 m. — *ateitinę, apšviestūną, praeitinę, šviesūną, tamsūną...*,[2] 1904 m. — *apšvietą, antgalvį, įspaudą, įtalpą, mokslainę, mokslinyčią, pamokslinyčią, sandarbininką, siekį, sodauninkystę, ukėsą, žingeidų* ir kai kuriuos kitus aušrininkų bei varpininkų nevykusiai sudarytus naujadarus[3]. Jų vietoje Jablonskis teikė vartoti *prekymetį, pirklį, rašytoją, tautietį, ateitį, inteligentą, praeitį, šviesuolį, tamsuolį, apšvietimą, antrašą, įspūdį, turinį, mokyklą, bendradarbį, tikslą, sodininkystę* (ir *daržininkystę*), *valstietį, smalsų* ir kt. gyvosios liaudies kalbos, ankstesniųjų raštų ar savo paties susidarytus žodžius.

Ypač daug teko kovoti Jablonskiui su nevykėliais naujadarais ir puristinėmis tendencijomis buržuazijos valdymo metais. Mat, lietuvių buržuazijai pradėjus kurti savo administracinį aparatą, plėsti mokymo ir mokslo įstaigas, vėl iškilo reikalas kurtis naujų žodžių, ypač naujų specialių terminų, ir, panašiai kaip XIX a. pabaigoje — pirmaisiais XX a. dešimtmečiais, vėl ėmė rastis tokių „kalbos grynintojų“, kurie net ir plačiausiai prigijusius tarptautinius terminus keitė savo pačių prasimanytais ir jokiais kalbos dėsniais nepagrįstais dariniais. Pavyzdžiui, 1925 m. paskelbtame (ir net tuometinės Terminologijos komisijos aprobuotame!) metmeninės braižybos terminų projekte vietoje *etiudo, geometrijos, geodezijos, proporcijos, simetrijos, teorijos, trigonometrijos* ir kitų įsigalėjusių tarptautinių terminų buvo teikiami buržuazinių puristų nukalti įmantrūs naujadarai *moksnis, matomokslis, žemėmata, lygdera, lygmata, tara, trikampjomata* ir pan.

---

[1] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 17—20 psl.
[2] Žr. ten pat, 24—25 psl.
[3] Žr. ten pat, 51—56 psl.

Jablonskis, didžiai pasipiktinęs besaikišku tokių naujų terminų kalimu, tada rašė: „Man, seniui, net galva ima suktis beskaitant įvairius tų terminų rinkinius ar projektus"[1]. Kiek vėliau, 1927 m., jis pakėlė balsą prieš S. Dabušio vertime pavartotus nevykusius naujadarus *apysakrašė* „apysakininkė, apysakų rašytoja", *buitpieša* „biografija", *didžkuris* „genijus", *drabužkabis* „spinta", *mirčioraša* „nekrologas"...[2], o dar vėliau, 1928 m., smarkiai sukritikavo kito įsismaginusio puristo A. Vireliūno kaltinius žodžius *agna* „energija", *būtovė* „istorija", *įdarbė* „kultūra", *orovė* „klimatas", *raštuomenė* „literatūra", *sielotyris* „psichologas", *sugintrinti* „suelektrinti", *tariškai* „teoriškai", *tvarkovas* „direktorius", *vaidykla* „teatras" ir kt.[3]

Išpeikęs šiuos ir kitus panašius buržuazinių puristų nukaltus naujadarus, Jablonskis rašė: „Ar šitie ir kiti tokie žodžiai prigis kuomet bendruose mūsų raštuose, tat parodys ir jau, tur būt, kiek rodo artėjanti ateitis. Pats aš nesitikiu sulauksiąs kuomet jų tikrai prigijusių mūsų raštuose"[4]. Ir reikia pasakyti, kad taip pranašaudamas trumpą tų naujadarų amžių, Jablonskis neklydo: daugelis jų ligi mūsų dienų visiškai išnyko.

Kovodamas su nevykusiais naujadarais ir žalingomis puristinėmis tendencijomis, Jablonskis, iš kitos pusės, nesmerkė tų naujų žodžių, kurie buvo sudaryti einant gyvosios liaudies kalbos dėsniais bei polinkiais ir kurių būtinai reikalavo visuomenės gyvenimas. Tokių naujadarų ir jis pats yra nemaža sudaręs. Pavyzdžiui, be jau anksčiau minėtų *bendradarbio, daržininkystės, pirklio, tautiečio, turinio...*, Jablonskiui priklauso dar *apyskaita* (IV, 63)* *atvirukas* (IV, 120), *degtukas*[5], *deguonis* (IV, 235), *nepriklausomybė* (IV, 108), *pažanga* (IV, 184), *pieštukas* (II, 89), *pojūtis* (V, 75), *sostinė* (IV, 283), *spaudinys* (IV, 64), *švietimas* (II, 51), *teismas* (I, 80), *vadovėlis* (IV, 40), *vaizduotė* (V, 57), *vandenilis* (IV, 212) ir daugybė kitų naujadarų, ypač gramatinių terminų, dabar plačiausiai įsigalėjusių lietuvių literatūrinėje kalboje.

---

[1] Jablonskio raštai, IV t., 307 psl.

[2] Žr. Jablonskio raštai, V t., 150—153 psl.

[3] Žr. ten pat, 212—219 psl.

[4] Ten pat, 216 psl.

* Romėniškas skaitmuo čia ir kitur žymi J. Balčikonio 1932—1936 m.m. išleistų Jablonskio raštų tomą, o arabiškas — tomo puslapį.

[5] Apie *degtuko* atsiradimą žr. J. Balčikonis. Keletas atsiminimų apie J. Jablonskį. — „Literatūra ir kalba" I. Vilnius, 1956, 31 psl.

Kurdamas naujus žodžius, Jablonskis, kaip jau buvo pažymėta, dažniausiai rėmėsi analogiškais liaudies kalbos pavyzdžiais. Todėl daugelis jo naujadarų yra taip vykusiai sudaryti, jog juos net sunku atskirti nuo kasdieninių gyvosios kalbos žodžių. Pavyzdžiui, *degtukas, pieštukas, teismas, vadovėlis* ir kai kurie kiti žodžiai dabar jau tiek įprasti, jog daug kam nė į galvą neateina, kad tai galėtų būti Jablonskio padarai.

Daugiausia Jablonskis kūrėsi išvestinių naujadarų, kiek mažiau — sudėtinių, o dar mažiau — vadinamųjų reikšmės naujadarų (t. y. sudarytų išplėtus, susiaurinus arba pakeitus esamo žodžio reikšmę). Iš pastarųjų ypač ryškus pavyzdys yra *viršininkas,* kurį Jablonskis teikė vartoti, išplėtus reikšmę, „načalniko" vietoje. „Rytiečių kalboje, — rašė jis 1892 m., — yra dar žodis *viršininkas,* kurs ženklina tiek-pat, ką kitur *kerdžius.* Jei prie gyvulių paliktume rašto kalboje vieną *kerdžių,* tad *viršininkas* galėtų reikšti, apskritai kalbant, žmogų, kuris turi kokią viršenybę ant kitų žmonių (Vorsteher, Vorgesetzter, начальникъ)"[1]. Šia reikšme *viršininkas* dabar visur ir vartojamas.

Į naujadarų kūrybą žiūrėdamas kaip į natūralų kalbos praktikos reikalą, Jablonskis pats vengė ir kitiems patarė vengti šioje srityje perdaug didelių užsimojimų, menkai kalbos duomenimis tepagrįstų darinių. Savo kalbiniuose straipsniuose bei recenzijose jis ne viena proga pabrėždavo, kad nauji žodžiai „turi būti dirbami taip, kaip yra žmonių dirbami paprastieji kalbos žodžiai"[2], nes priešingu atveju geriau esą vartoti tinkamesnius skolinius, negu nevykėlius naujadarus.

Tiesa, ne visi ir Jablonskio naujadarai ilgainiui prigijo lietuvių literatūrinės kalbos vartosenoje. Iš tokių plačiau neprigijusių galima paminėti, sakysim, *bendramanį* (IV, 140), kurį 1914 m. teikė *vienminčio* vietoje; *bendravardį* (V, 191), kuriuo 1928 m. buvo linkęs vadinti *sinonimą; draugredaktorį* (IV, 129), kuriuo 1914 m. keitė nevykėlį *sąredaktorių; naujarašą* (V, 54), kuriuo 1926 m. vadino „pirmąją naujos rašinio pastraipos eilutę"; *partininką* (IV, 176), kurį 1914 m. teikė „partijos žmogui" vadinti; *pažymybę* (IV, 325), kuria 1925 m. keitė *atsižymėjimą; pinigyną* (II, 53), kurį 1915 m. buvo pradėjęs vartoti *iždo* vietoje; *pirmaraštį* (ir *tikraraštį*) (V, 23), kuriais 1926 m. mėgino pavaduoti

---

[1] Jablonskio raštai, IV t., 17 psl.
[2] Jablonskio raštai, III t. Kaunas, 1934, 37 psl.

originalą; sąskaitojimą (IV, 179), kurį 1914 m. patarė vartoti vietoj *skaitliavimo* „skaičiavimo"; *skristuvą* (IV, 213), kurį 1917 m. vartojo „orlaiviui" žymėti; *vadoklį* (ir *leidiką*) (IV, 225), kuriais 1920 m. vadino „laidų šilumai daiktą", ir kt. Šių naujadarų vietoje dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje labiau paplitę yra *bendramintis* (ir *vienmintis*), *sinonimas, bendraredaktoris, naujoji eilutė, partijos narys, pasižymėjimas, iždas, originalas, skaičiavimas, lėktuvas, laidininkas* ir kiti žodžiai bei žodžių junginiai.

Dabar, praėjus jau beveik septynioms dešimtims metų nuo Jablonskio kalbinės veiklos pradžios, žinoma, nevisada lengva atsekti, kiek ir kur atskirais atvejais jis yra turėjęs įtakos naujų žodžių darybai ir jų plitimui XIX a. pabaigoje — XX a. pirmaisiais dešimtmečiais. Bet iš gausybės jo kalbinių straipsnių bei recenzijų, iš jo vadovėlių, iš dabartinės literatūrinės kalbos vartosenos, pagaliau ir iš kai kurių ano meto rašytojų bei visuomenės veikėjų pasisakymų aiškiai matyti, kad ta įtaka buvusi labai didelė. Jablonskis per visą savo ilgametės kalbinės veiklos laikotarpį ne tik išgujo lauk daugybę nevykusių naujadarų ir įdiegė daug naujų gerų žodžių, bet ir visą ano meto naujadarų darybą pakreipė liaudine linkme.

* * *

Ligi Jablonskio, kaip tai iš dalies rodo jau anksčiau pateiktieji „Aušros" ir „Varpo" naujadarų pavyzdžiai, ypač labai buvo svyruojama ir painiojamasi priesaginėje žodžių daryboje: vieni tam pačiam reikalui, tos pačios reikšmės žodžiams sudaryti vartodavo vienokias, o kiti — kitokias priesagas. Pavyzdžiui, XIX a. pabaigos raštuose „ateities" sąvokai žymėti buvo vartojama *ateiga* (V 1892, 98), *ateisenė* (A 1886, 100), *ateitinė* (A 1883, 180), *ateitija* (V 1896, 148), *ateituvė* (V 1889, 44)..., „mokyklos" sąvokai — *mokinyčia* (A 1885, 337), *mokintuvė* (A 1884, 237), *mokslainė* (V 1892, 46), *mokslynas* (V 1890, 75)..., „praeities" sąvokai — *praeigis* (A 1883, 77), *praeisenė* (A 1886, 98), *praeitinė* (A 1883, 4)..., „inteligento" sąvokai — *šviesuolis* (V 1897, 81) *šviestūnas* (V 1901, 101)..., „rašytojo" sąvokai — *rašėjas* (A 1886, 19), *rašikas* (A 1884, 13)... ir t. t. To meto raštuose taip pat būdavo apstu ir tokių darinių, kaip *angliškas* (=anglų) fizikas (V 1891, 7), *centrališkas* (=centro) komitetas (AD 1899, 2—3, 1), *politiška* (=politinė) ekonomija (A 1884,

217), *sąnariškas* (=nario) mokestis (V 1893, 28), *tėvyniški* (=tėvynės) varpai (V 1890, 9), *draugijinis* (=visuomenės) reikalas (G 1887, 3), *kapitalinė* (=kapitalistinė) tvarka (V 1899, 51), *atbūtingas* (=būtinas) nuosprendis (V 1889, 184), *paviršingai* (=paviršutiniškai) sakant (V 1889, 3), *pramanytingas* (=pramanytas) dalykas (V 1893, 63), ir pan.*

Todėl Jablonskis, matydamas tokį rašančiųjų įvairavimą ir nesusivaikymą priesaginėje lietuvių kalbos žodžių daryboje, kartu su nevykėlių naujadarų gujimu turėjo aiškinti ir atskirų priesagų reikšmes bei vartojimą. Štai jau 1892 m. savo „Kalbos dalykuose" jis nurodė, kad gyvojoje liaudies kalboje būdvardžiai su priesagomis *-inis, -iškas, -ingas,* tesą daromi tiktai iš pirminių (pvz., *tėvas, molis, medis, šuo*), bet ne iš antrinių (pvz., *tėvynė, tėviškė, molynė, šunija*) daiktavardžių. Tad vietoje *draugijinis* mokslas, *draugijiniai* reikalai, *tėvyniški* varpai... reikią sakyti *draugijos* mokslas, *draugijos* reikalai, *tėvynės* varpai...[1] Tais pačiais metais Jablonskis išryškino ir priesagos *-ikas* reikšmę, pažymėdamas, kad žodžiai su šia priesaga paprastai tereiškią tik „žmogų su laikinu jo darbu: *minikas, kirtikas* yra tai žmonės, kurie tik kokį laiką temina linus arba kerta rugius, paskui-gi, paprastai kitą ką dirba ir iš kito, paprastesnio darbo dūną valgo"[2]. Todėl niekam tikęs esąs *rėdikas,* nusikaltas žymėti žmogui, kuris pastoviau, ilgesnį laiką tvarko redakcijos reikalus[3].

Vėlesniuose savo straipsniuose Jablonskis siauriau ar plačiau aiškino priesagų *-tinis, -tinė, -otas, -ėtas, -uotas, -ietis, -ininkas, -iškis* ir kitų reikšmes bei vartoseną. Štai, 1893 m. neteikdamas vartoti *ateitinės* ir *praeitinės,* jis pažymėjo, kad priesagos *-tinis, -tinė,* pridėtos prie veiksmažodžių kamienų, visuomet turinčios pasyvinę reikšmę: *bristinis* tinklas — esąs toks tinklas, kuriuo brendama, bet ne kuris brenda, *pirktinis* arklys — tai pirktas arklys, *gimtinis* kraštas, *gimtinė* vieta, *gimtinė* diena — tai kraštas, vieta, diena, „kur (kurioj) kas gimęs, o ne tokia vieta, diena, *kuri pati* gimus..."[4] 1912 m., atsakydamas į M. Šikšnio klausimus bei

---

* Skliausteliuose įrašyta raidė žymi ano meto periodinius leidinius, iš kurių paimti pavyzdžiai, būtent: A= „Aušra" (1883—1886), AD= „Aidas Lietuvos darbininkų gyvenimo" (1889), G= „Garsas" (1886—1887) ir V= „Varpas" (1889—1905).

[1] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 20 psl.

[2] Ten pat, 16 psl.

[3] Žr. ten pat.

[4] Ten pat, 24 psl.

abejojimus, Jablonskis trumpai nusakė ir priesagų *-otas, -ėtas, -uotas, -ingas* reikšmę. Pirmosios trys priesagos, t. y. *-otas, -ėtas, -uotas*, rodančios „paviršio, aikštės, visų matomą daiktų ypatybę, visų pastebimą jų savotiškumą" (pvz.: *kuprotas* senis, *šarmotas* langas, *duobėtas* kelias, *kepurėtas* vaikelis, *kalnuotas* kraštas, *plaukuota* galva...), o priesaga *-ingas* — reiškianti „daugiausia daiktų vidaus ypatybę, ne visų pastebimą jų savotiškumą" (pvz.: *išmintingas, protingas* žmogus, *sultingas* obuolys, *žuvingas* ežerėlis...). Todėl, turint galvoje tų priesagų reikšmės skirtumus, nepriderėtų vietoje *protingo, taktingo, talentingo* sakyti *protuotas, taktuotas, talentuotas* ir pan.[1] Antra vertus, Jablonskio nuomone, ne visada gyvojoje kalboje su priesaga *-ingas* esą sudarinėjami būdvardžiai ir vidaus ypatybei žymėti: pavyzdžiui, nesą sakoma *juokdaringas, veidmainingas, bešalingas...*, tad netinką sakyti ir *labdaringos* (=labdarių, lãbdaros) draugijos[2].

Ypač dažnai savo straipsniuose bei recenzijose Jablonskis yra aiškinęs ir taisęs priesagos *-iškas* netaisyklingo vartojimo atvejus. Mat, rašto praktikoje ir po ankstyvesniųjų jo nurodymų ši priesaga dar ilgai buvo maišoma su *-inis, -ingas* arba su ja sudaryti būdvardžiai neskiriami nuo daiktavardžio kilmininko. Pavyzdžiui, raštuose dar ir pirmaisiais XX a. dešimtmečiais neretai pasitaikydavo tokių pasakymų, kaip „*Kariškas* (=karo) Turkų ministeris" (IV, 68), „Pastatė tris *kariškus* (=karo, karinius) laivus" (t. p.), „*Moksliškų* (=mokslo, mokslinių) raštų jie neskaito" (t. p.), „Versta iš *vokiško* (=vokiečių kalbos)" (IV, 94), „Ir jie *kultūrišką* (=kultūros) darbą dirba" (IV, 68), „Jų kalba *netaisykliška* (=netaisyklinga)" (t. p.), „Koks jis *nesąžiniškas* (=nesąžiningas)" (t. p.), „Jo pasielgimas buvo labai *patriotingas* (=patriotiškas)" (IV, 298), „Skaičiau vieną *poetingą* (=poetišką) aprašymėlį" (t. p.) ir kt.

Pats Jablonskis iš pradžios taip pat dar rašė apie „verksmingą padėjimą... *lietuviszkos* spaudos" (I, 4), apie „gramatiką *lietuviškos* kalbos" (IV, 36), „*gramatiškus* darbus" (IV, 3) ir pan. Savo 1901 m. gramatiką jis irgi dar buvo pavadinęs „*Lietuviškos* kalbos gramatika". Bet paskui, apie 1903—1905 m., jau ėmė rašyti: „*lietuvių* kalba ir raštai... negal mums atstoti *lenkų* kalbos..." (I, 70), „*lietuvių* laikraštis" (I, 83), „*Lietuvos* arba *lietu-*

---

[1] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 84—85 psl.

[2] Žr. ten pat, 96, 129, 139 psl.; V t., 5, 224 psl.

vių kalendorius“ (t. p.), „*lietuvių* kalbos gramatika“ (IV, 59) ir t. t. Teisindamas ir kitiems teikdamas tokiais atvejais kilmininko vartojimą, Jablonskis ne kartą pabrėždavo, kad pasakymai „*lietuvių* laikraštis“, „*lietuvių* kalendorius“, „*lietuvių* kalbos gramatika“ žymiai skiriąsi nuo pasakymų „*lietuviškas* laikraštis“, „*lietuviškas* kalendorius“, „*lietuviškos* kalbos gramatika“: pirmaisiais esą norima pažymėti, kad tas laikraštis, kalendorius, gramatika „skiriami lietuvių, Lietuvos žmonių reikalams“, o pastaraisiais — tai, kad tas laikraštis, kalendorius ar gramatika yra „toks, kaip lietuvių“, lietuviškai parašytas[1]. Nors šitoks priesagos *-iškas* ir kilmininko reikšmės skirtumo nusakymas, dabartinėmis akimis žiūrint, gali atrodyti per siauras (priesaga *-iškas* ne visuomet žymi tiktai panašumą), bet praktikos reikalui tai buvo svarbu: rašto žmonėms tas žymiai palengvino suprasti teisingą priesagos *-iškas* būdvardžių ir atitinkamų daiktavardžio lyčių vartoseną.

Priesagos *-inis* reikšmės ir vartojimo Jablonskis savo straipsniuose plačiau neaiškino. Bet iš jo taisymų ir ypač iš 1912 m. „Rašomosios kalbos dalykuose“ surinktų ir sugretintų pavyzdžių skaitytojas galėjo matyti, kad priesagos *-inis* būdvardžiai dažnai pagrečiui vartojami šalia daiktavardžių kilmininkų ir kad ta priesaga žymi asmens ar daikto kilmę bei rūšinę priklausomybę (pvz., *Pilviškių* kunigas ir *pilviškinis* kunigas, *Rygos* alus ir *ryginis* alus, *anties* kiaušiniai ir *antiniai* kiaušiniai...)[2]. Žinoma, vien tik toks kelių ar keliolikos pavyzdžių sugretinimas negalėjo kaip reikiant išryškinti visų tos priesagos reikšmių bei reikšmės atspalvių. Todėl įvairių ano meto raštų autorių čia buvo gerokai painiojamasi, ir Jablonskiui tolydžio tekdavo taisyti netinkamai vartojamus priesagos *-inis* būdvardžius. Be to, taisydamas šios rūšies klaidas, ne visuomet ir jis būdavo teisus: kartais smerkdavo priesagos *-inis* būdvardžius ten, kur jų vartojimas galėjo būti pateisinamas kalbos duomenimis. Pavyzdžiui, nuo 1904 m. jis visą laiką savo „Kalbos dalykuose“ *pradinę* mokyklą taisė į *pradedamąją* mokyklą, nors gyvojoje kalboje paskirčiai bei tikslui žymėti gana dažnai vartojami ir būdvardžiai su priesaga *-inis* (plg. *druskinis* maišas, *duoninis* peilis, *sėklinės* bulbės ir kt.). Kalbos duomenimis gali būti pateisinti taip pat *diplomatiniai*

[1] Žr. Jablonskio raštai (red. J. Balčikonis), I t., 83 psl.; IV t., 58, 91 psl.
[2] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 98—99 psl.

santykiai, *kultūrinis* gyvenimas, *politinė* organizacija, *vidinis* ryšys ir kai kurie kiti priesagos *-inis* būdvardžiai, kurių vietoje Jablonskis reikalavo vartoti daiktavardžio kilmininką arba būdvardžius su *-iškas*[1].

Taisydamas nevykusius priesagos *-inis* darinius, Jablonskis ypač nepakentė iš šios priesagos būdvardžių sudarytų prieveiksmių, tokių kaip *asmeniniai, chronologiniai, dvasiniai, ekonominiai, esminiai, finansiniai, galutiniai, kritiniai, kultūriniai, literatūriniai, protiniai, sistematiniai, visuomeniniai* ir kt. Šitokius prieveiksmius jis visuomet laikydavo aiškiomis kalbos klaidomis ir sakydavo, kad jų niekaip nesą galima pateisinti „žmonių kalbos taisyklėmis". Tokių prieveiksmių vietoje jis patardavo vartoti arba visai kitus žodžius bei žodžių junginius, arba — dažniausiai — prieveiksmius, padarytus iš priesagos *-iškas* būdvardžių. Pavyzdžiui, tokius ano meto laikraštinės kalbos pasakymus, kaip „Aš *asmeniniai* jaučiuosi sveikas" (IV, 300), „...Steigės atstatyti kraštą *ekonominiai* ir *finansiniai*" (t. p.), „Tagorės kūrinius jis nagrinėjo *literatūriniai-kritiniai*" (t. p.), „*Protiniai* imant, jie (vaikai) yra dabar gyvesni" (t. p.), „Teatras padarys *visuomeniniai* kultūrinį darbą" (V, 88), jis taisė į „Aš *pats* jaučiuosi sveikas" (IV, 300), „...atstatyti kraštą *ekonomiškai* ir *finansiškai*" (t. p.), „...nagrinėjo *literatūriškai, kritiškai*" (t. p.), „*Proto atžvilgiu, protiškai* jie... gyvesni" (t. p.), „Teatras *visuomenišką* kultūros darbą padirbs" (V, 88) ir pan.[2] Ir pažymėtina, kad savo taisymais Jablonskis nuo šitokių netaisyklingos darybos prieveiksmių daugelį jau buvo atgrėsęs, bet po jo mirties buržuazinė periodinė spauda kurį laiką vėl buvo įsikandusi juos vartoti.

Kalbant apie priesaginės žodžių darybos klaidų taisymus, paminėtina dar tai, kad Jablonskis yra išgujęs lauk nemaža žodžių su nelietuviškomis priesagomis. Pavyzdžiui, dar 1893 m. jis reikalavo nevartoti veiksmažodžių su slaviška priesaga *-avoti* (*minavoti, juokavoti, kritikavoti*)[3]. Vėliau, kur sutikdamas, nuolatos taisė darinius su nelietuviškomis priesagomis *-ylas, -inyčia* ir kt.

---

[1] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 246, 299 ir kt. psl.; plg. Pr. Skardžius. Žodžių daryba. Vilnius, 1941, 247—248 psl.; A. Valeckienė. Dabartinės lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių vartojimas. — „Literatūra ir kalba" II. Vilnius, 1957, 262 psl.

[2] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 183 psl.; V t., 143 psl. ir kt.

[3] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 21—22 psl.

(pvz., vietoje *darylų, langinyčios, mokslinyčios...* patarė vartoti *dažus, langinę, mokyklą* ir pan.)[1].

Apskritai, Jablonskis savo straipsniuose bei recenzijose nemaža dėmesio skyrė lietuvių kalbos priesaginės žodžių darybos klaidų taisymui ir aiškinimui. Tačiau, rūpindamasis įvairiais lietuvių literatūrinės kalbos praktikos reikalais, jis toli gražu čia ne viską galėjo aprėpti ir ne viską kaip reikiant išaiškinti. Tad ir po Jablonskio liko dar daug tokių teorinių ir praktinių priesaginės žodžių darybos klausimų, kurie reikalavo tolesnių specialių tyrinėjimų[2].

Palyginti mažiau paliesta Jablonskio kalbiniuose straipsniuose yra priešdėlinė ir sudėtinių žodžių daryba. Bet šioje srityje taip pat randame reikšmingų literatūrinės kalbos praktikai pastebėjimų bei klaidų pataisymų. Pavyzdžiui, 1904 m. savo „Kalbos dalykuose" Jablonskis nurodė, kad lietuvių kalboje nesudarinėjami veikėjų vardai (nomina agentis) su priešdėliu *san-*, ir todėl niekam tikę esą tokie varpininkų naujadarai, kaip *sandarbininkas, santautietis* ir pan.[3] Čia pat jis neteikė vartoti ir veiksmažodžių su slaviškos kilmės priešdėliu *da-* (pvz., *darodinėti, daleisti, dasižinoti...*), sakydamas, kad žmonės vietomis to priešdėlio visiškai nežiną[4]. Kitais, 1910 m., pateikęs nemažą pluoštą gyvosios liaudies kalbos pavyzdžių, Jablonskis aiškino kai kurių priešdėlėtų veiksmažodžių (su *at-* ir *per-*) ir iš jų padarytų daiktavardžių reikšmę bei vartoseną ir pastebėjo, kad šalia *atmainos, atkaitos, atkarpos, atvangos...* „apyskaitos, *отчет*" reikšme neteiktina *ataskaita,* nes „ataskaita" turėtų, tarytum, reikšti tą, kas (nuo ko) atskaitoma, kas lieka ką atskaičius..."[5]

Vėliau savo straipsniuose bei recenzijose Jablonskis ne sykį aiškino ir taisė nevykusius darinius su *be-, pri-, virš-* ir kt. priešdėliais. Pavyzdžiui, 1914 m. jis nurodė, kad šalia tokių daiktavardžių, kaip *beakis, -ė, bedarbis, -ė, bedugnis, -ė, bežemis, -ė* ir pan., reiškiančių ko nors nebeturintį ar nebetekusį žmogų ar daiktą, nieku būdu nesą galima pateisinti daiktavardinių abstraktų

---

[1] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 55, 254 psl.; II t., 88 psl. ir kt.

[2] Stambiausias vėlesnis šios srities darbas, kuriame sistemingai aprašytos lietuvių kalbos vardažodžių ir veiksmažodžių priesagos, yra Pr. Skardžiaus „Lietuvių kalbos žodžių daryba" (Vilnius, 1941).

[3] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 51 psl.

[4] Žr. ten pat, 56—57 psl

[5] Žr. ten pat, 61 psl.; plg. šio tomo gale pridėtą 6 pastabą.

bedarbė ir *betvarkė:* šie pastarieji tegalėtų reikšti tik žmogų, neturintį darbo ar tvarkos, o ne „patį darbo neturėjimą (ne *bezrobocie, Arbeitslosigkeit*)“ arba „tvarkos nebuvimą (*безпорядок, Unordnung*)“[1].

Būdamas tvirtai įsitikinęs, kad lietuvių kalboje nėra prielinksnio *virš*[2], Jablonskis taip pat visą laiką taisė ir su priešdėliu *virš-* sudarytus naujus žodžius. Pavyzdžiui, vietoje *viršgamtinio* (V, 25), *viršpajautinio* (V, 74), *viršprigimtinio* (V, 25), *viršžmogio* (V, 5), ir kt. jis teikė vartoti *antgamtinį, antpojūtinį, antžmogį...*, t. y. darinius su priešdėliu *ant-*. Bet šitoks Jablonskio teikimas ilgainiui nesusilaukė visuotinio pritarimo, ir dabar dažniau linkstama sakyti ne *antnorminis, antplaninis, antvalandžiai...*, bet *viršnorminis, viršplaninis, viršvalandžiai* ir pan.

Į amžiaus galą, nusižiūrėjęs į tokius žodžius, kaip *prošvaista, properša, provėža, protarpiais...*, Jablonskis buvo linkęs taisyti ir priešdėlį *pro-* žodžiuose *prokalbė, protėvis* (jų vietoje teikė *senkalbę, sentėvį*)[3]. Bet K. Būgai ir kitiems kalbininkams įrodžius, kad šiuose žodžiuose priešdėlis *pro-* turi kitokią reikšmę, negu anksčiau minėtuose[4], ilgainiui nebuvo pritarta ir šios rūšies Jablonskio taisymams.

Sudėtinių žodžių darybos klaidų Jablonskis savo straipsniuose plačiau neaiškino: tenkinosi dažniausiai tiktai savaip pataisęs jo nuomone netaisyklingai sudarytus sudėtinius žodžius. Iš jo netoleruotų sudėtinių žodžių, be anksčiau minėtų, galima dar nurodyti *atvirlaiškį* (IV, 140), *laisvanorį* (IV, 158), *lygsvarą* (IV, 105), *pirmtakūną* (V, 194), *sostapilį* (IV, 283) ir kt., kurių vietoje dabar labiau yra įsigalėję *atvirukas, savanoris, pusiausvyra, pirmtakas, sostinė.*

* * *

Be žodyno ir žodžių darybos klaidų taisymo, Jablonskis savo kalbiniuose straipsniuose bei recenzijose nuolatos kėlė aikštėn ir įvairius ano meto raštų kalbos sintaksės netaisyklingumus. Ir reikia pasakyti, kad šioje srityje jo taisymo darbas buvo ypačiai

---

[1] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 147—148 psl.

[2] Žr. ten pat, 333 psl.; V t., 9, 30, 52 ir kt. psl.; plg. taip pat šio tomo 61 pastabą.

[3] Žr. Jablonskio raštai, V t., 210 psl.

[4] Žr. šio tomo 83 pastabą.

vaisingas ir aktualus. Aktualus dėl to, kad lietuvių literatūrinės kalbos sintaksė Jablonskio gyvenamuoju metu buvo labai apleista ir kitų kalbų įtakos paveikta. Iš vienos pusės, nemaža čia svėrė tà aplinkybė, kad daugumas ano meto rašytojų bei veikėjų ėjo mokslus mokyklose, kur buvo dėstoma kitomis kalbomis (rusų, lenkų). Besimokydami, be to, ir bedirbdami kitoje kalbinėje aplinkoje, jie nejučiomis įprasdavo ir, ką lietuviškai kalbėdami ar rašydami, reikšti savo mintis nelietuviškos konstrukcijos sakiniais, nelietuviškos konstrukcijos frazėmis. Antra vertus, ligi 1911 m. nepasirodė nė vieno norminio lietuvių kalbos sintaksės vadovėlio, kuriuo būtų galėję kiekvienu atveju pasiremti XIX a. pabaigoje ar XX a. pradžioje lietuviškai rašiusieji žmonės.

Tokiomis aplinkybėmis Jablonskiui jau nuo pat savo kalbinės veiklos pradžios teko ne tiktai aiškinti elementarius lietuvių kalbos sintaksės dalykus, bet ir taisyti dažnai pasitaikiusias raštuose linksnių, prielinksnių, dalyvių, pusdalyvių, padalyvių vartojimo ir kitas klaidas.

Didžiausią Jablonskio kalbiniuose straipsniuose randamų sintaksės taisymų dalį sudaro netaisyklingo linksnių ir prielinksnių vartojimo atvejai. Pavyzdžiui, jo straipsniuose galima priskaičiuoti 50 su viršum sakinių, kuriuose taisomas vien tik klaidingai vartotas ano meto raštuose vardininko linksnis. Dar daugiau tokių sakinių yra duota klaidingai galininko, įnagininko ir kai kurių prielinksnių vartosenai pailiustruoti. Visa tai rodo, kad Jablonskio gyvenamuoju metu linksnių ir prielinksnių vartosena ypač smarkiai šlubavo ir joje daugiau negu bet kur kitur buvo jaučiama kitų kalbų įtaka.

Jablonskio laikais raštų kalboje visų pirma dažnai buvo klaidingai vartojamas vardininkas ir galininkas vietoje dalies kilmininko, pvz.: „Tame vakare bus ir *svečiai*" (=...bus ir *svečių*) (IV, 66), „Jų tarpe kilo *visokie sumanymai*" (=...kilo *visokių sumanymų*) (IV, 184), „*Molis* esti visokios spalvos..." (=*Molio* yra, esti visokios spalvos) (IV, 223), „Ant žemės pasitaiko kai kur *sūrūs šaltiniai*" (=...pasitaiko kai kur *sūrių šaltinių*) (IV, 224), „Ji turi ir *tokius mokinius*, kurie nieko nesimoko" (=... turi ir *tokių mokinių*,...) (IV, 78), „Žinau ir *tokius atsitikimus*" (=Žinau ir *tokių atsitikimų*) (t. p.) ir kt. Tokiais atsitikimais keisdamas vardininką ar galininką kilmininku, Jablonskis, žinoma, buvo teisus, nes gyvojoje kalboje, norint pažymėti ne daiktų visumą, o tik jų dalį, paprastai visuomet vartojamas vadinamasis dalies kilmininkas.

Su galininkiniais veiksmažodžiais *skaudėti, sopėti, gelti, maus-ti, niežėti*... vartojamą raštuose vardininką Jablonskis keitė galininku, pvz.: „Skaudėjo *visi raumens, visi kaulai*" (=Skaudėjo *visus raumenis, visus kaulus*) (IV, 313), „Suskaudo rudžiui *širdis*" (=Suskaudo rudžiui *širdį*) (V, 7), „*Rankos* niežti" (=*Rankas* niežti) (IV, 329) ir t. t. Taip taisydamas, jis čia rėmėsi aukštaičių tarmėmis, kur su minėtais veiksmažodžiais paprastai vartojamas galininkas (pvz., sakoma: „Man *galvą* skauda, *šonus* sopa, *pilvą* niežti, *širdį* maudžia, *rankas, kojas* gelia..."); žemaičiai tokiais atvejais dažniausiai turi vardininką[1].

Po vadinamųjų slinkties veiksmažodžių tikslui ar siekimui reikšti gyvojoje kalboje paprastai vartojamas kilmininko linksnis. Bet ano meto raštuose kartais nuo šios taisyklės buvo nukrypstama. Todėl Jablonskis visus sutiktus tokios rūšies nukrypimus taisydavo ir klaidingai pavartotus linksnius keisdavo į siekimo kilmininką, pvz.: „Buvo atvažiavęs ir tardytojas *tam nusižudymui* ištirti" (=...*to nusižudymo* ištirti) (IV, 193), „Aš juos siunčiu į Cincinatį *arklius* parduoti" (=...*arklių* parduoti) (IV, 320), „Vokiečiai atvyko *kunigaikštį* pasveikinti" (=...*kunigaikščio* pasveikinti) (IV, 330) ir t. t.

Savo straipsniuose Jablonskis ne kartą aiškino ir sudurtinio tarinio, reiškiamo veiksmažodžiais *būti, likti, rodytis, tapti*... su vardininko ir įnagininko linksniais, reikšmės skirtumą. Nors gyvojoje liaudies kalboje (tarmėse) tokiais atsitikimais tarinio vardininku dažniausiai nusakomas pastovus, įprastinis veikėjo darbas ar įprastinė būsena, o tarinio įnagininku — nepastovus, neįprastinis darbas ar nenuolatinė būsena (tai, kuo kas dedasi ar yra laikomas tam tikru metu), bet raštuose tiedu linksniai buvo gerokai maišomi. Todėl Jablonskis, aiškindamas tų tarinio linksnių reikšmės skirtumą, kartu taisydavo ir netaisyklingo jų vartojimo atvejus, pvz.: „Varnių seminarijos *rektorius* tuo laiku buvo Motiejus Valančius" (=...*rektorium*...) (V, 44), „Juozapas tapo kitų... *prižiūrėtojas* ir *vyresnysis*" (=...*prižiūrėtoju* ir *vyresniuoju*) (t. p.), „Šitas man *intariamu* išrodo" (=...*įtariamas* rodosi) (IV, 174), „Šautuvu esi pasirodęs *vyru* esąs" (=...*vyras* esąs) (IV, 317), „...bet iš to, ką sutaupome, liksime *turtingais*" (=...liksime *turtingi*) (V, 35) ir kt.

Ypač dažnai Jablonskiui tekdavo taisyti posakius su klaidingai vartojamais vietininkais. Ano meto raštuose pasitaikydavo visų

[1] Žr. šio tomo 64 pastabą.

pirma nemaža vietininkų, vartojamų ne savo kalbos įpročiais sekant, bet nusižiūrėjus į kitas kalbas, pvz.: „*Kame* jis kaltas?" (=*Kuo* jis kaltas?) (IV, 66), „Sustabdė garlaivį *trijuose sieksniuose* nuo kranto" (=...per *tris sieksnius* nuo kranto) (IV, 93), „Paminklas buvęs padarytas *pavidale* didelio piramidalio stulpo" (=... didelio piramidės stulpo *pavidalu*) (IV, 107), „Malonu būtų išgirdus *tame klausime* ir jų nuomonę" (=...išgirdus *dėl to klausimo* ir jų nuomonę) (IV, 174), „Pirmą turime dieną šiltą *pilnoje prasmėje*" (=...*pilna prasme*) (V, 29), „Mes esame kalčiausi *tame*, kad menas smunka..." (=...*tuo*, kad...) (V, 91), „*Sąryšy* su... liga naujo ministerių kabineto sudarymas kiek užtruks" (=*Dėl*... ligos..) (V, 225—226), „*Tame laike* lietuviai buvo skaitomi kaipo slavių šaka" (=*Tuo laiku*... buvo laikomi slavų šaka) (IV, 338) ir pan.

Kaip matyti jau iš čia pateikto nedidelio žiupsnelio Jablonskio taisytų pavyzdžių, anais laikais raštuose kitų kalbų įtakoje esamasis vidaus vietininkas buvo klaidingai vartojamas ne tik vietos, laiko, bet ir priežasties bei predikatyviniams santykiams reikšti.

Kiek rečiau to meto raštuose pasitaikydavo netaisyklingos vidaus einamojo vietininko (iliatyvo) vartosenos atvejų. Bet, iš kitos pusės, negalima sakyti, kad jų tada visiškai nėra buvę ir kad jie nesusilaukę Jablonskio taisymų. Priešingai, tokių taisymo reikalavusių pavyzdžių, kaip „Buvo jau ir *mirtin* (=mirti) pasmerktas" (IV, 66), „Jis perdaug tikėjo, *pavyzdin* (=pavyzdžiu), rykščių galingumu" (t. p.), „Valst. D. paleista *poilsin* (=poilsio) (IV, 137), „Mes statom *naktin* (=nakčiai) pieną dubenyse" (IV, 332), „...visados jam *vienan balsan* (=vienu balsu) atsakydavo" (V, 94) ir pan., randame net ligi 1927 m. ne viename jo straipsnyje.

Taip pat nuolatos tekdavo Jablonskiui taisyti klaidingai vartojamus linksnius po veiksmažodžių *atstovauti, atitikti, atsikratyti, pasiekti, tikėti, veikti* ir kt. Mat, ano meto raštuose, ypač periodinėje spaudoje, *atstovauti* ne retai buvo vartojamas su galininku (pvz., „Jų sūnelis *atstovavo geriausią* mūsų jaunimo *sluoksnį*" =...*geriausiam*... *sluoksniui;* V, 28—29), *atitikti* — su naudininku (pvz., „toji technika *atitinka* jo *individualybei*" =...jo *individualybę;* V, 90—91), *atsikratyti* — su prielinksniu *nuo* ir kilmininku (pvz., „Jie norėtų ir *nuo ispanų atsikratyti*" =...*ispanais* atsikratyti; IV, 93), *pasiekti* — su kilmininku (pvz., „...lei-

dinys *pasicktų* jo *užsibrėžtų* tikslų" =...jo *užsibrėžtus tikslus;* V, 90—91), *tikėti* — su prielinksniu *į* ir galininku (pvz., „*Į ką* jie *tikėjo*, ir aš tikiu" =*Ką* jie tikėjo...; V, 51—52), *veikti* — su prielinksniu *į* ir galininku (pvz., „Visa tat *veikė į jo* išvargusius nervus" =...*veikė* jo *išvargusius nervus;* IV, 313) ir t. t. Taisydamas ir aiškindamas šitokius linksnių vartojimo netaisyklingumus, Jablonskis nemaža pasitarnavo tiek lietuvių kalbos sintaksės mokslui, tiek literatūrinės kalbos praktikai: iš vienos pusės, teisingai nustatė, kokių linksnių reikalauja tie lietuvių kalbos veiksmažodžiai, o iš kitos — atkreipė daugelio rašančiųjų dėmesį į veiksmažodinį linksnių valdymą apskritai.

Spręsdamas atskirų linksnių vartojimo klausimus ir taisydamas šios rūšies klaidas, Jablonskis, kaip minėta, daugiausia vadovavosi analogiškais gyvosios liaudies kalbos vartosenos duomenimis. Kartais net ir tokiems abstraktaus pobūdžio posakiams, kuriems atitikmenų liaudies kalboje sunku būdavo rasti, taikydavo tą analogijos principą: lygindavo juos su visai konkrečios reikšmės, bet tolimos prasmės liaudiniais pasakymais. Pavyzdžiui, 1926 m. taisydamas M. Gustaičio monografijoje apie P. Kriaučiūną rastą sakinį „Jose mokinys... jautėsi *atgimęs* protėvių *dvasia*" (=protėvių dvasią atgimęs), Jablonskis čia galininko reikalingumą teisino tokiais konkrečios reikšmės, bet tolimos prasmės liaudiniais posakiais, kaip „nušalęs *rankas*, pavargęs *kojas*, *galvą* nuvargęs, *veidą* nušvitęs"[1]. Panašiais pavyzdžiais jis rėmėsi, taisydamas ir tokius sakinius, kaip „Aš pabudau *siela* subrendęs" (=...sielą subrendęs, plg. „*rankas* sušilęs, *sprandą* nutrūkęs, *pilvą* sušlapęs"), „Aš visas drebu *širdimi*" (=...*širdį* drebu, plg. „visi skaitydavom *kinkas* drebėdami")[2] ir kt.

Tačiau, remdamasis tolimosios analogijos pavyzdžiais ir neturėdamas tolygių gyvosios kalbos atitikmenų, Jablonskis kartais čia kiek ir nuklysdavo arba pasiūlydavo mums dabar ne visai įprastų pasakymų. Štai, sakysim, jis visą laiką buvo įsitikinęs, kad lietuvių kalboje tegalįs būti tiktai pobūvio galininkas, ir todėl nuolatos taisė sakinius, kaip „Aš *valandėlei* išeisiu" (=...valandėlę išeisiu) (IV, 313), „Jie atvyko pas mus *ilgesniam laikui* atsilsėti" (=...ilgesnį laiką atsilsėti) (V, 7), „Keleiviai apsistoja *trumpam laikui* prie salelės" (=...kurį laiką...) (V, 18—19), „Vil-

---

[1] Žr. Jablonskio raštai, V t., 59 psl.

[2] Žr. ten pat., 8 psl.

niuje norėjo mane sulaikyti *dviem savaitėm*" (=...dvi savaiti, dvi savaites) (V, 28) ir pan. Bet gyvosios kalbos faktai rodo, kad tokiais atsitikimais neretai vartojamas ir pobūvio naudininkas[1]. Neįprastas mums rodosi ir Jablonskio teiktasis galininkas sakinyje „Tad, norint, kad valstybė ekonomiškai būtų stipri, pirmon galvon tenka sustiprinti jos pamatus..." (=Kad valstybė *sutvirtėtų finansus,* pirmiausia...) (V, 162). Šiuo atveju bene aiškesnis ir įprastesnis būtų sakinys, jeigu sakytume" „*Kad sutvirtėtų* (sustiprėtų) valstybės *finansai,...*", t. y. jeigu vietoje galininko pavartotume vardininką (plg. „Jau *stiprėja* jo *sveikata*", „*Silpnėja* jos *akys*" ir pan.).

Panašių abejotinų linksnių vartojimo taisymų atidus mūsų dienų skaitytojas, galimas daiktas, ir daugiau surastų Jablonskio straipsniuose. Tačiau, apskritai, didžioji šios rūšies taisymų dauguma ir dabar mums nekelia nė mažiausių abejonių.

Nuo pat savo kalbinės veiklos pradžios ėmęs aiškinti ir taisyti netaisyklingo linksnių vartojimo atvejus, Jablonskis tuo pat metu susirūpino ir prielinksnių vartojimu. Antai, jau 1893 m. „Varpe" („Kalbos dalykų" skyriuje) jis aiškino prielinksnių *per* ir *nuo* vartoseną, sakydamas, kad lietuvių kalboje tie prielinksniai „gali stovėti kaip prie pasyvo, teip ir prie aktyvo, ir stovėdamu prie pasyvo jůdu nereiškia veikiančio daikto; matoma, jůg reiškiniai „arklys *nů* žmogaus pirktas, *per* žmogų pirktas ir arklys *žmogaus* pirktas" ne vienodą turi prasmę, ir vieno reiškinio vietoj kito negalima vartoti"[2]. Toliau jis čia, remdamasis gyvosios kalbos pavyzdžiais, nurodė, kad prielinksnis *dėl* lietuvių kalboje reiškiąs tik priežastį, bet ne tikslą; be to, kad priežasčiai reikšti niekuomet nesąs vartojamas prielinksnis *iš* su kilmininku[3]. Tai išdėstęs, Jablonskis ten pat ir taisė tokius ano meto raštuose dažnai pasitaikiusius nelietuviškus pasakymus su šiais prielinksniais, kaip „mokyklos *dėl apšvietimo* žmonių" (=mokyklos žmonėms apšviesti), „*iš priežasties* karo, *iš priežasties* valymo kalbos" (=dėl karo, dėlei valymo kalbos) ir pan. (IV, 27).

Vėliau parašytuose straipsniuose bei recenzijose Jablonskis siauriau ar plačiau aiškino prielinksnių *ant, į, iki, pas, po, prie, pro, su, sulig, už...* reikšmes bei vartoseną ir taip pat taisė įvairias

---

[1] Žr. *J. Jablonskis.* Rinktiniai raštai, I t. Vilnius, 1957, 679 psl.; plg. dar „Gimtoji kalba". Kaunas, 1937, 7 sąs., 114 psl.

[2] Jablonskio raštai, IV, 26 psl.

[3] Žr. ten pat, 26—27 psl.

netaisyklingas konstrukcijas su tais prielinksniais. Ir pažymėtina, kad didžiausią jo šios rūšies taisymų dalį sudaro įvairūs versfiniai posakiai, pvz.: a) „Buvau *ant stoties* (=*stotyje*)" (IV, 66), „Jų nekvietė *ant* lietuvių *vakaro, ant koncerto* (=į lietuvių vakarą, į koncertą)" (t. p.), „*Ant aštuntos valandos, ant aštuonių* (=aštuntą valandą, aštuoniomis) turės draugijoje būti" (IV, 66—67), „*Ant tų žodžių* (=sulig tais žodžiais) išbėgau laukan" (IV, 283), „...ir daugel kas skundės *ant manęs* (=manimi)" (V, 51)...; b) „*Į laiką* (=laiku) atnešei pinigų" (IV, 67), „Įstoti *į* sąjungos *narius* (=sąjungos nariu, į sąjungą nariu) nesunku" (IV, 80), „Viensėdis" eina du kartu *į mėnesį* (=mėnesyje)" (IV, 128)...; c) „*Pas jį* (=jo) vaikų pilni pašaliai" (IV, 67), „Svajojama *pas juos* (=jų) apie viską" (IV, 174), „*Pas autorių* nėra (=autorius neturi) minties stiprybės" (V, 9)...; d) „*Sulig to* (=tuo, dėl to) jis ir buvo didžiai nusikaltęs" (IV, 67), „Dabar juos baudžia *sulig 129 str.* (=129-tuoju straipsniu)" (t. p.)...; e) „*Už kelių dienų* (=po kelių dienų) ir tardytojas pasirodė" (IV, 183), „Nelaikyk man *už gėdą* (=gėda, per gėdą), kad prašau mane gelbėti" (IV, 333) ir t. t. Šitokie nuolatos besikartojantieji Jablonskio straipsniuose prielinksnių vartosenos taisymai akivaizdžiai rodo, kaip sunkiai daugeliui ano meto rašytojų buvo apčiuopiama ši sritis ir kaip smarkiai juos čia buvo paveikusi kitų kalbų įtaka.

Pagrečiui su verstinėmis prielinksninėmis konstrukcijomis Jablonskis nemaža yra taisęs ir šiaip visokių netaisyklingo prielinksnių vartojimo atvejų. Pavyzdžiui, raštuose ilgą laiką buvo painiojamos prielinksnių *per* ir *pro* reikšmės ir nedaroma jokio skirtumo tarp pasakymų „Žiūrėjo *per tvorą*" ir „Žiūrėjo *pro tvorą*", „Lindo *per langą*" ir „Lindo *pro langą*"... Todėl Jablonskis, pasirėmęs gausiais gyvosios liaudies kalbos duomenimis, ne tik nurodė, kad Lietuvos žmonės beveik visur griežtai skiria *per* nuo *pro* ir kad „«Per tvorą (neparverstą)» žiūrėti tegali Lietuvoje didelis augštas padaras (gyvulis), ne žvirblis, ne mažas vaikelis; «pro tvorą» žiūrėti ir ką kita pro ją daryti gali ir žvirblis, ir žąsis, ne tiktai žmogus, ne tiktai arklys"[1], bet ir visados taisė tokius pasakymus, kaip „Kitus daiktus *per vamzdžius* (=pro vamzdžius) išpučia" (IV, 224), gali pamatyti *per* (=pro) žiūronus" (IV, 283), „Huris *per* (=pro) savo teleskopą žiūrėjo į ežerą" (IV, 317), „*Per langus* (=pro langus) ūžė vėjas" (IV, 321) ir kt.

[1] Jablonskio raštai, IV t., 83 psl.

Kantriai taisydamas šiuos ir daugybę kitų netaisyklingo prielinksnių vartojimo atvejų (jų visų čia, žinoma, neįmanoma suminėti), Jablonskis didžiai nusipelnė lietuvių literatūrinės kalbos praktikai: raštuose kuo toliau tuo vis mažiau pasitaikydavo tokios rūšies klaidų. Ir jeigu dabar literatūrinėje kalboje netaisyklingos prielinksninės konstrukcijos yra retas dalykas, tai čia taip pat daugiausia jo taisymų įtakos rezultatas.

Tiesa, dabar, praėjus jau tam tikram laiko tarpui ir tvirčiau nusistojus lietuvių literatūrinės kalbos sintaksės sandarai, kai kurie ir šios rūšies Jablonskio taisymai rodosi ne visai pagrįsti. Pavyzdžiui, tokie pasakymai, kaip „Mokytojas sėdi *ant kėdės*" (IV, 216), „Mokinys *ant lentos* rašo" (t. p.), „Tie medžiai kitados augo *ant žemės*" (IV, 224) ir pan., mūsų dienomis vargu ar taisytini į „Mokytojas sėdi *kėdėje*", „Mokinys *lentoje* rašo", „Tie medžiai (tų medžių) kitados augdavo *žemėje*" ir t. t., nes, viena, tie taisomieji sakiniai gyvojoje kalboje labai plačiai vartojami ir įprastesni už pastaruosius, Jablonskio teiktuosius, o antra — tarp tų dvejopų pasakymų esama ir tam tikro reikšmės skirtumo[1]. Gyvosios kalbos duomenimis taip pat gali būti pateisinami „Atėjau aš *pas tave*" (IV, 332), „Atsikėlęs prieina *prie jos*" (t. p.), „Priėjo *prie* kokios nors *išvados*" (IV, 340), „Buvau nuvažiavęs *su* jo reikalais ir į Rygą" (IV, 81) ir kai kurie kiti Jablonskio taisytieji pasakymai su prielinksninėmis konstrukcijomis.

Be linksnių ir prielinksnių vartojimo klaidų, Jablonskis savo straipsniuose bei recenzijose ne kartą dar yra kėlęs aikštėn dalyvių, padalyvių, pusdalyvių ir šiaip įvairių sintaksinių konstrukcijų vartosenos negerumus. Štai 1893 m., kalbėdamas apie prielinksnį *dėl*, jis čia pat pakėlė balsą prieš jungtuko *dėl-to kad* vartojimą su bendratimi tokiame šalutiniame sakinyje, kaip „dėl-to kad pamatyti"[2]. Vėliau jis taip pat visą laiką kovojo su tokiomis verstinėmis konstrukcijomis, kaip „Studentai rengė pokylį, *idant surinkti* pinigų (=pinigams rinkti)" (IV, 57), „*Kad parodyti* (=parodyti, norėdamas parodyti), kaip yra ritmingos eilės..." (IV, 339), *Kaslink* gerumo jis geras (=Gerumo jis geras)" (IV, 67), „Nesiginčysiu *kaslink* šito dalyko (=...dėl šito dalyko)" (IV, 81), „*Kas liečiasi manęs,* aš jį noriai klausiau (=Kai aš, tai noromis jo klausiau)" (V, 141), „*Reikė buvo*(=„trzeba było",

[1] Žr. šio tomo 49 pastabą.
[2] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 27 psl.

reikėjo, reikė) plaukti labai atsargiai" (IV, 94), „Revizoriai *patraukė atsakomybėn* (=„pociągnęli do odpowiedzialności", tiesos nagan paėmė...)" (IV, 95), „Buvo pasirašę *virš 500 žmonių*" (=500 su viršum, per 500, daugiau, ne 500 žmonių) (IV, 93), „*Kaip ten nebūtų* (=šiaip ar taip), aš mačiau tokių dalykų..." (V, 33) ir kt. Ir svarbu čia pažymėti tai, kad Jablonskio kova su šitokiomis konstrukcijomis buvo gana sėkminga: daugelis jų palyginti per trumpą laiką išnyko iš raštų, ir tik šnekamojoje kalboje viena kita dar tėra užsilikusi ligi mūsų dienų.

Jau žymiai sunkiau Jablonskiui sekėsi kovoti su padalyvių, pusdalyvių ir ypač dalyvių vartojimo klaidomis. Mat, iš vienos pusės, jų, kaip ir kitų sintaksinių konstrukcijų, vartoseną taip pat buvo gerokai paveikusi kitų kalbų įtaka, o iš kitos — ligi 1922 m. Jablonskio gramatikos pasirodymo niekas nebuvo aiškiau nusakęs nei jų reikšmės, nei jų vartojimo skirtybių. Todėl nenuostabu, kad raštuose šios rūšies klaidos nuolatos kartodavosi, ir Jablonskiui net ligi pat savo amžiaus galo nepavyko jų visų išgenėti.

Bene pirmiausia Jablonskiui teko susidurti su padalyvių vartojimo klaidomis, nes raštuose gana anksti buvo pradėtos maišyti padalyvio ir pusdalyvio reikšmės: vietoje pusdalyvio, reiškiančio aplinkybę, kylančią iš to paties veikėjo ar jo veiksmo, dažnai klaidingai buvo vartojamas padalyvis, kuris reiškia jau aplinkybę, einančią iš šalies, iš pašalinio veikėjo ar veiksmo, pvz., „Sunyko ir Prūsai, *besikoviant* (=besikovodami; dabar sakytume: bekovodami) su Vokiečiais" (I, 56), „Prieš *darantis* galą (=prieš darydamasis, pr. pasidarydamas, pr. darydamas sau galą) jis parašė raštelį..." (IV, 94), „*Pirm mokysiant* (=prieš mokydami) kitus, jie turėjo patys pasimokyti" (IV, 291), „*Nesigilinant* (=nesigilindami) į kitus klausimus, pažymėsime..." (V, 19), „Ir ėmėm gerti *lig pasigeriant*... (=ligi pasigerdami)" ir t. t.[1]

Kartu su šitokiomis klaidomis Jablonskis neretai dar taisė padalyvines konstrukcijas, vartojamas tikslo aplinkybei ar šalutiniams tikslo aplinkybės sakiniams reikšti, pvz.: „Kalkes vartoja *odas dirbant*... (=odoms, kailiams dirbti)" (IV, 223), „*Kad išvengus to* (=tam išvengti), nutarta viršininką kitur perkelti" (IV, 176), „Ką mano ministerija daryti, *kad apsaugojus* darbininkų gyvybę (=darbininkų gyvybei apsaugoti)?" (IV, 139)...; be

[1] Žr. Jablonskio raštai, V t., 10, 33 ir kt. psl.

to, ir tokius sakinius, kaip „Buvo vaidinama pasaka-drama „Paskendusis Varpas“ *K. Glinskiui režisuojant...* (=K. Glinskio režisuojama)“ (V, 10), „*Stiklui minkštam tebėsant* (=stiklui ligi minkštam, kol yra minkštas), duoda jam kokias nori formas“ (IV, 223), „Walter Scott yra padaręs didelį žingsnį pirmyn, *sulyginus jį su iki tų laikų* romanu (=žingsnį pirmyn to meto romane?)“ (IV, 340), „Jis pagilino, praplėtė „aš“, *palyginus* su Rousseau (=dar labiau už Rousseau ėmė aiškinti apsakyme atskiro žmogaus reikšmę, jo „aš“; labiau už Rousseau praplėtė žmogaus „aš“ gyvenime?)“ (V, 19—20) ir pan. Kaip matyti iš šių pavyzdžių, pirmuoju atveju padalyvinės konstrukcijos Jablonskio buvo keičiamos į naudininką su bendratimi, o pastaruoju — į neveikiamosios rūšies dalyvį arba į visai kitokius, savaip sukonstruotus posakius.

Dėl šitokio minėtų padalyvių konstrukcijų taisymo, žinoma, nieko negalima prikišti. Tačiau reikia pasakyti, kad atskiri padalyvių vartojimo atvejai, kaip rodo neseniai spaudoje vykusios diskusijos[1], net ir mūsų dienomis kelia tam tikrų abejonių ar neaiškumų. Todėl visapusiškas įvairių padalyvinių konstrukcijų ištyrimas dar ir dabar yra vienas iš aktualesnių tarybinės lietuvių kalbotyros uždavinių[2].

Paskutiniaisiais savo amžiaus dešimtmečiais (maždaug nuo 1911 m.) Jablonskis ypač daug vargo ir su dalyvių vartojimo klaidomis. Šios rūšies klaidų gausumą to meto raštuose, be jau minėtų aplinkybių (kitų kalbų įtakos, nepakankamo teorinio nušvietimo), lėmė dar tai, kad ir gyvojoje liaudies kalboje ne visada buvo galima matyti didesnį jų vartosenos vienodumą. Sakysim, ten, kur pasyvinė reikšmė dar gerai jaučiama, paprastai ir neveikiamosios rūšies dalyviai vietai, laikui, įrankiui ar kitoms sąvokoms žymėti liaudyje pastoviai vartojami (pvz., *ariamas* laukas, *miegamas* metas, *valgomas* šaukštas, *dirbamas* arklys ir t. t.). Bet ten, kur ta pasyvinė reikšmė sunkiau suvokiama, ten

---

[1] Žr. „Tiesa“, 1957.XI.28, Nr. 279, ten pat, 1958.I.14, Nr. 11 (4531) ir ten pat, 1958.II.2, Nr. 28.

[2] Pastaruoju metu pasirodę V. Ambrazo straipsniai apie absoliutinį naudininką XVI—XVII a.a. lietuvių rašto paminkluose [žr. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Darbai, 1958, ser. A2(5), 147—164 psl. ir ten pat, 1959, ser. A, 1(6), 217—232 psl.] jau duoda gražią pradžią platesniems šios srities tyrinėjimams. Reikia tikėtis, kad straipsnio autorius ateityje neapsiribos vien senaisiais raštais, bet panagrinės dalyvines bei padalyvines konstrukcijas ir dabartinėje lietuvių kalboje.

kartais neveikiamieji dalyviai maišomi su veikiamaisiais (pvz., šalia *čiulbamas* balsas, *tinkamas* darbas... pasakoma ir *atsakantis* darbas, *spiegiantis* balsas, *gaivinantis* oras ir pan.).

Štai dėl ko Jablonskiui, norėjusiam literatūrinėje kalboje griežčiau išlaikyti veikiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyvių vartojimo skirtumą, gana dažnai tekdavo taisyti tokius gajus ano meto raštų posakius, kaip „Ir ėmė šaukti *verkiančiu* (=verkiamu) balsu" (IV, 68), „Jo balsas buvo *sprendžiantis* (=sprendžiamas)" (t. p.), „Ieško *atsakančio* (=atsakomo) darbo" (t. p.), „Jis viską *įtikinančiai* (=įtikinamai) išdėstė" (IV, 130), „Pardavinėja *svaiginančius* (=svaiginamus) gėrimus" (IV, 141), „*Paniekinančiai* (=paniekinamai) žiūri" (IV, 328), „*Pasigiriančiu* (=pasigiriamu) tonu parašyta" (V, 9) ir kt.[1] Nors šitaip taisydamas, Jablonskis kartais susilaukdavo ir prieštaravimų — kai kam rodėsi nepakankamai pagrįstas reikalavimas visais minėtais atvejais tevartoti tiktai neveikiamąsias dalyvines lytis[2], — tačiau, apskritai, daugumas jo šios rūšies taisymų ilgainiui buvo beveik visuotinai priimti lietuvių literatūrinės kalbos praktikoje. Todėl dabar, kaip ir anksčiau, galima būtų ginčytis tik dėl tokių Jablonskio taisytųjų lyčių, kaip *verkiantis, spiegiantis* balsas, *atsakantis* darbas, *gaivinantis* oras, *stovintis* vanduo, *priderančiai* elgiasi, *atsakančiai* dirba, *įtikinančiai* kalba ir kt., kurios yra gyvi liaudies šnekamosios kalbos faktai. Bet norint apginti šių pastarųjų lyčių teises literatūrinės kalbos normų sistemoje (o juo labiau — suteikti joms pirmenybę), taip pat reikia dar geriau, negu iki šiol, ištirti veikiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyvių reikšmes ir vartoseną tiek gyvojoje liaudies kalboje, tiek įvairių epochų rašto paminkluose.

Iš kitų Jablonskio dažniau taisytų sintaksės dalykų paminėtina dar: a) aukščiausiojo laipsnio būdvardžių lytys „*pats geriausias*", „*pats didžiausias*", „*pats sunkiausias*"..., kurios jo buvo taisomos į „pats gerasis", „pats didysis", „pats sunkusis" arba „visų geriausias", „visų didžiausias" ir t. t.[3], b) šalutiniai pažyminio sakiniai su santykiniu įvardžiu *kas,* pvz.: „Šnekėjau ir su tais, *ką* (=kur, kurie) to nežinojo" (IV, 127), „Toji pati menė, *ką* (=kur, kuri) trečiame vaizde" (IV, 330) ir pan.; c) atskiri žodžių tvarkos atvejai, ypač tokie, kaip „Čia pat bėga *upė Kražantė*

[1] Žr. dar Jablonskio raštai, IV t., 107, 185, 329 psl.; V t., 10, 89 ir kt. psl.
[2] Žr. šio tomo 10 pastabą.
[3] Žr. Jablonskio raštai, IV, 94 psl.; V, 58, 164, 193 psl.

(=Kražantės upė)" (IV, 78), „Dabar inkursią mokyklą ir *kaime Bedruskių* (=Bedruskių kaime)" (IV, 78)...; d) konstrukcijos *„po dešinei"* (V, 194), *„po šiai dienai"* (V, 218), *„taip vadinamas"* (IV, 138, 339...) ir kt.

Apskritai, nė nesuminėjus čia visų Jablonskio sintaksinių taisymų, galima pasakyti, kad iš jų, tinkamai susistemintų bei apibendrintų, išeitų nemažas ir praktikos reikalui gana naudingas lietuvių kalbos sintaksės vadovas.

* * *

Jablonskio kalbiniuose straipsniuose bei recenzijose randame ne tik žodyno, žodžių darybos, sintaksės, bet ir stiliaus bei frazeologijos klaidų taisymų. Tiesa, stiliaus klausimais jis ėmė daugiau domėtis jau į savo amžiaus pabaigą, kada minėtos kalbos sritys buvo gerokai aptvarkytos. Bet tai ir suprantama: juk būtų buvę per anksti kalbėti apie subtilesnius stiliaus dalykus dar tuomet, kai raštuose knibždėte knibždėjo daugybė elementariausių kalbos klaidų. Antra vertus, jis laikėsi pažiūros, kad atskiro rašytojo stiliaus nagrinėjimas esąs ne kalbininko, bet literato darbas: „Kištis į rašytojo *stilių* aš, apskritai kalbant, nemėgstu, — stiliaus dalyką linkęs esu patiems rašytojams palikti, — man dažniausiai *pati stiliaus kalba* (mūsų pabraukta. — *J. P.*) terūpi"[1]. Tad, ir pradėjęs vėlesniuose savo straipsniuose bei recenzijose kelti aikštėn tam tikras raštų stiliaus ydas, daugiausia tetroško Jablonskis tiktai kalbos aiškumo, žiūrėjo, kad rašytojo stilius neapsunkintų jo paties reiškiamų minčių supratimo. „Rašyk tamsta taip, kad tamstą kaip reikiant suprastų, neilgai sukę sau galvą, tie skaitytojai, kuriuos turi ką rašydamas savo akivaizdoje; dažniausiai rūpinkis, kad tave platesnė mūsų visuomenė lengvai suprastų, ta visuomenė, kuri nėr pratusi atitrauktai galvoti rusiškai, vokiškai ar kaip kitaip"[2], — rašė jis 1926 m.

Svarbiausiuoju rašytojo gero individualaus stiliaus požymiu laikydamas jo lengvumą, suprantamumą, Jablonskis, iš kitos pusės, neišleisdavo iš akių ir rašto paskirties, rašto specifikos. Todėl jis ne kartą pabrėždavo, kad rašytojas, kuris norįs būti skaitytojo suprantamas, turįs žinoti ir kam rašąs, kitaip sakant, turįs derintis ir prie savo skaitytojo intelektinio subrendimo: „Mažo mokslo žmonėms jis turi rašyti įmanomai; didesnio mokslo

[1] Jablonskio raštai, V t., 72 psl.

[2] Ten pat, 37 psl.

žmogui rašydamas, jis gali ir painesniais, įmantresniais posakiais operuoti", bet, šiaip ar taip, „lietuviškai rašydamas Lietuvos žmogui, jis turi naudotis daugiausia tais kalbos posakiais, kuriais yra įpratę lietuviai savo mintis reikšti"[1].

Keldamas individualiam rašytojo stiliui šitokius reikalavimus, Jablonskis savo straipsniuose bei recenzijose prie stiliaus klaidų ir priskirdavo daugiausia tiktai įvairius sunkiai suprantamus, gremėzdiškus išsireiškimus ir negyvus „kabinetiškus" posakius, o visa kita, kaip antai, netinkamą atskirų žodžių ar žodžio lyčių parinkimą, nevykusį žodžių reikšmių perkėlimą ir kt., laikydavo jau kalbos klaidomis. Štai, pavyzdžiui, 1926 m. recenzuodamas vieną klerikalinį leidinį, prie stiliaus klaidų priskyrė tokius „kabinetiškus" to leidinio sakinius: „To daiktas pirma neturėjo, bet tik *tebuvo galimume* turėti" (=To daiktas pirma neturėjo, tik galėjo turėti) (V, 75), „Lankas, *vos tik nebėra lenkiamas,* tuoj išsitiesia, ir beturi tamprumo *jėgą* tik *galimume*" (=Lankas, lig tik nustojam jį lenkę, tuoj išsitiesia, išsitiesęs jis gali ir vėl sulinkti (t. p.) ir kt[2]. Arba vėl: sekančiais metais taisydamas laikraštinės kalbos dalykus, nesklandaus, sunkaus, „neliteratūriško" stiliaus pavyzdžiais laikė tokius posakius, kaip *„Reikia prisipažinti, jog su importuotais veisliniais paukščiais pas mus ir išsiplėtė taip kalbama liga, nes pagerinimą bet kurios gyvulių rūšies pradedame nuo importo kultūringų veislių"* (=Reikia pasisakyti, jog su atvežtais veisliniais paukščiais mūsų krašte kaip tik yra išsiplatinęs tas paukščių „tuberkuliozas", ta nepaprastoji jų liga. Kurios nors gyvulių rūšies pagerinimą mes pradedame, mat, nuo to, kad imame į savo kraštą gabentis kultūringesnes tų gyvulių veisles; su jomis ir tų ligų, visokių tuberkuliozų, parsigabename iš kitur) (V, 165—166), *„Dėlei šito išsižadėti kultūringų veislių, norėdami palaikyti savo krašto gerovę, atatinkamoje aukštumoje, mes visgi negalime"* (=Norėdami, kad mūsų kraštas tikros gerovės kada susilauktų ėmęs kaip reikiant, visai kultūringai, verstis žemės darbu, jos ūkiu, mes vis dėlto negalime išsižadėti tų kultūrinių veislių...) (t. p.) ir kt.

Ir pažymėtina, kad tokius taisomuosius sakinius ar išsireiškimus Jablonskis tik retkarčiais pavadindavo stiliaus klaidomis: šiaip jis dažniausiai juos vadindavo „teksto sunkybėmis", „teks-

---

[1] Jablonskio raštai, V t., 37 psl.
[2] Žr. ten pat, 76 psl.

to netikslybėmis", „kalbos savotiškumais", „sunkiais suprasti nelietuviškumais", „sunkios rašto kalbos neliteratūriškumais", „keistais kalbos įmantrumo ar mokytumo pažymiais" ir pan.[1] Visa tai rodo, kad Jablonskis griežčiau neskyrė stiliaus ir kalbos klaidų ir savo taisymuose į stilistinio pobūdžio netikslumus daugeliu atvejų žiūrėjo tik kaip į tam tikrą kalbos taisyklių laužymą.

Nevykusiai stiliaus atžvilgiu sukonstruotus sakinius ar išsireiškimus, kaip tai matyti jau ir iš kai kurių anksčiau nurodytų pavyzdžių, Jablonskis dažnai savaip perdirbdavo, kartais net per daug nesistengdamas prisilaikyti taisomojo sakinio minties tikslumo. Be to, tais atsitikimais, kai taisomieji sakiniai būdavo labai neaiškūs, nesuprantami, jų ir visai netaisydavo: duodavo tiktai šalimais pluoštą panašių „įprastinės kalbos" posakių, iš kurių rašytojas ar skaitytojas jau pats savaime turėjo suvokti, kodėl ir kaip kas taisytina. Šitaip elgdamasis, Jablonskis teisingai galvojo, kad „Iš mano duotųjų posakių skaitytojas matys, kaip kas mano lyg norima taisyti rašytojų kalboje, kuo mano kalbos skiriamasi nuo randamų rašytojų kalboj posakių..."[2]

Ypač daug įvairių stiliaus ir frazeologijos negerumų Jablonskis rasdavo verstiniuose raštuose ir periodinėje spaudoje. Mat, kai kurie ano meto vertėjai, jų tarpe ir laikraštininkai, versdami ką iš kitų kalbų, ne retai vergiškai laikydavosi originalo teksto ir nesugebėdavo ar nesistengdavo aiškiau ir gyviau lietuviškai perteikti originalo minčių. Todėl Jablonskiui tekdavo ne tik dažnai taisyti tokius verstinius posakius, kaip *„atsinešti į tai"* (=žiūrėti į tai) (V, 33), *„bylą užvesti"* (=iškelti bylą, bylinėtis) (V, 226), *„derybas atvesti prie galo"* (=derybas pabaigti) (V, 227), *„duoti galimybės"*, (=galinti, leisti) (V, 223), „*padaryti* bandymą" (=pabandyti, pamėginti) (V, 222), *„siųsti apdėtu mokesčiu"* (=siųsti išsimokėtinai) (V, 84), *„laikas nuo laiko"* (=tam tikrais laiko tarpais, kai kada) (II, 295) ir kt., bet ir nuolatos aiškinti, kad „verčiant reikia rūpintis pirmiausia tam tikra mintis aiškiai išreikšti".[3]

Originalios grožinės literatūros kūrinių stiliumi Jablonskis maža tesidomėjo: savo straipsniuose bei recenzijose tenkinosi dažniausiai tik bendro pobūdžio pasakymais, kad štai to ar to rašytojo stilius esąs lengvas, sklandus, trumpasakis, o kito — sun-

---

[1] Žr. Jablonskio raštai, V t., 47, 54, 75, 93, 165 ir kt. psl.
[2] Jablonskio raštai, V t., 87 psl.
[3] Jablonskio raštai, IV t., 247 psl.

kus, negyvas, neliteratūriškas ir pan. Išimtį čia tesudaro, rodos, tiktai straipsnis „Keli mūsų raštų skyrybos ir stiliaus dalykai", kur Jablonskis jau specialiai yra palietęs kai kuriuos Vaižganto „Pragiedrulių" (IX tomo) stiliaus dalykus. Bet šiame straipsnyje jis irgi daugiau kalbėjo apie skyrybą, negu apie stilių, be to, savaip perdirbdamas, perstilizuodamas atskirus Vaižganto sakinius, vietomis net kiek nublankino originalų „vaižgantišką" stilių. Štai pora pavyzdžių[1]:

A. Vaižganto sakiniai:	B. Jablonskio perstilizuoti tie patys sakiniai:
1. Vieną sykį susitarė Vanduo su Moliu padaryti augmenims karalių ir išdaigino — Ąžuolą, pačiame kalnagalyje; prie vandentakio *viduje* kalno ir vandentakio iš jo šono į upelį.	1. Vieną sykį Vanduo su Moliu susitarė augmenims (augalams) karalių įtaisyti. Taip susitarusiu juodu pačiame kalnagalyje, prie vandentakio, vidury kalno ir toj pakalnėj, kur buvo į upelį pašlijus, Ąžuolą — augmenims karaliauti išdaigino.
2. Valeras šiepės, meiliai braukė delnais, praeidamas, kamienus, kai jų lapeliai, vos, vos, tingėdami, lyg migo (=miego. — *J. P.*) pasaką sakė: tai giedroje ar prieš giedrą; nerimo ir ančiakiais raukė, kai girdėjo lapelius smulkiai drebant ir neberimstant: tai prieš audrą. Suprato, *delko* paukštytei „gerklę peršti" ir ji visai nebe taip gražiai čirksi: tai prieš lietų, orui sunkiam pasidarius; ir *delko* ji taip susmulkina savo gaidą ar tęsia taip atsidėjus: tai kad myli.	2. Valeras šiepės, meiliai braukė delnomis (delnais) praeidamas kamienus. Kai išrasdavo, kad jų lapeliai lyg migo (?) pasaką tingėdami saką, tai reiškiant giedrą ar tai prieš giedrą esant sakė. Nerimavo ir antakius raukė, kai girdėjo ar matė lapelius smulkiai drebant, kaip ir neberimstant; tada sakė, kad tat prieš áudrą esą. Supratęs paukštytei „gerklę peršint" ir ją nebe taip gražiai čirksint, sakė, kad tat prieš lietų esą, orui sunkiam pasidarius. Kai paukštytė savo gaidą smulkino giedodama ar tęsė ją toliau atsidėjus, Valeras paukštytę mylint sakė.

Palyginus čia išrašytus Vaižganto sakinius su Jablonskio perstilizuotais, nesunku pastebėti, kad pastarųjų ir skyryba yra taisyklingesnė, ir pati mintis aiškesnė. Bet, iš kitos pusės, šitoks tų sakinių pertvarkymas (dalyvinių bei padalyvinių lyčių įvedimas, kai kurių žodžių pakeitimas ir kt.), kiek modifikavo ir patį Vaiž-

[1] Jablonskio raštai, V t., 95 ir 97—98 psl.

ganto stilių: perstilizuotieji sakiniai jau nebe tokie glausti ir išraiškingi, jau nebe tokie „vaižgantiški".

Ne visada Jablonskis būdavo teisus, taisydamas ir atskiras frazeologijos klaidas. Pavyzdžiui, vargu ar dabar galima besąlygiškai sutikti su jo reikalavimu vietoje *daryti bandymą* vartoti tik *bandyti, mėginti,* vietoje *vesti derybas* — *derėtis,* vietoje *daryti pranešimą* — *pranešti* ir t. t. Juk chemikai, fizikai ir kiti panašių profesijų žmonės paprastai tiktai „daro bandymus", o ne „bando" ar „mėgina". Taip pat ką kita reiškia pasakymai „pirmininkas *daro pranešimą*" ir pirmininkas *praneša* žinią, naujieną...", „Jis *veda derybas* seime" ir „Jis *derasi* turguje" ir t. t.[1] Taigi Jablonskiui, kuris šiaip yra daug ir gerai pataisęs frazeologijos klaidų, dėl minėtų pasakymų reikėjo duoti bent platesnius paaiškinimus.

* * *

Skaitant Jablonskio straipsnius ir stebint visus jo kalbinius taisymus bei jo paties kalbą, aiškiai galima matyti, kaip ji nuo pradžios iki galo tolydžio yra keitusis, tobulėjusi, dariusis sklandesnė, grynesnė ir taisyklingesnė, o tie kalbiniai taisymai — evoliucionavę.

Antai, vos tiktai ėmęs rašinėti lietuviškuose laikraščiuose („Aušroje", „Šviesoje"), Jablonskis iš pradžios savo raštų kalba beveik niekuo nesiskyrė nuo kitų ano meto rašytojų: 1883—1890 m. išspausdintuose jo visuomeniniuose straipsniuose apstu dar ir žargoninio pobūdžio skolinių, ir aušrininkų nevykusiai nukaltų naujadarų, ir pagaliau įvairių nelietuviškos konstrukcijos sakinių, pvz.: *knyginyčia* „knygynas" (I, 4), *kromas* „krautuvė, parduotuvė" (I, 3), *mokslavietė* „mokykla" (I, 3), *rėdystė* „redakcija" (I, 3), *rėdyba* „gubernija" (I, 5), *sostapilis* „sostinė" (I, 11), „visą mokslą *svetimoje kalboje ir svetimoje dvasioje* yra gavę" (I, 3), „. . .jis pripažįsta *principe* lotynišką rašybą. . ." (I, 3), „. . .*kad* aiškiaus *parodyti,* ką koks žodis reiškia" (I, 7) ir kt.

Gerokai šlubavo bei įvairavo taip pat ir pirmųjų Jablonskio kalbinių straipsnių kalba. Pavyzdžiui, 1890 m. M. Miežinio gramatikos recenzijoje jis dar vartojo *apart* „be" (IV, 3), *dauglykis* „daugiskaita" (IV, 6), *išguldyti* „išdėstyti" (IV, 3, 5), *įtalpa* „turinys" (IV, 4), *kalbamokslis* „kalbos vadovėlis, gramatika"

---

[1] Žr. šio tomo 86 pastabą.

(IV, 3), *linkis* „linksnis" (IV, 6), *paveizdas* „pavyzdys" (IV, 6), *perkratomas* mokslas (IV, 7), *rašėjas* „rašytojas" (IV, 3), *reiškalas* „išsireiškimas, posakis" (IV, 8), *santaisa* „sintaksė" (IV, 3, 8), *skaitlius* „skaičius" (IV, 3), *sulygintinis* kalbų mokslas „lyginamasis k. m." (IV, 4), *užbaiga* „galūnė" (IV, 6) ir kt. 1892—1893 m., be šių žodžių, jo kalbiniuose straipsniuose sutinkami dar tokie, kaip *apšvietimas* „švietimas" (IV, 39), *gimtis* „giminė" (IV, 32), *ypata* „asmuo" (IV, 31), *iškala* „mokykla" (IV, 39), *įtekmė* „įtaka" (IV, 28), *kiltis* „kilmė" (IV, 31), *lanksnis* „linksnis" (III, 7), *priguléti* „priklausyti" (III, 9), *siekis* „tikslas" (IV, 27), *vardvietė* „įvardis" (IV, 23), *žodvardis* „dalyvis" (IV, 24) ir kt. Nemaža to meto šios rūšies straipsniuose randama ir klaidingai vartojamų linksnių bei prielinksnių, ir šiaip įvairių sintaksės netaisyklingumų, pvz.: „Dabar, išreiškę savo pažiūras *ant gramatiškų darbų*,..." (IV, 3), „Visa santaisa kalbos sutilpo *pas K. M. ant dviejų puslapių*" (IV, 8), „...sintaksis... nedaug sugadintas *per svetimų kalbų įtekmę*" (IV, 28), „...tas žodis... netinka *šitoj' prasmėje* lietuviškai kalbant" (IV, 16), „*Idant pateisinti* tą etimologiją ir *nurodyti*..." (IV, 11), „...paėmęs vieną-kitą mųsų laikraščių straipsnį, imi tyrinėti jį *iš pusės sintaksio*" (IV, 42) ir kt.

Bet netrukus tokius žodžius bei posakius Jablonskis, pasirėmęs gyvosios liaudies kalbos duomenimis, ėmė keisti lietuviškesniais, taisyklingesniais, be to, ir kitiems patarė jų nevartoti. Pavyzdžiui, *rašėją* jau 1892 m. pakeičia *rašytoju* (IV, 14, 17); *įtalpą, kalbamokslį* bei *rankvedį, reiškalą, santaisą* 1893 m. — *turiniu* (I, 33), *vadovėliu* (IV, 41), *sakiniu* (IV, 28), *sintaksiu* (IV, 28). Vietoje *paveizdo* ir *siekio* 1894 m. pradedama vartoti *pavyzdys* (IV, 46) ir *tikslas* (III, 14), vietoje *užbaigos* — *pabaiga* (III, 15). Nuo šių pastarųjų metų ir mokslas *„nebeperkratomas"*, ir nebetyrinėjama *„iš pusės sintaksio"*. Apskritai, kuo toliau, tuo vis labiau Jablonskio straipsnių kalba gražėja bei tobulėja, o jo taisymo darbas nuolatos plečiasi ir įvairėja. 1890 m. pradėjęs kovoti dar tik su atskiromis žodyno svetimybėmis, jau 1892 m. taiso ir aiškina kai kurių priesagų vartojimą, o 1893 m., prisirinkęs iš gyvosios kalbos ir raštų daug gražių pavyzdžių, parašo „Medegą sintaksiui" ir nuo to laiko imasi dažniau taisyti nelietuviškas sintaksines konstrukcijas, netaisyklingus linksnių bei prielinksnių vartojimo atvejus. Ypač ryškiai matyti tas persilaužimas 1892—1895 m. laikotarpiu, kada, iš vienos pusės, jau žymiai pagrynėja

ir Jablonskio straipsnių žodynas, ir sintaksė, o iš kitos — kai, taisydamas ano meto raštų kalbą, jis kaskart paliečia vis platesnius kalbos klausimus, labiau gilinasi į specifines žodyno, žodžių darybos, sintaksės ir frazeologijos klaidas, dažniau svarsto aktualius lietuvių literatūrinės kalbos rašybos dalykus.

Šiuo laikotarpiu Jablonskis iškyla jau kaip didelis lietuvių kalbos specialistas, kaip didelis autoritetas literatūrinės kalbos norminimo bei tobulinimo srityje. Į jį kreipiasi lietuviškų laikraščių redaktoriai, prašydami „nesigailėti šalto vandens" raštų kalbos taisymuose, jis kviečiamas į įvairias knygų vertinimo komisijas (pvz., 1894 m. į komisiją geriausiam lietuviškam elementoriui premijuoti) ir t. t. „Varpo" redakcija, dar 1892 m., sutikdama su Jablonskio kalbiniais taisymais, kvietė jį toliau aiškinti literatūrinės kalbos dalykus ir pasižadėjo klausyti jo patarimų, rūpintis išvengti jo nurodytų klaidų. „Pripažindami tiesą išguldinējimams p. K. Obelaičio jo gražiame straipsnyje „Kalbos dalykai", patilpusiame šitame numeryje musų laikraščio, — rašė „Varpo" redakcija paskutiniame tų metų numeryje, — po Naujų Metų rupįsimēs išvengti tas musų silpnybes. Vienok mums rodosi, jog daug kalbos klaidų pasilieka dar neišaiškinta: dēlto malonētumēme, kad garbēs vertas mųsų mokslininkas, dēl visatinos naudos, pasirupintų savo išguldymus „Kalbos dalykų" veikiaus iki galui išvesti"[1].

Dar ryškesnė Jablonskio kalbos ir jo kalbinių taisymų evoliucija pastebima nuo 1904 iki 1912 metų, t. y. tuo laikotarpiu, kai, beredaguodamas A. Juškos žodyną ir berašydamas lietuvių kalbos vadovėlius, jis buvo ne tiktai sukaupęs bei išstudijavęs daug faktinės medžiagos[2], bet ir įgijęs didelį literatūrinės kalbos norminamojo darbo patyrimą. Šiuo metu Jablonskio straipsniuose nerandame nei *apart,* kurį 1904 m. pakeitė prielinksniu *be* (IV, 53), nei *kilties,* kuri 1910 m. užleido vietą *kilmei* (IV, 61), nei *„Lietuviškos* kalbos gramatikos", kurią buvo parašęs 1901 m., bet paskui ne sykį išsižadėjęs tokio jos pavadinimo (IV, 59, 91 ir kt.), nei *„idant, kad + bendratis"* konstrukcijų, nei verstinių sakinių su prielinksniais *ant, pas, per,* nei daugelio kitų netaisyk-

---

[1] „Varpas", 1892, Nr. 12, 180 psl.

[2] Apie tai, kaip Jablonskis rinko kalbinę medžiagą plačiau žr. J. Palionis. J. Jablonskio vaidmuo lietuvių literatūrinės kalbos normalizacijoje XIX a. pabaigoje, Vilniaus Valst. V. Kapsuko v. universiteto IFF Mokslo darbai, II t. Vilnius, 1955, 8—9 psl.

lingų žodžių bei posakių, pasitaikiusių ankstesniuose jo raštuose. Bet, antra vertus, kai kurių neteiktinų žodžių ar sintaksinių konstrukcijų Jablonskis neišvengė dar ir šiuo laikotarpiu. Pavyzdžiui, ligi 1912 m. jo straipsniuose sutinkame ir *apšvietimą* (II, 36), kurį 1914 m. jau keitė *švietimu* (II, 51), ir *aptieką* (II, 35), kurios vietoje ilgainiui įsigalėjo *vaistinė*, ir *iškalą* (II, 43), kurią retkarčiais pavartodavo šalia savo paties teiktosios *mokyklos* (IV, 56), ir *išguldymą* (II, 5), *ligonbutį* (I, 144), *nereiškiamąjį sakymą* (IV, 57), kurį 1911 m. sintaksėje pakeitė *nepasakomuoju reiškimu* (IV, 97), o vėliau — *bendratimi* (II, 175), ir tokių sakinių, kaip „...yra straipsnelių labai įvairių ne tiktai *iš atžvilgio į turinį* (IV, 50), „*Po žodžiu* „*literatūra*" dažnai yra suprantama visa „raštija" (IV, 57), „...toje mokykloje *ruošties prie egzaminų*" (II, 42) ir kt. Tačiau po 1912 m. tokių žodžių bei posakių jau nebepasitaiko, ir Jablonskio kalba labai mažai tesikeičia (pakinta kiek tik jo straipsnių stilius, kuris kaskart darosi vis gražesnis, gyvesnis, raiškingesnis).

1904—1912 m. laikotarpio Jablonskio kalbiniams taisymams būdinga didesnė argumentacija, geresnis jų pagrindimas autentiškais liaudies kalbos duomenimis. Ką taisydamas ar aiškindamas, Jablonskis šiuo metu jau nebepasitenkina, kaip anksčiau, tik vienu kitu nugirstu gyvojoje kalboje pasakymu, bet stengiasi savo taisymus bei aiškinimus remti iš daugybės pavyzdžių išeinančiais „bendraisiais žmonių kalbos dėsniais"[1]. Štai, sakysim, 1912 m. norėdamas išsklaidyti Emšos (=M. Sikšnio) abejones dėl tokių pasakymų, kaip „*mokslo keikiamas* straipsnis", „*sprendžiamas* balsas", „*kurstoma* kalba" ir pan., jis ne tik pateikė didelį pluoštą tuos pasakymus išteisinančių pavyzdžių, bet ir pabrėžė, kad neveikiamosios rūšies dalyviai panašiais atsitikimais liaudies kalboje esą vartojami labai nuosakiai ir kad *tas nuosakumas* aiškiai rodąs, jog „žmonių čia neklystama"[2]. Šitoks Jablonskio polinkis savo taisymuose bei aiškinimuose labiau žiūrėti ne tiek atskirų gyvosios kalbos duomenų, kiek bendrųjų jos dėsnių bei polinkių pastebimas ir jo 1912 m. atvirame laiške Druskiui (=A. Dambrauskui), ir kituose tiek to meto, tiek vėlesniuose jo straipsniuose.

Kaip kito Jablonskio pažiūros į atskirus literatūrinės kalbos faktus ir kaip plėtėsi jo taisymų darbas po 1912 m., trumpame

---

[1] Jablonskio raštai, IV t., 69 psl.
[2] Ten pat, 90 psl.

straipsnyje neįmanoma detaliau nušviesti. Bet apibendrinant, iš vienos pusės, čia galima konstatuoti tai, kad dėl atskirų dalykų Jablonskis yra keitęs savo nuomonę ir 1912—1930 m. laikotarpiu, o iš kitos, kad jo kalbiniai taisymai šiuo metu tapo dar intensyvesni ir visapusiškesni, negu anksčiau. Be to, taip pat pažymėtina, kad į amžiaus galą, būdamas jau visiškai ligos sukaustytas, jis savo taisymuose kaskart vis rečiau leisdavosi į platesnius aiškinimus bei įrodinėjimus ir dažniau tenkindavosi tiktai pačiu kalbos klaidų iškėlimu.

Apie Jablonskio kalbinių taisymų intensyvumą šiuo laikotarpiu, be kita ko, galima spręsti jau iš to, kad po 1914 m. nepasirodė beveik nė vieno bent kiek žymesnio periodinio leidinio, vadovėlio, literatūros ar mokslo veikalo, kurio jis nebūtų siauriau ar plačiau aptaręs, kurio nebūtų parecenzavęs kalbos atžvilgiu. Štai, pavyzdžiui, šalia įprastinių laikraštinės kalbos taisymų šiuo metu Jablonskio recenzijų susilaukia ir populiari B. Masiulio skaitymų knygelė „Padangėse“ (1917 m.) ir A. Jakučionio elementorius „Kelias į šviesą“ (1919 m.), ir J. I. Kraševskio „Vitolio raudos“ vertimas (1924 m.), ir V. Krėvės „Skirgailos“ drama (1925 m.), ir V. Dubo „Literatūros įvadas“ (1927 m.), ir daugybė kitų originalių bei verstinių raštų. Ir būdinga, kad, šitaip išplėtęs savo taisymų apimtį, Jablonskis neapsiribodavo vien tik kalbos klaidomis, bet, kaip matėme, retkarčiais užkliudydavo ir kai kuriuos raštų stiliaus dalykus, be to, dažnai dar svarstydavo įvairius lietuvių rašybos klausimus[1].

Jablonskio pažiūrų į atskirus lietuvių literatūrinės kalbos faktus kitimą šiuo laikotarpiu rodo nevienodas jo kai kurių žodžių bei žodžio lyčių traktavimas. Pavyzdžiui, nuo 1912 m. vienaskaitines lytis *knyga, knygelė* jis kurį laiką keitė daugiskaitinėmis *knygos, knygelės* (IV, 104, 214, 237), remdamasis tuo, kad aukštaičių vakariečių tarmėje dažniausiai esanti vartojama tų žodžių daugiskaita ir kad vienaskaitinės lytys galėjusios būti paimtos iš slavų kalbų[2]. Bet 1920 m. jau rašė, kad tai esąs kalbos mažmožis, ir vėliau nebetaisė tų vienaskaitinių lyčių. Žodį *nepriklausomybė* 1912 m. Jablonskis pats teikė vartoti vietoje *neprigulmingumo* (IV, 158), bet 1927 m. (matyt, įsitikinęs, kad gyvojoje kalboje iš esamojo laiko neveikiamosios rūšies dalyvių

---

[1] Žr. jo straipsnius, išspausdintus J. Balčikonio redaguotame III t. Kaunas, 1934, 49—192 psl.

[2] Žr. Jablonskio raštai, IV t., 230—231 psl.

nelinkstama daryti daiktavardžių su priesaga *-ybė*) jį ėmė keisti *nepriklausomumu* ir *nepriklausymu* (V, 156—157). Prielinksnį *nuodugniai* 1914 m. dar taisė į *giliai, tinkamai* (IV, 178), o 1926 m. jau pats jį teikė vietoje *pagrindiniai* (V, 88). Į amžiaus galą panašiai yra keitęs savo nuomonę ir dėl *pirmyn, protėvio* (žr. IV, 340 ir V, 146; V, 59 ir V, 210), ir dėl kai kurių kitų žodžių ar žodžio lyčių vartojimo.

Iš nepakankamai motyvuotų šio laikotarpio Jablonskio taisymų, be ką tik minėtų (*knyga, nepriklausomybė, nuodugniai, pirmyn, prokalbė, protėvis* ir kt.), galima dar nurodyti veiksmažodį *vystyti(s)*, kuriam tepripažino tik tiesioginę „sukti į vystyklus" reikšmę ir nieku būdu nenorėjo pripažinti perkeltinės „plėtotis, rutuliotis" reikšmės (IV, 248, 339, V, 208); lytis *vieneri, kiekvieneri*, kurias 1915 m. smerkė vien tik dėl to, kad jos atrodžiusios „keistos" ir Jauniaus nevartotos (IV, 205); pasakymą *laužyti rankas* (IV, 326), kuris yra gyvas liaudies kalbos faktas, ir kt.[1]

Tačiau, kad ir keisdavo Jablonskis atskirais atvejais savo nuomonę arba, mūsų dienų akimis žiūrint, kartais nepakankamai motyvuodavo vieną kitą savo taisymą, vis tiek reikia pabrėžti, jog 1912—1930 m. laikotarpiu jis išvarė ne tik plačiausią, bet ir reikšmingiausią barą lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos kultūros bei normalizacijos srityje.

* * *

Probėgšmais apžvelgus Jablonskio kalbinius taisymus, jų evoliuciją, metodą ir teorinius pagrindus, lieka dar pasakyti keletą žodžių apie tų taisymų įtaką bei reikšmę tolesnei lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos raidai.

Nors Jablonskis, betaisydamas įvairias savo gyvenamojo meto raštų kalbos klaidas, kaip matėme, kartais ir suklysdavo, susvyruodavo arba ne viską įtikinamai argumentuodavo, bet, apskritai, jis savo taisymais labai daug prisidėjo prie dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos sukūrimo ir ypač jos normų nustatymo. Juk jei ne Jablonskio vadovėliai, ne jo nuolatiniai ir sumanūs taisymai, tai būtų net sunku įsivaizduoti, kokią literatūrinę kalbą mes turėtume dabar ir kaip ji skambėtų mokykloje ir viešajame gyvenime. Ir iš tikrųjų, jeigu ligi Jablonskio kalbinės veiklos pradžios nebuvo nusistojusi nei lietuvių rašyba, nei žodynas,

---

[1] Plačiau apie tokios rūšies Jablonskio taisymus žr. šio tomo gale pridėtas pastabas.

sintaksė, nei kitos literatūrinės kalbos sritys, tai po jo keturiasdešimt metų trukusių taisymų lietuvių literatūrinė kalba įgavo jau aiškesnę ir pastovesnę sistemą, aiškesnes ir vieningesnes normas.

Visų pirma Jablonskis savo nuolatiniais taisymais gerokai aptvarkė lietuvių literatūrinės kalbos žodyną, būtent, iš vienos pusės, jį apvalė nuo per ištisus šimtmečius feodalų ir bažnytininkų priveistų žargoninio pobūdžio skolinių, nuo nevykusių naujadarų, o iš kitos — įdiegė jame labai daug naujų gerų žodžių, ypač terminų, be to, ir visą tolesnę naujų žodžių darybą pasuko liaudine linkme.

Antra, Jablonskis savo nuolatiniais taisymais žymiai apdorojo lietuvių literatūrinės kalbos sintaksę, kuri ligi tol buvo labai padrika ir kurioje ypač stipriai reiškėsi kitų kalbų įtaka. Ir jeigu dabar mūsų raštuose tik kur-ne-kur tepasitaiko nelietuviškų sintaksinių konstrukcijų, jeigu rašantiesiems nebekyla didesnių abejonių dėl linksnių, prielinksnių ar kitų kalbos lyčių vartojimo, tai čia, be kita ko, irgi nemaža yra lėmę Jablonskio taisymai.

Pagaliau, trečia, Jablonskis savo taisymais didžiai nusipelnė dar lietuvių literatūrinės kalbos frazeologijai ir stilistikai, nekalbant jau apie rašybą, kuri šiame straipsnyje visiškai nebuvo paliesta, bet kuriai jis taip pat skirdavo daug dėmesio.

Tačiau bene labiausiai reikšmingi istoriniu požiūriu Jablonskio taisymai dėl to, kad juose jau bemaž iš pat pradžios buvo nužymėtas teisingas *liaudinis* lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos kūrimo bei norminimo kelias, kuriuo eidama ji galėjo sėkmingai plėtotis toliau ir nebuvo jai pavojaus sustingti negyvose, dirbtinėse normose.

Žinoma, dabar, kai lietuvių nacionalinė literatūrinė kalba per pastaruosius keletą dešimtmečių, ypač tarybiniu laikotarpiu, yra gerokai pažengusi į priekį, visais atžvilgiais praturtėjusi ir ištobulėjusi, tas Jablonskio nužymėtas kelias gali rodytis kiek per siauras, o jo taisymų metodas — nebepakankamas. Pavyzdžiui, mūsų dienomis nepaprastai spartus tarybinio mokslo, technikos, kultūros augimas beveik kiekvieną valandą pareikalauja naujų kalbinės išraiškos priemonių, ir todėl, tenkinant tuos reikalavimus, jau nebegalima visur griežtai laikytis vien tik „žmonių kalbos“, nes joje, aišku, daugelio tų priemonių ir visiškai nėra. Tad dabar literatūrinės kalbos praktikoje tenka kaskart vis daugiau ir daugiau žiūrėti jos pačios raidos dėsnių bei polinkių, be to, labiau rūpintis ne tik atskirų kalbinių lyčių liaudiškumu ar

gyvumu, bet ir jų vartosenos tikslumu bei tikslingumu; kitaip sakant, kiekvieną kalbos faktą pirmiausia tenka vertinti pagal tai, kaip jis tinka tam tikslui ar uždaviniui, kuriam skiriamas.

Dėl tų pat priežasčių, nustatant literatūrinės kalbos normas, ne visada galima pasivaduoti ir analoginiu Jablonskio taisymų metodu. Sakysim, jeigu žodžių daryboje ar kaityboje jis dar ir mūsų dienomis dažnai gali padėti nuspręsti tos ar kitos lyties tikimą literatūrinės kalbos normai, tai frazeologijoje, semantikoje, kartais ir sintaksėje, ta viena liaudies kalbos vartosenos analogija jau sunku išsiversti. Pavyzdžiui, būtų netikslinga, remiantis vien tik tuo, kad liaudyje esą taip nesakoma, varyti lauk tokius jau anksčiau minėtus posakius, kaip *daryti bandymą, vesti derybas* ir kt., nes jų tam tikrais atsitikimais nė nebegali atstoti veiksmažodžiai *bandyti, derėtis*... Taip pat būtų beprasmiška dabar kovoti ir su veiksmažodžiu *vystyti(s)*, vartojamu perkeltine „plėtoti(s), rutuliuoti(s)" reikšme, nes, viena, tokia jo vartosena literatūrinėje kalboje jau giliai įleidusi šaknis, o antra, taip vartojamas jis nė kiek nekliudo kalbėtojui ar rašytojui išreikšti norimą sąvoką bei mintį.

Taigi dabar, tarybinės santvarkos sąlygomis, toliau tęsiant Jablonskio sėkmingai varytąjį lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos kūrimo bei norminimo darbą, vienas svarbiausiųjų uždavinių, be kita ko, yra kiek galima geriau, tikslingiau pritaikyti tą kalbą neregėtais tempais bekylantiems vis naujiems ir naujiems į komunizmą žengiančios lietuvių tautos reikalavimams.

J. Palionis

1904

KALBOS DALYKAI.

(Rašomosios kalbos kritikai).

Varpo sąsiuvinyje, paskirtame „Aušros“ atminimui,[1] yra straipsnelių labai įvairių ne tiktai iš atžvilgio į turinį, bet ir į pačią rašytojų vartojamąją kalbą. Man ypačiai keista matyti tame sąsiuvinyje nepaprastas kitose literatūrose rašytojų kalbos įvairumas: paprasčiausieji daiktai ir paprasčiausiosios mintįs tame pačiame sąsiuvinyje vienų rašytojų vienaip, kitų kitaip išreiškiamos, rašytojų kalbos vienodumo, kiek jo reikalauja paprasčiausieji kiekvienos rašomosios kalbos įstatymai, — aš kalbu ne apie suprantamus stiliaus įvairumus, — visai nematyti. Tas kalbos margumynas, paskirtas brangių dienų atminimui, mane tiesiog užgavo, ir, kad ir pats nemokėdamas kaip reikiant tėvų kalbos, panorau pamėginti, be negalėsiu... šį-tą tame margame mišinyje pataisyti. Pradžiai vienok norėčiau paliesti tiktai kuriasne-kurias kelių rašytojų kalbos ypatybes.

1) Tęnai rašoma: „visokios partijos su savo ypatiškais *siekiais* (p. 96), turėdami siaurus *siekius* (p. 51), kitą *siekį* siekti (p. 71), *dėl mierių* agitacijos (p. 81).“ Prie *siekis* - *mieris* yra vartojamas ir plačiai žinomas Žemaičiuose žmonių žodis *tikslas* (Ziel). Žodžio *siekis* žmonių kalboje nėra, jo nė būti negal: prie veiksmažodžių — *augti, daužti, gniaužti, šauti, liežti, siekti* tėra daiktavardžiai — *ūgis, dūžis, gniūžis* (sulyg. „motynos *dūžis*, kaip sviesto *gniūžis*“), *šūvis, lyžis, sykis* (sulyg. „ne vienu *sykiu* = *kirčiu* medis nukertamas“); visi tie daiktavardžiai turi žodžio šaknyje ilgą tvirtagalę balsę, ne dvibalsę. Kaip prie

lyžis, ūgis yra *liežimas, augimas,* teip prie *sykis* yra *siekimas* (Strebung). Daiktavardį *mieris,* kiek žinau, vartoja raštuose Prūsų lietuviai, sugretindami jį turbūt su *miera* (Mass). Ar ne geriaus būtų pabaigtinai apsistojus prie Žemaičių žodžio *tikslas* (sulyg.: „neparodė *tikslo,* kuriam rašė; jo *tikslui* pinigus renka").

2) „*Sandarbininkas* (p. 51), — *kauti* (p. 68), — *kystė* (p. 69), — *kavimas* (p. 69), *santautietis* (p. 74)." Visi šitie žodžiai be nebus iš oro, ne iš žmonių kalbos žinojimo, pagauti: prie *daržininkas, maldininkas, arklininkas* etc. nėra juk žodžių *sandaržininkas, sąmaldininkas, sanarklininkas,* nes veikėjų vardai, vartojamieji žmonių kalboje be priešdėlio *san-,* negal būt vartojami, tokių-pat veikėjų vardams pavadinti, su priešdėliu *san-*. Samprotauju, jog *sandarbininkas* iš vokiečių žodžio *Mitarbeiter* arba rusų сотрудникъ, ne iš gyvosios kalbos pavyzdžių tegalėjo kilti mūsų literatūroje. Žodžių *sandarbininkas* ir *santautietis* reikšme galėtume, mano nuomone, nepažeizdami savo kalbos įstatymų, vartoti žodžius *bendradar̃bis* ir, jei būtinai reikėtų, *bendratautis* (prie *tautietis*): kaip sakoma „mano *bendravardis*" (=žmogus, su kuriuo turiu bendrą vardą), teip galėtų dažnas pasakyti ir „mano *bendradar̃bis*" (=žmogus, su kuriuo jo turimas bendras darbas); žodžio priegaidis turėtų būti tvirtagalis, kaip žodžiuose „*baltaplaũkis, juodadar̃bis*". Kaip prie *bernas, piemuo* sakoma *bernauti, piemenauti, bernavimas, piemenavimas* (berno, piemens profesija), teip prie *bendradarbis* galėtume prireikus pasakyti ir *bendradarbiauti* (prie *darbuoties*), *bendradarbiavimas* (bendradarbio profesija; sulyg. žmonių žodį *savarankis,* prie kurio yra ir *savarankiauti, -kiavimas*). Šnekamojoje kalboje turime žodžius: *sandora, sąmonė, sankalba, sąnašos, sąspara, sąšlavos, santarvė, sąmėžinis*... (prie *suderėti, sumanyti-susimanyti, sukalbėti, sunešti, suspirti, sušluoti, sutarti, sumėžti*...); visi tokie žodžiai, žinoma, neduoda dar tiesos žodžiui „san-darbininkas" pasidirbdinti.

3) „*Žingeidus* lietuvis (p. 66), kas bus *žingeidus* su jais pasižinti (p. 74), *akyva* gromata (p. 69), *akyva* istorija (p. 76)." Būdvardžio *žingeidus* lietuvių kalboje negal būti, jo nė nėra. Kad ir būtų kalboje žodis *žingeidis-žingeidys* (=žmogus, kurs trokšta žinių, mokslo įgyti, *mokslanora*), tad vis-tik negalėtų prie jo būti būdvardžio *žingeidus:* prie *veidmainis, keleivis, šienpiovys, juokdarys* juk neturime būdvardžių *veidmainus, keleivus, šienpiovus, juokdarus.* Tikrai nežinau, kur pačių žmonių varto-

jamas nuo senovės žodis *akyvas,* bet iš žinių, kurias iš kitų žmonių tuo tarpu turiu, samprotauju, jogei *akyvas,* jei kame yra tikrai vartojamas, reiškia tiek, kiek ir *akylas* (sulyg. „*akylas* vyras, laukas *akylas* — miškas *ausylas*"). Iš to, kas man žinoma, sprendžiu, jog „*akyvos* istorijos", kaip ir „*akyvos* gromatos" mūsų kalboje turbūt nėra. Antra vertus, iš žmonių kalbos (imu ne vieną tarmę) žinau žodį *įdomus* (vietomis *įdėmus*): „*įdomus* daiktas, bemerkenswerte, interessante Sache, ir *įdomus* žmogus", aufmerksamer Mensch (sulyg. *įsidomėti, įsidėmėti*). Dvi to būdvardžio reikšmi* negali būt keista: sakoma juk „*įstabus* (=veikiai pastebimas) daiktas" ir vietomis „*įstabus* (=kurs veikiai ką pastebi) žmogus" (sulyg. „kas to vaiko *įstabumas!*"); „peilis — *marus* daiktas" ir „katė *nemarus* gyvulys"; „*reikalingas* daiktas" ir „žmogus kokio daikto *reikalingas,* žmogus arklio, pašalpos *reikalingas*". Rasi žodžiui *žingeidus* (neugierig) atstoti geri būtų žmonių kalbos žodžiai *smailus, smalsus:* „koks Tamsta *smailus,* kokios jo *smailios* akelės, visos Jievos (moters) *smalsios?*" Ar šeip ar teip, du pirmuoju pasakymu teip teišversčiau: „*mokslanora* (wissbegieriger, lernbegieriger, sulyg. *daugnora*) lietuvis, *smalsus-smailus* (neugieriger) lietuvis, kas *įsigeis, panorės* su jais pasižinti, kam bus *įdomu* su jais pasižinti, o išgirdęs sakant ir rašant „*įdomi* istorija, *įdomi* žinia, *įdomus* laiškas-lakštas" nėkiek nenustebčiau.

4) „*Antgalvis* („nadgłówek", Titel, p. 95), *ukėsas* (p. 51), galėjau kreipti *atydą* ant kitų dalykų (p. 78), dyviną *įspaudą* padarė (p. 79), *įspūdį* padarė (p. 94), *neatbūtinai* („niezbędnie") reikia (p. 96), knygų *apart* maldaknygių neturėjome (p. 94), *apart* lietuvių pulkelio buvo dar... (p. 80), *įtalpa* (Inhalt, p. 101)." Turbūt metas jau būtų apsistoti prie žodžių: *antrašas* (Titel, sulyg. „antvožas"; die Adresse = *adresas, adrisas* ne *antrašas*), *valstietis,*** *įspūdis* (Eindruck, žmonių žodis: „keistą, nuostabų

---

* *Reikšmė* = Bedeutung, значенie; *prasmė* = Sinn, смыслъ, sens.

** Žodis *ukėsas* (iš *ūkis*) visai nesuprantamai nukaltas (žmonės sako: „*vaikas*" ir „*vaikesas*", „*merga*" ir „*mergėsė*"). Svetimšalių žodžiai *Bürger,* гражданинъ, *obywatel* turi savo reikšmę įgiję iš *Burg, градъ (городъ) obywać* (=gyventi nuosavą turtą valdant), nors dabar jie labai jau nutolę nuo tos pirmykštės reikšmės. Mūsų *valstietis* būtų įgijęs savo reikšmę iš *valsties-valsčiaus,* iš to menko narvelio, kuriame męs, kaipo žmonės, turime dar šiokį-tokį balsą. *Sodietis* (=sodžiaus, sodos žmogus) = *Bauer* (skiriant nuo *miestiečio, miestelėno*).

įspūdį padarė"), *būtinai* (ganz; durchaus; ne „*neat*būtinai"), *turinys-tūrinys* (kas kame turima-tūrima, Inhalt). Prie *atyda* rašoma dar *atydė, atidė*. Iš žemaičių kalbos žinau žodį *atìde*, kurs augštaičių tarmėje turėtų skambėti *atìdė*, arba tariant *atidžià* (sulyg. žem. *prade*, augšt. *pradžia*): „su *atide* (=su *atidžià*, atsidėjęs) skaito". Norint augščiaus įrašytąjį pasakymą įdėm lietuviškai išreikšti, teip tereikėtų, man rodos, sakyti: „galėjau akis (ir *atidžią*) į kitus dalykus atgręžti, galėjau kitus dalykus *(pa)boti* (sulyg. „būti buvo, tik *nepabojau", „boti bojau,* ale nepastebėjau"), galėjau savo *įstabumą-įdomumą* kitiems dalykams suvartoti, galėjau kitus dalykus *įsidėmėti..."* Žodžio *apart* (ausser) lietuvių, kaip ir latvių, kalboje turbūt nėra; jo vietą latvių ir lietuvių kalbose dažniausiai atstoja prielinksnis *be*. Vietomis, kada jis netinka, reikėtų be jo apsieiti: vietoje „*apart* stokos darbininkų... mums trūksta dar kritikos (p. 64)", reikėtų sakyti: „ne vien darbininkų mums trūksta (stinga), mums trūksta ir kritikos" arba „dar stinga mums ir kritikos, ne tiktai darbininkų", „ne tiktai darbininkų, bet ir kritikos mums stinga (trūksta)".

5) „Išsilavinimas (p. 51), lavinti (p. 60), išsilavinęs (p. 64)." Iš žmonių kalbos esu girdėjęs tiktai „*lavi* (=apsukri, gerai peles gaudanti) katė, vaikas *lavijas* (=šiek-tiek pramoksta, eina gudryn), tėvas vaikus *lavija* (=gudrina), žmogus gyvulį *lavija* (=rūpinas, kad gyvulys būtų mitresnis, žvalesnis)": tas žodis yra vartojamas kalbant apie darbą, neturintį rimto, plataus tikslo. Kodėl gi negalėtume šitam reikalui vartoti žodžių: *išsiplėtojimas, plėtoti, išsiplėtojęs, išplėtotas...?* Kitų kalbų žodžiai: развивать, *rozwijać, entwickeln, développer...* turi, prie savo siauresnės, konkretinės prasmės (*ein Tuch entwickeln*), ir mūsų rašomosios kalbos žodžio *išlavinti* reikšmę (*einen Menschen entwickeln*).

6) „Su ypatingu *guodojimu* minėti (p. 57), su *pagarba* paminėti (p. 70)." Prie *guodoti* vartojamas rašomojoje kalboje ir daiktavardis *guodonė*. Veiksmažodis *guodoti-guodžioti* (vietomis *godoti*) turi kalboje savo atskirą prasmę — *gailėties, užjausti, nuskųsti, dažnai paguosti,* nereikšdamas to, kas svetimašalių žodžiais — *szanować, уважать, почитать, achten, ehren* išreiškiama. Rašomosios kalbos žodis *(pa)guodonė* yra padarytas nusižiūrėjus ar nusiklausius į šnekamosios kalbos *pašėnavonę*. „*Šėnavojimui*" rašomojoje kalboje, man rodos, reikėtų pasikakinti žodžiais: *gerbti, pagarba* (prie *garbinti, garbė*) ir, kur reikiant,

jų sinonimais: *lenkti, tausoti, nuolanka...*, nors žodis *gerbti* Pakuršėje reiškia ir ką kita (*valyti, kuopti, švarinti...*).

7)*„Tą *užduotį* (p. 53), šitos *užduoties* męs laikėmės (p. 71), *atminčiai* „Aušros" (p. p. 49, 58)." Prie žodžio *užduotis* esu sutikęs rašomojoje kalboje ir *uždavinys* (sulyg. *siuvinys, pavilkinys...*); esu jį girdėjęs ir iš sodiečių, kalbančių apie „aritmetikos uždavinius". Žodis *uždavinys* (=kas užduodama, kas užsiduodama) turėtų, mano nuomone, visiškai išstumti iš rašomosios kalbos ne visai ištikimą savo draugą *užduotis*[2]. Prie *uždavinio* reikėtų, žinoma, vartoti ir „aritmetikos *uždavinynas*". — *Atmintis* reikėtų būtinai skirti nuo *atminimas*: „nelygu žmogaus galva, nelygu kiekvieno *atmintis*; „Aušros" *atminimui*, žmogaus darbų *atminimui* išleista tam tikra knygelė" (sulyg. „išmokau *atmintinai*", auswendig). Tame pačiame „Varpo" sąsiuvinyje pati redakcija žodį *atminimas* vartoja kaip reikiant (p. 111).

8) „*Mąstis* (=*mintis*, p. 71), nė *mislyti* (p. 74)." Prie tų žodžių rašytojų vartojama ir — *mintis* (senovės žodis), *manyti, galvoti, tarti* (sulyg. „aš *tariau* — tu nežinai, jis *tarėsi* daug žinąs"), *dingoti;* prie jų reikėtų ir apsistoti (*mąstis* žemaičių tarmėse turi žodžio *mostis* prasmę).

9) „Dvasė žmonių *kaslink* savo tautos užgimusi (p. 79), vyrai subrendę *sulyg* lietuvystės dalykų (p. 94), pabudinti jo meilę *sulyg* savo kalbos (p. 95), pilnas karštos meilės *prie* savo tėvynės (p. 102), sužadino tėvynės meilę (p. 51), apie taktiką *sulyg* kunigų štai kas pasakyta (p. 55), tokia buvo taktika *sulyg* maskolių valdžios (p. 55), veikėjų kuopelė, sutirpusi *sulyg* kelių žmonių... (p. 63)." Pasiremiant ant žmonių kalbos reikėtų sakyti: „karštai savo *tėvynę mylėdamas,* pilnas karštos savo *tėvynės meilės,* sužadino *tėvynės meilę,* sužadino jame savo *kalbos meilę,* apie taktiką *su* kunigais štai (šit) kas pasakyta, tokia buvo taktika *su* rusų valdžia, veikėjų kuopelė sutirpusi *sulig* keliais žmonėmis (sulyg. „vandens *sulig* keliais tebuvo, man *sulig* pečiais tebuvo"), kuopelė sutirpusi *į* kelis žmones, t. y. pavirtusi keliais žmonėmis (sulyg. „visas ledas sutirpęs *į* vandenį" = pavirtęs vandeniu)"... Du pirmuoju pasakymu (p.p. 79, 94) reikėtų visai kitaip išreikšti, daug žmoniškiaus, lyginai teip, kaip juodu visose rašomosiose kalbose būtų išreiškiamu: „žmonių, kaipo atskirós tautós, dvasia užmigusi, žmonių tautiška dvasia visiškai užmigusi, žmonės užmigę — tautós reikalų nesuprantą; žmonių tautiškas susimanymas užmigęs, žmonių tautiška sąmonė

užmigusi ir jie savo tautos reikalų nesupranta; vyrai subrendę tiek, jogei gali lietuvių tautós reikalus suprasti; vyrai pribrendę ligi savo tautos reikalų supratimo, vyrai subrendę sulig savo tautos reikalų supratimu (sulyg. „kuopelė sutirpusi *sulig* keliais žmonėmis"). — Žodis *kaslink* yra kilęs iš *kas* ir dialekt. *link* (=*kas lik, kas lig, kas ligi, kas iki* = lenk. *„co do"*). — Kaip ir kuomet vartojamas tarmėse žodis *sulig,* aišku gal būti iš P. Kriaušaičio gramatikos pavyzdžių: to prielinksnio vartojimas nėr teip platus, kaip norėtų kurie-ne-kurie iš mūsų rašytojų (Kriauš. *sulyg* = *sulig*).

10) „Po *nekurio* laiko (p. 99), *ne-kurie* vabalai (p. 100), *mokytinis* (p. 94), *pradinė mokslinyčia* (p. 100), įsteigė *mokslainę* (p. 79), iš *pamokslinyčios* apskelbė (p. 100), *mokslinčius* ir be jos *pažinties* (v. *atmintis*) nieko nepraranda (p. 65), *netrivojau* ilgiaus (p. 91), *sąjautė* (p. 74), *užganėdinti* (p.p. 56, 67), *apšviestūnai* (p. 65), *bėgūnai* (p. 63), *apšvietos* reikalai (p. 66), su *pagelba* (p. 66), *sodauninkystė* (p. 66), *biskelį* senesnis (p. 66), *užkenkė* (p. 73), *savistoviai* valdyti (p. 73)." Sekant bendruosius lietuvių kalbos įstatymus, ne kurių-ne-kurių tarmių savotiškumus, ir pasiremiant ant šnekamosios kalbos žodžių, teip tereikėtų, man rodos, žmonėms rašyti: „1) po *kiek* laiko, *netrukus, neilgai trukus;* 2) *kai-kurie* vabalai, jei *kurie* vabalai etc., *kurie-ne-kurie* vabalai (sulyg. *kada-ne-kada, kur-ne-kur, kame-ne-kame;* žodis *nekuris,* jei mūsų kalboje kame-norint žmonių vartojamas, turbūt pagautas bus iš slavų *niektóry,* нѣкоторый); 3) *mokinys* (paprasčiausias žmonių kalboje žodis); 4) *pradedamoji mokykla* (žodį *mokykla* lietuvių rašytojai vartoja jau apie 50—60 metų), *mokyklą* įsteigė; 5) iš *pamókslinės* (*pamokslinė* = vieta pamokslams sakyti, kaip *druskinė, malkinė, paukštinė* = vieta druskai laikyti, malkoms — medžiams sudėti — sukrauti, paukščiams laikyti), iš *sakyklos* apskelbė (priesaga *-nyčia* yra gauta iš slavų kalbos); 6) *mokslininkas, kad ir* jos *nepažindamas,* nieko nepraranda; *mokslininkas, ir jos nepažindamas,* n. nepraranda; *m. ir be jos pažinimo* (v. *atminimas*) n. nepraranda; 7) *nebetvėriau, nebesitvėriau* ilgiaus, *nebeiškenčiau* ilgiaus; 8) *užjautė* (sakoma: „niekas *neužjaučia"* — sulyg. „neužtaria"); 9) *pakákinti, pakánkinti* (sulyg. „mažmožiu *pasikakinau, tenkinaus* sveiką kailį beišnešęs"); 10) *inteligentai**; *inteligentija* (sulyg. „kunigai, vy-

* *Šviesuoliai* (sulyg. „šykštuoliai, pavyduoliai, —kliai, —ukliai") reikšių tiek, kiek „šviesųs žmonės".

rai — kunigija, vyrija"); 11) *pabėgėliai;* 12) *apšvietimo* reikalai, *apšvaitos* (?) reikalai, su *pagalba,* su *pašalpa* (žemait., sulyg. *įstanga* prie *įstengti, įstaiga* = *Anstalt* prie *įsteigti, priedanga* prie *pridengti, prievaizdas* = *Aufseher* prie *priveizdėti, išvalka* prie *išvilkti, iškarpa* prie *iškirpti, išvarža* prie *išveržti*...); 13) *sodininkystė, daržininkystė;* 14) *senėlesnis, kiek senesnis, mažumą senesnis, truputį senesnis, mažumą senėlesnis;* 15) *pakenkė* (žmonių žodis, sulyg. „*pa*gadino, *pa*iškadijo"); 16) *savarankiškai* (žmonių žodis) valdyti, jis dabar *savarankis,* ji dabar *savarankė* taukė, *savarankiškas* pasielgimas, kam *savarankiauji, nesavarankiauk*...

11) „*Darodinėti* (p. 65), *daleista* (p. 65), *darodyt* (p. 67), *nedasiprotėta* (p. 67), *dažinoti, dasižinoti* (p. 68)." Veiksmažodžių priešdėlį *da* turime gavę iš slavų kalbos[3]; žmonės to priešdėlio vietomis, kaip antai Prūsuose, visiškai nežino. Reikėtų rašyti: *prirodinėti, išrodinėti, leista, leidžiama* (sulyg. „kodėl ji tėvų *neleidžiama* tekėjo?"), *paródyti, priródyti* (beweisen, ne *prirōdyti*), *išródyti, nesusiprotėta, nesusigriebta, patirti* (erfahren), *sužinoti*. Kame žmonės yra papratę priešdėlį *da* vartoti, tę gali būt jis įgijęs ir tam tikrą reikšmę, kuri be jo, rašant sulig tų žmonių tarme, sunku išreikšti.

12) „Buvo tartum kokia baidyklė, *idant* žmones *nubaidyti* (p. 76), studentai rengė pokylį, *idant surinkti* pinigų (p. 81)." Kame rašytojai, tikslui nurodyti, vartoja prie nereiškiamojo sakymo sąjungas *idant, kad,* tę jie aklai seka slavų kalbos pavyzdžius. Čia reikėjo pasakyti: buvo... *žmonėms nubaidyti,* studentai... *pinigams rinkti* (be *idant, kad*).

Apie kitus randamuosius literatūroje mūsų kalbos įstatymų griovimus, apie rašytojų nutautimą, kiek jis matyti iš mažo savo kalbos mokėjimo, norėčiau pakalbėti, jei pavyks, kiek vėliaus. Čia vienok negaliu iškęsti nepaminėjęs, jog męs, lietuviai, būtinai turėtume žinoti, kad mūsų garsusis aštuonioliktojo amžiaus poetas buvo pavarde *Duonelaitis* (sulyg. „*duonelė* — Duonelaitis, *akelė* — Akelaitis"), ne *Donelaitis* (p. 65) arba *Danileitis* (p. 95)[4].

A. Pikčiurna

[„Varpas", 1904, Nr. 1, 9—12 psl.]

1910

KALBOS DALYKAI.

Dėdamas čia dėl kilusių ginčų kelius kalbos mažmožius, nenoriu, žinoma, tuo pat pasakyti, jog žmonių visur taip tėra sakoma, kaip čia mano parodoma. Ginti, kad taip, ne kitaip tėra visur sakoma, būtų ir perdrąsu: visos mūsų tarmių ypatybės šiuo tarpu labai sunku ir susekti (tam reikėtų ir laiko, ir žmonių nemaža turėti).

Savo pastebėjimus šiam kartui turiu iš Suvalkiečių kalbos (iš Naumiesčio apskrities), iš Juškevičiaus dainų ir žodyno, Prūsų Lietuvos ir Kuršaičio žodyno, iš Žemaičių, Šiauliškių ir rytų Lietuvos augštaičių kalbos; vieną-kitą mažmožį imu ir iš Trakų apskrities (Viln. gub.) ir rašomosios šių dienų kalbos.

Šit keli tie kalbos mažmožiai:

I. «Tiek tu *beatgausi,* kai iš žąsies avižas. Vargu *beatnorės* jie tą senovės gadynę (vargu be*sulauks* jie tos barzdotosios gadynės, kurios sulaukti jie taip *nori*). Šl.

«*Nebeatžvengsi,* žirgeli, grynų avižėlių, Palangos miestelio; *nebeatverksi,* mergele, rūtų vainikėlio, bajorų šalelės. Jušk., Žem.

«Neverk... bene *atgis!* Kad esi tokia gera gydytoja, kaip sakaisi, tai ar negalėtum mano brolių *atgydyti?* Ir *atgydė* juos ragana. Jėzus Kristus juk ir numirėlius *atgydydavo.* Suv.

«Dulkę prieš vėją *neatpūsi. Atriekta* riekė nebeprilips. Šl.

«*Atpūsk* (atidaryk), vėjeli, *svirno* dureles, kad paregėčiau savo mergelę. Važiuokit, sveteliai, pakol nesutemo: tamsi naktis, tolims kelias, *nebatseksit* kelio. Jušk.

«Buvom žydui pardavę linus, bet paskui ir vėl *atsimetėm.* Įsitaisyk knygynėlį: kad ir išeis kiek pinigų, bet paskui tie pinigai, žiūrėk, ir vėl *atsimuš.* Ryt. Liet.

«*Atginkit* vištas, šunų nebijau (slieko pasakymas). Suv.

«Ir jis *atlėgo* nuo darbo (mažiaus bedirba, labiaus tingi). Šaltis *atlėgo.* Oras *atidrėgo* (ir *atadrėgo*). Ryt. Liet.

«Siųsčiau tėvelį, kad *atvaduotų* bėrą žirgelį. Šl.

«Kad būčia žinojęs, tai saulės lankčiu būčiau *atsilenkęs.* Šl.

«*Atidėk* (padėk atgal), ką paėmei. Ar dabar *atmįsi?* Reikėjo *atmintinai* («*ant* atminties?!» Raš.) išmokti. Žem.

«Aš tave aplankiau (Ryt. ir «prilankiau»), ir tu mane *atlankyk. Atidirbk,* kiek buvai žadėjęs. Jušk.

«Ar *atarėt* rugius (pavasarį)? *Atarę̃s* rugius pasėjo miežius. Jušk.

«Ką darysi, reikės *atsėti* (pirmoji sėkla nedygo). Žiūrėk, koks bus *atsėlys!* Suv.

«Buliavas (roputes, bulves) *atariau* (roputes išdygus aparinėjau, kad žolės ne taip augtų...). Ryt.

«Ar girdėjai, kaip jis gražiai *atpasakojo* (savais žodžiais papasakojo ką skaitęs, girdėjęs)? Šl.

«*Atariau* lauką (pabaigiau arti), dabar galėsiu pasilsėti. Ar jau *atarėt, atsėjot* (pabaigėt arti, sėti)? Ar jau *atsiuvo* (pabaigė siūti) kriaučiai (siuvėjai)? Ar jau *atspaudei* (Ryt. *nuslėgei, nuspaudei*) sūrį? Suv.

«Audeklus jau *atkūlė* (palyg. «kultuvė»)? Trakų apskr.

«*Atsivainokit* kojas rankeles, ne mane našlaitėlę. Suv.

«Reikės su juo *atsilyginti, atsiteisti.* Taip pasielgus, reikėjo bent *atsiprašyti.* Kiaulė, *atsiprašant,* ir gana! Suv.

«Kam ponas *atsūdys* (atiteis), tam ir bus tie pinigai. Žem.

«Jam dešimtį rykščių *atiteisė* (ir *atateisė*). Raš.

«Aš jam visą tą žemę ketinu (ketu) dabar *atiduoti.* Suv.

«Pažiūrėk, kur tu *atsigulei,* o kur *atsikėlei.* Suv.

«*Atguldama* palikau, pabuzdama (Ryt. ir «*atbuzdama*») nebradau ant galvos vainikėlio, ant rankų žiedelio. Jušk.

«Katilai *atvirė* ir užbėgo ugnį. Žem.

«Jis dabar jau *kartuoja* (antrą *kartą* dirvą aria). Ar jau *atkartavai?* Tokios dienos *neatsikartuoja* (ir *neatsikartoja*). Pr.

«Ką jie dabar dirba? Laukus *kartoja* (antrą kartą aria). Mes jau seniai *atkartojom.* Ar jau *apkartojot* lauką? Nesuspėjom lauko *atart* (antrą kartą išart). Ryt. Liet.

«Žiūrėk, svečių *ateina.* Ką gavęs ir man *atnešk.* Kažin, ką ten šunes *atloja?* Žiūriu — *atūžia, atšvilpia, atkaukia, atbarška!* Suv.

«Kas ten *ateina?* Kas ten *atdūluoja?* Bene mano motynėlė lauku *atdūluoja.* Ryt.

Reikėtų, man rodos, sakyti: 1) «Kas ten dabar tas knygas *spauzdina?* 2) Ar jau *išspauzdino* (palyg. «*iš*drukavojo, *iš*kūlė...») X. savo žodyną? 3) Jau ir *atspauzdino* (antru kartu išspauzdino). 4) *Spauzdiniai* yra visa, kas spaudžiama arba spauzdinama; *atspaudinys* yra, kas atspauzdinama ar atspauzdinta, kaip kad *atsėlys* yra, kas atsėta (kas tuojau po pirmojo sėjimo toje pat vietoje pasėta)».[5]

Kad kas «atspauzdinius» vadintų *atspūdžiais* (palyg. *įspūdis, atlydis*...), prieš kalbos dėsnius, man rodos, taipo pat nenusidėtų. Turime nemaž žodžių tokių, kaip antai: «(oro) *atmaina* (atamaina ir atamainas), (saulės) *atkaita*, (audeklo) *atkarpa, atskala*, (upės) *atsoda*, (grūdų) *atbaros, atmatos-atmatai, atrūgos, atvanga, atlaida, atžala, atvaša, atmetalas* („Brack")...» Šitų žodžių reikšmė ir kilmė, matyti, labai įvairi. Bet šale jų šių dienų rašomosios kalbos žodis «atskaita», man rodos, betgi nevisiškai tinka. Žodis «atskaita», būdamas šale kitų žodžių, turėtų, rodos, reikšti ne tą, ką mes jam liepiame: «atskaita» turėtų, tarytum, reikšti tą, kas (nuo ko) atskaitoma, kas lieka ką atskaičius... Žodį «*at*skaita» būsim dirbę, sekdami tiktai rusų žodžiu «отчетъ», ne savos kalbos pavyzdžiais nei jos dėsniais.[6]

II. «Tur-būt, *persivalgė, persidirbo* (perdaug valgė, p. dirbo), kad serga. Suv.

«Tą *perdykėlį* mes dar pačiupinėsim! Jų vaikai *perdykę. Peršlapęs, peralkęs.* Vakar *peršalo,* tai ir serga. Bijau ir *permokėti.* Duoti, žinoma, reik, bet kam *perduoti* (perdaug duoti)? Davė ir *perdavė.* Bus jau *pernokę.* Suv.

«Bet kam *perdėdi* (Žem. *párdedi,* преувеличиваешь, übertreibst)? Žem. Ryt.

«Nevažiuok, čia *nepervažiuosi. Pervežk, perleisk* mane per rubežių (per sieną). Suv. Pr.

«Obuolą (obuolį) per tvorą *perdavė.* Pr.

«Liptas (lieptas) par (per) upę *pártenk (pertenka).* Žem.

«Linai jau *peržydėjo.* Suv. Ryt.

«Ji *persileidė, persileido* (kalbant apie gyvulius — *išsimetė, išsibarstė*...). Ryt. Suv.

«Kam *perpiovei, perspaudei?* Suv.

Kad kas dabar juos ėmęs *perstatytų* (kits-kito vietoje pastatytų), tai, žiūrėk, nė savo vaiko nepažintum (tokie jie panašūs). Suv.

«Kad nenori, jam *perleisk* (уступи, überlasse) tą arklį. Suv. Pr.

«Dabar turėsi viską (visa) *perdirbti* (visa kitaip padirbti). Suv.

«Jis *persiūdįs* vystelį (ardvesnį, platesnį iš jo pasiūdįs), *perkaldįs* žiedelį. Pr.

«Jo tu *nepergalėsi, neperšnekėsi, neperrėksi* (jo tu neįveiksi; jis labiaus įšneka, įrėkia). Suv. Pr. Ryt.

«Merguželė vargdienėle, kas *perkalbėjo* tavo širdelę, kad tu mane (manęs) nenori? Pr.

Einant šitais pavyzdžiais, reikėtų kai-kas kitaip rašyti, ne taip, kaip dabar yra kartais mūsų laikraščių kalboje rašoma.

«Aš jį *perprašiau* (przeprosiłem)» tegalėtų reikšti: «aš labiaus už jį įprašiau» arba «aš jį savo prašymais perkalbėjau»; pasakymas «aš jį *perprašiau*» galėtų reikšti beveik tiek, kiek «jis mano prašomas atleidė, dovanojo». Taigi «atsiprašyti» reikėtų skirti nuo «perprašyti».

Rašome kartais: «Šitą veikalėlį aš ketu *perspauzdinti*». Toks pasakymas žmonių kalboje tegali reikšti: «aš ketu pasirūpinti, kad šitas raštelis būtų perspaustas (!)» arba «kad jis būtų kitaip išspaustas (išspauzdintas)». Mūsų laikraščiai žodį «perspauzdinti» vartoja kartais ten, kur reikia pavartoti žodis *«atspauzdinti»*.

Teberašome kartais ir: «Ameriką pirtyje» *perstatė,* mane jam *perstatyk*». Žemaičiai sako: «ir *prisistatė*» (atsirado, pasirodė, atvyko). Žemaičiai ir augštaičiai sako: „*Pristatyk* jį man." Žmonės beveik visur sako: „Vaidinas (rodos...); kam *nesivaidinai?* ar *vaidinai* (rodei; darei, kad kiti galėtų *išvysti,* matyti)... Taigi, palikdami žodžiui «perstatyti» reikšmę „переставить, umstellen", turėtume sakyti: «Ameriką pirtyje» *vaidino,* mane jam *pristatyk, supažindyk* mus...

Rašomojoje kalboje vartojame gana dažnai žodį *peržvalga* (przegląd), nors šale „peržvalgos" yra visai taisyklingai vartojamas žodis *apžvalga, apyžvalga.* Sakydami (laikraščių) *apyžvalga* mes elgiamės taipo-pat taisyklingai, kaip ir žmonės, vartodami žodžius: *apyčiupa, apdanga, apeiga, apkalba, apvaizda* ir *apyvaizda,* namų *apyvoka, apylanka, aptaka,* naginių *apyvaraiapyvaros-apvaros.* Kuršaitis nei *peržvelgti* nei *peržvalgyti* nežino; Juškevičius (ir Kuršaitis) težino *apžvelgti, apžvalgyti.*

Prie *apyžvalgos, apyvaizdos, apysakos* tegalėtų būti, mano nuomone, ir *apyskaita* (отчетъ), *dabartinės* «atskaitos» vietoje. «Apyžvalgose», arba «apžvalgose» mes «apžvalgome, kas kitų rašoma, ir apžvelgę savo skaitytojams aprašome»; „apyskaitose" — aprašome visa, kas yra suskaitytina, ir visa tat kitiems apskaitome arba aprašome.

Kuršaitis, didis Prūsų ir šiaip jau lietuvių kalbos žinovas, savo žodynuose sako: übergeben (передавать) — *paduoti* (miestą neprieteliams *padavė* = indavė, *atidavė*), sich Jemandem überge-

ben (передаться) — kam *pasiduoti*. Žodį *perduoti* jis supranta tiktai vokiečių žodžio «hinüberreichen» reikšme («obuolą per tvorą *perdavė*»).

II. Kalbant apie žodžio *dažnas, dažnai* reikalingumą rašomojoje kalboje, nedaug tetenka pasakyti.

Rytų lietuviai sako: „*Dažnas* (tūlas) taip pasako, jis *dažnai* (онъ часто) kalba, jis *tankiai* (greitai, greit žodį po žodžio tardamas, schnell) kalba, ji *dažnai* audžia, ir *tankiai* (dicht, плотно) audžia».

Mūsų rašytojams turėtų itin rūpėti, kad juos suprastų kaip reikiant rytų lietuviai: šie daugelis nė skaityti lietuviškai nemoka, jų kalba gerokai skiriasi nuo dabartinės mūsų rašomosios kalbos, ir jei norime, kad mūsų laikraščiai būtų jų skaitomi, mums reik daug kas daryti, kad ypačiai jiems mes būtume visiškai suprantami.

Rygiškių Jonas.

[„Viltis", 1910, Nr. 120 (455,

1911

KALBOS DALYKAI.

(Šių dienų rašomosios kalbos reikalams).

„Kalbos dalykų" skyrių, kiek man žinoma, mūsų vienų publicistikoje terandame... Ir betgi rašomoji mūsų kalba yra tokia iširusi, tokia ligota, jog daug kas jai ir „rašomosios kalbos" vardo pavydi!

Nesigilindamas šiuo tarpu į šitą rašomosios kalbos dalyką, — šitas dalykas pagalvojus nesunku ir taip suprasti, — surašau čia nemažai jos paklaidų — tokių vietų, kurios reikėtų, man rodos, pataisyti.

Mūsų šių dienų laikraščiuose randame beveik visur pilna šitokių pasakymų:[7]

A) 1. *Pinigai* bus, tik mokėkit naudoties. 2. Toje kuopoje būsią ir šiaipjau *žmonės*. 3. Tame vakare bus ir *svečiai*. 4. Varėnos miestelyje, be žydų, gyvena ir *lietuviai*. 5. Dabar yra jau *viltis*, kad ligonis išgis. 6. Jiems į žmones reikėtų eiti gerų norų *vedami*.

B) 1. Pasisakė važiavęs Vilniun *brolį* lankytų. 2. *Kalbą* tyrinėti, *vagį* tardyti nuvažiavo. 3. Pernai *dešimtį* žmonių čia pa-

karta. 4. Čia ir jo *pinigus* sudėta. 5. Jo skaitoma *visus* lietuvių *laikraščius*. 6. Nusipirko *visokias pasakas*.

C) 1. Pernai čia nužūdė daugiaus *dešimtics*, d. *šimto* žmonių. 2. Mokėjo ne brangiau *trijų rublių*.

D) 1. Tų knygų turinys yra sunkus *supratimui*; jos sunkios ir *skaitymui*. 2. Griovių *kasimui* žmogų pasisamdė. 3. Ir jie panašųs *kiaulėms*.

E) 1. Jis apsimetė *sergančiu*. 2. Tie keliai jam rodydavęsi *pavirkiais* ir *tinkamais*. 3. Žagarės miestelis beveik visas *žydais apgyventas*.

F) 1. *Kame* jis kaltas? 2. *Kame* jis nusikaltęs? *kame* jį kaltina, intaria? 3. *Tame* niekas jo nekaltina. 4. Petrą kaltino savo tėvo *nužudyme*, pinigų *išaikvojime*; jį kaltino to straipsnio *išspauzdinime*. 5. Jis ir namie dabar vaikščioja *kailiniuose*, *batuose*; važinėja *šiltuose kailiniuose*. 6. Nusipirko knygas *apdaruose*. 7. Jo knygos *apdaruose* visą rublį moka.

G) 1. Buvo jau ir *mirtin* pasmerktas. 2. Jis perdaug tikėjo, *pavyzdin*, rykščių galingumu. 3. Netrukus juos įšventįsią *kuniguosna*. 4. Šitą dirvą jie nusipirksią draugijos *nuosavybėn*.

H) 1. Jų nekvietė *ant* lietuvių *vakaro*, *ant koncerto*. 2. Eina *ant stoties*, *ant vakzalo*. 3. Buvau *ant stoties*, *ant vakzalo*. 4. *Ant to koncerto*, *ant to vakaro* ji padainavo ir kelias daineles. 5. Ar būsi *ant baliaus?* 6. Ar šaukėt jį *ant pietų?* ar eisi *ant pietų?* 7. Važiavo, buvo *ant atlaidų*. 8. *Ant šv. Petro* į Vilnių suvažiuoja daugybė žmonių. 9. Vilniūje ir aš buvau *ant šv. Petro*. 10. *Ant tos dienos*, *ant to laiko* kurpius batų betgi nepasiuvo. 11. Jie tris kartus *ant dienos* valgo. 12. *Ant to dvaro* jie galėtų *užvesti* ir žemės dirbimo mokyklą. 13. *Ant aštuntos valandos*, *ant aštuonių* turės draugijoje būti. 14. Traukinys *ant septynių* teateina. 15. Vidury miesto vienas pirklys esąs *ant visos* 1000 rublių apiplėštas.

I) 1. Dabar, *anot* rusų *laikraščių*, būsią tose gubernijose màža duonos, būsiąs badas. 2. Nuo šių metų visi šitie mokesniai būsią, *anot laikraščių*, nebeimami. 3. Italų laivynas, *anot gautų žinių*, išgriovė veik visą miestą.

Y) *Apart Krumplio*, kito žmogaus čia nebuvo.

J) 1. Dabar jie visiškai *nesirūpina apie vaikus*, *apie žemdirbystę*. 2. Gramatika yra *mokslas apie kalbą*, geologija yra *mokslas apie žemę*, agronomija — *mokslas apie ūkį* arba *žemdirbystę*.

K) 1. Jis *į metus* tris kartus tevažiuoja į bažnyčią; vieną kartą *į dieną* tevalgo. 2. *Į laiką* atnešei pinigų. 3. *Į vieną dieną* to

neparašysi. 4. Turkų vyriausybė visiems savo krašto italams įsakė *į dvidešimts keturias valandas* išsikraustyti iš Turkijos žemės. 5. Jį *į smertį* sumušė. 6. Jis buvo kviečiamas (išrinktas) *į* akademijos *profesorius*. 7. Vyskupas juos *įšventino į kunigus*. 8. Pernai atvažiavo čia *į klebonus* kun. Br.

L) 1. *Iš to* džiaugties tereikėtų. 2. *Iš* savo *vaikų* jis nesidžiaugs. 3. *Iš* tokių *laikraščių* ir jie biaurisi, stebisi. 4. Visi stebėjos *iš* jo *raštų, iš* jo *išminties* ir *atsakymų*. 5. *Iš priežasties* ligos jis taip ilgai nesirodė. 6. Paskui *iš* tavo *priežasties* turėjau ilgai kamuoties.

M) 1. *Kaslink* gerumo jis geras. 2. Jis mums *kaslink* žinių daug prirašo. 3. Visi gėrėjosi jų taktika *link* žmonių.

N) 1. Ir ėmė mirti žmonės *nuo maro, nuo koleros*. 2. Šulinys gilumo buvo *nuo penkių sieksnių*.

O) 1. *Pas jį* vaikų pilni pašaliai. 2. *Pas jį* būdavo ir rugių nemaža. 3. *Pas jo tėvą* gimė dar vienas vaikas. 4. *Pas Vilkaičius* buvo jau su žiburiu; *pas Vilkaičius* dar neskuba rugių piauti; *pas juos* ir séniai tėvai tebedirba.

P) 1. Jų vaikai jau pratinas *prie skaitymo*. 2. *Prie* žmonių *apšvietos* jie nesirūpina. 3. Jų sūnus negabus *prie kalbų, prie matematikos*.

R) 1. Dabar juos baudžia *sulig 129 str.* įstatymų *apie* bausmes. 2. Dabar, *sulig* jų *pranešimu, priseis* mums kreipties prie paties viršininko. 3. *Sulig to* jis ir buvo didžiai nusikaltęs. 4. Zyteliečiai, sprendžiant *sulig jų kalbos ypatybių*, gali būti ir senobės Prūsų liekana. 5. Vokietija dabar viešpatauja Europoje *sulyg savo norų*. 6. *Sulig naujojo įstatymo* dar padidintas jų atstovų skaičius. 7. *Sulig* L. Tolstojaus *nurodymų* jo duktė Aleksandra ėmė *išleisti* tėvo darbus.

S) 1. Mokėjo *virš* 20 rublių. 2. Kai-kurie mūsų ūkininkai turi žemės *virš* šimto dešimtinių.

T) 1. Ji padainavo ir kelias *tautiškas* daineles, *tautiškąjį* himną. 2. Buvo keliama *tautiška* šventė. 3. Ir šokiai buvo *tautiški*. 4. Pirmiausia šoko gražų *tautišką* šokį (aguonėlę). 5. Esąs jau ir *tautiškasis* fondas inkurtas. 6. *Valdiškose* mokyklose to negirdėsi. 7. Dabar eina ir vienas *ūkiškas laikraštis*. 8. Intaisė *ūkišką* parodą. 9. Dabar jam gyvai reikalinga ir *pinigiška* pašalpa. 10. Pastatė tris *kariškus* laivus. 11. *Kariškas* Turkų ministeris sako, kad toje kovoje, ar šiaip ar taip, ne italai *laimėjo*. 12. Ir jie *kultūrišką* darbą dirba. 13. Jų kalba *netaisykliška*. 14. Jo pasielgimas buvo,

žinoma, *nesąžiniškas, netaktiškas*. 15. Koks jis *nesąžiniškas*. 16. *Moksliškų raštų* jie neskaito. 17. *Netaktiškas* žmogus *netaktiškai* ir elgiasi; ir taktingiausias žmogus gali pasielgti kartais *netaktiškai*. 18. Buvo tatai *asmeniška*, ne visos šeimynos nuosavybė. 19. Jis *nerviškas* žmogus. 20. *Sceniškieji* vaizdeliai ir jam tinka. 21. Visi turi *pinigiškai* juos šelpti. 22. Jie *kūniškai* jau subrendę, jau ir *protiškai* bręsta. 23. Ir Prūsų lietuviai yra žymiai *tautiškai* pakilę. 24. Kai-kurie turkų *kariškiai*[8] nori, kad valstybė nesitaikintų su italais.

U) 1. Ir ėmė šaukti *verkiančiu, raudančiu*, keršto *šaukiančiu balsu*. 2. Jo balsas buvo *sprendžiantis*. 3. Ieško *atsakančio* darbo. 4. Kam jie rašo mokslą *keikiančius straipsnius?* 5. Jis buvo atvažiavęs, matyti, iš *dainuojančio krašto*. 6. Jis buvęs parašęs vieną *kurstantį straipsnelį*, ilgą *kaltinantį laišką*. 7. Kam jūs geriat *svaiginančius gėrimus?* 8. Stiprieji, arba *svaiginantieji, gėrimai* sveikatos žmogui, žinoma, neduoda.[9]

V) 1. Ir darbininkai buvo jiems *prielankūs*. 2. Jų *prielankumas* mums nieko gera nepadarė. 3. Kam jis *perspauzdino* (iš mūsų laikraščio) šitą žinelę? 4. Jis, vieną kartą paskaitytas, viską gražiausiai mums tuojau *perpasakojo*. 5. Susirinko *aptarti* visų *reikalą*. 6. Buvo *užsimąstęs* — manęs nematė. 7. Tuo jam tik *užkenksi;* tuo jam *neužkenksi*. 8. *Užvedė pas save* tokius arklius, jog miela, malonu ir pažiūrėti. 9. Buvo gerą sodą čia *užvedęs;* buvo jau pradėjęs ir sodą *užvesti*. 10. *Užklausk*, tai pasakys. 11. Tos knygos buvo *prisiųstos* redakcijai. 12. Visi jie (liudininkai) *prirodė* to žmogaus kaltybę. 13. Jį ištrėmė; jau baigia ir kitus *ištremti*. 14. Pradėjo *išeiti* laikraštis. 15. Dabar vyriausybė pradėsianti visur mokyklas *įsteigti, uždėti*.

Z) 1. Dabar, *ką neperkame*, už viską turime brangiai mokėti. 2. Dabar, *kaip nesiteisintum*, vis *teisiu* nebūsi. 3. Jo balsas, *nors kaip nebūt buvęs* jis išmintingas, būtų praskambėjęs veltui. 4. *Man nesinorėjo* tikėti. 5. Arklių jie, *matomai*, nelaiko. 6. *Dviem metam, keliems* metams to pakaks. 7. Mirė jų *trijų keturių (kelių)* metų mergaitė[10]. 8. Būsiąs dabar naujas *apšvietos* ministeris. 9. Visur *apšvietos* trūksta. 10. Blaivininkai su *girtuoklybe* kovoja. 11. *Piniguočių* jie, žinoma, negarbina. 12. Tame mieste mirė pernai vienas *turtuolis*[11]. 13. Dabar ir jam *priseis* vargti. 14. Jam *priseidavo* ir į girią vieną-kitą kartą nuvažiuoti. 15. Mirė... garsi lenkų *rašėja* M. Konopnickienė. 16. Savo *rašliava* jie dabar nebesitenkina. 17. Kitų *savasties* jie nebrangina. 18. Jų vaikai mo-

kos ir *skaitliuoti*. 19. Derlinga ir *skaitlingai apgyventa* šalis. 20. „Saulės“ esama *skaitlingos* draugijos. 21. Ar esi kuomet daręs savo nuodėmių *skaičių*? 22. Nei *partijiniai*, nei *asmeniškieji skaičiai* (?) negalėjo nusilpninti rusų pasitikėjimo šituo žmogumi. 23. Jo būta *talentuoto* žmogaus. 24. Draugija šitam reikalui buvo paskyrusi ir *tūlą* sumą pinigų. 25. Jis buvo *tūlo* dvarininko sūnus. 26. Buvo ir keli *žemvaldžiai*[12] atėję. 27. *Žemdirbystė*[13] jam dabar nerūpi. 28. Rodičevas šiomis dienomis buvo apsilankęs Vilniūje, *kad paskaityti* apie Herceną ir jo veikalus.

* * *

Čia, rašomosios kalbos pavyzdžiuose, mano pabrauktos visos tos paklaidos, kurių reikėtų rašomojoje kalboje, ar šiaip ar taip, vengti. Jų kurias-ne-kurias vienas-kitas rašytojas galėtų, žinoma, ir viena-kita žmonių kalbos tarme pateisinti; bet žmogus, kurs nori rašomojoje kalboje ir bendraisiais žmonių kalbos dėsniais sekti, rašyti taip, kaip parašytos pabrauktosios pavyzdžių vietos, vis delto — neprivalytų.

Išdėstyti visos išgalės, kaip čia kas ir kodel reikėtų pataisyti, man, šio straipsnio autoriui, būtų ir persunku: mano straipsnis turėtų — visu ilgu traktatu pavirsti. Čia mano uždavinys bus siauresnis: del indėtųjų pavyzdžių surašau tiktai kai-kuriuos pasakymus, kurie, mano nuomone, galėtų visiškai atstoti minėtuosius netaisyklingus arba ne visai taisyklingus daugelio mūsų rašytojų parašymus. Pakišdamas rašomajai kalbai savus pavyzdžius, imu jai paveikslu, žinoma, kiek mokėdamas, žmonių kalbą ir jos duodamąsias mums taisykles. Tik dar kartą pasisakau: *visų* išgalių čia nė nemėginu suvaikyti, ir *visų* vadinamųjų pataisymų čia nebus: a) tam reikėtų ir visos žmonių kalbós tarmės puikiausiai mokėti, b) tam reikėtų ir daug atspėjamo laiko turėti, c) tam reikėtų ir visa gražiausiai suprasti, kas buvo kuriuo klaidingu pasakymu tikrai norima pasakyti (pasakymai T — 23. Ż — 22 ir kai-kurie kiti man ne visiškai aiškųs)...

Norėdamas mažiausiai nusidėti žmonių kalbai, minėtuosius parašymus šiaip tegalėčiau patarti, trumpai sakant, ištaisyti:

a) 1. Pinigų bus... 2. ...būsią ir šiaipjau žmonių. 3. ...bus ir svečių. 4. Varėnos miestelyje, be žydų, yra (gyvena) ir lietuvių. 5. Dabar yra jau vilties, kad ligonis išgis. 6. Jiems į žmones reikėtų eiti gerų norų vedamiems.

b) 1. Pasisakė važiavęs Vilniun brolio lankytų (atlankytų, prilankytų...). 2. Kalbos tyrinėti, vagies tardyti (t-tų) nuvažia-

vo. 3. Pernai dešimtį žmonių čia pakorė; dešimtis žmonių čia pakarta... 4. Čia ir jo pinigai sudėti (sudėta). 5. Jo skaitoma (skaitomi) visi lietuvių laikraščiai. 6. Nusipirko visokių pasakų.

c) 1. Pernai čia nužūdė (nužudė) daugiaus per dešimtį, per šimtą žmonių; d., kaip (ne) dešimtį, kaip (ne) šimtą žmonių. 2. Mokėjo ne brangiaus, kaip tris rublius; ne brangiaus per tris rublius.

d) 1. Tų knygų turinys sunku (sunkus) suprasti; jos sunku (sunkios) ir skaityti. 2. Grioviams kasti žmogų pasisamdė. 3. Ir jie panašųs į kiaules.

e) 1. Jis apsimetė sergąs. 2. Tie keliai jam rodydavęsi pavirkųs (patogųs) ir tinkami. 3. Žagarės miestelis beveik vienų žydų gyvenamas (tėr gyvenamas).

f) 1. Kuo jis kaltas, dėtas (plg., „jis niekuo nedėtas"). 2. Kuo jis nusikaltęs, kuo (del ko) jį kaltina, intaria? 3. Tuo (del to) niekas jo nekaltina. 4. Petrą kaltino savo tėvą nužūdžius, pinigus išaikvojus, iškleidus (kaltino, kad... nužūdęs, išaikvojęs, iškleidęs); jį kaltino tą straipsnį išspauzdinus, del to straipsnio išspauzdinimo, kad tą straipsnį išspauzdinęs. 5. Jis ir namie dabar vaikščioja kailiniuotas, batuotas (su kailiniais, su batais); važinėja šiltais kailiniais. 6. Nusipirko knygas apdarytas (su apdarais). Jo knygos apdarytos (su apdarais) visą rublį moka.

g) 1. Buvo jau ir nužūdyti pasmerktas. 2. Taip antai, jis perdaug...; pavyzdžiui, jis perdaug...; jis perdaug tikėjo, pavyzdžiui, rykščių galingumu. 3. Netrukus juos įšventįsią (įšvęsia) kunigais. 4. Nupirkę šitą dvarą jie pavesią, atiduosią draugijai, pavesią parduotinai, turėtinai; šitą dvarą jie nupirksią draugijai.

h) 1. Jų nekvietė į lietuvių vakarą, į koncertą (l. vakaran, koncertan). 2. Eina stotin, vakzalan (į stotį, į vakzalą). 3. Buvau stotyje, vakzale. 4. Tame koncerte, tame vakare (tą vakarą) ji padainavo ir kelias daineles. 5. Ar būsi baliūje (puotoje, pokylyje, bankete)? 6. Ar šaukėt jį pietų? ar eisi pietų? 7. Važiavo į atlaidus, buvo atlaiduose. 8. Per šv. Petrą (šv. Petre) į Vilnių suvažiuoja daugybė žmonių. 9. Vilniūje ir aš buvau šv. Petre (per šv. Petrą). 10. Tai dienai, tam laikui kurpius batų betgi nepasiuvo. 11. Jie dienoje (dienos būvyje) tris kartus valgo. 12. Tame dvare jie galėtų įsteigti (inkurti, intaisyti, pastatyti) ir ūkio (žemės darbo) mokyklą. 13. Aštuntą valandą, aštuoniomis turės draugijoje būti. 14. Traukinys septyniomis teateina. 15. Vidury miesto vienam pirkliui visą tūkstantį rublių atėmę, išgrobę,

išveržę, plėšte išplėšę; vienas pirklys esąs visą tūkstantį rublių atimtas, išgrobtas, išveržtas, plėšte išplėštas (plg. „Džiaugias, kaip *žirgą*, kaip *šimtą* rublių *dovanotas*. Ir *šimtą duotas* klumpa. Jis džiaugsis ir *mažmožį primestas*. Kaip jis nusidžiaugs tokias *kaltes atleistas*? Ką jis dabar darys *pinigus atimtas*?").

i) 1. Dabar, pasak rusų laikraščių, tose gubernijose būsią máža duonos, būsiąs badas; tose gubernijose būsią máža duonos, būsiąs badas, sako (rašo) rusų laikraščiai; tose gubernijose, sako (kaip sako) rusų laikraščiai, būsią... 2. Nuo šių metų visų šitų mokesnių, sako laikraščiai, nebeimsią; pasak laikraščių, imami. 3. Italų laivynas, pasak gautųjų žinių, išgriovęs veik visą miestą; laivynas išgriovęs veik visą miestą, sako (praneša) gautosios žinios...; laivynas, kaip praneša... išgriovęs...

y) 1. Be Krumplio, kito žmogaus čia nebuvo; čia Krumplys tebuvo; kito žmogaus, be Krumplio, čia nebuvo.

j) 1. Dabar jie visiškai nesirūpina vaikais, žemės darbu (jiems visiškai nerūpi vaikai, žemės darbas). 2. Gramatika yra kalbos mokslas, agronomija — ūkio arba žemės darbo mokslas.

k) 1. Jis metuose (per metus) tris kartus tevažiuoja į bažnyčią; dienoje vieną sykį, vieną kartą tevalgo. 2. Laiku (metu) atnešei pinigų. 3. Viena diena to neparašysi. 4. Turkų vyriausybė visiems savo krašto italams įsakė 24-omis valandomis išsikraustyti iš Turkijos žemės. 5. Jį negyvai sumušė. 6. Jis buvo kviečiamas (išrinktas) akademijos profesoriumi. 7. Vyskupas juos kunigais įšventino. 8. Pernai parėjo čia naujas klebonas, kun. Br.; čia parkeltas (atkeltas) klebonu kun. Br.; parėjo čia per kleboną, klebonauti kun. Br.

l) 1. Tuo džiaugties tereikėtų. 2. Savo vaikais jis nesidžiaugs. 3. Tokiais laikraščiais ir jie biaurisi, stebisi. 4. Visi stebėjosi jo raštais, jo išmintimi ir atsakymais. 5. Del ligos jis taip ilgai nesirodė. 6. Paskui del tavęs (del tavo priežasties) turėjau ilgai kamuoties.

m) 1. Gerumo jis geras; del gerumo jis geras. 2. Kai žinių, tai jis mums daug prirašo. 3. Visi gėrėjosi jų taktika su žmonėmis.

n) 1. Ir ėmė mirti žmonės maru, kolera (plg. „miršta tymais, šiltine..."). 2. Šulinys gilumo buvo penkių sieksnių (penkiais sieksniais).

o) 1. Jo vaikų pilni pašaliai. 2. Jo būdavo (jis turėdavo) ir rugių nemáža. 3. Jo tėvo (tėvui) gimė dar vienas vaikas. 4. Vil-

kaičių buvo jau su žiburiu; Vilkaičių dar neskuba rugių piauti; jų ir séniai tėvai tebedirba.

p) 1. Jų vaikai jau skaityti pratinas. 2. Žmonių šviesti (žmonių švietimu) jie nesirūpina; žmonės šviesti jiems nerūpi. 3. Kalboms, matematikai (šitam mokslui) jų sūnus negabus.

r) 1. Dabar juos baudžia 129-tuoju bausmių (bausmių sąrašo) straipsniu. 2. Dabar mes gausią, mums teksią, kaip jie praneša, kreipties į patį viršininką. 3. Tuo (del to) jis ir buvo didžiai nusikaltęs. 4. Zyteliečiai, sprendžiant iš jų kalbos ypatybių, gali būti ir senobės Prūsų liekana. 5. Vokietija Europoje dabar kaip tinkama viešpatauja. 6. Naujuoju įstatymu (dėsniu) dar padidintas jų atstovų skaičius. 7. L. Tolstojaus duktė Aleksandra, tėvo nurodymu (tėvo nurodyta), ėmė leisti jo darbus (plg. „senu papratimu taip darome; jie, vaikeli, dievo žodį skelbia juk ne savo pramanymu, bet Jėzaus Kristaus įsakymu; tėvo pasakytas, liepiamas visada paklausydavo"); Tolstojaus duktė dabar ėmė, iš tėvo nurodymų, visus jo darbus leisti (plg. „dabar mes ir iš knygų darome sūrius; piauk iš akies, ir bus gerai").

s) 1. Mokėjo 20 rublių su viršum, mokėjo per 20 rublių, daugiaus per 20 rublių; daugiaus, kaip (ne) 20 rublių. 2. Kai-kurie mūsų ūkininkai turi žemės daugiaus per šimtą dešimtinių; daugiaus, kaip (ne) šimtą dešimtinių.

t) 1. Ji padainavo ir kelias tautos (plg. „žmonių") daineles, tautos imną, t. giesmę. 2. Buvo keliama tautos šventė. 3. Ir šokiai buvo tautos (žmonių), tautiniai. 4. Pirmiausia šoko gražų tautos šokį (aguonėlę). 5. Esąs jau ir tautos fondas inkurtas. 6. Vyriausybės (vyriausybinėse) mokyklose to negirdėsi. 7. Dabar eina ir vienas ūkio (plg. „literatūros, mokslo") laikraštis. 8. Intaisė ūkio (plg. „gyvulių, rankos darbų, vaisių") parodą. 9. Dabar jam gyvai reikalinga ir pinigų pašalpa, dabar jis privalo ir pinigų pašalpos, dabar jis privalo ir pinigais sušelpiamas (plg. „prašo, nori paskaitomas; prašo nevaromas"). 10. Pastatė tris karo laivus (plg. „karo laukas, ūkio įnagis, ūkio padargas, darbo žmogus, išeigos drabužis"), tris karinius laivus (plg. „išeiginis drabužis, darbinis arklys"), tris laivus kariaujamus (plg. „dirbamas arklys, ariamas jautis..."). 11. Turkų karo ministeris sako, kad tą kovą (toje kovoje), ar šiaip ar taip, ne italai laimėję. 12. Ir jie kultūros darbą dirba. 13. Jų kalba netaisyklinga (plg. „neprotinga, neišmintinga"). 14. Jo pasielgimas buvo, žinoma, nesąžiningas, besąžiniškas, netaktingas, betaktiškas (plg. „neprotingas,

neišmintingas darbas; beprotiškas, begėdiškas pasielgimas"). 15. Koks jis besąžinis, nesąžiningas. 16. Mokslo raštų (plg. „ūkio raštų, bičių knygelių, kalbos vadovėlių") jie neskaito. 17. Netaktingas žmogus netaktingai ir elgiasi (plg. „neprotingas žmogus neprotingai ir elgiasi"); betaktis betaktiškai ir elgiasi (plg. „beprotis, begėdis, beprotiškai, begėdiškai ir elgiasi"); tiktai takto (taktingas) žmogus visada taktingai elgiasi (plg. „širdies žmogus širdingai ir elgiasi"); ir taktingiausias (ir didžiausio takto) žmogus gali pasielgti kartais betaktiškai (netaktingai). 18. Buvo tatai asmens (vieno asmens, vieno žmogaus), ne visos šeimos nuosavybė. 19. Jis nervingas (nervų) žmogus. 20. Scėnos (scėniniai) vaizdeliai ir jam tinka. 21. Visi turi pinigais juos šelpti. 22. Jie kūną jau subrendę, jau ir protą bręsta (plg. „buvau jau kojas sušlapęs, jau ir rankas šlapau; nušalau, sušalau rankas, pavargau kojas; merguželė ir išaugo ir suaugo lygų liemenėlį"). 23. Ir Prūsų lietuvių tautos sąmonė yra jau žymiai sustiprėjusi, pakilusi (?); ir Prūsų lietuviai jau nusimano esą tauta, atskira tauta... 24. Kai-kurie Turkų karininkai, karo žmonės (plg. „darbininkai" ir „darbo žmonės", „mokslininkai" ir „mokslo žmonės") norį, kad valstybė nesitaikintų su Italais.

u) 1. Ir ėmė šaukti verkiamu, raudamu (plg. „dainuojamu, giedamu"), keršto šaukiamu balsu. 2. Jo balsas buvo sprendžiamas; jo buvo sprendžiamas balsas. 3. Ieško tinkamo (tam tikro, atsakomo) darbo. 4. Kam jie rašo mokslo keikiamus straipsnius (plg. „kam jie perkasi linų minamą mašiną")? 5. Jis buvo atvažiavęs, matyti, iš dainuojamo krašto. 6. Jis buvo parašęs vieną kurstomą straipsnelį, ilgą kaltinamą laišką. 7. Kam jūs geriat svaigstamus gėrimus? 8. Stiprieji (smagieji), arba svaigstamieji, gėrimai (plg. „mirštamoji liga, mirštamosios nuodėmės") sveikatos žmogui, žinoma, neduoda.

v) 1. Ir darbininkai buvo jiems palankųs, nuolankųs. 2. Jų palankumas mums nieko gera nepadarė. 3. Kam jie atspauzdino, atsispauzdino (iš mūsų laikraščio) šitą žinelę? 4. Jis, vieną kartą paskaitytas, viską gražiausiai mums tuojau atpasakojo. 5. Susirinko pasikalbėti apie visų reikalą, del visų reikalo pasikalbėti. 6. Buvo susimąstęs (susirūpinęs, susisielojęs) — manęs nematė. 7. Tuo jam tik pakenksi; tuo jam nepakenksi. 8. Įsisteigė, įsitaisė tokius arklius, jog miela, malonu ir pažiūrėti. 9. Buvo gerą sodą čia įsteigęs; buvo jau pradėjęs ir sodą steigti, veisti. 10. Paklausk, pasiklausk, tai pasakys. 11. Tos knygos buvo redakcijai atsiųs-

tos. 12. Visi jie (liudininkai) išrodė to žmogaus kaltybę. 13. Jį jau ištrėmė; jau ir kitus baigia tremti. 14. Pradėjo (ėmė) eiti laikraštis. 15. Dabar vyriausybė pradėsianti visur mokyklas steigti, kurti.

z) 1. Dabar, ką tiktai perkame (ką perkame), už viską (ir „viskam") turime brangiai mokėti. 2. Dabar, teisinkis nesiteisinęs, teisink nesiteisink, teisus nebūsi (plg. „kosėk nekosėk — vėdaro negausi; rūgok nerūgojęs, pati ne rankovė, neišversi"); dabar, ar teisįsies ar nesiteisįsi, teisus nebūsi (plg. „ar jūs žiūrit, ar nežiūrit, aš jūsų nebūsiu"); dabar, kad ir kaip teisintumeis, teisus nebūsi (plg. „kad ir kaip šilta, kad vėjas pučia, žmogui pačiam laike gyvent"). 3. Jo balsas, kad ir kaip būtų jis išmintingas buvęs, kad ir išmintingiausias jis būtų žmogus buvęs, būtų veltui, neišklausytas, negirdimas nuskambėjęs. 4. Nenorėjau tikėti. 5. Arklių jie, matyt, nelaiko. 6. Dvejiems (keleriems) metams to pakaks. 7. Mirė jų trejų, ketverių (kelerių) metų mergaitė. 8. Būsiąs dabar naujas žmonių švietimo (apšvietimo), mokyklų, mokslo įstaigų ministeris. 9. Visur apšvietimo, šviesos, mokslo trūksta, stinga. 10. Blaivininkai su girtybe kovoja. 11. Didžpinigių, didžiapinigių, lobininkų jie, žinoma, negarbina. 12. Tame mieste mirė pernai vienas didžturtis, didžiaturtis, turtininkas. 13. Dabar ir jam teks, ir jis gaus vargti. 14. Jis gaudavo, jam tekdavo ir į girią vieną-kitą kartą (vienas-kitas kartas) nuvažiuoti. 15. Mirė garsi, garbinga lenkų rašytoja, M. Konopnickienė. 16. Savo *raštija* (savo kalbos raštais) jie dabar nebesitenkina. 17. Kitų nuosavybės jie nebrangina, negerbia, netausoja. 18. Jų vaikai mokos ir sąskaitoti (plg. „vaga — vagoti, pasaka — pasakoti, sąskaita — sąskaitoti")[14]. 19. Derlinga ir tankiai gyvenama šalis (derlinga šalis, ir tanku joje žmonių). 20. „Saulės" esama didžios, didelės, plačiai išsikerojusios draugijos. 21. Ar esi kuomet daręs savo nuodėmių sąskaitą? 22. Nei partijos, nei asmens atžvilgis (?) negalėjo nusilpninti, susilpninti rusų pasitikėjimo... 23. Jo būta talentingo (plg. „išmintingo, protingo, širdingo") žmogaus. 24. Draugija šitam reikalui buvo paskyrusi ir tam tikrą sumą pinigų. 25. Jis buvo vieno dvarininko sūnus. 26. Buvo ir keli žemininkai, dvarininkai (plg. „ūkininkai, daržininkai") atėję. 27. Žemės darbas (plg. „kalbos mokslas, tautos darbas, kultūros darbas") jam dabar neberūpi. 28. Rodičevas šiomis dienomis buvo apsilankęs Vilniūje paskaityti (kad paskaitytų) apie H. ir jo veikalus.

Del visų šitų pataisymų turiu ką-ne-ką čia jau pastebėti:

1) Savo pataisymais anaiptol nenorėjau pažymėti, jog rašomajai kalbai visiškai netinką prielinksniai *pas, sulig, virš* arba būdvardžių galūnė *-iškas:* mano buvo norima tiktai iškelti aikštėn, jog mes šitų dalykėlių nemokame tuo tarpu rašomajai kalbai vartoti.

2) Rašomosios kalbos pavyzdžiai D 1 ir 2, tiesą sakant, nėr perdaug bartini, nors žmonių kalba, kiek ji mano mokama, kalbos tyrėjui tokių pavyzdžių iš savo tarpo — kište nekiša. Tokie rašomosios kalbos pavyzdžiai, kaip „būsią ir *žmonės,* yra jau *viltis"* (žr. A — 2, 3, 5), būtų taisyklingi tik tuomet, jei būtų jais kalbama apie *visą* žinomąjį „žmonių, svečių" būrelį arba apie *visą,* visišką viltį.

3) Tokie žodžiai, kaip: *skaičius, piniguotas, talentuotas, tūlas, anot,* reiškia ką kita, ne tą, ką kurie-ne-kurie rašytojai nori jais suprasti. Ne visi, kurie rašo laikraščiams, žino, jog „skaičius" tėra „Zahl, число, liczba", „sąskaita" — „Rechnung, rachunek, счетъ" (plg. Z—21, 22); ne visi žino, jog „piniguotas (piniguotis, -uočius), talentuotas žmogus" tėra „žmogus, kurs pinigais, talentu apaugęs, apžėlęs, aplipęs, apkrautas (!)", arba, kurio pinigai ir talentas yra visų užčiuopiamas daiktas, yra visiems matyti, kaip kiekviena viršaus (paviršio) ypatybė: plg. „*lapuotas* (lapotas), *sakuotas* medis, *plaukuotas* kūnas, *kailiniuotas* žmogus, *gauruotas* gyvulys"... Mūsų kalbos „tūlas" beveik visiškai atstoja žodžius: *dažnas, ne vienas, daug kas* (plg. „tūlas ligos suspaustas iš įžodžio lanko; dabar *tūlas* taip pasako..."). Interpdami tam tikrose vietose pasakymą su žodeliu „anot" (plg. „tūlas, anot tėvo žodžio betariant, anot tėvo žodžio, anot tėvo") norime tiktai vieną-kitą savo sakinio dalį kitų žmonių *žodžiu* pasakyti, svetimu pasakymu pavaduoti (plg. „jis *tinginių pantis,* anot tėvo, ir gana!"). Taigi pasakymai: a) „nuodėmių *skaičių* daro, b) *talentuotas* jaunikaitis, c) *piniguotas* žmogus, d) *tūlo* dvarininko sūnus, e) jų laivynas, *anot gautų žinių,* išgriovė miestą" bus arba nesuprantami žmonėms, arba jų reikšmė, žiūrint žmonių akimis, turėtų labai keista būti.

4) Apie rašomosios kalbos žodžius: *rašėjas, rašliava, savastis, apart, kaslink...,* kaip ir apie įvairius jų draugus (*sandarbininkas, siekis, žingeidus...*), buvo jau ir perdaug rašyta. Sunku tik suprasti, kaip šitie žodžiai tebėr ligi šiol gyvi išlikę! Žodžio *apšvieta* mūsų kalboje negali būti. Kad tokia galūne būtų kalbo-

je šis žodis, skambėtų jis — „apšv*ai*ta“: plg. „atr*ie*kimas“ ir „at-r*ai*ka“, „suveržimas“ ir „sąvarža“, „atkirpimas“ ir „atkarpa“, „įsteigimas“ ir „įstaiga“, „(su)šelpimas“ ir „pašalpa (šalpa)“. Rašomiosios kalbos žodis *turtuolis* (=didelio turto žmogus), kad ir rodosi žmoniškas, bet šale žodžių: *bičiuolis* (bičiulis), *pavyduolis* (pavydus), *šykštuolis* (šykštus), *varguolis* (vargus), ar šiaip ar taip, — netinka; be to, „turtuolį“ visiškai atstoja žmonių žodis „didžiaturtis“.

5) Mūsų rašytojams daugiausia galėtų padėti, žinoma, ne tiek vieno-kito kalbininko patarimai, kiek jų pačių (pačių rašytojų) geri norai: rašytojams, ypačiai tiems, kurie gyvena miestuose ir tikrai bijo atprasti nuo žmonių kalbos, reikėtų a) skaityti žmonių dainos, pasakos, priežodžių-patarlių, mįslių rinkiniai, semti iš jų rašomajai kalbai žinių ir b) naudoties vieno-kito kalbininko nurodymais ir bent vienu kalbos vadovėliu (kalbos sintakse).

Naudojantis kalbos vadovėliais ir kalbininkų nurodymais, rašytojams reikėtų, žinoma, imti iš jų tik tinkami patarimai ir pamokymai... Rašytojai, kurie tais rinkiniais, vadovėliais ir nurodymais visiškai nesinaudoja, kurie nieko iš jų savo rašiniams neima, kurie, ką rašydami, juos niekina, — patįs griaute griauna savo tėvų, savo tautos kalbą!..

Rygiškių Jonas.

[„Viltis“, 1911, Nr. 126 (611)]

KALBOS DALYKAI.

(Šis-tas iš linksnių ir prielinksnių mokslo).

Šiuo tarpu, kaip ir aną kartą (žr. Nr. 126), surašau nemáža pataisytinų rašomosios kalbos pasakymų ir po jų duodu savų sakinių — mėgindamas atitaisyti jais ne visai taisyklingas rašomosios kalbos vietas.

Mano pastebėjimai šiuo tarpu paliečia vien kelias dešimtis pasakymų, paimtų iš laikraščių kalbos. Tuose pastebėjimuose, straipsnio gale, duodu ir kelias dešimtis žmonių kalbos pavyzdžių: šiais mėginu išteisinti tiktai vieną-kitą savo teikiamąjį pataisymą.

Rašydamas šiuos pastebėjimus, vieną teturėjau norą: norėčiau, kad laikraščiai ir rašytojai tais pastebėjimais-pataisymais, *kur su jais sutinka,* tolesniam laikui ir naudotųsi.

I.

1. Ūkininkui pasikvietus svečių, ateina kartais ir *nekviesti žmonės*. 2. Ir čia atsiras *pirkliai, vietiniai žmonės,* kurie nusipirkę žemės mokės ją ir branginti. 3. Šį rudenį vaikštinėja čia *žmonės,* rinkdami našlaičių prieglaudos reikalams aukas. 4. *Lenkai* kunigai kitaip elgiasi... 6. *Suomiai* žūkliai sudeginę rusų vienuolyno mišką. 7. Čia pat bėga *upė Kražantė*. 8. Jau ir *kaimas Beduoniai* vienasėdžiais skirstosi.

— 1. ...ateina kartais ir nekviestų žmonių. 2. Ir čia atsiras pirklių, vietinių žmonių, kurie... 3. Šį rudenį vaikštinėja čia žmonių, renkančių (kurie renka)... 4. Lenkų kunigai, kunigai lenkai kitaip elgiasi... 6. Suomių žūkliai sudeginę rusų vienuolyno mišką. 7. Čia pat bėga Kražantės upė. 8. Jau ir Beduoniai, jau ir Beduonių kaimas (kaima, sodžius, soda...) vienasėdžiais skirstosi.

II.

1. Ji turi ir *tokius mokinius,* kurie nieko nesimoko. 2. Aš ir su juo esu turėjęs *reikalus*. 3. Su juo geriausia turėti *reikalus*. 4. Ir su juo esu turėjęs *santykius*. 5. Paskleidė ir *lapelius* su tam tikrais klausimais. 6. Žinau ir *tokius atsitikimus*. 7. Randame čia (kalendoriūje) ir *dalykus (straipsnius)* apie mūsų draugijas, apie laukų trąšas. 8. Jos turima ir *aiškią* scėnos *dovaną*. 9. Jie *mus* atstovauja; *lietuvių* niekas šiuo tarpu neatstovavo.

—1. Ji turi ir tokių mokinių, kurie... 2. Aš ir su juo esu turėjęs reikalų. 3. Su juo geriausia turėti reikalų, reikalas. 4. Ir su juo esu turėjęs santykių. 5. Paskleidė ir lapelių... 6. Žinau ir tokių atsitikimų. 7. Randame čia ir straipsnių (dalykų)... 8. Jos turima ir aiški scėnos dovana. 9. Jie mūsų atstovai, mums atstovauja (plg. «jie mūsų tarnai, bernai» ir «jie mums tarnauja, bernauja»); lietuviai šiuo tarpu atstovo neturėjo, lietuvių atstovo šiuo tarpu nebuvo, lietuviams niekas šiuo tarpu neatstovavo.

III.

1. Aną naktį *kaime Serdokų* išplėšė vieno ūkininko klėtį. 2. Dabar inkursią mokyklą ir *kaime Bedruskių*. 3. Jie nenori *toliau* savo *valsčiaus* pavažiuoti. 4. Jau bus *daugiau metų*, kaip savo laikraščio skiltyse ėmėm raginti kovoti su džiova.

— 1. Aną naktį Serdokų kaime... 2. Dabar... ir Bedruskių kaime. 3. Jie nenori toliaus, iš savo valsčiaus, pavažiuoti; kur-nors toliaus, iš (už) savo valsčiaus, jie nenori pavažiuoti. Jau daugiau kaip metai, savo laikraščio skiltyse raginame... (plg. «ji jau visi metai serga; ji serga jau daugiau kaip metai»).

IV.

1. Nebeskyrė pinigų mokytojams *pirties pastatymui*. 2. Šie pinigai skiriami *užlaikymui* našlaičių *prieglaudos*. 3. *Buto įgijimui* reikėtų 10,000 rublių.

— 1. Nebeskyrė pinigų mokytojams pirčiai (mokytojų pirčiai) pastatyti. 2. Šie pinigai skiriami našlaičių prieglaudai laikyti (išlaikyti). 3. Trobai ingyti reikėtų 10,000 rublių.

V.

1. Visa tat darė *vienu rūpesniu* spiriamas — kad visiems ramu ir gera čia būtų. 2. Ar nėsi kartais *turtingas pinigais?* 3. Mūsų kraštas kitados buvęs labai *turtingas* liaudies *dainomis*. 4. Jie norėtų vadovauti *liaudimi*. 5. Kunigas ragina juos būti *blaiviais* bei *dorais*. 6. Mes negalime tenkinties vien rūpesniu žmogaus kūno *reikalais*. 7. Kalbėtojai palinkėjo, kad sutvirtėtų ryšiai ir tarp atstovaujamųjų *jais* tautų.

— 1. Visa tat darė vieno rūpesnio spiriamas... 2. Ar nėsi kartais piningingas? 3. Mūsų kraštas buvęs kitados labai dainuojamas (plg. «Sveikas esi, turi būti, iš dainuojamo krašto»); mūsų krašto žmonės kitados labai indainuodavę; mūsų krašte kitados buvę labai daug dainuojama. 4. Jie norėtų būti liaudies vadovai (vadovais), liaudžiai vadovauti (žr. II. 9). 5. Kunigas jiems sakė, prikalbinėjo, juos ragino, kad blaivųs bei dori būtų. 6. Mes negalime tenkinties vien žmogaus kūno rūpesniu; negalime rūpinties (negalime tenkinties rūpindamiesi, pasirūpinę) vien žmogaus kūno reikalais. 7. Kalbėtojai palinkėjo, kad sustiprėtų (sutvirtėtų) ryšiai ir tarp jų atstovaujamųjų tautų.

VI.

1. Jos laikraštis būsiąs spauzdinamas *dviejose kalbose* — lenkų ir rusų. 2. Ir latviai norėjo susirinkime kalbėti *prigimtoje kalboje*. 3. Visi tie laikraščiai eina *lietuvių kalboje*. 4. Grivos

jaunimas ir *tolesniame laike* nenorės slėpti savo dovanų (talentų). 5. Ji *laike* savo trumpo *gyvenimo* Vilniūje daug ką padarė. 6. Jie kaltinami *šnipinėjime*. 7. *Atsiduoda nuomon* malūnas *mieste Radviliškyje; išduodama* ilgam laikui *nuomon* malūnas; *į nuomą* malūną *paėmė*.

— 1. Jos laikraštis būsiąs spauzdinamas dviem kalbom — lenkų ir rusų. 2. Ir latviai norėjo saviškai susirinkime kalbėti, sava, prigimtąja, gimtąja kalba kalbėti. 3. Visi tie laikraščiai eina lietuvių kalba. 4. Grivos jaunimas ir toliaus nenorės... 5. Ji trumpai begyvendama V...; ji Vilniūje trumpai tegyveno, bet daug ką padarė; ji kad ir trumpai gyveno... 6. Jie kaltinami, kad šnipinėję (žvalgavę); jie kaltinami del šnipinėjimo. 7. Radviliškio miestelyje (plg. III. 1, 2) yra malūnas nuomoti, išnuomoti (plg. «yra dvaras pirkti»), yra malūnas nuomojamas, išnuomojamas; nuomojamas ilgam laikui malūnas; malūną nunuomojo (nusinuomojo), nusamdė (nusisamdė).

VII.

1. «L. Ž-nių» ėmėjai *apart* senųjų *priedų* gaus dar... «Mokyklą». 2. Panevėžio blaivininkai nutarė alų daryti nestiprų, gerti su saiku, *be prašinėjimų* (?). 3. «L. Ž.» eina tris kartus *į savaitę*. 4. Jo namus lankiau retai — *į mėnesį* du, tris kartus; «B-ja» — eis sykį *į mėnesį*. 5. *Į ekspertus* buvo pakviesti penki žmonės. 6. Įstoti *į* sąjungos *narius* nesunku; įstojimas *į* sąjungos *narius* nevargingas. 7. *Neriu iš priežasties* sausos vasaros rąstų į Vilnių neleidžia. 8. Nežinia, *iš ko* čia labai reikia *stebėties*, ar *iš* jų nesąžiningumo, ar *iš* kvailumo. 9. *Iš už* sienos išgirdau balsą.

— 1. «L. Žinių» ėmėjai, be senųjų priedų, gaus dar... «Mokyklą». 2. Panevėžio blaivininkai nutarė... gerti su saiku, kitų neversti, neraginti (kad gertų). 3. «L. Ž.» eina savaitėje, per savaitę tris kartus. 4. Jo namus lankiau mėnesyje (per mėnesį) du, tris kartus; «B-ja» eis kartą (sykį) mėnesyje, per mėnesį. 5. Ekspertais buvo pakviesti penki žmonės. 6. Įstoti sąjungos nariu (į sąjungą nariu) nesunku; įstojimas sąjungos nariu nevargingas. 7. Rąstų (sielių) Nerimi del sausos vasaros į Vilnių neleidžia. 8. Nežinia (nėr žinios), kuo čia labiau reikia stebėties, ar jų nesąžiningumu ar kvailumu. 9. Iš-antrapus, iš-anapus sienos išgirdau balsą.

VIII.

1. Nesiginčysiu *kaslink* šito dalyko. 2. *Per* kelias minutes (netrukus) viską sužinosi. 3. Daužė langus ir *per* juos šoko gatvėn. 4. Lindo *per* tvorą, ėjo *per* duris, žiūrėjo *per* langą. 5. Buvau nuvažiavęs aną dieną *su* jo reikalais ir į Rygą. 6. Žmonės *su* gerais norais ne visur branginami. 7. Dabar jie steigsią bendrovę *su tikslu pritraukti* valstiečius, kaipo pajininkus. 8. *Sulig kongreso* nutarimo, kovoti su girtybe privalanti ir visuomenė, valstybė. 9. *Sulig* elementoriaus *Konkurso* niekas neatsiliepė. 10. *Sulig jo* (?), lenkams atėjusi dabar sunkiausia valanda. 11. *Už* tokį mažmožį, *už* tą rublį nereikėjo nė ginčyties.

— 1. Nesiginčysiu del šito dalyko. 2. Netrukus, po kelių minučių, viską (visa) sužinosi. 3. Daužė langus ir gatvėn pro juos šoko. 4. Lindo pro tvorą, ėjo pro duris, žiūrėjo pro langą. 5. Buvau nuvažiavęs aną dieną jo reikalais ir į Rygą. 6. Gerų norų žmonės ne visur branginami. 7. Dabar jie steigsią bendrovę valstiečių pinigams, v. dalims traukti, vilioti; ...bendrovę valstiečiams pritraukti, kad savo pinigus, savo dalis joje dėtų (kad dalininkais į ją stotų). 8. Kongreso nutarimu, kovoti su girtybe privalanti ir visuomenė, valstybė. 9. Del elementoriaus Konkurso niekas neatsiliepė. 10. Lenkams, jo nuomone, atėjusi sunkiausia (pati sunkioji) valanda. 11. Del tokio mažmožio, del to rublio nereikėjo nė ginčyties (barties).

Del prielinksnių: *del* (dėl), *per* (par), *pro, už* (až, ažu) — turime čia šį-tą ir skyrium pažymėti: del jų yra buvę šiek-tiek ginčų ir laikraščiuose, del jų buvo vienoje-kitoje vietoje ir šiaipjau įvairiai galvojama (žr. IX).

IX.

Yra sakoma:

A) 1. Aš jo *par tvarą, par tave* nemačiau (*tu* man kliudei, *tvora* man kliudė). Rm.* 2. *Per* jus mes dabar nė savo vaiko negausim pamatyti. Sv. 3. *Per* duris, *per* tą tvorą aš jo nė matyti negalėjau (durįs, tvora man kliudė). Sv. 4. *Par* tvorą (per tvoros viršų) aušros žiūrėjau; išmečiau... *par* tvorą (per viršų). Rm. 5. Teka saulelė *par* žaliąją girelę. Dk. d. 6. Teka saulelė *par*

---

* Ką reiškia įvairųs šios vietos sutrumpinimai, yra pasakyta mano „Liet. kalbos sintaksėje" (pp. 3—5). R. J.

beržynėlį. Žm. d. 7. Kam važiuoji *par* vartus (per parverstus, gulinčius vartus)? Rt. 8. Arklys *per* vartelius šoko. Sv.

B) 1. Jojau *pro* mergužės *šalelę, pro* rūtyčių *darželį*. Pr. 2. *Pro* mano šalį upužis teka. Pr. 3. Tiesus kelias *pro* pupas, *pro* žirnius. Sln. 4. *Pro* tvorą (pro tvoros tarpą) aušros žiūrėjau; išmečiau... *pro tvorą* (pro tvoros tarpą, pro spragą). Rm. 5. Žiūri, kai žvirblis *pro* tvorą. Sln. 6. Aš esu vilko neštas ir pamestas; aš esu ir žąsiną matęs *pro* tvorą vandenėlį leidžiant. Als. 7. *Pro* duris virto, kaip iš kamino, dūmai. Žt. 8. Pamažėliais, *pro* mažąsias durikes, pirštų galeliais, inėjau patyliais. Žt. 9. Teka rieda saulelė *pro* vario vartelius. Kp. 10. *Pro* stiklo langą aušros žiūrėjau. Pr. 11. Ir parodė obuolėlį *pro* stiklo langelį. Pr. 12. Ko žiūri *pro* langelį? Žm. d. 13. Ašaros *pro* akis išbėgs. Als. 14. Kai pasenau, akis ingijau; *pro* tas akis pati išlindau (aguona). Rt. 15. Keiksmas *pro* burną išeina, *pro* ausį pareina. Pr. 16. *Pro* vieną ausį inėjo, *pro* antrą išėjo. Dk. Žm. Rt. 17. *Pro* urvą prilindo pelių. Rt. 18. Išsikasė *pro* pamatą skylę ir pabėgo. Rt. 19. Senis įlindo klebonijon *pro* pamatą. Ds. 20. Teka saulaitė *pro* debesėlį. Rm. d. 21. Visi velniai išlindo (iš trobos) *pro* kaminą. Dk. p.

C) 1. *Del kelių kapeikų, del* to niekniekio tu čia lendi gyvas žemės' (žemėsna). Ds. 2. *Del* jo tu čia dabar žudysies! Žm. 3. *Del* nieko būvio, *del* dyko galo mes čia dabar plaukus vienas kitam rausma (rausime)! Rt. 4. Aš *del* tavęs, vaikeli, visą amžį vargau, dirbau. Sv. 5. Aš jį *del* skolos apskundžiau. Pr. 6. *Del* šito avino, *del* šitų niekų jis mane dar tieson, žiūrėk, pašauks! R. 7. Ir ėmė *del* tos žemės, *del* tų pinigų bylinėti. Pr. 8. *Del* tavęs aš neklamposiu tokį kelią! Sv. 9. Bernytis *del* mergytės skendo (b. plaukė mergytės vainikėlio ir jo beplaukdamas prigėrė). D. 10. *Del* kito man galvos neskaudu (neskauda). Sln. 11. Nereik *del* to dūkti. Pr. 12. *Del* tokių dalykų nereik bartis. Pr. 13. *Del* šito dalyko jis mane baisiai išbarė. Pr. 14. Nebarkit mane, neišjuokit *del* šito niekniekio. Pr. 15. Jis atėjo *del* manęs. Pr. 16. Neaplenk vieškelio *del* kelelio mažo. Dk. p. 17. Daryk gerai *del* kitų, tai bus ir pačiam gerai. Sln. 18. Klumpa mano žirgelis *del* neteisių žodelių. Pr. Sv. 19. Netekau rūtelių žaliųjų *del* tavo, berneli, žodelių meiliųjų. D. 20. *Del* to jį pakorė, kad jis ėjo vogti nemokėdamas. Dk. p.

D) 1. Karvę *už jautį* davė. Pr... 2. Aš *už* vieną pažiūrėjimą daviau šimtą raudonųjų. Grl. p. 3. Jis lupa *ažu* sena, *ažu* nauja ir *ažu* trejus metus pirma. Sl. 4. *Už* tokį padarymą gero žodžio iš jo neišgirsi. Sv. 5. *Už* šitokį pasielgimą jis tave tikrai bartų.

Sv. Pr. 6. Padirbėk *už* mane; pabark jį *už* mane (pabark jį mano vardu, pabark jį, padirbėk ir tuo mane pavaduok). Sv. Pr. 7. Nenoriu aš *už* tave klampoti (pats klampok). Sv. 8. Jis kovoja su jais *už* mane, *už* savo tėviškę (kovoja mane pavaduodamas, mane, savo tėviškę gelbėdamas, gindamas); kalba *už* mane (kalbėdamas mane pavaduoja, mane gina); mirė *už* mane (mane gindamas, m. gelbėdamas mirė); Kristus *už* mus numirė; aš *už* jį stosiu (jį pavaduodamas stosiu). Pr. Sv. 9. *Už* jį įmanytų savo galvą padėti. Žm.

Ką gi sako mūsų reikalui šitos vietos (A, B, C, D) pavyzdžiai? Įsižiūrėję į juos, turime teisę, man rodos, ir šiaip del jų nusakyti:

a) Lietuvos žmonės beveik visur griežtai skiria *per* nuo *pro*. «Per tvorą (neparverstą)» žiūrėti tegali Lietuvoje didelis augštas padaras (gyvulis), ne žvirblis, ne mažas vaikelis; «pro tvorą» žiūrėti ir ką kita pro ją daryti gali ir žvirblis, ir žąsis, ne tiktai žmogus, ne tiktai arklys. Daugumas lietuvių, ar šiaip ar taip, «pro vartus» tevažiuoja į kiemą, nors vietomis, del įvairių priežasčių, yra važiuojama jau ir «per vartus».

b) Yra rašytojų, kuriems pasakymas «žiūrėti *pro* langą» rodosi labai keistas. A. R.[15] viename savo straipsnyje (žr. «L. Ž.» Nr. 38) išranda, kad tokie pasakymai, kaip «Žiūriu *pro* langą, įvažiavau *pro* vartus», ar nebūsią tik pačių kalbininkų prasimanymai. A. R. bijo, kad tokių pasakymų («žiūriu *pro* langą, įvažiavau į kiemą *pro* vartus...») žmonės nesuprastų savotiškai (=«žiūriu *pro* lango šalį», «pravažiavęs *pro vartus* įvažiavau į kiemą»!?). To bijodamas jis pataria sakyti: «Žiūriu *per* langą», «įvažiavau *per* vartus», — pamiršdamas, jog šitie pasakymai (su «per») beveik visur Lietuvoje ką kita reiškia (plg. A).

Kas sako: «Bernytis *del* mergytės skendo», «*del* jo žudosi», «*del* žemės žmogus bylinėjo», «*del* jo tokį kelią klampojo», «*del* jo vargsta, tiek darbo dirba...» — tas gali drąsiai sakyti ir: «*Del* jo, del savo tėviškės, del savo žemės, del savo tautos ilgai vargau, žudžiausi, dirbau, kovojau». Vartodami šitoje vietoje prielinksnį „del", norime, tarytum, pasakyti: „Kad ne jis, kad ne tėviškė, ne žemė, ne mano tautos reikalai, tad nebūčiau, gali būt, nei vargęs tiek, nei žudęsis, nei dirbęs, nei kovojęs (jis, tėviškė, tauta, jų reikalai... buvo mano vargo... *priežastis*)." Kas sako: «*Del* jų čia vargstu, del jų dabar kovoju, del jų žmonės miršta», tas nori lyg pasakyti: „Jie mane čia vargina; jie mane stumia,

verčia kovoti; jie (jų reikalai, bėdos, vargai...) į kapus žmones nuvaro, jie (savo reikalais, darbais, padarymais) žmones žudo, galą jiems padaro."

d) Kas sako: „Nenoriu *už* tave klampoti (=nenoriu tavo darbo dirbti)", „jis *už* mus (mus gelbėdamas) mirė", „*už* jį įmanytų savo galvą padėti", tas gali sakyti ir: „*už* tave, už savo tėvų žemę, už savo tautą jis ilgai vargo, dirbo, kovojo, mirė". Vartodami šiuose pasakymuose prielinksnį „už", norime, tarytum, pasakyti: «Jis vargo, dirbo, kovojo, jis mirė — vis tave, savo tėvų žemę, savo tautą gindamas, gelbėdamas (tavimi, savo tėvų žeme... rūpindamasis; tau, savo tėvų žemei... atsilygindamas; tave, savo tėvų žemę..., pavaduodamas)». Kas sako: „*Už* juos čia vargstu, už juos dabar kovoju, už juos žmonės miršta", tas nori lyg pasakyti: „Vargstu juos gindamas, jais rūpindamasis; vargstu, kad jiems nebūtų tiek vargo; juos ginu kovodamas, juos gindamas kovoju; žmonės, jais rūpindamiesi, juos gelbėdami, miršta."

Rygiškių Jonas.

[„Viltis", 1911, Nr. 147 (632)]

1912

DĖL EMŠOS[16] KLAUSIMŲ, ABEJOJIMŲ...

I. a) Iš žodžio „talentas" būdvardį „talentingas" ir patįs žmonės turi pasidarę: žmonėse tą žodį esu girdėjęs tarp Šiaulių ir Žagarės, jį vartoja savo pasakų rinkiniuose ir M. Slančiauskas; tik šitas būdvardis tos vietos žmonių kalboje, kaip ir pats „talentas", reiškia ką kita („*talentas*" = laimė, dalis, „mano duktė *talentinga*" = mano dukteriai viskas ranka eina, viskas klojasi, ji laiminga, dalinga).

b) Iš pasakymų: „*kuprotas* senis, *rasota* žolė, *šarmotas* langas, *duobėtas* kelias, *kepurėtas* vaikelis, *lapuotas (lapotas)* medis, *kalnuotas* kraštas, *plaukuota* galva, *kailiniuotas* žmogus" — matyti, jog šios rųšies būdvardžiai rodo *paviršio, aikštės,* visų matomą daiktų ypatybę, visų pastebimą jų savotiškumą. Iš būdvardžių: *išmintingas* (*išm.* žmogus), *protingas, širdingas* (*pr., š.* vaikelis, žmogus), *sultingas* (*s.* obuolys), *žuvingas* (*ž.* ežerėlis), *kumelinga* (*k.* kumelė) — matome, jog šie žodžiai reiškia daugiausia daiktų *vidaus* ypatybę, ne visų pastebimą jų savotiškumą. Tiedvi rųši būdvardžių gali tarmėse, žinoma, kartais ir su-

mišti, bet rašomajai kalbai jiedvi vis delto reikėtų skirti, ir „protingo, taktingo, talentingo“ vietoje sakyti „protuotas, taktuotas, talentuotas“ — nepriderėtų.

c) Apie šitos rūšies būdvardžius, apie jų skirtumą yra tūloje vietoje kalbėjęs Kaz. Jaunius, apie juos yra šiek-tiek kalbama ir Juškevičiaus žodyne (žr. II dalis, p. 699).

d) Būdvardžiai: *kalnuotas, dievuotas, ligotas* — šiam reikalui nedaug ką mums tepasako. Žodis „kalnuotas“ patvirtina vien mano pažymėtąjį dalyką („kaln*uotas* kraštas bus toks kraštas, kuriame daug yra matomų augštų vietų, kalnų“ — *aikštės* ypatybė). Žodis „dievuotas (dievotas?)“ retai kame tėra sakomas: jo nežino nei Juškevičius nei Kuršaitis; jo prasmė ir man ne visai aiški. Jei tas žodis nėr lot. „devotus“, tad jo atsiradimas kalboje šiaip tereikėtų, man rodos, aiškinti: „dievuotas, dievotas žmogus“ toks tėra pirmiausia žmogus, kurs yra „dievukais“, šventenybėmis apsikarstęs, kurs pažiūrėti arba paklausyti labai maldingas, kurs tikybos dalykus atlieka kad ir uoliai, bet labai paviršutinai, vien tam tikrais, visų matomais smulkiais darbeliais. Žodžio „ligotas“ Kuršaitis iš prūsų kalbos nežino; tą žodį skiria jis nuo ligūstas (liguostas) ir aiškina vokišku pasakymu — „mit Krankheit behaftet“. „Ligotas“, mano nuomone, tėra žmogus, kurs, kad ir vaikščioja, sirgte neserga, bet yra ir *rodosi nesveikas.*

Dviejų-trijų tokių žodžių („dievuotas-dievotas, ligotas“), taisyklei išvezdinti, ar šiaip ar taip, nepakanka: tam reikėtų visa eilė turėti plačiai žinomų ir aiškios reikšmės žodžių.

II. a) „Traukinį *septyniomis* (=*s.* valandomis, adynomis) teateinant“ esu girdėjęs Varėnoje (Viln. gub.); panašių pasakymų esu girdėjęs ir kitur (Trakų apskrityje ir Žemaičiuose). Suvalkų gubernijoje (tarp Sintautų ir Plokščių) esu girdėjęs sakant: „Jis *penkiais* (=*p.* stundais) parvažiuosiąs, kelsiąs anksti — *trimis.*“ Įnagininko linksnis čia lengva suprasti (plg. „kėlėsi *gaidyste, gaidykste;* atvažiavo *paryčiu, pietumis, pavakare, laiku, šiuo metu...*“).

aa) Tokiuos, kaip šitie, pasakymus vienas-kitas žmogus gali kur-ne-kur, žinoma, ir savotiškai suprasti („penkiomis parėjo“ = parėjo girtas etc.), bet to bijoti, man rodos, nereikėtų.

Sakinių, kurie gali turėti ne vieną reikšmę, yra daug ne tiktai mūsų, bet ir kitų tautų kalbose.

b) Lietuvių įvairiose vietose yra sakoma: 1. Ar pasiūsi kelnes *šv. Petrui* (šv. Petro dienai)? 2. Jo *kiaulei* (jam už kiaulę)

duoda 50 rublių, ir dar neima. 3. Kur padėjai *kiaulės, arklio* pinigus (kur p. p., kuriuos gavai kiaulę, arklį pardavęs)? 4. Pagiedok man *šv. Jono* giesmę. Sv. 5. *Tokiais akuliorais* (t. akiniais) tai gera būtų linai braukti (brukti, šukuoti)! Ds. 6. Pradėjo duris *daryti* (norėjo d. padaryti, padirbti; norėjo atidaryti; n. uždaryti); jis duris *darė, rakino.* 7. Žiūriu — jis jau vartus (karkles) *bekeliąs* (jo norėta v. pakelti, atkelti, užkelti). 8. Aš tau *kailį išdirbsiu* (nelygu kailiadirbio, nelygu supykėlio pasakymas). 9. Kamšas kimšo — mūsų *baltųjų brolelių* (tokia daugybė brolelių žuvo, jog kamšas jų kimšo neprieteliai; kamšas kamšo mūsų broleliai, mūsų brolelių namuose, plg. „rugius piovė — mūsų kaimynų...“). 10. Petras tuomet *mano liga* sirgo (sirgo ta liga, kuria aš sergu, sirgau; manimi sirgo, rūpinosi). Žm. Pabrauktąsias sakinių dalis vienas-kitas žmogus, ėmęs atsidėjęs nagrinėti, galėtų, žinoma, dvejaip arba ir trejaip suprasti; bet žmogus, su kuriuo yra kalbama, kurs yra girdėjęs ir įsidėjęs kalbos pradžią, šias vietas supras vien taip, kaip sakytojo buvo norima, kad jas suprastų. Reikėtų nepamiršti, jog mūsų, kaip ir kitų, ir toks yra kalbos dėsnis: „Mano žodžius suprask taip, kaip aš noriu tavo suprantamas (kaip aš noriu, kad tu juos suprastum).“

1) Šį kalbos dėsnį turime ne vieni mes; jį randame ir kitų kalbų žmonėse. Taip antai, labiaus mums žinomų tautų yra sakoma: „1. Вы терпимѣе насъ (kitų nuomonių, kitų tikybų žmonėmis jūs labiaus, nekaip mes, užsikenčiate; jumis labiaus, nekaip mumis, išsitenka, kenčiasi). 2. Pójdę do ściany (eisiu ligi sienos; eisiu pas sieną, prie sienos). 3. Pójdę do szkoły (eisiu mokyklon, į mokyklą; eisiu ligi mokyklos; eisiu pas mokyklą, prie mokyklos). 4. Ich gehe zur Schule, je vais á l'école (einu mokyklon; einu pas mokyklą, prie mokyklos). 5. Vir expertus (ištyręs, pratęs, išmėginęs vyras; ištirtas, išmėgintas vyras)...“ Iškeltieji svetimųjų kalbų sakiniai ir pasakymai, būdami paimti skyriumi, galėtų būti nevienodai suprantami; bet pasakyti tam tikroje vietoje, ištisoje kalboje, kalbant su tam tikru žmogumi, jie savo prasme painiavos nei klausytojui, nei skaitytojui nedaro, ir todel rusai, lenkai, vokiečiai, prancūzai galvos sau del jų nesuka, nedejuoja.

d) Sakyti: „Traukinys septintai išmušus, septintai pasibaigus teateina“, — žinoma, galime.

III. Yra sakoma: „*Koja* tirpsta, nutirpo; šąla *kojos;* mano *kojos* pavargo, *kinkos* dreba, *pilvas* šlampa“... Bet yra sakoma pri-

reikus ir šiaip: „1) Jis *kojas* šąla, nušalo. 2) *Kojas* pavargau, nutirpau. 3) Jis *sprandą* nutrūko, *koją* nulūžo, sulūžo. 4) Kad tu kur *galvą* nutrūktum! 5) Žmonės kitados *kinkas* drebėdami laikraščius skaitydavo. 6) Katiniukas *kojeles* išlūžo. 7) Vilkas lįzdamas iš pakrosnio *šonkaulius (šonikaulius)* sulūžo. 8) Ar jau apšilai *rankas?* 9) *Rankas kojas* pailsau, — kur beeisiu." Todel galime, man rodos, kur reikiant pasakyti ir: „Jie *kūną* jau subrendę, jau ir *protą* bręsta."

Tas dalykas, jog šale „rugiai bręsta" nėra sakoma „rugius bręsta", — mūsų reikalui ničnieko nepasako. Šiam reikalui galėtų ką-ne-ką pasakyti, man rodos, tiktai šioks galvojimas: šale „stiebas lūšta, nulūžo", kad ir nesakome „stiebą lūšta, nulūžo", bet pasakyti prireikus: „*laivas stiebą* lūšta, nulūžo" (plg. „žmogus sprandą nutrūko, vilkas šonikaulius sulūžo") — vis delto galime. Šitaip galvodami nugalvotume, man rodos, ir ligi pasakymo: „Jie *kūną* jau subrendę, jau ir protą bręsta."

Čia turime vadinamąjį „nusakymo, arba nusakomosios dalies galininką (accus. *relationis*)". Kada ir kur šios rųšies galininkas yra žmonių sakomas, — apie tatai reikėtų skyrium pakalbėti.

IV. Yra sakoma: „1. Žmonės *steigia* („заводятъ") dabar gerus arklius. Als. 2. Duktė *įsisteigė* gražius drabužius. J. Ž. 3. *Įsisteigiau, įsistelgiau* drabužį. Žm. 4. Dabar, žiūrėk, ir jis *įsitaisys* žviginius (stoninius arklius). Sv. 5. Sūnus *įsitaisė* drabužius, trobas. J. Ž. 6. *Įsigaminau* sau jupą. J. Ž. 7. Žentas avižų norėjo *įsiveisti.* J. Ž.

Taigi sakyti: „*įsisteigė, įsitaisė* žmogelis puikius arklius" — galime.

V. a) Sakydami: „*sprendžiamas, verkiamas, šaukiamas, išjuokiamas* balsas; *keikiamas* žodis, straipsnis; *kurstomas* straipsnis, *kurstoma* kalba"... norime išreikšti tą pat, ką reiškiame dažnai ir ilgesniais pasakymais, „balsas, *kuriuo žmogus* sprendžia, verkia, šaukia, išjuokia (ne „*kuris pats* sprendžia... išjuokia"); žodis, straipsnis, *kuriuo* ką keikiame (ne „*kuris pats* keikia"); straipsnis, *kuriuo*..., kalba, *kuria* ką kurstome."

Nuošaliniai šiokių pavyzdžių dalyviai yra labai plačiai Lievoje vartojami.

Šit keli tos rųšies tikrų-tikriausi žmonių kalbos pavyzdžiai:

1) Sveikas, tur būt, iš *dainuojamo* krašto, kad taip daug moki dainų. 2) Čia dirva *gyventa,* nereik dėti mėšlo. 3) *Stovimosios,*

sėdimosios vietos (teatre ir kitur); *rūkomasis* vagonas. 4. *Kuliamieji* javai; *kuliamoji, siuvamoji, minamoji, rašomoji* mašina. 5. *Dirbamas, jojamas, važiuojamas* arklys; *važiuojamieji* pinigai, arkliai. 6. *Dirbtais* arkliais nevažiuoja turgun. Kp. 7. Ar čia jau *praustas* vanduo? Nr. 8. *Šaujamas (šaunamas)* lankas, *košiamas* indelis, *maišomasis* medelis, *šnekamoji* (ir *rašomoji*) kalba; *mirštamoji, puolamoji* liga. 9. *Geriamą* stiklelį senu įpročiu taure tebvadin. Dk. 10. Šito vaisto daktaras liepė kasdien po vieną *valgomąjį* šaukštą gerti. Rt. 11. Patepė *gydomu* vandeniu. Šl. 12. *Duodamas* imk, *mušamas* bėk. Žm. 13. Tu ir *duodamas* tyli. Žm. 14. Ir šimtą *duotas* klumpa. Pr. 15. Jis mano *įsakytas* taip darė. Sv. 16. Daiktai taip brangiai *mokami* tur būti geri. 17. *Keliamas, gulamas, gulimas, perimas, spiečiamas* laikas, „nešamoji diena". 18. Buvo *dedamas* laikas (žąsis tuo metu dėjo), *valgomos, nevalgomos* (=mėsos v., nevalgomos) dienos. 19. *Gimtąją* dieną atmisi; *mirtoji* diena neišeina jam iš galvos.

b) Čia, duotuose pavyzdžiuose, turime ir tokių nuošalinių dalyvių, kuriuos vienas-kitas galėtų, rodosi, ne visada, kaip reikiant suprasti: plg. „*jojamas* arklys (arklys, *kurį* kur jojame; a., *kuriuo* žmonės jau joja, pajoja); *maišomasis* medelis (m., *kurį* maišome, *kuriuo* maišome); žmogus *duodamas* (*kad pats* duoda; *kurį* kas duoda, *kuriam* kas duoda); *dainuojamas* kraštas (kr., *kurį* dainuojame; kr., *kurio žmonės* indainuoja)..." Bet šitas dalykas kalbant nieko nekenkia: klausytojas, kurs gerai atsimena kalbos pradžią ir supranta kalbamąjį dalyką, supras ir šitas mūsų kalbos „pinkles" (žr. II, b).

c) Šitas dalyvis žmonių sakomas kartais ir ten, kur jo visiškai nereikėtų laukti. Taip antai, yra sakoma: „1) Turiu vieną *atliekamą* (kurs atlieka) arklį. Sv... 2) Ar neturi *atliekamų, nuliekamų* pinigų? Rt. 3) Čia *žinomas* žmogus (=kurs pats kelią žino) tepervažiuos. Ds. 4) *Nenusėdžiamas* (nenusėdimas) žmogus (=nenuorama; žm., kurs nenusėdi, nerimsta vienoje vietoje); *neplyštamas* (=kurs neplyšta) daiktas. Ds. 5) Nusipirkęs buvo *neperšlampamą* apsiaustą. R. 6) Buvo ir vienas *žindamas* vaikelis (v., kurs tebežindo, kurs dar nenutrauktas, nenujunkytas buvo. Sn. Plg.: „Mačiau ją laikant ir *žindomą* sūnų — sūnų, kurs tuomet, man matant, žindo). Sv. 7) Jis *suprantamas* žmogus (jis supranta) — nebijok, sumes. Pn. 8) Reikia pažiūrėt, ar *kandamos* musios (ar čia tos musios, kur kanda). Rt. 9) Kaskit sesutę ant augštų kalnelių *negriūnamų (negriųvamų)*, tarp žalių ber-

želių *nedžiųvamų (nedžiūstamų)*. Gd. d. — Ar gi čia mums reikėtų žmonių kalba taisyti?!

d) Ir rusų kalboje yra šitos rųšies (V, c) nuošalinių dalyvių: „непромокаемое платье (neperšlampamas drabužis), терпимый человѣкъ (žmogus, kurs kitais kenčiasi, užsikenčia, išsitenka)..."

e) Šitą dalyvį dažnai randame drauge su kilmininku: abu juodu (dalyvis ir kilmininkas), vienas antram padėdamu, eina sakinyje dažniausiai pažyminiais arba tariniais.

Šit keliolika ir tos rųšies pavyzdžių; iš jų, tikiuosi, bus matyti, kam čia juodu — dalyvis su kilmininku — sakinyje dera, ką jais nusakome:

1) Pirko *aukso lietą* žiedužėlį; segė *rūtų pintą* vainikėlį. D. 2) *Linų minamoji, rugių kuliamoji* mašina; peilis *duonos riekiamas*. Šl., Pn... 3) *Mėšlo kratoma* šakutė. Vel. 4) Gavo *pieno, vandens košiamą* indelį. Sln. 5) Čia *kiaulių ėstas* viedras (kibiras). imk kitą. Nr. 6) Menturis yra *košės* (tyrės) *maišomas* šakotas medelis. Als. 7) Atvažiavo *mėšlo vežtais* ratais. Pn. 8) Bažnyčion negi važiuosi *mėšlo vežtais* ratais. Pn. Kp. 9) Ar čia nėr arklių iš Joniškio? — Ne, čia visi (arkliai) *nabašninko atleisti* (čia visais arkliais, kuriuos Sveikas matai, žmonės nabašninką atleidė, atlydėjo...). Šl. 10) Dabar galėsi ir *svečio atvežtais* ratais parvažiuoti... į savo Pakruojį (parvažiuosi į Pakruojį tais ratais, kuriais čia iš Pakruojo žmogus svečią dabar pat atvežė). Šl. 11) Čia buvo tuokart *vasarojaus dedamas, sėjamas* laukas. Sv. 12) Čia *rugių sėjamas* laukas. Sv. Žm. Rt. 13) Buvo *vasarojo* (vasarojaus) *sėjamas* laukas. Pn. 14) *Linų minamasis* laikas. Žm. 15) Buvo jau metas *mišių laikomas;* buvo *pietų valgomas, mišių laikomas* metas. Rt. 16) Buvo jau *vasarojaus dedamas* laikas (dėjo, sėjo tuomet vasarojų). Žm.

Duotieji pavyzdžiai parodo, tikiuosi, jog nuošaliniai šitos rųšies pavyzdžių dalyviai yra žmonių vartojami tam tikrais atsitikimais labai nuosakiai. Tas jų nuosakumas aiškiai mums parodo, kad žmonių čia neklystama, kad jų sakoma čia ne bet-kaip, ne tiktai tam, kad pasakyta būtų. Tik, žinoma, žmonėms, kada jie kalba pasinaudodami šitais dalyviais, ne labiausiai rūpi, kad juos kaip reikiant suprastų ir tie inteligentai, kurie yra gerokai jau atpratę nuo savo tėvų kalbos, nuo jos taisyklių. „Žmonės", naudodamiesi šitais dalyviais, vienas kitą gražiausiai supranta; tad reiktų ir mums, jų vaikams, rūpinties suprasti jų kalba, jų kalbos

taisyklės, ir neieškoti joje netobūlybių pagaliaus ten, kur tą kalbą mes tiktai paveikslu sau turime imties.

Emša lyg bijo sakyti: „Kam jie rašo *mokslo keikiamus* straipsnius? atvažiavo iš *dainuojamo* krašto; jo *balsas* buvo *sprendžiamas,* gavo visą *valgomąjį šaukštą* (miltų); šaukia *verkiamu, keršto šaukiamu balsu* (balsu, *kuriuo žmogus* verkia, keršto šaukia)"... Taip sakyti jis nedrįsta, matytis, del tos pačios priežasties, del kurios „Varpo" rašytojai kitados vienas-kitas sakydavo, kad žmonių pasakymas „kuliamoji, rašomoji mašina" arba „dalgis geras *dobilams* piauti" esąs netaisyklingas, kad reikėtų, girdi, sakyti: *„rašančioji, kuliančioji* mašina; dalgis geras *dobilus* piauti (?!)"... Mano duotieji pavyzdžiai, šitų dalyvių dažnas ir nuosakus pačių žmonių vartojimas, visa tat — turėtų, man rodosi, betgi išblaškyti šios rųšies abejojimus.

g) Dar mažmožis. Del šitų pavyzdžių Emšai reikėtų įsidėmėti du dalykėliu: a) sakyti *„sprendžiąs* balsas, *keikiąs* straipsnis" mes nė negalime („sprendžiąs balsas, keikiąs straipsnis" būtų, tikrai sakant, balsas, *kurs pats* sprendžia, straipsnis, *kurs pats* keikia...) ir b) suprasti pasakymą *„mokslo keikiamas* straipsnis" = „straipsnis, *kurį mokslas keikia",* — niekas nė teisės neturi, nes tokių straipsnių, tiesą sakant, nėra, nes pats mokslas nieko nekeikia, keikia tik žmonės...

h) Nuspręsti, kas žmonių kalboje „prieštarauja gramatikai ir logikai", yra labai sunku: kas vienam nesutinka su gramatika ir logika, tas gali kitam rodyties visai taisyklinga, suprantama, paprasta. Man pačiam pasakymai: „valgomas šaukštas, dirbamas kambarys, dirbamas-rašomas stalas, sprendžiamas balsas..." rodosi, kaip jau galėjo skaitytojas pastebėti, visiškai žmoniški, taisyklingi. Kodel rusai savo literatūroje retai tevartoja žmonių kalbos lytis: „евоный, ихній итить...", — apie tai šiuo tarpu nekalbėsime: šios rųšies diskusija pertoli mus nuviliotų.

VI. Tarp „lietuvių kalbos" ir „lietuviškos kalbos" toks-pat tėra skirtumas, koks tarp pasakymų: „gyvulių, paukščių, žmonių, mūsų kalba, kupiškėnų, žagariečių kalba, mūsų kalendoriai, ponų drabužiai, Lietuvos sūriai" ir „gyvuliška, paukštiška, žmoniška, mūsiška kalba, kupiškėniška, žagarietiška kalba, mūsiški kalendoriai, poniški drabužiai (tokie, kokiais ponai vilki, darosi), lietuviški sūriai (visiškai panašūs į mūsų)".

Lietuviai, leizdami *„lietuvių* laikraščius", nori pažymėti, kad tie laikraščiai yra skiriami lietuvių, Lietuvos žmonių reikalams;

leizdami *„lietuviškus* laikraščius", norime pasisakyti, pirmų-pirmiausia, leidžią laikraščius lietuvių kalba. Kur norime pažymėti vien laikraščio kalbą, ten, ar šiaip ar taip, sakome: „Leidžiame ir vieną *lietuvišką, lenkišką* laikraštį." Čia mes visiškai sutinkame su latviais: jie leidžia tiktai *„latviešu* avyzes, lapas", rašo tiktai *„Latviešu* valodas gramatikas". Kad imsiu kuomet, gerokai išmokęs kupiškėniškai, rašyti ir *kupiškėnų* tarmės vadovėlį, tad nieku būdu nepavadįsiu jos *„Kupiškėniškos* (?) tarmės gramatika".

Kaz. Jaunius ir po jo P. Kriaušaitis rašė kitados *lietuviškus* kalbamokslius, *lietuviškos* kalbos gramatikas; vėliaus, daug geriaus pramokusiu *žmonių* kalbos, išdrįso abu rašyti ir *„lietuvių* kalbos gramatikas"; dabar K. Būga, P. Kriaušaitis, J. Šlapelis, Rygiškių Jonas... ėmė visi *„lietuvių* kalbos žodynus, gramatikas, sintakses" rašyti. *„Lietuviškas* žodynas, *lietuviška* gramatika" būtų vien vadovėliai, kurie parašyti lietuviškai.

Savo pasakymą *„lietuviška* kalba" vartojame, tiesą sakant, dažniaus, nekaip pasakymą *„kupiškėniška* kalba"; taip darome, man rodos, tik del to, kad čia yra labai daug prisidėjęs *„литовскій* языкъ, język lit*ewski*..." Pats aš, sakydamas: „mūsų, žmonių, kupiškėnų kalba", sakau ir „lietuvių kalba"; sakydamas „mūsiška, žmoniška, kupiškėniška kalba", sakyčiau, žinoma, ir „lietuviška kalba".

Mūsų „kalba" turi dvi reikšmi: „kalba" yra ir „Sprache, языкъ" ir „Rede, рѣчь". Rašydami apie *„lietuvių* kalbas" Dūmoje, rašome vien apie *„lietuvių pasakytąsias* Dūmos kalbas"; kalbėdami laikraščiuose apie *„lietuvių* kalbą", turime galvoje vien *lietuvių* šnekamąjį ir rašomąjį paprasto gyvenimo priemonį.

VII. A. Schleicher'is, leizdamas 1865 m. Duonelaičio raštus, išspauzdino ir du jo laišku; po vienu laišku, parašytu lietuviškai, rašytojo pasirašyta „C. D.", po antru, parašytu vokiškai (su kai-kuriais lietuviškais ir lotyniškais mažmožiais), randame parašą „C. Donalitius". Ir Rhesa (1818 m.) ir Schleicheris (1865 m.) sako, kad Duonelaitį, jo gyvenamoje ar gimtoje vietoje, žmonės vadindavę lietuviškai „Donaleitis". Schleicheris spėja, kad ši pavardė („Donaleitis") būsianti vietinės tarmės lytis (dialektische Form), kurią rašomojoje (augštaičių) kalboje atstojanti, matyti, pavardė *„Duonelaitis"* (plg. „burnelė — Burnelaitis, tėvelis — Tėvelaitis, duonelė —"). Kaip jis pats pasirašydavęs, lietuviškai

kam rašydamas, — Schleicheris iš poeto ıankos raštų sužinoti negalėjęs.

Vadindamas mūsų klasiką „Duonelaičiu" (Duonalaičiu?), seku vien Schleicheriu. Ar čia geriau galėtų tikti „Daniulaitis", — tuo tarpu labai abejoju.

Žemaičiuose yra pavardė *Dónėla*. Iš tos pavardės galėjo kilti ir *Dónėlaitis*. Yra man žinoma paprūsėje vieno vokiečio pavardė *Dóneleit* ar *Dónaleit*, kilusi, matyti, veikiausiai iš spėjamos čia pavardės *Dónėlaitis* (plg. Rhesos „Donaleitis"). Tokia pavarde, rasit, ir bus buvęs mūsų klasikas.

Rygiškių Jonas.

[„Viltis", 1912, Nr. 3 (638)]

RAŠOMOSIOS KALBOS DALYKAI.

A.

Keliu čia aikštėn kelias dešimtis kalbos paklaidų, kurios teko užeiti beskaitant šių metų „Viltį" (N 36—48). Tarp tų paklaidų yra nemaža ir tokių, del kurių buvo jau rašyta ir šitame laikraštyje ir mano sintaksės vadovėlyje. Taigi čia bus nemaža ir senų „kalbos dalykų"...

Jei kam pasirodytų senų dalykų atkartojimas nereikalingas, prašyčiau dovanoti: ne mano kaltė, kad mūsų laikraštininkų apsileidimas to kartojimo reikalaute iš kalbininko reikalauja.

Savo atitaisymams, kaip ir pirma, naudojuosi žmonių kalbos žiniomis. Tuos atitaisymus dedu čia pat, šale paklaidų. 1)

„Viltyje" tebėra ir šiaip rašoma:

1. Ne vienam atsirado *netikėti draugai* (=netikėtų draugų). 2. Mokytojas *tvėrėsi diktavimo, „daktaravimo"* (=ėmė, ėmėsi diktuoti, „daktarauti"; kibo, šoko diktantan, plg. „kibo, šoko į darbą, darban"). 3. Sustabdė garlaivį *trijuose sieksniuose* (=per tris sieksnius) nuo kranto. 4. J. išsiuntė savo ingaliotinius *deryboms* (=derybų, sanderybų, tarybų) pradėti. 5. Kuopa buvo sušaukta rinkti *naujam pirmininkui* ir sužiūrėti kasos *stovį* (=naujo pirmininko rinkti ir kasos stovio sužiūrėti, išžiūrėti, sužinoti, plg. „sušaukė vyrus *vaito* rinkti").

6. *Ant* šiaurės *poliaus* (=šiáurės ašigalyje, poliuje, plg. „Italijoje, Sachalino saloje, Sicilijoje") buvo jaučiamas žemės drebėjimas. 7. Juos sukiršino *kits ant kito* (=ant kits-kito, ant vie-

nas-kito, prieš kits-kitą). 8. Anglų laivai atplaukę *del to, kad sekti* iš šalies Italų *laivyną* (=atplaukę Italų laivyno palydėtų, — dėti). 9. Tiesa, *iš pažiūros* (=pažiūrėti)[17] ta kova buvo lygu apmirusi (plg. „mergelė graži *pažiūrėti, meili pakalbėti*"). 10. Dūmos atstovai išreiškė jiems savo užuojautą *iš priežasties* (=del) Brisono mirimo. 11. Jie norėtų ir *nuo ispanų* (=ispanais) atsikratyti. 12. Kai-kurie liudininkai *per tardymą* (=tardant, tardomi) kalbėjo rusiškai. 13. Ir Rusija ruošiantis *prie karo* (=į karą, plg. „į kelionę, į darbą"). 14. Yra tenai ir to, ko, *sulig recenzénto* (=recenzento tvirtinimu), aš nepasakęs. 15. Laivas padarytas buvo *sulig naujausiųjų* technikos *reikalavimų* (=iš n. t. r., išradimų; n. t. reikalavimais, išradimais, plg. „sūrius ir *iš knygų* dabar spaudžia; *iš akies* kerta; eina, veda nosies *tiesumu;* daro *senu papratimu;* dievo žodį jie skelbia ne savo *pramone,* bet Jėzaus Kristaus *įsakymu...*"). 16. Buvo pasirašę *virš* 500 žmonių (=500 su viršum žmonių, per 500 žmonių; daugiau, ne 500 žmonių).

17. Jie *apsivedė su latvėmis* (=latves vedė). 18. Tokie atsitikimai ne kartą *prisieina* (=tenka, atsitinka) žymėti spaudai. 19. Mūsų draugijoj *pradeda apsireikšti* gyvybė (=ima rodyties gyvybės, pradeda gyvybė reikšdinties). 20. Mongolija jau *pradėjo užmegzti* prekybos ryšius (=prekybos santykius ėmė steigti, pr. santykių ėmė ieškoti, ėmė prekinėti, pr. ryšius pradėjo rišti...) su kitomis valstybėmis. 21. Dėkingas esu už mano veikalo *prielankų* paminėjimą (=už m. v. teikimą, už m. v. teikiamą, maloningą... paminėjimą).

22. Starčevskis žada *pinigiškai* (=pinigais) sušelpti Macochą. 23. Ūkininkai ir *pinigiškai* (=pinigais) prisidėjo. 24. „Kur." meluoja *kultūriškai* (=kultūringai, plg. „protingai, išmintingai..."). 25. Jis esąs *bešališkas* žmogus (=bešalis, žmogus bešalis). 26. Prašė, kad atsiųstų *bešališkų* žmonių (=žmonių bešalių). 27. Buvo ir jaunikaičių *begėdiškų* (=begėdžių). 28. Versta iš *vokiško* (=iš vokiečių kalbos).

29. „S.Z.T." rašo, kad nuo balandžio 1 d. *žadėjo* (=žadėję) pradėti naują plentą tiesti. 30. Prokuroro nuomone, Macochas reikėję bausti smarkiau del to, kad šis *buvo* (=buvęs) išanksto nusprendęs galą savo brolėnui padaryti. 31. Ligonis gali būti išgelbėtas, jei tik *yra kas jį išrištų* (=jei tik yra kas išrišąs, jei tik yra kas jį išriša...).

32. Draugijų jų turima *mažokai* (=mažoka). 33. „Titaniko" buvęs *pats didžiausias* (=visų didžiausias, didžių didžiausias)

garlaivis. 34. *Prieš darantis* galą (=prieš darydamasis, pr. pasidarydamas, pr. darydamas sau galą) jis parašė raštelį... 35. *Reikė buvo* (=„trzeba było“, reikėjo, reikė) plaukti labai atsargiai; *reikė buvo* (=reikėjo) lėkti per augštus kalnus. 36. *Kur aš nebūčiau,* visados tave miniu (=kad ir kur, kad ir kame, kad ir kaži-kame esu, esmi, — v. t. m.; visur ir visados tave miniu; kur esmi, kur tik esmi, esu, v. t. m.; kur buvęs, kur nebuvęs, visados t. miniu...).

37. Lenkai tyčiomis ilgai tęsia (giedodami), *kad neduoti* lietuviams (=neduodami, neleizdami lietuviams giedoti; kad lietuviams netektų, kad lietuviai negalėtų, negautų, kad lietuviams neduotų giedoti, plg.: „vagis valkiojasi visur *ieškodamas,* be negaus ko pagrobti; valgo, *kad* stiprus *būtų;* taisos, kai gyvatė, *kad* kam *inkirstų;* iš krūmų išlindai, akių neišsibadęs, tai nori vėl lįsti, *kad išsibadytum;* parduočia skrynias, plonąsias drobeles, *kad atvaduočia* jaunąsias dieneles“). 38. Agitacija vedama *tam, kad panaikinti* lietuvių *kalbą* (=lietuvių kalbai išnaikinti...). 39. Laivai atplaukė *dėl to, kad sekti...* (žr. 8). 40. Tėvai atvedė savo vaikus į turgų, *kad išleisti* (=išleistų, -ti; norėdami išleisti; kad išleistų; be negaus išleisti) per piemenis. 41. Susirinko keli lietuviai, *kad įsteigti* draugijos *skyrių* (=dr. skyriaus įsteigtų, įsteigti).

42. Reikia kreipties į jį tokiuo *antrašu* (=adresu; „antrašas“ yra kas kita). 43. Revizoriai *patraukė atsakomybėn* (=„pociągnęli do odpowiedzialności“, tieson, tiesos nagan paėmė, paimdino, padavė, indavė...) 300 valdininkų. 44. 1909 m. *moters atstovai* (=atstovės, m. atstovės) inteikė seimui kelius savo sumanymus. 45. Žmonėms girtuokliavimas didelę *blėdį* padaro (=daug žalos padaro, daug kenkia). 46. Jų kunigai, *iškalno* (=lig laiku, išanksto) apgalvoję, platina nesutikimus. 47. Yra du mokytoju: vienas rusas, *kitas* (=antras) lietuvis. 48. *Lyvų* (=Vidžemės) gubernijoje 1911 metais žmonės išgėrė 1,218,859 kibirų degtinės. 49. Prašo, kad visi — rusų, žydų, totorių, *malorosų* (=mažarusių, mažrusių), lenkų... — laikraščiai atsispauzdintų jo straipsnį. 50. *Neriu* (=Nerimi) pradėjo plaukyti garlaivis. 51. Niekur žmonės taip *nepamylėjo alkogolio* (=nepamėgo alkoolio, alkolio, alkuolio, —liu), kaip mūsų Šiaulėniškiai. 52. Tokia tos istorijos *pasibaiga* (=t. t. i. pabaiga, toks... pasibaigimas) dar labiau erzino dvarą. 53. Laivai laukia Dardanelų *pertakos* atidarymo (=Dard. sąsiaurio atidarant, plg.: „Tik laukiu bernelio parjojant,

rūtų *vainikėlio parnešant"*, Grl. d.). 54. Kiekviena *tauta pridera* (=turi, privalo) paruošti tam tikrą pranešimą apie visus tos rųšies dalykus. 55. Jie visa daro, kad tik keršto jausmui *užgana padarius* (=kad tik atkeršytų, k. t. keršto jausmą patenkintų, — kinus...). 56. Užsimauna *veidmainingą* (=veidmainiškai užsimauna) kataliko kaukę. 57. Valdybon *vienbalsiai* (=vienu balsu)[18] išrinkti šie žmonės... 58. Jie *apsivedė su vientautėmis* (=tautietes vedė, parvedė).

B.

Del kai-kurių šios vietos paklaidų (ir teikiamųjų atitaisymų) turiu čia ką-ne-ką ir skyrium pažymėti.

1) Reikia skirti: *„bedievis, begėdis, bešalis, juokdarys, labdarys* (ir *geradaris*), *veidmainis* (ir *veidmainys*), *vienašalis..."* nuo *„bedieviškas, begėdiškas, bešališkas, juokdariškas, labdariškas (geradariškas), veidmainiškas, vienašališkas..."* Yra žmonių „bedievių, begėdžių, bešalių... vienašalių" (yra ir „avižų vienašalių"), bet tokių „bedievių, begėdžių, vienašalių" darbai, pasielgimai bus — „bedieviški, begėdiški, vienašališki". Žmonių „bedieviškų, begėdiškų, bešališkų" mūsų šnekamoji kalba, rodosi, nežino.

Man tiktų šiokie pavyzdžiai: „1) Šitas *begėdis* ir kalbėjo *begėdiškai;* šito *begėdžio* ir kalba buvo *begėdiška.* 2) Buvo aprašytas ir šitas *begėdiškas (bešališkas, vienašališkas, geradariškas...)* jo pasielgimas. 3) Su tavim jis *geradariškai* (=kaip geradaris) pasielgė. 4) *Vienašalis bešališkai* kalbėti nemoka. 5) Šitas jo pasielgimas yra *veidmainiškas."*

Iš žodžių: *bešalis, vienašalis, vienabalsis...* žmonių kalba prieveiksmių („bešaliai, vienašaliai, vienabalsiai"?!), rodosi, nedaro. Žmonės niekur nesako: „kalbėjo *begėdžiai, bešaliai,* nusprendė *vienabalsiai* (=kalbėjo begėdiškai, bešališkai, nusprendė vienu balsu)." Iš žmonių kalbos nežinomi man nė būdvardžiai: *juokdaringas, labdaringas, veidmainingas, bešalingas* (jų, man rodos, nė nėra).

Pasakymas „versta *iš vokiško"* bus užsilikęs rašomojoje kalboje iš to laiko, kada buvo rašoma *„vokiškas liežuvis"* (=vokiečių kalba), arba tiesiog paimtas iš „переводъ съ н*ѣмецкого*", tłomaczenie z niem*ieckiego* (=z niem. języka)".

2) Del pavyzdžio 34-tojo reikėtų šit kas minėti. Sakinio dalyviai, padalyviai ir pusdalyviai gali turėti prieš save ir tokių

žodelių, kaip antai: *ligi, ligi ne, lig pat, prieš, prieš pat*... Šitie žodeliai dalyviams naujos duoda reikšmės, nė kiek nekeizdami jų lyties. Taip bent yra Žemaičių tarmėse. Pavyzdžiai: „1) *Nemušamas (ligi nemušamas, mušamas, prieš mušamas)* rėk, tai nemuš. 2) *Neatsigėręs (lig neatsigėręs)* nespjauk į vandenį. 3) *Gulant (prieš gulant)* reik pasimelsti. 4) Dobilai susigaus *pjaunant (ligi pjaunant)*. 5) Kitas ir *saulei tekant (prieš saulei tekant)* moka pakilti. 6) Vaikščiojau *nebenorėdamas (ligi nebenorėdamas)*.

Šitos rųšies dalyvių (su minėtaisiais žodeliais ir be jų) yra daugybė ir mano sintaksės vadovėlio pavyzdžiuose (žr. § 34, C).

3) Del tokių sakinių, kaip antai 36, 37, 38, 39 (8), 40, 41, 29, 30, yra kalbama ir mano „Liet. kalbos sintaksėje" (žr. §§ 53; 35, d.; 55; 61—64). Del jų čia šiuo tarpu nė nekalbėsiu: kam tat indomu, ras ir mano vadovėlyje.

Pažymėsiu tiktai du mažmožiu, del kurių nesutinka čia su manimi du mano sintaksės kritiku, Druskius[19] ir Kl. Jurgelionis. Druskius (žr. „Draugija", Nr. 57, p. 77) tvirtina, kad tokie pasakymai, kaip antai: „aš ne antelė, *kad* per jūres *plaukti*, ne gegužėlė, *kad* girioj *kukuoti*", esą iš žmonių (dainų) kalbos paimti, *gana plačiai* Lietuvoje vartojami, taisyklingi ir geri rašomajai kalbai. Čia jis klysta: tokie pasakymai, kaip šis, mano sintaksei paimti ne iš žmonių kalbos (tatai pažymėta ir pačioje sintaksėje), jų daug tėra „Draugijos", „Liet. Žinių", „Liet. Ūkininko" kalboje, jų atsitinka „Viltyje" ir keliuose kituose mūsų laikraščiuose, bet žmonių kalboje — jų yra, tur-būt, labai labai maža. Šitas sakinys („Aš ne antelė...") man yra žinomas, tiesa, ir iš žmonių kalbos, bet, kas labai svarbu, žodelio „kad" jame, tame žmonių kalbos pavyzdyje — nėra (plg. „Sint.", § 34, A, sak. 30).

Mano vadovėlyje (§ 35, d) yra pasakyta: „Prūsų Lietuva, senobės raštai, senių kalba tokių „kad, ydant" prie nepasakojamojo reiškimo — nežino." Čia pasakysiu dar aiškiaus: Lietuvos žmonėse, kurie neskaito šių dienų lietuvių laikraščių, S. Daukanto, vyskupo Motiejaus... raštuose tos rųšies „kad, ydant" — nė rasti man neteko.

Su tuo, kas mano sintaksėje yra pasakyta apie „netiesioginę, pasakojamąją kalbą" (§§ 61—64), visiškai nesutinka antrasai mano kritikas, Kl. Jurgelionis (žr. „Laisvoji Mintis", Nr. 23, pp. 545 ir 546). Pripasakojęs apie tą kalbą savų smulkmenų, tas

kritikas sakosi esąs linkęs samprotauti, kad tie Lietuvos žmonės, kurie ką apsakinėdami taip dažnai pasigauna netiesiogine kalba, esą tiesiog — dar neišėję iš „baudžiavos raugo"! Taigi jam, laisvės krašto piliečiui, toji vergų kalba nepatinkanti. Jam ir mano šios vietos taisymai (žr. sak. 29 ir 30) bus, žinoma, labai keisti, rašomajai kalbai iš kaži-kur vilkte išvilkti.

Jei kritikui nieko šiam reikalui nepasako keli mano sintaksės lapeliai (žr. §§ 61—64), tad ar nepasakys jam bent tas dalykas, jog tą „baudžiavos" kalbą labai plačiai vartoja ir išėjusieji iš „baudžiavos raugo" latviai ir jų spaudėjai vokiečiai, jog ją vartodavo ir didieji rymiečių karžygiai, kariautojai (C. J. Caesar...), kitų tautų spaudėjai, vargintojai ir švietėjai?

Gerbiamasis Pilieti! „Pasakojamoji kalba" ne baudžiavos liekana. Ne baudžiava čia kalta! Kad mes tos kalbos nesuprantame, kad jos kur reikiant nevartojame, kaltas čia vien mūsų pačių savo kalbos nemokėjimas, žmonių kalbos dėsnių niekinimas... Būkime bent atviri.

Rygiškių Jonas.

[„Viltis", 1912, Nr. 55 (690)]

RAŠOMOSIOS KALBOS DALYKAI.

Čia (A—F) duodu keliolika rašomosios kalbos sakinių ir šiaipjau pavyzdžių. Visi jie rodosi žmonių kalbos taisyklėmis pasakyti; jie dera, man rodosi, ir vienai-kitai rašomosios kalbos taisyklei aikštėn iškelti, sutvirtinti. Kas yra juose tikrai pažymėtina, suras, tikiuosi, ir pats skaitytojas.

A). 1. Ar pasiėmei *užkandžio?* 2. Ar turi, ar yra *apetito* (ar yra *noro* valgyti)? 3. Ar jau ir *karščio* buvo? ar jau ir *karščio* turėjo ligonis (ar jau ir *karščiavo* ligonis)? 4. Jis rūpinosi ingyti lenkų *užuojautos* mūsų menui, dailei. 5. Lenkai sako lietuvius ir dailėn, menan įnešus *politikos.* 6. Jie netrukus ir *vasaros* išvažiuosią (plg. „netrukus ir *nakties, atóstogų, pokaičio, postovio* išjosią, išeisią"); *vasarótų, -roti* išvažiuosią (plg. Rt. *„vakaruotų* išeisią"). 7. Ponai ims netrukus ir *vasaros* (plg. *„atostogų, nakties"*) važiuoti. 8. *Vasaros* jie ir vaikus į laukus veža (plg. *„nakties* jie arklius į pamiškę, į rečius joja"). 9. Šiemet kur važiuosit *vasaros, -rotų, -roti?*

10. Išaugo *jam* ragai. 11. *Karaliui, man* yra *visokių reikalų.* 12. Aną vakarą jie ir mane buvo pasikvietę Sąjungos *posėdin*

(į S. posėdį). 13. *Posėdyje* ir jų atstovų mážа tebuvę. 14. Ar eisi *posėdin, posėdžio* (plg. p. 7, 8 sak. gb.). 15. Pirmiau jų redakcija buvo Kailiadirbių *gatvėje*; dabar jie nusikėlė Prieglaudos *skersgatvin, gatvikėn (į* Pr. *gatvikę, skersgatvį).* 16. „Draugija" eina *knygomis, sąsiuviniais* (plg. p. 13, 31, sak. 6).

B). 1. Atjojo *Lenkų ponas* pas *Lietuvos* mergelę. D. 2. *Lietuvos* kumpiai, medus, *lietuvių* kalba ir jam tinka. 3. *Žmonių, lietuvių* kalba nelengva. 4. *Žmonių, lietuvių* vaikai taip nedaro. 5. *Vietos* kunigas, *vietinis* kunigas. 6. *Varšuvinis* avilys. 7a. *Kauno, Rygos* alus; *kauninis, ryginis* alus. 7b. Buvo ir *Pilviškių* kunigas, ir *pilviškinis* kunigas; buvo ir *Tverečiaus, tverečinis* kunigas. 8. *Užsienių* prekės, *užsieninės* prekės. 9. *Amerikos* ūkio padargai; *amerikinės* akėčios. 10. *Prūsų, prūsinis* spiritas. 11. *Anglų, Prūsų, anglinės, prūsinės* prekės, gelumbės. 12. *Švedų, švedinis* plienas; *švedinės* mašinos. 13. *Austriniai* dalgiai. 14. *Avižos gudės,* dobilai *švedai; švediniai* dobilai. 15. *Anties, vištos* kiaušiniai; *antiniai, vištiniai* (Sv.) kiaušiai, kiaušiniai. 16. *Demokratiniai ir nedemokratiniai* laikraščiai; *klerikaliniai, liberaliniai, neklerikaliniai, antiklerikaliniai...* laikraščiai. 17. Buvo ir vienas *„kuniginis"* laikraštis. 18. Ir jie, žinoma, demokratai, bet mes už juos, man rodosi, *demokratesni* (*liberalesni...*, plg. „ponesni, vyresni, šunesni").

C). 1. Vaikams jis nusipirko ir vieną *lietuvišką* uždavinyną. 2. Žiūrėk, ir čia esama *lietuviškų* sūrių (=tokių, kokių Lietuvoje pilna). 3. Tas jo pasielgimas buvo visai *lenkiškas.* 4. Latviuose *lenkiško, lietuviško* ūkio nematysi; jie žemę dirba kaip reikiant, ne taip, kaip mes. 5. Jų ir kalba buvo *lietuviška.* 6. Ir ėmė baubti *gyvulišku* balsu. 7. Jo balsas buvo *nežmoniškas.* 8. Jo ir laukas *daržiškai* dirbamas (plg. Žm. „visos šikšnos *šikšniškai* išdirbtos"). 9. Šito *begėdžio* ir kalba buvo, žinoma, *begėdiška.* 10. Buvo aprašytas ir šitas *begėdiškas (bešališkas, vienašališkas, geradariškas, juokdariškas)* jo pasielgimas. 11. *Vienašalis bešališkai* kalbėti nemoka. 12. Šitas jo pasielgimas yra *veidmainiškas.* 13. Buvo ir vyrų *begėdžių* (ne „begėdiškų"). 14. Jis meluoja, žinoma, *kultūringai* (ne „kultūriškai"). 15. Buvo ir keli *bešaliai* (ne „bešališki") žmonės. 16. Valdybon *vienu balsu* (ne „vienbalsiai") jį išrinko.

D). 1. Buvo ir *aušrininkų* nemaža. 2. Tarp jų buvo įsimaišęs ir *ateitininkas* vienas. 3. Nelygu *tautininkas,* nelygu *tautietis.* 4. *Kalbininkams,* žinoma, ir kalba rūpi. 5. Jis geras *bilininkas,*

arklininkas, žuvininkas. 6. Buvo susirinkę penki *varpininkai*, trįs *juozapininkai* ir dvi *zitininki;* jų tarpe buvo ir *mokslininkų* (mokslo draugijos narių, mokslo žmonių) keli.

E). 1. Kas jį *gynė*? 2. Kas jį sutiko, žadėjo *ginti* (защищать, bronić)? 3. Kas buvo jo *gynėjas*? 4. Ar jo *gynimas* ką padėjo tam žmogui? 5. Ar šitas *gynėjas* jį *apgynė, atgynė* (plg. „ar šitas *siuvėjas* jį *apsiuvo*")? 6. Kas jį sutiko, prisiėmė *apginti* (защитить, obronić)? 7. Mačiau vakar ir jo *apgynėją* (žmogų, jį apgynusį). 8. Ir pats tas *apgynimas* (*apgynėjo* darbas) daug jam kaštavęs.

9. Jie visaką (ir „Šustovą", ir Varšuvos sukčių laikrodėlius...) dabar savo laikraštyje *skelbia,* bet — ar yra kiek naudós skaitytojams iš tų jų *skelbimų*? 10. Nė patįs *skelbėjai* (laikraštininkai) naudós žmonėms iš tų savo *skelbimų,* žinoma, neieško. 11. Visa, ką laikraštis žmonėms už pinigus *skelbia,* bus to laikraščio *skelbimai* (plg. „ką žmonės *aria,* bus jų *arimai*"). 12. Aš tat ir kitiems *apskelbsiu, apsakysiu;* imsiu ir kitiems *skelbti, sakyti.* 13. Ėmiau dabar ir *apskelbiau, aprašiau* tuos jo darbus. 14. Ir ką gi tu pešei, laimėjai tuo savo *apskelbimu (aprašymu, padarymu)*?

15. *Šviesti* jie mus *šviečia,* bet *neapšviečia, nenušviečia* (plg. „*mokyti* jie mus *moko,* bet — *neišmoko*"). 16. Tenai buvo ir *švietimo* ministeris. 17. To ministerio darbas yra žmonės (žmonių galvos, protas) *šviesti.* 18. Kun. M. Daukša yra visų žinomasai senobės lietuvių *švietėjas.*

19. Jis mane iš vargų *gelbti, vaduoja* (jis — mano *gelbėtojas, vaduotojas*). 20. Jis mane iš bėdos tą dieną *išgelbėjo, išvadavo* (jis — mano *išgelbėtojas, išvaduotojas*).

F). 1. Mirė Klaipėdos lietuvių *kunigas* (ne „pastorius") J. Pipiras. 2. Buvo atvažiavęs iš Biržų ir *kun.* (ne „past.") J-nas. 3. Sekminių antrąją dieną buvo lietuvių *gegužinės* (ne „gegužinė", plg. „petrinės, sekminės, vardinės...; išleistuvės, inkurtuvės..."). 4. Buvo ir vienas *skundas* (ne „skunda"). 5. Ginkūnuose būsią intaisyti šią vasarą ir *šėrikų* (*šėrėjų,* ne „futtermeisterių") kursai. 6. Jis *neapsakomai* (ne „neišpasakytai") geras. 7. Taip barties *nedera, nepridera, nepritinka* (ne „neišpuola").

G). Yra sakoma ir rašoma: *sąryšis* (ir „surišimas"), *sąjūdis* (ir „sujudimas"), *sąmyšis* (ir „sumišimas"), *pokylis* (ir „pakilimas"), *potvynis* (ir „patvinimas"). Rašoma dėl tos pačios priežasties ir *santykis* (šale „sutikimas").

H). Reikia rašyti: *galutinai, kliudyti, liudininkas, liudyti, mugė* (tam tikras Telšiškių žemaičių *prekymetis*), *smuklė*, ne „galūtinai, kliūdyti, liūdyti, liūdininkas, mūgė, smūklė"; *pašnekesys*, ne „pašnekėsys"; *graso, gresia, gysla, skystas*, ne „gręso, gręsia, gįsla, skįstas"; *medžiaga* (Bauholz, Baum — Šrv., Vln. g...) ne „medega" (augštaičių „medžiaga" = žemaičių „medega, mediga"); *savaime* (plg. „grybai *savaime* supūsta"), ne „savaimi". (Rt. įnagininkas „baimi, laimi, *savaimi*" = R. „baime, laime, *savaime*").

I). Reikia skirti *tad* (tada) nuo *tat* (tatai).

1. Ateis rudenėlis, šaltas laikelis, *tada* graudžiai verks mūsų brolelis. Žm. d. 2. Šalta buvo, vėjas pūtė, *tad* (tai) raudoni mano veideliai. D. 3. Kur *tad* eiti? 4. *Tad* kam gi taip ilgai kenteisi? 5. Reikia *tad* (todel, taigi) rūpesnio, darbo, reikia nesnausti. 6. Aš rytoj savo vyrus susišauksiu, *tad* tie viską tau išklostys. Žm. 7. Niekam *tatai* nerūpi. Žm. 8. Kas *tat* (tatai) išmano? Žm. 9. Ką jam už *tat* duosi? R.

Y). Reikėtų skirti ir *nė* nuo *nei* (žr., tarp ko kita, „L. k. sint.", §§ 38, b ir 71, a).

1. *Nė* dievas tokiam negali padėti. Sv. 2. Jis to dar *nė* vakar nežinojęs. Sv. 3. *Nė* soros grūdo dar burnoj neturėjau. Val. 4. Vedu (mudu) žirnio *nė* matyti nematėva. Dk. p.

5. Plikis netur *nei* genčių *nei* prietelių. Val. 6. Par trejus metus *nei* galvos šukuosi, *nei* burnos prausi, ir nagų nešluostysi. Dk. p. 7. Man *nei* smirdi *nei* kvepia. Sln. 8. *Nei* pats valgo *nei* kitam duoda. Kp. 9. Lobių *nei* sau aš trokštu *nei* savo vaikams. R. 10. Jisai neklausė tėvo *nei* močiutės, *nei* visos savo didžios giminėlės. Pr. d.[20]

Čia, del kurių-ne-kurių mažmožių, jaučiuosi turįs pasiteisinti.

I. Reikia griežtai skirti „kiti *vasaros* važiuoja" nuo „kiti *vasarą* važiuoja". „Vasaros" žmonės važiuoja — atilsio, poilsio, sveiko oro, sveikatos teieškodami: žodis „vasarą" šitame sakinyje vien važiuojamąjį metą, laiką pasako (*kada* žmonės važiuoja?).

Sakydami „jie eina *posėdžio*", norime lyg pasakyti: „jie eina — tam tikro savo posėdinio darbo dirbti, jie eina tam tikru, paprastu savo reikalu, tuo reikalu, kurio be vadinamojo posėdžio jie atlikti negali." Sakant „jie eina *posėdin*", norima lyg pasakyti: „jie eina *ton vieton, į tą vietą*, kur posėdis paskirtas;

jie eina posėdžio *darban, į posėdžio darbą*." Svečias, pašalietis „posėdin" teeina (ne „posėdžio").

II. Reikia skirti: „*begėdis, bešalis, labdarys (geradaris), veidmainis (veidmainys), vienašalis*... nuo *begėdiškas, bešališkas, labdariškas (geradariškas), veidmainiškas, vienašališkas*..." Yra žmonių „bedievių, begėdžių,... juokdarių, vienašalių" (yra ir „avižų vienašalių"), bet tokių „bedievių, begėdžių... juokdarių, vienašalių" darbai, pasielgimai bus — „bedieviški, begėdiški..., juokdariški, vienašališki". Žmonių „bedieviškų, begėdiškų, vienašališkų" mūsų šnekamoji kalba, rodosi, nežino.

Iš žodžių: *bešalis, vienašalis, vienabalsis*... žmonių kalba prieveiksmių („bešaliai, vienašaliai, vienabalsiai"?!), rodosi, nedaro. Žmonės niekur nesako: „jis kalbėjo *begėdžiai, bešaliai*, visi jie nusprendė *vienabalsiai* (=kalbėjo *begėdiškai, bešališkai; vienu balsu* nusprendė).".

III. Reikia skirti „tautietis" nuo „tautininkas" ir t. t. *Tautininkas, arklininkas*... tėra žmogus, kuriam ypačiai rūpi tauta, arkliai, kuris tauta, arkliais serga, verčiasi; „mano *tautietis*", kaip jau buvo vienoje vietoje pažymėta, tėra „mano tautos žmogus..."

N B. Nesakydami „kalbiškis, moksliškis, tautiškis" (=*kalbininkas, mokslininkas, tautininkas*), negalime sakyti, man rodosi, nė „dvasiškis" (=kunigas, dvasios žmogus, *dvasininkas*).

IV. „Pastoriais" nei Prūsų lietuviai (liuteriai) nei mūsų evangelikai-reformatai (kalvinai) savo kunigų nevadina; savo dvasios piemenis visi jie *kunigais* tevadina. Taip vadina jų dvasios vadovus ir lietuviai katalikai, tų protestantų kaimynai.

„Kunigas" (vok. „König") yra, tikrai sakant, pirmų-pirmiausia „valdovas, ponas"; latviai savo dvasios piemenis — *mokytojais* arba *bažnyčios valdovais, bažn. ponais* („baznic-*kungs*") tebevadina; lot. žodis „pastor" tėra mūsų „piemuo, ganytojas"; tuo vardu („Pastor") užsieniuose (Vokiečių žemėje) yra žinomi ir katalikų, ne tiktai liuterių, kunigai.

Nieku gyvu negaliu suprasti, kodel Lietuvos liuterių ir kalvinų *kunigus* ima dabar vieni-kiti mūsų laikraščiai — „pastoriais" vadinti.

Rygiškių Jonas.

[„Viltis", 1912, Nr. 61 (696)]

RAŠOMOSIOS KALBOS DALYKAI.

Bus jau visas mėnuo, kaip pasirodė kalbininkų komisijos „Rašomosios kalbos dalykai“, ir betgi „Viltyje“ tebedaroma nemáža tų paklaidų, kurios nurodytos tuose „Dalykuose“.

Čia aš, tų dalykų skaitytojas, neiškenčiu neprikišęs „Vilčiai“ kelių jos šitos rųšies paklaidų. Nurodydamas tas paklaidas, stengiuosi čia ir taisyti jas, bet, būdamas pats mažas žmogelis, taisau vien taip, kaip pataria rašyti patįs tie kalbininkų „Dalykai“. Jei čia kiek klystu, vienas-kitas kalbininkas ar šiaip-jau kalbos žinovas, tikiuosi, mane atitaisys.

„Viltyje“ teberašoma:

1. Katalikų *dvasiškiai* (=dvásininkai, kunigai) to nedaro. 2. Vilniaus *dvasiškė vyriausybė* (=dvásinė, kunigų vyresnybė; „vyriausybė“ tėra „правительство“, rząd, Regierung“) sutiko priimti jį redaktoriumi. 3. Savo reikalams ginti jie dabar išsirinko kitą *dvasiškių* (=kunigų, dvásininkų) laikraštį. 4. „Jutrzenka“ yra *svietiškių* endekų (=pasáulinių endekų, endekų pasáulininkų) laikraštis. 5. Nežino, *kurion* (=katron) pusėn krypti. 6. Provokatorium jį pavadinau *sulig savo nuomonės* (=savo supratimu, išmanymu). 7. Jie gyveno *sulig* katalikų bažnyčios *mokslo* (=g. k. b. mokslu, plg. „važiavo *jų keliu, tuo būdu, tuo įsakymu* ir elgėsi“). 8. Tatai rodo *ką kitą* (=ką kita). 9. Visa, kas tenai *nauja, prakilno* ir *pažangaus* (=nauja, prakilnu ir pažangu), pasirodo, vėlai į mus teateina. 10. *Tie surašai* (=sąrašai) buvo padaryti neteisingai, *vienašaliai* (=vienašališkai). 11. *Pats savaimi* mokslas (=mokslas savaime, pats savimi) negali atitraukti žmogaus... 12. Nesenai Virvytos paupiuose buvo *gegužinė* (=gegužinės).

Labai galimas betgi daiktas, kad „Vilties“ redakcija su kai-kuriais kalbininkų komisijos nurodymais nesutinka ir todel rašo ką-ne-ką savotiškai. Jei taip yra ištikrųjų, „Viltis“ turėtų savo skaitytojams tatai ir pažymėti; jei to nėra, malonu būtų, kad ir ji duotų rašytojams gerą paveikslą — kad ji ir *savo darbu* parodytų, jog rašomosios kalbos dalykai jai *ištikrųjų rūpi.*

R. Šipaila.

[„Viltis“, 1912, Nr. 85 (720)]

RAŠOMOSIOS KALBOS DALYKAI.

Šiuo kartu kalbos pavyzdžių savo taisymams imuos iš vieno „Vilties“ skyriaus — iš jos „Kronikos“ (NN 98 — 106). Tų paklaidų, kurias čia vėl keliu aikštėn, yra, žinoma, bent dalis, ir kituose laikraščio skyriuose.

Laikraščio „kronikoje“ tebėr rašoma:

I. 1. Tarp vadų kilę *nesutikimai* (=nesutikimų). 2. Italai turi *didelius nuostolius* (=did. nuostolių).

3. *Girtą vyrą* (=girtas vyras) matyti biauru. 4. Buvo jam *perstadintas* (?=pristatytas, pristatydintas) komitetas pastatyti visų tautų... *paminklą* (=visų tautų paminklui statyti).

5. Nusikratė *bereikalingų priedų* (=nereikalingais, nereikiamais priedais). 6. *Tos pagarbos* (=tą pagarbą, garbę) jie tikrai *užsipelnė* (=nupelnė, pelnė).

7. Lenkai valdė jau 607 *dešimtinėmis* (=dešimtines). 8. Tuos kelerius metus daro jiems *lengvais* ir *maloniais* (=lengvus ir malonius).

9. Paminklas buvęs padarytas *pavydale* didelio piramidalio stulpo (=didelio piramidės st., krūmo, stiebo pavidalu; panašus į d. piramidę, krūmą, stiebą). 10. *Mirtin* (=nužudyti) buvo nuteista, pasmerkta 15 kareivių.

II. 1. Sode šiandien taisomi žaislai ir pasismaginimai *po vardu* „Festival“ (=žaislai ir pramoga, vadinamasis festivalius). 2. Jie išmėtė atsišaukimų *po vardu* (=antrašu, vardu, pavadinimu): „Juozapo laikraštis“... 3. Atsitikimas *su* Prūsų karalaičiu, *su* ministeriu (=Prūsų karalaičio, ministerio atsitikimas; atsitikimas Prūsų karalaičiui, plg. „del *Šiaulių* atsitikimo; Kupiškio *kuopos*, K. *vyrų* atsitikimas...“). 4. *Sulig žinių* statistikos komiteto (=st. kom. žiniomis, sužinojimu, plg. „st. kom. *nuomone, jo išmanymu*...“) buvo tenai 27 *pradinės* (=pradedamosios) mokyklos.[21] 5. Papiliai *sulyg* kryžiaus *pastatymo* (=sulyg kr. pastatymu, tuoj pastačius kryžių) nebedegą.

III. 1. Vokiečiai reikalauja, kad būtų atidaryta (atverta) siena *įvežti* gyvuliams (=gyvuliams į jų kraštą įvežti). 2. Vyriausybė užgynė *išvežti* (=svetur vežti) gyvulius. 3. Karalius išleidęs raštą, kuriuo užginąs (ginąs) *išvežti* (=vežti) grūdus užsieniuosen. 4. Suomių senatan nori ir rusų *pravesti* (=įvezdinti, nuvezdinti, nuvesti, įvesti...). 5. Klierikams *užvestos* (=įvestos) lietuviškos meditacijos.

IV. 1. Paliko *trijų* (=trejų) metų dukterį. 2. Ketino (ketėjo) atvykti P. ir V., tečiau ir vienas ir *kitas* (=ir vienas ir antras, nei vienas nei antras) neatvažiavo. 3. Negali atimti žemės ploto be *priderančiojo* (=prideramo, tam tikro) atlyginimo. 4. Visi liepojiečiai *priderančiai* (=prideramai) garbina dievą. 5. Vaidinimas atidėtas *sekančiam* (=kitam)[22] šeštadieniui. 6. Maža, *sulyginamai* (=palyginti), kunigų dalis tomis teisėmis tesinaudoja. 7. Jų organizacijos *kaipo protestą* (=protestuodamos, protestui) išmetė atsišaukimų. 8. Žmonės sako, kad jo kapą *lankė* (=lankę, esą lankę) ir kunigaikščiai. 9. Praneša, kad *buvo* (=buvę) pradėję šaudyti vieno sodžiaus gyventojai.

V. 1. *Apmokėti* tai paskolai (=tai skolai išmokėti, sumokėti) buvo įvesti nauji mokesniai. 2. *Apmokamosios* (=mokamosios) vietos (teatre). 3. Buvo *apvaikščiojamos* (=švenčiamos, keliamos) šimto metų sukaktuvės. 4. Tą dieną *apvaikščiojo* (=šventė) toje vietoje, kur... 5. Šitą kunigą Peterburgo *apskrities* (=apygardos)[23] teismas buvo nuteisęs (pasmerkęs)... 6. Matė *aršiausią* (=smarkiausią, baisiausią...) kovą. 7. *Apskelbimai* buvo *atspauzdinti* (=skelbimai buvo išspauzdinti) ir išlipdyti. 8. Bus *atidengtos* (=atidarytos, inkurtos, įsteigtos...) kelios naujos mokyklos. 9. V. *paaukavo* (=paaukojo, paskyrė) tam paminklui 10,000 markių. 10. Kova su *bedarbe* (=kova, kovojimas su nedarbu). 11. Blaivybės skyrius vakarą *darė* (=kėlė, taisė...). 12. Jis vasarą *darė* (=kėlė) inkurtuves. 13. *Išsižymėjo* (=įžymųs, įžymesni, įžymiausi buvo) vainikai nuo užsienio laikraščių. 14. Jie laikė egzaminus *laisvanoriais* (=savanoriais). 15. Jos *nemielaširdingai* (=beširdiškai) mušė gydytojus. 16. Lenkijos *neprigulmingumas* (=Lenkų žemės, Lenkų, -kijos nepriklausomybė). 17. Viršininko *pagelbininkas* (=padėjėjas, antrininkas)[24]. 18. Vieni kauniečiai paimsią *pajų* (=imsiąsi dalių, akcijų) ne mažiau, kaip už du šimtu tūkstančių rublių. 19. Tarp *pajininkų* (=dalininkų) esama ir kelių kunigų. 20. Geležinkeliui tiesti susidarė *pajininkų* draugija (=akcininkų, dalininkų bendrovė). 21. Jis dabar dviem mėnesiam *paliuosuotas* (=paleistas, atleistas). 22. Prašė, kad jį *paliuosuotų* iš kariuomenės (=prašė iš kariuomenės paleidžiamas, išvaduojamas; prašėsi, kad jį iš kariuomenės paleistų, išvaduotų...). ... 24. Buvo kelios *pradinės* (=pradedamosios) mokyklos. 25. *Rudnicka* (=Rudininkų?) gatvė (Vilniuje). 26. Jas (stakles) padaręs kaži-koks *pats savaimi* (=pats iš savęs...) išmokęs mechanikos žmogelis. 27. Italai linkstą sutikti,

kad Tripolio viršininku... *skaitytųsi* (=viršininku būtų laikomas, viršininkas būtų) Turkų sultonas. 28. Kiti *skaito* (=laiko, išranda) juos daug žinančiais (kiti taria, mena juos daug žinant..., kiti laiko juos žinovais...). 29. Dabar paaiškėjo ir šios *skaitlinės* (=šie skaitmens). 30. Ingaliotiniai būsią renkami valsčių *sueigose* (=kuopose, vyrijose, vyrybėse). 31. Buvo pirmoji lenkų *sueiga* (=kuopa, saneiga, pirmasis lenkų susirinkimas...)[25]; per tą *sueigą* (=toje kuopoje...) lenkai nutarė. 32. Pernai buvo padarytas mokyklų *surašas* (=sąrašas). 33. Anglų vyriausybė susekusi čia didelį *suokalbį* (=sąmokslą)[26]. 34. (Buvo ištremti) mokytojai *svietiškieji* (=pasáuliniai). 35. Naujos *trepės* (=nauja lipynė, nauji laiptai). 36. Toji draugija *uždėta* (įsteigta, inkurta) pavargėliams šelpti. 37. Vilniaus universitetas senai *uždengtas* (= uždarytas, plg. sak. 8). 38. Dabar padavęs prašymą gimnazijos *vyriausybei* (=vyresnybei) karo gydytojas. 39. Buvo *visuotinas* (=visuotinis, -nasis) susirinkimas. 40. Jis plačiai jau žinomas *Žemaitijoje* (=Žemaičiuose)[27]. 41. Suvažiuos ir mažieji *žemvaldžiai* (=m. žemininkai, dvarininkai, mažažemiai dvarininkai).

VI. 1. Bus atlaikytos *gedulų* (=gedulių, gedimosios) pamaldos. 2. *Užginimas* (=užgynimas) dirbti. 3. Jų *pagelba* (=pagalba). 4. *Medega, pavydalas* (=medžiaga, pavidalas). 5. *Savaimi...* (=savaime). 6. Didelis *trūkšmas* (=trukšmas). 7. Ariamas ir pats *viršūkalnis* (=viršukalnis).

Savo taisymais, kaip mato skaitytojas, liečiu čionai nemaža rašomosios šių dienų kalbos paklaidų ir su jomis keliolika sintaksės (I—IV), žodyno (V) ir rašybos (VI) dalykų. Kodel vienas-kitas sakinėlis taip, ne kitaip mano taisomas, čia nemokėčiau, tikrai sakant, nė išdėstyti; tam reikėtų labai daug vietos ir laiko turėti. Rašytojams — „netikėliams" patarčiau tiktai, kalbos reikalui ir šios vietos paklaidoms suprasti, pasinaudoti pirmiausia kalbos žiniomis, kurios išmėtytos „Rašomosios kalbos dalykuose" (atskirajame Liet. M. Draugijos leidinyje) ir Rygiškių Jono „Liet. kalbos sintaksėje". Tenai, ypačiai gyvosios tų leidinių kalbos pavyzdžiuose, jie ras ir šiokių-tokių atsakymų — beveik į visus tuos kalbos klausimus, kurie mano čia paliečiami.

Mano iškeltose čia aikštėn kalbos paklaidose bus, žinoma, ir neaiškių, abejojamų vienam-kitam rašytojui vietų. Tikrai žinodamas, kas čia ypačiai neintikima, galėčiau ką-ne-ką ir plačiaus išdėstyti..., o tuo tarpu tenkinuos vien iškėlęs kelias dešimtis

paklaidų aikštėn ir tuo paraginęs rašytojus, kuriems rūpi ir rašomoji kalba, geriaus naudoties, savo ir skaitytojų reikalui, bent kalbos vadovėliais — elgties taip, kaip visų kultūringųjų tautų rašytojai elgiasi.

Del paklaidų, kurios čia pažymėtos III, 1—3 sakiniuose, tiems rašytojams, kurie kalba ir rusiškai arba lenkiškai, reikėtų minėti vienas kalbos mažmožis: mūsų „įvežti, išvežti, uždaryti, atidaryti“=lenkų ir rusų „wwieźć, wywieźć, zamknąć, odemknąć, ввезти, вывезти, запереть (закрыть), отпереть (открыть)“, rusų ir lenkų „ввозить, вывозить, запирать (закрывать), отпирать (открывать), wwozić, wywozić, zamykać, odmykać“ yra mūsų „vežti (vežioti), daryti (darinėti, verti, varstyti)“. Taigi mūsų pasakymas: „jis duris *daro*“ turi, mažų-mažiausia, dvi reikšmi. Be to, žodis *„uždaryti“* reikia skirti nuo *„uždengti“*: yra sakoma *„uždengiau puodą“* ir *„uždariau duris, trobą“*.

R. J.

[„Viltis“, 1912, Nr. 108 (108)]

„RAŠOMOSIOS KALBOS DALYKŲ“ KRITIKUI.

Atvirasis laiškas p. Druskiui.

Šių metų „Draugijoje“ (N 68-jame) yra ir „Rašomosios kalbos dalykų“ (Vilnius, 1912 m.) kritika.

Sveikas, tos kritikos autorius, berodydamas mano paklaidas, kažin kodel ir nebūtų dalykų man prikišei.

Del tos kritikos čia neiškenčiu nepasiteisinęs. Jei būsiu perdaug nuobodus, prašau dovanoti.

1) Sveikas sakai (p. 285): „P. Ryg. J. neprileidžia jokių abejojimų... Jo principas — *„aš taip sakau“*... Jo nutarimai tai *filologiški dogmatai,* neprileidžiantieji jokių susiaurinimų, jokių distinkcijų... Jei jam patiko pav. koks *karas,* tai jis kalte kals, kad tegeras tik *karas,* o *karė* netikusi... Tas pats *absolutizmas* žymu ir jo „Rašomosios kalbos dalykuose“. Sveikas mane laikai, tiesiog, nepaprastu absolutistu, autokratu: kas man pačiam netinką, aš viską „kaip su kirviu kertąs“, metąs laukan, ir tiek!

Toks biaurus aš, kad ir kaip mane Sveikas biaurintum, — nėsu. Savo kalbos straipsniuose, kurie yra patekę ir į tuos „Rašomosios kalbos dalykus“, aš juk sakau: „Išdėstyti visos išgalės, kaip čia kas ir kodel reikėtų pataisyti, man, šio rašinio autoriui,

būtų ir persunku: mano rašinys turėtų — visu ilgu traktatu pavirsti. Čia mano uždavinys buvo siauresnis: dėl indėtųjų pavyzdžių surašiau tiktai kai-kuriuos pasakymus, kurie, mano nuomone, galėtų visiškai atstoti minėtuosius netaisyklingus arba ne visai taisyklingus kurių-ne-kurių mūsų rašytojų parašymus... Dar kartą pasisakau: *visų išgalių čia nė nemėginau suvaikyti, ir visų vadinamųjų pataisymų čia nėra:* a) *tam reikėtų ir visos žmonių kalbós tarmės geriausiai mokėti,* b) tam reikėtų ir daug atspėjamo laiko turėti (p. 24)." „Raš. k. dalykų" pradžioje, be to, rašau: „Rašydamas šiuos pastebėjimus, viena tenorėjau: norėjau, kad laikraščiai ir rašytojai šitais pastebėjimais, *kur su jais sutinka,* tolesniam laikui ir naudotųsi (p. 24)."

Iš kur gi Sveikas turi tokių žinių apie mano absolutizmą, dogmatizmą, autokratiją, principą — *„aš* taip sakau"? Iš mano kalbos straipsnių, patekusių į „Raš. k. dalykus", to juk Sveikas susekti nieku būdu negalėjai! Tad kamgi mane taip išdedi? Argi tat padoru?

Del to „karo", apie kurį Sveikas savo kritikoje rašai, aš nieko savo kalbos straipsniuose nesakau. Pats aš vartoju, tiesa, žodį „karas", bet vartoju tik del to, kad iš žmonių kalbos — iš Juškos dainų, žodyno, iš Prūsų žmonių kalbos — aš jį, tą „karą", težinau. Visur „kalte kalti", kaip Sveikas sakai, kad vienas „karas" tęsąs geras, — savo kalbos straipsniuose aš niekur juk nėsu nė mėginęs...

2) Rašomosios kalbos sakinius: „Dabar yra *viltis,* kad ligonis išgis; valgyk, kad yra *noras*; aš turiu *teisę* ir *norą* čia dirbti; ar buvo *reikalas,* kad važiavai miestan?.." savo kalbos straipsniuose aš taip tetaisau: „Dabar yra *vilties,* kad ligonis išgis; valgyk, kad yra *noro* (apetito); aš turiu *teisės* ir *noro* čia dirbti; ar buvo *reikalo,* kad važiavai miestan?..." Sveikas su tais ir kitais tolygiais taisymais nesutinki, nes čia ir rašytojų „viltis, noras, teisę, norą, reikalas..." tinką, tik reikią mokėt atskirti: „dabar yra *viltis,* yra *noras,* turiu *teisę* ir *norą,* buvo *reikalas*" nuo pasakymų: „dabar yra *vilties,* yra *noro,* turiu *teisės* ir *noro,* buvo *reikalo*"; reikią tik žinoti, kad „konstrukcija su akuzativu (ir nominativu) nešiojanti savyje tūlą *griežtumo* bei *kategoriškumo* žymę". Sveiko nuomone, aš tik nesuprantąs tų kalbos skirtumų, kurie taip lengva buvo, matyti, Sveikam suvaikyti.

Sveikas ir čia klysti: daug ko, žinoma, nemoku, nesuprantu, bet minėtuosius skirtumus, ar šiaip ar taip, nuvokiu. „Rašomo-

-sios kalbos dalykuose", mano straipsnyje (p. 25), yra aiškiai pasakyta: „Tokie rašomosios kalbos pavyzdžiai, kaip: *pinigai* bus, būsią ir *žmonės*, bus ir *svečiai*, dabar yra *viltis*, turi *norą, protą*..., būtų taisyklingi tik tuomet, jei būtų jais kalbama apie visą žinomąjį žmonių, svečių būrelį, apie visą aiškią pinigų kiekybę, apie visą norą, prótą, viltį."

Minėtuose pasakymuose kilmininką, betaisydamas rašomosios kalbos pavyzdžius, pavartojau tiktai del to, kad jis tenai, tuose pasakymuose, geriausiai, mano nuomone, tiko. Antra vertus, pats aš iš žmonių (senių, moterų...) kalbos visiškai neturiu tokių pavyzdžių, kaip antai: „Valgyk, kad yra *noras*; aš turiu *norą* čia dirbti; ar tu turi *protą, laiką*? žiūrėk, bus *lietus, šaltis*..." Taip nesako, man rodosi, nė tie žmonės, kurie *griežtai* kalbėti temėgsta, kurie ką kalbėdami — *kirste kerta*.

3) Sveikas rašai: „Po žodžio *būti* p. Ryg. Jonas liepia visur dėti nominatyvą, konstrukciją su ablativu skaito (=laiko) klaidinga. Todėl, anot mūsų kalbininko (=m. k. nuomone, supratimu), reikia (=reikią) rašyti: „Jie norėtų liaudies *vadovai būti*; ožys eina per bažnyčią — nori *kunigas būti*"... Negerai autorius daro palikdamas tik vieną konstrukciją, o kitą *griežtai atmezdamas*... Mums net įstabu, kad p. Ryg. Jonas *nemoka atskirti* prasmės tokių sakinių, k. a.: jis yra *karalis* (tikras) ir jis yra *karaliu* (ant scenos)."

Kam čia Sveikas rašai tokius niekus (p. 286 ir 287)? Juk tat vieni melai tėra! Ne tiktai „Raš. kalb. dal.", bet ir šiaipjau kalbos straipsniuose aš anaiptol *neliepiu* po žodžio „būti" *visur dėti* vardininką, aš niekur „konstrukciją su ablativu" nelaikau apskritai klaidinga, niekur griežtai neatmetu įnagininko prie žodžio „būti"! Ieškok skersai ir išilgai — mano straipsniuose to nerasi. Vienas mano įnagininko pataisymas: „Jam reikėjo *gudresniu* (=*gudresniam*) *būti*", „kunigas ragino juos *būti blaivais* bei *dorais* (=kunigas jiems sakė, kalbėjo, juos ragino, kad *blaivi* bei *dori būtų*)" — negi duoda teisės taip griežtai apie mane nukalbėti (žr. „Raš. k. dal.", p. 2 ir 3)!

Kam čia Sveikas taip beširdiškai nebūtus daiktus apie mane prasimanai?! Juk ir su priešininku reikia teisingam būti.

Mano „Sintaksėje" yra tokių žmonių kalbos pavyzdžių, kaip antai: „Aš, *tavimi būdamas*, taip nedaryčia (p. 45); vilktakai *būdavę* tie patįs *žmonės*... *Būdami vilkais*, jie bėgiodavę po laukus ir miškus; kada *būdavę žmonėmis*, eidavę su kitais dirbti (p.

73)..." Taigi iš jų Sveikas, jei tą „Sintaksę" kritikuodamas esi ir skaitęs, galėjai matyti, jog įnagininko prie žodžio „būti" ir aš negenu laukan, neniekinu, tik vartoju aš jį tam tikrose vietose ir, matyti, ne visur, kur jo Sveikas norėtum.

Pasakymą „ožys eina per bažnyčią — *nori kunigas būti*" ne *aš* prasimaniau: jis mano paimtas, kaip tat savo vietoje pasakyta (p. 5), iš Juškos dainų. Tas pasakymas („... *ožys nori kunigas būti*") reiškia, mano nuomone: „ožys kunigu statosi, dedasi; nori kunigu eiti (plg. „kitų teisybės ir *pasakomis eina*"), nori kunigu laikomas; nori, kad kiti jį kunigu, per kunigą laikytų; chce uchodzić za księdza, chce rolę księdza grać..." Nusižiūrėjęs į šitą ir kitus tolygius pavyzdžius, ėmęs ir patariau sakyti: „Jie norėtų liaudies *vadovai būti*" (=jie norėtų vadovais eiti, vadovais statosi; norėtų, kad kiti juos liaudies vadovais laikytų; norėtų liaudžiai vadovauti).

Kada tariniui (prie žodžio *būti*) vartojamas žmonių kalboje vardininkas, kada įnagininkas, — apie tatai reikėtų kuomet plačiau ir kitoje vietoje išdėstyti. Šiuo tarpu tenkinuos tiktai kelius žmonių kalbos pavyzdžius su tais linksniais davęs.

1. *Būkim* (eime) *vanagais, kiškiais* (yra toks vaikų žaislas; plg. „grokim *karaliais, kortoms, savais kazirais*; eina *kuosom, vanagais*"). Sl. 2. „Kas *bus vanagas?*" — *„Tu būk vanagas"* (taip pasikalbama „einant *vanagais*"). Pn. Sl. 3. „Kas *bus pelė?*" — „Aš *būsiu pelė, tu būk katinas.*" Pn. 4.(Kad būtų šiąnakt gimęs), *būtų buvęs vagis* ir *galvažudys*; (*būtų buvęs vyskupu).* Sln. p. 5. Eik, prašyk (kelmelį), kad aš *būčia dievienė,* o *tu dievas,* o mano vaikai *dievukai.* 6. Kelmelis atsakė: „Tu *būk šuo,* o tavo pati *kalė,* o tavo vaikai *šuniukai!*" Grl. p. 7. Oi tu, dieve mano, būk mano *apginklas.* Rm. d. 8. Neleiskim į mokslą, teganai kiaules, bent užaugęs *darbininkas bus.* Žt.

Iš šitų pavyzdžių matyti, jog mūsų kalboje sakinio tariniui vartojamas ir vardininkas ir įnagininkas; jog šitų dviejų linksnių skirtumas, vartojant juodu tariniui, yra dalykas labai painus; jog tų linksnių skirtumas gali čia visiškai paaiškėti tiktai sustačius daugybę įvairių įvairiausių žmonių kalbos pavyzdžių. Iš šitų pavyzdžių matyti, ar šiaip ar taip, jog ir apie „sceną" kalbant kaiptik tinka vardininkas (plg. pv. 2 ir 3); iš jų aišku, jog reikalauti, kaip tat Sveiko norima, kad kalbant apie sceną įnagininkas, ne vardininkas būtų vartojamas („*jis yra karaliu, karaliumi*"), yra — labai, labai neatsargu.

4) Sveikas sakai, kad aš tariniui tiesiog vengiąs įnagininko (p. 287) ir kad Sveikam ypačiai netinką mano taisymai: a) „*Klebonas* čia *perkeltas* kun. Br." ir b) „*Ekspertai* buvo pakviesti ir paskui parvežti penki žmonės". Viena, „Raš. k. dalykuose" (p. 7.), pirmojo sakinio vietoje, mano pasakyta: „Pernai parėjo čia *naujas klebonas,* kn. Br.; *klebonas (klebonu)* čia *perkeltas* (atkeltas) kunigas Br.; parėjo čia *per kleboną* kun. Br." Taigi mano čia teikiami kaip-tik keli tam tikros paklaidos taisymai („klebonas, klebonu, per kleboną"), iš kurių Sveikas galėjai sau — tinkamą pasirinkti: įvairųs taisymai, rodos, kaip-tik reikalingi buvo įvairioms minties ypatybėms išreikšti. Antra, duodamas, tam tikrai paklaidai pataisyti, antrąjį sakinį, aš „Raš. k. dalykuose" (p. 7) įrašiau dar Šiauliškių kalbos pavyzdį: „*Gydytojas buvo parvežtas* tas pats šunkarys, *priėmėja* — toji pati ragana." Tas Sveiko nepastebėtasis žmonių kalbos pavyzdys turėjo, mano nuomone, paaiškinti kam reikiant vardininko pavartojimą antrajame mano taisyme („*Ekspertai* buvo pakviesti ir paskui parvežti penki žmonės"). Trečia, mano taisymu, ir vienu ir antru, ypačiai pabraukta, ar bent norėta pabraukti, kad nereikią sakyti — „atvažiavo į *klebonus,* į *ekspertus* buvo pakviesti, parvežti penki žmonės"; pabraukdamas šitą dalyką, savo straipsnyje parodžiau tik, kaip ir visur, vieną kitą tam tikros paklaidos teiktinąjį taisymą.

Sveikas, nesutikdamas su mano „taisymu", turėjai, man matos, žmonių kalbos pavyzdžiais išrodyti, kad vardininkas ir šitaip sustatytame sakinyje („ekspertai... žmonės") netinkąs, bet Sveikas — to, kaip sau nori, nepadarei: vieno pasityčiojimo, kad čia esąs „kalbos guldymas į Prokrusto lovą" (p. 287), juk tam yra labai maža.

Kad abejojamasis sakinys („*ekspertai*... penki žmonės") nebūtų toks ilgas, kad jo pirmojoje vietoje stovėtų veiksnys arba papildinys, būčiau, nieko neabejodamas, betaisydamas tą sakinį, pavartojęs įnagininką, būčiau parašęs: „Penki žmonės buvo pakviesti *ekspertais* (plg. „jis buvo kviečiamas, išrinktas *profesoriumi*; jį *liudininku* pašaukė; jį *paveikslu* imkis"). Tokių pavyzdžių ir yra nemaža „Raš. k. d-uose" ir „Liet. k. sintaksėje". Pagaliaus, jei kas ir duotajame sakinyje („*ekspertai*... penki žmonės") vartotų įnagininką, nieko aš prieš tokį vartojimą pasakyti negalėčiau.

Nereikia tik tyčioties ir prikaišioti autoriui nebūtų dalykų.

5) Sveikas sakaisi nėsąs girdėjęs (p. 287) tokių pasakymų, kaip antai: „Tikėk *manim, juo* netikėk.“ Labai tat galimas daiktas... Kad toks įnagininkas yra betgi vartojamas, galiu Sveikam parodyti ir šiais neprasimanytais pavyzdžiais:

1. *Manim, kuo kitu* tikėk. Kp. 2. Netiki tom *liekarstom (tuo vaistu)*. Ds. 3. Vieryk (tikėk) *manim*. Užl. 4. Netikėkis *tuo*. Dkš. 5. Mano *sūriu* neišsitikėjai, išmetei. Žt. 6. Gumbas buvo begalo *savimi* pasitikėjęs. Žt. 7. Nenusitikėk *vilku raišu*. Pr.

6) Sveikas sakai: „Žodį *anot* autorius (R. Jonas) liepia pakeisti kitu — *pasak*; kuo šis geresnis, nepasakyta. *Anot,* — vysk. Baranausko iš anykštiečių tarmės paimtasis, buvo jau rodos ingijęs pilietybės teisę, bet, deja, turėjo nelaimę (=nelaimės) nepatikti p. Ryg. Jonui, kurs jo vieton dabar ir bruka vilnietiškąjį *pasak,* tur būt delto (=tam), kad lenkai galėtų gardžiau pasijuokti iš lietuvių tvirtindami, būk mūsų kalboje nieko kito nėra, kaip tik — *sakė-pasakė, sakė-pasakė...*“

Čia Sveikas ir vėl prasimanai. Pakeisti žodį *anot* vilnietiškuoju (?) *pasak* — aš neliepiu. Aš tik nurodau kelius netaisyklingus rašomosios kalbos sakinius, kuriems žodelis *anot,* mano ir kitų kalbininkų nuomone, netinka; taisydamas tuos sakinius (su „anot“) aš, kaip Sveikas turėjai pastebėti, vartoju, tam „anot“ pakeisti, ne vien žodelį „pasak“ (žr. „Raš. k. dal.“, p. 5.). Žodelis „anot“ yra įvestas mūsų raštijon ne vieno vysk. Baranausko; jis *(anot, anote, note)* yra žinomas ir sakomas visoje Lietuvoje, tik žmonių kalboje, kiek man yra žinoma, ką kita reiškia, ne tą, ką norėtų vienas kitas rašytojas juo dabar pasakyti. To žodelio prasmė tam tikroje vietoje (p. 26) ir mano paaiškinta: jo varyti iš rašomosios kalbos aš anaiptol nenoriu ir to liepti, žinoma, negalėjau.

Pasinaudodamas tam tikriems taisymams žodeliu „pasak“, aš — tikėk manim meldžiamasis — jokio noro neturėjau duoti lenkams progos „gardžiau pasijuokti“ — iš lietuvių kalbos. Bet šitą dalyką, kad mano to noro neturėta — Sveikas, man rodos — ir pats žinojai.

7) Sveikas negalįs sutikti, kad žodelis „veik“ rašomojoje kalboje reikštų tą, ką žodis „beveik“ (p. 287). Sveikas su tuo gali, žinoma, nesutikti, bet pats aš del žmonių kalbos žodžio „veik“ tos neapykantos neturiu (vartoju ir „veik“ ir „beveik“).

8) Sveikam tinką ir tokie sakiniai, kaip antai: „*Pas jį* vaikų pilni pašaliai, *pas jį* būdavo ir rugių nemaža“... (p. 287 ir 288).

Man betgi rodos, kad pasakymai: „*Pas jį* vaikų yra daug, pilni pašaliai (er hat viele Kinder), *pas jį* būdavo ir rugių nemaža (er hatte auch Roggen genug)" — lietuvių kalbai šita reikšme netinka. Sakyti „*pas jį* vaikų yra daug (pilni pašaliai)" galėtume tik verzdami lietuviškai, sakysime, vokiečių kalbos pasakymą — bei ihm (wo?) sind (stehen, sitzen, liegen...) viele Kinder, — kurs reiškia, kaip Sveikas, turi būt, žinai, ką kita. Pasakymas „*pas jį* būdavo ir rugių nemaža" žmonių kalboje galėtų reikšti tiktai: „*bei ihm* war (lag) auch Roggen genug". Pasakymas „*pas mane* yra pinigų, vaikų, laiko", — prasme „aš turiu (man yra) pinigų, vaikų, laiko", — eina, ar šiaip ar taip, prieš lietuvių kalbos dėsnius.

Minėtuoju du sakiniu aš taisiau taip: „*jo* vaikų pilni pašaliai, *jo* būdavo (*jis* turėdavo) ir rugių nemaža (žr. „Rašom. kalbos dal.", p. 9)." Kitaip jų taisyti ir dabar negalėčiau.

9) Sveikas sakai: „Žmonės visur (?) vartoja *po visam* ir be abejo nepaliaus vartoję (p. 288)." Sveikas čia, gali būt, ir tiesos turi; pats aš jau dabar taip tvirtinti, nulemti tam pasakymui („*po visam* visi išėjo iš bažnyčios; *po visam,* teatre, buvo lig išauštant šokiai") amžių amžius — negalėčiau.

10) Sveikas norėtum, kad mokiniai sakytų: Atsakiau *dvejukei,* parašiau *trejukei* (tur būt, žinoma, „ir *vienukei, ketveriukei, penkeriukei*"?). To jiems „liepti", anot Sveiko tariant, aš negalėčiau: tos rųšies žodžiai, kaip ir kiti, reikia kalti ne į „dwójka, trójka", bet į savo kalbos žodžius nusižiūrėjus. Iš skaitvardžių „dveji, treji, ketveri..." mūsų kalba tos rųšies daiktavardžių (*vienukė, dvejukė, trejukė...*), rodos, nedaro. Be to, kodėl turėtų čia būti *vienukė, dvejukė, trejukė,* kodel ne *vienukas, dvejukas*? Kai-kurie žmonės pataria juk dabar, ne be pagrindo, sakyti ir „*atvirukas* (laiškas)", ne „*atvirukė, atvirutė* (gromata)".

Nekaldamas čia naujų žodžių, norėčiau sakyti tiktai: „*dviem* teatsakė, rašė *penkiems* — parašė *trims* (žr. „R. k. dal." p. 7)."

11) Sveikam netinkąs pasakymas: „Buvo teisiama *uždaromis* (uždarytomis) durimis", ir norėtum, kad jo vietoje būtų rašoma: „Buvo teisiama *uždarius* duris", arba „*uždarytoms durims* (dativus absolutus)". Viena, tokių „dativų absolutų", kaip Sveiko „*uždarytoms* durims", Lietuvoje niekur nėra, taigi jų nė rašomajai kalbai teikti nereikėtų. Sakyti „b. t. *uždarius* (užsidarius?) *duris,* galėtų, žinoma, ir rašytojai. Bet ir pasakymas: „Buvo tei-

siama *uždaromis durimis* (=troboje uždaromis durimis)" turėtų, rodosi, tikti rašomajai kalbai.

12) Pasakymai: „Šitas darbas *neapsimoka* (=neišsimoka), buvo ir savo darbu *atsižymėjęs* (=pasižymėjęs, įsižymėjęs), ir darbininkas buvo jiems *prielankus* (=palankus, intaikus, nuolankus, nuolaidus)" — Sveikam, matyti, tinka (p. 288). Jų žodžiai „*neapsimoka, atsižymėjęs, prielankus*" (šiuodu tėra rašomosios kalbos naujadaru), mano nuomone, tėra lenkų ir rusų „opłaca się, оплачивается, odznaczył się, отличился, przychylny", ir todel mėginau juos savais žodžiais pakeisti. Kiek čia mano turėta teisės kišties į rašomosios kalbos dalyką, daugelio panašių žodžių (su priesagomis *ap-, at-, prie-*) sustatymas tegalėtų parodyti... Šiuo tarpu, nemokėdamas tuojau to padaryti, ko-nors ginti nenorėčiau.

13) Patardamas sakyti: „Šaltinio" redaktorius jau *par*važiavo (į Seinus)", turėjau galvoje tiktai redaktorių, kurs namó grįžo iš kelionės. Pasakymas: „Šaltinio" redaktorius jau *at*važiavo (į Seinus)" mano buvo paimtas „Raš. k. dalykams" iš paties „Šaltinio", kur buvo kalbama apie redaktorių namo tesugrįžusį.

14) Taisydamas pasakymą: „Susipratova *kits-kitą* (=vienas antrą)" — sekiau Daukantu, Valančiauskiu, Jauniumi ir kitais. Ir pats aš, begyvendamas Žemaičiuose, esu pastebėjęs, kad kalbėdami apie du daiktu žmonės „kits kito" nesako; (jie sako tiktai: „*jie, visi jie, kits kitą, vienas kitą* supranta"). Jaunius, pats būdamas žemaitis, pagaliaus savo gramatikoje apie tatai kalba. Pasakymas, del kurio aš minėtajame sakinyje kalbu, buvo pavartotas, kaip tat matyti ir iš „susiprat*ova*", apie du daiktu tekalbant. Ar šiaip ar taip, sakyti, kad šitą kalbos dėsnį „vienas dievas ir antras p. R. J., tur būt, težino, nes, rodos, nei Daukantas, nei Valančius, nei kiti mūsų klasikai to nežinojo (p. 288)" — man rodosi, nereikėjo.

15) Pasakymą: „Arklių jie, *matomai,* nelaiko" aš pataisiau „Arklių jie, *matyti,* nelaiko". Sveikas norėtum, kad tame pataisyme būtų mano indėta dar: „Arklių jie, *matoma,* nelaiko." Galimas daiktas, kad ir taip kur yra žmonių sakoma, bet man tat vis delto yra nepaprasta, ir todel to nedėjau. Sveikam rodosi, kad mano pataisymo („matyti") lietuviškumas esąs labai abejotinas, nes ir lenkai saką: „Oni, *widać,* koni nie mają." Bet šis pagrindas (lenkų „widać") yra, ar šiaip ar taip, perdaug menkas: ne lenkų kalbos vienas-kitas pasakymas sprendžia apie mūsų kalbos grynumą ir taisyklingumą. Tomis akimis žiūrint, reikėtų spręsti, kad ir

visų lietuvių pasakymas: „jau namai, ežeras *matyti (matyties)*" esąs ne visai lietuviškas.

16) Sveikas sakai, kad savo „nutarimu aš panaikinąs" žodžius *„dvarponis, Žemaitija* (p. 289)", ir priduri: „Apie *dvarponius* ir *Žemaitiją* nekalbėsime, jie kaip buvo, taip ir pasiliks." Žodžio „Žemaitija" nežinojo nei Valančiauskas, nei Daukantas, nei Jaunius; jo neteko nė man girdėti „Žemaičiuose". „Žemaitija" yra rašomosios kalbos naujadaras. To žodžio ir „kalvis" tebėr gyvas. Tas žodis, jei būtų reikalingas rašytojams, galėtų, žinoma, ir gyventi rašomojoje kalboje. Aš pats betgi Žemaičiuose vien apie „Prūsus, Žemaičius" (ne „Prūsiją, Žemaitiją") tėsu girdėjęs.

Ar „dvarponis" yra senas žmonių kalbos žodis, labai abejoju; man rodos (nors nesiginčysiu), jog ir to žodžio nei Valančiauskas nei Daukantas nežinojo.

17) Sveikas, kalbėdamas apie „Raš. k. dalykus", rašai (p. 289): „Lenkai turi du žodžiu: *duchowy* ir *duchowny*, rusai net tris: *свѣтскій, мірской, всемірный*. Mums gi vietoj tų penkių žodžių liepiama tenkintis tik dviejais (=dviem): *dvasiniu* ir *pasauliniu*. Tuo būdu *duchowy* ir *duchowny* pas mus bus *dvasinis*, о свѣтскій, мірской, всемірный" — vis bus *pasaulinis*. Perdaug jau p. R. J. apiprastina mūsų kalbą."

Kaip reikėtų versti lietuviškai visi minėtieji lenkų ir rusų žodžiai, man, tikrai sakant, niekad nerūpėjo. Antra vertus, kad mane ir šiandien imtų kas klausti, kaip bus lietuviškai „duchowny, duchowy, мірской, всемірный, свѣтскій", aš nemokėčiau atsakyti: verzdamas ką iš rusų arba lenkų kalbos lietuviškai, verčiu ne atskirus būdvardžius, man pakištus tekste versti, bet ištisus pasakymus su tais žodžiais. Taip-pat dariau ir verzdamas iš lietuvių kalbos ką lenkiškai arba rusiškai; taipo pat darai, man rodosi, ir Sveikas.

„Raš. k. dalykuose", — toje vietoje, kur mano taisoma sakiniai su šių dienų „dvasišku, svietišku" (p. 16 ir 17), — mano nurodyta tiktai, kaip reikėtų, mano nuomone, tam tikri rašomosios kalbos pasakymai (su tais žodžiais) „taisyklingai" pasakyti. Ar lenkai, rusai, reikšdami tuos mūsų pasakymus saviškai, vartotų čia „duchowy, duchowny" ar „свѣтскій, мірской, всемірный" — man nė į galvą nebuvo atėję.

Be to, ar rusų „всемірный" ir „свѣтскій", lenkų „duchowy" ir „duchowny" verčiu aš „Raš. k. dalykuose" visur „dvasiniu"

ir „pasauliniu", — aš dar labai abejoju: man rodosi, kad to vienodumo dar nė Sveikas nemokėtum iš mano kalbos straipsnių išrodyti.

Betgi, kad Sveikas, užuot parodęs, kur ir ką aš liepiąs netaisyklingai sakyti, ėmei čia jau apie rusų ir lenkų žodžių lietuvišką *vertimą* kalbėti, tad leisk man, meldžiamasis, ir Sveikam užduoti vieną šios rųšies klausimą. Kaip ir keliais žodžiais Sveikas išverstum rusiškai ir lenkiškai lietuvių kalbos žodžius: a) *palaukti, palūkėti, luktelti,* b) *storas* ir *drūtas* (plg. „stora lenta" ir „drūtas, drūktas medis"), *laibas* ir *plonas* (tęvas), c) *atbarškėti, išbarškėti, nubarškėti, atnorėti* („vargu ponai *atnorės* baudžiavą")...? Tik verčiant prašyčiau „nenuprastinti" lenkų ir rusų kalbos.

18) Sveikam tinka, matyti, rašomosios kalbos naujadarai „*dvasiškis*", „*dvasiškija*", nors pats, jiems apginti, nieko neduodi (p. 289) ir prieš tą, kas mano apie tuodu žodžių pasakyta (p. 24), taipo pat nieko nepasakai.

Sveikam nepatinkąs mano teikiamasis šiam reikalui „dvasininkas". Sveikas sakai: „Mūsų nuomone, *dvasininkais* pavadinti tegalima negut *spiritistai...*" Spiritistas, man rodos, ir lietuviškai tebus „spiritistas", o „dvásininkas" tebūtų žmogus, kuriam „(žmogaus) *dvasia, dvasios reikalui* rūpi arba turėtų rūpėti", kaip kad „ūkininku, daržininku, kalbininku, tautininku" vadiname žmones, kuriems „rūpi arba turėtų rūpėti ūkis, daržas, kalba, tauta ir jų reikalai". Šitas dalykas mano ir pažymėtas tam tikroje „Raš. k. dalykų" vietoje (žr. p. 24, 25 ir 41).

Jei Sveikam tinka „dvasiškiai su dvasiškija", turi teisės, žinoma, taip ir rašyti: mūsų rašomoji kalba labai pakantri, joje ir keistesnių yra *naujadarų*.

19) Sveikas norįs, kad rašomojoje kalboje *narys* reikštų *суставъ, Gelenk, sąnaris* — *членъ, Glied*. Gali Sveikas rašyti, žinoma, kaip tinkamas, tik rašant nereikėtų meluoti: nereikėtų per akis, kaip tat Sveikas darai, sakyti, jog *visi lietuviai kauniečiai* žodį *narys* vartoja žodžio *суставъ, Gelenk* prasme, o *sąnarį* — *членъ, Glied*. Sveikas klysti, neturi jokio pagrindo, sakydamas, jog *narį* prasme *Gelenk* augštaičiai pradėję netaisyklingai vadinti *sąnariu,* prisiklausę rusų, ir jog šitas žodis *(sąnaris)* esąs „aiškus slavizmas, priešingas lietuvių kalbos dvasiai". Sveikas klysti, neturi nė mažiausio pagrindo, sakydamas, jog aš čia remiąsis „vien ant suvalkiečių tarmės ir norįs visai

Lietuvai tą suvalkietizmą mūsų rašomajai kalbai inpiršti (=inteikti)".

Ką kur reiškia žodžiai *narys* ir *sąnaris* žmonių kalboje, mano tam tikroje „Raš. k. dalykų" vietoje aiškiai pasakyta (p. 26). Mano pavyzdys: „man pirštų *sąnarius*, man pirštus per *sąnarius* (суставы) skauda, skausta, sopa" — yra paimtas kaip tik iš kauniečių, ne suvalkiečių kalbos. Teikdamas rašomajai kalbai *sąnarį* prasme *Gelenk, суставъ*, narį — prasme *Glied, членъ*, remiuosi ne viena suvalkiečių tarme: ta reikšme (Gelenk, суставъ) žodį „sąnaris" vartoja ir Kauno gub. augštaičiai (žodžio „narys" jie neturi).

Sveiko nuomone, aš pirmas ėmęs tuodu žodžiu taip keistai vartoti ir tuo griauti senobės palikimą... Ar neparodytum man Sveikas bent vieną senobės rašytoją (Širvydą, Daukšą, Bretkūną...), kurs *abu tuodu žodžiu* („narys" ir „sąnaris") nuosakiai vartoja ta prasme, kuri taip patinka Sveikam?

20) Sveikas rašai (p. 290): „Su daugeliu mūsų rašomosios kalbos reformų, siūlomųjų p. Ryg. J., nesutinka ir p. Imša (jei neklystame — vienas iš kalbininkų komisijos). Mes su visais p. Imšos nurodymais (atskyrus tik VII punktą) taipgi sutinkame. Nes ištikrųjų tokie pasakymai, kaip: „traukinys *septyniomis* teateina", „jis *įsisteigė* arklius", „jis rašo mokslo *keikiamus* straipsnius (viet. mokslą keikiančius) ir t. t., yra tiesiog *nepakenčiami.*"

Vieno to dalyko, kad Sveikas šios rųšies pasakymų „nepakenti", čia, man rodos, neužtenka. Einant iš šito pagrindo, reikėtų pasakyti, kad turį tiesos ir tie žmonės, kurie mūsų kalbos nevartoja vien del to, kad jos „nekenčia". Mano pasakymai su „septyniomis, įsisteigė, keikiamus" yra paimti iš žmonių kalbos arba sudaryti einant žmonių, daugiausia kauniečių, kalbos dėsniais (žr. straipsnį „Del Imšos klausimų, abejojimų...", p. 31—36).

Sveikas sakaisi visiškai sutinkąs su Imšos nurodymais (p. 29—31) ir tuo pačiu pasisakai nesutinkąs su mano atsakymais į tuos Imšos nurodymus (p. 31—36). Sveikas būtum gerai padaręs, žinoma, ir pasakydamas arba, dar geriaus, išdėstydamas, kodel aš tais savo „atsakymais", Sveiko nuomone, tik žmones klaidinąs.

Spėdamas, kad Imša esąs vienas iš kalbininkų komisijos, Sveikas neapsirikai: p. Imša nuo šios vasaros, kada jau buvo

išleisti „Raš. k. dalykai“, tikrai įstojo į kalbininkų komisiją... Ar jisai pats tebesutinka su visais tais savo nurodymais, kurie taip patinka dabar Sveikam, — aš labai abejoju.

21) Sveikas norįs, kad būtų rašoma „*talentuotas* žmogus, *taisykliškas* pasakymas“, nes „*talentingas* žmogus, *taisyklingas* pasakymas“ turi reikšti žmogų „pilną talentų“, pasakymą „pilną taisyklių“. Sveikas turėtum bent žinoti, jog „*širdingas, protingas*“ žmogus nėra žmogus „pilnas širdžių, protų“ ir „*taisyklingas* pasakymas“ reiškia pasakymą, kurs eina taisyklėmis, kurs tam tikromis taisyklėmis pasakytas“: plg. „*išmintingas* pasakymas, *teisingas* žodis“ ir t. t. Argi Sveikas tikrai norėtum, kad būtų sakoma „*taisykliškas* (šale „*klaidingo*“) pasakymas“?!

Ar šiaip ar taip, kalbant apie šitos rųšies dalykus, nereikėtų Sveikam pasitenkinti tokiais pasakymais, kaip antai: „Mūsų nuomone, senoviški (?) *talentuotas, taisykliškas* kur-kas geriau tinka rašomajai kalbai, negu p. R. J. peršami (=teikiami) naujadarai „*talentingas, taisyklingas*“. Be to, jau metas žinoti, kad žodis t a l e n t i n g a s yra ne naujadaras, o *taisyklingas* toks tėra naujadaras, kaip ir *taisykliškas.*

22) Sveikas sakai (p. 290): „Brukti rašomojon kalbon tokius pasakymus, kurie jokia logika neišaiškinami, k. a. *nieku būdu,* mums matos nepriderėtų. Nes jei būtų kur sakoma *nieku būdu,* tai turėtų būti ir „*niekas* būdas“, bet mes nei vieno nei kito ikī šiol nėsam girdėję.“

Kad Sveikas to pasakymo nėsi girdėjęs, labai tikiu, bet kad čia kiši ir savo „logiką“ — tai darai visai nereikalingai. Suvalkiečiuose šitas pasakymas („aš *nieku būdu, nieku gyvu* to nedarysiu“) yra labai paprastas. Mano motynėlė — o ji man didelė autoritatė — visada taip sako, nė kiek nesirūpindama, ar toks pasakymas sutinka su Sveiko logika ar ne. Parašymas: „nieku būdu“ buvo vartojamas ir senio Širvydo. Reikėtų čia minėti, beto, jog sakome ir „*kuo* tu vardu, *kuo* pavarde, *ko* meto ligonis“, nors sakant „*kas* vardas, *kas* pavardė, *kas* metas“, rasit, ir netenka girdėti.

23) Sveikas rašai (p. 290): „*Pasirodo,* kad kai-ko ir pats p. R. J. yra irgi nežinąs. Pav. mums žodis *ligotas* yra paprasčiausias, tuo tarpu mūsų autorius skaito (=laiko) jį abejotinu, ir net rašo, būk ir Kuršaitis iš „Prūsų kalbos“ jo nežinąs.“

Suvokęs iš mano žodžių (?) tą *pasirodymą,* Sveikas apsidžiaugei, matyti, kaip geležėlę radęs, nors pats aš niekur nėsu

sakęs viską žinąs: tokio nė žmogaus, man rodosi, kad ir atsidėjęs Sveikas ieškotum, nesurasi.

Žodžio *ligotas* abejojamu aš nelaikau ir dar kartą Sveikam pasakysiu, kad Kuršaičio iš Prūsų kalbos, kiek matyti iš jo žodyno, tikrai to žodžio nežinota.

24) Baigdamas savo straipsnį del „Rašomosios kalbos dalykų", Sveikas kvieti, kad ir kiti mūsų kalbos žinovai tartų del jų savo žodį. Kviezdamas talkon tuos žmones, Sveikas, tarp ko kita rašai: „Lietuvių kalba — tai bendras visų turtas. To turto sargu privalo būti visa tauta; daleisti (=leisti) vienam p. R. J. čia *šeimininkauti* — mes neprivalom, juo labiau, kad jis turi perdaug *autokratišką* ir reformatorišką būdą — yra linkęs senus žodžius ir senas sintaksiškas (=sintaksės, -sines) konstrukcijas, gerai jų neištyręs, niekinti, ir jų vieton naujus, savo *prasimanytuosius* brukti... tebūnie ir visuomenės kontrolė ant reformatorių." Su šita straipsnio pabaiga, — kad Sveikas kviestum kitus tiktai bešališkai, sine ira et studio, sergėti ir auklėti žmonių kalbos turtą ir kviezdamas nekalbėtum apie mano „autokratiją, šeimininkavimą ir prasimanymus", — ir aš visiškai sutikčiau. Kad Sveikas ragintum į tą darbą ir rašytojus ir ragindamas patartum jiems netikėti ir Sveiko prasimanymais apie žinomąjį visų „kalbos autokratą", — būčiau Sveikam ir dėkingas.

Žmonėms, kurie sutiks del „Raš. k. dal." tarti savo žodį, — už tą žodį iš anksto sakau jiems dėkui, — užduok Sveikas, jei netingi, dar vieną klausimą: katras mudu — aš ar Sveikas — esava didesnis autokratas, — absolutistas ir prasimanytojas?

Rygiškių Jonas.

[„Viltis", 1912, Nr. 132 (767) ir Nr. 133 (768)]

1913

KUN. KAZIMIERO JAUNIAUS LIETUVOS KALBOS GRAMATIKA*.

Šitas mūsų kalbininkų tėvo darbas yra išleistas Peterburgo mokslų akademijos rūpesniu ir lėšomis. Darbas ėjo per K. Būgos redakciją.

* Peterburgas 1911 m.

Situo darbu, dar ligi nespauzdintu, naudodavosi kitados tiek paties Jauniaus mokiniai, tiek kiti lietuviai, kalbininkai ir nekalbininkai, kurie norėdavo geriau savo kalbos ypatybių suvaikyti. Pats Kriaušaitis savo gramatikai yra daug ką ėmęsis tiesiog iš Jauniaus „kalbomokslio". Situo Jauniaus kalbos mokslo žinynu, gavusiu dabar „Liet. kalbos gramatikos" vardą, naudosis dar ilgai, žinoma, ir kiti mūsų kalbos vadovėlių rašytojai.

Daug kas žino, jog Jauniaus gramatika yra pilna gilaus kalbos mokslo, tik ne kiekvienam prieinama, suprantama; bet retai kas yra visą ją skaitęs ir kaip reikiant išstudijavęs; daug kas ją vien garbinti moka arba — yra ir tokių — pasiskųsti, pasižiūrėjęs į ją, kad esanti — neįmanoma, neįkandama, pilna vienų kalbos „pinklių, gudrybių"... Taigi del šito dalyko norėčiau apie ją kiek plačiau ir aš pakalbėti — pažvelgti į jos rašybą, kalbos mokslą, terminus ir pačią kalbą.

I.

Gramatikos rašyba. Nemaža yra lietuvių, kurie baisisi pačia Jauniaus rašyba, kurie per tą rašybą nė Jauniaus kalbos mokslo nemato. Tūlam jo rašyba rodosi labai keista, sunki, neįmanoma.

Jauniaus rašyba, ir tikrai, yra labai nepaprasta, labai sunki. Rašomoji kalba ja *visa,* turi būt, niekumet nesinaudos. Jos ypatybės sunku būtų ir išdėstyti visos, neturint tam tikrų raidžių, ženklų, ženklelių. Gana bus pasakius, jog sudėtiniam balsiui *ie* parašyti (žodžiuose *sviestas, priedai, diedas*) mūsų kalbininkų tėvas *tris* rašmenis vartoja, jog dabartinius mūsų: **a** *(kada),* **e** *(karves, plikame, mane),* **i** *(kartis, jautis, išnašos),* **y** *(pykti, motyna*-motina, *yra),* **ą** *(tą, vyrą),* **ę** *(tęsti, dirbęs),* **į** *(tįsoti, jautį),* **ų** *(mergų, vyrų),* **uo** *(duona, vyruose, jaunuomenė),* **an, in, un** *(brangus, laukan; pintas, šalin; sunkti, vidun),* **dž, č** *(medžio, džiaugsmas...; jaučio, čia, pečius)* — žymi jisai kiekvieną dvejopai, kartais trejopai, vis norėdamas įvairių tarmių skaitytojams įtikti, vis lengvindamas jiems raštų skaitymą arba tik vieno-kito žodžio istoriją ar kilmę norėdamas trumpai apsakyti.

Be to, yra dar vienas įžymus dalykas, kuris skiria paprastąją mūsų rašybą nuo jauniškės: Jaunius priebalsius prieš **a, o, u** minkština visados raide **j**. Jis rašo: *bjaurus, pjauti, labjaus, šla-*

pjas, stovju, kurmjų, bjaurjai, arkljo, kjaulė. Po lūpinių priebalsių tas Jauniaus j yra betgi ne minkštinamasis ženklas, bet paprastas priebalsis (*bjaurus... kurmjų*). Mes čia, kaip žinoma, rašome labai nevienodai: a) *biaurus, piauti, labiaus, šlapias, stoviu, kurmių, biauriai, arklio, kiaulė* (Kuršaitis, Kriaušaitis...); b) *bjaurus, pjauti* (j po b, p žodžio šaknyje), bet *labiaus, šlapias, stoviu, kurmių, bjauriai, arklio, kiaulė* (Druskius...), ir c) *bjaurus, pjauti, labjaus, šlapjas, stovju, kurmjų* (j po lūpinių), bet *bjauriai, arklio, kiaulė* („Liet. k. Sintaksėje"...).

Jauniaus rašyba — „žodykilminė" (rašant žymima dažnai ir žodžio kilmė) ir „tarminė" (rašoma ne vienos tarmės žmonėms). Jis rašo: *staugti, zirzti, laužti* (ne *staukti, zirsti, laušti*), *lauką, vyrų, lužti (lūžti)*...

Tam tikrame savo gramatikos skyriuje Jaunius rodo, jog reikią rašyti: a) *medkotis, bitkoris* — sudėtiniuose žodžiuose ir b) *veskime, meskime* (iš *ved+kime, met+kime)* — vientisiniuose žodžiuose; c) *atstoti, išsemti, užstoti, pėdsakas, pussalė* — sudėt. žodžiuose ir d) *mesiu, vesiu, kasiu, lūšiu, lūšta, sumiš* (iš *met+siu, ved+siu, kas+siu, lūž+siu, lūž+sta, sumiš+s)* — vientisin. žodžiuose; e) *atdaras* (atadaras) ir f) *krizdavau* (iš *kirt+davau*)...

Iš šitų pavyzdžių matome, jog Jaunius tam tikrus sudėtinius žodžius rašo taip, kad būtų tų žodžių ir kilmė aiški skaitytojui (rašo: *išsemti, pėdsakas, pussalė*..., nors tariame: *isemti, pėtsakas-pėcakas, pusalė*...), nors vientisinių žodžių kilmę jo rašyboje ne visada matome: jis rašo — *zirsiu, vesiu, vesti, vezdinti, kasiu, laušiu (=zirz+siu, ved+siu, ved+ti, ved+dinti, kas+siu, lauž+siu)* ir *bėgti, zirzti, lūžti* (tariama *bėkti, zirsti, lūšti*).

Kur vientisiniuose žodžiuose, susidūrus keliems įvairiems garsams, yra įvykusi didelė, griežta permaina, ten Jaunius žodžio kilmės savo rašyba nerodo. Nežymi žodžio kilmės vientisiniuose žodžiuose jisai visur, kur rašomasis garsas yra kilęs iš a) *d+t, t+t,* b) *d+d, t+d,* c) *d+s, t+s, z+s, s+s,* d) *š+s, ž+s,* e) *d+k, t+k*... Jų vietoje Jaunius rašo tiesiog garsą, kurį padaro tų priebalsių susidūrimas: a) *vesti, mesti,* b) *vezdamas, mezdamas,* c) *vesiu, mesiu, zirsiu, kasiu,* d) *sumįšta, sumiš, lūšta, lūšit,* e) *veski, meski.* Tuose atsitikimuose, kur žodžio šaknies garsai *b, g, z, ž* prieš tam tikrą priebalsį tariami yra, kaip *p, k, s, š,* arba kur *p, k, s, š* tariama, kaip *b, g, z, ž,* — Jaunius savo rašyba žymi ir žodžio kilmę: *globti, degti* (degtukai), *zirz-*

damas, laužti ir *lipdamas, sukdavau, veisdamas, miešdamas* (susidūrę priebalsiai griežtos garso permainos čia nedaro).

Įsistebėjus į šituos rašybos dalykus, man į akį krinta vienas mažmožis, lyg Jauniaus rašybos nenuosakumas. Man sunku suprasti, kodėl Jaunius, rašydamas *vesiu, mesiu, zirsiu, kasiu, ves, mes, zirs, kas* (*d+s, t+s, z+s, s+s=s*), rašo betgi: *sprogk, nestaugk, nekeikk, palaukk, sujungk, trenkk,* ne *sprok, nestauk, nekeik, palauk, sujunk, trenk,* nors *g+k, k+k* taipo-pat=*k* (plg. *z+s, s+s=s*). Čia yra juk tokie-pat vientisiniai žodžiai, kaip ir *zirsiu, kasiu, zirs, kas,* ir čia turime, rodosi, tokį-pat priebalsio iškritimą, kaip ir žodžiuose *zirsiu, kasiu*...; taigi čia viena raidė tereikėtų, rodosi, ir rašyti, kaip kad viena raide rašome tokį-pat garsą ir žodžiuose *áuklė* (iš *aug-klė*), *pirklas* (iš *pirk-klas,* „kupno warowne", Širvydo žodis).

Pats aš rašau tuo tarpu *sprokite, sujunkite, trenkite* ir linkęs esu šiaip del to dalyko spręsti: rašant su Jauniumi tam tikruose sudėtiniuose žodžiuose *ss, gk, kg, kk,* rašant *pussalė, dalgkotis, žvakgalis, laukkaktis, plikkaktis* (=pusiasalė, dalgiakotis, žvakigalis, laukakaktis, plikakaktis), — reikėtų rašyti su juo vientisiniai *zirsiu, kasiu* (iš *zirz+siu, kas+siu*) ir, nesutinkant su juo, tokie-pat vientisiniai *bėkite, sprokite, pirkite, trenkite* (iš *bėk+kite, sprog+kite, pirk+kite, trenk+kite*).

Teisindamas savo šios rūšies vientisinių žodžių rašybą (*sprogkite, pirkkite*...), Jaunius tam tikroje vietoje (p. 129) tiek terašo: „Jei veiksmažodžio kamieno gale yra -k-, tad lieptinyje sakymbūdyje reikia kilmėmoksliškai rašyti du **k**: *sukkime, traukkime, laukkime,* kaip rašome: *laukkaktis, plikkaktis*". Ir paties Jauniaus čia neturėta po savimi, matyti, tvirto pamato: neturėdamas savo *vientisinių* žodžių (*sukkime, traukkime, laukkime*) rašybai tikro pagrindo, jisai kiša mums pavyzdžiui tiktai *sudėtinių* žodžių rašybą!

Kas iš Jauniaus rašybos prigis galutinai rašomojoje mūsų kalboje, sunku tuo tarpu lemti. Žinoma tik tiek, jog nemaža ir dabartinės rašybos ypatybių turi pradžią iš Jauniaus galvojimų ir pastebėjimų. Sekdami daugiausia Jauniumi, rašome, tarp ko kita: *šonų, vyrų, mezdamas, vezdamas, ieva, ieškoti* (be **j** žodžio pradžioje), *lūšta, elgties, daryties, trįs, jųs,* visi *sūnųs,* visos *pirtįs, bėgkite, sprogkite, sukkite, pirkkite, gįsla, skįstas, rųšis*...: Šituos rašybos mažmožius yra teikę mums, tikrai sakant, ir keli kiti kalbininkai, bet beveik visi jie, išskyrus Kuršaitį (*sukk,*

sprukk, mezdamas, vezdamas), patys yra sekę šiuo tarpu daugiausia Jauniumi.

Iš minėtųjų rašybos ypatybių tvirtai yra įsigyvenusi tiktai *šonų, vyrų* (gen. pl.) rašyba. Nosinės žodžiuose *gįsla, skįstas, rųšis* dabartinėje rašyboje baigia jau nykti. Rašymas: *jųs, trįs,* visi *sūnųs,* visos *pirtįs* (žr. Kaz. Būgos „Kalbos dalykai", p. 52—53) ilgai patverti, man rodosi, taipo-pat negalės: jau ir dabar yra rašytojų, kurie rašo *jūs, trys, pirtys, sūnūs*, ir tų rašytojų skaičius eis, reikia tikėties, vis didyn. Norėčiau tikėties, jog ir rašymo *bėgkite, sprogkite, sunkkite, pirkkite* ne ilgiausias bus amžis: naujoji rašyba — jos vadovėlio visi laukiame — rašys, taip bent man rodosi, su Valančiauskiu ir Daukantu: *bėkite, sprokite, sunkite, pirkite, bėk, sprok, sunk, pirk.*

Kad Jauniaus rašyba prigytų *visa* ir rašomojoje kalboje, to nė pats Jaunius, man rodosi, nelaukė: *paprastosios* rašybos reikalai jam, turi būt, nedaug terūpėjo. Jo rašybos smulkmenos, visos jos „gudrybės", rūpės tiktai įvairiems kalbos tyrėjams (ir kalbos mokytojams), ne praktikams: tose rašybos smulkmenose jie ras trumpai išdėstytą Jauniaus kalbos mokslą, gražų to mokslo konspektą, daugybę žinotinų kalbos mokslo pastebėjimų. Praktikams del visų tų Jauniaus rašybos *smulkmenų* sukti sau galvos nereikėtų: Jauniaus kalbos mokslas, reikalingas praktikams, yra jo išdėstytas pačioje gramatikoje — tose jos žiniose, kur Jaunius aiškina lietuvių kalbos lytis, kur skelbia pačios kalbos dėsnius (jo rašyba to mokslo dalies apvalkalas tėra).

II.

Pats gramatikos mokslas. Jaunius savo gramatikoje neduoda ištiso liet. kalbos mokslo, ištisos gramatikos. Jos pradžioje yra daug kalbama apie rašybą, šiek-tiek apie priegaidės ženklus; po to eina „santaikos" (sintaksės) skyrelis, kur randame šį-tą iš sakinio mokslo. Paskui kalbama apie liet. kalbos tarmes, jos „tarsnymokslį" (balsius, balsių tarimą, priegaidę, priegaidės ženklus ir dėsnius, balsių laipsniavimą, priebalsius, jų ir žodžių galo įstatymus). Nuo p. 47 autorius ima kalbėti apie kalbos dalis. Išskirstęs mūsų kalbos žodžius į aštuonis skyrius, arba dalis, jisai dėsto gana plačiai daiktavardžių ir vientisinių būdvardžių linksniavimą; tuojau po būdvardžių kalba apie prieveiksmius, duodamas čia-pat būdvardžių ir prieveiksmių laipsniavimą.

Paskui eina įvairių „įvardoviečių“ (pronomina) linksniavimas (p. 100), trumpai paminėtas dvilypuotųjų būdvardžių vartojimas, duotas ištisas tų būdvardžių ir dalyvių linksniavimas. Po jų eina „skaitliniai žodžiai (numeralia)“, po kurių tuojau prasideda ir plačiausias veiksmažodžių mokslo skyrius (veiksmažodžiams paskirta mažne pusė visos gramatikos).

Apie prielinksnius, jausmažodžius, sąjungas autorius savo gramatikoje beveik nekalba.

Ne visi skyriai, žinoma, vienodai išdirbti, išnagrinėti.

Jauniaus gramatikoje randame nemaža lyg atskirų straipsnių apie tas mūsų kalbos ypatybes, kurios rūpėjo pačiam autoriui arba buvo, autoriaus nuomone, žinotinos jo mokiniams. Tuose savo kalbos straipsniuose autorius neiškenčia nepasibaręs del vieno-kito kalbos ir rašybos dalyko su kitais kalbos tyrėjais, daugiausia su Šleicheriu, Kuršaičiu, ir barasi, tiesą pasakant, karštai, bet visada labai mandagiai, padoriai. Besibardamas su jais, nuvažiuoja kartais ir į tokias kalbos „gudrybes“, kurios ne visuomet, turi būt, suprantamos buvo jo mokiniams. Mums tos autoriaus ekskursijos yra betgi labai žinotinos: jomis autorius, pavyzdžiui, pamoko, jog Kuršaičio žodžių, tokių, kaip antai: *bėgdinu, gyvendinu, stovėdinu,* tikrai sakant, nė būti negali žmonių kalboje, arba jog Šleicherio rašyba: *lūžta, grįžta,* yra labai nevykusi...

Jauniaus būta ausylo, pastabaus, galvoto žmogaus, sąžiningo kalbos tyrėjo. Žmonių kalba jo mokėta puikiausiai. Jo pastebėjimai kalbos srityje visuomet ištikimi ir žinotini.

Aprašyti visa, ką yra įdėjęs savo gramatika Jaunius į mūsų kalbos mokslą, čia, žinoma, būtų persunku. Tam dalykui reikėtų visas ilgokas jo gramatikos konspektas surašyti.

Jauniaus pastebėjimais savo skaitytojus ilgai dar penės, žinoma, ir mūsų kalbos vadovėlių rašytojai, bet laukti tų vadovėlių iš jų, norint susipažinti su pačiu Jauniumi, nereikėtų: tie pastebėjimai geriau yra imties — iš paties šaltinio, iš pačios Jauniaus gramatikos.

Šitą gramatiką, kaip yra žinoma, išleido ne pats Jaunius. Kad Jaunius būtų prieš leizdamas ją visą išžiūrėjęs, išlyginęs, joje nebūtų, kaip tat yra dabar, kelių mažmožių, kurie, mano nuomone, yra ne visai įtikimi.

a) Kalbėdamas apie vardinę „apysaką“ (praedicatum, p. 18), Jaunius, tarp ko kita, rašo: „(sakinio sąmazga yra išleistina),

kad ji yra neaptribotinis žodis (infinitivus) *būti,* pav.: jis laukia *pavežamas,* jis nori *pagiriamas,* katė nori *paglostoma."* Čia Jaunius, man rodosi, klysta. Po žodžių *laukia, nori* čia nėra nieko išleista: po tų žodžių turime čia vienus dalyvius. Žmonės, sakydami *visur:* „Jis gali, nori *laimingas būti", niekur* nesako betgi ir negali sakyti: „Jis laukia *pavežamas būti,* nori *pagiriamas būti."* Čia mes, Jauniaus pavyzdžiuose, turime, mano nuomone, vien tam tikrą dalyvį, tokį dalyvį, kokį turime ir sakiniuose: „Jis *nesiduoda mušamas, nenori mušamas,* arklys veikiai *papranta jojamas,* šuo ir *kariamas papranta".* Pridėti prie šitų dalyvių žodelis *būti* — būtų visiškai pagadinti sakinys, pasakyti taip, kaip niekur nėra žmonėse sakoma, ir todel sakyti, kad čia esąs „išleistas" žodis *būti,* mes teisės, man rodosi, neturime.

b) Kalbėdamas apie sakinio „veikėją-daiktavardį" (p. 13), Jaunius, lyg sekdamas paprastosiomis gramatikomis, neiškenčia vieno mažmožio nepalietęs. Jis rašo: *„Daiktavardžiai* išsiskaido (skaidosi, dalijas) į įvairius skyrius; vieni yra *kūniški* (concreta): akmuo, žemė, saulė, kiti *protiški* (abstracta): išmintis, atmintis, nuomonė." Čia Jauniaus įsileista be kokio reikalo į paprastųjų vadovėlių terminologiją, įsileidus neapsižiūrėta, nepagalvota ir — apsirikta: ne daiktavardžiai, bet patys *daiktai* kalbos vadovėlių yra dalijami į „kūniškus ir protiškus", arba, tikriau sakant, į *„kūno* (jaučiamuosius) ir *proto* daiktus" (plg. „Raš. kalb. dal.", pp. 16 ir 17, sak. 31 ir 41).

c) Kalbėdamas apie „veikėjo linksnį" (p. 17), Jaunius nepagalvojęs prideda: „Kartais ir apskųstinis (galininko) linksnis gali būti veikėjo linksnis (sulyg. šiokį sakinį: sako, kaimyną mirus)." Pasakyme: „sako, kaimyną mirus", Jaunius mato du sakiniu, ir žodį *kaimyną* laiko antrojo sakinio veikėju (veiksniu), nors čia, tikrai sakant, *vieną* teturime sakinį *(sako kaimyną mirus);* pasakymas „kaimyną mirus" čia tėra sakinio papildinys, toks-pat papildinys, kaip ir žodžiai: *„atvažiuojant, kaimyną atvažiuojant, mane šiokį, mane tokį",* būdami sakiniuose: „Mačiau *atvažiuojant,* mačiau *kaimyną atvažiuojant;* sakė *mane šiokį,* sakė *mane tokį."*

d) Asmenuodamas veiksmažodžius, duodamas visas jų lytis, Jaunius duoda ir: *pabūgte, pykte* (p. 174), lyg pamiršdamas, jog žodžio *pabūgte* mūsų kalboje, tikrai sakant, nė būt negali: yra tiktai „būgte" (plg. *„būgte* pabūgo, *nešte* atnešė, *bėgte* išbėgo")...

Kad Jaunius pats būtų turėjęs laiko ir patvaros, prieš spauzdindamas gramatiką, išlyginti, išnagrinėti visas savo gramatikos smulkmenas, šitų (a—d) ir kitų tolygių mažmožių dabar jo gramatikoje, rasit, nė nebūtų. Antra vertus, tokie sakiniai, kaip antai: „Jis nori pagiriamas, laukia pavežamas, papranta jojamas, kam prašais varomas, jaučiasi nieko nedėtas, tariasi išmanąs, ko belauki nedavęs, ir t. t.", reikia, man rodosi, kitaip nagrinėti: čia mes turime, man rodosi, vadinamąjį *sudurtinį* sakinio tarinį (žiūr. „Liet. kalb. sint.", p. 20 ir 21, b, c). Nagrinėti šios rūšies sakiniai taip, kaip juos nagrinėja Jaunius (plg. c), man rodosi, nereikėtų; taip bent jų nenagrinėja dabar paprastieji įvairių kalbų vadovėliai.

III.

Gramatikos terminai. Jaunius buvo pirmas lietuvis, kurs atsidėjęs studijavo savo gimtąją kalbą ir studijavo rimtai, taip, kaip ją studijuoja kitų tautų mokslo žmonės. Studijuodamas ją ir kitus jos mokydamas, Jaunius pirmas tenkinosi gimtąja kalba — ir jos mokslui išdėstyti, ir gramatikos terminams padaryti. Darbo buvo be galo daug: prieš Jaunių beveik visas tas mokslas, bent kiek jis buvo patiems lietuviams skiriamas, dirvonais gulėjo. Ir Jaunius, būdamas jaunas, energingas, galvotas vyras, ėmė visus tuos dirvonus plėšyti, dirbti. Jam rūpėjo visos mūsų kalbós mokslo šakos: ir žodynas, ir žodžių kilmė (etimologija), ir kalbós lyčių mokslas (morfologija), ir kalbós sakinių sudėtis, sakinio mokslas (sintaksė), ir visi to mokslo terminai... Visas tas darbas vienam žmogui buvo, žinoma, neaprėpiamas, juo labiau, kad reikėjo visas tas mokslas varyti vienu kartu, kad Jauniui, tuoj baigusiam pačiam akademiją, reikėjo ne tiktai tirti, studijuoti, bet ir mokytoju būti, teko turėti darbo su mokiniais, kurie į viską atsakymų iš jo laukė ir reikalavo. Pradėjęs savo mokinius mokyti etimologijos, Jaunius turėjo mokyti juos tuojau ir rašybos, nukalti jiems gramatikos terminus, supažindinti juos, bent apskritai, su visu lietuvių kalbos turtu, su didžiosiomis jos ypatybėmis, parodyti jos santykius su kaimynų ir kitų tautų tos pačios giminės kalbomis.

Viso to darbo Jaunius, kaip jau sakiau, aprėpti negalėjo. Ir atsitiko taip, kaip tat paprastai esti: įsigilinęs į etimologiją, įsigeidęs ją ištirti, kalbininkas dažnai nepastebi vieno kito sintaksės dalyko; ėmęs atsidėjęs tyrinėti žmonių kalbos dėsnius

ir drauge dirbti būtinai reikalingus kalbos mokslui terminus, kalbininkas dažnai nė nepasijunta nukalęs vieną-kitą terminą ne „žmoniškai", ne taip, kaip to privalo žmonių kalba. Čia ateina man į galvą vienas mano paties pastebėjimas: pažįstu vieną mūsų rašytoją, kurs puikiausiai moka savo krašto *žmonių* kalbą, bet, ėmęs ką versti iš svetimų kalbų, kad ir lengviausio turinio mažmožį, nusako daug ką — *nežmoniškai.*

Kad taip tėra paprastai, kad kitaip nė būti negali ten, kur vienam žmogui perdaug darbo tenka dirbti, — parodo ir Jauniaus terminologija, nukalta labai jau seniai ir pasilikusi jo gramatikoje beveik visa tokia, kokia ji buvo pačioje autoriaus darbo pradžioje.

Tarp Jauniaus terminų yra nemaža tokių, kurie sunku, bent man, išteisinti žmonių kalbos dėsniais.

Prie tos rūšies terminų pats aš priskiriu, tarp kitų, šiuos: a) *esybėvardis* (substantivum), *sakymbūdis* (modus), *laikilgis* (quantitas); b) *įvardovietė* (pronomen); c) *vienaskaitlis, daugiskaitlis, dviskaitlis* (n. singularis, pluralis, dualis); d) sakymbūdis *rodytojinis* (pp. 163, 166. 167, 187—m. indicativus), *geidėjinis* (pp. 165, 172 — m. optativus), *įjungėjinis* (pp. 165, 169, 172, 173 — m. iniunctivus), *liepėjinis* (pp. 168, 171, 173 — m. imperativus); *turėtojinis* gimt. linksnis (pp. 102, 104 — c. genitivus possessivus); e) sakymbūdis *rodytinis* (m. indicativus), *įjungtinis* (iniunctivus), *geistinis* (optativus), *lieptinis* (imperativus); veikslas *darytinis* (genus activum), *kentėtinis* (g. passivum), *neaptribotinis* žodis (m. infinitivus), prasmė *pradėtinė,* veiksmažodžiai *pradėtiniai* (verba inchoativa); f) *pirmiaus buvęsis, pirmiaus būsiąsis* laikas; g) *santara* (consonans), *sąjungojimas* (coniugatio), veikslas *savyveikslis-savyveiksmis* (genus reflexivum), *niekatroji* gymė (genus neutrum); h) *stogalytis* ženklas (p. 34 — accentus circumflexus), žodžiai *dvitarčiai, tritarčiai, daugtarčiai...*

Šitie ir kiti tokie terminai, man rodosi, nesutinka su mūsų žodžių kilmės mokslu; autorius, dirbdamas *naujus* žodžius, buvo pamiršęs, mano nuomone, *savos* kalbos dėsnius, žiūrėjos, juos dirbdamas, tiktai į senųjų gramatikų terminus *(substantivum, indicativus, imperativus, possessivus...)* arba verste vertė juos, norėdamas tiktai pakeisti savos kilmės žodžiais, lyg pamiršdamas, jog ir terminai, naujai daromi, turi būti dirbami taip, kaip yra žmonių dirbami paprastieji kalbos žodžiai.

Pamėgįsiu bent kiek pateisinti čia išdėtą savo nuomonę.

a) Tokių žodžių, kaip *esybėvardis, sakymbūdis, laikilgis,* mūsų kalboje — būti negali. Žodžių: *esybė* ir *vardas (šunybė* ir *darbas, senybė* ir *daina...), sakymas* ir *būdas* (arba *rašymas* ir *plunksna, vežimas* ir *kartis...*), *laikas* ir *ilgis* (arba *upė* ir *plotis, medis* ir *kietis, lenta* ir *storis...*), — mūsų kalba į krūvą nededa, vieno žodžio iš jų nedaro.

b) Darydamas žodį *įvardovietė,* lyg jį pasiteisindamas, autorius (p. 47) sako: „(tuos vardų vietininkus) dedame *į vardo vietą.*" Iš tų trijų žodžių („į vardo vietą") autorius, neilgai galvojęs, padaro vieną, pamiršdamas, jog iš pasakymų: *į trobos vietą, į šuns vietą, į kelio vietą...* mes nieku būdu negalime darytiės žodžių: „įtrobovietė, įšunivietė, įkelivietė (įkeliavietė)".

c) Jaunius rašo: *vienaskaitlis, daugiskaitlis, dviskaitlis,* darydamas tuos žodžius iš *vienas, daug* (daugis), *du* ir *skaitlius* (skaičius). Jei šituos žodžius, padarytus iš: *vienas, daug, du* ir *daiktavardžio,* imsime teisinti tos pačios rūšies žmonių kalbos žodžiais *(vienadienis, vienarankis, vienaragis, dvikojis, dviragis, šešnytis, šešpirštis, devyngalvis),* tad pasirodys, jog *vienaskaitlis, daugiskaitlis, dviskaitlis* turėtų reikšti ne tą, kas jiems liepiama: *vienaskaitlis* toks tebūtų daiktas, kuris „vieną skaitlių" teturi (arba kurs „vienam skaitliui" tėra skiriamas), *daugiskaitlis* — kuris „daug skaitlių" turi. Darant šitam reikalui (n. singularis, pluralis, dualis) žodžiai, reikėtų žiūrėties, man rodosi, daugiausia į tokius žmonių kalbos žodžius, kaip antai: *dvisėda* (dvisėdžiai), *trisėda, daugnora...* padarytus iš *„vienas, du, daug* (daugis)" ir veiksmažodžio šaknies. Taip kaldami šiam reikalui naujus žodžius, gautume, man rodosi, ir *vienáskaitą, dviskaitą, daugiskaitą* (daugskaitą)...

d) Tokie žodžiai, kaip antai: *rodytojinis, įjungėjinis, turėtojinis, liepėjinis, geidėjinis* — daiktavardžiai *rodytojas, įjungėjas, turėtojas, liepėjas, geidėjas,* įgavę tam tikram reikalui galūnę *-inis* — šnekamojoje kalboje yra nežinomi ir, būdami tokie, neturėtų gauti vietos nė gramatikos terminams daryti.

e) Kad šios rūšies dirbtiniai žodžiai (d) yra terminams netikę, tatai suprato, matyti, ėmęs apie juos galvoti, ir pats Jaunius: tos rūšies žodžių vietoje, kiek vėliau, jis ėmė vartoti savo gramatikoje tam pačiam tikslui žodžius: (sakymbūdis) *rodytinis, įjungtinis, geistinis, lieptinis;* (veikslas) *darytinis, kentėtinis;*

neaptribotinis žodis; (prasmė) *pradėtinė,* (veiksmažodžiai) *pradėtiniai...*

Jaunius čia, dirbdamas tuos terminus, pamiršo, kad ir šios rūšies būdvardžiai, kaip ir jo vartojamieji terminai: linksnis *gimtinis, duotinis, apskųstinis,* gramatikos terminologijos reikalui yra ne visai geri. Tarp žodžių: *mezgamasis, šnekamasis, rodomasis, rašomasis, geidžiamasis, jungiamasis, mirštamasis...* ir: *megztinis, šnekėtinis, rodytinis, rašytinis, geistinis, jungtinis, mirtinis,* — yra didelis skirtumas. Sakome: „*šnekamoji* kalba, *mezgamieji* virbalai, *rašomasis* įnagis, *mirštamoji* liga...“; jų vietoje, tam pačiam reikalui, žmonių kalboje, kiek man yra žinoma, niekur nėra sakoma: „*šnekėtinė* kalba, *megztiniai* virbalai, *rašytinis* įnagis, *mirtinė* liga...“ Sakyti „*megztiniai* virbalai, *rašytiniai* įnagiai, *kaltiniai-siūtiniai* batai, mano *gimtinis* kraštas, *gimtinė* žemė... — galime tik tuomet, jei kalbam apie virbalus, kuriais yra kas *numegzta* (kas padaryta), apie įnagius, kuriais *yra* arba *buvo* kas *parašyta,* apie batus, kurie yra *siūte pasiūti* arba *kalte nukalti,* apie kraštą, kuriame aš esu *gimęs...* Sakome: „šitas vanduo *prausiamas,* šitas šaukštas *valgomas*“, ir norime tuo pasakyti, jog tas vanduo skiriamas praustiesi (juo yra paprastai prausiamasi), jog tie šaukštai yra skiriami valgyti (jais paprastai žmonės valgo). Kad kalbam apie vandenį, kuriuo jau *yra* žmogus *prausęsis,* arba apie šaukštą jau nebegryną, tokį, kuriuo *yra* jau neseniai *valgęs* žmogus, sakome: „šitas vanduo *praustas,* šitas šaukštas *valgytas,* jų savo reikalui nevartok.“

Tarp *rašytas-rašytasis, megztas-megztasis, kultas-kultasis, gimtas-gimtasis* ir *rašytinis, megztinis, kultinis, gimtinis* yra visai mažas skirtumas, ne didesnis, kaip tarp žodžių: *aklas-aklasis, rūgštus-rūgštusis, saldus-saldusis* ir *aklinis, rūgštinis, saldinis.*

Ar šiaip ar taip, žodžiai: *rodytinis, įjungtinis, neaptribotinis* ir t. t. — minėtosiose vietose savo prasme jie atstoja gyvosios kalbos lytis *rodomasis, įjungiamasis, neaptribojamasis* (nepasakomasis) — reikėtų, mažų-mažiausia, pakeisti terminais: *rodomasis* (sakomasis), *įjungiamasis* (jungiamasis), *neaptribojamasis* (nepasakomasis).

Del tos pačios priežasties yra nevykę ir linksnių vardai: *gimtinis, duotinis, apskųstinis,* — kurie versti yra tiesiog iš *genitivus, dativus, accusativus.* Neleizdami įsikerėti terminams:

gimtinis, duotinis, apskųstinis, gerai padarytume, man rodosi, neimdami ir Jauniaus terminų (linksnis) *vardinis* (nominativus), *vietolinksnis* (locativus): linksniams vardai, kad lengvesni būtų atsiminti, reikėtų visi vienodais lietuvais nulieti (Jauniaus linksnių vardai — *vardinis, apskųstinis, vietolinksnis* — skamba perdaug įvairiai).

f) Jauniaus terminai: *esąsis, būdavęsis, pirmiaus buvęsis, pirmiaus būsiąsis laikas* yra taipo-pat ne visai vykę. Viena, terminams gyvoji kalba šios rūšies dalyvių dažniausiai nevartoja; antra, lytys *esąsis, buvęsis, būsiąsis* yra retos, ne visur nė Žemaičiuose vartojamos (dažniau yra sakoma, turi būt, *esantysis, būsiantysis, esantęsis*...); trečia, šitos lytys: *esąsis, buvęsis*... yra visai panašios į mūsų refleksivų dalyvius *(sukąsis, juokiąsis, juoksiąsis)*, ir todel daug kam jos būtų ne visai suprantamos.

Del šitų ir kitų priežasčių, man pačiam geriau čia tiktų tokie terminai, kaip antai: *esamasis, būsimasis* laikas... Šitos rūšies (nuošalės) dalyviai yra Lietuvoje, ypačiai Kauno gubernijoje, labai plačiai vartojami (plg. „Raš. k. dal.", pp. 33—35) ir terminams; o kad mūsų vartojama ir būsimojo laiko nuošalės (passiva) dalyviai, tatai matyti ir iš „Svodb. Rėdos Veliuon. lietuvių" (plg. „*būsimas* vyras, *vesima* merga" p. 6).

Sudurtiniai terminai: *pirmiaus būsiąsis* arba *pirmiaus buvęsis laikas* netinka mūsų kalbai dar del vienos priežasties: galime sakyti — „mūsų *gerasis* sūnus, *kuliamoji* mašina, *rūgusis* (rūgusysis) pienas, mūsų *mylimasis* prietelis", bet sakyti: „mūsų *labai gerasis* sūnus, *gerai kuliamoji* mašina, *pirmiaus rūgusis* pienas, mūsų *labai, visada mylimasis prietelis"*, ir tarties einą žmonių kalbos dėsniais, — mes, man rodosi, negalime. Del tos pačios priežasties sakome: „senoji óda, *vadinamoji* žalčio išnara, pasiliekti prie medžio"; pridėti čia prie dalyvio „vadinamoji" dar kokį žymų prieveiksmį, kad ir žodelį *taip* (plg. такъ называемый) — žmonių kalba neleidžia.

Sakyti: *pirmiaus buvęs, labai geras, visada mylimas, gerai rūgęs,* žinoma, galime, tik šios rūšies žodžiai terminams, — tam tikroms pastoviosioms, išskiriamosioms daikto ypatybėms reikšti, — kaip yra žinoma, netinka.

Laikų vardai ar ne geresni būtų šiokie: laikai *vientisiniai* (dirbau, dirbsiu) ir laikai *sudurtiniai* (buvau dirbęs, būsiu dirbęs; buvau bedirbąs, būsiu bedirbąs); laikas *esamasis* (dirbu, esu),

būtasis (dirbau, buvau), (būtasis) *dažninis* (dirbdavau, būdavau) ir *būsimasis* (dirbsiu, būsiu)? Tarp laikų sudurtinių reikėtų skirti: sudurtiniai *pabaigós* (buvau dirbęs...) ir *pradžios,* arba įsidirbamieji (buvau bedirbąs...) laikai.

g) Tarp ne visai vykusių Jauniaus terminų mano pažymėta, tarp ko kita, dar: *santara, sąjungojimas, savyveikslis-savyveiksmis* (s. veiksmas, veikslas, veiksmažodis), *niekatroji gymė.*

Santara mūsų kalboje tegali reikšti *sutarimą,* sutartį (plg. *sankalba, sąvarža, sąjunga*=sukalbėjimas, suveržimas, sujungimas...). Jauniaus *santara* tėra lietuviškai perkaltas lotyn. *consonans.*

Sąjungojimas tėra padarytas iš *sąjunga, sąjungoti* — taip, kaip iš *pasaka, pasakoti* turime *pasakojimą.* Šitas žodis Jauniaus padarytas nusižiūrėjus į *coniugatio,* bet to, kas jam liepiama reikšti, reikšti jisai negali: mūsų kalboje tas žodis, jei bus vartojamas, visada bus rišamas su *sąjunga* (coniunctio, societas).

Žodžio *savyveikslis-savyveiksmis* vietoje tegalėtų būti, jei būtų reikalo, *saviveikslis, saviveiksmis* (plg. *savižemis, savitarpis*).

Termino *niekatroji gymė* nekenčia pati mūsų kalbos dvasia. Jaunius rašo: „padarytas iš niekatrosios gymės (p. 89), lietuviai turėjo *niekatrąją* gymę (p. 89 ir kitur)," bet pamiršta, jog sakydami: *niekatras* (nė katras), *niekada, niekas,* turime dėti sakinyje dar ginamąjį žodelį *ne* (plg. „nė katras nežino, jis niekada nėra buvęs, niekas nematė").

Tas dalykas, kad sakome: „Jie ir dievą *nieku verčia,* jų vaikai visi *niekais išėjo*", — nieko čia negelbti: žodžių *niekas, niekai* (niekis) prasmė šios rūšies sakiniuose yra visai savotiška, visai nutolusi nuo tos pačios kilmės ginamojo žodžio (negatio).

Rymiečiai galėjo sakyti: „hoc vocabulum *est neutrius* generis, *nemo fuit, nusquam fui*", — nedėdami tuose sakiniuose dar *non,* — bet mes be savo *ne* apsieiti čia, man rodosi, negalėtume, mes galėtume sakyti tiktai: „iš *nė katrosios* (=nei iš vyriškosios nei iš moteriškosios) gymės *nepadarytas,* lietuviai *neturėjo nė katrosios* gymės..."

h) Jauniaus gramatikoje yra „riestinis arba *stogalytis* (крышевидный, dachförmig) ženklas (accentus circumflexus, p. 34)". Ar ne geriau buvo pasakyti: „riestinis arba stogo *pavidalo,* stogo *(lyties)* ženklas", nedarant čia tam tikro termino?

Jaunius rašo: žodžio *sąjama* (syllaba, skiemuo), bet tuo žodžiu ir pats ne visur tesinaudoja: rašo *būdvardžiai dvitarčiai,*

tritarčiai, daugtarčiai (pp. 92—97), nors daiktavardžio *tartis* niekur pats nevartoja.

Dabar yra rašoma dažniausiai: žodžio *skiemuo,* būdvardžiai *dviskiemeniai, triskiemeniai, daugskiemeniai.*

IV.

Gramatikos kalba. Jaunius buvo žemaitis (kvėdarniškis): jo kalboje yra iškilusios aikštėn daugiausia žemaičių kalbos ypatybės. Jis rašo: „Reikia permainyti ilgųjų (balsių) *priegaidę*" (ne *priegaidė,* priegaidės, p. 34); pas *lietuvių* (ne *pas lietuvius,* lietuviuose) tos rašybos nerandame (p. 2); *pagal tarsnių* (ne *pagal tarsnius,* garsus, p. 25); *skaitlius* (ne *skaičius*); *idant* (pp. 16, 81) ir *ýdant* (p. 154, žemaičiuose šitas žodis tariamas dvejaip). Gramatikoje randame parašyta betgi ir: *kamienagalis, būdavardis* (p. 16, 78, 127 etc., ne tiktai „kamiengalis, būdvardis"), reikia *įvardovietės* (ne „įvardovietes") linksniuoti (p. 79)... Šios kalbós ypatybės, jei būtų jos tikrai ir paties Jauniaus kalbós ypatybėmis, reikštų jo lyg norą ir į rytiečius savo kalba pakrypti, bet jos vargu bus gramatikoje visos griežtu Jauniaus noru atsiradusios: jas galėjo įvesti į gramatiką, tyčia ar netyčia, ir pati jos redakcija („*sakymabūdžio*" gramatikoje niekur nėra).

Taisyklingai rašyti lietuviškai apie dalyką nepaprastą, apie kalbos ypatybes ir dėsnius — yra, ar šiaip ar taip, tuo tarpu nelengva. Ir Jaunius — kurs taip puikiai mokėjo žmonių kalbą ir apie paprastus dalykus gražiausiai mokėjo lietuviškai pašnekėti — yra ką-neką pasakęs gramatikoje ne taip, kaip tat reikėtų, nuosakiai einant žmonių kalbos dėsniais.

Čia turiu pažymėti kurias-nekurias gramatikos vietas, kur Jaunius lyg lietuvių kalbai nusižengia, kur rašo lyg prieš bendruosius mūsų kalbos įstatymus.

a) Jaunius rašo: „*žodis* į žodį sakant (p. 21); ir mūsojoje (kalboje) yra bendrosios gymės *žodžiai* (p. 49); kalbos žodžiai turi tris skaitlius, bet yra ir *tokie žodžiai,* kurie vieną teturi skaitlių (p. 49); liet. kalba turi *dvejopus būdvardžius* (p. 78); tuodu didžiuoju veiksmažodžių skyriu turi *mažesnius skyrius,* arba *paskyrius* (p. 130); senų senovėje (mūsų kalba) turėjo niekatrosios gymės *daiktavardžius* (p. 48); priesaga *-d-ina-* turi *vietą* po kurių-nekurių santarų (p. 158); prieveiksmis (adverbium), prieždėlis (praepositio), jungė ir jausmažodžiai vadinas *nelankstomomis* arba *nelankiomis* kalbos *dalimis* (p. 48)..."

Tų pasakymų vietoje rašomajai kalbai geriau tiktų, man rodosi, šiokie: *žodį* po žodžio sakant (visa pažodžiui sakant, žodžius po kits-kito verčiant); ir mūsojoje (mūsų kalboje) yra bendrosios gimties (bendrojo gimimo) *žodžių*; kalbos žodžiai turi tris skaičius, bet yra ir *tokių žodžių*, kurie vieną teturi skaičių; liet. kalba turi (liet. kalboje yra) *dvejopų būdvardžių;* tuodu didžiuoju veiksmažodžių skyriu turi *mažesnių skyrių*, arba *skyrelių* (skáidos, dalijas dar į mažesnius skyrius, arba skyrelius); senų senovėje mūsų kalba turėjo (yra turėjusi) ir bevardės gimties *daiktavardžių;* priesaga *-d-ina-* turi (gauna, randa) *vietos* (gali būti) po kurių-nekurių priebalsių; prieveiksmis, prielinksnis, jungė (sąjunga) ir jausmažodžiai vadinasi *nelankstomosios* kalbos *dalys* (plg. «šitas medis *vadinasi ąžuolas*»)..."

Reikėtų skirti, man rodosi, „turiu, randu vietos (ich habe, finde Platz)" nuo „turiu, randu vietą (ich habe, finde eine Stelle)".

b) Jauniaus gramatikoje randame ir šiokių pasakymų: „(tas veiksmas) sugrįšta *ant paties veikėjo* (p. 21); žodžių mainymą *per linksnius* vadiname linksniavimu (p. 54); „ta, šia" kur-nekur *iš atžvilgio* į ilgas balses dvilypuotųjų būdvardžių įgijo ilgą balsę (p. 104)..."

Kaip čia tikrai reikėjo rašyti, sunku kas tikra ir pasakyti. Bet su žmonių kalba, su bendraisiais jos dėsniais, geriau sutiktų, man rodosi, šiokie pasakymai: „tas veiksmas sugrįšta pačiam veikėjui (veiksniui), į patį veikėją (veiksnį); žodžius kaitome linksniais, linksniuojame, iš to — vadinamąjį *linksniavimą* turime; „ta, šia" kur-nekur del ilgų balsių, pagal ilgas balses dvilypuotųjų būdvardžių, įgijo ilgą balsę (plg. „pagal tave, del tavęs jie ir mus mylėjo")".

Pasakymas „iš atžvilgio" (ze względu, z punktu widzenia, относительно, съ точки зрѣнія) mūsų ir šiaipjau raštijoje yra vartojamas visam kam — reikalui ir nereikalui.

c) Prielinksnio *pagal* vartojimas, kiek jį randame Jauniaus gramatikoje, irgi ne visur sutinka, man rodosi, su šnekamosios kalbos to prielinksnio vartojimu. Jaunius rašo: „1) Ant dvibalsių, *pagal* graikų papročio (=graikų papročių, būdu), dedame priegaidę ant antrosios dalies (p. 34); 2) (keli žodžiai) vienoje tarmėje eina *pagal* pirmojo pavyzdžio, kitoje *pagal* antrojo (p. 74, =eina pirmuoju, antruoju pavyzdžiu, plg. „rašoma, siun-

čiama pirmuoju adresu, eina pirmuoju keliu"); 3) perdirbo *pagal* pirmosios ailos paveikslo (p. 34, =iš pirmosios ailos paveikslo, plg. „dabar mes iš knygų darome sūrius; pjauk iš akies, ir bus gerai"); 4) padarytas *pagal* lietuviškų tarminių įstatymų (p. 51, =lietuvių kalbos tarmių įstatymais, plg. „senu papratimu taip darome; jie dievo žodį skelbia Jėzaus Kristaus įsakymu"); 5) (šitas) linksnis padarytas *pagal* įvardoviečių linksniavimo (p. 88 =įvardžių linksniavimu, plg. „padarytas tuo būdu, jo paliepimu, senu papratimu..."); 6) *pagal* žmonių proto dėsnių (=žmonių proto įstatymais, žmonių protu, galvojimu) dvi aili sumįšta (p. 39); 7) juos rašome *pagal* žodžių kilmės (p. 42, =žodžių kilme, sulig žodžių kilme, plg. „jie rašo savo tarme, sulig savo tarme"; 8) reikia rašyti *pagal* žodžio kilmėmokslio (p. 42, =r. r. žodžio kilme, žodžio kilmės mokslu, sulig žodžio kilme, sulig žodžio kilmės mokslu); 9) sąjungojimo (asmenavimo) pavyzdžiai bus čia sustatyti paailiui *pagal* veiksmažodžių skyrių (p. 159, =veiksmažodžių skyriais); 10) šiaurė-vakariečių žemaičių patarmė dalijas į tris šnektas *pagal* tarsnių **tj** ir **dj** ištarimo prieš **au, u** (p. 25, =vasaros, šiaurės vakarų žemaičių tarmė dalijas į tris šnektas įvairiu garsų **tj** ir **dj** tarimu, del nevienodo garsų **tj** ir **dj** tarimo prieš **au, u**).

Duodamas šios rūšies „paklaidoms" kelis „pataisymus", aš, tikrai sakant, pats abejoju, ar čia tiktai neklystu. Labai galimas daiktas, kad žmonių kalba nieko neturi prieš šitos rūšies (su *pagal*) pasakymus. Pats aš, tiesą sakant, iš žmonių kalbos žinau tiktai kelis šios rūšies pasakymus (su *pagal*). Žmonės tikrai sako: „nupjauk žolę *pagal žemę,* eik *pagal tvorą* (patvoriu), *pagal tave* jie ir mus mylėjo, išsirinko *pagal* savo *norą* (ir „*savo noru* išsikėlė"), plaukė *jūra pagal,* lėkė *žeme pagal* (ir *pagal žeme*)." Bet neatsimenu, ar tikrai yra žmonių paprastai sakoma ir: „*pagal* mano *papročio, pagal* mano *nuomonės* reikėtų kitaip daryti." Žmonės, kiek siekia mano žinios, griežtai skiria pasakymus: „eik *šituo keliu,* eik nosies *tiesumu,* plauksime *upe,* rašyk *šituo adresu"* ir „eik *pagal šitą kelią* (p. *šito kelio*), *pagal* nosies *tiesumą,* plauksime (?) *pagal upę, rašyk pagal šitą adresą.*"

Norint čia ką tikra nuspręsti, reikėtų, žinoma, turėti daugybė gyvų gyviausių žmonių kalbos pavyzdžių, o man jų šiuo tarpu kaip tiktai trūksta. Taigi prašyčiau į mano šios vietos „taisymus" ir pastebėjimus žiūrėti tik kaip į keliamus abejojimus.

e) Jaunius rašo: „1) Kuršaitis *nemoksliškai* sanprotauja (p. 110, =nemokslingai, bemoksliškai, plg. *neteisingai, klaidingai, nereikalingai, neprotingai, beprotiškai* ką daro); 2) „eiti, liekti“ žemaičių tarmėje *taisykliškai* (=taisyklingai, plg. *teisingai, reikalingai, klaidingai*) pavirto į· „eit, liekt“ (p. 150); 3) *taisykliškai* gimė, *taisykliškai* (=taisyklingai, iš taisyklės) ką padaro (p. p. 127, 157); 4) reikia *kilmėmoksliškai* rašyti du k; juos *kilmėmoksliškai* (=kilmėmokslingai, kilmės mokslu) rašome (p. p. 129, 42); *žodykilmiškai* (=žodžio kilme, žodykilmingai) rašyti (p. 144); 5) k *tarsnydėsniškai* (lautgesetzlich) turėjo išnykti; (šita santara) rados *tarsnydėsniškai* (=tarsnių dėsniais, garsų įstatymais) žodyje (p. 43); 6) kokios gymės veikėjas, tokios gymės turi būti ir *būdvardiška* (=būdvardinė, būdvardžio) apysaka (p. 18); 7) iš *indėnų* ir persų senámotės gimusi dvi kalbi — *indiška* ir persiška (=iš indėnų... *indėniška* ir persiška, iš indų ir persų — *indiška* ir persiška, p. 26); 8) šiandieną mokslo vyrai tepripažįsta vieną *dvynaitišką* (=dvynaitį, plg. «tie dvi kalbi esanti dvynaiti», p. 26) kalbų dvejetą (p. 27); 9) rašyba yra ketveriopa: tarsninė (garsinė), žodykilminė, tarminė ir *istoriška* (=istorinė, p. 1); 10) lietuviški *tarminiai* (=tarmių) įstatymai (p. 51); 11) apskritai ir *visuotiniškai* (?) šie dalykai yra žinotini (p. 122); 12) (Čia yra pažymėtini) darytojų vardai («pjovėjas, mėžėjas...») ir surinktiniai (?) žodžiai («pušynas, žodynas...»), bet tie paskutinieji (=šie aplink Tilžę) nekilnoja priegaidės (p. 69)...“

Nesuprantama, kodel Jaunius rašo: „Juos rašome *pagal žodžių kilmės,* reikia rašyti *pagal* žodžio *kilmėmokslio“,* ir drauge: „rašome *kilmėmoksliškai, žodykilmiškai, taisykliškai.“* Tokių pasakymų, kaip antai *„kilmėmoksliškai, žodykilmiškai“* ir *„pagal kilmėmokslio,* pagal žodykilmės“, maišyti, dėti vienas-antro vietoje mes neturime, man rodosi, nė kokios teisės, bent žmonių kalba tam mūsų neįgalioja (plg. „einu *pagal upę* ir einu *upiškai*?!“). Sakyti *„tarminiai* įstatymai“ negalime, kaip kad nesakome ir *„žeminis* (земной) gyvenimas, *dantinis* griežimas, *rupūžinė* pasaka, *dieninis* atsitikimas, *žeminis, rankinis* darbas, *ūkinis* laikraštis“ (plg. «Jėzaus Kristaus *žemės* gyvenimas, bus ir *dantų* griežimo, *rupūžės* pasaka, *dienos* atsitikimas, *žemės, rankų* darbas, *ūkio* laikraštis»). Sakyti „rašyba *tarminė* ir *istoriška“* nepriderėtų ir štai del ko: nesakome *„laukinis* ir *dirviškas, kuniginis* ir *ūkiškas, vištinis* ir *gaidiškas“* — bent ten, kur

tos rūšies būdvardžiais norime visai vienodą, vieno galo ypatybę išreikšti. Atsiradimą šalia *indėnų* būdvardžio *indiškas* pateisina vien tas dalykas, jog Jaunius kitados rašydavo *indas,* ne *indėnas;* pavertęs *indą indėnu* jis pamiršo *indišką* paversti *indėnišku* (plg. „*kupiškėnai* šneka *kupiškėniškai*").

f) Jauniaus gramatikoje randame parašyta: „visi *čia minėtieji* (=minėtieji, minėtieji šios vietos, čia paminėti) paveikslai neturi nieko bendro (p. 44); *labiausiai vartojamųjų* dvitarčių (=vartojamųjų, labiausiai vartojamų dviskiemenių) būdvardžių sąrašas (p. 94); *augščiaus išguldytieji* (=išdėstytieji, augščiaus išdėstyti, išklostyti) įstatymai (p. 40); iš jų taisykliškai (taisykle, taisyklingai) gimė *šiandieną vartojamosios* (=vartojamosios, šiandieną vartojamos, vartojamosios šių dienų) tų linksnių išvaizdos (lytys, p. 110)."

Del šitos rūšies dalyvių ir būdvardžių buvo šis-tas rašyta kalbant apie terminus „pirmiaus buvęsis, pirmiaus būsiąsis" (III, f), ir todel del savo šios vietos „taisymų" čia nebesiteisįsiu.

g) Gramatikoje randame vietomis ir šiokių pasakymų: „1) Veiksmažodis turi savotišką išvaizdą (lytį) darytiniui veiksmui *aptarti* (=daromajam veiksmui išreikšti, pažymėti, p. 122); 2) kentėtiniui veiksmui *aptarti* (=kenčiamajam, nuošalės veiksmui išreikšti, pažymėti) paprastai vartojame kentėtinius (nuošalės) dalyvius (p. 123); 3) savyveikslis (saviveikslis, savinamasis, įvardinis...) veiksmažodis *apženklina* (=reiškia, žymi) tokį veiksmą, kurs... (p. 21); 4) gali *apturėti* (=gauti, įgyti) veikslą (p. 22); 5) žodis *apturėjo* (=gavo, įgijo) tą pačią dalelę (p. 90); 6) *pronosinė* (=nosinė) pusbalsė (p. 141); 7) tokį -pat *tarnavimą pildė* (=tam-pat tarnavo, tokią-pat tarnybą ėjo, plg. «apyvoką, sargybą, dienas ėjo») ir kiti linksniai (p. 88)."

Kodel ir čia (g) neiškenčiu savo skatiko neįkišęs — stengiuos saviškai taisyti, — ir vėl nemokėčiau pasiteisinti. Tiek tegalėčiau pasakyti, jog gyvoji, žmonių kalba mano pabrauktųjų pasakymų, kiek man yra žinoma, nepateisina. Žodžius: *apturėti, apženklinti, aptarti, pronosinis* (šios rūšies pasakymuose) — vartojame vieni-kiti tik del to, kad mūsų kaimynai šiam reikalui sako „otrzymać, oznaczać, omówić" ir mes patys — „*pronosį*". Žodžio *apženklinti* vietoje Jaunius vartoja ir „ženkluoti" (plg. „daiktavardis kartais *ženkluoja* ne vieną, bet daug daiktų", arba „šimtas *ženkluoja* daugybę žmonių", p. 18), bet ir šitas dirbtinis žodis nieko nauja, man rodosi, į kalbą neįneša: žmonių

kalboje jį visiškai atstoja žodžiai „reikšti, žymėti, ženklinti...". Pasakymą *tarnavimą pildė* laikau netaisyklingu tik del to, kad niekumet nėsu girdėjęs kitų panašių pasakymų (plg. „jis piemenavimą, bernavimą, sergėjimą gerai pildo"?!).

Visi priekaištai, kuriuos čia darau Jauniaus gramatikai, yra vieni mažmožiai. Sugriauti jo didybės tie priekaištai, žinoma, negali, to aš nė nenorėjau.

Kad Jaunius pats būtų sutaisęs spauzdinti visą tą savo darbą, — kad būtų turėjęs tiek energijos ir laiko, — daugelis tų mažmožių, del kurių čia kalbu, kuriuos čia jam prikišu, jo gramatikoje nė vietos sau nebūtų radę. Antra vertus, pats aš visą savo amžį kitonišką gyvenimą gyvenau; visas mano gyvenimas daug kuo skyrėsi nuo amž. atm. Jauniaus gyvenimo aplinkybių; daugelis tų kalbos faktų, kurie žinomi buvo Jauniui, man tebeliekti nežinomi, ir, rasit, tik del to kai-kurie jo kalbos mokslo dalykai ne labiausiai man įtikimi.

Jaunius, kaip kitų, taip ir mano akyse, yra, ar šiaip ar taip, galingas kalbos tyrėjas, kurs savo mokslu mums, ne vieniems mūsų kalbininkams, duoda be galo daug įvairių kalbos žinių. Iš Jauniaus pats aš esu daugiausia suvokęs gyvosios kalbos faktų ir nė vienas lietuvių kalbos vadovėlis nėra man davęs tiek nauja kalbos srityje, kiek šitas Jauniaus kalbomokslis -gramatika...

Taigi linkiu ir kitiems savo tautiečiams ne tiek žodžiais garbinti Jaunių, kiek jį studijuoti ir naudoties šituo jo darbo vaisiumi rašomosios kalbos reikalui ir jos mokslui.

Dar žodelis: šitą amž. atm. Jauniaus gramatiką turime, man rodosi, tiktai Peterburgo Mokslo Akademijos ir K. Būgos dėka. Dėkui jiems!

Gardinas,
1913 m. balandžio mėn. 1 d.

J. Jablonskis.

[„Lietuvių tauta", 1914, II kn., 3 d., 317—328 psl.]

KALBOS DALYKAI.

Seniai bėra buvę „Viltyje" kalbos straipsnelių. Dienraštyje jų dar visai nėra buvę.

Ar šiaip ar taip, pravartu bus, man rodosi, metų pradžioje iškelti šis-tas „Viltyje" ir iš kalbos dalykų aikštėn.

Šitam savo darbeliui pasiėmiau vien penkis paskutinius „Vilties" numerius. Įsigeidžiau pažiūrėti, ką beveika naujojo dienraščio „rašomosios kalbos dalykai".

Čia surašau senu papratimu kelias dešimtis „Vilties" parašymų, pabraukdamas vadinamąsias paklaidas, ir tuoj po jų duodu tiek-pat savų pataisymų.

„Vilties" dienraštis vienoje kitoje vietoje rašo:

I. 1. Jie viešėjo įstaigose, kuriose buvo *sergantįs žydai.* 2. Pasirodė naujų rublių. Tuojau atsirado ir tų rublių *rinkėjai.* 3. Teatro salėje bus M. lietuvių katalikų dr-jos *„Rūta"* rengiamas didysis lietuvių vakaras... 5. Gyventojų sąrašas davė *įdomias skaitlines*: Bulgarijos Trakijoje gyventojų yra... 6. *Saldainius* jų perkama ten, kur gražiau padaryta. 7. Einame pro *šalį Stašaitį.* ... 9. Traukinys, pasiųstasis apsaugot nuo streikuojančių *kertinį* gelžkelių *punktą,* greit buvo sustabdytas. 10. Šnekėjau ir su tais, *ką* to nežinojo...

Geriaus tiktų rašyti:

— 1. Jie viešėjo įstaigose, kuriose buvo sergančių žydų. 2. Pasirodė naujų rublių. Tuojau atsirado ir tų rublių rinkėjų. 3. Teatro salėje bus „Rūtos", M. liet. katal. dr-jos (bus M. liet. katal. „Rūtos" dr-jos), didysis vakaras keliamas... 5. Gyventojų surašymas davė įdomių skaitmenų... 6. Saldainiai jų perkama ten, kur gražiau padaryta. 7. Einame pro Stašaitį... 9. Traukinys, pasiųstas saugoti, pasiųstas apsaugoti kertinio gelžkelių (geležinkelių) punkto, buvo veikiai sustabdytas. 10. Šnekėjau ir su tais, kur (kurie) to nežinojo...

II. 1. *Visų* kviečiame atlankyti vakarą. 2. Karo ministeriui (Italijoje) asignuota 30 milijonų *užėmimui* Libijos. 3. Oranžo valstija panaši karo *stovyklai.*

— 1. Visus kviečiame atlankyti vakarą. 2. Karo ministeriui asignuota 30 milijonų (ko?) Libijai apimti. 3. Oranžo valstybė panaši į karo stovyklą.

III. 1. Čia kraštas *grynai* lietuvių *apgyventas.* 2. Kovoja su *bedarbės pasekmėmis.*

— 1. Čia kraštas vienų lietuvių gyvenamas. 2. Kovoja su nedárbo padariniais, vaisiais.

IV. 1. „Viensėdis“ eina du kartu *į mėnesį*. 2. Pulsas muša 54 kartus *į minutę*. 3. Ciesorius Sandersą *į generolus* pakėlė.

— 1. „Viensėdis“ eina du kartu mėnesyje. 2. Pulsas muša 54 kartus minutėje, per minutę. 3. Ciesorius Zandersą generolu pakėlė (произвелъ).

V. ... 2. Sustreikavo prekių *iškrautojai*.

... 2. Sustreikavo prekių krovėjai.

VI. 1. Lietuvių inteligentai tegalėtų *pervesti* Lietuvos statistiką. 2. Kaštuoja (laikraštis) *su persiuntimu* 2 rubliu. 3. Reikalavo iš jo *priparodymų*. 4. Dienraštis siunčiamas dykai visą savaitę, reikia tik *prisiųsti* savo adresą. 5. Laikraščiai pradėjo *vienas po kitam* dygti. 6. Ragino *prie* laikraščių *skaitymo*.

— 1. Lietuvių inteligentai tegalėtų sudaryti, sustatyti, surinkti Lietuvos statistiką. 2. Kaštuoja nusiunčiamas, su nusiuntimu, parsiunčiamas 2 rubliu. 3. Reikalavo iš jo išrodymų. 4. Dienraštis siunčiamas dykai visą savaitę, reikia tik savo adresas (adresą) atsiųsti. 5. Laikraščiai pradėjo po vienas kito (po kitas kito) dygti. 6. Ragino laikraščius (laikraščių) skaityti.

VII. 1. B. telegrafu pasveikino karalių *su naujais metais*. 2. Parlamentas priėmė ančdėlį *sulig pelno*. 3. Bankas įteiks pinigus *sulig nurodyto adreso*. 4. *Sulig* Reuter'o *pranešimo*, spėjama, kad visaip ten gali būti. 5. Jie, *sulig* žemaičių *priežodžio*, uodegą parodys. 6. Komisija turėtų sustatyti kvestijonarijų, *sulig kurio* būtų renkamos statistikai žinios.

— 1. B. telegrafu pasveikino karalių Naujųjų Metų. 2. Parlamentas priėmė mokesnį iš pelno (plg. sūrius daro *iš krygų*), ką sako *iš teisybės, ištikrųjų*, ką kerta *iš akies*, mokesnį nuo pelno, pelno mokesnį. 3. Bankas įteiks pinigus nurodytuoju, pasakytuoju adresu. 4. Reiterio pranešimu, spėjama, kad visaip ten gali būti. 5. Jie uodegą parodys, anot žemaičių betariant, anot to pasakymo (priežodžio). 6. Komisija turėtų sustatyti klausimų sąrašą, kuriuo (surašyti klausimus, kuriais) būtų renkamos statistikai žinios.

VIII. Bent dalis *sąredaktorių* ir *sądarbininkų* yra žydai.

— Bent dalis draugredaktorių (plg. „draugbrolis“) ir bendradarbių yra žydai.

IX. 1. Tarybos dar *neužbaigtos*. 2. Mane smarkiai *užinteresavo*. 3. Keli pastebėjimai buvo ir apie kiaulių *užlaikymą*. 4. Nežino, kaip grūdai žiemą *užlaikyti*. 5. Pasistengė ją *užvaldyti*.

1. Tarybos dar nebaigtos. 2. Mane smarkiai suinteresavo. 3. Keli pastebėjimai buvo ir apie kiaulių laikymą. 4. Nežino, kaip grūdai žiemą laikyti. 5. Pasistengė ją suvaldyti, nuvaldyti (?), paveldėti, į savo valdžią paimti...

X. 1. *Nerys užšalte* užšalo, tik, matyti, kur užsikimšo. 2. Ugnekalnio veikimas pradeda *aptilti*.

— 1. Neris šalti užšaio, tik, matyti, kur užsikimšo. 2. Ugnikalnis tilsta, tilksta.

XI. 1. Nužudė *virš* 100 *žmonių*. 2. Čia yra *virš dešimties* firmų.

— 1. Nužudė per šimtą (šimtą su viršumi) žmonių. 2. Čia yra per dešimtį (dešimtis su viršumi) žmonių, daugiau kaip 10 žmonių.

XII. 1. Yra ir viena *labdaringa* draugija. 2. Žydų *akcijinė* draugija. 3. „Viltis" gauna Peterburgo Agentūros telegramas, jų („Liet. Žinių" Red.) telegramos *neagencijinės*. 4. Jų *draugijinis* gyvenimas mums nesuprantamas. 5. Mūsų laikraštija negali įgyti *europėjinės* vertės. 6. Parlamentas *priėmė kompromitinį* pasiūlijimą. 7. Sutaisė vietinės *pradinės* mokyklos vaikams eglelę. 8. Įsteigė mokyklą ant grynai *tikybiniai*-blaivumo pamato. 9. Susirinkimą vedė labai *energinai* ir tvarkiai.

— 1. Yra ir viena labdarių draugija. 2. Žydų akcininkų (plg. istorininkų, religininkų, ūkininkų, inžinerių) draugija. 3. „Viltis" gauna Peterburgo Agentūros telegramas, jų („Liet. Žin." Red.) telegramos ne agentūrinės. 4. Jų visuomenės (draugijos, draugės) gyvenimas mums nesuprantamas. 5. Mūsų laikraščiai negal įgyti visai Europai vertės, europinės vertės. 6. Parlamentas priėmė kompromiso pasiūlymą. 7. Įtaisė, ištaisė eglelę vietinės pradedamosios mokyklos vaikams. 8. Įsteigė blaivybės mokyklą vienos religijos pagrindu (joje blaivybės reikalas ginamas vien religijos ginklu). 9. Susirinkimo tvarkdariai dirbo, švaistėsi labai energingai, ir todel visur gera buvo ir graži vakaro tvarka (?).

XIII. 1. Į jų reikalą įsikišo ir *valdiškas* asmuo. 2. Lietuvoje nėra *valdiškų* statistikos biurų. 3. Ciesorius *asmeniškai* mušė jam telegramą... 5. Privalome vesti Lietuvos *visuomeniško* gyvenimo statistiką. 6. Mokyklą *medžiagiškai* remia. 7. Norės *medžiagiškai* padėti artistei.

— 1. Į jų reikalą įsikišo ir valdžios žmogus, valdininkas. 2. Lietuvoje nėra valdžios, vyriausybės statistikos biurų. 3. Ciesorius pats mušė jam telegramą... 5. Privalome vesti, daryti Lie-

tuvos visuomenės gyvenimo statistiką. 6. Mokyklą šelpia, šelpte šelpia, pinigais šelpia. 7. Norės sušelpti, šelpte sušelpti artistę, duoti artistei pašalpos.

XIV. 1. Mažiau *talentingieji* tebėr užmiršti. 2. Atsiranda tokių ir labai *talentingųjų* tarpe. 3. *Mažai* buvo žmonių. 4. *Nemažai* pasidarbavo.

— 1. Kur ne taip, ne tokie talentingi, mažesnio talento žmonės tebėr užmiršti, pamiršti. 2. Atsiranda tokių ir labai talentingų žmonių, ir talentingųjų tarpe. 3. Maža tebuvo žmonių. 4. Nemaža pasidarbavo.

NB. Lietuviai nesako: „ir *mažiau gerieji* kartais nusideda", nors sako: „ir *gerieji* kartais nusideda".

XV. 1. Albanija gaus kunigaikštį, *svarbiausias kurio* uždavinys bus pilnas šalies sutvarkymas. 2. Jis viską *įtikinančiai* išdėstė. 3. *Ardantis* ugnekalnių *veiksmas* ant salos *Sakurasima* tebesitęsia. 4. Profesoriai ten skiriami ministerio, o *ne renkant profesorių kolegijai.*

— 1. Albanija gaus kunigaikštį, kurio didžiausias, svarbiausias darbas, uždavinys bus visiškai sutvarkyti šalis. 2. Jis viską įtikinamai, perkalbamai išdėstė. 3. Ugnikalniai Sakurasimos salą tebenaikina, tebeardo; naikinamas, ardomas ugnikalnių darbas tebetveria. 4. Profesoriai ten ministerio skiriami, ne profesorių kolegijos renkami.

XVI. 1. Teisėju Garlevoje vyriausybė paskyrė Marijampolės *apskr.* teismo sekretorių Karalių. 2. *Apšvietos* židinys. 3. Romanovų jubiliejaus *atminčiai* vyriausybė išleido tam tikrų rublių. 4. Kanalizacijos *darbai* šiais metais žadama *daryti* kitose gatvėse. 5. Bulgarijos Trakijoje gyventojų yra beveik 500 tūkstančių *galvų*. 6. R. mokykloje (Žemaičiuose) vaikai padainavo kelias *gudiškas* daineles. 7. *Juntasi* viršutinių žemės sluogsnių siūbavimas.

— 1. Garlevos teisėju vyriausybė paskyrė M-lės teismo sekretorių Karalių. NB. M-lėje nėra nei apskrities (уѣзднаго) nei apygardos (окружнаго) teismo. 2. Švietimo, šviesos židinys. 3. Romanovų jubilėjaus atminimui vyriausybė išleido tam tikrų rublių. 4. Kanalizacijos darbai šiais metais žadama dirbti kitose gatvėse. 5. Bulgarų Trakijoje gyventojų yra beveik 500 tūkstančių žmonių (yra beveik 500 tūkstančių gyventojų). 6. R. mokykloje vaikai padainavo kelias rusiškas daineles. 7. Junti viršutinių žemės sluogsnių siūbavimą, junti viršutinius žemės sluogsnius siūbuojant, junti žemę drebant (?).

XVII. 1. Toks daiktas nemažai *kainuoja*.[28] 2. Degtinės *mylėtojas* pasiliko be jos per visas šventes. 3. *Nerys* jau sustojo. 4. *Nerio* užtvinimas. 5. Nesenai teko man būti *Naujuose* Švenčionyse. 6. Reikia važiuoti į Kuršėnus ar *Triškius*.

— 1. Toks daiktas nemaža kaštuoja (moka). 2. Degtinės mėgėjas pasiliko be jos per visas šventes. 3. Neris jau sustojo, užšalo. 4. Neries ištvinimas, užtvinimas. 5. Nesenai, neseniai teko man būti Naujuosiuose Švenčionyse, Švenčionėliuose. 6. Reikia važiuoti į Kuršėnus ar į Tryškius.

XVIII. 1. Užteko kelių *pavienių* žmonių. 2. Pinigus siuntė pašto *perlaidu*. 3. Pasaulio *piniguočiai*. 4. *Prievislio* krašte rastas žemėje *vainikas iš bronzos*. 5. Landtage, del policijos *pirmsėdžio* Jagovo kritikos Savernos dalykuose, vidaus reikalų ministeris pranešė negalįs pagirti įsikišimą valdiško asmens be svarbių priežasčių į tą sritį. 6. Valstijų atsakas apskritose *ruošose* priima daugiau mažiau visus Britanijos pasiūlijimus.

— 1. Užteko kelių atskirų žmonių. 2. Pinigus pašto palaida[29] leido. 3. Pasaulio didžiapinigiai, didžpinigiai, didžiaturčiai. 4. Lenkų žemėje, Pavyslio krašte rasta žemėse senovinė žalvario karūna. 5. Landtagas, seimas. Vidaus dalykų ministeris, del policijos viršininko (prezidento) Jagovo atvirojo laiško apie Caberno atsitikimą, pasisakė negalįs pagirti valdininko, kurs, be tam tikrų svarbių (verčiamų) priežasčių, kišasi (valdininko įsikišimo, be tam tikrų svarbių priežasčių) politikos spaudoje su kritikos pastebėjimais apie nebaigtą dar teismo bylą. 6. Valstybės atsakydamos priima, apskritai kalbant, gangreit visus (maž-daug visus) Britanijos pasiūlymus.

NB. Reikėtų minėti, kad *ruoša* („bus daug ruošos") ir *ruožas* („aiškus ruožas") yra du atskiru, nemaišytinu žodžiu.

XIX. 1. Didžiųjų valstijų tikslas sutverti *savyvaldžią* Albaniją. 2. Laikraščiai jų sąrašą *skaito* neteisėtu. 3. Aš geriausiais Vakarų Europos laikraščiais *skaitau* „Kölnische Volkszeitung" ir t. t. 4. Tos *skaitlinės* daug ką mums sako. 5. Vilniaus prokuroras *paskirtas* (произведенъ) tikruoju valstybės patarėju. 6. *Skirstinanties* ūkininkams į vienasėdžius, svarbu turėti tam tikrą laikraštį. 7. Prokuroras jų *skundos* nespėjo išrišti...

— 1. Didžiųjų valstijų tikslas, noras yra sudaryti savivaldė, savavaldė Albanija. 2. Laikraščiai jų sąrašą laiko neteisėtu. 3. Aš geriausiais Vakarų Europos laikraščiais laikau: „Kölnische Volkszeitung" ir t. t. 4. Tie skaitmens daug ką mums pasako.

5. Vilniaus prokuroras pakeltas tikruoju valstybės patarėju, patarytoju (paskirtas — назначенъ). 6. Ūkininkams, skirstantis vienasėdžiais, svarbu turėti tam tikras laikraštis (tam tikrą laikraštį). 7. Prokuroras jų skundo nespėjo išrišti, ko nuspręsti del jų skundo...

XX. 1. Malonu būtų, kad ir amerikiečiai *įsitėmytų* mūsų banką. 2. *Vienbalsiai* nutarta įsirašyti į draugiją. 3. Buvo ir *viršaitis*.[30]

— 1. Malonu būtų, kad ir amerikiečiai pastebėtų (įsidėtų, dėmėn įsidėtų, įsidėmėtų), pabotų mūsų banką. 2. Vienu balsu nutarta įsirašyti į draugiją. 3. Buvo ir vaitas, viršila.

XXI. *Grąsinti*. Jis, *dėja*, nevažiavo. *Ugnegesys, ugnekalnis. Rųšis.*

— Grasyti, grasinti. Jis, deja, nevažiavo. Ugniagesys, ugnikalnis, ugniakalnis. Rūšis.

Ką gi mums sako visi šitie del „Vilties" kalbos pastebėjimai? Atsakydamas į tą klausimą, turiu pirmiausia pažymėti, kad ne visi „Vilties" rašytojai viena rašo gramatika. Vieni rašo: „kaštuoja su *persiuntimu*", kiti „kaštuoja su *prisiuntimu*"; vieni — „Viensėdis" eis du kartu *per mėnesį*", kiti — „Viensėdis" eina du kartu *į mėnesį*"; vieni — „(toks daiktas) nemažai *kainuoja*", kiti — „*kaštuoja* metams du rubliu"; vieni — „*visų* kviečia", kiti — „*visus* kviečia", ir t. t.

Redakcijos būreliui, per kurio rankas patenka į spaustuvę visi dienraščio straipsneliai, reikėtų turėti išsidirbus arba bent stengtis išsidirbti vienoda laikraščio reikalui terminologija, viena rašyba ir vienodi paprastieji kalbos dėsniai.

Esame gerokai iširę, ne visada susivaldome, taigi pradžioje, norint disciplinuotis, redakcijos darbas eis ne sparčiausiai, bet disciplinuotis būtinai reikia. Imkime čia pavyzdį kad ir iš Vilniaus lenkų. Jie juk nieku būdu neleis, kad jų dienraščiuose būtų rašoma: „dziennik *kosztuje* 6 rb." ir „dziennik *stoi* 6 r.", arba „czasopismo wychodzi dwa razy *na miesiąc*" ir „czasopismo wychodzi dwa razy w *miesiąc*, dwa razy *przez miesiąc*"; arba „*niemam* czasu" ir „*u mnie niema* czasu", ir t.t.

Rašant laikraščiui, metas ir mums žiūrėti rimtai — į savo, į rašytojo darbą. Kad ką rašome, turime pirmiausia aiškiai ir suprantamai savo mintį reikšti; mums rašant ne tiek žodžiai turi rūpėti, ne svetimosios kalbos žodžiai lietuviškai pasakyti, kiek

rašomųjų sakinių mintis, jų suprantamumas ir aiškumas skaitytojui. Pavyzdžiui imu mano jau papeiktą sakinį: „susirinkimą *vedė* labai *energinai* ir *tvarkiai*." Aš, tikrai sakant, nesuprantu, kaip gali žmogus *vesti energinai ir tvarkiai* susirinkimą? Kalbu visai gerai rusiškai, ir tikrai žinau, jog rusas negalėtų pasakyti: „(онъ) велъ собраніе, руководилъ собраніемъ весьма энергично и порядочно"! Taisydamas tą sakinį, aš, lyg autoriaus mintį tespėdamas, pasakiau: „susirinkimo tvarkdariai dirbo, švaistėsi labai energingai, ir todel visur gera buvo ir graži tvarka." Pats tas sakinys: „susirinkimą *vedė* labai *energingai* ir *tvarkiai*", nekalbant apie *du jo* netikusiu čia žodžiu, yra dirbte padirbtas, nepataisomas, jo mintis tamsi, neaiški.

Tokios-pat vertės, mano nuomone, bus ir tokie sakiniai, kaip: XII, 8; XVIII, 5; XVIII, 6 ir keli kiti. Taisydamas neaiškų sakinį XVIII, 5, prieš save turėjau ir rusišką to sakinio (tos telegramos) tekstą; tuo tekstu teeidamas, galėjau telegramos turinį suvokti. Ar sakiniai XII, 8 ir XVIII, 6 ištaisyti kaip reikiant, — pats abejoju: jų mintis man taisant ne visai aiški buvo.

Iš to, kas čia pasakyta, jau aišku, jog, mano nuomone, ir rašytojams reikia žmonių kalbos mokytis, jog keli rašytojai, kurie vieną darbą dirba, negali saviškai savo darbo dalį dirbti. Jei keli žmonės, kurie dirba atsidėję vienoje redakcijoje, jei keli tie išrinktieji žmonės negalės išmokti kaip reikiant rašomosios kalbos, — kalbu apie tolesnį laiką, — tad ko belaukti nuo šiaip jau žmonių, retkarčiais teatspėjančių parašyti vieną kitą laikraščiui mažmožį?

Mokykloje mums neteko mokytis savos kalbos; joje būdami, mes savo kalbą temiršome. Ir, nesimokę, nebemokėdami jos, dabar žmonėms ja rašome, žmonėms ja pamokslus drožiame! Mes einame ne tais keliais, kuriais, pavyzdžiui, yra ėję rusų rašytojai ir laikraštininkai. Mūsų keliai sunkesni.

Kalbos mūsų niekas nemokė, taigi mes turime patys jos išmokti: nemokant jos, rašyti kaip reikiant, padoriai, suprantamai, įkalbamai — vargu tegalėsime.

Žmonių būrelis, kurs susispietęs vieną darbą dirba dienraščio redakcijoje, turi, žinoma, ir kalbós kaip reikiant mokytis. Savos kalbos tas būrelis turi tiek mokytis, kiek jos mokos, kitus mókydamas, tos kalbos mokytojas.

Mokantis kalbós, reikės, žinoma, gerai įsiskaityti į žmonių pasakas, dainas (mįslės, priežodžius), į Duonelaičio, Žemaitės ir

kitų raštus, į kalbos vadovėlius (į įvairius „kalbos dalykus") ir t. t.

Redakcijos būrelis, kurs tą darbą išrastų nereikalingu, kurs nesinaudotų redakcijos reikalui kalbos mokslo žiniomis, — elgtųsi, man rodosi, ne visai sąžiningai.

Straipsnį baigsiu „Rašomosios kalbos dalykų" žodžiais: „Rašydamas šiuos pastebėjimus, viena tenorėjau: norėjau, kad laikraščiai ir rašytojai (rašau čia ne vienos „Vilties" adresu) šitais pastebėjimais, *kur su jais sutinka,* tolesniam laikui ir naudotųsi."

Rygiškių Jonas.

Gr. 1914 m.
sausio 6 d.

[„Viltis", 1914, Nr. 7(955), 9(957), 10(958) ir 11(959)]

ŠIŲ DIENŲ RAŠOMOSIOS KALBOS REIKALAI.

Vieni kiti suskato rašyti dabar apie „spaudos sukaktuves". Del tų laukiamųjų sukaktuvių „Viltis" kreipėsi ir į *kalbininkus,* į *kalbos mokytojus* (žr. N 67), kviezdama ir juos į darbą — kad ir jie „rašto paminklą" padėtų statyti.

Šitą savo straipsnelį ir aš norėčiau paskirti — toms brangioms sukaktuvėms.

Norėčiau dar kartą iškelti aikštėn kelias šių dienų kalbos paklaidas ir tuo paraginti laikraštininkus, kad ir jie tą „paminklą" dailintų — tikrai rūpintųsi, kad tos rūšies paklaidų mūsų laikraščiuose toliau nebebūtų. Rašytojai, kurie po kelių dienų eis jau vienuoliktus rašto darbo metus, — kurie gerai žino, kiek mūsų del tų savų raštų prisikentėta, kaip brangiai mums kaštavo šių dienų spauzdintasis žodelis, — panorės, tikiuosi, tikrai pagalvoti: *kas čia tikrai padarius, kad mūsų rašomoji kalba toliaus būtų — žmoniškesnė, taisyklingesnė?*

Šių dienų paklaidoms iškelti aikštėn — pasiėmiau kelis paskutiniuosius „Vilties" numerius (NN 61—71). Jų, tų paklaidų, pilni, žinoma, ir kiti mūsų laikraščiai, „Viltis" čia nuo kitų nedaug kuo tesiskiria. Iš kitų laikraščių mano paimti šiam reikalui tik kai-kurie pavyzdžiai (12, 13, 59, 60, 86).

Taigi pirmiausia tvirtinu, kad mūsų laikraščiuose, baigiant šitą pirmąją dešimtį „spaudos metų", daug kas šiaip teberašo:

I. 1. Jo *kūną* įleista bažnyčion. 2. Bažnyčioje išbarta *tautininkus*. 3. (Jų) parduodama ir *šilkinius siūlus*. 4. Ir *kelis sumanymus* (tenai) svarstyta. 5. Jų *dalį* išvežama kitur. 6. Kviesti *prelegentus* ir sutvarkyti *paskaitas* sudaryta vienas bendras komitetas. 7. Tą savaitę padaryta nemažiau *devynių* bažnyčios *užpuolimų*. 8. Buvo *viršaus* 2000 kurdų; įsirašė *virš šimto* žmonių. 9. Greitoji Pagalba *kiekvienam* užjaučia. 10. Autorius perrašė tą straipsnelį greičiaus*ia* iš kurio nors rusų *kalba* laikraščio. 11. Buvo suėmę įtariamus *tame, piktadarystėje*. 12. Kalti buvę mokyklos *laikyme*. 13. *Tame* kaltas esąs vanduo. 14. Kareiviai ir žandarmai 400 žm. *skaičiuje* pasitraukė. 15. *Pakils* brangaus laiko *ekonomija* rankraščių *spaudon rengime*. 16. Valst. D. paleista *poilsin*.

Geriaus tiktų, man rodosi, rašyti:

— 1. Jo kūnas įleistas (įleista) bažnyčion, į bažnyčią. 2. B-oje išbarta (išbarti) tautininkai (išbarė t-kus). 3. (Jų) parduodama ir šilkų, šilkiniai siūlai; (jie) ir šilkų siūlų, ir šilkų siūlus parduoda. 4. Ir kelis sumanymus svarstė, žiūrėjo, sprendė...; ir keli sumanymai svarstyta... 5. Jų dalis vežama, išvežama kitur; jų dalį veža, išveža kitur. 6. Skaitytojams kviesti ir paskaitoms sutvarkyti įtaisytas, sudarytas v. b. k-tas. 7. Tą savaitę užpulta, išplėšta ne mažiaus, kaip devynios bažnyčios. 8. Buvo per 2000, daugiaus per 2000 kurdų; buvo daugiaus, ne 2000 (nekaip 2000) kurdų, 2000 su viršum k-ų; įsirašė per šimtą, daugiaus per šimtą, d. ne šimtas, d. nekaip šimtas žmonių, šimtas su viršum žmonių. 9. Gr. Pagalba kiekvieną užjaučia, nuskundžia, gelbti. 10. Autorius bus išrašęs tą straipsnelį veikiausiai iš kurio-nors, iš kokio rusiško laikraščio... 11. Buvo suėmę tuo įtariamus, įtariamus del to dalyko žmones; b. s. žmones, kuriuos tarė nusižengus, prasižengus, piktybę, šunybę padarius, kurie piktadarybe (?), del piktadarybės įtariami buvo... 12. Kalti buvę, kad laikę mokyklą. 13. Tuo kaltas esąs vanduo. 14. Kareiviai ir žandarai, keturių šimtų (400). žmonių skaičiaus, pasitraukė. 15. Mažiaus bereikės laiko, sparčiaus eis darbas, ruošiant (rengiant) spauzdinti, spaustuvei rankraščius, palengvės r-čių spauzdinimas, r-ų sp-mo darbas... 16. Valst. D. paleista poilsio (plg. paleistas „pietų, pókaičio, perpietės, atóstogų...").

II. 17. Negal *atsistebėti iš tokio pasielgimo*. 18. Kalbėjo ne *pagal temos*. 19. *Pas ūkininką* N. *gimė* kūdikis be rankų. 20. *Prie galutino* mūsų kalbos *nesutvarkymo*, šiandien ir būti kitaip negali. 21. Disciplina gana aštri — del formalybės, o ne *su tikslu*

auklėjimo. 22. Draugija, *sulig „Tehwija"*, padarė ir apyskaitą. 23. *Sulig apyskaitos* „Žagrės" apyvarta pasiekusi 300.000 rublių. 24. Vedėjui atiduota pelno *sulig sutarties.* 25. Valdyba *sulig išgalės* pagelbės. 26. Mokiniai gyvena *daugiausiai taip vadinamuose* mokinių butuose.

— 17. Negal atsistebėti tokiu (tokiuo) pasielgimu. 18. Kalbėjo ne iš tėmos, ne tėma (plg. „sakė ne *iš rašto,* važiavo ne *keliu,* ėjo ne nosies *tiesumu*..."), ne ton tėmon, ne į tą tėmą (plg. „*ne tan žodin* tarė, atsakė, ne *į tavo prašymą* atrašė"). 19. Ūkininko (ūkininkui) N. gimė kūdikis be rankų (NB norima buvo pasakyti, kad kūdikis buvo ir to ūkininko sūnus). 20. Kol mūsų rašomoji kalba tėra visiškai iširusi, visai nesutvarkyta, kitaip šiandien nė būti negali. 21. Disciplina (drausmė, grasa) gana aštri, bet ji įvesta lámdymo, ne auklėjimo reikalu, tikslu (bet jos tikslas yra ji pati, ne auklėjimo reikalas)... 22. Draugija sudariusi (surašiusi), kaip sako „Tehwija", ir apyskaitą... 23. Sprendžiant iš apyskaitos (plg. „kertant *iš akies*"), „Žagrės" apyvarta (sąvarta?) pasiekusi 300.000 rublių. 24. Vedėjui atiduota pelno tiek, kiek buvo sutarta (pelnas pagal sutarimo?). 25. Valdyba kiek galėdama gelbės, pagelbės. 26. Mokiniai gyvena daugiausia vadinamuosiuose mokinių butuose.

III. 27. „Žagrės" *veikimas* (žr. 85 ir 86) *pradėjo įsigalėti.* 28. Barties, rodosi, *neprisieitų.* 29. Žuvininkams padarai brangiai *užlaikyti* atsieina. 30. Jam daug ką *užmeta.* 31. Visokių *užmetinėjimų* išgirdo. 32. *Užvedė* javų prekybą. 33. Mokytojų skaičius *pasididės.*

— 27. „Žagrė" jau įsigali, įsivyrauja, ėmė jau galingyn eiti, vyrauti; „Žagrės" darbas ėmė platyn eiti... 28. Bartis (barties), rodosi, netektų, neatsieitų (nereikėtų, neprivalėtų...). 29. Žuvininkams padarai brangu laikyti (padarų laikymas, p-rai laikyti brangiai atsieina). 30. Jam daug ką prikiša. 31. Visokių priekaištų išgirdo. 32. Ėmė verstis javais, javų prekyba; įsisteigė (?) javų prekybą. 33. Mokytojų skaičius padidės, eis didyn; mokytojų padaugės.

IV. 34. Privalome visi taip elgtis, *kad duoti* ir kitiems gerą pavyzdį. 35. Portugalijos laisvamaniai stveriasi visokios prievartos, *kad* tikintiesiems *kliudyti diemeldystę.* 36. Lietuviai eisią lenkų pramintais takais, *kad atgauti* savo teises. 37. Ką mano ministerija daryti, *kad apsaugojus* darbininkių gyvybę?

— 34. Privalome, turime taip elgtis, kad duotume ir kitiems gerą pavyzdį, paveikslą. 35. Port. laisvamaniai stveriasi, imasi visokios prievartos, trikdydami (trukdydami) tikintiesiems pamaldas, neleizdami tikintiesiems šventimų švęsti (NB. „šventimu" Panevėžio apskrityje vietomis „diemeldystę" vadina). 36. Lietuviai, norėdami savo teisių atgauti (kad atgautų s. teises), eisią lenkų pramintais takais. 37. Ką žada (keta) m. daryti darbininkių gyvybei apsaugoti (NB. su pasakymais, *„kad apsaugojus"* ir t. t. reikia atsargiam būti)?

— 38. Mokslo veikalus palikime šalyje. 39. Yra įvairių die-*dievotiškų* daiktų. 40. (Mūsų knygyne) yra daug *tautiškų* atvirų laiškų. 41. Norėdamas būti *vispusišku,* negaliu nepaminėti dar vieno dalyko. 42. Vilkaviškio gimnazija būsianti padaryta *valdiškąja.* 43. Katalikų *labdaringoji* draugija; *labdaringas* vakaras.

— 38. Mokslo veikalus palikime šalyje. 39. Yra įvairių dievo garbės... daiktų. 40. (Mūsų knygyne) yra daug savų, vietinių, tautinių (?) atvirukų. 41. Norėdamas bešalis būti (pasielgti bešališkai), neiškenčiu nepaminėjęs dar vieno dalyko. 42. Vilkaviškio gimnazija būsianti vyriausybės, pavirsianti (būsianti paversta) vyriausybine, pereisianti į vyriausybės rankas. 43. Katalikų labdarių draugija; labdarių vakaras (plg. „Raš. k. dal.", pp. 39, B ir C).

VI. ... 45. Taip pasakys kiekvienas *bešaliai* galvoti mokąs. 46. *Vienbalsiai* nutarė. 47. Ir jie parašys bent kelis žodelius apie savo *vienminčių* darbus. 48. Labai *nekultūris* pasielgimas.

— ... 45. Taip pasakys kiekvienas mokąs (kurs moka) bešališkai galvoti. 46. Vienu balsu nutarė. 47. Ir jie parašys bent kelis žodelius apie savo bendramanių (plg. „geradarių, lengvatikių...")[31] darbus. 48. Labai nekultūringas pasielgimas (plg. „Raš. k. d.", p. 39, C).

VII. 49. Buvo ir *savęs pažeminimas.* 50. Jau *kįla judėjimas* ir lietuvių jaunimo tarpe. 51. *Kas del mano „tryumfo",* tai tik tiek galiu pasakyti... 52. *Kaip tai nebūtų stebėtina* ir liūdna, reikia betgi pasakyti, jog kalčiausias yra klebonas. 53. Ministerių kalbos *pirm, kol jos bus* pasakytos Dūmoje, bus dabar peržiūrimos visos ministerių taryboje. 54. Priima užsakymus *ant įvairių rūšių dirbinių:* auksinių, sidabrinių ir bronzinių *visokius* bažnytinius *indus,* kaip tai *kielikus* ir t. t. 55. Didelė sankrova

lietuvių knygų *dvasiškių ir svietiškųjų* lenkiškų maldaknygių; didelis *pasirinkimas dievotumo* daiktų Al. Zaborskio.

— 49. Buvo ir paties, jo paties, savo paties pasižeminimo (pasižeminimas), buvo ir pasižeminimo. 50. Ima jau kilti (keltis iš miego) ir lietuvių jaunimas. 51. Kai del vadinamojo triumfo, del mano triumfo — tiek tegaliu pasakyti... 52. Kad ir kaip nuostabu ir skurdu; reikia betgi pasakyti, jog kalčiausias yra klebonas. 53. Ministerių kalbos, prieš pasakomos, ligi nesakytos Dūmoje, bus visos skaitomos (klausomos, žiūrimos, apdirbamos) ministerių taryboje. 54. Ima apsisakymus (?), užsisakymus (?), užsakymus įvairių rūšių dirbiniams: visokiems aukso, sidabro ir žalvario bažnytiniams indams, kaip antai — taurėms ir t. t. 55. *Al. Zaborskio* įvairių lietuviškų knygų (dvasinio ir pasaulinio turinio, religinių ir pasaulinių) ir lenkiškų maldaknygių (maldų knygų) sankrova, yra pasirinkti (gaunama pasirinktinai) įvairių dievo garbės (religinių) dalykų (?...)

VIII. 56. Buvo nuteistas už straipsnelį *antgalviu* „Ark. nesutinka". 57. Suvalkų *apskričio* teismas nagrinėjo bylą. 58. Susižinojo su *apskričio* teismo pirmininku. 59. *Atydžiai* perskaitė. 60. Atkreipė jų *atydą*. 61. Kokį įspūdį padarė toji *atskaita*? 62. Yra ir *atvirlaiškių*. 63. Surado ir *aukautojų;* jie *aukavo*. 64. Tikintiesiems kliudo *dievmeldystę*. 65. *Du metu* tebuvo; bus jau *trįs* ar *keturi metai;* išbuvo *septynis* ar *aštuonis metus*. 66. Visi auklėtiniai, išskyrus *giedorius,* paleisti namon; (kada) tie *pasakoriai* (ką gera papasakos)? 67. Versmė *gryčioj*. 68. Mokinių skaičius padidėjo 9 *ypatoms*. 69. Skola įvairioms *ypatoms*. 70. *Lyvžemės* gubernija. 71. Žydas *nuomuoja šmotuką* žemės. ... 73. Jie *noriai*[32] renkami valsčiaus *perdėtiniais*. 74. Nesugebame *išprotauti,* kur rašyti šiokia arba tokia raidelė. 75. Laikraščių skaičius (Pušalote) *progresivai* sumažėjo po jo išvažiavimo. 76. Pušalotiečiai laikraščių skaityme *regresuoja*. 77. Visiškai atidavė ją lenkininkų *sauvaliai*. 78. Lietuva neturi vietinės *savyvaldos*. 79. Tat rodo ir Greitosios Pagalbos apyskaitų *skaitlinės*. 80. *Stebėtinas* susibendravimas. 81. Kaltinamas už laikymą *sprogstančios medegos*. 82. Pardavinėja *svaiginančius gėrimus*. 83. Valsčiaus *sueigos* nutarimas. 84. *Turtuolis* A. Bergas. 85. (Šitas vaistas) gerai *veikia* visuose atsitikimuose. 86. Mėšlas *į mūsų žemę* nieko neveikia, gerai *veikia* (plg. 27). 87. O viską *užviršuoja* tai vienos apylinkės *vyriausybė*. 88. Jie gyvena *Žemaitijoje, Prūsijo-*

je; *Žemaitijos* padangė. 89. *Žingeidu,* delko niekam nieko nesakė. 90. Akcizos *žinyba* to nedaro.

— 56. Buvo nuteistas, pasmerktas už straipsnelį vardu (antrašu) „Ark. nesutinka“. 57. Suvalkų apygardos teismas nagrinėjo, sprendė bylą. 58. Susižinojo su apygardos teismo pirmininku. 59. Atsidėjęs, dėmėdamasis, akylai skaitė... 60. Jų akį atkreipė; juos paakino (?)... 61. Kokį įspūdį padarė toji apyskaita? 62. Yra ir atvirukų. 63. Surado ir aukotojų; jie aukójo, skyrė... 64. Tikintiesiems trikdo, trukdo pamaldas, šventimą. 65. Dveji metai tebuvo; bus jau treji ar ketveri metai; išbuvo septynerius ar aštuonerius metus. 66. Visi auklėtiniai, išskyrus giedotojus (giesmininkus), paleisti namon (namó); (kada) tie pasakotojai (ką gera papasakos)? 67. Versmė troboje. 68. Mokinių skaičius devyniais padidėjo, mokinių devyni (devyni mokiniai) prisidėjo. 69. Skola įvairiems žmonėms (asmenims). 70. Vidžemė, V-mės gubernija. 71. Žydas nuomoja sklypelį žemės. ...73. Juos mielai renka (jie mielai, noringai, noroms renkami, dedami) valsčiaus viršininkais, vyresniaisiais. 74. Nesugebame išgalvoti, neišgalvojame, kur rašyti šiokia arba tokia raidelė. 75. Laikraščių skaičius žymiai sumažėjo, ėmė mažėti... 76. Pušalotiečiai laikraščių mažiau beskaito, vis mažiaus skaito... 77. Visiškai atidavė ją į lenkininkų valią (valias), jų savivaldybei (žodžio „sauvalia“ su jo *au*+*v* nė būti negali mūsų kalboje). 78. Lietuva neturi žemietybių, vietinės savivaldybės. 79. Tat rodo ir Gr. Pagalbos apyskaitų skaitmens. 80. Nuostabus susibendravimas. 81. Kaltinamas už sprogstamos (žr. „Raš. k. dal.“, p.) medžiagos, spr. dalykų laikymą. 82. Pardavinėja svaiginamus... gėrimus. 83. Valsčiaus kuopos (vyrybės, vyrijos) nutarimas, nusprendimas. 84. Didžiaturtis (didžiatūris, didžturtis, turtininkas...) A. Bergas. 85. Šitas vaistas visas ligas gydo (?), gydo, tinka; geras visuose atsitikimuose (?). 86. Mėšlas mūsų žemei gerai daro, mūsų žemę nutręšia, pataiso; mūsų žemės neįtręšia, nepataiso, mūsų žemei nieko nepadaro... 87. O viską baigia, visus praneša — vienos apylinkės vyresnybė (*vyriausybė* yra „Regierung, правительство“, *vyresnybė* — Obrigkeit, власти, начальство...)... 88. Jie gyvena Žemaičiuose, Prūsuose; Žemaičių padangė. 89. Įdomu (malonu būtų žinoti), delko niekam nieko nesako. 90. Čyžių vadyba to nedaro.

Rygiškių Jonas.

[„Viltis“, 1914, Nr. 86 (1034)]

KALBOS DALYKAI.

Keturiuose „Vilties" numeriuose (Nr. 7, 9, 10, 11 š. m.) buvo išspauzdinti mano „Kalbos dalykai".

Redakcija, juos dėdama, prirašė šiuo tarpu daugybę ir savų įvairių įvairiausių prierašų, visokių pastebėjimų.[33]

Su daugumu tų pastebėjimų nieku būdu negaliu sutikti. Skaitytojai, kuriems rūpi tiesa, nepyks, tikiuosi, kad del jų aš ir savo neiškentęs duosiu pastebėjimų.

I. Bedarbis, —bė, belaisvis, —svė, betvarkis, —kė.

Lietuvių kalboje yra daugybė šios rūšies žodžių: *beakis, —kė* (žmogus be akies, be akių); *bebaimis, —mė; bebarzdis, —dė; bedantis, —tė; bedievis, —vė; beduonis, —nė; bedruskės* (tam tikros miškinės uogos — „be rūgšties, be skonies"); *bedugnis, —nė; bedugnė* („vieta be dugno", pavérsmė, Abgrund, grundlose Tiefe); *begėdis, —dė; beginklis, —lė; begoméris, —rė* (godas, besotis); *bekaulis, —lė; bekojis, —jė; bekraštis, —tė; bekraujis, —jė; bekraitė* (безприданница, mergelė be kraičio); *bekūnis, —nė; belaimis, —mė* (žmogus, kurs laimės neturi); *belaisvis, —vė* (žmogus, kurs laisvės nebetekęs, невольникъ); *bemokslis, —lė* („bemokslių mūsų krašte visur pilna"); *bemotéris* (kurs moters, pačiós neturi); *benagis, —gė;* (pirštas *benagis* — be nago, žmogus *benagis* — nenagingas); *benosis, —sė; bepienė* („kodel ji pati nežindo, ar ji *bepienė*?"); *beplaukis, —kė; beprotis, —tė* (kvailys, žmogus be proto); *berankis, —kė; Berūgščiai* (B-ų kaimas); *besmagenis (besmegenis), —nė („senis besmagenis"); besotis, —tė; besveikatis, —tė* („kas naudų iš *tokio besveikačio*?"); *beširdis, —dė; betėvis, —vė; beturtis, —tė* (neturtėlis, —lė); *betvarkis, —kė* (žmogus be tvarkos); *bevaikis, —kė; bevardis, —dė; bevyrė* (kuri vyro neturi); *bežadis, —dė* („medis *bežadis*, nepasiskųs"); *bežemis, —mė („čia daug yra* dabar *bežemių")*.

Kuršaitis (su Miežiniu) duoda ir žodį *bedarbis, —bė* ir verčia jį „Jmd, der keine Arbeit hat (žmogus darbo neturįs)".

Šitos rūšies žodžiai, kaip matyti, reiškia daugiausia neturintį arba nebetekusį *ko* daiktą (žmogų). Būdami tokie, jie nė vienas neduoda mums teisės sakyti, kaip kad daro „Vilties" redakcija (žr. Nr. 7, past. 8), kad žodis *bedarbė* esąs „kurį laiką

palikimas be darbo". Iš įrašytųjų žodžių aišku, jog ir *betvarkė* negali būti, kaip to norėtų „Viltis", — Unordnung, безпорядакъ.

Toje-pat vietoje redakcija, lyg teisindama savo *bedarbę* (bezrobocie), rašo: „Įsigyvenusieji rašyboje: *bežemis, beprotis betvarkis* neišrodo labai blogi...". Dalykui išaiškinti, daug geriaus būtų tikęs šioks pasakymas: „Vartojami mūsų raštuose *žmonių kalbos* žodžiai: *bežemis, —mė; beprotis, —tė; betvarkis, —kė*... mus moko, jog ir *bedarbis, —bė* tebus — žmogus be darbo, ne pats darbo neturėjimas (ne „bezrobocie, Arbeitslosigkeit")".

II. Nedarbas, nelaimė, nelaisvė, netvarka; nelietuvis, —vė; nerusas, —sė.

Žmonių kalboje yra nemaža ir šiokių žodžių:

Apykanta (терпимость) ir *neapykanta* (нетерпимость, ненависть, вражда). „Niekas neturime prieš tave *neapykantos*".

Baimė ir *nebaimė* (Furchtlosigkeit). „Jis be galo drąsus, jis, tartumi, *nebaime* serga."

Būtis (buitis) ir *nebūtis* (nebuitis). „Valgo lyg prieš kokią *nebūtį* (nelaimę, ligą)."

Diena ir *nediena*. „Koki *nediena* (nelaimės diena, nelaiminga diena, nelaimė)!"

Dorybė ir *nedorybė*. „Iš girtybės kilsta visokios *nedorybės* (пороки, Fehler)."

Galia ir *negalia*. „Kieno *galia*, to ir valia. Vis *negalia* skundėsi senelis."

Garbė ir *negarbė* (Unehre, безчестіе, позоръ). „Tai tu man tokios *negarbės* susilauk!"

Išmintis ir *neišmintis* (Unvernunft, Mangel an Weisheit). „Baisi jo buvo *neišmintis*."

Kalba ir *nekalba* (Nichtsprach, negeroji kalba). „Koks jis *nekalba* (mažakalbis, mundfaul)! Ir išsikalbėjo *nekalba* (=išsipildė, įvyko negeroji, nelemtoji kalba)."

(*Labybė* ir) *nelabybė* (velnias, negeroji, нелегкая). „Kuri čia tave *nelabybė* atvarė?"

Laimė ir *nelaimė*. „Laimė lėmė saulės dienelę. *Nelaimės* priskubina senatvę. *Nelaimės* tekta daug ką buvo prižadėjusi. Ką bedarys žmogus tokios *nelaimės* tektas?"

Laisvė (воля, свобода) ir *nelaisvė* (неволя). „Jų vaikai *láisvėje* (láiksvėje) auga. Jie *neláisvėje* dabar skursta."

Lietuvis, rusas ir *nelietuvis, nerusas*. „Lietuvoje yra daug ir *nelietuvių*. Rusuose yra daugybė *nerusų*."

Malonė, malonybė (Huld) ir *nemalonė, nemalonybė*. (Ungnade). „Tokios *nemalonės* dar nebuvau prityręs."

Nauda ir *nenauda* (Nichtsnutz). „Ir vėl (sako) — biaurybės, *nenáudos*, vágys."

Noras ir *nenoras*. „Jis per *nenorą* (gegen den Willen, mit Widerwillen, per prievartą) tevalgo."

Nuovoka (plg. „žmogus be *nuovokos*") ir *nenuovoka* (Unüberlegtheit, Unbesonnenheit, unüberlegter Mensch). „Koks jis *nenuovoka*!"

Prietelis ir *neprietelis* (Feind, врагъ). „Dieve saugok mane nuo *prietelių*; nuo *neprietelių* pamėgįsiu ir pats apsiginti."

Sandora (Eintracht) ir *nesandora* (Uneinigkeit).

Sąmonė (Bewusstsein, Besinnung) ir *nesąmonė*. „Reikia čia jam tų *nesąmonių* (niekų)!"

Spėtas (Musse) ir *nespėtas* (Mangel an Musse, ungelegene Zeit). „Aš *spėto* neturiu (neatspėju, мнѣ недосугъ). Vis *nespėtu* dejuoja."

Šlovė ir *nešlovė* (žr. „negarbė"). „Iš tos jų *nešlovės* niekam, turi būt, džiaugsmo nebus."

Teisybė ir *neteisybė* (Ungerechtigkeit), *tiesa* ir *netiesa* (Unwahrheit). „Su *neteisybe* netoli tenuvažiuosi. *Netiesą* kalbi, broleli."

Turtas ir *neturtas* (Unvermögen als Armuth, Vermögenslosigkeit). „Taip jis del *neturto* tedaro; *neturtas* jį verčia taip daryti."

Tvermė (прочность, крѣпость, умѣренность) ir *netvermė* (непрочность, неумѣренность; daiktas be *tvermės;* massloser Mensch). „Ledas pavasarį be kokios *tvermės*, tuo ištįšta. Máža bėr *tvermės* (kad išnešiotas, nebestiprus daiktas, drabužis). Kas jo *netvermė!* Koks jis *netvermė!*"

Nusižiūrėjęs į šituos žodžius, nesuklysčiau, man rodosi, kalbos atžvilgiu, ir šiaip pasakęs:

1) „Dabar ir Amerikoje esąs pats *nedárbas*. 2) Į Ameriką ir pačiu *nedárbu* važiuoja darbininkų. 3) Kur tu keliausi tenai, vaikeli, į tokį *nedarbą*? 4) Dabar prasidės mokiniams atóstogos, tarpumokslis, *nemokslas*. 5) Mūsų kraštui *nemókslas* daugiaus kaštuoja, nekaip Vokiečiams visas jų mokslas su visomis bran-

giosiomis jų mokyklomis. 6) Studentai dabar del to dalyko *nemokslą*, darbininkai *nedarbą* apskelbę."

Žodžiai: *nediena, negarbė, nekalba, nelaimė, nelaisvė, nesąmonė, neturtas* ir kiti tolygūs rodo, ar šiaip ar taip, a) jog daiktavardis, sudėtas su gynimo žodeliu *ne*, gali gauti mūsų kalboje ir naujos, savotiškos reikšmės, jog *nedarbas* (neturtas, nelaisvė) nėra vien „darbo (turto, laisvės) negacija apskritai" (žr. Nr. 7, past. 8) ir b) jog žodžiai *nedárbas, netvarkà* gali kalboje reikšti ir *bezrobocie* (Arbeitslosigkeit), безпорядокъ (Unordnung).

Reikia skirti, žinoma, žodžiai *nedárbas, netvarkà* nuo pasakymų *ne darbas, ne tvarka* (plg. „Jam šokiai, *ne darbas* rūpi; *ne tvarka*, bet kas kita jam, turi būt, rūpėjo").

Dirbti be kokio reikalo kažin-kaip žodis *kitatautis* — dirbti žodis nusižiūrėjus vien į rusų laikraščių „инородецъ" ir vadinti patiems save *kitataučiais* — mūsų laikraščiams, rodosi, neprivalėtų. Mūsų laikraščių „kitataučius" patarčiau vadinti „nerusais, nelietuviais".[34]

III. Istorininkas, religininkas.

„Vilčiai" nepatiko mano pavartoti tam tikroje vietoje žodžiai: *akcininkas, istorininkas, religininkas* (žr. № 9, past. 20). „Viltis" del tų žodžių rašo: „Jeigu iš ūkės *ūkininkas*, tai iš akcijos *akcijininkas*, iš istorijos *istorijininkas*, iš religijos *religijininkas;* bet jei iš inžinerijos nereikia *inžinerijininko*, ar *inžinerininko*, o gana *inžinierio*, tai kodel iš istorijos nebūtų gana *istoriko?*"

Atsakydamas į šitą pastebėjimą ir rašydamas prieš jį, šit ką turiu pažymėti:

a). Kalbos taisyklė ne taip lengva išvesti: šale žodžio *didis* turime *didžiai* (prieveiksmis), *didžioji*, bet šale *galutinis, paskutinis* tos pačios lytys skamba jau kitaip, būtent — *galutinai, paskutinai, galutinoji, paskutinoji* (ne *galutiniai*, ne *paskutiniai*...). Nors iš *ūkio* turime *ūkininką*, bet iš *istorijos, akcijos* turėsime, eidami žmonių kalbos dėsniais, man rodosi, vien *istorininką, akcininką!*

Vieno žodžio taisyklei sudaryti yra ne gana.

b). Prieš žodžių *istorikas, teologas* vartojimą lietuvių kalboje aš nieko, žinoma, negaliu pasakyti. Žodžius *istorininkas, reli-*

gininkas tam tikroje vietoje pavartojau vien del to, kad juodu man žinomu buvo iš *žmonių* kalbos, kad juodu sako vietomis ir tie mūsų žmonės, kuriems žodžiai *istorikas, teologas* yra nesuprantami: žmonės vietomis iš *istorijos* ir *religijos* turi patys pasidirbę du „savu" žodžiu — *istorininką* ir *religininką*.

c). Šale *istorijos, religijos* turime žmonių kalboje istorinį, religinį (plg. *„istorinės*, religinės* knygos") ir *istorininką, religininką* (Panevėžio apskrityje ir kitur rytuose tariama *istorinykas, religinykas*): „Jis geras *istorininkas, religininkas;* toks *religininkas* rėta paieškoti" — jis moka visokių istorijų, moka mėgsta istorijos dalykus skaityti, apsakinėti, gražiai nusako religijos mokslą, moka religijos dalykus kitiems nuosakiai išdėstyti.

Sakant „istori*jininkas*, religi*jininkas*" niekur neteko girdėti: tokie žodžiai būtų, rasit, ir perdaug sunkūs tarti žmonėms.

d). Žmonės, darydamiesi žodžius, moka ir trumpinti dailinti juos — rūpinasi, kad žodis ir tarti būtų lengvesnis. Taip antai, mūsų žmonės sako: *baudžiáuninkas* (ne „baudžiavininkas"), *išimtininkas* (ne „išimtinininkas" =anšpyžninkas...), *pirštininkas* (ne „pirštinininkas", перчаточникъ, Handschuhhändler), *pipirninkas* (ne „pipirininkas", Pfefferküchler, Pfefferkuchen), *mainikauti* (sakoma kartais, turi būt, ir „maininininkauti"), *Vilkaviškis* (Vilkaujos paupio miestas, ne „Vilkaujiškis"), *Mintaviškis* (ne „Mintaujiškis", taip bent vadina suvalkiečiai vietomis Mintaujos gyventojus). Del tos priežasties žmonės sako ir *istorininkas, religininkas* (ne „istorijininkas...").

e). Del tos priežasties, del kurios žmonės taria *religininkas*, rašau trumpai tardamas, ir — *akcininkas, partininkas* (partijos žmogus), *energingas, religingas, simpatingas* (žmogus), *ekonominis, partinis* (laikraštis).

Būdvardžių: *kunigijinis, vyrijinis, ponijinis, draugijinis* (iš daiktavardžių: „kunigija, vyrija, ponija, draugija") mūsų kalboje, man rodosi, irgi negali būti.

f). Žodžiai *istorikas, inžineris* yra atkilę į mūsų padangę iš kitur; *istorikas* bus atkilęs po *istorijos, inžineris,* tur būt, pirma *inžinerijos*. Mūsų *inžineris, istorikas* ne iš mūsų (?) *inžinerijos, istorijos* yra kilę: žodžių mes patys taip nedarome.

---

* „Istorinėmis" knygomis žmonės vadina vietomis beletristikos (apsakymėlių) knygeles.

IV. „Šposininkas“ ir dar kai-kas.

Žinodamas „Vilčiai“ dabar geriaus tinkant „dvasiškius, dvasiškiją“, nekaip „dvasininkus“, aš pavartojęs tam tikroje vietoje žodį „religininkas“, nė žodeliu nepaminėjau dienraštyje „dvasiškio“ brolio — „dvasininko“. Bet redakcija, atsiminusi kažinkodel tą žodį, neiškentė ir pati man jo neprikišusi (žr. №. 9, past. 20).

Del to „dvasininko“ redakcija duoda skaitytojui ar man tokį netrumpą pamokslą: «*Religininkas* ant vienos lentos stovi su *dvasininku*. Jei, kurie įvairius „šposus“ krečia, vadinami tikrai „šposininkais“, tai tie tariami „religininkai“ ir „dvasininkai“ jokių šposų *religijoje* ir su *dvasiomis* nekrečia, bet dirba darbą rimtesnį už „šposininkus“; todel gal ir nepriderėtų juos ant vienos lentos statyti su šposininkais. Tiesa, *dvaruose* įsigyveno verti savo vardo *dvarininkai*, nes su savo dvarais jie tikrus „šposus“ krečia, taipgi *valdžioje valdininkai;* betgi *sodžiuose, kaimuose* ir *valsčiuose* po senovei tebegyvena ne *sodžininkai*, ne *kaimininkai* ir ne *valstininkai*, bet *sodiečiai, kaimiečiai, valstiečiai*, kaip ir visi *piliečiai*. Ar būtų taip ar kitaip, visgi *ininkas* negali perdaug pretenduoti, kad jį visur ir visame įbrukti. Anot žmonių priežodžio: „Kas perdaug, tai šelauk.“»

Visa tos tirados logika kalbininkui, ar šiaip ar taip, — labai nauja, keista.

Del atskirųjų jos minčių šit ką norėčiau pasakyti.

a). Redakcija sako, kad *religininkas* „ant vienos lentos“ stovįs su *dvasininku*. Čia ne visai sutinku; *religininkas* yra pačių žmonių sakomas žodis, jo nė „dvasiškiai“ ligi šiol nebardavo, tuo tarpu *dvasininkas* yra vieno kito „dvasiškio“ didžiai nekenčiamas, baramas. Taigi apie „vieną lentą“ čia nereikėtų perdaug kalbėti.

b). Žodis *„šposininkas“* (plg. „šposas“, vok. Spass =juokai, шутка) yra sakomas ne plačiausiai. Jo nežinojo nė Kuršaitis. Jis reiškia beveik tiek, kiek visų žinomas *„juokdarys“* (arba *juokininkas*, Spassmacher, Possenreisser).

Pagriebti vienas tokis paprūsės žodis ir imti, saviškai į jį nusižiūrėjus, tuojau kalbėti apie sufikso *-ininkas* reikšmę — rimtam, bešaliui žmogui, man rodosi, nepriderėtų.

Kodel redakcija kalbamajam reikalui nesinaudojo bent tokiais žodžiais, kaip antai: *bitininkas, darbininkas, daržininkas,*

kéltininkas (kéltas =pervazas, plaustas), *laivininkas, maldininkas, médininkas* (лѣсничiй, лѣсникъ, medsargis), *plaustininkas, raštininkas, sielininkas, ūkininkas, valtininkas?* Nusižiūrėjusi į juos, būtų tikrai pastebėjusi, jog vadinamieji *darbininkai, maldininkai, ūkininkai* ir kiti tokie — „šposų" su darbu, maldomis, ūkiu betgi „nekrečia", jog ir jie rimtą dirba darbą; būtų supratusi, jog ir *religininkas, dvasininkas* (žmogus, kuriam rūpi ir turi rūpėti žmogaus dvasia, kurs rūpinasi daugiausia žmogaus religija, žmogaus dvasios, religijos dalykais) neprivalo būtinai reikšti žmogaus, kurs „šposus tekrečia" — religijoje ar su dvasiomis! Kad redakcija taip būtų padariusi, būtų jai paaiškėjęs ir „dvar*ininkų*" mūsų kalboje atsiradimas. „Dvarininkai" bus atsiradę ne del tariamųjų šposų (?), bet del tos pačios priežasties, del kurios turime savo kalboje ir „darž*ininkų*, ūk*ininkų*, rašt*ininkų*".

c). Redakcija sustatė savo *šposininką* su mano *dvasininku* (del jų sufikso vienodumo). Ir sustačiusi priešpriešiais tuodu žodžiu, ji man lyg prikiša, kad aš greta statąs — *šposininkus* (juokdarius) su *dvasininkais* ir *religininkais* (su žmonėmis, rimtą darbą dirbančiais). Redakcija lyg kaltinte mane kaltina, kad aš šiuo tarpu juokais verčiąs — patį dievą, pačius dievo žodžio skelbėjus! Redakcija, matyti, norėtų, kad žodis kunigui pavadinti nė antruoju savo galu nebūtų panašus į *„šposininką"*.

Šis noras būtų, žinoma, pagirtinas. Bet... bet ką padarysi kalboje su žodžių „diev*iškas*", kuris savo galūne yra panašus į „bediev*išką*", arba su žodžiu „mald*ingas*", kurs vienu savo galu yra panašus į „niek*ingą*"? Argi ir čia reikės žiūrėti į darbo rimtumą arba nerimtumą?

d). Lietuvių kalboje yra du skirtinu daiktavardžių sufiksu *-ininkas (ūkininkas, daržininkas, dvarininkas, kalnininkas, raštininkas, tautininkas, valdininkas)*, ir *-ietis (sodietis, miestietis, kalnietis, pilietis, tautietis, valstietis)*. Jų maišyti rašomojoje kalboje nereikėtų, kaip juodu nemaišomu dažniausiai ir žmonių kalboje (žr. V).

Su redakcijos pasakymu: „Ar būtų taip ar kitaip, visgi *ininkas* negali perdaug pretenduoti, kad jį visur ir visame įbrukti", — kiek tas pasakymas reiškia vien tam tikrą gramatikos mintį, — visiškai sutinku. Viena tik nesuprantu: kas gi, tikrai sakant, nori, kad *-ininkas* būtų visur ir visam kam kišamas? Ar tik ne vėjai čia redakcijos kaltinami?

V. -ininkas, -ietis, -iškis.

A). Daiktavardžių galūnė *-ininkas* yra visada antrinė. Ji vartojama nuo senovės ten, kur verčiame daiktavardžiais tokius būdvardžius, kaip antai: *daržinis, sielinis, šimtinis, ūkinis.* Ši galūnė reiškia dažniausiai tam tikros ypatybės turėtoją ir drauge asmenį, kurs tikrai ir nuolat kuo rūpinasi, verčiasi arba su kuo daug turi santykių, darbo; kuo tas asmuo rūpinas, su kuo turi tikro darbo, — rodo daiktavardis, iš kurio yra kilęs tas būdvardis (plg. *„daržininkas — daržinis, — daržas"*). Savaime suprantama, jog ne visada tikrai yra kalboje tokis būdvardis; dažniausiai matome vien sudurtinę daiktavardžio galūnę *-ininkas* (iš — *in-inkas),* kuria tiesiai naudojamės ilgesniam kuriam daiktavardžiui (ypatybės turėtojo vardui) dirbti iš kito, trumpesnio daiktavardžio (žr. „Die Bildung der Nomina im Litauischen" von A. Leskien. Leipzig).

Mūsų *tautininkas, liáudininkas* tėra žmogus, kuriam ypačiai rūpi tauta, liaudis, tautos, liaudies reikalai, kuris tauta, liaudim ir jų reikalais ypačiai serga, rūpinas ir del to daug turi darbo.

Mokslininkui, kalbininkui rūpi mokslo, kalbos dalykai, jis tais dalykais atsidėjęs rūpinasi, tie dalykai jam ypačiai tinka.

Ūkininkui, bitininkui rūpi ūkis, bitys; jis ūkiu, bitimis daugiausia rūpinasi, verčiasi, su tuo daugiausia ir darbo turi.

Daiktavardžiai *bitininkas, maldininkas, mokslininkas, ūkininkas* ir kiti tolygūs reiškia tam tikrą darbininką, tam tikro darbo šalininką, tam tikros spalvos arba rūšies žmogų. Jais pasakoma dažniausiai tam tikro žmogaus ir palinkimai, mėgstamasis darbas, trūsas.

Vadindamas ką *dvasininku,* pats aš suprantu pirmiausia, jog tam asmeniui ypačiai rūpi žmogaus dvasia ir jos reikalai.

Dvasininkai turi būti, žinoma, ir tam tikri darbininkai, tam tikro darbo šalininkai. Teisybė, jiems (kunigams, dvasininkams) ne tiktai dvasios, bet ir pasaulio dalykai rūpi: viena, jie gyvena ir dirba, ar šiaip ar taip, pasaulyje, tarp žmonių; antra, žmogaus dvasios reikalai, kuriais jie privalo rūpintis, taip yra susirišę su jo kūno, su pasaulio dalykais, jog kunigui, rūpinantis vienais (žmogaus dvasios dalykais), reikia turėti darbo būtinai ir su antraisiais.

B). „Mano *tautietis, giminietis"* tėra „mano *tautos,* mano *giminės* žmogus"; kitos ypatybės, rišančios „mane" su mano „tautiečiu", nėra.

Kauniečiai, vilniečiai, šiauliečiai, vilkaviškiečiai, kalniečiai, sodiečiai tėra Kauno, Vilniaus, Šiaulių, Vilkaviškio, kalno, sodžiaus (sodos) kilimo žmonės arba tų vietų gyventojai. Šios rūšies daiktavardžiai žmogaus palinkimo, jo mėgstamojo darbo, jo spalvos — aikštėn nekelia.

C). *Kauninінkai, vilnininkai* tebūtų žmonės, kuriems ypačiai Kauno, Vilniaus reikalai rūpi, kurie yra ypačiai Kaunu, Vilniumi susirūpinę, kurių visa tautos viltis yra sujungta su Kauno, Vilniaus gerove, su jų sustiprėjimu, iškilimu. Ir šitos rūšies žmonių jau beveik turime.

Prūsų Lietuvoje esti tam tikrų susirinkimų, kurie žmonių *„maldų susirinkimais“* vadinami. Daug yra žmonių, kurie mėgsta lankytis, dalyvauti tos rūšies susirinkimuose. ir labai juos paturi. Tuos žmones prūsai vadina *maldininkais* (ir *surinkimininkais*, plg. *„brostvininkai“*).

Žmogų, kurs yra prišlijęs prie „mokslo, ūkio, Aušros, Ryto draugijos“ ir rūpinasi jų reikalais, tokį žmogų, *norėdami trumpai pažymėti*, turėtume vadinti, man rodosi, taipo-pat *mokslininku, ūkininku, aušrininku, rytininku* (taip ir rašo dabar daugumas laikraščių).

Tokiu būdu žodžiai: *maldininkas* (Beter, Pilger; Teilnehmer an einer Gebetsversammlung, Mitglied eines solchen Vereines), *mokslininkas* (Gelehrter; mokslo draugijos narys), *ūkininkas* (Besitzer eines Grundstückes; ūkio draugijos narys), *varpininkas* (Glockenläuter; Varpo dr. narys), — bus mūsų kalboje kiekvienas dviejų reikšmių.

Ar šiaip ar taip, vadinti tam tikrų draugijų narius, greitai kalbant, „aušr*iečiais*, mald*iečiais*, moksl*iečiais*, ryt*iečiais*, ūki*ečiais*, varp*iečiais*“ — žmonių kalba jokios teisės mums neduoda.

Del visų šitų priežasčių man suprantami tebūtų ir *juozapininkai*, ne „juozapiečiai“. Jei kur tam tikri žmonės vadina save betgi juozapiečiais, ne *juozapininkais*, tad daro jie taip tik del to, kad tą vardą jiems yra davę nemoką kaip reikiant lietuviškai jų vadovai. Mūsų žmonės vietomis save vadina ir *zanavykais, gudais* — tik del to, kad yra papratę kitų taip vadinami.

D). *Dvàriškiai, sódiškiai* (Žm.), *namiškiai, kalniškiai, pakalniškiai, Dusetiškiai, Kauniškiai, Veliuoniškiai* (žmonės), *kauniškis* alus, *kauniškis* kunigas yra: dvaro, sodós (sodžiaus) žmonės, namiegai (namų žmonės), kalniečiai, pakalniečiai, Dusetų, Kauno, Veliuonos žmonės (gyventojai), Kauno (kauninis) alus,

Kauno (kaunietis) kunigas. Čia „kauniškis, namiškis..." tėra Kauno kilimo, Kauno, namų... daiktas, žmogus.

Yra sakoma: „Buvo trys *vyriškiai* ir viena *moteriškė.*" „Vyriškis" čia yra žmogus, visomis didžiosiomis vyro ypatybėmis apdovanotas, vyro kilimo, vyro rūšies žmogus, pats vyras.

Yra dar sakoma: *„maniškis* (manasis), *taviškis, mūsiškis".* Bet šitie žodžiai padaryti tėra iš tam tikrų įvardžių: daug ko platesniam reikalui iš jų neišversi.

Ar šitos rūšies žodžiai duoda mums kiek teisės darytis tam tikram reikalui dar *„dvasiškį, dvasiškiją"?*

Man rodosi, kad ne, ir šiai delko: „dvasiškis", mūsų padarytas, turėtų reikšti žmogų dvasios kilimo, kilusį iš dvasios, gyvenantį dvasioje, arba dvasios rūšies daiktą (žmogų), pačią dvasią! Žodžio „dvasiškija" negali būti kalboje ir del kitos priežasties: žodis „dvasiškija", kad išliktų kalboje, būtų vienintelis šios rūšies naujádaras (žodžių „kauniškija, vyriškija..." šnekamoji kalba nežino).

Šios rūšies žodžiai, rodydami vien žmogaus (ir šiaip jau daikto) kilimą, nieko, žinoma, nesako apie to žmogaus darbą, palinkimą, atsidėjimą. Kad „dvásininkai" (dvásiniai asmens) būtų patys dvasios kilimo žmonės, kad jie būtų žmonės be tam tikros spalvos, be ypatingų rūpesnių ar palinkimų, — jų vardui mes galėtume, žinoma, ir žodžiu „dvasietis" arba „dvasiškis" pasitenkinti.

Kad laikraščių „dvasiškis" turėtų savo istoriją ir žmonių kalboje, kad jis būtų suaugęs ir su mūsų kalba, šitos diskusijos del jo čia negalėtų, žinoma, nė būti. Nebūčiau nė „dvasininko" čia vėl gynęs (žr. „Raš. kalbos dalykai", p. p. 25. 41), kad nebūtų taip negražiai iš jo pasityčiojusi del jo panašumo į *„šposininką"* pati redakcija.

VI. Del „dvasiškio, dvasiškijos".

„Rašomosios kalbos dalykuose", ginant ir teisinant *„dvasininkas",* man teko vienoje vietoje šiaip pasakyti:

„Nesakydami «*kalbiškis, moksliškis, tautiškis*» *(kalbininkas, mókslininkas, tautininkas),* negalime sakyti, man rodosi, nė «*dvasiškis*» (=kunigas, *dvasininkas).*"

1. Kun. J. Laukaitis, lyg atsakydamas į tuos mano žodžius ir gindamas tam tikru straipsniu „dvasiškį" (žr. „Viltis", 1912 m.,

Nr. 118), šiaip rašo: „Jei neturime žodžių: *kalbiškis, moksliškis, tautiškis,* tai vien del to, kad nėra reikalo tokiai sąvokai išreikšti...“

Ne, prieteli, čia ne sąvoka yra kalta: *„kalbiškio, moksliškio, tautiškio“* neturime del to, kad šitie žodžiai mūsų reikalui netikę, kad jų vietoje turime jau prigijusius, visai žmoniškus žodžius *„kalbininkas, mókslininkas, tautininkas* (žr. V)“.

2. Minėtoje vietoje kn. L—tis tuo pačiu reikalu rašo: „Jei kalboje turime: *namiškis, kalniškis, sodiškis, kauniškis, prieniškis, pakuoniškis* ir t. t. =namų, kalnų, sodžiaus, Kauno miesto, Prienų parapijos, Pakuonio sodžiaus žmogus, tai kodel, reikiant naujai sąvokai išreikšti, negalima būtų pasakyti: *dvasiškis, pasauliškis* =dvasios, pasaulio srities žmogus?“

Į šitą galvojimą mano, tikrai sakant, jau atsakyta (žr. V, A. D).

Žodžiai: *namiškis, kalniškis* ir kiti tokie daikto kilimą tereiškia; jais, sakydami daiktą, pasakome, iš kur tas daiktas pradžią gavęs, iš kur kilęs. Visi mes esame „pasaulio srities“ žmonės, visi esame *pasauliškiai, pasauliečiai,* tiek kunigai, tiek šiaip jau žmonės; bet nė vieno mūsų tarpe nerasime, tikrai sakant, *„dvasiškio, dvasiečio“* =„dvasios srities“, dvasios kilimo žmogaus, — tokio nerasime nei tarp kunigų nei tarp šiaip jau žmonių. Sunku būtų pagaliaus ir suprasti, kaip tat du broliu, *pasaulyje* gimusiu, augusiu ir tebegyvenančiu, vienas yra *pasauliškis,* antras — *dvasiškis!* Abu juodu, tariant žmonių kalbos dėsniais, yra *pasauliškiu, pasauliečiu.* Šitas dviejų brolių dvejopumas *(pasauliškis* ir *dvasiškis)* man nesuprantamas lygiai taippat, kaip būtų nesuprantamas ir pasakymas: „Buvo du broliu, *namie (Kaune)* gimusiu, augusiu, namie ir tebeliekančiu, bet vienas yra *namiškis (kauniškis),* antras *šiauliškis.“*

Nereik niekuomet pamiršti, jog „dvasiškiu“ norima yra vadinti, tikrai sakant, ne „dvasios srities, dvasios kilimo žmogus“, bet toks mūsų tarpo asmuo, kuriam ypačiai rūpi arba bent turėtų rūpėti žmogaus dvasia, žmogaus dvasios dalykai. Šitam reikalui *dvásininkas (dvásios* žmogus, *dvásinis* žmogus), man rodosi, geriausiai tegalėtų tikti. Kaip čia galėtų tikti ir *dvasiškis,* — to aš šiuo tarpu neišmanau.

3. Kun. J. Laukaitis gina ir *„dvasiškiją“,* ne tiktai *„dvasiškį“.* Gindamas jis rašo: „Man teko Seinuose išgirsti iš susipra-

tusios kaimietės šiokis pasakymas: «Na, lenkai jau išėjo, pasiliko pati *lietuvija,* galėsime apie Lietuvos reikalus pasikalbėti». Namų šeimininkas, išgirdęs žodį *«lietuvija»,* tarė savo žmonai: «O kai išeis svečiai ir pasiliks pati *namiškija,* tai pasikalbėsime apie namų reikalus». Ar tasai šeimininkas kalbos dėsniams nusidėjo? Ne, kilus naujai sąvokai, jisai ją išreiškė vaduodamasis tokiu-pat kalbos dėsniu, kaip *«lietuvija».* Taigi, reikiant naujai sąvokai išreikšti, nenuostabu, kad lietuviai vartoja žodį «dvasiškija»."

Kad šituodu žmonių kalbos sakiniu, vieną „susipratusios kaimietės" ir antrą „šeimininko", būtų įrašęs čia ne kunigas, aš jais netikėčiau, laikyčiau juos vien žmonių kalbos sakiniais, „ad maiorem diaboli (melo, kalbos darkymo) gloriam" pramanytais, — taip jie man, kalbininko straipsnyje, yra neįtikimi, keisti! Dabar, — kadangi turiu tikėti, jog du minėtu čia mūsų kalbos sakiniu kn. J. Laukaitis yra girdėjęs netyčia, prieš pasiryždamas ginti „dvasi*škiją"* — būsiu, šitą savo prietelio parašymą nagrinėdamas, daug švelnesnis.

a). Du tuodu sakiniu, pasakytu po vienas antro, yra, ar šiaip ar taip, labai nepaprastas suvalkiečių kalbos dalykas. Suvalkiečiuose, žmonių kalboje, nėra, tikrai sakant, nė žodžio „lietuvis": jį, prieš atsirandant laikraščiams, atstodavo tenai žodis „lietuvininkas". Taigi man sunku ir suprasti, iš kur galėjo susidaryti tenai kaimietės, kad ir „susipratusios", kalboje negirdimas nė „lietuvių" krašte — žodis „lietuvija"?

b). Suvalkiečiuose žodžio galūnė -ija yra labai retas daiktas: tesu girdėjęs *vyriją* (сельскій сходъ, vyrybė), *šuniją, žydiją* ir dar kelis kitus tos rūšies žodžius. Bet augščiaus įrašytuose sakiniuose šita galūnė, man rodosi, nei suvalkiečiams nei kitiems lietuviams — netinka. Lietuviai „nesusipratę" niekur, man rodosi, nesakys šitaip: „Kiti išėjo, pasiliko *pati vyrija, pati kunigija, pati vaikija, pati moterija;* kaip pasiliks namie pati *brolija,* pasikalbėsime apie namų reikalus." Kiek numanau, čia, „naujai sąvokai kilus" ir be tos sąvokos, mano tautiečiai „nesusipratę" šiaip tepasakytų: „Kiti išėjo, pasiliko *vieni vyrai, vieni kunigai, vieni vaikai, vienos moters;* kai pasiliksime namie *vieni broliai,* tai pasikalbėsime apie namų reikalus." Kitur Lietuvoje, ne Seinuose, ar šiokiai ar tokiai sąvokai kilus, sakytų žmonės, rodosi, tiktai: „pasiliko namie *vieni lietuviai, vieni žemaičiai;* kai pasiliksime *vieni namiškiai...*"

Su „naująja sąvoka“, kalbant apie šios rūšies dalykus, reikėtų atsargesniam būti. Kad man kas pasakytų, jog „naujai sąvokai kilus“ vienas „susipratėlis“ ėmęs ir pasakęs: „Kai srubą išsrėbsime, puode *pati tirštimija* (=vieni tirštimai) beliks“ — aš tuo jo pasakymu kalbos reikalui betgi nesinaudočiau!

Rašomosios šių dienų kalbos žodis „dvasiškija“ brolio sau, jei tevartosime jį, mūsų kalboje, man rodosi, neturės (žr. V, D).

c). Kalbos dėsniams kelti aikštėn, reikia turėti *visa eilė žmonių kalbos pasakymų, plačiai vartojamų,* sugautų ne iš šio laiko „susipratėlių“, bet iš tų žmonių juodadarbių, kurie savo kalbos mokslą yra ėję ne mūsų laikraščiuose. Vieno pasakymo, nevartojamo plačiai, šitam reikalui, man rodosi, neužtenka.

Dar mažmožis: Kalbos dėsniams kelti, reikia naudotis vien tais žmonių kalbos pavyzdžiais, kurie tenka nugirsti tik netyčia, ne traukte iš jų traukiant.

4. Kn. J. L—tis pagaliaus rašo: „Juk katalikai nepavadįs *kunigija* nei liuteronių, nei magometonių *dvasiškijos.*“ Taigi katalikas, išeina, nepavadįs *nė kunigu* liuterių dvásininko! Argi? Kodel?

Sios rūšies priekaištui atremti, šit kas reikėtų pirmiausia žinoti:

a). „Pastoriais“ nei Prūsų lietuviai (liuteriai) nei mūsų evangelikai-reformatai (kalvinai) savo kunigų nevadina; savo dvasios piemenis visi jie *kunigais* tevadina. Taip vadina jų dvasios vadovus ir lietuviai katalikai, tų protestantų kaimynai.

b). „Kunigas“ (vok. „König“, lenk. „ksiądz“) yra, tikrai sakant, pirmų-pirmiausia „valdovas, ponas“; latviai savo dvasios piemenis (*mokytojais* arba) *bažnyčios valdovais, bažnyčios ponais („baznickungs“)* tebevadina. Lotyn. žodis „pastor“ tėra mūsų „piemuo, ganytojas“; tuo vardu („pastor“) užsieniuose (Vokiečių žemėje) yra žinomi ir katalikų, ne tiktai liuterių kunigai.

c). Lenkai žodžiu „kapłan“ vadina ir *stabmeldžių* dvasininkus. Žodžio „sacerdos“ šventasis tėvas savo raštuose nesigaili nė *stabmeldžių* dvasininkams pavadinti.

d). Tūlas gali pasakyti, kad mūsų protestantų kunigai yra be tam tikrų šventimų, kad mūsų evangelikai nepripažįsta tam tikro kunigystės sakramento, bet tvirtinti, kad jų dvasios vadovus katalikai turėtų vadinti ne *kunigais,* bet *dvasiškiais,* vis delto būtų — nesąmonė.

Prieš šitą vieno kito galvojimą jau patys žmonės yra savo veto padėję: mūsų evangelikai savo dvasios vadovus kunigais tebevadina, taip juos tebevadina ir lietuviai katalikai, tų evangelikų kaimynai.

5. Dar keli žodžiai. Kn. J. L—tis, gindamas savo nuomonę (del „dvasiškio"), ten-pat šiaip rašo: „Man regis, p. Rygiškių Jono išvadžiojimai, kaipo perdaug vienpusiškai įtempti, nieko neįtikrįs."

Moku, žinoma, kartais ir gerokai suklysti. Bet ar klystu ir šiuo tarpu, ar teko ir čia nukalbėti vienašališkai, — tesprendie tie skaitytojai, kurie moka apie šį dalyką ir bešališkai galvoti.

VII. Padarinys. Didžpinigiai, didžturčiai. Sąrašas. Neris. Karūna, dėmė ir doma, mokėti, viršila.

A). „Padarinys" yra visa, kas padaroma arba padaryta, plg. *mezginys, siuvinys, pavilkinys* (pavelkamas po kitu drabužis), *dariniai* (=gijos nudarytos, audeklas nudarytas, nudažytas, „siūlai darysimi", J. žod.; tos žolės derės *dariniams*, J. žod.), *lopinys, -niai* ir t. t.

„Padarinys" reikia skirti nuo *„padargo"*, *„padarynės"* (Geräth, Werkzeug, plg. *„padarynei* gero medžio reikia").

Vartojamas šiam reikalui žodis *pasekmė* (=„pasėkmė"?) visai nesutinka su kitais mūsų kalbos žodžiais: jisai išverstas iš kitų kalbų ir nesuderintas su kitais mūsų sakinių žodžiais. Mes sakome: „Žiūrėsiu, kas *iš to išeis, pasidarys"*, ir rašome: „Žiūrėsiu, kokios to bus *pasekmės*"! Taigi ar ne geriaus būtų sakyti, kur reikiant, ir „žiūrėsiu, kokie bus to *padariniai*"? Sakyti: „kokios iš to bus *pasekmės"* ir „kas *iš to paseks"* — niekas, man rodosi, nepatars. Kas kita lenkai arba rusai: jie sako „что изъ этого *слѣдуетъ, послѣдуетъ*, co z tego nastąpi" ir „какія будутъ *послѣдствія*, jakie będą *następstwa"*. Jų kalbos žodžiai čia, kaip reikiant, suderinti, sutaikinti. Tuo reikėtų rūpintis ir mūsų kalboje. Bet paėmus žodį *pasekmė*, norimosios santaikos tarp žodžių, kaip sau norite, nebus.

Viso Redakcijos nukalbėjimo del to žodžio, nukalbėjimo apie „dummes Zeug" (žr. „Viltis", Nr. 7, past. 9), — kaip reikiant nesuprantu. Ką ten reiškia priekaištas: „Kodel ją *(pasekmę)* vyti ir iš ten, kur norint būti *nuosakiu*, be *pasekimo* apsieiti negalima?" irgi visai nesuprantu.

Man čia ateina į galvą vieno jaunikaičio vertimas iš rusų kalbos. Jam reikėjo būtinai pasakyti lietuviškai, ką reiškia žodžiai „чернолѣсіе, онъ кругомъ дуракъ“. Vertėjas vis norėjo verste juodu „išversti“ ir ilgai negalėjo įtikėti, kad abu tuodu pasakymu tebus mūsų *„baltmiškis, baltasai miškas,* jis *kvailas per visą pilvą“* (ne „juodmiškis, aplinkinis, apskritas kvailys, aplinkui beprotis“). Tas pats jaunikaitis, apsigyvenęs pagaliaus Lietuvoje, ėmė — ir vedė. Vedęs neseniai pasigyrė ir „apsivainikavęs“ (обвѣнчался). Norėjau įkalbėti, kad jis yra dabar, tikrai sakant, „nusivainikavęs“, bet... ligi šiol dar nepasisekė.

B). Sekti tuo jaunikaičiu mums nepriderėtų. Patardamas vartoti ir raštuose žmonių kalbos žodžius: *didžiapinigį, didžpinigį, didžiaturtį, didžturtį,* norėjau, kad mūsų rašytojai nusikratytų pagaliaus dirbtiniais žodžiais „turtuolis, piniguočius“. Išteisinti juos žmonių kalbos taisyklėmis pats aš visai nemoku (žr. „Raš. k. dal.“ pp. 25, 26).

Redakcijos pastebėjimų del šitų žodžių — apie „galvočius, buožgalves, didžgalvius, šungalvius ir kretinus“ (žr. № 10, pst. 28) — ir vėl nesuprantu. Nesuprantant nutylėti, žinoma, teliekti.

C). Žemaičiai sako: *sąrašas,* ne *sąraša* (plg. Rt. *sąmatas* =pavalkų sumetimas, žr. Nr. 9, pst. 18).

D). Lietuvoje niekur nėsu girdėjęs tariant *„Nerys“* (žr. № 10, pst. 25): *žmonės,* kiek man yra žinoma, *Neris, —ies,* — *rimi* arba — *ria* tesako. Ar kur yra žmonių sakoma *„Nerys, —rio“,* labai abejoju.

E). *Karūna* reikėtų skirti nuo *vainiko.* Ar šale *„karūnos“* išliks ir *„karunkos“* su „karunkėlėmis“ (žr. № 10, pst. 29), to dabar nulemti nemokėčiau.

F). Redakcija klausia, katraip gi reikėtų rašyti — *dėmė* ar *doma* (žr. № 11, pst. 35)? Pats aš žodžio „doma“ nėsu girdėjęs. Pasakymas: „Malonu būtų, kad ir amerikiečiai *pastebėtų* (įsidėtų, *dėmėn* dėtųs, *dėmėn* įsidėtų, įsidėmėtų, įsidomėtų, pabotų) mūsų banką“ — yra visai žmoniškas: taip yra sakoma rytų Lietuvoje, taip yra sakoma („įsidomėtų, įsidėtų, pastebėtų, pabotų“) ir Žemaičiuose.

G). Vienoje vietoje mano pasakyta betaisant: „Toks daiktas nemaža *kaštuoja (moka).“* Redakcija del to pasakymo man prikiša (žr. № 10, pst. 24): „Pats daiktas, kaipo daiktas, betgi nieko ir niekam *nemoka; moka* (pinigus) tik *pirkėjas* ir *už daiktą.“* Čia tiek teturėčiau pasakyti: 1) Visoje rytų Lietuvoje žmonės

„ir *kiaulėms* duoda pinigus" (plg. „Raš. k. dal.", p. 32, b. 3 ir „virtuti et artibus praemia dantur") — ten, kur kiti lietuviai, bent daugumas, *„už kiaules"* temoka, ir 2) jaunas būdamas ir apie Naumiestį (Suv. gub.) gyvendamas, girdėdavau, jei dabar neklystu, prekymečiuose sakant: „Kiek *moka* (kaštuoja) šitas arklys?" Kaip yra ištikrųjų tenai sakoma, ar yra sakoma ir „kiek šitas arklys *moka"*, — suvokti šiuo tarpu negaliu.

Viršila būtų, man rodosi, lyg geresnis už „viršaitį", nes 1) yra tat galimas kalboje žodis (plg. „barzdila, Vaidila, — dilas, Braukila...") ir 2) daryti šiam reikalui iš *„viršus* (vidus, dangus, alus)" tokius žodžius, kaip: *„viršaitis* (vidaitis, dangaitis, alaitis)" lyg neleidžia pati šnekamoji mūsų kalba. Žodžiai su galūne *-aitis (Petraitis, Pranaitis, Kuršaitis...)* žmogaus kilimą daugiausia rodo.

Jei netiktų šiam reikalui „viršila", patarčiau suvalkiečių „vaitu" pasitenkinti.

VIII. Del „ugnagesio, ugnikalnio, Zanderso".

1). Kad žodis yra susidaręs iš dviejų dalių, tad jiedvi jungia dažnai dar tam tikra balsė. Jungti žodžio dalims, darant iš dviejų žodžių vieną, vartojamos šios balsės: *a, i, u, y, ė, o.*

Taip bent yra susidarę, tarp kitų, ir šie žodžiai:

a). *gandralizdis,* Žm.*; *kalnavertis, mažalūris, mažaturtis,* Sl.; *žemažiūris* (trumpų akių, близорукій, Pn.); *šventadienis, savažemis, dirvagrybis, pievagrybis,* jie *brolávaikiai,* Pr.; *saulábrolis* („rytuose spoksojo mėnuo *saulábrolis,* išblyškęs, tartumi nusigandęs", Žt.), *sáulažolė,* Nr.; *kiaulažolės,* mažatūris — *dauganoris,* Sl.; *garnalizdis,* Sv.; *kirvakotis, ugnavietė* (kur kuriama ugnis puodui kaisti, очагъ, pelenas, Sv., Pr., Žm.); *kelaklupstas* eina, Nr.; *vėjalaivis* (парусное судно); *jie broliávaikiai,* Rg.; *dalgiakotis; kirviákotis,* Nr.; *didžiaturtis, stačiakalbis, stačiaburnis,* Rt.; *kėliaklupstas* eina, Sl., Kp.; *keliáklupstas,* Užl.; *sáuliažolis, —ynis,* Sl.; *šalčiamyrys* (kurs šalčio labai bijo), Rt.; *ugniakuras* (kur kuriama ugnis puodui, kur verdama), Pn.; *ugniavietė* (kur ugnies būta), Pn.;

b). *akiplėša* (нахалъ), *akisopas, akisoptas,* Rt. (akių liga); *avikailis* (avies kailis), *avikirpės* žirklės, *avikamša* (pavasario

---

* Čia vartoju tuos pačius sutrumpinimus, kurie pavartoti ir „Liet k. sintaksėje". — *R. J.*

žolė — žydi anksti, raudonai ir mėlynai), *naktibalda* ir Pr. *naktikovis, —vė; naktigonė* (Nachthut); *naktigonis* (kurs arklius nakties joja, kurs naktį arklius gano), Nr.; *naktipiečiai, šalikelė,* Rt. (убочина, „žmonės *šalikele ėjo*" — ne kelio viduriu); *eglišakė,* Žm.; *arkliganis,* Žt. („nuslinko prie dvaro *arkliganio*"); *žvakigalis, šonikaulis,* Pn.; *savižemis* (ir „savažemis"), Rt.; *savitarpis,* Sln. („žmonės ėmė *savitarpy,* savo tarpe šnekėti");

c). *viršugalvis, aludaris* (alaus darytojas, J. ž.), *bernurakis,* Pn. („laukė ligi *bernurakio* — ligi tam tikro laiko, kada bernai vietas maino"), *tarpupirščiai, terpupirščiai, tarpušventis, terpušventis,* Rt.;

d). *abypusiai, abyšaliai,* Pr.; *abyšalė,* Kp., Ds. (сукрой); *darbylaikis,* Žm.; *darbymetis; meškerykotis, prekymetis* (Jahrmarkt), *saldymedis* (Lakritzenholz);

e). *pelėkautas,* Pn. (мышеловка); *saulėtekis, upėtakis* (Flussforelle, pstrąg), *žemėvilka,* Žm. („žemėvilka pavažoms paėda");

f). *bandodaržis, bandotakis* (žr. J. ž.), *dienovidis,* Žm. („vasarą *dienovidžiu* labai šilta"); „susitiko *kaktomušais*", Žm.; *pečiomentė,* Žm. (лопатка); *sienotarpis,* Žm. („barzdą įkišo į *sienotarpį*"); *šikšnosparnis* (šikšnys), *šilovarnis,* Žm. (žalvarnis, žalivarnė); *musomiris,* Pr.; *saulolydis,* Žt. („vartės ligi *saulolydžio*"); *saulosėdžiai,* Rt. („sėdančios" saulės spinduliai); *vaivorykštė,* Rt. (orarykštė, laumės juosta); *keliolika, penkiolika...*

Balsė e šiam reikalui niekur nevartojama: imama čia ne e, bet a po kietos *(ugnavietė)* arba minkštos *(ugniakuras) balsės;* tokių žodžių, kaip „did e turtis, stat e kalbis", lietuviai niekur nesako.

Į Redakcijos žodžius: „Kodel būtinai reikėtų rašyti *ugniagesys, ugnikalnis, ugniakalnis,* o ne *ugnekalnis,* kaip „Vilty" ligi šiol buvo rašoma (žr. № 11, pst. 38)?" — po to, kas čia parašyta, tiek tereikėtų, man rodosi, pasitaisant atsakyti: būtinai rašyti *ugniagesys, ugnikalnis, ugniakalnis* nėra reikalo; reikėtų rašyti *ugnagesys* (arba *ugniagesys, ugnigesis, gesytojas*), *ugnikalnis* (arba *ugnakalnis, ugniakalnis*). *„Ugnegesys, ugnekalnis"* pradėta rašyti „Viltyje" neseniai.

2). Vokiečio pavardę, kurią patys vokiečiai rašo „Sanders", parašiau, lietuviškai rašydamas, su Z žodžio pradžioje („Ciesorius *Zandersą* generolu pakėlė"). Redakcija man prikiša: „Rodos nėra jokio reikalo Sanders'ą daryti Zanders'u. Rašant euro-

pėjiniai Sanders, tegul vokietis skaito kaip Zanders, lietuvis kaip Sanders, — skirtumas mažas; parašius gi Zanders, bus vardo sudarkymas. Jei rusai, neturėdami lotynų ženklų, nežmoniškai sudarko europėjinius vardus, tai jie pateisinami tuo, kad be tokio darkymo negali apsieiti. Lietuviai gi, turėdami visoje Europoje priimtas lotynų raides, o darkydami europėjinius vardus, parodytų irgi tik savo pauperumą (žr. № 7, pst. 10)."

Čia reikėtų elgtis, man rodosi, ir mums europietiškai — rašyti taip, kaip rašo Europos žmonės. Europiečiai* lenkai ir vokiečiai mūsų pavardes *Pyplys, Zaunius, Gailiūnas, Basanavičius,* rašo, kiek esu pastebėjęs, taip: *Piplis* (lenk.), *Pieplies* arba *Piplies* (vok.), *Saunius* (vok.), *Basanowicz* (lenk.), *Bassanovitsch, Bassanowicz* (vok.), *Gajlunas* (lenk.), *Gailunas* (vok.). Ko gi mus moko tie mūsų kaimynai? Jie mus moko, man rodosi, jog ir mes, ieškodami europiečių vardo garbės, vokiečių „Zuckermann'us, Leskien'us, Sauerwein'us, lenkų „Sienkiewicz'us, Dlugosz'us, Jeleński'us", anglų „Shakespeare'us, rusų „Moskvą", rašydami lietuviams, nemokantiems daugybės svetimųjų kalbų, rašyti turėtume tiktai: *Cukermanais, Leskynais, Zauerveinais, Senkevičiais, Dlugošiais, Jelenskiais, Šekspirais, Maksva* (Maskva)...

Del šitos priežasties esu linkęs rašyti ir — *„Caberno* (arba *Saverno*) miestas (žr. № 10, pst. 30), *Reiterio* agentūra" (žr. № 9, pst. 17).

Mūsų senovės vardus rusai, kad ir neturėdami lotyniškų raidžių, geriaus parašydavo, nekaip vokiečiai ir lenkai, mokėję tuomet ir lotyniškai rašyti. Čia ne abėcėlės yra kaltė...

IX. Lyg sintaksės, lyg stilistikos mažmožėlis.

1). Tam tikroje vietoje mano buvo įrašytas pasakymas „kerta *iš akies* (=akies nurodymu, kaip akis rodo, na oko)". Tą žmonių kalbos sakinėlį turiu įsirašęs iš Veliuoniškių kalbos. Del šito sakinėlio Redakcija man prikiša: *„Kerta ne iš akies,* bet *iš peties, nuo peties*; kerpa (rėžia) gi, taip, *iš akies, nuo akies"* (žr. № 9, pst. 15).

To skirtumo niekur nebuvau girdėjęs ir todėl čia, gali būt, ir suklydau.

---

* Galima būtų sakyti, tur būt, ir „europėnai, airopėnai..." (plg. „Kupiškėnai, Anykštėnai").

Tik viena nesuprantu: kuo remdamosi Redakcija taip griežtai tvirtina, kad žmonės, sakydami *„rėžia* iš akies", nesaką betgi *„kerta* iš akies?"

2). Mano buvo parašyta: „pasveikino karalių *Naujųjų Metų"*. Redakcija del to pasakymo kláusia: *„Turbūt Naujų Metų dieną.* Jei taip, tai bene geriau būtų: *Naujuose Metuose, varduvėse?"*

Ne, ten buvo tyčia pavartotas kilmininkas. Kur žmonės sako: „Sveiki sulaukę *N. Metų!*", ten turėtų sakyti, man rodosi, ir „sveikinu *N. Metų"* (pilnai sakant: „sveikinu sulaukus N. Metų"): čia „sveikinu" = tariu „Sveikas sulaukęs", linkiu laimingų *N. Metų*. Antra vertus, augštaičiai sako: *„Ko, ko meto* jie dabar skambina, ar *pietų, mišių"*? Ar nesakys ir *„Ko, ko meto* jie dabar sveikina tą žmogų?"

Sveikinti *Naujuosiuose Metuose* arba per *Naujuosius Metus* yra kas kita: taip sakant, pažymima būtų tiktai, kada, *kuriuo metu* tat daroma. Pasakymo *„sveikinu su N. Metais"* išteisinti niekaip nemokėčiau.

Daiktavardžio „varduvės", padaryto iš tokio-pat daiktavardžio „vardas", lietuvių kalboje negali, man rodosi, būti (tėra *vardo diena, vardádienis, vardinės*).

3). Mano parašyta buvo: *„G — vos* teisėju vyriausybė paskyrė *M — lės* teismo sekretorių." Redakcija del mano *„G — vos* teisėjo" šit ką rašo: *„Garlevos teisėjas* tai toks, kuris Garlevą teistų, kaip kad *Maskvos, Peterburgo, Berlino profesorius* būtų toks, ką (=kur, kurs) Maskvai, Peterburgui, Berlinui lekcijas skaitytų, ar šiaip tuos miestus, kaipo tokius, mokytų, arba turėtų juos savo mokymo, tyrinėjimo objektu... Negi galima sakyti: *Maskvos lietuvių kalbos profesorius* arba *lietuvių kalbos Maskvos profesorius,* t. y. statant viename linksny mokymo objektą ir vietą; pirmame žodžių sugretinime kyšo aiški nesąmonė, nes išeina, kad Maskvoje esama kokios tai savotiškos maskvietiškos lietuvių kalbos; antrasis sugretinimas skamba sklandžiau, betgi ir ne ganėtinai aiškiai, nes rodosi, kad tasai profesorius drauge ir *lietuvių kalbos* ir *Maskvos* mokina. Pasakius gi *lietuvių kalbos profesorius Maskvoje* viskas ganėtinai aišku. Todel ir neminint mokymo objekto reikėtų sakyti *profesorius Maskvoje, Peterburge* ect., o ne *Maskvos, Peterburgo* etc. *profesorius,* ir *teisėjas „Garlevoje,* o ne *Garlevos teisėjas,* nes, ištikrųjų, tasai teisėjas neteisia *Garlevos* nė kaipo vienatos, nė

kaipo kolektivo; *Garleva* tik vieta, kurioje teisėjas veikia,*o vieta pažymima vietininku*" (№ 10, pst. 24).

Prieš šituos žodžius daug kas reikėtų pasakyti, taip jie keisti, nepaprasti: visu savo mokslu jie eina prieš *visas* mūsų kalbos gramatikas, prieš visokius žmonių kalbos dėsnius!

Redakcija lyg norėtų, kad būtų rašoma: „*Teisėju G—voje* vyriausybė paskyrė *M—lės teismo* sekretorių." Bet taip nugalvojusi apie „*vietos* pažymėjimą", Redakcija turėjo, nuosakiai elgdamosi, rašyti ir „paskyrė *teismo M—lėje* sekretorių" arba „paskyrė sekretorių *M—lėje teisme*", nes ir „*M—lė* ir *teismas* yra čia tik vieta, kurioje dirba teisėjas, o *vieta pažymima vietininku!*"

Redakcijai rodosi, kad pasakymas „teisėju *G—voje* vyriausybė jį paskyrė" esąs aiškesnis, suprantamesnis. Bet kas lietuvių kalbos nesupranta, tam ir šitas pasakymas bus ne visai aiškus: tūlas gali pamanyti, kad čia žodis „*G—voje*" rodo tik vyriausybės darbo, skyrimo vietą („vyriausybė *G—voje paskyrė* teisėju M—lės sekretorių").

Veliuoniškių dainose yra sakinys: „*Veliuonos* mokiniai gromatėlę rašė." Ar gi „*Veliuonos* mokinių" vietoje turėtų čia būti „mokiniai *Veliuonoje*", nors pasakymas mokiniai „*Veliuonoje* rašė" reiškia ką kita?!

Ką čia Redakcija vadina *vietos pažymėjimu* sakinyje, yra tiktai *nederinamasis* sakinio *pažyminys*, kurs reiškiamas mūsų kalboje, kaip yra žinoma, labai įvairiai. Bet iš visų šios rūšies kalbos pavyzdžių, kurie įrašyti mano sintaksės dalelėje (p. 33), nė vienas nepateisina minėtųjų Redakcijos pastebėjimų, o kitų, savų pavyzdžių, paimtų iš žmonių kalbos arba iš šiaip-jau ištikimų šaltinių, Redakcija, deja, visai neduoda! Ar gi negeriaus buvo išdėstyti eilė žmonių kalbos pavyzdžių, iš kurių būtų aiškių-aiškiausiai matyti, jog mano „G—vos teisėjas" arba pačios „Vilties" rašomasis dienraščio skiltyse „*Maskvos* profesorius" ištikrųjų — yra nesąmonė?

Savo nuomonei ar tik nustebimui pateisinti duodu šiuo tarpu ir kelis kalbos pavyzdžius.

1). *Trejų metų* sūnelis, *mano trejų metų* sūnelis, *mano dėdės trejų metų* sūnelis. 2. *Kiaulių* piemenė, *klebono kiaulių* piemenė, *Sintautų klebono kiaulių* piemenė. 3. *Rugieniaus* bernas, *Rugieniaus* liuosininkas (įnamys), *Rygiškių Rugieniaus* bernas, *Rygiškių Rugieniaus liuosininko* sūnus. 4. Čia buvo ir vienas

Kauno gydytojas (gydytojas, kurs ne „Kauną gydo", bet *Kaune nuolat* gyvena); čia buvo ir vienas *akių* gydytojas, vienas *Kauno akių* gydytojas (gydytojas, kurs *Kaune* akis gydo). 5. *Beduonių* mokykla ne geriausia. 6. Buvo atvažiavęs ir *Beduonių, Sintautų, Plokščių* mokytojas, klebonas. 7. *Nakties* darbai — *dienos* juokai (bet „dirbama, juokiamasi *naktį, dieną*"). 8. Nei daug, nei máža *šios dienos* darbelio (bet „dirbama *šią dieną, šiandien*"). 9. Ir verkdama ėmė pasakoti *šios dienos* atsitikimą (bet „atsitiko *šią dieną, šiandien*"). 10. *Miesto* gyvenimas ne visiems geras (bet „gyvenama *mieste*"). 11. *Šiaulių* gyvenimas (bet „gyvenama *Šiauliuose*") ir jam patiko. 12. Visus *savo žemės* turtus (всѣ свои земельныя владѣнія, всю свою земельную собственность) jis bažnyčiai paskyrė.

Redakcija apie mūsų kalbos dėsnius bus čia labai neatsargiai *lyg* nelietuvio lūpomis nusakiusi. Pasakymas: „mačiau ir lietuvių kalbos profesorių *Maskvoje*" galėtų reikšti ir ką kitą, ne būtinai tą, ko šiuo tarpu norėtų Redakcija. To pasakymo prasmė galėtų būti ir tokia: „mačiau ir lietuvių kalbos profesorių, būdamas *Maskvoje.*"

Turėdamas galvoje visa, kas čia pasakyta, — įrašytus čia augščiaus kalbos sakinius ir kitus tolygius mūsų žmonių kalbos pavyzdžius, — pats aš ir toliaus sakysiu: mačiau ir *lietuvių kalbos* mokytoją, mačiau ir *M—lės* mokytoją (mokytoją, tarnaujantį, dirbantį *M—lėje*), mačiau ir *M—lės lietuvių kalbos* mokytoją (mokytoją, kurs, gyvendamas *M—lėje,* moko mūsų vaikus lietuvių kalbos).

X. Kaip nereikėtų kritikuoti.

Tam tikroje minėtųjų „Kalbos dalykų" vietoje mano pasakyta: „Aš, tikrai sakant, nesuprantu, kaip gali žmogus *vesti energinai* ir *tvarkiai* susirinkimą. Kalbu visai gerai rusiškai ir tikrai žinau, jog rusas negalėtų pasakyti: (онъ) велъ собранiе, руководилъ собранiемъ весьма энергично и порядочно... Pats sakinys: „susirinkimą vedė labai energinai ir tvarkiai", nekalbant apie du jo netikusiu čia žodžiu, yra dirbte padirbtas, nepataisomas, jo mintis tamsi, neaiški" (žr. Nr. 11).

Del šitų savo žodžių man teko gauti „Viltyje" keli visai netikėti, be galo keisti priekaištai.

1). Pasakiau tenai, jog rusas nesakytų: „руководилъ собранiемъ весьма энергично и порядочно." Mano buvo norima pa-

sakyti, kad rusas pabrauktųjų žodžių nepavartotų šiam reikalui greta vienas antro. Redakcija man į tą atsako (№ 11, pst. 40): „Jeigu sakoma: руководилъ собраніемъ вяло, tai kodel būtų nesakoma энергично?“ Dar kartą pasisakau: mano buvo parašyta, kad rusas nepasakytų „руководилъ энергично и порядочно“. Sako ar nesako rusas „руководилъ энергично“ — mano apie tą dalyką nė kalbama nebuvo.

2). Mano buvo pasakyta: „Pats sakinys: «susirinkimą vedė etc.» yra dirbte padirbtas, nepataisomas, jo mintis tamsi, neaiški.“ Taigi kalbėjau *apie sakinio* netaisyklingumą, tamsumą: lietuvis greta nesustatys, mano nuomone, *pasakymų* — „*energinai* ir *tvarkiai* (vedė susirinkimą)“, tokio sudurtinio sakinio nemokėčiau kita kalba nė išversti trumpai.

Bet Redakcija, lyg nesuprazdama mano žodžių, štai ką rašo (pst. 42):

„Tai vadinas, lietuviams nelemta turėti žmonių, kurie įstengtų *energingai* susirinkimuose *pirmininkauti* (resp. susirinkimus *vesti*) ir juose gerą *tvarką nulaikyti*. Ar gi jau visi lietuvių susirinkimai turi eiti amžiname *susnūdime* ir *betvarkėje* (ar *netvarkoje*)? Būtų labai apgailėtina.“

Kas čia yra — nesusipratimas ar tik pajuokavimas? Aš kalbu *apie sakinio* netaisyklingumą, o Redakcija, man atsakydama, *apie energingus*, išmintingus draugijų *pirmininkus* terašo ir nori tikėti, kad mums, gali būt, lemta būsią jų susilaukti!! Ar ne geriaus buvo paimti du tikrai žinomu žmonių kalbos sakiniu, vieną su žodžiu „energingai“ antrą su žodeliu „tvarkiai“, ir parodyti, kad šių žodelių sustatymas, kurį aš išrandu minėtame sakinyje peiktinu, taisytinu, yra, priešingai, visai taisyklingas, žmoniškas? Būtų ir rašymo mažiaus buvę, ir skaitytojai daugiaus naudos turėtų.

3). „Vilties“ № 55-ame, kur yra kalbama, tarp ko kita, ir apie nelaiminguosius mano „Kalbos dalykus“, yra del minėtojo kalbos mažmožio iškelta aikštėn dar kita mano „nesąmonė“. Išeina, kad aš tvirtinąs, jog „nebegalima *esą* vesti susirinkimų (draugijos, redakcijos)“! Niekur aš to nėsu sakęs, niekur nėsu nė mėginęs to pasakyti.

Jei kartais papeikčiau pasakymą: „jis man raštelį parašė *tvarkiai* ir *gerai*“, tad savo papeikimu niekam dar teisės neduosiu sakyti, kad aš niekinąs ir pasakymą: „jis *man raštelį* parašė“!

Kuo vardu šitas mano kritiko pasielgimas, — pasakyti čia nė nemokėčiau: mano žodyne tam tikro žodžio, tiesiog, trūksta.

4). Tam pačiame numeryje (55) yra dar vienas mano keistas „išradimas": aš liepiąs, kad būtų rašoma ne „jokiu būdu, nė kokiu būdu, niekaip", bet „nieku būdu". Straipsnio autorius rašo: „Kiek jau metų buvo geras tasai „jokiu (tokiu) būdu". Niekam nė į galvą neparėjo „tam vargšui" išsinešdinti iš mūsų kalbos! Garbus* kalbininkas, kurs tai „išrado", sakosi, kad jo močiutė taip sakydavusi. Gerai. Bet kodel gi tik *pernai* ši naujiena *parodyta*?... Kai visa Lietuva kurią išraišką vartoja, tai *vienos močiutės* autoritetas gal turėtų nusileisti."

Aš, būdamas „altera pars", tiek teturiu paaiškinti:

Druskius rado pernai ar užpernai viename mano straipsnyje pasakymą „nieku būdu" ir ėmė del jo mane barti „Draugijoje". Besiteisindamas „Viltyje" parašiau, kad tas mano pavartotasis pasakymas yra paimtas iš suvalkiečių kalbos, kad taip tebesakanti mano motyna, kad tas pasakymas buvęs žinomas ir seniui Širvydui, kad jis ne mano paties pramanytas... Bet rašyti, kad pasakymas: „jokiu būdu, niekaip etc" yra netikęs, kuo kitu pakeistinas, man nė į galvą niekad neateidavo.

Ši naujiena parodyta *pernai* tik del to, kad *pernai* teturėjau Druskiui del jos pasiteisinti. Bet ir pernai niekam jos nebrukau, tik pats del jos gyniausi.

Kas čia kaltas, kad del tokio niekniekio reikia taip daug kalbėti? Kas čia kaltas, kad kalbininkui ir šiaipjau rašytojui reikia del tokio mažmožio energija gaišinti? Ar neatsakytų kas laikraštyje sąžiningai į šitą mano klausimą?

5). Tame pačiame (55) numeryje yra plakamas dar vienas mano „neužmirštamas" pasakymas. Straipsnio autorius rašo: „Mirsiu — ir neužmiršiu Rygiškių Jono *mokslo keikiamus straipsnius* (žr. „Raš. k. dal.", p. 33), taip jie man įstrigo atmintin! (Tai sekant atsirado pas Vydūną *yra dievo!*)."

Prašyčiau straipsnio autorių, kad „smerčio adynoje" betgi pasigailėtų „garbaus kalbininko", pamirštų tą jo nusidėjimą ar tik „išradimą" ir dovanotų už jį: tuokart bus juk ir svarbesnių dalykų, kurie ne pro šalį bus mirštant galvoje, prieš akis turėti.

Bet kaip iš mano „mokslo keikiamų straipsnių" galėjo atsirasti Vydūno pasakymas „yra dievo", — to vis del to *nieku būdu*

---

* Ar ne „gerbiamasis"?

(dovanok meldžiamasis!) suprasti negaliu. Ar nepaaiškintų kas? Dviem tokiem dalykam, „neužmirštamam pasakymui" ir jo padariniui, sustatyti — vieno noro „pagerbti kalbininką" juk yra, rodosi, permaža!

„Vilties" 55-ame numeryje yra iškeltas aikštėn ir kitų kalbininkų, ne tiktai Rygiškių Jono, keistas „atradimas". Mat daug kas ir dabar rašą: *grąsinti, grąsyti, gręsia, gęsinti, gęsyti* (=grasinti, grasyti, gresia, gesinti, gesyti), mūsų kalbininkai tos nesąmonės ligi šiol nematę ir dar kitiems ją kišę ir tik dabar, „naujausiai", „atradę", kad reikią rašyti *grasyti, gresia, gesyti*.

Čia straipsnio autoriaus, tiesiog, nutolta nuo teisybės. Kalbininkai patys visada rašydavo *grasyti, gresia, gesyti* (be ą, ę), tariamosios nesąmonės (*grąsinti, gręsia* etc.) nė vienas kalbininkas niekam nekišdavo, pačią tą „nesąmonę" jie matydavo ir pirma, *bet liepti* kam-norint, kad ją rašytojai mestų, jie nė valios juk neturėdavo. Kas jų patarimų klausydavo, tas rašydavo *grasyti, gesyti* (be ą, ę).

Kaip skaitytojui rodosi — kam buvo reikalingas šitas nutolimas nuo teisybės? Argi tat netyčia atsitiko?

* * *

Baigiu. Mes esame, matyti, be galo nervingi žmonės. Nė apie paprasčiausią dalyką bešališkai nemokame pasikalbėti; pradėję ką kritikuoti, tuoj imame... savo priešininko kojų apačias čiupinėti, senus jo, būtus ir nebūtus nusidėjimus saviškai aikštėn kelti, jo mintį kraipyti ir tą jo kojų čiupinėjimą, tą jo minčių kraipymą paskui rimtai — savo nuomonės išdėstymu arba „garbaus" autoriaus paklaidų išrodymu vadiname!

Teisingai ir dorai elgtis privalome visi, man rodosi, ir su nekenčiamu žmogum kalbėdami arba apie jį rašydami. Kalbėti su „pagarba" („*garbus* rašytojas...") apie nepatinkamą del ko žmogų ir kraipyti jo žodžius, griauti jų tikrąją prasmę — žmogus, kuris dievą širdyje nešioja, kuriam *dorybė* ir *dora* yra ne vien gražūs pamokslui žodeliai, man rodosi, neturėtų.

Rygiškių Jonas.

[„Vilties" priedas, 1914, Nr. 3 ir Nr. 4]

KALBOS DALYKAI.

Virstant „Lietuvos Žinioms“ dienraščiu, pravartu bus, man rodosi, pažymėti jose šis-tas ir iš vadinamųjų „kalbos dalykų“ — pažiūrėti, ar taip jų rašoma, kaip to norėtų, kalbininko supratimu, žmonių kalba ir imanti iš jos taisykles mūsų kalbos gramatika.

Šitam savo darbeliui pasiėmiau vien penkis pirmuosius „Lietuvos Žinių“ dienraščio numerius.

Čia surašau, senu savo papratimu, kelias dešimtis „Lietuvos Žinių“ parašymų, pabraukdamas vadinamąsias paklaidas, ir tuoj po jų duodu tiek-pat savo pataisymų.

Mano čia paliesta kai-kurios dienraščio gramatikos ypatybės, kurie-ne-kurie jos kalbós žodžiai ir keli rašybos mažmožėliai.

„Lietuvos Žinių“ dienraštis vienoje kitoje vietoje rašo:

I. 1. Žuvo daugiau *šimto* žmonių. 2. Ji pardavė daugiau $^1/_3$ visų *javų*. 3. Ne vėliau *ateinančio rudens* atidarysią amatų mokyklą. 4. Išsausinta daugiau 6 *tūkstančių* dešimtinių pelkių. 5. Eina mėnesinis žurnalas, ne mažesnis 64 *pusl.* 6. Ledas bus ne storesnis 3—4 *colių*. 7. Girdėjosi sprogimas, baisesnis armotų *šaudymo*. 8. „L. Ūk-as“ geriau *visų laikraščių* jiems patinkąs.

Geriau tiktų rašyti:

— 1. Žuvo daugiau, kaip (ne) šimtas žmonių; žuvo per šimtą žmonių. 2. Ji pardavė daugiau, kaip (ne) $^1/_3$ visų javų. 3. Ne vėliau, kaip kitą rudenį, atidarysią amatų mokyklą. 4. Išsausinta daugiau, kaip (ne) 6 tūkstančiai (6 tūkstantys) dešimtinių pelkių. 5. Eina mėnesinis laikraštis, ne mažesnis, kaip 64-rių puslapių. 6. Ledas storumo bus ne daugiau, kaip 3—4 colių. 7. Girdėti buvo sprogimas, baisesnis už armotų, patrankų šaudymą. 8. „L. Ūk-as“ labiau, labiaus už visus kitus laikraščius jiems patinkąs.

II. 1. Miesto duma užjautė *šiam suvažiavimui*. 2. Ne pro šalį butų mums arčiau prisižiūrėti jų *gyvenimui*. 3. Ateina ūkininkas *rišulį* nešinas. 4. Šitas man *intariamu* išrodo. 5. Malonu butų išgirdus *tame klausime* ir jų ńuomonę.

— 1. Miesto duma užjautė šį suvažiavimą (plg. „*alkaną* alkanas teužjaučia“). 2. Mums ne prošalį būtų arčiau prisižiūrėti jų gyvenimo, į jų gyvenimą. 3. Ateina ūkininkas ryšuliu nešinas. 4. Šitas man įtariamas rodosi. 5. Malonu būtų išgirdus del to dalyko (klausimo) ir jų nuomonė (nuomonę).

III. 1. Mašinoje truko „L. Žin." *antgalvis*. 2. Darbininkų vadas dar tebėra palatos rumuose su savo *apgynėjais*. 3. Visų jų prirodomos mokyklos blogosios pusės, tik saujelė tėra jos *apgynėjų*. 4. Žemės pirkties jam *neapsimoka*.

— 1. Mašinoje trūko „L. Žin." antrašas (plg. V, 7). 2. Darbininkų vadas dar tebėra rūmuose, rūmų viduje su savo gynėjais. 3. Visų jų rodomos mokyklos blógosios pusės, tik saujelė tėra jos gynėjų. 4. Žemės pirktis, pirkties jam neišsimoka.

IV. 1. Laikraščiai pilni žinių apie Amerikos *bedarbę*. 2. Prirengimo į *mokytojus* klausimas. 3. Jie daro didelę intaką į liaudies *švietimą*. 4. Į *posėdžius* jie neapsilankydavo. 5. *Pagal jos žodžių* dalykas taip (дѣло такъ обстоитъ): į Panevėžį atvažiavusi kaž-kokia ponia iš Odesos ieškoti sau tarnaitės, ir t. t. 6. Svajojama *pas juos* apie viską. 7. Mokytojai kreipėsi *prie* Šiaulių miesto *valdybos*.

— 1. Laikraščiai pilni žinių apie Amerikos nedarbą (plg. „nelaimė", „neturtas"). 2. Mokytojų rengimo, ruošimo dalykas. 3. Liaudies švietimui jie didelę daro įtaką, intaką, jie labai įtakūs, intakūs. 4. Posėdžiuose jie nesilankydavo, į posėdžius jie neateidavo. 5. Pasak jos (jos apsakymu), visas dalykas taip buvęs: į Panevėžį atvažiavusi, ir t. t. 6. Jų svajojama apie viską. 7. Mokytojai kreipėsi į Šiaulių miesto valdybą.

V. 1. Mokytojų suvažiavimas *užbaigė* savo darbus. 2. Susirinkimą turėjo tuojau *užbaigti*. 3. 12 rublių čionai tekaštuoja pilnas *užlaikymas*. 4. Šita sankalba *užliečia* visuomenės reikalus. 5. Jam daug ką *užmeta*. 6. Suvažiavimas turi *neužtylėti* (mokyklos ydų), nenurodžius kliučių, kurios mokyklai daromos. 7. Šitokiu *užvardymu* pradėjo eiti mėnesinis žurnalas. 8. Nudėjo kalėjimo *užveizdą*.

— 1. Mokytojų suvažiavimas savo darbus baigė (pabaigė, nubaigė, plg. „baigtuvės, *pa*baigtuvės, *nuo*baigos"). 2. Susirinkimą turėjo tuojau baigti, pabaigti. 3. 12 rublių čionai tekaštuoja visas laikymas, išlaikymas. 4. Šita sankalba paliečia visuomenės reikalus. 5. Jam daug ką prikiša, prikaišioja. 6. Suvažiavimas negal nutylėti, nenurodęs kliūčių, kurios daromos mokyklai. 7. Šitokiu vardu, šituo antrašu pradėjo eiti mėnesinis laikraštis (plg. III, 1). 8. Nudėjo kalėjimo prievaizdą.

VI. 1. Partijų veikimas *mažai* pajudina visuomenės gyvenimą. 2. Radau *nemažai* skaitytojų. 3. Dabar jis rastų *nemažai* ir draugų. 4. Jis *labiausia* pyko.

— 1. Partijų darbas máža teliečia visuomenės gyvenimą (?). 2. Radau nemáža skaitytojų. 3. Dabar jis rastų nemáža ir draugų. 4. Jis labiausiai pyko.

VII. 1. *Draugijiniai* sąrišiai tvirtėja. 2. *Pradinė* mokykla. 3. Šitas dalykas kenks ingijimui *pradinio* mokslo. 4. *Organizacijinis* komitetas. 5. Reikės laikyti egzaminai *mintiniai* ir *raštiniai*. 6. Tą nuomonę teko girdėti iš *tautiniai* susipratusio bajoro. 7. Inpranta į visa *paviršutiniai* žiurėti. 8. Jie *medžiaginiai* aprupinti. 9. Į posėdžius apsilankydavo *vidutiniai* 7—8 daktarai. 10. *Tautiškai-kulturinis* darbas tenai nelengvas. 11. Mes tikim, kad ir šitie bajorai *tautiškai* atgis. 12. *Tragiškas* mokytojo padėjimas.

— 1. Visuomenės, draugijos sąryšiai, ryšiai tvirtėja. 2. Pradedamoji mokykla. 3. Šitas dalykas sunkįs pradedamojo mokslo įgijimą. 4. Organizacijos, organizácinis (organizatorių) komitetas. 5. Reikės laikyti egzaminai atsakomi ir rašomi (atsakomieji ir rašomieji). 6. Ta nuomonė teko girdėti iš bajoro, susiprantančio, kurios esąs tautos (iš bajoro, kurs nusimano lietuvis esąs). 7. Įpranta į visa paviršutinai žiūrėti. 8. Jų gerovė bus aprūpinta; jie bus medžiaginai (?), materijalinai (?) aprūpinti. 9. Posėdžiuose lankydavosi vidutinai, maždaug 7—8 gydytojai. 10. Tautos kultūros darbas tenai nelengvas. 11. Mes tikim, kad ir šitie bajorai susipras esą lietuviai, kad ir šitų bajorų tautos sąmonė atgis. 12. Tragingas, tragėdingas mokytojo padėjimas.

NB. Sakyčiau: „*partinis, nepartinis* laikraštis, jie rašo *partinai, nepartinai* (plg. *galutinis, paskutinis, paviršutinis* ir *galutinai, paskutinai, paviršutinai*)." Šale *istorijos, religijos* turime žmonių kalboje *istorinį, religinį* (plg. „*istorinės, religinės knygos*") ir *istorininką, religininką* (plg. „jis geras *istorininkas, religininkas*" — moka visokių „istorijų", moka istorijos dalykus pasakoti, mėgsta apie religijos mokslą kalbėti, religijos dalykus kitiems išdėstyti). Šale „istorininko, religininko" reikėtų laukti, jei dar nėra, ir *partininko* (jis partijos žmogus, jis *partininkas*).[35]

VIII. 1. Svajojama pas juos apie tai, *kad* ir moterų reikalams skiriamą laikraštį *leisti*. 2. Dabar užtenka mažiausio neaiškumo, *kad sugrąžinti* žmogų atgal. 3. Pradėjo jo ieškoti, *kad inteikus* paliepimą. 4. *Kad išvengus* to, nutarta viršininką kitur perkelti. 5. Valdžia ėmė skirti profesorius *vietoj, kad leidus* juos patiems profesoriams rinkti.

— 1. Jų svajojama leisti ir moterų reikalams skiriamas laikraštis. 2. Dabar, žmogui atgal sugrąžinti, užtenka gana mažiausio neaiškumo. 3. Pradėjo jo ieškoti paliepimui įteikti; ėmė jo ieškoti, kad galėtų paliepimą įteikti. 4. Tam išvengti nutarta viršininkas kitur iškelti. 5. Valdžia ėmė pati skirti profesorius, užuot leidusi juos patiems profesoriams rinktis, rinkties.

IX. 1. Žmonėms *kaip tai keistai* rodosi atskira berniukų ir mergaičių mokykla. 2. Lietgalių tautelė vos iš *kelių dešimties* tukstančių susideda. 3. Išgabęs į Prusus vandens keliu *20 tukstančius* rąstų. 4. Suvažiavimas turi neužtylėti *nenurodžius* kliučių, kurios mokyklai daromos.

— 1. Žmonėms lyg (kaž-kaip, kažin-kaip) keista (nepaprasta) rodosi atskira berniukų ir mergaičių mokykla. 2. Lietgalių tautelės vos kelios dešimtys tūkstančių tėra žmonių. 3. Išgabęs į Prūsus vandens keliu 20-tį tūkstančių rąstų. 4. Suvažiavimas negal nutylėti nenurodęs kliūčių, k. dar. mokyklai.

X. 1. *Ko* mes šiandien regime? Ar neištiesimą perdaug *po darbo našta* sulenktų pečių? Ar ne kovą už teises ir *tvirtas* prie jau laimėtųjų stovėjimas? 2. Turime organizmą, vienu milžino sparnu per Atlanto vandenyną persisvėrusį, *antrą* — Rytuose *nesiliaujančiai* bėginamą.

— 1. Ką mes šiandien regime? Ar ne sulenktųjų pečių perdaug įvargintų išsitiesimą? Ar ne kovą del teisių ir tvirtą laimėtųjų gynimą? 2. Turime organizmą, vienu milžino sparnu per Atlanto vandenyną persisvėrusį, antru — Rytuose nuolat, be paliovos, nepaliaunamai keliamu, skečiamu (?).

XI. 1. *Ačiu* ginčams, kai-kurios rezoliucijos visai negalėjo buti balsuojamos. 2. *Ačiu* politikos sąlygoms, daugelis mokytojų turėjo mesti *mokytojavę*. 3. Pasklydo kalbų, *buk* jis susitinkąs su ta žmona ne namieje. 4. Dabar kalbama, *buk* žmona apsigyveno kitur. 5. Jiems nepatinka Rusijos politika, kuri *buk* norinti su Švedija kariauti.

— 1. Del ginčų kai-kurios rezoliucijos visai negalėjo būti balsuojamos. 2. Del politikos aplinkybių, sąlygų daugelis mokytojų turėjo mesti mokę. 3. Pasklydo kalbų, kad jis susitinkąs su ta žmona ne namieje. 4. Dabar kalbama, kad žmona apsigyvenusi kitur. 5. Jiems nepatinka Rusijos politika, kuri norinti su Švedija kariauti.

NB. Žodžių: *kapstytojauti, mokytojauti,*[36] *rašytojauti, mezgėjauti, siuvėjauti, vežėjauti* — pati žmonių kalba nėra pasidariu-

si, nors *kapstytojų, mokytojų, rašytojų, mezgėjų, siuvėjų, vežėjų* — turime nemáža (plg. „bernas — bernauti, tarnas — tarnauti"). Žmonių kalboje nėra nė tokių žodžių, kaip antai: *artojija, ūkininkija, mokinija, mokytojija,* nors yra sakoma: *lapija* (листва), *vyrija, ponija, šunija.* Kalviams reik atsargiems būti!

XII. 1. Mokykla bus *atidengta*; kursai bus *atidengti.* 2. Mokytojų suvažiavimas *užsidengė.* 3. Pusiaunaktį posėdis *uždengtas* delei netvarkos ir triukšmo.

— 1. Mokykla bus atidaryta, atverta; kursai bus atidaryti, atverti. 2. Mokytojų suvažiavimas užsidarė, pasibaigė. 3. Pusiaunaktį posėdis uždarytas (baigtas, išskirstytas) del netvarkos ir triukšmo.

NB. Atidengiamas tėra puodas ir šiaip jau daiktas su *dangčiu.*

XIII. 1. Eksportas ne mažėja, bet *didinasi.* 2. Ukis pagamina tiek *išdarbių,* kad jų visų patsai sunaudoti neįstengia. 3. Ypač puola geležies *išdirbystė.* 4. Turėjo buti *išguldoma* to krašto kalba. 5. Lietuvių kalbos *neišguldoma.* O labai vertėtų *išguldinėti.* 6. Linkime visiems *ištvermės.*[37]

— 1. Eksportas ne mažėja, bet didėja, ne mažyn, bet didyn eina. 2. Ūkis pagamina tiek dirbinių, jog visų jų pats sau suvartoti neįstengia. 3. Ypačiai puola (menkėja, mažėja...) geležies gaminimas. 4. Turėtų būti mokoma to krašto kalba (kalbos). 5. Lietuvių kalbos nemokoma. O labai vertėtų (priderėtų, privalėtų) mókyti, mokínti. 6. Linkime visiems patvaros.

XIV. 1. *Keli* metai praslinko. 2. *Per tris,* ketverius mokslo metus nedaug ką suteiksi ukio žinių. 3. Perdirbimas pečių *kainuotų* nuo 8 iki 10 rublių. 4. *Kitataučių* mokykla.

— 1. Keleri metai praslinko. 2. Per trejus, ketverius mokslo metus nedaug ką suteiksi ūkio žinių. 3. Krosnių perdirbimas kaštuotų, mokėtų nuo 8 iki 10 rublių. 4. Nerusų mokykla.

XV. 1. Mokyklai vyriausybė davė tik *medžių medžiagą.* 2. *Noriai* prašo duonos griežinėlio. 3. Ledas ant *Nėrio* vis dar nestipras. 4. Viskas *nuodugniau*[38] buvo svarstoma.

— 1. Mokyklai vyriausybė davė tik medžiagą (medžiagos), medžio. 2. Mielai, noroms prašo duonos griežinėlio, riekelės. 3. Neries ledas vis dar nestiprus. 4. Viskas giliau, tinkamiau buvo svarstoma.

XVI. 1. Prekybos *palatą* laiko apstoję policijos buriai. 2. Pradėjo kovą su nedarbo *pasekmėmis* ir džiova. ... 4. Musų kraštui

sieina daugiausia turėti *santykių* su vokiečiais. 5. Valdžiai *prisiėjo* mokykla taisyti. 6. Daug buvo to *prirodymų*. 7. Vokietijos *priešai*[39] galės džiaugties. 8. Jie dar *reiškiau* pabrėžė mokytojų upą.

— 1. Prekybos rūmus laiko apstoję policijos būriai. 2. Ėmė kovoti, pradėjo kovoti su nedarbo padariniais (vaisiais) ir džiova. ... 4. Mūsų kraštui tenka, atsieina, mūsų kraštas gauna turėti daugiausia su vokiečiais santykių. 5. Valdžia gavo mokyklą taisyti, valdžiai teko mokykla taisyti. 6. Daug buvo to išrodymų. 7. Vokietijos, Vokios žemės priešininkai, neprieteliai galės džiaugtis. 8. Jie dar raiškiau, ryškiau, aiškiau pabrėžė mokytojų ūpą.

NB. Sakome „žiūrėsiu, kas iš to išeis, kas iš to *pasidarys*" (ne „seks, paseks"); taigi nereikėtų rašyti nė „žiūrėsiu, kokios to bus *pasekmės*" (=kokie to bus *padariniai*). Sakyti: „mums *prisieina* daug ko matyti" — ėmėme dabar vien rusų prisiklausę (mūsų sėniai nei Prūsų lietuviai taip nesako).

XVII. 1. *Sekantis* suvažiavimas skiriamas už dviejų metų Maskvoje. 2. Suvažiavimo *siekiai* buvo aiškųs. 3. Čia labiausia apsireiškia visuomenės *siekiai*. 4. *Skaito* jį maištininku. 5. Toksai bajoras dažniausiai save lietuviu *skaito*. 6. *Skaitomi* jie, kaipo belaisviai. 7. Jo išrinkimas *skaitosi* demonstracija prieš klierikalus. 8. Mokykla, be skaitymo, rašymo, *skaitliavimo,* turi suteikti ir kitų žinių. 9. Buvo *skaitlingas* suvažiavimas. 10. Suplaukė minia netikėtai *skaitlinga*. 11. Geistina, kad publikos *kuoskaitlingiau* butų. 12. Nieko *stebėtino,* kad visi jį mato. 13. *Svarbiausių* dalykų tardytojas V. Sereda nutarė šaukti tieson 83 advokatus.

— 1. Kitas suvažiavimas skiriamas po dvejų metų Maskvoje. 2. Suvažiavimo siekimai, norai buvo aiškūs. 3. Čia labiausiai reikšdinas, išeina aikštėn visuomenės siekimai. 4. Jį laiko maištininku. 5. Toksai bajoras dažniausiai save lietuviu laiko, dažniausiai lietuviu statos. 6. Jie laikomi belaisviais, juos per belaisvius laiko, jie belaisvių vietoje yra. 7. Jo išrinkimas laikomas, jo išrinkimą laiko demonstracija klerikalams, prieš klerikalus. 8. Mokykla, be skaitymo, rašymo, sąskaitojimo, turi duoti ir kito mokslo. 9. Buvo didis, gausus suvažiavimas (plg. „ir ėjo su juo tūli mokytiniai jo ir minia *gausi*", Dkš.). 10. Suplaukė minia netikėtai gausi, didelė. 11. Norima, kad žmonių, publikos kuo daugiausia būtų. 12. Visai, nė kiek nenuostabu, kad visi jį mato. 13. Didžiųjų, svarbiųjų dalykų tárdytojas V. Sereda nutarė šaukti tieson 83 advokatus.

XIII. 1. Ją gundė išleisti giminaitę *tarnyston.* 2. Suėjo 25 metai jo *tarnystos.* 3. *Patėmijau* vieną gyvenimo dalyką. 4. Visa eilė smulkių, vos *tėmytinų* suvažiavimų. 5. Malonu butų, kad ir amerikiečiai *įsitėmytų* musų banką. 6. Jo atestate iš rusų kalbos *trejukė* stovėjo. 7. *Turtuolė* plėšikė. 8. Ir šioj parodoj valstiečių dailės *tvariniams* skiriama daug vietos. 9. Ten *susitvėręs* yra ir tam tikras žemės ukio komitetas.

— 1. Ją gundė išleisti, kad išleistų giminaitę tarnauti. 2. Suėjo 25-eri metai jo tarnybos, tarnavimo. 3. Pastebėjau vieną gyvenimo dalyką. 4. Visa eilė smulkių, vos tepastebimų suvažiavimų. 5. Malonu būtų, kad amerikiečiai pastebėtų (įsidėtų, dėmėn įsidėtų, įsidėmėtų), pabotų mūsų banką. 6. Jo atestate iš rusų kalbos trys (3) stovėjo. 7. Didžiaturtė, didžturtė, didžpinigė, turtininkė, lobininkė plėšikė. 8. Šioj parodoj valstiečių meno, dailės dariniams skiriama daug vietos. 9. Tenai susidaręs yra ir tam tikras žemės ūkio komitetas.

XIX. Musų *užduotis* labai svarbi. 2. Mokyklos *užsiėmimas* sustojo. 3. Šis įstatymas pradėjo *veikti* neseniai; tie įstatymai jau *veikia.* 4. Miesto duma beveik *vienbalsiai* nusprendė. 5. Po karštų ginčų veik *vienbalsiai* priimta sekanti rezoliucija. 6. Dauguma jų dar sodiečiai, ne *vienasėdininkai.* 7. Ir tie rusai *žino* lietuvių kalbą. 8. Jis musų kalbos *nežinojo.* 9. Šis valdininkas tarnauja vienoje valstybės *žinyboje.*

— 1. Mūsų uždavinys labai svarbus. 2. Mokyklos darbas sustojo. 3. Šis įstatymas įvestas neseniai, nesenai; tie įstatymai jau įvesti. 4. Miesto duma beveik vienu balsu nusprendė. 5. Po karštų ginčų veik (beveik, mažne) vienu balsu priimta ši rezoliucija. 6. Dauguma jų dar sodžiais gyvena, ne vienasėdžiais. 7. Ir tie rusai moka lietuvių kalbą. 8. Jis mūsų kalbos nemokėjo. 9. Šis valdininkas tarnauja vienoje valstybės valdyboje.

XX. 1. Tautos *jiegos.* 2. Su *juomi* kalbėjosi. 3. Juos visur *pastebiame.* 4. Visus *trobėsius* sugriovė. 5. Musų *sąrišiai.* 6. Seniau *ko nę* visi jie didžiuodavosi lenkų kalba. 7. Jiems *kalbanties* atėjo ukininkas.

— 1. Tautos jėgos. 2. Su juo kalbėjosi. 3. Juos visur pastebime. 4. Visus trobesius sugriovė. 5. Mūsų sąryšiai. 6. Seniau kuo ne, kuone visi jie didžiuodavosi lenkų kalba. 7. Jiems kalbantis, besikalbant atėjo ūkininkas.

Ką gi mums sako visi šitie pastebėjimai del „Lietuvos Žinių" kalbos?

Atsakydamas į šitą klausimą, turiu pirmiausia pažymėti, kad „Lietuvos Žinių" kalba dabar žymiai geresnė, nekaip kad pirma buvo, kad dienraščio dabar, šiaip ar taip, ir kalbós gerumu pradėta rūpintis. Antra, ne visi dienraščio bendradarbiai, ką rašydami, vienoda rašo gramatika. Vieni rašo: „žmonės kovoja su *bedarbe, atidengė* mokyklą, *pradinė* mokykla, musų *uždaotis*, visi *vienbalsiai* nusprendė", kiti visai taisyklingai — „žmonės kovoja su *nedarbu* (ir jo padariniais), mokyklą *atidarė*, *pradedamoji* mokykla, *uždavinys*, visi *vienu balsu* nusprendė". Vienų rašytojų kalboje žodis „bedarbė" reiškia „bezrobocie", kitų „bedarbis, —bė" tereiškia žmogų, neturintį arba metusį darbą.

Reikėtų, man rodosi, rūpintis, kad vieno laikraščio rašytojų vienoda būtų visų kalba, kad jie vien stiliumi tesiskirtų nuo vienas kito. Taip yra rusų, taip yra ir lenkų laikraščiuose. Ir mūsų rašytojams reikėtų rimtai į savo darbą žiūrėti.

Kalbėdamas apie smulkmenas, turėčiau šit ką pažymėti. Dienraštyje tuo tarpu atsitinka kartais ir a) ne labai aiškių, nors trumpų pasakymų (plg. V, 4; VI, 1), b) pasakymų bet-kaip išreikštų, panašių į nepaprastas spaudos paklaidas (plg. IX, 1—4) ir c) tokių gana ilgų pasakymų, kurie, tarp ko kita, perdaug augštu, ne visai geru, ne visai taisyklingu stilium yra išreikšti (plg. X, 1 ir 2). Šitos rūšies „páklaidos" prastam žmogeliui, — o šis turi pirmiausia rašytojui rūpėti, — ne visai bus suprantamos; jos nelengva ir ištaisyti. Žmogui, žinoma, sunku būtų suprasti, ką reiškia ir dienraščio vartojamas „žmogus, *tautiniai (tautiškai) susipratęs*". Kad šitoks pasakymas tektų mums versti iš lietuvių kalbos į kitą, sunku būtų, žinoma, „savas" tas pasakymas ir išversti.

Mano rašyba čia kiek skiriasi nuo „Lietuvos Žinių" ir „Draugijos" rašybos. Aš čia, kaip ir visur, skiriu rašyboje: *būtas, pūsti, trūkti* nuo *butas, pusti, trukti;* rašau „visa *pirtis*, visos *pirtys*, vienas *sūnus*, trys *sūnūs*". Tos rašybos kitiems brukte nebruku (visi mes laukiame dar pasirodant rašybos vadovėlio), bet prašyčiau, kad man, kaip kalbininkui, apie kalbos dalykus leidžiama būtų kalbėti šiuo tarpu sava rašyba naudojantis: „Lietuvos Žinių" rašybos neužtenka visiems kalbos galams išreikšti.

Straipsnį baigiu „Rašomosios kalbos dalykų" žodžiais:

„Rašydamas šiuos pastebėjimus, viena tenorėjau: norėjau, kad laikraščiai ir rašytojai (rašau čia ne vienų „Lietuvos Žinių“ adresu) šitais pastebėjimais, *kur su jais sutinka,* tolesniam laikui ir naudotųsi.“

Gr. *1914 m. sausio 12 d.*

Rygiškių Jonas

[„Lietuvos žinios“, 1914, Nr. 12, 13 ir 14]

KALBOS DALYKAI.

„Liet. Žinių“ 106-ame N-ryje yra labai įdomus man straipsnis. Jam duotas vardas — „Gimtosios kalbos reikalu“. B[40], jo autorius, pats būdamas, matyti, nekalbininkas, smarkiai bara mūsų inteligentus, dabartinę jų kartą, kad ji pati biauriausiai darkanti, naikinte naikinanti savo gimtąją kalbą, — kad ji griaute griaunanti pačią didžiąją, jau paskutinę „Lietuvos pilį“.

Autoriui ištikrųjų, matyti, parūpo toji „pilis“. Jis norėtų, kad ir kiti mūsų inteligentai imtų ta „pilimi“, kaip reikiant, rūpintis — norėtų, kad susidarytų bent tam tikras tos „pilies“ saugotojų būrelis, kad mūsų kalbininkai (Rygiškių Jonas arba kitas kuris) apsiimtų vienoje kitoje vietoje papasakoti tiems „paskutinės pilies saugotojams“, kaip ir kas daryti, kad taip baisiai negriūtų toji paskutinė Lietuvos „pilis“...

Savo straipsnį autorius baigia žodžiais: „Galvokime, rūpinkimės, kaip geriau savo gimtosios kalbos išmokti. Jei tikrai panorėsime ir dalyko svarbą suprasime — nebus sunku savo dabartinį apsileidimą pataisyti.“

Puiki, graži mintis! Jei tuo nepasirūpįsime dabar, jei patys nesusiprasime dabar pat negerai darą, tą pilį griaudami — paskui, po kiek laiko, šis didžiosios pilies griovimas labai bus sunku ir atitaisyti.

Pats aš daug esu apie šį dalyką kalbėjęs, daug kam esu, turi būt, jau ir įkyrėjęs, — taigi daug čia nė nekalbėsiu.

Šios rūšies pavojus, ar šiaip ar taip, tikrai mums artinasi. Kad lenkams rusams imtų kas rašyti laikraščiuose taip, kaip mes saviems žmonėms kad rašome, tie laikraščiai neturėtų juose — nė skaitytojų: tenai žmonės dar neatpratę nuo savos kalbos dėsnių, dar moka atskirti, kas lenkiška rusiška, kas visai

jiems svetima, jie moka dar saviškai galvoti, ir laikraščio parašyto biauria, darkyta, neįmanoma kalba — tie žmonės nė neskaitytų.

Jei susidarytų gimtosios kalbos saugotojų būrelis, kurs rūpintųsi pirmiausia, kad pagerėtų palengvėtų mūsų laikraščių kalba, ir tų ypačiai laikraščių, kuriuos skaito mūsų jaunimas, moksleiviai, aš pirmas apsiimu, kuo galėdamas, tam būreliui padėti — paskaitomis, pamokomis, patarimais ir kuo kitu. Tik dar kartą sakau: tuo reikia, kol nevėlu, rūpintis.

Šia proga pasinaudodamas, pataisau ir kelias šių dienų laikraščių kalbos paklaidas.

„Liet. Žinios" ir kiti mūsų laikraščiai dažnai parašo:

1) Negerai *žino* (=moka) dabartinė inteligentų karta savo kalbą. 2) Mūsų vaikai mokosi *kitataučių, kitatautiškose* (=nelietuvių, ne savose) mokyklose. 3) *Neužilgo* bus ir didžioji Šiaulių *gegužinė, gegužynė* (=netrukus bus ir didžiosios Šiaulių gegužinės, plg. „išleistuvės, įkurtuvės, sekminės, petrinės, Joninės" — vis daugiskaita). 4) *Už kelių dienų* (=po kelių dienų) ir tárdytojas pasirodė. 5) Reikėtų tas darbas *sistematiniai* (=sistematinai) dirbti, varyti. 6) *Pas mūsų tinginių pančius* nei laiko nėra mokytis (=mūsų tinginių pančiai nė laiko neturi, nė neatspėja mokytis).

Kodel nereikėtų rašyti taip, kaip čia parašyta, papasakosiu ir išdėstysiu, jei kam neaišku, tam tikrose „paskaitose" — tam žmonių būreliui, kurs ims tikrai rūpintis, kad toliaus nebebūtų taip biauriai inteligentų darkoma mūsų rašomoji kalba.

Ryg. Jonas.

[„Lietuvos žinios", 1914, Nr. 111]

KALBOS DALYKAI.

(Laiškas mūsų laikraščių redakcijoms).

Savo straipsnyje, patekusiame į 111-tąjį N-rį, beskubėdamas rašyti, daug ką nutylėjau, daug ko nepasakiau. Tą savo paklaidą dabar atitaisau — pasakau dar vieną kitą man rūpimą dalykėlį.

Pradėsiu nuo „L. Žinių" kalbos.

„Liet. Žinių" 109-ame N-ryje radau įvairiose vietose daug ką netaisyklingai parašyta. Tenai, tarp ko kita, rašoma:

I. 1. Pas vieną *dvarponį* susirinko daug svečių. 2. *Dvarponijos* atstovai. 3. Kai-kurie *inteligenčiai* asmenįs. 4. Yra visokių *išdirbinių*. 5. Išdavė *nuomon* malūną. 6. *Pirmyneigos* mes negalime bijoties. 7. Jis laikraštyje *prirodinėjo*, kad J-kis buvo užmuštas Č-nės bute. 8. Su jo *prirodinėjimais* sutiko ir vyriausybės atstovas. 9. L-čių *sandarbininkų* ir redaktorių bylos. 10. Prašome mūsų *sandarbininkų* atsiųsti į redakciją savo adresus. 11. Jų *sauvalei* kelio neužkirs. 12. Visų vienodi *siekiai*. 13. Jis *skaitėsi* lietuviu. 14. Valdininkai *sunaudos* tuos pinigus, kaip norės. 15. *Šaritkų* bažnyčia. 16. Valstiečiai *užganėdinti*... senąja aptieka daug kas *neužganėdintas*. 17. Regėjo *neužsiganėdinimą*. 18. Mergaitės sakosi nė rašybos *nežinančios*.

Daug geriaus tiktų rašyti:

1. Pas vieną *dvarininką* susirinko daug svečių. 2. *Dvarininkų* atstovai. 3. Kai-kurie *inteligentai, inteligentiškiai* (plg. „vyrai ir vyriškiai, moters ir moteriškės"). 4. Yra visokių *dirbinių* (plg. „siuvinių, mezginių"). 5. *Išnūomojo* malūną. 6. *Pažangos*, progreso mes negalime (neturime) bijoti. 7. Jis laikraštyje *rodė, rodinėjo* (доказывалъ, старался доказать), kad J-kis buvęs nužudytas, nudėtas... Č-nės bute. 8. Su jo *išrodymais, išrodinėjimais* sutiko ir vyriausybės atstovas („jis *išrodė, parodė* =онъ доказалъ...). 9. L-čių *bendradarbių* ir redaktorių bylos. 10. Prašome mūsų *bendradarbius (bendradarbių)* atsiųsti... 11. Jų *savivalybei, išdykavimui*... kelio neužkirs, neužstos. 12. Visų vienodi *siekimai*, vienodas *tikslas*. 13. Jis *laikė save, buvo laikomas* lietuviu. 14. Valdininkai suvartos tuos pinigus kaip tinkami, kaip norės („ką *naudojau, sunaudojau*" =wyzyskiwałem, wyzyskałem kogo; „mūsų *naudotojai*" = nasi wyzyskiwacze). 15. *Šaričių* bažnyčia. 16. Valstiečiai *patenkinti*... senąja aptieka daug kas *nepatenkinti, nepatenkintas*. 17. Regėjo *nesitenkinimą, nepasitenkinimą (nesitenkinant, nepasitenkinus...)*. 18. Mergaitės sakosi nė rašybos *nemokančios*.

II. 19. Jų tarpe *kįlo visokie sumanymai*. 20. Prisiminkime tą programą, *kurią buvo paskelbta* anų metų *ministeriais liberalais*. 21. Svarba *tame, kad gyventi* visa savo esybe. 22. *Kaltina* jį malūnininkas *pajėmime* iš jo 5 rublių. 23. Areštuota 107 metų senutė, *intariama valkiojimos* ir *elgetavime*.

— 1. 19. Jų tarpe *kilo visokių sumanymų*. 20. Prisiminkime, atsiminkime tą programą, *kuri* anais metais buvo *ministerių liberalų* paskelbta, apskelbta (kurią skelbė ano meto ministeriai

liberalai). 21. Svarbu *gyventi*, svarbu yra visa savo esybe *gyventi*. 22. *Kaltina* jį *malūnininkas paėmus, kad paėmęs* iš jo 5 rublius. 23. Areštuota, suimta 107 metų senutė, kuri *kaltinama, kad be reikalo valkiojantisi ir duoneliaujanti, elgetaujanti.*

III. 24. Tuos paskyrimus ministeris *patvirtino į 24 valandas*. 25. Jokių reformų *į tą trumpą laikotarpį* Sv.-Mirskis *neįvykino*. 26. Buvo *išventimas į vyskupus*. 27. *Iš tų atsakymų nesidžiaugė*. 28. *Už-sykio daug* raštų gavo. 28-a. *Perspausta* iš „Liet. Ūk-ko".

— 24. T. p. m-ris patvirtino 24 *valandomis, viena diena, ta pačia diena*. 25. Jokių, kokių, nė kokių reformų *tuo trumpu (trumpuoju) tarpu (laiku)* Sv.-Mirskis neįvykino, neįvykdė, nepadarė. 26. Buvo *vyskupo įšventimas*, jo *įšventimas vyskupu*. 27. *Tais atsakymais* nesidžiaugė. 28. *Sykiu (kartu), vienu sykiu (vienu kartu)* daug raštų gavo. 28-a. *Atspauzdinta* iš „Liet. Ūk-ko".

IV. 29. Reikalaukite stotyse „L. Žinių", *kad* tokiu būdu *inpratinti* laikraščių agentus prie laikraščių pardavinėjimo viešose vietose. 30. Buvo daug įvairių suvažiavimų, *kad formuluoti* pamatinius politikos reikalavimus. 31. Prasidėjo vartojimas biauriai *koliojančių žodžių*.

— 29. Reikalaukite stotyse „Liet. Žinių" — pratinkite laikraščių agentus pardavinėti, laikyti mūsų dienraštį viešose vietose; reikalaukite stotyse „Liet. Žinių", kad tuo būdu laikraščių agentai pratintųs, įprastų pardavinėti, laikyti m. d. v. vietose; reikalaukite stotyse „L. Žinių", pratindami tuo būdu... 30. Buvo daug įvairių suvažiavimų pagrindiniams politikos reikalavimams formuluoti (skiriamų p. p. r-ams f-ti). 31. Prasidėjo biaurių (negražių, keikiamų, plūstamų, lojojamų) žodžių vartojimas; ėmė vartoti biaurius (negražius, k-mus, p-mus, l-us) žodžius.

V. Dienraštyje yra sakinių, kurių nemokėčiau nė pataisyti, — taip neaiškus man jų turinys. Iš tos rūšies sakinių čia tris tepažymėsiu.

32. Šiuo tikslu dumon kreipėsi (Kaune) *vokiečių gimnazistų draugija*(?).

33. Kaliniai, sunkiai dirbdami ir naudodamiesi 5%˙ nuo uždarbio jiems valdžios *paskirtųjų* (?), išeidami iš katorgos, gaudavo seniau iki 100 rublių.

34. Kai-kurie *inteligenčiai* asmenįs, nors ir lenkai, bet patarė žinių rinkikams nesirašyti jų *tautiškume*(?).

Argi Kaune yra „vokiečių gimnazistų draugija“, kuri savo reikalais ir į miesto dumą kreipiasi? Antrojo sakinio ar nepagydytų bent kiek pasakymas pabrauktojo žodžio vietoje — „paskirto“? Trečiojo sakinio vietoje, kad jis būtų suprantamesnis, norėčiau, spėte spėdamas, šiaip pasakyti: „Kai-kurie inteligentai... patarė žinių rinkikams (rinkėjams) nerašyti *lenkais“*, tik... bijau, kad tuo „pataisymu“ visos sakinio prasmės neiškraipyčiau.

Keldamas aikštėn šiuos taisytinuosius laikraščių kalbos pavyzdžius, norėčiau šiuo tarpu, kad laikraščių redakcijos ir savų duotų del jų pastebėjimų.

Man pačiam del jų šios telenda į galvą mintys.

1) Ūkininkas, jei ilgai neduoda jam ūkis gerų vaisių, yra pats kaltas. Skųstis kitais žmonėmis, savo darbininkais, ant jų visa bėda teversti — toks ūkininkas, man rodosi, neturi teisės. Kad jo ūkio apyvoka yra, vienu kitu atžvilgiu, vis netikusi ir gerų savo darbo vaisių ūkininkas vis nesulaukia, — jisai vienas tėra kaltas! Jei to ūkininko darbininkai padėjėjai yra vis netikę, jei ūkio darbo dirbti jie kaip reikiant vis nemoka, tad ir čia — kaltas pats ūkininkas tėra: jis kaltas nepasirūpinęs laiku gerų darbininkų padėjėjų susirasti, kaltas yra nepadaręs visa, kas jo ūkio gerovei reikalinga, ir nemokėjęs tos gerovės rasti. Kaltinti vis „aplinkybės“ yra, man rodosi, tiesiok, nepadoru!

Jei kurio laikraščio kalba yra vis „nežmoniška“, netaisyklinga, jei kiekvienas jo bendradarbis rašo kaip tinkamas, jei tie bendradarbiai neišeina nė kalbos vadovėlių kaip reikiant, — tad pati to laikraščio redakcija tėra kalta. Skųstis čia bendradarbių nerangumu ar apsileidimu, skųstis neturėjus gerų kalbos mokytojų ir pačiai prieš kažin-ką „teisintis“ — man rodosi, nepriderėtų.

Laikraštis turi *pats* pasirūpinti, kad jo kalba būtų — lengva, įmanoma, žmoniška, taisyklinga. Laukti, kad tuo imtų rūpintis pačios rusų mokyklos, rimtam žmogui nepriderėtų.

2) Iš kur mokės bendradarbiai žmoniškai rašyti laikraščiui, jei laikraštis savo kalba, visu savo darbo sutvarkymu pavyzdžio jiems gero neduoda?

Redakcija, kuri susitvarkys savo kalbą, turės, man rodosi, pati iš to naudos: netruks ir jos bendradarbiai sekti savo laikraščiu, ims rašyti jam, nusižiūrėję į paties laikraščio kalbą, daug

taisyklingiaus, ir laikraščio redakcija nebeturės tiek daug darbo su visais tais žaliaisiais straipsniais ir straipsneliais, kurie siunčiami dabar į laikraščius, — nes tų straipsnių kalba bus jau vienodesnė, gražesnė, taisyklingesnė, nebereikalaus tiek daug „dailinimo“ iš pačios redakcijos. Geras pavyzdys, kurį nuolat prieš akis matome, daug, ar šiaip ar taip, padaro.

3) Kitados, eidami mokslus, mokėmės, tarp ko kita, ir rusų kalbos. Jos daugiausia išmokome beskaitydami rusų klasikus — rašytojų darbus, parašytus gražia, lengva, įmanoma kalba. Ko gi begalės išmokti, gimtosios kalbos atžvilgiu, mūsų inteligentai ir visa jaunuomenė, kuri, skaitydama dabar mūsų laikraščius, iš jų ir kalbos mokslą eina? Jų, tų inteligentų ir jaunuomenės, kalba, jei ilgai taip patvers, turės nuo mūsų laikraščių — visai sužargonėti!

4) Vienas kitas (B., Nefilologas, Perkūnėlis...)[41] jau pradeda skųstis, kad mūsų inteligentai baisiai darką šnekėdami ir rašydami savo kalbą.

Ar negalėtų pačios mūsų laikraščių redakcijos imti tikrai naudotis savo ir skaitytojų reikalui Žemaitės raštais, „Rašomosios kalbos dalykais“, „Lietuvių kalbos sintakse“ ir kitais tos rūšies darbais, lengvindamos tuo būdu kelią bent tiems inteligentams, kurie savo kalbos norėtų, ir savo laikraščius beskaitydami, pramokti?

5) Mūsų laikraščiai, nesinaudodami skaitytojų reikalui kalbos nurodymais, sunkina darbą ir lietuvių kalbos mokytojams, kuriems tenka dirbti su mokiniais, skaitančiais tuos mūsų laikraščius. Kalba, kurią jie mato laikraščiuose, taip įstringa palengvėle jiems į galvą, jog mokytojas dažnai prieš tat nieko padaryti negali. Be galo skurdu mokytojui aiškinti savo mokiniams, kad iš savo laikraščių jie kalbai tuo tarpu nieko tikrai gera neras, arba kad mūsų laikraščių kalba veikiaus pagadįs jiems jų pačių kalbą, nekaip jos išmokys. Dar skurdžiaus esti mokytojui, kurs savo mokiniams, nemokėdamas meluoti, turi aiškinti, kad mūsų šių dienų laikraščių kalba geryn dabar neina, kad mūsų laikraščiai kalbos vadovėliais patys, ar šiaip ar taip, skaitytojų reikalui nesinaudoja, kad mūsų dienraščiuose rašo kiekvienas dažnai kaip tinkamas, kad mūsų dienraščiams kalba nerūpi...

Kartais del tos laikraščių kalbos uoliam mokytojui tenka su mokiniais ir labai nemaloniai susikirsti (žr. „Viltis“, 1912 m., Nr. 124, str. „Kas čia kaltas“?).

Mūsų laikraščiams, kiek matyti iš jų straipsnių, rūpi, kad mokyklose ir lietuvių kalbos būtų mokoma. Taigi ar negalėtų laikraščiai bent kiek lengvinti ir savos kalbos mokytojų darbą? Kitų tautų laikraščiai savos kalbos mokytojams darbo — nesunkina.

Labai malonėčiau, kad mūsų laikraščiai, kuriems rūpi tautos kalba ir garbė, bent keliais sakiniais atsilieptų į šituos mano pastebėjimus.

Dar geriaus būtų, kad laikraščiai, reikšdami del šitų pastebėjimų savo nuomonę, atsilieptų ir del tų minčių, kurios išreikštos mano ir P. Vaidilos straipsniuose — „Kas čia kaltas"? ir „Del rašto paminklo" (žr. „Viltis", 1912 m., N 124 ir 1914 m., N 87).

Rygiškių Jonas.

[„Lietuvos žinios", 1914, Nr. 120]

1915

KAS ČIA KALTAS?

(Iš nepratusio lietuvių kalbos mokytojo pastebėjimų).

Nuo šių metų ir man teko vienoje vidurinėje mokykloje tapti lietuvių kalbos mokytoju.

Žinojau, kad vienas kitas mokytojas, pradėdamas ko mokyti, pirmiausia „kalbą" savo mokiniams kalba: išrodo jiems mokomojo dalyko reikalingumą, pasako, kaip ir iš ko to reikalingojo dalyko mokytis, tam dalykui — savo „credo" pasisako.

Taip padaryti ir aš turėjau noro, eidamas pirmą kartą į savo mokyklą (pernai lietuvių kalbos mokslo joje nebuvo).

Mokiniams (aukštųjų klasių) pirmiausia pabrėžiau, kad mums, kaip ir kitiems žmonėms, būtinai reikia mokėti savo tėvų kalba, kad jos nemokėdami negalime nė savo žmonėms tikrai naudingi būti, kad to mokėjimo — tokio *tėvų kalbos branginimo* ir *gerbimo,* — pagaliaus ir dievas (ketvirtuoju įsakymu) iš mūsų reikalauja... Pasakiau, jog mums, čia susirinkusiems, daugiausia rūpės taip išmokti savo kalbos, idant savo mintis, ką kalbėdami ar rašydami, reikštume taip, kad mus lengvai suprastų mūsų žmonės ir kad mūsų kalba, ką kalbant ar rašant, eitų visada žmonių kalbos taisyklėmis. Mums reikės, aiškinau, išmokti tokios

rašomosios savo kalbos, kuri sutinka su *žmonių* kalbos taisyklėmis: rašytojui, kad nori žmonių visai suprantamas ir mielai skaitomas, reikia tų pačių žmonių kalbos taisyklės mokėti, reikia ta žmonių kalba ištirti, išnagrinėti. Taigi mokysimės, sakiau, pirmiausia savo *žmonių kalbos*. Bet norint jos kaip reikiant išmokti, reikės, sakiau, skaityti tie mūsų rašytiniai darbai ir darbeliai, kurių kalba itin graži, gryna, aiški, suprantama; reikės skaityti geresniųjų rašytojų darbai, nagrinėti jų kalba; reikės, sakiau, ir tam tikrais „kalbos vadovėliais" naudotis.

Aukštųjų klasių mokiniams, kalbėdamas apie tuos kalbos vadovėlius, nurodžiau, kad mums reikėsią, tarp ko kita, naudotis ir tais mūsų kalbos patyrimais, kurie pastebėti ir išdėstyti K. Būgos „Kalbos dalykuose", Rygiškių Jono „Lietuvių kalbos sintaksėje", Liet. M. Draugijos „Rašomosios kalbos dalykuose"... Aiškinau, kad mūsų rašomosios kalbos reikalas — sudarymas jai (iš žmonių kalbos) taisyklių — šiuo tarpu rūpįs daugiausia vadinamiesiems kalbininkams, kad tie mūsų kalbininkai minėtuose vadovėliuose kelią tas taisykles, kiek įmanydami, aikštėn ir kad mums reikią todel tų kalbininkų nurodymais, šiaip ar taip, naudotis. Sakiau, žinoma, ir tai, kad del vieno kito atskirojo kalbos mažmožio, ne visiems vienodai įmanomo ar įtikimo, galį būti ir esą šiuo tarpu įvairių galvojimų... Ką-ne-ką, šitiems savo pabrėžimams išklostyti, aiškinau ir tam tikrais kalbos pavyzdžiais.

Pats aš, pradėdamas šiuo tarpu mókyti kalbos, turėjau, kaip matysite, labai máža praktikos. Todel mokiau pradžioje vien taip, kaip liepė man mano šaltas, neprityręs protas ir karštas noras tikrai pramókyti savo mokinius tėvų kalbos.

Su mokiniais per pamokas (aukštajame skyriuje) skaičiau *pradžioje* pasakų (ir dainų) rinkinėlį, „Skaitymo knygas" ir „Visuomenės įnamius". Skaitydamas aiškinau, kas buvo mokiniams neaišku, tarp ko kita — ir kuriuos-ne-kuriuos mūsų sintaksės dėsnius.

Netrukus, beskaitydami „Visuomenės įnamius" (Panevėžio mokinių vertimą) mokiniai panoro ir patys imti šį tą versti su manimi iš rusų kalbos. Pagalvojęs, apsirinkęs lengvą, gražų darbelį, tariau sau — mokiniai verzdami mokysis lietuviškai reikšti rusų rašytojo mintis, mokysis versti savais žodžiais ir pasakymais svetimąjį tekstą — taip, kaip to reikalauja jų kalbos taisyklės. Sutikau.

Taisydamas mokinių vertimus, naudojausi, žinoma, ir tais pastebėjimais, kurie išdėstyti aukščiaus minėtuose Būgos ir Rygiškių Jono vadovėliuose.

Paskui, po kiek laiko, pastebėjau, kad tie vertimai šiuo tarpu nieko gera man nelemia: savo tų vertimų taisymu nieku būdu negalėjau įtikti mokiniams, jie, juo toliaus, juo dažniaus išrazdavo, kad man „niekaip negalima" esą įtikti, kad man, ar šiaip vertus ar taip, vis būsią išversta „nelietuviškai"... Jie pyko, pūtėsi, šiaušėsi.

Po kelių pamokų, kiek vėliaus, pasirodė, kad mano mokinių skaitoma ir įvairūs šių dienų raštai, ne tiktai minėtieji kalbos vadovėliai, kad jų skaitoma ir... visoki *laikraščiai.*

Vieną dieną ėmė ir prinešė man, kaip susitarę, visokių ištraukų, iš tų savo skaitomųjų laikraščių išrašę. Tuojau negalėjau nė sumesti, ko jie tomis ištraukomis iš manęs nori.

Štai žiupsnelis tų ištraukų:

1. Ir tenai kilo dabar *visoki ginčai* del šitos bylos. 2. Buvo atvažiavęs ir tardytojas *tam nusižudymui* ištirti. 3. Nusipirko lentų *apmušti sienas.* 4. Nuėjo gultų, *duoti atilsį* savo privargintam kūnui. 5. Visi iš *jo iškalbingumo stebėjosi.* 6. *Iš jų priežasties* bus mums, žiūrėk, dar įvairių priekaištų. 7. *Kas link* tautybės, tai jie visi esą lenkai. 8. Dabar ir *pas Vabalninkiečius yra* „Blaivybės" skyrius. 9. Lietuvių dailė ir *pas lenkus* branginama. 10. *Pas jį* nė sąžinės *nebuvo.* 11. *Sulig jų nuomonės,* „Lietuvos" čionai, įvedus Lenkams Kristaus mokslą, — nebėr. 12. Ir ėmė peštis, bartis *už* tas B-tos *lažybas.* 13. Ir tie kunigai, *ką* „Aušros" nė akyse nebuvo matę, pradėjo į mūsų darbą šnairomis žiūrėti. 14. Jis, *kad nepasirodyt kvailu,* ims dabar kitaip elgties. 15. Jie, *kad* veikiaus *atlikti tą darbą,* nė pinigų nesigailėsią. 16. Ir aš tenkinau skatiką, *kad* pinigų *susidėti.* 17. Jų buvo *daugiau šimto* tenai; svėrė ne *mažiau pūdo.* 18. *Kur nepažiūrėsi,* visur pilna jo gudrybių. 19. Apie *ką* jis *nekalba,* visa gyviausiai nupasakoja. 20. Visi jie, lietuviai ir *kitataučiai,* vieną teturėsią atstovą. 21. Mūsų atstovui visaip *prisieina* darbuoties. 22. Jis ir tau *prielankus.* 23. Čia buvo jų *savastis.* 24. Jo *siekis, dėja,* buvo kitoks. 25. Ir mus jie *skaito lenkais.* 26. Šiuo kartu *skaitlingas* buvo susirinkimas. 27. Vakar *tūlas* vaikas, pribėgęs, kai duos man į šoną! 28. Ir čia jie keta *uždėti* tos draugijos skyrių, mokyklą. 29. *„Varpiečių"* būrelis tebėr tvirtas, kaip buvęs. 30. Jį visi *vienbalsiai* rinko; jie visai *bešaliai* tenai kalbėjo. 31. Ir Lietuvos *žem-*

lapį turėjo. 32. *Žemvaldžiai* išsirinko visą dešimtį įgaliotinių. 33. Kunigai, nerazdami *Kudirkoje savo siaurai luominiams siekiams prielankumo, neatsižvelgia į jo milžiniškus nuopelnus* tautos dvasios *kėlime padėtus*...

Pakišdami man šituos ir dar kiek kitų „rašomosios" kalbos pavyzdžių, mokiniai lyg šypsojos į mane žiūrėdami, lyg mane, savo mokytoją, kritikavo, lyg pasiteisinant manęs laukė. Tūlas lyg norėjo tiesiok pasakyti: „Matai pats, jog *niekam* tų tavo teikiamųjų Rygiškių Jono dėsnių nereikia! Kam gi mums kvaršini jais galvą, taisydamas mūsų vertimus?!"

Keli mokiniai, kur rodėsi palankesni, sukalbamesni, atkišę vienas vieną, kitas kitą vadovėlį, rodė, kad reikią, turi būt, sekant kalbininkų patarimais, kitaip rašyti, kad čia patys rašytojai būsią parašę kitoniškai, taisyklingai, tik Vilniaus, Kauno, Seinų spaustuvės esančios, matyti, netikusios, nemokančios kaip reikiant mūsų rankos raštų išspauzdinti... Vienas mokinys matė čia tiesiok „lenkų darbą"!

Visas tas atsitikimas išvarė mane iš vagos.

Turėjau, žinoma, dabar, bent jaučiausi turįs ir savo „verbum magistri" būtinai pasakyti — pasiteisinti, visa griežtai išaiškinti.

Sakiau, kad čia ne spaustuvės esančios, turi būt, kaltos, kad čia kalti būsią patys straipsniarašiai, kada pačios redakcijos, jei tie pavyzdžiai ne vieno laikraščio, ar patingėjusios, matyti, ar tiktai nesuskubusios ištaisyti atsiųstų joms spauzdinti straipsnių; sakiau, kad ne visi, kurie leidžia rašo laikraščius, moką tuo tarpu kaip reikiant rašyti. Mes, sakiau, iš savo laikraščių dar negalime pasimokyti savos kalbos... Mes laikraščių kalbos pavyzdžiais negalime savo reikalui, kalbos mokslui nė naudotis.

Taip „pasiteisinęs", stengiausi varyti savo pamoką, kiek begalėdamas, toliaus.

Po valandėlės suskambino, susiėmiau laikraščių ištraukas ir atsisveikinęs dūlinau, it musią rijęs, namólei...

Po trijų dienų, ateidamas į klasę, į tą patį skyrių, atsinešiau ir minėtuosius kalbos pavyzdžius. Lyg baigdamas nelaimingąjį incidentą, pasakiau, kad tos mintys, kurios susakytos jų pakištuose man pavyzdžiuose, reikią, einant žmonių kalbos nurodymais, šiaip maž-daug pasakyti:

1. Ir tenai kilo dabar *visokių ginčų* del šitos bylos. 2. Buvo atvažiavęs ir tardytojas *to nusižudymo* ištirti. 3. Nusipirko lentų

sienoms apmušti. 4. Nuėjo *gultų, atilsio duotų* (nuėjo *gulti,* atilsio *duoti*) savo privargintam kūnui. 5. Visi *jo iškalbingumu* stebėjosi. 6. *Del jų (del jų priežasties)* bus mums, žiūrėk, dar įvairių priekaištų. 7. *Tautybės* — jie visi (*kai tautybės,* tai jie visi; *del tautybės* — jie visi) esą lenkai (plg. „gerumo, del gerumo jie visi geri; kai Petras, tai šis nieko neišmano..."). 8. Dabar ir *Vabalninkiečiai (Vabalnykiečiai) turi* „Blaivybės" skyrių. 9. Lietuvių dailė ir *Lenkuose* (lenkuose, lenkų tarpe, lenkų) brangінama. 10. Jis nė *sąžinės neturėjo.* 11. *Jų nuomone* (galva, supratimu), Lietuvos čionai... nebėr. 12. Ir ėmė peštis, bartis *del* tų B-tos lažybų, derybų. 13. Ir tie kunigai, *kur* „Aušros" nė akyse nebuvo matę, pradėjo į mūsų darbą šnairomis žiūrėti. 14. Jis, *kad nepasirodytų kvailas* (kad neimtų kiti jo kvailiu laikyti, nenorėdamas pasirodyti kvailas), ims dabar kitaip elgtis. 15. Jie, *tam darbui veikiaus atlikti* (kad tą darbą veikiaus atliktų), nė pinigų nesigailėsią. 16. Ir aš tenkinau skatiką, *kad* pinigų *susidėčiau* (susidėčia). 17. Jų buvo daugiau *kaip šimtas,* per šimtą... tenai; svėrė *ne mažiau kaip pūdą.* 18. *Kur tik pažiūrėsi,* visur pilna jo gudrybių. 19. *Ką jis kalba, ką tik sako (kalba),* visa gyviausiai nupasakoja. 20. Visi jie, lietuviai ir *nelietuviai,* vieną teturėsią atstovą. 21. Mūsų atstovui visaip *tenka* (atsitinka, reikia), mūsų *atstovas* visaip *gauna* darbuotis. 22. Jis ir tau *palankus, įtaikus.* 23. Čia buvo jų *nuosavybė, turtas.* 24. Jo *tikslas, deja,* buvo kitoks. 25. Ir mus jie *lenkais laiko.* 26. Šiuo kartu *didelis (didis), gausingas, gausus, apstingas...* buvo susirinkimas. 27. Vakar *vienas* (koks, kaži-koks) vaikas, pribėgęs, kai duos man į šoną! 28. Ir čia jie keta *įsteigti, įkurti* tos draugijos skyrių, mokyklą. 29. *„Varpininkų"* būrelis tebėr tvirtas, kaip buvęs. 30. Jį visi *vienu balsu* rinko; jie visai *bešališkai* tenai kalbėjo. 31. Ir Lietuvos *žemėlapį* turėjo. 32. *Žemininkai, dvarininkai* (savižemiai, savažemiai, ūkininkai) išsirinko visą dešimtį įgaliotinių...

33-ojo sakinio nė netaisiau.

Tiesą sakant, ir dabar nesuprantu, kam mokiniai tą *„siaurai luominį, kuniginį",* taip sunkiai surazgytą sumazgytą sakinį — man kišo. Del jo pasakiau tik, kad amž. atm. Kudirka yra — mano mokslo draugas, kad toks biaurus sakinys — su ta brangia man ir mano tautiečiams pavarde — tiesiok sunku čia man nárplioti... pats Kudirka gražiai ir lengvai rašė, jam tikrai rūpėjo kalbos žmoniškumas...

Savo pataisymus mokiniams ir vėl aiškinau tam tikrais, man žinomais, žmonių kalbos pavyzdžiais ir tais nurodymais, kurių taip daug yra dabar įvairiuose „Kalbos dalykuose".

Šiuo kartu savo taisymais mokinių visai neįtikinau, juos tik dar labiau suerzinau. Pasirodė jie man dabar visai nesukalbami, lyg pasiryžę — kovote su manimi kovoti. Jų kurie-ne-kurie ėmė pagaliaus čia-pat tvirtinti, kad mano kalbos taisyklės esančios, turi būt... iš oro pagautos, kad jomis niekas, tikrai sakant, nesinaudojąs, bent nesinaudoją tomis taisyklėmis jų skaitomųjų laikraščių rašytojai. Kam čia reikią, girdi, jiems mokytis tų „kalbos dėsnių", kurie nerūpį nė patiems žmonių rašytojams? Gramatikoms ir šiaipjau kalbos vadovėliams gana esą ir tokių kalbos dėsnių, kurie iš rašomosios kalbos tėra sugaudomi. Taip rašą savo gramatikas rusai (Smirnovskis, Kirpičnikovas), lenkai, taip reikią ir mūsų kalbininkams rašyti savo vadovėliai... Mūsų kalbininkai patys einą — prieš savo tautos rašytojus ir prieš tą visų didįjį dėsnį, kurį žmonės „sveiku protu" vadina...

Aiškinau, kad tarp laikraštininkų ir rašytojų kalbos, bent mūsų raštijoje, yra daug skirtumo... kad kai-kurie mūsų laikraštininkai esą patys didžiausiai nutolę nuo žmonių kalbos, nuo jos taisyklių, kad jie perdaug aklai seką rusų ir lenkų laikraščių kalbos dėsniais ir todel mokytis iš jų kalbos mums nereikią... Sakiau, kad mūsų laikraščių kalbos dėsniai esą tiesiok nesuvaikomi, kad mūsų laikraštininkai perdaug įvairiai rašą...

Šitas aiškinimas irgi nekiek tepadėjo. Trys mano mokiniai, patys didieji „laikraštininkai", ėmė ir... pametė mane — su visais mano „dėsniais"!

— Neprivalom mes tų kalbos dėsnių, — drožė man vienas, drąsesnis: — kad jų mūsų rašėjams nereikia, tad nereikia nė mums! Daugiaus mokėti, kaip mūsų rašėjai, mes, Lietuvos jaunuomenė, negi galime!..

Taip sudrožęs, ėmęs ir išėjo pro duris. Po valandėlės pasiprašė dar du mokiniu „laukan". Paskui į klasę, ligi pamokos galo, jie — tie trys mokiniai — jau nebegrįžo.

Šitie jų žodžiai, šitas pasielgimas, kaip perkūnas mane trenkė. Neišmaniau nė kas bepasaką mokiniams, žinoma, tiems, kurie klasėje bebuvo likę.

Pagaliaus, aprimęs, sakau:

— Skaitysime toliaus pasakas, žmonių dainas, tuos mūsų literatūros raštelius ir šiaipjau straipsnius bei rašinius, kuriuos

turime savo „Skaitymo knygose“ ir „Visuomenės įnamiuose“. Tos *medžiagos* mūsų darbo reikalui labai ganės. Kaip ir ką rašo, *taisyklingai* ar su paklaidomis, mūsų laikraščiai, mums, per lietuvių kalbos pamokas, rūpėti, kaip sau norite, negali! Rūpįsimės tiktai nagrinėti tekstą gramatikai ir kaip reikiant suprasti savo vadovėlių kalbos *medžiagą*, mókysimės tiktai, lietuviškai ką sakydami ar rašydami, reikšti savo mintis *taisyklingai* — taip, kaip geresniųjų, *talentingųjų* rašytojų kalbos taisyklės, kaip jie patys savo raštų pavyzdžiu mums liepia... Taigi mūsų tikslas bus dabar siauresnis ir tikiuosi — tikresnis... Mokykloje dirbsime nuo šios dienos tokį-pat darbą, kokį dirba ir kitų kalbų mokytojai su savo mokiniais... Skaitysime, apsakinėsime, nagrinėsime, rašysime ir tiek. Iš *rusų kalbos lietuviškai nieko nebeversime.*

Išsiskirstėme, nieko tą dieną nesimokę, tiktai be galo susijáudinę.

Ką galvojo apie mane išsiskirstę „laikraštininkai“ ir kiti mokiniai, — nežinau. Man tik sukosi galva, buvau baisiai piktas, parėjęs namó bariausi su pačia, bariau vaikus... Kad būčiau pamatęs tą dieną Rygiškių Joną ar kurį laikraščio redaktorių, būčiau tikrai susipešęs ar bent išsiplūdęs — už visus jų „kalbos dalykus“ ir tų „dalykų“ niekinimus.

Kitą dieną klasėje susirinko vien mažesnieji mokiniai (tos dienos pamoka jiems tebuvo paskirta). Susirinko visi: „sergančių, negaluojančių“ tą dieną nebuvo.

Skaitėme, apsakinėjome, rašėme. Visi klausėsi akis ištempę, ausis pastatę. Klausiami mielai atsakinėjo. Darbas ėjo labai sklandžiai. „Laikraštininkų“ ir šiaipjau „protestantų“ jų tarpe, kaip ir pirma, nebuvo. Po pamokos visi išsiskirstė linksmi, čiauškėdami, kad ir nuvargę: mano valanda tą dieną, kaip ir visuomet, buvo šeštoji.

Padirbėjęs su mažaisiais, jaučiausi, namó eidamas, beveik laimingas, buvau vėl linksmas.

Tas džiaugsmas betgi buvo neilgam. Parėjęs namó, radau laiškelį.

Skaitau... svaigsta galva, akys reibsta, rankos dreba, mintys nebesitvarko.

Laiškelyje buvo parašyta:

„Garbus Mokytojau! Tamsta esi, matomai, karštas p. Rygiškių Jono šalininkas — atkakliai vartoji ir jo absurdiškas kal-

biškas bjaurybes, pavyzdin: *taisyklingas, talentingas, medžiaga*... Tamsta pamiršti, kad ir mes šiek tiek kalbos mokame, ir mūsų visų Tamsta — nesuklaidinsi. Juk *taisyklingas, talentingas* tėra „pilnas taisyklių, talentų", *medžiaga* — idiotiškas Jauniaus naujadaras (žr. „Draugija", Nr.Nr. 57 ir 68)!.. Ir mes dar nėsam, kaip galėjai Tamsta patėmyti, visiškai nustoję kalbiškos uoslės. Mums tokių žodžių Tamsta neįbruksi. Kadangi tečiau jais nori Tamsta varu prikimšti mums galvas ir esi, matomai, neprielankus pagaliaus tokiai žinomajai autoritatei sulig kalbos, kaip p. Druskius (jis savo kalbiškose kritikose yra kaip ant delno visiems priparodęs netikimą mūsų raštijai daugybės to suvalkiečių kalbininko-autokrato kalbiškų bjaurybių), tai ir mes, keturi mokiniai (aš ir trįs mano draugai), nutarėm nebesimokyti pas Tamstą lietuviškai. Vienok, kad viešai neužgauti Tamstos taip, kaip vakar tie trįs mokiniai, kurie išėjo iš klasės ir tuomi atsisakė mokytis lietuviškos kalbos, mes iš kalno pasisakome, kad musų Tamsta daugiau ant lekcijų nebelauktum. Tamstą gerbiantis V., buvęs Tamstos mokinys".

Ką galvojau, skaitydamas šitą laišką, ką jaučiau savo sielos gilumoje, — nemokėčiau dabar, turi būt, nė pasisakyti. Tiek teatsimenu, kad svyrinėjau, kaip paklaikęs, visai nebesivaldydamas, galvą, širdį sopamas.

Jau aišku buvo, kad prieš mane dar viena srovė kįla, kad klasėje nauja prieš mane „partija" yra susidariusi. Jai galutinai sudaryti bus padėję, tariau sau, nelaimingieji žodžiai, mano pavartoti klasėje, tuojau išėjus „laikraštininkams".

Pietų tą dieną nevalgiau. Pačios klausiamas, kas gi rados. tik išpūčiau akis. Paskui, po valandėlės, sakau:

— Tai pasiutimas! Dabar jau prieš dvi srovi reikės plaukti!

Ir ėmiau keikti, paleidęs nasrus, — nervai buvo jau visai iširę, — mūsų laikraščius, kalbininkus, ypačiai Rygiškių Joną, Liet. Mokslo Draugiją, paskui Druskių ir, rodos, dar kažin-ką.

Iš to keiksmo, ji, žmonelė, visa, matyti, suprato. Apsiverkė. Ir tiek.

Mano antroji auditorija — didžiųjų (aukštųjų klasių) mokinių skyrius — po tos dienos vėl žymiai sumažėjo: be tų septynių mokinių, kurie jau pažymėti, lietuvių kalbos nustojo mokęsi dar trys vaikinai, ir tuo būdu iš 17-kos to skyriaus mokinių — 7 beliko!

Paskui patyriau, kad tų trijų mokinių, kur prisidėjo prie anų „protestantų“, versti tenorėta per pamokas iš rusų kalbos. Jų norėta Panevėžio mokinių (1908 m.) pėdomis teeiti — išversti gražus, reikalingas, suprantamas mūsų žmonėms svetimosios raštijos darbelis ir beverčiant bent didžiosios savós kalbós taisyklės suvokti. Pradėjus nieko nebeversti, mano ir jie nuo savęs atstumta!

Dabar klasės darbas eina jau apyramiai, lygiai.

Žemųjų klasių mokiniai, kaip ir pirmiaus, ateina pamokų nesiraukydami, atėję klausosi, ką patyrę dedas į galvą. Kad kas ką apsakinėdamas negražiai, „ne lietuviškai“ pasako, visada išsiranda vienas kitas, kurs jį tuojau pataiso, „subara“. Skaitome, apsakinėjame, nagrinėjame, rašome.

Aukštųjų klasių skyriuje dirbame beveik tąpat, tiktai, ką aiškindamas, klostydamas, neiškenčiu ir mokslingiaus (kiek tat, žinoma, įstengiu) šio to neišdėstęs. Be to, aukštųjų klasių mokiniai, būdami didesni, daugiaus galvoję, girdėję, lengviaus suima kalbos dėsnius, labiaus gilinas į žodžių etimologiją, geriaus supranta sintaksės taisykles ir šiaipjau kalbos ypatybes. Taigi jiems daugiaus ir šiokių tokių kalbos nurodymų duodu, — bet visa tatai darau dabar labai atsargiai. Mūsų tekstų kalba gana taisyklinga, jų turinys paprastas, knyginis, opiųjų kalbos dalykų liesti del tų tekstų netenka, ir todel trukšmo niekas nebekelia. Iš rusų kalbos, kaip jau sakiau, nieko nebeverčiame.

Vieną dieną, nesenai, neiškenčiau betgi ir vieno „opesnio“ kalbos dalykėlio nepalietęs.

Nagrinėjamame tekste buvo tokių žodžių, kaip antai: *išmintingas, protingas, teisingas* ir *plaukuotas, lapuotas (lapotas), duobėtas*. Ėmęs ir parodžiau tų galūnių reikšmės skirtumą. Nurodęs pasakiau, kad reikią sakyti taigi ir *„talentingas* žmogus“ (plg. *„išmintingas, protingas* žmogus“), *taisyklingas* raštas, pasakymas, *taktingas* žmogus, *taktingas* pasielgimas.

Kai pasakiau, kad „taisyklingas“ yra ne tiktai „turįs taisyklių“, bet ir „daromas tam tikromis taisyklėmis, tokis, kokio taisyklė privalo“ (plg. *„išmintingas, protingas* žmogus = žmogus, kuris turi kiek reikiant proto, išminties“ ir *„išmintingas, protingas* pasakymas = toks pasakymas, kokio išmintis, protas privalo, iš kurio matyti žmogaus išmintis, protas“), — mokiniai ėmė vėl

šypsotis, bet šypsojosi dabar nebe piktai. Kai pasakiau paskui, kad *„laisykliškas* pasakymas, raštas, *taktiškas* pasielgimas" tuomet tetiktų mūsų kalbai, jei būtų sakoma ir *„išmintiškas"* (?) pasakymas, *protiškas* (?) raštas, pasielgimas", — mokiniai nė nešyptelėjo.

Kitą dieną, užėjęs knygose „medžiagą", vėl neiškenčiau — lyg tas vilkas nekaukęs: ėmęs ir paaiškinau, kad *medžiaga* yra rytų Lietuvos žmonių žodis, ne naujadaras, ne rašytojų prasimanymas, kad tą žodį vartodavę ir mūsų senovės rašytojai (Daukša, Širvydas), — mokiniai vėl nė šypt, tik paklausė, ar esą kur sakoma *„medega"*. Kai pasakiau, kad aukštaičių (ir rašomosios kalbos) „medžiaga" žemaičių tarmėje tegali skambėti „mediga, medega" (žemaičiai taip tesako), — mano mokiniai klausėsi visai rimtai.

Per savo pamokas „mokau", žinoma, ir rašybos. Bet kadangi mūsų paprastuosiuose leidiniuose ir laikraščiuose yra rašoma labai įvairiai, kadangi mokiniai skaito ką-ne-ką neraginami ir patys, ne tiktai klasės vadovėlius, kadangi jie mato visur didžiausią „laisvę" čia viešpataujant, tad ir mes, aš su klasės mokiniais, ką rašydami, tenkinamės moką parašyti taip, kaip yra mūsų rašytojų rašoma. Taip elgiantis netenka bent man, mokytojui, įsišokti — „aukštai šokus žemai nutūpti".

Mano mokiniai rašo:

1) *Būtas* daiktas, *nutrūko* pantis, *užtrūko* karvė (pieno neduoda), *būk, supūk, šūvis, dūris, dūžis, mūšis* (šovimas, dūrimas, daužimas, mušimas), *supūsite* jūs, kauleliai ir b) ta pat reikšme — *butas* daiktas, *nutruko* pantis, *užtruko* karvė, *buk, supuk, šuvis, duris, dužis, mušis* (dabar, nuo 1914 m., spauzdinama jau ir „mūšys", Red.), *supusite* jųs, kauleliai; 2) *aluje, sodžiuje, skyriuje* ir b) *alūje, sodžiūje, skyriūje;* 3) *trūksta, pūsta, lūšta, grįšta, grįš, luš* (žem. *lūš; ž+s* ir *š+s=š*) ir b) *truksta, pusta, lužta, lūžta, grįžta, grįž* (?) *luž* (?); 4) visi *mūsų pietūs, trys sūnūs, trys mūsų pirtys* ir b) visi *musų pietųs, trįs sunųs, trįs musų pirtįs;* 5) *skystas, gysla* ir b) *skįstas* (?), *gįsla* (?); 6) *gerįsiu, dailįsiu, kalbįsiu, išgįsiu* (išvysiu, išvarysiu), *sutįsta, pažįsta, pažįstamas* ir b) *gerinsiu, dailinsiu, kalbinsiu, išginsiu, sutinsta, pažinsta, pažinstamas;* 7) *samprotis, samplata, sambrėškis* ir b) *sanprotis, sanplata, sanbrėškis;* 8) *indas, inkilas, intakas* (Nebenfluss), *įžiemiai, įnamys, įnašos;* b) *indas, inkilas, intakas, inžiemiai, innamys, innašos* ir c) *indas, inkilas* ir

įkilas, intakas ir *įtakas, įžiemiai, įnamys, įnašos;* 9) *įkalbėti, įkalbėjimas, įkalbus, įtekėti, įtakus, įstabus, įnešti, įjunkti, įjunkinys, įšauti, įžerti;* b) *inkalbėti, inkalbėjimas, inkalbus, intekėti, intakus, įstabus, įnešti, įjunkti, įjunkinys, įšauti, įžerti* ir c) *inkalbėti, inkalbėjimas, inkalbus, intekėti, intakus, instabus, innešti, injunkti, injunkinys, inšauti, inžerti;* 10) čia mes del jo *žūstam, žųvam,* dabar *nebelįja* ir b) čia mes del jo *žustam, žuvam, žūvam,* dabar *nebelyja;* 11) kad *atsikeltų,* dangų paremtų ir b) kad *atsikeltu,* dangų *paremtu;* 12) *bauzdamas, vezdamas, jauzdamas, mezdamas* ir b) *bausdamas, vesdamas, jausdamas, mesdamas;* 13) *biaurus, piauti, labiau (labiaus), labiausiai, avių, lobio, paupio, apjoti, tuojau, šiaipjau* ir b) *bjaurus, pjauti, labjau, labjausiai* (ir *labiau, labiausiai*), *avių, lobio, paupio, apjoti, tuojau, šiaipjau:* 14) *bėk, sprok, sujunk, bėkite, sprokite, sujunkite, pirk, suk, rėk, pirkite, sukite, rėkite* ir b) *bėgk, sprogk, sujungk, bėgkite, sprogkite, sujungkite, pirkk, sukk, rėkk, pirkkite, sukkite, rėkkite;* 15) žiūrėk į *mane* ir b) žiūrėk (žiurėk) į *manę;* 16) *aukštas, aukštaitis, Aukštuolis, sluoksnis, tiesiok, gūšta* ir b) *augštas, augštaitis, Augštuolis, sluogsnis, tiesiog, gūžta...*

Bristi iš mūsų leidinių rašybos mišinio — klasėje bijau: tarp manęs ir mano mokinių vėl galėtų kilti didžių nesusipratimų.

Taip rašydamas, ir rašytojų neskaudžiu ir mokiniams nenusidedu. Mokiniams patariu tiktai būti kantriems. Kai išeis, sakau, rašybos vadovėlis ir jį priims mūsų rašytojai, tada vienodai ir mes rašysime, tada ir mokysimės kaip reikiant savo rašybos. K. Būgos ir Rygiškių Jono vadovėlių, įvairių jų kalbos ir rašybos dalykų — dabar nebevartojame, tai mokiniai nė neima nieko rašybai iš jų vadovėlių ir tų jų dalykų. Mano mokiniams nežinomos ir Vydūno rašybos ypatybės.

Pats aš, mokiniams ką rašydamas, rašau visada tiktai — *luš, grįš, gysla, skystas, įnešti, įmesti, įžiemiai, įnamys, įnašos:* a) lytys *luž, grįž* pasitaikina laikraščiuose ir šiaipjau rašiniuose labai retai, gal vien atsitiktinai, b) rašymo *gįsla, skįstas* pats nebemoku dabar kuo-nors pateisinti ir c) rašymas *innešti, inmesti, innamys, inžiemiai, innašos,* — man pačiam yra tuo tarpu ne visai įmanomas dalykas (rašomojoje kalboje).

Šipaila.

[„Vairas", 1915, Nr. 13, 189—193 psl.]

KALBOS DALYKAI.

(*Del šių dienų sveikatos knygelių:* „Kas tai yra dezinfekcija ir kam ji reikalinga". „Apie geriamąjį vandenį" *ir* „Pragaro rauplė").

Maskvos studentai sumanė gerą darbą padirbti — išleisti kelias sveikatos knygeles laukiamoms šių metų ligoms pasitikti. Jų norima, kad žmonės, juos auklėję, laiku išmoktų gintis nuo tų baisiųjų ligų, kurios šiuo sunkiuoju karo metu gali ir jų tėvų žemę ištikti.

Prieš mane guli trys tos rūšies knygelės. Jose, kaip rodo ir patys knygelių vardai, mokoma, kaip reikia gintis nuo visokių limpamųjų ligų.

Knygelės verstos iš rusų kalbos.

Vertimas, apskritai imant, visai geras, įmanomas. Vertėjų tiesiok rūpintasi, kad jų darbelių ir kalba būtų graži, taisyklinga, žmoniška. Pasakysiu dar daugiaus: rašto darbas, atliktas taip sąžiningai, kaip šie vertimėliai, šiuo metu — reta, tikrai sakant, ir rasti mūsų raštijoje. Vertėjų pasielgta visai *demokratingai.*

Man, kalbininkui, norint kas pataisyti šiuose vertėjų darbeliuose, reikia tiesiok „galva sukti" — taip reta rasti viena kita jų vertimų kalbos klaidelė.

Liekti šiuo tarpu del pačių mažmožių rašyti, o rašant apie mažmožius, teks kai kas, žinoma, — ir labai subjektingai nusakyti.

Vertimuose atsitinka vietomis ir tokių dalykėlių: 1) „Ir vandenyje yra visokių *augmenėlių* (Pflanzen); yra daug *baladonės;* mikrobai patenka į *baltinius* (бѣлье); *darylai* (Färbestoff); *gyvunėliai* (mikrobai) panašūs į mažytes lazdeles; *kiekvienerių* namų žmonės semiasi vandenį savu kibiru; *liga* dar *neįsivyravusi;* kas *pavieniui*[42] neišsigali gero šulinio insitaisyti; nežinai, kur mikrobai *slepiasi; sodžiala* (kūdra, tvenkinys); ligos žmogų *užpuola;* 2) tamsiose, *purvinose* ir drėgnose vietose mikrobai gerai tarpsta; valgo *purvinais* pirštais; ima bėgti *kruvina* sunka; 3) pagadintas vanduo *veikia į* geriančių žmonių sveikatą; 4) deguto šarmas mikrobus *užmuša;* mikrobų *užmušimas* (dezinfekcija); maras kartais prasideda *plaučiu uždegimu**; 5) Pirogovo

---

* Šis sakinys paimtas iš leidinio Nr. 11.

draugija *sveikatos žinias* platina; dezinfekciją daro prityrę ir *žinantys* žmonės; 6) *gyvenantys* jame mikrobai daugiausia patys savaime žųva; *sergantis* gyvulys nuolat laižosi; *tekantis* vanduo kur kas geresnis; *telkšantis* vanduo kenkia žmogaus sveikatai."

Del visų tų kalbos mažmožių šit ką norėčiau „prikišti" vertėjams:

1) *Augmuo* yra, man rodosi, tiktai *metūgė, ūgis* (plg. „medis *ūgius* leidžia"), *antauga* (наростъ). Čia sakyčiau: „ir vandenyje yra visokių *augalėlių*".

Žodis *baladonė* suvalkiečių kalbos tėra padaras (ryt.). Rašomajai kalbai jis savo sudarymu netinka. Kitur šį žodį atstoja: *balda, darbas*... (yra daug *baldos, darbo*...).

Baltinius, žodį dirbtą iš „бѣлье, bielizna", Prūsuose ir Paprūsėje atstoja žmonių žodžiai: *skalbiniai, dangóvė*.

Žodžiai „dar*ylai*, juod*ylai*, marg*ylai*" (plg. бѣлила, чернила...) yra ne mūsų pačių padaras: galai jiems gauti iš rusų kalbos, jie vartojami labai neplačiai. „Darylus" kitur *dažai, dažyvės*... atstoja: „*mildažis* (Färber, Suv. Paprūsės žodis) gijas... juodai, raudonai... *(nu)dažo, (nu)daro*".

Žodis *gyvūnas, gyvūnėlis* — dirbtinis[43]. Sufiksas -*ūnas* — iš būdvardžio liemens, mažulėliui gyviui pavadinti — rašomajai kalbai netinka. Žmonės čia sakytų: *gyvis* (=*gyvas* daiktas, plg. *plikis, žalis, žilis;* kas to *gyvio* gyvis, visoks *gyvis* atgis pavasarį; *gyviai* jį apteko), *gyvuliukas, gyvulėlytis* (tie *gyvuliukai, gyviai* yra lazdelyčių pavidalo, panašūs į lazdelytes).

Skaitvardžio *vieneri* nevartojo nė Jaunius. Jis sakydavo: *vieni* marškiniai, *dveji* ratai, *treji* metai (žr. jo „Liet. k. gram.", p. 121). Ir man šis žodis yra keistas. Pats aš, nevartodamas žodžio „vieneri", nevartoju nė „*kiekvieneri*" (=kiekvieni)[44].

„Įsivyrauja" tiktai žmogus (vyras). Sakyčiau: „liga dar neįsigalėjusi".

Esu girdėjęs sakant tiktai: „*vienas* jis neišsigalės to padaryti (gero šulinio įsitaisyti)".

„Slėptis" mánąs, galvojąs padaras tegali, o to apie mikrobą žmogus lyg nesakytų. Reikėtų, man rodosi, sakyti: „nežinai, kur mikrobų *yra, tebėr*, kur mikrobai *dingsta, lindi*...".

Sioželka, sodžialka ir gal *sodžiala* (sadzawka, сажалка) yra „kapsų" žodis, gautas iš rusų ir lenkų kalbos, kitur ir suvalkiečiuose nežinomas; vartojamas vietomis ir Lietuvos rytuose.

Sakyčiau „ligos žmogų *ištinka* (kam *prisimeta, įsimeta, prilimpa*)"; pasakymas „liga žmogų *užpuola, užklumpa*" yra, mano galva, ne visai žmoniškas.

2) *Purvinas* tėra „Mit Strassenkoth beschmutzt, kothig, voll Koth, nasser Erde, покрытый грязью", *kruvinas* — „blutig, въ крови, kraujais aptaškytas..."

Patys vertėjai vienoje vietoje rašo: „ima bėgti *kraujo* putos". Žmonės sako: „*pieno* puta, *kraujo* puta, *pieno* sruba (Milchsuppe), *pieno* tyrė (Milchbrei), *vištos* sruba, *kiaunės* kepurėlė, *purvo* žemelė"; sakytų, man rodosi, ir „kraujo sunka" (plg. „*pieno* sruba"). Žmonės, rods, sako: „tu visas *purvinas, kruvinas,* tavo pirštai ir marškiniai *purvini, kruvini",* bet vertejų ne šitas *purvinumas, kruvinumas* turėta, man rodosi, galvoje. Žmonių kalbos „purvinas, kruvinas" tėra „apdrėbtas purvais, buvęs purvyne, apipurvintas, sukruvintas, kraujais apšlakstytas" (plg. *dumblinas, mėšlinas, snieginas, šiukšlinas...); „purvina* vieta" — tėra vieta, kur stojus pačiam lengva *susipurvinti,* kur yra matomo paviršėje *purvo;* „vandens *purvino, kruvino,* sunkos *kruvinos"* negali, man rodosi, nė būti (purvai, kraujai vandenyje, sruboje tuoj *pasileidžia*); „kruvino vandens" savo krašte nesu girdėjęs.

Mūsų *purvinas* ne visur atstoja rusų žodį грязный (plg. грязныя руки, грязное бѣлье, грязная вода, грязное дѣло) Tam rusų žodžiui išversti, mums dažnai tenka kitais savo žodžiais naudotis. Aš čia turiu galvoje tokius žmonių kalbos pasakymus, kaip antai: *balti* ir *juodi, įjuodę* marškiniai, *juodos* rankos, *pridulkėjusi, nešvari, suteršta, priteršta, biauri, pribiurusi, negraži, netyri* vieta; *netyrus, negrynas, miešinas, praustas, mazgotas, ilgai stovėjęs vanduo...* Vertėjų žodis *purvinas* vartojamas kartais, man rodosi, ir ten, kur jis visai netinka; tuo žodžiu jų lyg norima išversti tiesiok rusų žodis грязный — ir ten, kur šis žodis savo reikšme neatitinka mūsų žodžio „purvinas" (kur pačių „purvų" paviršėje nėra).

3) Žodį „veikti" mūsų laikraščiai ima labai įvairiai sakyti: „*veikia* į jį, į jo sveikatą, draugija jau *veikia, veikiančioji kariuomenė, veikiantieji* įstatymai, mūsų *veikėjai* (дѣятели)..." Reikia minėti, jog sakiniai: „Ką *dirba* tėvas, ką *daro* tėvas, ką *beveikia** tėvas?" — labai žymiai skiriasi nuo vienas kito ir savo reikšme. Antra vertus, „veikti *į ką"* yra vienas prasimanymas.

* Žmogus, paklaustas: „ką *veikia* Jonas?", dažnai ir šiaip atsako: „*Teb*e*serga, guli, vargsta* ir tiek, jau *vaikštinėja."*

Laikraščių prasimanoma vartoti šis žodis ir reikšmė „дѣйствовать, działać, wirken“ — ten, kur mūsų „veikti“ to nereiškia.

Pats aš, ką sakydamas lietuviškai, rūpinčiausi tiktai savo skaitytojų ar klausytojų visai suprantamas ir šiam reikalui tokiais maž-daug tesinaudočiau sakiniais: „nelygu vanduo, kitas vanduo *sveika* gerti, kitas — *nesveika, kenkia* žmogaus sveikatai, ligą žmogui įvaro; vanduo geriančio žmogaus ir sveikatai turi įtakumo, eina arba neina jam į sveikatą; netikęs vanduo jį, jo *sveikatą veikia* (plg. „aš jį *įveikiau;* skolos, žiūrėk, ir *jį priveiks");* jam, jo sveikatai paskui *atsilieps* (plg. „ir tau *atsilieps* kuomet visi tie prasimanymai“); geriamas vanduo turi būti sveikas, tyrus; draugija jau *dirba, darbą dirba, darbuojasi;* ir *kovos* (kovojamoji) *kariuomenė,* ir *kovos lauko kariuomenė,* ir *darbo kariuomenė* (kuri skiriama, paskirta *kovos laukui,* tam tikram *darbui*), ir *kariaujamoji* armija dabar įvargsta; *gyvenamieji* įstatymai (į—mai, kuriais gyvename), visi *dirbėjai, darbo dirbėjai* (plg. „visi *šieno piovėjėliai*“) renkasi pasitaryti; žmonės, kurie *šieną piauna, darbą dirba,* vadinasi *šieno piovėjai, darbo dirbėjai, darbadirbiai“.* Tarp *veikėjo,* kurs gali ir nieko nedirbti, ir *darbo dirbėjo, darbadirbio* yra — didžiausia skirtumo! „Veikėjas“, daugių daugiausia, yra „дѣйствующее лицо“ (plg. „Parduolosios laimės“ *veikėjai).*

4) Žodį *„užmušti“* vartojame dabar beveik visur, kur tas žodis lenkų *„zabić“* atitinka. Tos rūšies žmonių kalbos žodžiai betgi ką kita mums sako: plg. *mušė, mušė* ir *užmušė; troškino, troškino* ir *užtroškino...* Žodžiai su priešdėliu *už* reiškia čia didelio, ilgo darbo *(mušimo, troškinimo)* padarinį, pasiektą galą. Sakydami: *„neužmušk* jo, *neužtroškink*“, turime galvoje matomą ar tik jaučiamą darbą ir pagaliaus jo padarinį; taip sakome tik ten, kur turime galvoje ir patį *mušimą, troškinimą.* Kur to galvoje neturime, reikėtų sakyti: *nežudyk jo, nedaryk* jam *galo, nešauk, nenušauk* jo, *nedobk* jo, žiūrėk — *nenudėk jo...** Kalbant apie *kovą, karą,* žodis *mušti* irgi lyg netinka (plg. „tėvelis *nukovė* žvirblelį, *nutrinkino...*“). Sakyčiau (su žmonėmis): *„kovoje krito* šimtas vokiečių. Petras su Jonu, priešininkai, *susikovė;* šimtą vo-

---

* Dievo įsakymas *„neužmušk“* yra dirbtas labai nemokamai iš lenkų *„nie zabijaj“.* Man, lietuviui, lyg suprantamesnis būtų įsakymas visuomenei: *„Nežudyk* kito žmogaus (savo artimo), *nedaryk* kitam *galo“.*

Įsakymo kartų kartoms, visuomenei, amžių amžiams, ne vienam kuriam žmogui ar vienam kuriam kartui — *lietuvis* nieku būdu negalėtų išleisti taip, kaip *dabar* leidžiamas mums šis *dievo* įsakymas! — *R. J.*

kiečių rusai *nukovė* (plg. nušovė, nudėjo, nudobė, nužudė"); *nukautų* (kritusių kovoje) suskaitė šimtą žmonių; juos *nukariavo*; ilgai jie *kovojo*, tris dienas tenai *iškovojo*, nedaug ką *iškovos* (iš mūsų, nedaug ką laimės *kovodami*)".

Kur nuo mūsų darbo mikrobai *nyksta, žųva* (žūsta), *gaišta, galą gauna*, kur nėr *mušama*, linkęs būčiau sakyti kitaip: „deguto šarmas mikrobus *naikina, išnaikina, žudo, išžudo, gaišina, galą* jiems *padaro*; mikrobų *naikinimas...*"

„(Plaučių) *uždegimą*" žmonės vadina „(plaučių) *karščiais, karštine, karštlige, šiltine*". Taigi reikėtų sakyti: „Maras kartais prasideda plaučių *karščiais, įkarštėjimu*."

5) Dabar, ėmus eiti Rusuose mūsų laikraščiams, nebemokame skirti spaudoje nė „mokėjimo" nuo „žinojimo". Laikraščiuose nuolat randame: „jis *žino* rusų kalbą (ir „jis yra kalbos *žinovas*"*, *žino* ir visą namų apyvoką („žinojimas" varo dabar laukan palengvėle visą „mokėjimą")." Mūsų žmonės tuodu žodžiu skiria nuo vienas antro kaip reikiant: „jis kelią *žino*; čia *žinomas* žmogus (kurs kelią gerai *žino, žinovas*) tepervažiuos; dabar *žinosi* — nenaikinti žvirblių (jog žvirblių nereikia naikinti); *nesižino* ką darąs; jis savo darbą (amatą) *moka; moka* austi, *nemoka* nė žagrės įsitverti." Su žmonių kalba sutiktų, man rodosi, ir šie pasakymai: „jis *moka* ir visą namų apyvoką (moka eiti ir...); ar tu ką apie ūkį *išmanai*? dezinfekciją daro pratę ir *išmaną* apie ją žmonės, pratę ir *moką* tą darbą dirbti žmonės; karo *žinias* platina (sako rašo, kaip kur karas eina, kaip kur dabar kariaujama); sveikatos *žinias* platina (praneša, kaip kur sveiki žmonės, kas kam sveika, kas nesveika); kalbos *mokslą***, *mokslo dalykus* platina; sveikatos *mokslą* platina (skelbia moko, kas darą, kad žmonės sveiki būtų); *sveikatos dalykus* (visa, kas surišta su sveikatos mokslu, reikalu) platina; karo *mokslą* platina (moko kitus, kaip reikia ruoštis į karą, kariauti)."

---

* „Vairas" pradėjo skirti dabar *mokėtoją* nuo *žinovo*. Reikėtų sakyti, tur būt: „Jaunius didis buvo kalbos *mokėtojas*." Žmonės skiria vietomis ir: *gėrėją* nuo *gėrovo, ganytoją* nuo *ganovo* (kurs ką genasi), *gulėtoją* nuo *gulovo, lydėtoją* nuo *palydovo (lydovo), vedėją* nuo *vadovo, žinotoją* nuo *žinovo, mokinį* (Schüller, Lehrling) nuo *mókytinio* („mokyto žmogaus, tiligento")... Bet „mo*kovo*, šo*kovo*" (šalip *mokėtojo, šokėjo*) žmonėse, turi būt, nėra.

** Mūsų „mokslas" yra *наука, ученiе* ir *знанiе* (прiобрѣтаемое ученiемъ).

6) Yra rašoma (ir sakoma): „*Augąs* šuo rajus; *augą* šunes rajūs. Eina *gaunąs*, eina *negaunąs*. Žmogus, ilgai *patenkąs*, daug ko pikta padaro. *Norįs* kanduolą suvalgyti turi kietą nuolupą perkrimsti. Jis sakosi daug *žinąs*; jie sakosi daug *žiną*."

Šituos dalyvius, kur jie sakinio tariniais eina (*žinąs, žiną*), taip rašo ir knygelių vertėjai; kur šie dalyviai eina sakinio veiksniais arba pažyminiais (*augąs, gaunąs*), vertėjai rašo, matyti: *augantis, gaunantis, augantys, gaunantys*... Taip skiria šituos dalyvius kaikur, turi būt, ir žmonės.

Vertėjų šios rūšies naujiena man, žinoma, netinka. Jų tos rūšies sakinius ir toliaus rašyčiau: „(Tą darbą dirba) pratę ir *išmaną* apie jį žmonės; *gyveną* ligonyje mikrobai... patys savaime žųva; *sergąs* gyvulys nuolat laižosi; *tekąs* (bėgąs, bėgamas, tekamas) vanduo kur kas geresnis; *telkšąs* (stovįs, stovimas) vanduo kenkia žmogaus sveikatai."

Taip rašyti patarčiau toliaus ir šių knygelių vertėjams.

7) Vertimuose yra ir sintaksės kiek klaidelių ir šiaipjau ne visai paprastų žmonėms sakinėlių.

Čia norėčiau šiuos tepažymėti sakinius: a) „Daug lengviau gydyti, *kuomet dar liga neinsivyravusi*; b) telkšantis vanduo gali kenkti net ir *tada, kuomet niekas to vandens nė nemano gerti;* c) daug rečiaus darbininkai *užsikrečia, kuomet prieš imdamies darbo juos* (šerius) *išvirina*; d) *kuomet ligonis pasveiksta, tai* jame gyvenantys mikrobai daugiausia patys savaime žųva; e) gydytojai, *kuomet ligonis suserga,* gydo jį; f) *kuomet pelenai nusistos,* vanduo reikia atsargiai nupilti; g) mikrobai nešvariomis rankomis gali būti pernešti ant duonos — ir tokiuo būdu užkrėsti sveiki žmonės; h) tik švarumu ir atsargumu tegalima *išsigelbėti* (išsisaugoti) *nuo užsikrėtimo* (jei namuose yra ligonis); i) jie *turėjo reikalą* su plaukais..."

Daug paprastesni žmonių knygelėms būtų, man rodosi, šiokie sakiniai: a) „Daug lengviaus gydyti, kol liga dar neįsigalėjusi; liga, ligi neįsigalėjusi, daug lengviau, daug lengvesnė gydyti. b) Telkšąs (stovįs) vanduo kenkia žmogui ir negeriamas; kenkia ir tada, kada niekas jo negeria; kenkia žmogui ir negeriančiam jo. c) Darbininkai, kurie šerius, prieš imdami dirbti, virinte išvirina, daug rečiaus (jais) apsikrečia*; šeriais darbininkai daug

* Prūsų Lietuvoje žodžio „*užsikrėsti*" (заразиться), nėra. Prūsų lietuviai sako: „jis mane liga *apkrėtė*, ten jis liga *apsikrėtė*" (plg. „*apsirgti*"). Jie sako ir: *apipenai, apipenėti, apšerti, apsišerti,* nuodais *apduoti*...

rečiaus apsikrečia, jei, prieš imdami dirbti, juos virinte išvirina. d) Kai ligonis pasveiksta, mikrobai, kurie buvo jame sergant, daugiausia patys savaime išgaišta, žųva, galą gauna. e) Gydytojai, kai žmogus suserga, gydo (žmogų susirgus gydo). f) Kai nusistoja pelenai (nusistojus pelenams), vanduo reikia atsargiai nulieti (nupilti?). g) Mikrobai nuo juodų, negrynų rankų gali patekti ant duonos ir paskui apkrėsti žmones. h) Švarumu ir atsargumu tegalima išsisaugoti (išsigelbėti) neapsikrėtus (plg. „išlikti kailio neįkišus"). i) Jie turėjo reika*lo* (plg. „dar*bo*") su plaukais (vertimuose yra ir „turi reika*lo* su gyvuliais").

Šitos mintys galima, žinoma, ir kitoniškai išreikšti; reikia tik rūpintis visada, kad jos žmonių kalbos taisyklėmis būtų nusakomos.

Del šitų „taisymų" tiek tegaliu šiuo tarpu pasiteisinti:

aa). Žodis „kuomet" yra *prieveiksmis* (adverbium); jo vartojimas *sąjungai* (coniunctio) yra labai abejojamas; pavyzdžių tam iš žmonių kalbos savo sintaksei nesu suvaikęs (žr. p. 56). Pavyzdį tam vienutėlį iš Žemaitės raštų teturėjau („*kuomet* kas svečių atsitiko vasarą, toje klėtyje viešėjo"), bet ir to paties sakinio sąjunga „kuomet" yra, tikrai sakant, „*jei kuomet*". Pasakymuose: „ir tu *kuomet* prašysi; pasakyk, *kuomet* ateisi" — tas žodis yra ne sąjunga, bet prieveiksmis. Vertėjai tą žodį vartoja dažnai be kokio reikalo (*sąjungai*).

bb). Šios rūšies knygelės reikėtų rašyti visai „žmoniškai". Šių knygelių vertėjus kur-ne-kur, reiškiant atskirąsias originalų mintis, lyg varžė, matyti, atskirieji rusų kalbos žodžiai ir rusų sakinių sudėtis. Reikšdami pačias originalo mintis ir turėdami galvoje tiktai mūsų žmones, savo skaitytojus, jie galėjo, man rodosi, kai ką ir paprasčiaus parašyti, — taip, kaip kad patys kalbėte kalbėtųsi su žmonėmis (apie įvairius rūpimus jiems sveikatos dalykus).

8). Vertimų rašyba šiuo tuo skiriasi nuo „paprastosios". Vertėjai rašo: „*netik* gydo ji, bet dar moko. . .; *netaip* gerai, kaip čia; *nevisose* ligonies atmatose yra mikrobų; *nevisuomet* galima deginti." Kodel jie rašo čia „ne" drauge su „tik, taip, visuose, visuomet", man labai neaišku. Pats aš tuo tarpu rašau: „*ne gydo* jį, bet moko; *ne tiktai* (ne gana, ne tik) gydo jį, bet ir (dar) moko; *ne taip* gerai, kaip čia; *ne toks* geras, kaip Petras; *ne visose* ligonies atmatose yra mikrobų; *ne visuomet* galima deginti."

Vertėjų rašoma: *dirbti* ir *dirptuvė, bėgti* ir *vešti, plugdyti, trugdyti, dvėzdamas, suplūkkite, pjausto, pažįsta, sutinsta, išsiplatins, innešti, įvairus, inžiūrėti...* Bet apie šituos jų rašymus, kaip ir apie kitas jų rašybos ypatybes, ne visas tuo tarpu man aiškias, reikėtų, gerokai pagalvojus, dar skyrium kada norint pasišnekėti.

Rygiškių Jonas.

[„Vairas", 1915, Nr. 17, 273—276 psl.]

1917

Vainikėlis *skaitymui knyga antriems mokslo metams.* Po mokytojų sekcijos Maskvoje priežiūra sutaisė: M. Vasiliauskas, K. Ambrozaitis, V. Arminaitė ir Ign. Statkevičius (pp. 1—108). Lietuvių Komiteto Maskvoje nukentėjusiems nuo karo aukoms šelpti leidinys. 1916 metai.

[...]

IV. „Vainikėlio" autoriai mėksta auklėti mokyt vaikus ir eilėraščiais. Tos rūšies dalykų pirmajame skyriuje randame 12, antrajame — 19.

Eilėraščių kalba, ypačiai mokyklų vadovėliuose, turi būti graži — vaisdinga, aiški, visai įmanoma, taisyklinga. Jei poetas menkas, jei vaisdelis, kurį jis piešia, sunkus suprasti, jei poetas neduoda vaiko supratimui nieko gyva, nieko vaisdinga, tad aišku, jog tas jo vaisdelis mokyklos vadovėliui netinka.

Poeto eilininko darbelis, būdamas jo vaisduotės ir dailės dalykas, yra daromas tam tikromis dailės taisyklėmis. Bet vienų tų taisyklių mokėjimas žmogų poetu, kaip yra žinoma, dar nepadaro; geras poetas tų taisyklių, tur būt, ir nesimoko, jo eilės lyg savaime darosi, veršte veržiasi jam iš širdies ir tiek.

Parodyti, kaip daro savo eiles tie mūsų poetai, kurių eilėraščių tiek daug duoda vaikams „Vainikėlis", imame čia visą eilę atskirų jo tos rūšies dalelių. „Vainikėlyje" yra daug šiokių eilių:

1) Kas paguodžia, kas *apdengia*?
Rūpinasi, kiek *įstengia*? (p. 6).
2) Kas jums ašaras *nušluosto*?
Kas palinksmin, kas *paglosto*?

Kas save del jūs *užmiršta*?
Del jūs kenčia, del jūs *varksta*? (p. 7).

3) Našlaitėlį ji *išgirdo*,
Pieneliu paskiau *pagirdė* (12).

4) Kaip poną, veža per *pusnis*,
Pakreipęs galvą, kaip *arklys* (42).

5) Aš, mažytis paukštužėlis,
Daineles *dainuoju*
Savo vargus, rūpestėlius
Jose *apraudoju* (63).

6) Teisybę pasakė. *Vos varsną nuėjo*,
Jau šunes *mažumą nutilti pradėjo* (19).

7) Drapstydams sniegą, skrend, kaip vėjas.
Bajoras važy ir vežėjas
Įlindęs *vilnos kailinių*
Su juosta raudonų gijų (42).

8) *Naktyganiai* už upelio
Siaudžia gražiai *ant ragelio* (58).

9) Aš pavargėlio *pastogėj*
Noriu lisdą *susivyt*
Ir šeimyną *jo patogiai*
Ketinu mylėt, lankyt (65).

10) Tose pievose per *dieną*
Peteliškių vis pulkeliai
Laksto, gaudo *kita vieną*,
Gražios, kaip žiedų lapeliai (70).

11) Jaunam, mat, berneliui
Reik protą *plėtot*,
Kad vėliau *išaugus*
Naudingu pastot (4)...

Nesu poetas, žodžio dailės dalykų stambmenos tėra man suprantamos, bet vis delto griežtai tvirtinu, jog eilių galai: a) viską *daužo* — lasdą *laužo*, b) ji *supranta* — duoki *vantą*, c) ten juodas skrido *varnas* — ji juodas matė *varnas*, d) ten toksai *kartis* — tokia *kartis*, e) pieną *koše* — ir ji *puošė*, f) vaikas *dyksta* — žolės *dyksta*, g) dūmai *rūksta* — *pienas rūksta* — čia nesudera, dermės tarp jų nėra. Eilių galus čia griežtai skiria ilgųjų skiemenų kirtis (tvirtagalis — tvirtapradis), balsė **o** ir dvibalsė **uo** (plg. e). Taigi nematau eiliagalių dermės, įmanomos kalbos —

ir eilėse, anksčiau mano išrašytose. To nematau eiliagaliuose: 1) *apdengia* (tvirtagalis kirtis) — *įstengia* (tvirtapradis); 2) *nušluosto* — *paglosto, užmiršta* — *varksta* (uo ir o, ir ir ar jokios dermės nesudaro eiliagaliuose); 3) *išgirdo* — *pagirdė* (čia skiriasi ir kirtis ir pati žodžio galūnė); 4) *pusnis* — *arklys* (skirtumo čia daro ir pati galūnės balsė); 5) *dainuoju* — *apraudoju* (čia turime uo ir o galūnėje); 6) *nuėjo* — *pradėjo* (toji pat kirčio nedermė; be to, „mažumą nutilti pradėjo" yra tokia pat kalbos nesąmonė, kaip ir „mažumą atdaryti, padaryti pradėjo"); 7) *vilnos kailinių* (paprastajam skaitytojui nesuprantamas bus visas pasakymas „įlindęs vilnos kailinių"); 8) *naktyganiai* už upelio — *siaudžia ant ragelio* (yra sakoma „naktigoniai, naktigoninkai"; jie ne „siaudžia", bet „birbina, švilpina, žaidžia, groja" ir tą darbą dirba ne „ant ragelio", bet „rageliu, švilptuku"...); 9) *pastogėj* — *patogiai, susivyt* — *lankyt* („pastogėj" ir „patogiai" skiriasi kirčiu ir pačia galūne; lisdą mūsų paukščiai ne „veja", bet „suka, krauna"; nesuprantu, kas yra „*patogus ketinimas* mylėt, lankyt" arba „ketinimas *patogiai mylėt, lankyt*"); *dieną* — *vieną* (tuodu žodžiu skiria čia kirtis; be to, daryti iš *vieną kitą* — „*kitą vieną*", mes, būdami lietuviai, negalime; teisės tam neturi, žinoma, *nė mūsų* eilininkai); 11) berneliui reik *protą* plėtot, kad *naudingu pastot* (tikti galėtų čia šiaip taip tiktai pasakymas: „kad naudingas pastotų, pasidarytų, taptų"; eileraščiui netinka čia ir „proto *plėtojimas*").

Šitos rūšies klaidų tik knipšda, tik knipšda „Vainikėlio" eilėraščiuose! Jų daugumas yra ne poetų, bet eiliadirbių dariniai. Mokyti iš jų vaikas, kur rūpi kalbos, grožio, dailės, auklėjimo dalykas, man rodosi, nereikėtų. Negi galime eilėraščiais griaute griauti mokykloje tą kalbą, kurios patys joje mokome; negi galime dildyti per mokyklą gimtosios kalbos ypatybes ir vaiko kalbos dailės skonį! J. Murka, „Vaikų darbymečio" autorius, visą šitą taisyklę, tur būt, gerai žinojo: savo vadovėlyj labai maža jis duoda mūsų eilininkų darbelių, bet daug ima mokinių reikalui, eilėraščiams tuo tarpu atstoti, mūsų žmonių dainelių. Ir „Vainikėlio" autoriai gerai būtų padarę neimdami į savo vadovėlį taip daug abejojamos vertės „poezijų".

Del atskirųjų „Vainikėlio" eilėraščių tiek tegaliu šiuo tarpu pasakyti: 1) „Vienas ir du" (p. 15), „Žuvytė" (32), „Pavasario rytas" (66), „Kalinys ir lakštingala" (81) — tinka ar beveik tinka, pakenčiami ir vaikų vadovėlyje; 2) „Vaikas ir vyturys"

(63) — eilėraštis turinio gerokas (vadovėliui), bet atskirosios to darbelio vietos, imant darbelis į vadovėlį, reikėtų poetui pačiam ištaisyti; 3) „Vakarinė daina" (49) būtų, gali būt, nei šio nei to, bet antrųjų mokslo metų vaikai jos, man rodosi, neatjaus, ir varginti jų galva tokiomis neįmanomomis, abejojamos vertės „dainomis" — argi reikėtų mokykloje? Kiti „Vainikėlio" eilėraščiai yra beveik visi tokios mažos vertės, jog kišti jie dailiosios mūsų literatūros pavysdžiams, išmoktinam paveikslui, nagrinėti su vaikais ir sukti del jų galvos vaikams mokykloje — būtų, man rodosi, mažių mažiausia nenaudinga.

Reikėtų, kad mūsų rašytojai literatai patys sudarytų kaip norint mokytojams rinkinėlį tokių eilėraščių, kurie tinka ir mokyklos reikalui; to turėtume laukti bent iš vieno kito pedagogaujančio mūsų literato arba poeto. Iš tos daugybės mūsų poetų darbų ir darbelių — skaičiaus turime jų didelę daugybę — turėtų atsirasti sveiko peno juk ir pradedamosios mūsų mokyklos reikalui.

V. „Vainikėlio" kalba irgi negera — tiek žodyno, tiek sintaksės, tiek stiliaus atžvilgiu. „Vainikėlis" rašo: 1) *apturėjau* nuo tavęs laišką; 2) sėklas *augmenų* išsėjo; ir tu sėsi *augmenis;* 3) saulutė pasiuntė savo *auksuotus* spindulėlius; 4) *balana* žiba; metė *balaną;* 5) merginos *baltinius* skalbė; 6) *tetušis* krovė šieną į *bertainį* (84); 7) jo *grįčiutėje* visuomet buvo *betvarkė*; 8) vilkas daro mums *blėdį*; 9) iš smilčių daro *bonkas*; 10) *drūčiai* užsirūstino; 11) sėmė iš *dubinio*; 12) *iš visos galės* verkė mergaitė; 13) avinas labai *godojo arklį*; 14) išbėgo iš *grįčios, grįčiutės;* 15) negali *išpasakyti, neišpasakytai* gražu ten buvo; 16) jis gražiai *išrodo*; 17) senesnis esu už storus medžius, *ką* šale tavęs auga; atsisėdo piemenukas pavėsyje berželio, *ką* augo ganykloje; dilgėlė liko *kątik* begyva; 18) *keliauninkas* sustojo; 19) išsiėmė iš *kišeniaus*; 20) nusipirko *knygą, skaitymui knygą*; 21) šalta, *kuomet* saulutė pasislėpusi; pelėdos vaikai jau buvo dideli, *kuomet* Adomukas atėjo jų išimti; 22) *kuris* iš mudviejų karalius; to (iš dviejų) bus viršus, *kuris* nuvilks rudinę nuo keleivio; 23) sukirto *laižybomis* (53); 24) pirkelės *langinyčia* nuplėšta; 25) *liuosu nuo darbo laiku* linksmindavo savo draugus; darbininkas *liuosu noru* pasisiūlė nešti pintinę; 26) badas pauksčius *marino*; 27) *mažai* žuvikių beliko; turėjo *nemažai* pelno; 28) tu jau *du metu* mokiniesi; palauk dar *septynis* metus; 29) aš taip *mylėjau* rūtą; mišką visi mes *mylime;* 30) *paišelis* nulūžo; 31) išėjo *per* duris

laukan; 32) *persitikrino* ir berniukas, jog reikia mokintis; dar labiau *tame persitikrinau*; 33) *prisieis badą* kęsti; ilgai *prisiėjo* linams gulėti; *prisieis* man čia nakties sulaukti; 34) buvo apkaltas *retežiais*; 35) vaikai miško gėlėms *rėdos*, buvo *apsirėdę*; visus matė *aprėdytus*; 36) *be skriaudos* buvo, *nenuskriauzdavo*; 37) paėmė *spatą*; 38) ir *šeimyninkas*, *-kė* pasirodė; 39) medyje tupėjo *tetervinas*; 40) *tėmyk*, tik *patėmyk*, ką jis dirba; 41) *turčius* vargdienio nesigailėjo; *turtuolis* to nenorėjo; 42) *tūlas* pirklys išjojo kartą į miestą; 43) ji *truputį užpyko; užmanė* katinas nugalabinti erelį; *užsimąstė* vaikai; jie *užsigeidė* pačiuožinėti; *užklausė* berniukas; 44) nusijuokė *užganėdintas* berniukas; sumurmėjo dilgėlė *neužganėdinta*; 45) miestas didelis, *užėsį* ir *bildėsį*— nieko daugiau negirdi; 46) ėjo ir *antgalo* sustojo; 47) *ant jo balso* sujudo visi šunes; 48) *ant nelaimės* atsirišo tuo tarpu naginė; 49) visi stebėjosi iš *jo gudrumo*; gali *su tavim* nelaimė atsitikti; 51) kur ne kur sužibo *viena už kitos* žvaigždelės; 52) kas *už viską* geriau; 53) pasakyk, *kame dalykas*; 54) apie ją kalbėjo, *būk* ji viską žinanti; 55) jis apsimetė *sergančiu;* 56) ar sutiktum *aklu patapti*?...

Kalbos vadovėlio reikalui, šių pasakymų vietoje geriau tiktų, man rodosi, šiokie maždaug sakinėliai (vietomis žymiu tiktai atskirus žodžius): 1) *gavau, paėmiau* iš tavęs, tavo laišką; 2) *augalų* sėklas išsėjo; ir tu sėsi *augalus*; 3) savo *aukso* spindulėlius; 4) *skala*, metė *skalą*; 5) *skalbinius* skalbė, *skaras velėjo*; 6) *tėvelis* šieną krovė į *šalinę, daržinę*; 7) jo *trobelėje* visumet buvo *netvarka*; 8) vilkas daro mums *žalos (žalą), žalingas, kenkia* mums; 9) iš smilčių daro *butelius*; 10) labai *susirūstino, įsirūstino, įpyko, supyko, įširdo;* 11) sėmė iš *dubens* (bliūdo); 12) *žliumbė, verkė paleidusi* visą *gerklę* mergaitė (del „galės"; plg. „kieno *galia*, to ir valia"); 13) avinas *gerbė* arklį; 14) išbėgo iš *trobos, trobelės, pirkios, pirkčios, pirkelės;* 15) negali *apsakyti, neapsakytum, neapakomai* gražu; 16) gražiai *atrodo*; 17) senesnis esu už drūtuosius medžius, *kur* (kurie) šalia tavęs auga; atsisėdo berželio, *kur* (kurs) augo ganykloje, pavėsyje; dilgėlė *vos* begyva liko, rados; 18) *keleivis, keliautojas* sustojo; 19) *iš kišenės*; 20) nusipirko *knygas* (plg. „žmogus įsidėjo ir *maldų knygas, garbinukes, knygeles*"), *knygas skaityti*; 21) šalta, *kai* (kad) saulutė pasislėpusi; pelėdos vaikai, pelėdžiukai buvo jau dideli, *kai* Adomukas...; 22) *katras* mudu, iš mudviejų karalius; to tebus viršus, *katras* nuvilks rudinę keleiviui; 23) *lažybomis*, (iš) *la-*

žybų; 24) *langinė*; 25) *atspėjamu* laiku, *atspėdamas* nuo darbo, *pats, neraginamas, neprašomas*; 26) badu paukščiai dvėsė, stipo („*ne badas* marina paukštį", „bet *paukščiai* dvesia badu"); 27) *maža* žuvikių, žuvelių beliko, turėjo *nemaža* pelno; 28) tu jau *dveji metai* mokiniesi, mokaisi...; palauk dar *septynerius* metus; 29) aš taip *mėgau* rūtą (rūtà); mišką (mišku) *mėkstame;* rūta, miškas mums *patinka*; 30) *pieštukas* nulūžo; 31) išėjo *pro* duris; 32) *apsityrė, įsitikino, suprato*... mokintis, mokytis; *tuo įsitikinau,* tą dar labiau *supratau*...; 33) *teks* badas kęsti, badauti; ilgai *teko linams* gulėti, ilgai *gavo linai* gulėti; *teks* man, *gausiu* čia...; 34) buvo apkaltas *geležiniais, grandiniais, grandinėmis*; 35) vaikai gėlėmis *puošias*; buvo *apsitaisę, apsivilkę, apsipuošę, pasipuošę*; visus matė *apvilktus, aptaisytus, aprenktus, papuoštus*; 36) be *nuoskaudos, neskausdavo, nenuskausdavo;* 37) pasiėmė *lopetą (kastuvą, mentę)*; 38) ir *šeimininkas,-kė* pasirodė; 39) medy tupėjo *tetirvinas*; 40) *dėmėkis, dėkis* į galvą, tik *įsidėmėk, dėmėn įsidėk, stebėkis, įsistebėk...;* 41) *turtininkas, didžiaturtis, lobininkas...;* 42) *vienas* pirklys...; 43) ji *pyktelėjo, papyko; sumanė, sugalvojo; susimąstė* vaikai; jie *įsigeidė, panoro* pačiužinėti; *paklausė* berniukas; 44) *patenkintas, nepatenkinta*; 45) *ūžiant* ir *bildant, ūžesį* ir *bildesį* girdi; 46) ėjo ir *pagaliau* sustojo; 47) jo *balsan,* į *jo balsą* sujudo visi...; 48) *nelaimė,* atsirišo *nelaimei*; 49) visi stebėjosi jo *gudrumu*; 50) gali *tau* nelaimė atsitikti; 51) *po viena kitos* žvaikšdelės; 52) *kas visų geriausia,* kas *geriausia,* kas *gerų geriausia*; 53) pasakyk, *kas yr, kas kaip yra, kaip kas yra*...; 54) *sakė ją viską žinant,* sakė, *kad* ji viską žinanti...; 55) jis apsimetė *sergąs, liga*; 56) ar sutiktum *apakti*?

Mano čia parodyta tik mažutytė vadovėlio kalbos ydų dalelė. Čia, kalbėdamas apie vadovėlį apskritai, negaliu nė išrodyti, kodel man „netaisyklingi" tie pasakymai, kuriuos čia aukščiau iškėliau iš vadovėlio aikštėn: tam reikėtų tinkamesnės progos, tiesiog — mokyklos, auditorijos, tam reikėtų paliesti, besikalbant su mūsų žmonių mokytojais, visa mūsų žmonių šnekamosios, rašomosios ir mokslo vadovėlių kalbos struktūra ir iškelti aikštėn bent didžiosios jos ypatybės — žodyno, sintaksės ir stiliaus atžvilgiu.

„Vainikėlio" kalba šlubuoja ypačiai tuose straipsniuose, kurie pačių jo autorių pagaminti. Bet autoriai „taiso" kartais, dėdami į „Vainikėlį", ir tų straipsnių kalbą, kuriuos imasi iš kitų vado-

vėlių. Ją betaisydami kartais betgi ir pagadina. Jie rašo: 1) ir puolė (abi oški) *viena ant antros* (p. 20); 2) *vienoje vietoje* du papjausiu gaidžiuku (16); 3) sulaukė *pagelbos* (13)... Tuose vadovėliuose, iš kur paimti straipsniai su šitais sakiniais, yra išspausdinta: 1) ir puolė *ant viena antros*; 2) *vieno vietoje* du parėšiu gaidžiuku; 3) sulaukė *pagalbos*.

VI. „Vainikėlio" (1916 m.) ir rašyba nepaprasta — skiriasi nuo kitų mūsų mokslo vadovėlių. Jo rašyba *garsinė*: ištisiniuose žodžiuose rašo jų priebalses tokias, kokias girdime, tarydami tuos žodžius. „Vainikėlio" rašoma: *laušti, laužd̄amas; košti, koždamas; mesti, mezdamas; veisti, veizdamas; zirsti, zirzdavo; lipti, libdamas; drėpti, drėbdamas; miešti, mieščiau; meščiau, veščiau; raštas, raščiukas; aukštas, aukščiau, aukščiausias; drapstyti, drapščiau; žvaigždžių* (mokslas), *bergždžias*.

„Santaros" rašyba (1917 m.) irgi garsinė, bet čia rašoma jau kitoniškai. Šituos „Vainikėlio" žodžius „Santara" rašytų: *laušti, laušdamas; košti, košdamas; mesti, mesdamas; veisti, veisdamas; zirsti, zirsdavo; lipti, lipdamas; drėpti, drėpdamas; miešti, miesčiau; mesčiau, vesčiau; raštas, rasčiukas; aukštas, auksčiau, aukščiausias; drapsyti, drapsčiau; žvaiksdžių* (mokslas), *berksdžias*.

Garsinė rašyba tuoj pradžioje, kaip matome, jau gerokai suskydo; vieni garsininkai rašo vienaip, kiti kitaip, ir to skydimo dar galo nematyti.

Mokslo vadovėlių rašyba turi būti tokia, kokia yra vartojama ir kituose kalbos raštuose, tik čia turi ji būti visai sutvarkyta, eiti tam tikromis aiškiomis taisyklėmis. Rašybos sutvarkymas reikalingas, žinoma, ir kitiems kalbos raštams, bet vadovėlyje toji tvarka yra jau būtinai reikalinga. Platinti kalbos vadovėliu rašyba, kuri nėr įsigalėjusi paprastuose raštuose — nieku gyvu nereikėtų. Taigi peikiu šiuo tarpu „Vainikėlio" ir rašybą.

Lieka atsakyti dar į vieną klausimą: ar tinka kalbamasis vadovėlis pradedamosios mūsų mokyklos reikalui — tos mokyklos antriesiems mokslo metams? Užuot atsakęs į tą opųjį klausimą, šiuo tarpu pažymėsiu, jog mūsų mokytojams jau metas yra imti iš tikrųjų rūpintis, kad laisvoji mūsų tautos mokykla tikrai gerų susilauktų netrukus kalbos mokslo vadovėlių auklėjamųjų vaikų reikalui: jų mums gyvai reikia, jei norime rimtai kalbėti apie savo mokyklos, savo tautos ateitį, jei brangu mums mokykla, jaunoji mūsų karta, tėvų žemės gyvybė ir laimė... J. Murka „Vaikų Dar-

bymečio“ gale (p. 213) sako, kad „Vainikėlis“ tinkąs kalbos mokslo reikalui (pirmajam mokslo koncentrui). Su tuo aš nevisai sutinku... del tų priežasčių, kurios išdėstytos šitame straipsnyje.

J. Jablonskis.

[„Santara“, 1917, Nr. 22, 24, 26 ir 27]

Vaikų knygynėlis, Nr. 7. *Padangėse.* (Kaip žmonės laksto oru). Iš įvairių raštų sutaisė B. Masiulis. 32 p., 24 kap. Petrapilis 1917 m.

Čia turime visą įvairių pasaulio orlaivių istoriją (nuo senų senovės ligi šių dienų). Toji istorija parašyta čia labai suprantamai, visai gražiai; betgi visai suprantama bus ji ne tiek „knygynėlio *vaikams*“, kiek einančiam jau mokslą, įpratusiam gerokai skaityti ir galvoti *mokiniui.* Pratęs mokinys tegalės kaip reikiant suprasti ir baigiamuosius autoriaus žodžius: „Dabar žinosite, kaip žmogaus protas, amžių amžius dirpdamas, iškėlė pagaliau žmogų į padangių aukštybes... Ir vis delto protas savo darbo nepabaigė dirpti... Deja, šituo proto ir išminties vaisiumi tuo tarpu žmonės vienas kitam žudyti tesinaudoja. Bet, tikėkim, ateis kada laimingos dienos... ir šitie daiktai — oro lekiamosios pūslės, laivai ir mašinos — ne kraujui lieti, tik žmonių gyvenimui lengvinti tebus (p. 32)“...

Knygelių kalba graži, beveik visur taisyklinga, gryna. Autoriaus rūpintasi ir mokama gyvai ir taisyklingai kalbėti su skaitytoju. Įtikti skaitytojui padeda jam šiuo tarpu ir knygelių paveikslėliai (6).

Rašomoje mūsų kalboje yra paprastai tiek daug klaidų, rašytojas ir skaitytojas apsipranta su kalbos klaidomis, jog ir atsikratyti jomis yra labai sunku — ir skaitytojui ir rašytojui. Tokių neatprantamų klaidų yra šiuo tarpu, žinoma, kad ir nedaug, ir B. Masiulio kalboje.

„Padangėse“, tarp kitų mažmožių, randame: 1) *aras* (p. 4); 2) *vanduonis* (водородъ); 3) maišelis išbuvo palubėje, ligi oras jame *neataušo* (8); 4) oralaivį pildė *žibinamosiomis dujomis* (14); 5) lakiotojams dar *maža težinoti* oralaivį kylant ar leidžiantis, reikia kartais žinoti, ar labai greit jis lekia (15—16); 6) vienas žmogus *rangus jau buvo lėkti* (17). Šitų žodžių ir sakinių vietoje mūsų žmonėms geriau tiktų, man rodosi, šiokie pasakymai: 1) *erelis*; 2) *vandenilis* (?); 3) maišelis išbuvo palubė-

je, ligi oras *ataušo, atvėso* (plg. „daug bėdos turėjau, *iki jį suieškojau*; būkit čia, *ligi* aš *pareisiu*; tegu būva, *iki* aš *parvažiuosiu*"); 4) į oralaivį leido *žibinamųjų dujų*; 5) lakiotojams *maža yra* (neužtenka, nepakanka) *žinoti*, ar kyla oralaivis, ar leidžiasi, jiems kartais reikia dar žinoti, ar labai greit jis lekia; 6) vienas žmogus *rengėsi jau lėkti, buvo belekiąs*. Žodis „aras" mūsų poetų tėra prasimanytas; žodis „vanduonis" šalia vanduo nėr man suprantamas *vienoje* raštų tarmėje; darausi čia pats žodį „vandenilis" (plg. *dagis* ir *dagilis, vagis* ir *vagilis, vingis* ir *vingilis*),— gal ir klystu.

Šios rūšies knygelėse, kaip ir kitur, dažnai atsitinka ir korektūros klaidų, kažin kodel neatitaisomų knygelių gale. Jų yra ir „Padangėse". Turiu pastebėjęs: 1) *sugadinûsios* (11); 2) *sketis* (15); 3) *ta* jų išmetę patiria (15); 4) *en* tarp debesų (19); 5) lyg *baltós, spalvós* (19); 6) *padirbos* (25); 7) nei kristi *neitiesiai* lėkti (26); 8) *pristatyk* (26); 9) *nė* kraujui lieti (32); 10) jo sumanymas *netuoj* buvo įvykdytas (21). Reikėjo, tur būt, spausdinti: 1) *sugadinusios*, 2) *skėtis*, 3) *tad, tai?*.. 4) *ten* tarp debesų, 5) lyg baltós spalvós, 6) *padirptos*, 7) nei kristi, *nei tiesiai* lėkti, 8) *prisistatyk*, 9) *ne* kraujui lieti, 10) ...*ne tuoj* buvo įvykdytas.

Šias knygeles, baikdamas savo šio tarpo „recenziją", teikiu mūsų mokiniams ir šiaipjau žmonėms (bernaičiams ir mergaitėms), pratusiems jau skaityti ir galvoti ne tiktai apie „vaikų dalykėlius". Knygeles pats aš skaičiau gėrėdamasis; skaitant teko ir pagalvoti apie tuos šių dienų karo pabūklus ir apie tuos mūsų laimingosios ateities skristuvus.

J. Jablonskis.

[„Santara". 1917, Nr. 40]

1919

A. J a k u č i o n i s. „Kelias į šviesą" skaitymo ir rašymo mokslas. Septintasis leidimas. Vilnius, 1920 m.

Čia turime abėcėlę, skiriamą, matyti, mokyklos ir namų reikalui. Pats leidėjas sako viršelyje, kad abėcėlė esanti „sutaisyta remiantis naujausiais pedagogikos ir metodikos reikalavimais", kad per vienus metus jos išėję keturi leidimai, kad dar nė vienas vadovėlis neturėjęs tokio pasisekimo, kad didžiausia pagalbos,

ruošiant ir leidžiant tą vadovėlį, esanti suteikusi Aldona Didžiulytė ir t. t.

Vadovėlis, kaip matome, labai reklamuojamas paties leidėjo; bet ar čia tikrai pasinaudota ir pasinaudota kaip reikiant visais „naujausiais pedagogikos ir metodikos reikalavimais", — parodys, tikiuosi, netrukus mūsų mokyklos vadovėlių kritika. Dabar man viena tėr aišku: jis yra gerokas, šiuo metu visai pakenčiamas. Aš šiuo tarpu, kritikos vietoje, duosiu tiktai kelis savo pastebėjimus.

Abėcėlės pirmajame (1) ir paskutiniajame (64) puslapiuose yra duota A. Jakšto poezijos trupučių. Pirmojo puslapio eiliagaliuose rimuojami žodžiai — „daug *žinosi*" ir „*papasakosi*": norima, vadinasi, kad vaikas skaitytų *papasakósi*. Galo puslapyje randame: „Padėk, dieve, vaikeli, tau... *knygą pamylėti*." Žodis *pamylėti* poetui čia buvo reikalingas tiktai rimui (prieš jį tam tikram eiliagalyje yra žodis *stiprėti*). Kalbos atžvilgiu geriau tiktų, rodosi, pasakymas: „Padėk dieve, vaikeli, tau... *knygas pamėgti*!" Su mūsų šių dienų eilėraščiais ir abėcėlių autoriams reikia būti atsargiems!

Vadovėlis išeina „1920 m.". Kad šis septintasis jo leidimas būtų buvęs dabar rinktas, kad jis nebūtų iš seno stereotipo spausdintas, būtų kelios jo klaidos — rašybos ir kalbos — dabar jau atitaisytos. Bent toliau, mano supratimu, reikėtų atitaisyti šie vadovėlio mažmožiai:

a) Autoriaus teberašoma: 1) *sėzdamasis* (p. 3), 2) *peraukšta* (4), 3) *mažas-mažas* arklelis (46), 4) *šarkele-varnele,* keli tavo vaikai (63), 5) *sąsiuvinys... sąsiuvinis* (46), 6) *šįla* (49), 7) *kai pažįsi* (53), 8) *abecėlė* (54), 9) *palesįsiu* (59), 10) *nevisuomet* (60), 11) šunį *suturėjo* (62), 12) ar daug *pešei senasai* gluši (62). Mokyklos vadovėliams dabar rašyti, rodosi, reikėtų: 1) *sėsdamas, sėsdamasis,* 2) *per aukšta,* 3) *mažas mažas (mažas, mažas) arklelis,* 4) *šarkele varnele,* 5) *sąsiuvinis,* 6) *šyla,* 7) *kai pažinsi,* 8) *abėcėlė,* 9) *palesinsiu,* 10) *ne visumet (ne visuomet),* 11) šunį *sutūrėjo,* 12) ar daug *pešei, senasai* gluši, — taip bent turėtų būti, rašant mūsų Mokslo Draugijos rašyba. Viena kita klaida bus čia įsibrovusi netyčia, bet *septintajame* leidime, vis delto, metas buvo jos atitaisyti.

b) Vadovėlyje randame: 1) *knygą*[45] laikyk, nelaikyk *knygos* (4), 2) *pas mus yra* pašaro (22), 3) kaip man *žydėt žiemužę* (46), 4) bėkit *gelbėtų* (51), 5) mergaitės *uždainavo* (57), 6) lau-

ke *gi* sėja (60), žmogus *gi* išlipo (61). Autoriaus rūpintasi, kad jo vadovėlio kalba būtų visai graži, taisyklinga, tad reikėtų, mano nuomone, toliau ir šios vietos atitaisyti. Jas patarčiau šiaip pataisyti: 1) *knygas* laikyk, nelaikyk *knygų*, plg. eidamas į bažnyčią pasiimk *knygas, garbinukes,* turiu ir *knygeles* (pasą), 2) *mes turime (mums yra)* pašaro, 3) kur (kaip) *aš žydėsiu* žiemužę (žr. „Liet. k. gram.", p. 138, sak. 16—22), 4) bėkit *gelbėti,* 5) mergaitės *sudainavo* (plg. *su*riko, *su*žvingo, *su*valiavo), 6) lauke (**o** lauke, **ė** lauke) sėja, *žmogus* (**o** žmogus, **ė** žmogus) išlipo. Pasakymas „bėkit gelbėtų" yra senovės mūsų kalbos ir kai kurių rytų aukštaičių tarmės ypatybė[46]; bet kadangi visas vadovėlis parašytas ne tam tikra rytų aukštaičių tarme ir gramatikos siekinys, jau nykstąs rašomojoje kalboje, gali klaidinti *abėcėlės mokinį,* — ir vadovėlio autorius toliau rašo: „išjojo lauko *arti*" (ne *artų*), — tad patarčiau nebevartoti siekinio lyties mūsų visų abėcėlėse.

Leidžiant vadovėlis toliau, reikėtų panaujinti ir kurie-ne-kurie jo paveikslėliai: paveikslėliai, kuriais autorius vaizduoja *šilą* (12), *akį* (25), *kelmą* (25), *korį* (27), *kelnes, snapą, sparną* (28), *muilą* (40), *akėčias* (48), *ėdžias* (49) ir kai kuriuos kitus dalykus, yra jau gerokai nudildyti, sudėvėti, — jie bus labai neaiškūs rodyti mokiniams, kuriems skiriamas visas šitas vadovėlis. Yra ir visai neaiškių piešinių: p. 23 yra paveikslėlis, kurio nė mokytojas nemokės, man rodosi, paaiškinti mokiniams. *Aštuntajame* leidime šitas dalykas būtinai reikėtų pagerinti.

Abėcėlės káina nepažymėta, nors jos eina, kaip sakyta, jau septintasis leidimas. Jau metas būtų autoriui (leidėjui) ir kaina žymėti: atskiro leidimo kaina jam yra nesunku paskaityti, o provincijos pirkėjams tikrai galėtų būti iš to naudos.

R. J.

[„Švietimo darbas", 1919, Nr. 2—3, 7—8 psl.]

J. P a l u k a i t i s. **Žiburėlis.** Pirmos po elementoriaus knygelės skaityti (psl. 1—96). Vilnius, 1918 m. (kaina nepažymėta).

Vadovėlis skiriamas mokiniams, išėjusiems jau abėcėlę. Visą jo turinį sudaro dešimtis skyrelių: 1) *Tarp savųjų,* 2) *Mokykloje,* 3) *Aplink namus,* 4) *Darželyje, darže, sode,* 5) *Laukuose, pievose,* 6) *Paupyje,* 7) *Miške,* 8) *Kalnuose,* 9) *Prigimtyje* (metų laikai) ir 10) *Žmonių tarpe.* Vadovėlyje turime visą eilę auklėjamų, pamokomų straipsnelių ir šiaipjau lengvų mokslo pradžiai

skaitymėlių. Tarp straipsnelių randame gana daug mūsų dainelių ir nesunkių eilėraščių — vis dalykų, kuriuos turėtų suprasti pirmojo ir antrojo skyriaus mokiniai. Visi skaitymėliai, kaip jau sakyta, suskirstyti tvarkingai, ne mišrai sudėti.

Vadovėlis buvo spausdinamas tada, kada Lietuvoje viską vokiečiai tesprendė: jo pradžioje tebėr pasakyta, jog „zur Verbreitung... zugelassen" (jog Vokiečių valdžios leidžiama jam į Lietuvos žmones eiti). Dabar, atsimainius aplinkybėms, jo leidėjas ir redaktorius (A. Jakučionis), gali būt, ką-ne-ką ir pats išras reikalinga visame rinkinyje pakeisti.

Kai tolesnis eis vadovėlio leidimas, patariu leidėjui šį tą būtinai pataisyti, ką-ne-ką pridėti, šį tą ir visai išmesti. Taip sakydamas, turiu galvoje *straipsnelių kalbą*, jų *turinį*, *eilėraščius* ir vadovėlio *rašybą*.

Autoriaus ar leidėjo tikrai rūpintasi, kad kalba būtų taisyklinga, įmanoma ir suprantoma vaikams. Bet kai kas ir šiuo atžvilgiu reikėtų toliau ištaisyti ir pagerinti.

Vadovėlyje rašoma: 1) *matušė, tetušis, paišiukas, sąsiuvinys;* 2) jie *nebeskriaudė* senolio (15); 3) labai tat graži *knygelė* (19); Petriukas pasiėmė *knygelę* (21); (duok) man *knygą* (22); pauostė šunelis *knygą* (22); 4) *stipriau* įsidėmiu (25); 5) (motina) *išmigdindavo* (21); 6) kai *pragiesta* gaidys (33); 7) ji *užsimanė* pasigirti (36); 8) lakštutė *užgiedojo* savo giesmelę (50); 9) *kviečių mylėtojas* (52); 10) *užklausė* Joniukas šaipydamasis (54); 11) *rankavietas* (57); 12) *jokio skonies* (68); 13) *juomi prausiamės* (68); *kuomi* jie minta (74); 14) *praeinantis* žmogus išvydo (59); 15) vėversėliai *čiulba daineles* (81); 16) apsakykit apie savo *mylimiausias* vasaros pramogas (82); 17) mokytojas *sėdi ant kėdės* (20); (mokinys) *ant lentos rašo* (20)[17]; *ant* kiekvieno elementoriaus *puslapio* yra daug paveikslėlių (19); karvelis pasiskundė *ant gaidžio* (34); 18) *stebisi* draugai iš Petriuko (10); 19) išėjo į *lauką* rugių *pasižiūrėtų* (58); 20) ateidavo *pas jį lipdytų* (10); eikit *pas mane viešėtų* (36); nusivedė ją *daržan pas kopūstus* (44); 21) *už visus daugiau* darbuojasi tėtis (5); tavo prašymas *už visus išmintingesnis* (22); jį sulaikė *už jį jaunesnėsės* mergikės (40); *už visa* geriau (69); 22) *laike jo* (pasikalbėjimo) rodomi vaikams paveikslai (93); 23) eiti kur *svečiuosna* (11); 24) skaitymų pamokos *geriausiai* atlikti šiokiu būdu (93); 25) *panudo* visi dangun *liptų* (17); 26) ims gėlės *žysti-žydėti* (38); 27) kuriuos gyvulius *matėte* (savo amžyje) pievose (64);

28) Vinciukas *dėdavo atmintin* kiekvieną žodį (21); 29) noroms nenoroms linai *minte nusiminė* (60); 30) *prieš mirsiant* tėvas turtą paskyrė sūnui (15); 31) jis išmoko lipdyti antelių, arkliukų ir *šiaip kitokių* žaislelių (10); 32) visas *gi* jos kūnas apaugęs plaukais (27); avinėlis *gi* sau vienas kalbėjo (31); pyragus kepa iš kvietinių miltų, *gi* kviečius sėja (54); ilgos dienos, naktys *gi* trumputės (80); *būtų gi* tokia, kaip lapės, kas reiktų ir daryti? (74); 33) *viršulinis žemės sluoksnis vadiname* dirva (77); 34) *mudviem esant amatninkais* tu be kepurės vaikščiosi...

Autorius, neturėdamas savo tarmėje siekinio lyties, naudojasi ja vadovėlio reikalui be saiko ir nemokamai; vartodamas tą lytį, nemoka su ja vartoti kitų posakių, kurie turi su ja kalboje eiti. Vadovėlio pradžioje ir gale autorius vartoja žodį *knygos* (daugiskaitos lytis), bet vadovėlio viduryje beveik visur palieka žodį *knyga* (to žodžio vienaskaitos lytis), tik viename puslapyje (20) *vieno* daikto vardui pavartoja kartą vienaskaitą, antrą kartą — daugiskaitą. Taip eina tekste ir kitos jo klaidos, viena po kitos: autoriaus būta labai darbštaus, bet nepratusio rašyti vaikams, ne visai atsargaus, jo nemokėta ir kalbos kiek reikiant (vadovėliui rašyti).

Minėtąsias klaidas šiaip taisyčiau, jei reikėtų, „Žiburėliui“: 1) *močiutė (motutė, motinėlė), tėvelis (tėvutėlis, titis), pieštukas, sąsiuvinis*; 2) jie *nebeskaudė* senolio; 3) labai tat gražios *knygelės... knygeles... knygas*; 4) *geriau (labiau, didžiau)* įsidėmiu; 5) (motina) *išmigdydavo (išmigindavo)*; 6) kai *pragysta* gaidys; 7) ji *įsigeidė* (įsimanė, panoro) pasigirti; 8) lakštutė *sugiedojo, ėmė giedoti* savo giesmelę; 9) *kviečių* mėgėjas; 10) *paklausė...;* 11) *rankena* (rankenutė); 12) *jokios* skonies (jokio skonio); 13) *juo* prausiamės; *kuo* jie minta; 14) *praeivis, ėjęs pro šalį* žmogus išvydo; 15) vėverséliai čiulba *giesmeles* (paukščiai „gieda“, ne „dainuoja“); 16) ... *mėgstamiausias, mėgstamąsias* vasaros pramogas; 17) mokytojas *sėdi kėdėje* (kedėje); (mokinys) *lentoje rašo*; kiekviename elementoriaus *puslapyje* yra daug paveikslėlių; karvelis *gaidžiu* pasiskundė; 18) *stebisi* draugai *Petruku* (Petriuku); 19) išėjo į *lauką* rugių *pasižiūrėti* (*laukan* rugių *pasižiūrėti, pasižiūrėtų*); 20) ateidavo *pas jį* (*į jį*) *lipdyti (į jį, ing jį lipdytų);* eikit *pas mane (į mane) viešėti (į mane, ing mane, manęsp viešėtų);* nusivedė ją *daržan į kopūstus;* 21) *daugiausia* (visų daugiausia, daugių daugiausia) darbuojasi (dirba) tėtis (titis); tavo prašymas išmintingiausias (visų

išmintingiausias); jį sulaikė (sutūrėjo) *jaunesnės už jį* mergikės (mergaitės); *visų geriausia;* 22) *jo metu (tuo metu, jo laiku, per jį, pasikalbant*) rodomi vaikams paveikslai; 23) eiti kur *kieman, viešėti, pasikieminėti, viešnagėn;* 24) ... *geriausia* (geriausia yra) atlikti...; 25) *panūdo* visi dangun *lipti* (kopti); 26) ims gėlės *žydėti, sužydės;* 27) kuriuos gyvulius *esat matę* pievose; 28) Vincukas *dėdavosi* galvon (dėmėn, į galvą) kiekvieną žodį; 29) noroms nenoroms linai *nusiminė;* 30) *prieš mirdamas* tėvas turtą paskyrė sūnui; 31) jis išmoko...*ir kitokių (ir šiaipjau, ir šiaip*) žaislelių; 32) *o* visas jo kūnas apaugęs plaukais; *o* avinėlis...; (o) kviečius sėja; dienos ilgos, *naktys (o naktys)* trumputės; *o* kad būtų tokia, kaip lapės, nežinau nė kas bereiktų daryti; 33) *viršutinį* žemės sluoksnį vadiname *dirvožemiu* (dirva); 34) *kai, jei būsim amatninkai* (amatininkai)...

Šitos rūšies klaidų yra vadovėlyje ir daugiau. Šitos klaidos mano paimtos iš vadovėlio tiktai jo kalbos pavyzdžiui; yra, žinoma, vadovėlyje nemaža ir visai taisyklingos, visai geros kalbos dalykėlių. Autoriaus, kaip jau sakiau, kalba rūpintasi gerokai, tik gaila, kad daugumas vadovėlio straipsnių yra nepratusio rašytojo lyg verste versti ar dirbte dirbti vadovėlio reikalui: didelio jų gyvumo, savos literatūros padarų, skiriamų vaikams, lyg nematyti, nesuvartota vadovėlio reikalui ir toji mūsų pačių literatūra, iš kurios rašinių arba tų rašinių rinkinėlio daug kas dabar, mokamai renkant, galima būtų surankioti vadovėliui.

Be to, autorius, pasirinkdamas vadovėliui straipsnelius ar pats juos tam reikalui gamindamas, vietomis be reikalo nutolsta nuo tiesos. Jo žvirbliai įskrenda kartais *arklidėn* (p. 31), naikina joje muses, ir arklys susilaukia arklidėje iš jų netikėtos pagalbos. Čia, rodosi, pamirštama, jog žvirblis tą savo darbą dirba ne tvartuose, ne arklidėse, ne tamsoje. Kitoje vietoje (p. 51) *bitė lyjant* tupi kur lauke po lapu ir kalbasi su drugiu; pasisako jam norinti iš tos palapės lėkti į darbą — medaus rinkti. Kad bitė lyjant tupi kur lauke po lapu, apie tai nereikėtų, rodosi, vaikams ir darytinėje pasakoje šnekėti: prieš pradedant lyti, bitės lekia kiek galėdamos namó, ir tas dalykas, jog bitės ir lyjant lekia kartais iš avilio į lauką, reiškia, rodosi, bitininkui tik tai, jog lis neilgai arba tuoj nustos liję.

Yra vadovėlyje straipsnelių, kuriuos patariu tolesniuose jo leidimuose visai išleisti arba kitais, turiningesniais, tinkamesniais ir gyvesniais, pakeisti. Čia turiu galvoje straipsnelius:

Nepaklusnus berniukas (13), *Vištos* (32), *Darbininkės ir gaidys* (33), *Karveliai ir vanagas* (34), *Pelė po svirno grindimis* (36), *Ežys ir kurmis* (62), *Kuprio kerštas* (67), *Ne piniguose laimė* (88), *Radybos* (90) ir kelis kitus.

Tarp gyvesnių straipsnelių vadovėlyje yra ir viena kita pasakėlė: *Voras ir skruzdėlė* (73), *Pasaka* (17)... bet ir jų kalba nudailinta vietomis ne visai kaip reikiant: pirmojoje pasakėlėje tam tikroje vietoje turėjo būti pasakyta: *„išmetę netyčia", „o piemenims įsakė"*, ne *„išmetė* netyčia", *„piemenims gi* įsakė", kaip rašo tą pasaką vaikams „Žiburėlis"; antroje pasakėlėje be reikalo įsprausti bedailinant žodžiai: „ir *panudo* visi dangun *liptų,"* — taip nepasakys ir to krašto žmonės, kurie kalboje dažnai siekiniais naudojasi. Straipsnelis „Gėlelės" (38, Svirno Žvynės), kad ir rodosi gražus mažmožis, bet vis delto jis labai panašus į dirbtinį: jo žodžiai: „jaunužė pasisėjau, ims gėlės *žysti-žydėti,* saulutė-motutė *raudonoji*" yra čia lyg ne vietoje, lyg be reikalo išsvajoti.

Vadovėlio eilėraščių kalboje irgi yra nemaža trūkumų. Pavyzdžiui iškeliu čia šiuos dalykėlius: 1) *aštriausiai* sopa širdį (3); 2) *per* vieną tik langą regėti šviesa (22); 3) *o pas mane* nėr kam sėti, *o pas mane* visur plika, *pas mane gi* (namai) nori griūti (56); 4) (vyturėlio) kasdien skamba *dainelė;* aš, mažutis paukštužėlis, *daineles dainuoju* (57); *dainininkai* paukšteliai (69); *dainutes* čiulbės mūsų paukšteliai (78); linksmas vėverselis *daineles* jau gieda (81); 5) (baravykas) po beržu *sėdėdamas* (70); 6) gal jūs *nemylit* balto *sniegelio* (84)... „Neįkvėptųjų" žmonių kalboje pažymėtuosius pasakymus galėtų atstoti, rodosi, ir šiokie žodžiai: 1) *didžiausiai, baisiausiai, labiausiai* sopa širdį; 2) *pro* vieną tik langą regėti šviesa; 3) *o mano* nėr kam sėti (nėr kas sėja), *o mano* visur plika, *o mano* nori griūti; 4) (vyturėlio) kasdien skamba *giesmelė;* aš... *giesmeles giedu; giesmininkai* paukšteliai; *giesmeles* čiulbės mūsų paukšteliai; linksmas vėverselis *giesmeles* jau gieda; 5) (baravykas) po beržu *tupėdamas, lindėdamas, stypsodamas;* 6) gal jūs *nemėgstat* balto sniegelio (gal jums *netinka* baltas sniegelis). Labai tolti nuo žmonių kalbos ir eiliarašiams neturėtume leisti!

Mokyklos vadovėlių autoriams su mūsų eilėraščiais reikia būti labai atsargiems: ne visa, kas eiliadirbių per akis rimuojama, tinka mūsų žmonių vaikams, ne visi jų pasakymai sutinka su mūsų tautosakos ir kalbos dėsniais.

Mūsų eiliarašiams tenka dažnai sukti galva del eiliagalių dermės, del jų sangarsumo, rimo. Ir apie tą dalyką, deja, mūsų eiliarašiai ne visada kiek reikiant nusimano; mūsų vadovėlių autoriai neapsižiūrėję ima jų rašinius tuojau į savo vadovėlius ir tais rašiniais dažnai tik kalbos jausmą šipina vaikams. „Žiburėlio" eilėraščiuose randame derinamų, arba rimuojamų, ir tokių eiliagalių: *širdį* ir *girdi* (3), *džiūvo* ir *buvo* (27), *prikankinę* ir *negynė* (29), *draugą* ir *raugo* (53), *nespaudžia* ir *graudžiai* (57), *kits kito* ir *iškaišyta* (61), *kits kito* ir *pavaikytų* (62). Čia eilėraščių autoriai nieku verčia eilėgalyje žodžių *kirtį* ir kertamo skiemens *ilgį*. Jei eiliarašys, ką kurdamas ir rašydamas, tuos dalykus visai niekina, jei jisai pats tokių tėra ausų, jog tų dalykų skirtumo ir reikšmės visai nejaučia kalboje, tad jis yra mažas, labai mažas poetas: jo kūriniais vadovėlių autoriai nieku būdu neturėtų naudotis mokomųjų vaikų reikalui. „Žiburėlio" autorius čia buvo labai neatsargus.

Geresni „Žiburėlio" eilėraščiai yra, rodosi, šie: *Beraštis* (18, šešios eilutės), *Darbšti paukštytė* (35), *Gulbė, gaidys* ir *vėžys* (65), *Vienybėje* (92, keturios eilutės).

„Žiburėlio" kalba daug geresnė už „Mūsų Dirvos" kalbą; ji beveik prastesnė už „Vaikų žvaigždutės" kalbą, menkesnė už „Žiupsnelio" ir žymiai menkesnė už „Žinynėlio" kalbą.

„Žiburėlio" rašyba arčiausia yra „Mokslo Draugijos" rašybai. „Žiburėlis" rašo: 1) *visako* (4); 2) *visuomet* (11); *nėkuomet* (23); 3) *draugė-sesytė* (8); *molina-maitintoja* (77); 4) knygos *neplėšyti* rašomos (21); *kasdieną* (49); jau buvo *pervėlu* (31); 5) *paėėjęs* (25); *gūšta* (35); 6) dieve, duok Jonelį užauginti (6); lygiame lauke, arba prieš kalną (74), sveikas, gyvas, seni (90)... Mokslo Draugija yra linkusi, rodosi, rašyti: 1) *visa ko*; 2) *visumet, niekumet*; 3) *draugė sesytė, motina maitintoja*; 4) knygos *ne plėšyti* rašomos, (bet skaityti); *kas dieną;* jau buvo *per vėlu;* 5) *paėjėjęs, gūžta;* 6) dieve duok Jonelį užauginti; lygiame lauke arba prieš kalną; sveikas gyvas, seni... Yra vadovėlyje keliolika ir korektūros klaidų, neatitaisytų jo gale.

Visas vadovėlis, — kol maža tėra mokamai sudarytų mokyklai vadovėlių, — yra pakenčiamas ir gali būti tuo tarpu vartojamas mūsų mokyklų reikalui; bet tolesnį jo leidimą leidėjas turi būtinai pataisyti.

Rygiškių Jonas.

[„Švietimo darbas", 1919, Nr. 2—3, 8—11 psl.]

1920

DEL „GAMTOS PRADŽIAMOKSLIO“ PASIRODYMO.

(Kalbos dalykai).

Gamtos vadovėlio senai laukėm ir pagaliau susilaukėm — bent mokslo pradžiai*. Kalbu apie J. Barono rašinį (I dalis, negyvoji gamta — žemė, vanduo, oras).

Esu ne specialistas gamtos mokslui, apie patį vadovėlį man sunku čia kas spręsti. Tiek teaišku ir man, jog jis labai reikalingas mūsų mokyklai... Vadovėlis, aišku, rašytas pratusio mokytojo, tik nieko ar maža terašiusio ligi šiol lietuvių mokyklai ir gyvenusio tolokai nuo mūsų raštų darbo.

Vartant ir skaitant vadovėlį, man, buv. kalbos mokytojui, vienas dalykas krinta ypačiai į akį: jei kitų vadovėlių, skiriamų mokyklai, būtų tokia pat nesklandi, netaisyklinga kalba, jei mokyklos mokytojai ir su mokiniais šito vadovėlio kalba tekalbėtų, tad tikrai sunku būtų mokyti lietuvių kalbos toje mokykloje. Kalbos klaidų yra čia tokia daugybė, visa vadovėlio kalbos sudėtis tiek skiriasi nuo paprastosios mūsų kalbos, jog to vadovėlio kalbai ištaisyti reikėtų... visai naujo, nemažo darbo.

Kad nepasirodytų kam, jog kalbu čia visai neturėdamas pagrindo, išrašau pavyzdžiui kelias dešimtis vadovėlio klaidų; *visos* vadovėlio klaidos iškelti aikštėn ir čia pat pataisyti yra tiesiog negalimas daiktas laikraštyje.

Kalbėdamas apie klaidas, stengsiuosi suskirstyti jas rūšimis: kelsiu čia aikštėn atskirus netaisyklingai pavartotus sakinyje žodžius ir šiaipjau kalbos posakius (A), dirbtinius, labai negyvai, neįmanomai išreikštus kalbos sakinius (B), netaisyklingą vartojimą rašte kalbos padalyvių, dalyvių (C), linksnių (D) ir prielinksnių (E). Stengsiuosi tas klaidas toliau ir pataisyti, nors pataisymas išimto iš teksto vieno kito sakinio ar žodžio, be paties teksto, maža teturi, rodosi, vertės skaitytojui, turinčiam darbo kalboje paprastai su *ištisu* tekstu, ne su atskiromis teksto dalelėmis.

Vadovėlyje yra rašoma:

A. 1) *Balanytė* neįsidega (94 psl.). 2) Drėgnas *baltinys* (46); *bendrakeleivis* (85); vandens *galė* (56). 3) Vanduo būva standus,

---

* Jau parašęs šį straipsnį, patyriau, jog yra išėję dabar (1920 m.) Vilniuje ir keli kiti gamtos vadovėliai: Zoologija, *Borodino* Botanika...

R. J.

skystas ir *dujiškas* (44). 4) Moliu *plukia gryčių* laitus (8). 5) Rankena *išrodo* mums šaltesnė (37); *išrodo* itin keista (86). 6) Taisyklingos *išvaizdos* mineralai (16); vanduo skiriasi savo *išvaizda* nuo kitų kūnų (43). 7) Piaulai ima *juodauti* (102). 8) *Kaspijaus* jūra (27); *korka* (68). 9) *Matomai* iš jų susidarė naujas kūnas (95); čionai, *matomai,* oro dar ne tiek daug (101). 10) *Miešiamoji* vandens *galė* šildant didėja (56). Oras, kaip ir vanduo, turi *miešiamąją galę* (62). 11) *Nemylimas* artojų smėlys (7). 12) Savo šaltiniais *pragarsėjęs* miestelis (55). 13) Jie yra geri šilimos *praleidėjai* (37). 14) Mums *prisieina* žinoti (47); *prisieina* kasti (32). 15) *Reiškia,* oras slėgia daiktą (84). 16) Ežeras *skalsinas* tuo vandeniu, kurs iškrenta žemėn lietaus pavidalu (55). Miešimas, kuriame duotasai kūnas daugiau nebetirpsta, vadinas *paskalsintas* (25). Atmieškim lig *skalsumui* stiklinėje vandens alūno (57). Vandenį *paskalsinkim* alūnu (56). Karštas *paskalsintas* miešimas nepastovus: jam *miešiamoji* vandens *galė* mažėja (56). Vanduo *įsiskalsina* ir daugiau alūno nebepriima (55). 17) Uolų padermės, kurios skeldėja, vadinasi *skalūnai,* akmeninės uolų padermės, kilusios iš molio, vadinasi moliniai *skalūnai* (10). 18) Smėlys *skenda* (5); akmuo ūmai *skenda* (8); ledas *skenda* karštame vandenyje (67). 19) Stipri *speiga* (64); *speigota* diena (67). 20) *Švarus* smėlys (5), *nešvari* druska (25); druska *iššvarina* (29). 21) Gamta *tveria* savo padarus (21). *Tveriasi* ir čionai naujas kūnas (95). Medžiaga degdama *tveria* vandenį (106)...

B. 1) *Kokia* lazdelė ilgesnė, ar varinė, ar geležinė? *Koks* kamuolys svaresnis, stiklinis, ar toks pat akmeninis (51 puslapis)? 2) Žemė *sutaupė* anglio *pavidale* tuos augalus, kurie senų senovėje dengė jos paviršių. 3) Žmogus per metus *sunaudoja* apie 20 svarų druskos. Tokios didelės druskos *išlaidos* tik del to yra galimos, kad ir gamtoje randasi jos neišsemiamos *atsargos* (26). 4) Apatinį sluoksnį, iš kurio dirvožemis *ir yra* pasidaręs, mes vadiname podirviu (11). 5) Kitos duobės yra naujesnės kilmės, o dar kitos *ir yra* atsiradusios mūsų laikais (24)...

C. 1) *Stiklui minkštam tebėsant,* duoda *jam* kokias nori formas (7). 2) *Įpylus* dubenėlin *vandens, jis* neprasisunkia pro jo šonus (8). 3) *Liejant* ant negesytų kalkių *vandenį, jos godžiai vandenį* geria (19). 4) Nustojus *vandenį* šildyti, *jis* vėl susitraukia (44). 5) *Pilant* vandenį *indan, indas* prisipila pilnas (73). 6) *Pučiant orą* į vidų, *oras* ten susispaudžia (79). 7) Nugramzdi-

nus stiklinę *vandenin, vanduo* jon neįeina (73). 8) Alvas *šildant* lydosi; *šildant* alvą, galima *jį* ir garais paversti, padaryti *dujišku* kūnu (44). 9) *Nuėmus vandenį* nuo ugnies, *jis* pasiliauna viręs (61). 10) Kalkes vartoja odas *dirbant* ir daug kur kitur (20). 11) Šilima *tam* susivartoja, *kad* sniegą *pavertus* skystu kūnu (65). 12) *Prieš vartosiant* akmeninę druską, ją sumala (28). 13) Prieš *sudegsiant juodu* (tuodu daiktu) anglėja (98).

D. 1) *Molis* esti visokios spalvos: baltos, geltonos... (9). 2) Gi visų tukniausias *juodžemis* randasi svetimuose kraštuose (13). 3) Grynoji *Klintis*, kaip ir kiti *mineralai*, kai kada pasitaiko *pavidale* kristalų (21). 4) Kai kur pasitaiko tokie didžiuliai *akmens*, kad jų jokia dalba išversti nebeįstengia (13). 5) *Vandenilis* yra visokių kūnų sąstate (107). 6) Viršutinį žemės sluoksnį vadiname *dirvožemis* (11). 7) Anglis turi *savybę* atimti iš rūdos jos priemaišas (39). 8) Žemių dalelės daro vandenį *drumstu* (55). 9) Priemaišos daro jį *pavojingu* sveikatai (56); padaro kirvį *kietesniu* (42). 10) Pripildo jas *skysta* mieline *tyre* (24); tas krosnis jie pripildo *rūda* ir *angliu* (39). Stiklą pripildo *vandeniu* (44), *gyvuoju sidabru* (45), *smėliu* (53); pripildykim *vandeniu indą;* jo veidas pritvinksta *krauju* (86). 11) Kalnas 50 *sieksniais* pakilęs aukščiau žemės. 12) Medžiai darėsi *gausesni angliu* (31). 13) Mus *tame įtikrina* (37). 14) Palaikysime ranką *šulny* pasemtame vandeny (45). 15) Auksas, sidabras ir dabar pasitaiko *gryname pavidale* (38). 16) Mūsų kūnas daugiau trijų *ketvirčių* yra susidėjęs iš vandens (43).

E. 1) (Grifeliais) rašydavo *ant* juodų lentelių (10). 2) *Ant* žemės pasitaiko kai kur *sūrūs šaltiniai* (27). 3) Tie medžiai kitados augo *ant* žemės (29). 4) Porą kartų *į parą* atidaro kiaurimę, kiaurinę (39). 5) Oras be paliovos veikia *į granitą* (18); deguonis veiktų *į mus* persmarkiai (95). 6) Ciklonai *pas mus* ateina iš tolimesnių kraštų; bet esti ir *vietiniai vėjai*, gimę iš vietos priežasčių... (91). 7) Smėlio dirvos *pas* mus *geriausia* žinomos, nes jos kuone visur išsiplatinusios Lietuvoje (13). 8) Kitus daiktus *per* vamzdžius išpučia (7). 9) Tų ežerų gilumas nedidis, bus *sulig juostai* (27). 10) *Sulig* tokia įžymia geležies reikmene, jos ir gauname labai daug (38). 11) *Už* ką juodžemį *skaito* geriausia dirva (13)? 12) Šaltiniai gavo savo vardą *už* šaltą vandenį (52). 13) Sidabras netemsta, *už* ką jis skaisčiąja nauge yra vadinamas (41). 14) Tyrė *neužilga* ima *tirštėti* ir *už* kelių minučių virsta kietu kūnu (24). 15) *Už* kelių dienų ledas ima spaustis pro

kaklą (68). 16) Sluoksniai *virš* jų sugulę (8). 17) Išsikišusios *virš* briaunos dalys reikia nukirpti (20). 18) Atmosfera siekia *virš* 200 varstų į aukštį (76).

Tų pasakymų (A—E) vietoje daug geriau tiktų mokslo vadovėliui taisyklingesni ir labiau įmanomi kalbos pavyzdžiai. Visai gerai ištaisyti jie, neduodant ištiso teksto, yra, žinoma, nelengva, juo labiau, kad taisant daugelyje vietų tenka tiktai sava nuomonė del įrašytųjų pasakymų taisytojui išreikšti. Tie pasakymai taisyklingesni ir suprantamesni būtų, mano supratimu, jei būtų tam tikrose vietose pasakyta šitaip:

a. 1) *Skalelė (skalutė, skala)* neįsidega. 2) Drėgnas *skalbinys; kelionės (kelio)* draugas; vandens *galia* (žr. 10). 3) Vanduo esti standus, skystas ir (arba) *dujų pavidalo.* 4) Moliu *plūkia trobų (pirkių, pirkčių)* laitus (aslas). 5) Rankena *rodosi, atrodo* mums šaltesnė; *atrodo, rodosi* itin keista. 6) Taisyklingo *pavidalo (t-os lyties)* mineralai; vanduo skiriasi savo *pavidalu* nuo kitų kūnų. 7) Piaulai ima *juoduoti.* 8) *Kaspijos* jūra; *kamštis.* 9) Iš jų yra susidaręs (susidarė), *matyti,* naujas kūnas; *naujo kūno* iš jų susidaryta; čionai, *matyti,* oro dar ne tiek daug. 10) Vandens *įmaišumas* šildant, nuo šilimos didėja. Oras, kaip ir vanduo, yra *įmaišus* (plg. *mieštis, įmiešti, įsimiešti,* šita duona gerai *riekiasi,* ta duona *neraiki,* jo gerklė *įlaidi, įstabus* daiktas, *taikus, įtaikus* vaikinas, *nuotaki* vieta, *nuolaidus* medis, *nuolaidus* žmogus...). 11) *Netinkamas, nepatinkamas* artojams, artojų *nemėgstamas, nebranginamas* smėlys. 12) Savo šaltiniais *įgarsėjęs, išgarsėjęs* miestelis. 13) Jie (tie daiktai) yra *laidūs* šilimai, gerai *praleidžia* šilimą, geri šilimos *leidikai, vadokliai...*[48] 14) Mums *tenka, reikia,* mes *gauname* žinoti; *tenka (atsitinka...)* kasti. 15) *Vadinas,* oras slėgia daiktą. 16) Ežeras *sotinas (pasisotina, prisisotina)* tuo vandeniu... Miešimas (miešinys)... yra (vadinas) *prisisotinęs (prisotintas),* pritirpęs... Paimkim stiklinę vandens ir *pritarpinkim (pritirpdykim)* jos vandenį *ligi soties, prisotinkim* jį *alūno.* Vandenį *prisotinkim alūno* (plg. „pridėkim *alūno*"), *pasotinkim* alūnu. Karštas *prisotintas (sotus, prisotintinis)* miešimas nepastovus: jo vandens *įmaišumas* dabar mažėja... Vanduo *prisisotina* ir... 17) *Uolienos (uolynės, uolynai),* kurios skeldėja, vadinasi *skalynės (skalynai),* yra vadinamieji *skalynai* (plg. *skruzdėlynai, molynai, akmenynai, akmenynės);* akmenų uolynės, susidariusios iš molio, yra vadinamosios molio *skalynės...* 18) Smėlys *skęsta;* akmuo tuoj, bema-

tant *skęsta;* ledas *skęsta* karštame vandenyje. 19) Didelis *spéigas; spéiguola* (labai šalta) diena. 20) *Grynas, tyrus (tyras)* smėlys, *negryna*... druska („švarus" yra tiktai „padorus", vok. *sauber); druską gryną padaro, ištyrina (išvalo)*... 21) Gamta savo padarus *daro (padaro, kuria, leidžia;* plg. *„padaras,* dievas pasaulį *įkūrė, žmogų leido").* *Pasidaro (susidaro, darosi)* ir čia naujas kūnas. Medžiaga degdama vandenį *daro, dirba, padirba;* iš medžiagos degant *darosi* vanduo.

b. 1) *Katra* lazdelė ilgesnė, varinė ar geležinė? *Katras* kamuolys svaresnis, stiklinis ar akmeninis (tokio pat didumo)? 2) Žemė *yra išlaikiusi, pavertusi anglimis,* tuos augalus, kuric senų senovėje jos paviršiuje augdavo (augo). 3) Žmogus per metus *suvartoja*... Druskos tiek daug galim *vartoti* tik del to, kad ir gamtoje yra jos be galo, neapsakomai daug.[49] 4) Apatinį sluoksnį, iš kurio *kaip tik* yra pasidaręs dirvožemis, mes vadiname podirviu. 5)... o kitos (duobės) yra atsiradusios *kaip tik* nesenai, mūsų laikais...

c. 1) Stiklui ligi minkštam, kol yra minkštas, duoda kokio nori pavidalo. 2) Vanduo, įpiltas dubenėlin (į dubenėlį), neprasisunkia pro jo šonus. 3) Negesytos kalkės tuoj sugeria liejamą ant jų vandenį. 4) Vanduo nebešildomas (nustojus šildyti) vėl susitraukia. 5) Indą, pildami vandens, galim pilną pripilti. 6) Oras, pučiamas į vidų, susispaudžia. 7) Vanduo į nugramzdintą stiklinę neįeina. 8) Alvas šildomas leidžiasi, pasileidžia (lydosi); alvą šildydami galim ir garais, dujomis (dujų kūnu) paversti. 9) Vanduo, nuimtas nuo ugnies, nebeverda, nustoja viręs. 10) Kalkes *vartoja* žmonės *ódoms (kailiams) dirbti,* dirbdami kailius... 11) Šilima *susivartoja (išsieikvoja) sniegui paversti* skystu kūnu... 12) Akmeninę druską, *prieš vartodami,* sumala (žmonės). 13) *Prieš sudegdami,* prieš sudegdamu, juodu angléja.

d. 1) *Molio* yra, esti visokios spalvos: baltos, geltonos... (visokio: balto, geltono...). 2) O geriausio (riebiausio...) *juodžemio* yra svetimuose kraštuose. 3) *Grynosios klinties,* kaip ir kitų *mineralų,* kai kada pasitaikina kristalų pavidalo (bet *„grynoji klintis* gali būti, gali turėti ir kristalo pavidalo"). 4) Pasitaikina, pasitaiko (atsitinka matyti) tokių didžiulių *akmenų,* jog jų neįstengsi jokia dalba išversti. 5) *Vandenilio* yra visokiuose kūnuose (visokių kūnų sudėtyje). 6) Viršutinį žemės sluoksnį vadiname *dirvožemiu.* 7) Anglis atima, turi *savybės* atimti... (plg. „jis

turi drąsos ir skeryčioti, turi kantrybės jo klausyti"). 8) Žemių dalelės daro vandenį *drumstą* (drumsčia, sudrumsčia vandenį). 9) Priemaišos daro jį *pavojingą* sveikatai; padaro kirvį *kietesnį* (pakietina). 10) Pripildo jas *skystos* mielo *tyrės;* krosnis jie pripildo *rūdos* ir *anglių.* Stiklą pripildo *vandens, gyvojo sidabro, smėlio;* pripildykim indą *vandens;* jo veidas pritvinksta *kraujo* (pasidaro pilnas kraujo). 11) Kalnas penkiomis dešimtimis, penkiasdešimt (50) *sieksnių* pakilęs... 12) Medžiai virto labiau anglimis, medžiuose radosi, susidarė daugiau anglių. 13) Mus *tuo įtikina.* 14) Palaikykim ranką vandenyje, pasemtame *iš šulinio* (šulinio vandenyje). 15) Aukso, sidabro... ir dabar pasitaikina, pasitaiko, atsitinka rasti *gryno pavidalo* (bet „kalnų *auksas,* žemės *auksas* gali būti ir gryno pavidalo"). 16) Mūsų kūno daugiau *kaip trys ketvirčiai* yra susidėję iš vandens.

e. 1) (Grifeliais) rašydavo *juodose lentelėse.* 2) *Žemėje* pasitaikina, pasitaiko kai kur *sūrių šaltinių.* 3) Tie medžiai (tų medžių) kitados augdavo *žemėje.* 4) Porą (dvejetą) kartų paroje (dienoje) atidaro *kiaurymę (kiaurynę).* 5) Oras be paliovos *veikia granitą;* deguonis *veiktų mus* (mums) per smarkiai. 6) Ciklonų (ciklonai) ateina į *mus* iš tolimesnių kraštų; bet yra vėjų, pakylančių ir del vietos (vietinių) priežasčių... 7) Smėlio dirvos *mums geriausiai* yra žinomos, nes jų kuone visur turime Lietuvoje. 8) Kitus daiktus pro vamzdžius išpučia. 9) Tie ežerai negilūs, bus *sulig juosta* gilumo. 10) Geležies, kai tiek daug privalome (reikalaujame), labai daug ir randame (gauname) iš gamtos (gamtoje). 11) *Kodel (del ko)* juodžemį *laiko (laikom), išranda* geriausia dirva? 12) Šaltiniai yra gavę savo vardą *nuo (del)* šalto vandens *(del* savo vandens šaltumo). 13) Sidabras netamsėja, *todel (del to)* jis skaisčiąja nauge yra laikomas (vadinamas). 14) Tyrė *netrukus* (po kiek laiko) ima tirštėti ir *po* kelių minučių virsta kietu kūnu. 15) Po kelių dienų ledas ima spraustis, spaustis pro kaklą. 16) Sluoksniai *viršuj (viršum,* ant) jų sugulę. 17) Išsikišusios *už (iš)* briaunos dalys... 18) Atmosfera yra *per* 200 varstų aukštumo...

Autoriaus ne visur vartojami tam pačiam reikalui visai vienodi žodžiai (terminai). Taip antai, pradžioje (41..) kalbama, tarp ko kita, apie *gyvąjį sidabrą;* bet vėliau rašoma jau tiktai apie *gyvasidabrį* (84, 85). Vienoje vietoje pavartotas terminas „visas *grynanglis"* (101), bet kiek toliau (105) rašoma: „junginys *grynanglies,* iš *grynanglio".* Knygose yra ne visai paprastų

tam tikram reikalui kalbos žodžių: medis *išsidėsto* į kitus kūnus, *perrūgis, sąlydesnis, šluonumas,* sausas medžio *varymas*... Del jų čia tyčia nekalbu: jų reikalingumas ar tinkamumas pradžios vadovėliui man neaiškus.

Yra vadovėlyje nemaža spaudos klaidų, kurios kažin kodel neatitaisytos vadovėlio gale. Čia pažymiu jų dalį: 1) *pūčiant* (3 psl.); 2) *vėlei* (5); 3) Jie *netįžta,* kad *netįžtu* (9); 4) *pasilai-ko* (38); 5) *puvėnos* (12); 6) dirvožemis... *susimaišydama* (12); 7) *plaišėja* (17); 8) granito *yrimas* (18); 9) *užpludęs* (28); 10) patirsim, persisunkus (25); 11) *žydrios* (44); 12) pro *spilgį* (45); 13) *sugniužta* (45); 14) lig *ataušiant* (45); 15) pastebime, vandenį pasikėlus (49); 16) *suaižėti* (52); 17) *piovenos* (59); 18) *garsa* (63); 19) atšąlęs (66, 67); 20) *besiskėčiančio* (67); 21) *skambėsis* (73); 22) ir be to jo, dalelės (80); 23) svoris (85); 24) *pūvimas* (100); 25) *piūvenų* (102); 26) *gryras* (106)... Turėtų būti: 1) *pučiant;* 2) *vėliai* (vėl); 3) jie *netyžta,* kad *netižtų;* 4) *pasitaiko;* 5) *puvenos;* 6) dirvožemis... *susimaišydamas;* 7) *pleišėja;* 8) granito *irimas;* 9) *užplūdęs;* 10) patirsim persisunkus; 11) *žydros;* 12) pro *spilgį* (pro *spilgas,* segtukus); 13) *sugniūžta;* 14) lig *ataušłant;* 15) pastebime vandenį pasikėlus; 16) *sueižėti;* 17) *piuvenos;* 18) *garas;* 19) *atšalęs;* 20) *besiskečiančio;* 21) *skambesys;* 22) ir be to, jo dalelės; 23) *svorį;* 24) *puvimas;* 25) *piuvenų;* 26) *grynas*...

Iš visa, kas čia mano pažymėta del vadovėlio kalbos, padarau ir kelias bendresnes išvadas tolesniam laikui:

a) Ministerijos Knygų Leidimo Komisija, prieš spausdindama vadovėlius *mokyklai,* turi tikrai rūpintis, pasirūpinti kaip reikiant, kad jų visai įmanoma ir taisyklinga būtų kalba. Tuo dalyku šiuo tarpu, man rodosi, nepasirūpinta.

b) Vadovėlių klaidos turi būti atitaisomos knygų gale. Komisija tą dalyką turi prižiūrėti pati ar per tam tikrą, nužiūrėtą tam reikalui, žmogų.

c) Vadovėlio kaina reikia žymėti jo paties viršelyje. Šito vadovėlio kaina nepažymėta, nors tas dalykas svarbus yra mokiniams ir šiaipjau vadovėlių (knygų) pirkėjams.

Kitų tautų švietimo įstaigos, leisdamos vadovėlius savo mokykloms, šituo dalyku (a, b, c), man rodos, tikrai pasirūpina. Iš to samprotauju, jog šitie mano norai ir mums yra įvykdomi.

Rygiškių Jonas.

[„Švietimo darbas", 1920, Nr. 4, 21—27 psl.]

Botanika. Bendroji dalis (su 49 piešiniais). Parašė A. Ž y g a s. Mariampolė („Šešupės" knygyno leidinys, 1920 m.). Pp. 1—42. Kaina 8 auks.

Šitas vadovėlis, kaip pažymėta antraštėje, yra rašytas iš J. Polianskio rašinio. Autorius kalba jame apie augalų sudėtį, sėklą, šaknį, vaisius ir kitus tokius galus. Apie atskirus augalus jis nieko nesako, palikdamas tą dalyką turinčiai vėliau pasirodyti „ypatinei botanikos daliai". Savo „Žodyje skaitytojams" (3 psl.) apie tą II-ją dalį autorius tiek tepasako: „Išgirdęs šio mano darbo kritiką gal griebsiuosi antrąją dalį rašyti."

Vadovėlis trumputis, nepilnas. Autorius kalba tiktai apie *sėklinius* augalus. Apie kitus augalus jis pasako tiktai, kad jie savo veislę „sporomis" platiną (7 p.), kad jie vadinasi *sporiniai* (7). Kas yra tos augalų sporos ir kaip augalai savo sėklą sporomis platina — autorius apie tą dalyką visai nutyli, nors mokiniui tas dalykas kaip tik gali būti labai įdomus.

Čia turime sąžiningą neįsidirbusio žmogaus darbą. Autorius dar visai nepratęs rašyti mokyklai. Jo kalba negyva, nesklandi, lyg varžytinė. Barono gamtos vadovėlio kalba vis delto gyvesnė, panašesnė į šnekamąją kalbą. Kalbos vadovėliai autoriaus, matyti, neskaitomi, del kalbos ir rašybos jo nemokama dar kaip reikiant galvoti savo rašinio reikalui.

Autoriaus kalboje yra nemaža labai nesklandžių, klaidingų pasakymų. Pabrėžiame kelis: 1) „Žemesnieji (sporiniai) augalai, užuot *platinus* savo veislę sėklomis, platina sporomis" (7). 2) „Augalai *vienskiltiniai, dviskiltiniai* ir *daugskiltiniai*" (8), „augalai *viensėkliniai* ir *daugsėkliniai*" (40). 3) „Labai svarbu skirstyti augalus į vienskiltinius ir dviskiltinius, nes šio skirstymo *priklauso* daug svarbių ypatybių. Vienskiltiniams *priklauso* visi jevai, nendrės, viksvos... bambukai ir k." (8). 4) „Kaikurios sėklos sausai laikomos nenustoja *galimybės* net dešimties metų būdamos; kaikurios-gi tik vos kelias dienas išbūna nenustoję *galimybės*" (11). 5) „Ir žolinių augalų nemaža tokių, kurių po žeme yra 2—3 kartus ilgiau negu viršuje žemės" (13). 6) „Anglies deginio ore labai maža, — *nedaugiau* 0,04% (25). 7) „Tokiu *pragumu* dviskiltiniai augalai turi maisto pačiame gemale" (9). „Šaknis dažniausiai būna pasislėpus žemėje, tokiu *pragumu* laiko augalą, kad nepavirstų" (11). „Ta visa atsitinka tokiu *pragumu:* vieni lapai įsikerta į kitus..." (24). „Kokiu *pragumu* atsiduria dulkelių žiotelėse ir kam reikalingos kitos žiedo dalys —

vainikėlis ir apyžiedė?“ (35). 8) „*Kuomet* visa yra įvykę, kiaušinėlis pradeda didėti“ (35). *Kuomet* vaisiai ir juose sėklos nunoksta, privalu, kad būtų visur išnešiojama“ (40). 9) „Vaisių būna labai įvairių. *Destis kiek yra užmazgoje* bręstančių sėklų, skaidome į vienasėklinius ir daugsėklinius vaisius“ (40).

Suprantamai ir įmanomai rašant mokiniams, nesirūpinant rusų tekstas versti pažodžiui, turint tiktai prieš akis mūsų mokinių reikalas, reikėtų daug kas čia, rodosi, kitaip pasakyti. Mūsų pažymėtąsias vietas mes mėgintume šiaip atitaisyti, eidami mūsų pačių kalbos dėsniais:

1) Žemesnieji... augalai veisiasi ne sėklomis, bet sporomis (auga ne iš sėklų, bet iš sporų). Ž-nieji augalai, užuot dygę iš sėklų, savo veislę platina sporomis (?). 2) Augalai *vienaskilčiai, dviskilčiai* ir *daugiaskilčiai* (plg. vienaragis, dviragis, daugiaragis, vienpirštis, šešpirštis... vienakis, vienarankis...), augalai *vienséklíai* ir *daugiasėkliai.* 3) Augalus skiriame vienaskilčius ir dviskilčius. Tas skyrimas yra labai svarbu: nuo to, kiek yra skilčių augalo sėkloje, pareina daug svarbių jo ypatybių. Mūsų javai, nendrės, viksvos ir kiti tokie augalai yra vienaskilčiai... 4) Kai kurios sėklos nenustoja *gyvybės* (gali dygti), net dešimtį metų sausai stovėjusios; kai kurios (o kai kurios) vos kelias dienas išbūna (išbūva) sausoje vietoje nenustojusios gyvybės. 5) Ir žolių yra nemaža tokių, kurių šaknis (apatinis, augąs žemėse, stiebas) yra dviem trimis kartais ilgesnė negu pats stiebas (auganti ne žemėje augalo dalis). 6) Anglies deginio ore yra labai maža, ne daugiau kaip 0,04%. 7) *Taigi (tuo būdu)* dviskilčiai augalai turi maisto pačiame augalo gemale. Šaknis dažniausiai lindi žemėse ir tuo būdu laiko augalą... neleidžia augalui parvirsti. Ta visa (tas viskas) *šiaip* atsitinka... Kaip (iš kur) atsiranda dulkelių žiotelėse... apyžiedė (apižiedė; plg. apikaklė, apinasris). 8) *Kai** visa... Kai vaisiai ir jų sėklos nunoksta (nunokus vaisiams ir jų sėkloms), reikia,... (?). 9) ...Skiriame vaisius vienasėklius ir daugiasėklius. Jei augalo *mezgale* (=daigmazgy, plg. gemalas, gimulys, mezgalas ir зародышъ завязь) bręsta daug sėklų, tad ir jo vaisius bus daugiasėklis...

Kalbininkas (Rygiškių Jonas, A. Jakštas arba kitas kuris) galėtų čia kalbos atžvilgiu ir daugiau ką pastebėt arba, gali

---

* Žodis *kuomet* tėra prieveiksmis, vok. wann, lot. quando; žodžiai *kai, kada* eina ir *jungtukais* ir prieveiksmiais.

būt, ir kitaip pažiūrėt į visą šio rašinio kalbos dalyką, bet mes tenkinamės iškišę šiuos kelis savo pastebėjimus.

Autoriaus *rašyba* beveik nesiskiria nuo paprastosios vadovėlių rašybos, tik nesuprantame, kam jis rašo savo vadovėlyje kai kurias ypatybes: baltimas, vuosis (9 p.), šaknestiebiai, šaknegumbiai (19) augalai, nelabai leidžia, nevisi (8), jie nevisas (dalis) turi (39), nekiekvienas (8)... Vadovėliuose įprasta, rodosi, rašyti tie žodžiai kiek kitaip: baltymas, uosis, šakniastiebiai, šakniagumbiai augalai, ne labai leidžia, ne visi, jie ne visas dalis turi, ne kiekvienas. Jog autoriaus maža turima reikalo su kalbos vadovėliais, matyt ir iš to, jog jis ir kalbos mokslo terminus vartoja savotiškus („skirsneliu" vadina kablelį...). Rašinio gale atitaisytos tiktai septynios spaudos klaidos, bet jų yra rašinyje devynios galybės; balsių ilgumas arba trumpumas, skirtukai ir kiti tokie „mažmožiai" gale jo neatitaisomi. Antras vadovėlio leidimas turėtų būti ir šiuo atžvilgiu geresnis.

Apskritai imant, autoriui, rašant mokyklai ir šiaipjau žmonėms, reikia toliau kiek kitaip žiūrėt į rašomąją kalbą: reikia ne žodžiai verst iš kitos kalbos į mūsų kalbą, bet atskiros mintys ir dėstyti jos taip, kaip mes papratę kalbėtis paprastajame gyvenime su žmonėmis ir einančiais mokslą vaikais.

Rusų kalbos dėsniai, atskiri jų vadovėlių žodžiai, rašant vadovėlius, negali mums turėti kokios nors reikšmės arba kuo nors varžyti rašytoją, rašantį mokyklai. Rašydamas *antrąją* savo darbo dalį, autorius, tikimės, daug labiau rūpinsis tuo, kad visa vadovėlio kalba būtų gyvesnė ir sklandesnė.

Vadovėlio kaina (8 auks.) mums rodosi labai didelė: „Mūsų raštų istorijos" šis vadovėlis yra tiktai trečdalis, bet jo kaina beveik tokia pat, kaip tos „Istorijos".

[„Svietimo darbas", 1920, Nr. 10, 71—74 psl.]

Prabočių Anūkas. *Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai* ir žymesnieji lietuvių kalbos mylėtojai (pp. 1—127), Tilžėje, 1920 m.

Čia turime ar 77-nių Prūsų Lietuvos rašytojų biografijas ir paminėjimus. Pažymėta, ką kas gera yra padaręs Prūsuose lietuvių raštams ir lietuvių kalbai. Be rašytojų keliami aikštėn ir vieni kiti Prūsų žmonės, pasižymėdinę Prūsuose ne raštais, bet šiaip jau nuopelnais raštams ir kalbai. Kalbėdamas apie kai kuriuos rašytojus, autorius kartais ir neigiamai apie juos nukal-

ba; taip antai, rašydamas apie kun. Kristupo Jurkšaičio darbus, tarp ko kita sako apie jį (113): «Jurkšaitis, nors lietuvio vardą nešiojo, bet, kiek galėdamas, stengėsi lietuvių dvasią slopinti. Tarnaudamas vokiečių atžagareivių partijai visokioms priemonėms lietuvių tautišką ir politišką gyvenimą trikdino... Tačiau jo darbas liko bergždžias. Lietuvių atgijimo jis neįstengė sulaikyti». Tiems, kurie naudosis «Mūsų raštų istorija» mokslo reikalui, patariame skaityti ir šitą Prabočių Anūko darbą: čia yra žinelių kiek platesnių apie pirmuosius ir senesniuosius mūsų rašytojus; skaitytojas, naudodamasis tomis žinelėmis, gaus kiek aiškesnio supratimo apie mūsų rašytojus, dirbusius Prūsuose, ir apie jų gyvenimą. Autorius dažnai, kalbėdamas apie rašytojus, visai neliečia jų gyvenimo dalykų, to gyvenimo smulkmenų, dažnai surištų su jų raštais. Rašinį, šiaip ar taip, patariame skaityti mūsų raštų istorijos reikalui, teikiame jį ir mokinių skaitykloms, juo labiau, kad čia skaitytojui duodamos ir kai kurios tų raštų ištraukos.

Rašinys išspausdintas lotynų raidėmis — norėta, kad jį skaitytų ypačiai šios pusės žmonės ir didesnio mokslo Prūsų lietuviai.

Rašinio kalbai daug įtakos turėta šios pusės raštų: daug yra kalbos dalykų, kurie be reikalo paimti iš mūsų raštų kalbos, iš mūsų klaidų į kalbamąjį rašinį. Rašytojas čia besistengdamas daug ką nusakyti gražiai lietuviškai, ima visai be reikalo į savo rašinį ir mūsų raštų šių dienų klaidas, eidamas vietomis ir prieš tos kalbos taisykles, kurias duoda mums Kuršaitis ir kiti Prūsų kalbos mokytojai.

Tarp kitų kalbos klaidų randame čia ypačiai šios rūšies kalbos iškrypimų:

1) Mokės Vilniuje, *tada* Krokuvoje (5 p.). 2) *Apsivedė* ir gyveno Karaliaučiuje (5). 3) *Gegužio* 10 d.; Pirmoji *knygelė, ši knygelė.* 4) Jis *skaitomas* vertėju šv. rašto; *tūli skaito* jį vokiečiu; Ostermeyeris kalbasi del savo giesmių su *tūlu* Mielkaus šalininku (39). 5) Vienas *apskritys,* trys *apskričiai.* 6) Jo vertimas pražuvo *septynių* metų kare. 7) Jis parašė *virš* dvidešimt raštų. 8) *Kuomet* susieidavo tokie kunigai, tai retai išgirsdavai juos kalbant apie mokslus (31). 9) Jis kalbėjo lietuvių ir lenkų *kalbas* (6). 10) Išmokinti *į kunigus* (6). 11) *Rapagelaną* gedėjo visas miestas (6). 12) *Idant* lietuvius prie to mokslo *prilaikius,* įsakė kunigaikštis tik paskirtas bažnyčias telankyti (13). 13) Jie eina

į žemaičių bažnyčias ir ten *sulig* popiežiško *būdo* ir *pajunkimo* duoda aliejumi teptisi ir venčiavotisi (15). 14) Bretkūnas, *sulig* Rezos ištarimo — tai lietuvių Lutėrius (16). 15) Kantas, *sulig* Jono Mačio *išvedimo*, buvo lietuvis (34). 16) Viešpatie, užmokėk jam *sulig* jo *darbų* (31). 17) Jokūbo Perkūno poetiška dovana, *sulig* G. Ostermeyerio *išsitarimo*, buvusi menka.

Prūsų lietuviai, eidami mūsų šnekamosios kalbos ir savo žmonių kalbos taisyklėmis, turėtų, rodosi, šiaip sakyt ir rašyt:

1) Mokės Vilniuje, *paskui* Krokuvoje. 2) *Vedė* ir *(vedęs)* gyveno K-je. 3) *Gegužės* m. 10 d.; pirmosios *knygelės*, šios *knygelės**. 4) Jis *laikomas* (jį *laiko*) šv. rašto vertėju; kai kas (kurie ne kurie) laiko jį vokiečiu („tūlas" yra „daug kas, dažnas"); Ostermeyeris kalbasi del savo giesmių su *vienu* Milkės (Milkaus) šalininku. 5) Viena *apskritis*, trys *apskritys*. 6) Jo vert... *septynerių* metų kare. 7) Jis parašė *per* dvidešimtį raštų (dvid. raštų *su viršum*). 8) *Kai (kada)* susieidavo..., tai... 9) Jis kalbėjo lietuvių ir lenkų *kalbomis* (mokė lietuviškai ir lenkiškai kalbėti, kalbėjo liet. ir lenkiškai). 10) Išmokinti *(išmokyti) kunigu*. 11) *Rapagelionio (R-nies)* gedėjo... 12) Kunigaikštis, norėdamas tame moksle juos išlaikyti (idant išlaikytų...), įsakė... 13) Jie eina ir ten popiežininkų *būdu* ir *įpratimu tepdinas* aliejumi ir tuokiasi, jungiasi. 14) Bretkūnas, kaip sako Rėza (anot Rėzos betariant), buvo lietuvių Liuteris (Br-s buvęs, kalbant Rėzos žodžiais, liet. Liut...). 15) Kantas, Jono Mačio *išvedimu* (nuomone), buvo lietuvis. 16) Viešpatie, išmokėk, pamokėk *pagal* jo darbus. 17) J. Perkūno poeto (poetinė) dovana buvusi, anot G. Ostermeyerio betariant (kaip sako Ost-ris), menka. Ir žodžius „mokyti, mokinti" autorius vartoja viename rašinyje mišrai, be kokio skirtumo: reikėtų ko viena laikytis, — taip daro ir mūsų kalbininkai, vartodami, rodosi, dažniausiai savo reikalui žodžius „mokyti, mokytojas" (ne „mokinti, mokintojas").

Šio rašinio ir rašyba kiek skiriasi nuo mūsų šių dienų įprastinės rašybos. Prabočių Anūkas rašo: drysti, gryžti, siūsti, skūsti (=drįsti, grįžti, siųsti, skųsti) — raidžių *į, ų* žodžio viduryje nevartoja. Nosines raides *(į, ų)* jis vartoja tiktai keliose tam tikrose žodžių galūnėse. Ir šioje pusėje mėgina (me) kai kas verstis rašyboje be *į, ų* žodžio viduryje. Raides *į, ų* rašome nuo senovės, šalia jų jau vokiečių kalbininkai yra įvesdinę mums rašymą

* Kuršaitis savo žodyne sako, kad Prūsų lietuviai to žodžio tiktai *daugiskaitą* vartoją.

ir *y*, *ū*.[50] Galimas daiktas, jog rašymas *į*, *ų* ir visai išnyks kada nors, rasit, netoliausiai, iš mūsų raštų; del jo nesispyriuoja, rodosi, nė mūsų kalbininkai. Tik jie sakosi nenorį kelti šiuo metu vieno kito rašybos klausimo: palaukime, girdi, kiek nusistojant mūsų gyvenimo, tada imsime rimčiau ir rašybos dalyką spręsti.

[„Švietimo darbas", 1920, Nr. 10, 59—60 psl.]

Nuostabūs skruzdės gyvenimo atsitikimai. Iš Skvorcovo vertė B. G r i g a i t y t ė. Šviet. Min-jos kn. leid. Komisijos leidinys. Spausdinta Tilžėje 1920 m. (sudėta „Švyturio" Bendrovės sandėlyje). Psl. 1—72. Kaina viršelyje nepažymėta.

Autoriaus kalbama, kaip rodo knygų antraštė, apie skruzdėlės gyvenimą skruzdėlyne (savo „mieste") ir kitur, apie skruzdėlių maistą, atsiradimą, visą jų gyvenimo santvarką, apie visokias jų gudrybes, kovas su priešininkais, laimes ir nelaimes. Apie savo gyvenimo ypatybes nusipasakoja rašinyje žmogui pati skruzdėlė apsakydama jam įvairių įvairiausius, labai nepaprastus savo nutikimus.

Rašinys duoda daug supratimo vaikams apie mūsų skruzdėles, jų rūšis ir visų jų „valstybių" santvarką. Rašinys išleistas su gana gražiais *paveikslėliais* iš skruzdėlių gyvenimo; tais paveikslėliais parodytos jos pačios, jų vaikai, laukai, žolės, kremblìai... Vaikas matys iš rašinio ir pačių paveikslėlių, kaip pradeda ir baigia savo margąjį gyvenimą skruzdėlės, kaip mokamai rūpinasi jos savim, ginasi, mušasi, melžia savo „karves", tręšia savo daržus, auklėja savo vaikus ir t. t.

Leidinys skiriamas, matyti, tarp ko kita, žemesniųjų klasių mokiniams. Mokykloms patariame jį įsigyti, mokiniams — skaityti ir iš jo suprasti, kaip eina visas tų nepaprastųjų gyvulėlių gyvenimas. Šituo rašiniu naudosis, tikiuosi, savo reikalui ir pradedamųjų mokyklų mokiniai.

Teikdamas šiuo tarpu mokyklai šitą skruzdėlės „pasipasakojimą", turiu betgi šį tą pabrėžti apie patį vertėjos darbą — iškelti aikštėn kelis mūsų šios rūšies vertimų dalykus, kurie kiek mažina paties darbo vertę, daro jį ne visai produktingą ir sunkina mokiniams, šiaip ar taip, jo skaitymą, supratimą ir kartais grasyte graso nuo jo.

Šios rūšies vertimai, mano supratimu, turi būti rašomi visai gyvai — taip, kad skaitytojas, turėdamas prieš save „ver-

timą", jaustųsi esąs visai namie, turįs darbo su rašiniu, skiriamu tiesiog Lietuvos vaikams, mūsų žmonėms. Šiuo atžvilgiu čia yra daug kas, deja, prikiština vertėjai ar išleidusiai jos vertimą knygų Komisijai.

Savo straipsnį pradedu nuo smulkmenų. Apie svarbesnius dalykėlius kalbu straipsnyje tik toliau.

I. Prieš skaitant rašinį, patariu kelias vietas atsitaisyti (yra korektūros klaidų). Išspausdinta: 1) lysk (6), 2) štaisysiu (8). 3) į žemesnyjį miestą (12), 4) jokį namą (21), 5) drąskė (49), 6) vilko šašlavas (60), 7) kojales (62), 8) sudarymos (62), 9) musirių (63), 10) ūpės (67), 11) kruzdė (68). Yra, gali būt, ir daugiau klaidų, bet jos, kaip ir šitos, bus nedidelės. Reikėjo išspausdinti: 1) *lįsk,* 2) *ištaisysiu,* 3) *į žemesnįjį* miestą, 4) *tokį* namą, 5) *draskė,* 6) vilko *sąšlavas,* 7) *kojeles,* 8) *sudarydamos,* 9) *musmirių,* 10) *upės,* 11) *skruzdė.* Leidinyje toliau yra rašoma *grįžti, skųsti,* todel dvi pirmąsias (1, 3) klaidas laikau čia tiktai korektūros klaidomis.

II. Leidinio rašyba yra ta pati, kuria Ministerijos leidžiami ir mokslo vadovėliai, skiriami mokyklai. Yra pataisytini, gali būt, tiktai keli mažmožiai: 1) buvau per daug silpnutis (5); per daug mitra (41); 2) sienos nėkiek nesijudino (5); 3) O gi čia kas (14); 4) tat paakiui (31); 5) padidykit (45). Mūsų įprasta dabar, rodosi, rašyti mokyklai: 1) buvau *perdaug* silpnas (visai silpnutis); *perdaug* mitri (mitra); 2) sienos *nė kiek* nesijudino (nejudėjo); 3) *Ogi* (gi, ėgi) čia kas; 4) *tad* paakiui (*tad* čia yra prieveiksmis, ne įvardis, beveik = *todel, tada*); 5) Padidinkit.

III. Vertėjos (ar jos kalbos taisytojo) stengtasi nusakyti kai kas gana nepaprastai, savo tarme, ne taip, kaip rašo dabar mūsų žmonėms daugumas rašytojų. Kai kurie jos pasakymai bus, man rodosi, skaitytojams daug kam ne visai įmanomi, juo labiau, kad tie pasakymai vartojami ne nuosekliai — jie sumišę rašinyje su paprastaisiais mūsų raštų kalbos žodžiais (a—e).

a) Čia yra rašoma: 1) *man* labai *pasinogėjo* sužinoti (59); 2) jai *norėjosi* pasišildyti (27); man *norėjosi* paskraidyt (13). „Klaidos" čia nėra: vertėja, pavartojusi čia kartą savo tarmės žodį *nogėtis* (=įsigeisti, panorėti...), kitose teksto vietose vartoja tam pačiam reikalui žodį *norėtis* (lenk. chcieć się), — ir skaitytojui gali pasirodyti, jog tas *nogėtis* ir reikšmės atžvilgiu reikia skirti nuo „norėtis". Kad vertėja būtų rašiusi visur *nogėtis* ir tiktai paaiškinus mažmožiu to žodžio reikšmę paprastajam

skaitytojui, nieko negalėčiau pasakyti. Bet vartoti tam pačiam reikalui vieną kartą vienas žodis, antrą kartą antras žodis, nė kiek neaiškinant teksto mažmožiu jų skirtingos reikšmės — lyg nereikėtų.

b) Vertime yra rašoma: 1) *Jūs*, mamyte, be reikalo rūpinatės (14); 2) *Tamsta* atsil*sėsit* ir... keliau*si* sveika (53).

Reikia kas viena vartoti rašinyje šitam (krypties) reikalui — *tamsta* arba *jūs*. Kas sako: „*Jūs*, mamyte, be reikalo *rūpinatės*", tas turi sakyti tam pačiam rašinyje ir šiaip: „*Jūs* atsilsėsit ir... *keliausit sveikos*." Kas sako rašo: „*Tu*, mamyte, be reikalo rūpiniesi (mamyte, *tamsta* be...)", tas turi sakyti vienam asmeniui (moteriškei) tame pat rašinyje ir šiaip: „*Tamsta* atsilsėsi (ne *atsilsėsit!*) ir... keliausi sveika."

Čia yra, man rodosi, kas dailinta, taisyta, skubėta ir sumaišyta.

c) Vertėjos mėgstama vartoti žodis *suroti*: „Viskas reikdavo *suroti*, laiku padaryti (6), *nesurojau* pasislėpti" (13); bet tam pačiam reikalui rašinyje vartojamas, rodosi, ir žodis *suskubti* (paprastojo mūsų *suspėti* vietoje). Vertėja gali mėgti ar vartoti tam tikrus savo tarmės žodelius, daug kam nesuprantamus, bet vis delto nereikėtų jie brukte brukti į vertimą, skiriamą mokyklai: jie sunkins teksto supratimą.

d) Aukštaičiai sako paprastai: *išdygti, išdigs, atsigręžti*, aš *atsigręžiau*... Bet šitame rašinyje, parašytame aukštaitiškai, randame: *išdygti, išdygs* (64), *atsigrįžti*, aš *atsigrįžau* (66)... Čia sumaišytos kelios tarmės: kai kurių rytinių aukštaičių (*atsigrįžti, atsigrįžau*) ir žemaičių su kai kuriais pažemaitės aukštaičiais (*išdygs*).

Patarčiau eiti čia, rašant mokyklai, įprastine raštų kalba ir rašyti: *išdygti, išdygsiu, išdigs* (plg. *lis, truks*...), *atsigręžti, atsigręžiau*.

e) Vienai tarmei taikinami ir šie vertimo pasakymai: *liposi* (=lipo, kopo) per savo drauges (59); mes nutarėm savo grobinį likti vietoje, kad paskui su kitomis *parneštum* (=parneštumėm, -mim, -me) namo (25); mes daug dirbam, kad *sutvarkytum* (=sutvarkytumėm, -mim, -me) savo daržus (63).

Pirmajai daugiskaitos lyčiai (šitai nuosakai) rytų aukštaičiai sako vietomis *būtūm, parneštūm, tvarkytūm* (su *ū*).

Vertime yra ir šiokių vietų: po medžioklės aš *atnešiau* tave namo (34), mūsų vaikai *tapo nunešti* (43), audiniai *tapdavo su-*

traukyti (62). Rašomojoje mūsų kalboje, pabrauktųjų žodžių vietoje, įprasta yra sakyti šios rūšies reikalui — *parnešiau, buvo nunešti, būdavo sutraukyti.*

Ar šiaip ar taip, patariu toliau vertėjai (ir kalbos taisytojams) stengte nesistengt rašyti mokyklai tarmėmis — kelte nekelti aikštėn neįprastas raštams jų ypatybes. Tarmės ypatybės raštuose ir kelte nekeliamos išeis aikštėn, tik mokėkime jomis naudotis savo ir raštų kalbai.

IV. Vertėjos ne visur pasirūpinta, kad mūsų žmonėms ir jų vaikams būtų rašoma visai žmoniškai — taip, kaip jie yra įpratę kalbėti savos kalbos posakiais apie rašomus čia „atsitikimus". Man, skaičiusiam dabar apie tuos atsitikimus, yra visai aišku, jog rašinys verstas iš *rusų* kalbos; tas dalykas aišku ir be pradžios pažymėjimo apie tą vertimą. Vertime yra pasakymų, kurie žmogui, nemokančiam kaip reikiant rusų kalbos, bus ir ne visai aiškūs. Tokiais rusiškais ar svetimais mūsų vaikui pasakymais laikau, pavyzdžiui, šiuos vertėjos sakinius:

1. *Ot,* tai gudri (15). 2. *Ot,* aš tai negaliu jums padėt (28). 3. Bet ką jūs, *ot* juokdarė (44)... 4. Mes žūsim *iš bado* (63). 5. Būčiau žuvusi, jei būčiau *nustojusi ūpo* (65). 6. *Metas ir saikas žinot* (18). 7. *Neminėkite nelabu žodžiu* (42). 8. Sykį aš panorėjau *ištaisyti sąnarius* ir atsilsėti, *kaip* pastebėjau tarpe savo bendradarbių kaž-kokį *tai* judėjimą (45). 9. Duokit pavalgyt, *pastiprint savo jėgas* (46). 10. Nutariau ištrūkti iš plėšikių lizdo. Bet prieš *patenkinant savo troškimą,* man teko *būt matytoja* baisaus atsitikimo (48). 11. Aš ėmiau *visomis galiomis* priešintis (13). 12. *Na gi ir tvirta* Nenuorama (13)! 13. *Toliau* vaikų *kambario* žiūrėk, kad neitum (8). 14. Aš pastebėjau, jog mes visos skruzdės *siekiame vienokio tikslo* (61). 15. Liaukis, kam nusimint *lig laiku* (54)? 16. Didžiausias rūpesnis buvo *išvalyti ko didesnis* plotas žemės *nuo* visokių šiukšlių (55). 17. Aš buvau *laikoma iš darbščiųjų skruzdžių šeimynos* (61). 18. *Palik ją ramybėje. Alkis* mane *kankino.* Ją *iš alkio* surijau. Taip nedaug *tetrūksta ir iki nelaimės...*

Kad vertėja, dirbdama savo darbą, būtų turėjusi prieš save sodžiaus vaiką ir reiškusi jam tiktai rusų teksto *mintis,* užuot vertusi jam atskirus rusų teksto *žodžius,* ji būtų suprantamiau ir gyviau su tuo vaiku kalbėjusi. Pats aš šiuo tarpu rusų kalbos teksto, deja, neturiu. Čia įsikišdamas, stengsiuos pasakyti tam tikras *vertimo* mintis mūsų žmogui taip, kad jam tos *mano* min-

tys būtų kiek suprantamesnės arba aiškesnės. Savo mintis reiškiu čia turėdamas prieš save tiktai viso vertimo tekstą. Esu linkęs šiaip jas reikšti tam tikriems savo krašto vaikams:

1. Tu, mat, gudri... 2. Aš (o aš) negaliu jums padėti. 3. Bet ką tu čia prasimanai? Tai juokdarė! 4. Mes badu mirsim (žūsim). 5. Būčiau žuvusi, kad nebūčiau susigriebusi, susiprotėjusi (kad būtų man drąsos pritrūkę). 6. Metas ir susiprasti. 7. Dovanokite, jei ką pikta padariau. 8. Sykį panorau kiek patysoti (pagulėti) ir atsilsėti, tik (bet) staiga pastebėjau mano bendradarbes kažin ko sujudus. 9. Duokit pavalgyti, pasistiprinti. 10. Bet prieš pabėgant (ištrūkstant), man teko baisus atsitikimas pamatyti (bet prieš pabėgdama, baisų atsitikimą pamačiau...). 11. Aš ėmiau kiek galėdama (visomis keturiomis) priešintis. 12. Tai tavo stiprios (tvirtos) esama (tai tu stipri), Nenuorama! 13. Žiūrėk, kad man neitum toliau, kaip į vaikų kambarį. 14. Esu pastebėjusi, jog mūsų visų skruzdžių yra vienoks tikslas (jog mums visoms vienas dalykas rūpi). 15. Liaukis, nereik nusiminti (kam nusimeni) pirma laiko. 16. Joms daugiausia rūpėjo išvalyti (iškuopti) kuo didžiausias plotas žemės (išvalyti, iškuopti šiukšlės iš kuo didžiausio ploto). 17. Aš buvau pati kilusi iš darbščiųjų skruzdžių šeimynos (aš, kaip ir visa skruzdžių giminė, buvau darbšti...). 18. Nesuk (nekvaršink) jai galvos, mesk (palik) ją. Buvau baisiai išalkusi (alkana). Ją, būdama alkana, surijau. Kad dar kiek, ir nelaimė atsitiktų...

Šitas mintis tam tikrose vertimo vietose vertėja galėjo, žinoma, labai įvairiai išreikšti, nelygu vaikai, jos skaitytojai, nelygu ir pati vertėja. Rašytojui čia yra daug laisvės, tik nereikia stengtis rašant pažodžiui versti kitos kalbos žodžiai.

V. Vertime yra kiek ir sintaksės klaidų. Vertėjos rašoma: 1) *pajuto* (skruzdė) esanti laisva (21); 2) *mielu noru* (54); 3) pamačiau, *kokiu malonumu* skruzdės rovė kremblius (65)...

Pirmajame sakinyje reikalingas įvardžiuotinis veiksmažodis (su *si*). Mūsų vertėjai ir laikraštininkai dabar mėgsta vartoti tam tikram reikalui vieną įnagininką (plg. 2, 3) — ir ten, kur mes tą įnagininką vartojame paprastai su prielinksniu *su*. Šituose pavyzdžiuose lyg geriau sutiktų su mūsų kalbos dėsniais pasakymai: 1) *pasijuto* laisva (esanti laisva); 2) *mielai (su* mielu noru); 3) pamačiau, *su* kokiu malonumu *(kaip maloniai)* rovė skruzdės kremblius.

Baigiu. Skaitytojas galėtų pasakyti, kad recenzentas tik be reikalo čia sukelia tiek triukšmo del mažo nieko, del to skruzdės pasipasakojimo. Skaitytojui, kurs gali taip pažiūrėti į mano šios vietos pastebėjimus, tiek tepasakau: vertėjai, kurie rašo mūsų mokyklai, turi būti atsargesni ir rašyti laisviau, gyviau, nenutoldami, beversdami atskirus žodžius, nuo tų žmonių kalbos, kuriems jie rašo. To tenorėjau savo pastebėjimais. Jei knygos mokyklai bus rašomos kitų kalbų dėsniais, tad pati savos kalbos gramatika maža tepadės lietuvių kalbos mokslui mokyklose. Būkim atsargesni! Nepamirškim ir patys mokytis tos kalbos, kuria rašom, mokydami mūsų vaikus.

R. J.

[„Svietimo darbas", 1920, Nr. 11, 68—73 psl.]

1921

A. Alekna. **Lietuvos istorija.** Trečioji laida (trumpesnioji) su 11 paveikslų ir 4 spalvotais žemlapiais (21—30 tukstantis). Kaunas (Švento Kazimiero Draugijos leidinys), psl. 1—79, 1920 m. Leidinio kaina nepažymėta.

Rašinio „Įžangoje" (1—6) kalbama apie gyvenusias senovėje lietuvių kilmės tautas, apie senovės lietuvių tikėjimą, jų pilis, vargus, apie latvius, prūsus, įsikūrimą vokiečių ordino Lietuvos pakraščiuose... Toliau kalbama apie Lietuvos valstybės pradžią, Mindaugo, Vytenio laikus ir apie visą tolesnį Lietuvos gyvenimą. Apsakymas baigiasi Lietuvos taika su Rusija (1920 m.). Iš paskutiniųjų Lietuvos gyvenimo įvykių pažymėti tarp kitų didysis Vilniaus seimas 1905 m., lietuvių konferencija 1917 m., mūsų karas su lenkais del Vilniaus ir kitų mūsų krašto galų...

Vadovėlis, matyti, plačiai eina, parašytas suprantamai. Kito istorijos vadovėlio, geresnio už šitą, rodosi, neturime ligi šiol mokyklai. Mūsų istorikai specialistai vis dar neduoda visai rimto mokyklai ir šiaip šviesuomenei Lietuvos istorijos vadovėlio. Jų laukiame. Lauksim iš jų, kaip ir iš pačių istorijos mokytojų, ir recenzijos šitam vadovėliui. Negalėdamas čia jos duoti, pats aš pasitenkinsiu tiktai keliais mažmožiais, mano pastebėtais del šio vadovėlio pasirodymo.

1. Autorius gerai daro, kad nekalba pradžioje apie atskirus mūsų senovės dievus, nieko nesako apie lietuvių kilmę — neperkelia jų į šių dienų Lietuvą iš Azijos, Padunojės.

Kalbėdamas apie tolesnius mūsų krašto įvykius, autorius, man rodosi, ne visur stengiasi būti aiškus ir objektingas. Rašydamas apie katalikų tikėjimo atgijimą antroje XVI-tojo amžiaus pusėje, apie jėzuitų sėkmingą kovojimą su protestantais, autorius neiškenčia (55) nepažymėjęs, kad tada „įsitikėjimas į *tariamąjį* protestantų mokslingumą žymiai krito žmonių nuomonėje". Sakydamas čia apie „*tariamąjį* mokslingumą", autorius be reikalo vadovėlyje savo nuomonę ar simpatiją išreiškia. Kalbėdamas kiek toliau apie mūsų raštų pradžią (XVI-ajame amžiuje), autorius turėjo, rodosi, pažymėti, jog pirmuosius raštus mums yra davę protestantai ir paskui katalikai, ėmę energingai kovoti su tais protestantais; kad mūsų raštų istorijoje tiek daug reikšmės turėjo protestantizmas (jo platinimas ir paskui kovojimas su juo) — apie tai autorius nutyli (56). Mūsų knygų atsiradimą Prūsuose jis saviškai aiškina: „Prūsų kraštas nuo senovės turėjo daugiau mokyklų, todel ir knygų spausdinimas tenai turėjo anksčiau prasidėti" (56).

2. Autoriaus kalba gana suprantama, aiški. Toliau šituo atžvilgiu patarčiau betgi kai ką pataisyti.

Autorius rašo: 1) *Bremenas* (5), *Slonimas* (8), *Mažvidis, Širvidas* (56); 2) *žemlapis* (1), *prieupis* (4), *išgręstas* (4), *įtekmė* (87), *įtaka* (46), *sumaištis* (64, 65), *apskričiuose* (65), *tvarinys* (72), *vykdinti* (64); 3) dalis latvių gyveno *savistoviai* (5); nutarimai turi būti daromi *vienbalsiai* (64); laikas buvo *begaliniai* sunkus (74); gyventojai *subaltgudėjo* (72), ėmė kalbėti *baltarusiška* kalba (72); 4) vyskupas turėjo *priklausyti* ne *nuo arkivyskupo,* bet stačiai *nuo popiežiaus;* 5) lietuviai darydavo tolimus *kariškus* žygius (7); 6) vergus iškėlė ir *apgyvendino* sodžiuose (44); tuomet *apgyvendino* miškais apaugusius *užnemunio* plotus (44); *apgyvendino* Lietuvos dalį *vokiečiais* (74); 7) *kuomet kiti išvažinėjo,* nauja konstitucija įteikta seimui (65).

Šitos rūšies pasakymų vietoje, — jų yra daug, — patariu toliau rašyti šiam vadovėliui, tam tikrose vietose, kiek kitaip. Teikiu tuo tarpu: 1) *Brėmai, Slanimas, Mažvydis (Mažvydas), Širvydas;* 2) *žemėlapis, intakas, išgrįstas, įtaka (įtakumas...), sumišimas (sąmyšis), sukilimas, apskrityse, kūrinys, vykdyti (vykinti);* 3) dalis latvių gyveno *savaiminga (nepriklausoma,*

laisva); turi būti nutariama *vienu balsu (visų vienu balsu)*; laikas buvo *be galo (baisiai)* sunkus; gyventojai *sugudėjo*, ėmė kalbėti *gudų (gudiška)* kalba; 4) vyskupas turėjo *priklausyti ne arkivyskupo*, bet stačiai *popiežiaus* (buvo ne *arkivyskupo*, bet stačiai *popiežiaus valdžioje...)*; 5) lietuviai darydavo *tolimų karo žygių* (tolimus *karo žygius)*; 6) vergus iškėlė (iškeldino) ir *įkūrė (įkurdino, įgyvendė, įgyvenino)* sodžiuose; tuomet *įgyvenino (įgyvendė)* apaugusius miškais užnemunės plotus, *įkūrė (įkurdino) žmonių* apaugusiuose miškais užnemunės plotuose; *prikūrė (prikurdino)* Lietuvos *dalį vokiečių*, *atkėlė* į Lietuvos dalį *vokiečių* (v-ų gyventi), *įgyvendė (įgyvenino)* Lietuvos *dalyje vokiečius...*; 7) *kitiems išvažinėjus (kai kiti išvažinėjo, kada...)*, naują konstituciją *įteikė* seimui (seimui *buvo įteikta* nauja konstitucija). Šitais (1—7) pasakymais autorius, man rodosi, mažiau nusidėtų mūsų žmonių ir kitų vadovėlių kalbos dėsniams. Kodel čia „taisau" autorių — aiškintis, kad ir reikėtų, tuo tarpu negaliu: tam daug laiko reikia...

3. Autoriaus kalboje yra ypačiai daug šiokių pasakymų: 1) žemaičių pasisekimas padarė *įspūdį* ir *į Mindaugą* (9); *vadinta juos* kryžiuočiais (6); (taip) buvo daroma vien *su tikslu pasipelnyti* (8); kariuomenės leista laikyti ne *daugiau* 30 *tukstančių* (64); ordinas *numanė negalėsiąs* Lietuvos užkariauti (17); 2) *buvo* tuomet lietuviai *viešpataujantys* visoms tautoms, gyvenančioms tuose kraštuose (7); (jie) buvo didesnieji žemės valdytojai, *galintieji pastatyti* daugiau kariuomenės (7); (seimeliuose) turėjo balsą *netiktai žemę valdantieji* bajorai, bet ir bežemiai (64); (į seimą) atstovus renkant teturi balsą *žemę valdantieji* bajorai (65); 3) tokią pat laisvę turėjo ir lietuviai, *priėmusieji* katalikų *tikėjimą* (16); (tą pat sako) lenkų rašytojas, *nemėgusis* Lietuvos *kunigaikščių* (17); (vyskupais buvo skiriami) žmonės, kuo nors *sugebėjusieji įtikti karaliui* (54); didelį bajorų pritarimą buvo įgijęs karalius Leščinskis, *gyvenusis Prancijoje* (63); 1914 *metais prasidėjusis* karas jį (tą darbą) beveik visai sustabdė (73); 4) Kazimieras atsisakė nuo žemių, *delei kurių atgavimo* jo tėvas buvo padaręs sutartį su lietuviais (13).

Šitos rūšies pasakymus (1—4) taip tetaisau šiuo tarpu vadovėliui: 1) žemaičių pasisekimas padarė *įspūdžio (įspūdį)* ir *Mindaugui; juos vadino (jie buvo vadinami)* kryžiuočiais (kryžeiviais); (taip) buvo daroma tiktai *del pelno (ieškant pelno; tik tam, kad pelno iš to būtų...)*; kariuomenės buvo leidžiama laiky-

ti ne *daugiau kaip* 30 *tūkstančių;* ordinas *nusimanė (jautėsi) negalėsiąs* Lietuvos užkariauti (nukariauti); 2) lietuviai tuomet *viešpatavo* visoms tautoms...; (jie) buvo didesnieji savižemiai (žemininkai, dvarininkai...), galį (kurie galėjo) pristatyti daugiau kariuomenės; (seimeliuose) turėjo balsą (balso) ne tiktai *savižemiai bajorai,* bet ir bežemiai; renkant atstovus (į seimą) *savižemiai bajorai* teturi balso; 3) tokią pat laisvę turėjo ir lietuviai, *priėmę* katalikų *tikėjimą* (tikybą); tą pat (sako) lenkų rašytojas, *nemėgęs* Lietuvos *kunigaikščių;* (v. b. sk.) žmonės, *sugebėję* kuo nors *įtikti* karaliui; d. b. pr. b. įg. karalius Leščinskis, *gyvenęs* tuomet Prancijoje; *prasidėjęs* 1914 m. *karas* (k., pr. 1914 m.,) jį (tą darbą) sutrukdė (sugaišino, sustabdė); 4) Kazimieras atsisakė nuo žemių, *kurioms atgauti* jo tėvas buvo padaręs sutartį su lietuviais.

Šitaip (1—4) taisydamas noriu tiktai pažymėti, jog autoriaus čia klystama kalbos atžvilgiu. Vadovėliui tiktų, žinoma, ir įvairūs kiti posakiai šiam reikalui. „Lietuvos istorijos" autoriui reikėtų pasikalbėti šiuo atžvilgiu su lietuvių kalbos mokytojais arba žymesniaisiais mūsų beletristais. Pats aš nemoku čia keliais žodžiais pasiteisinti, kodel išrandu, jog minėtieji ir kiti vadovėlio tos rūšies sakymai tikrai yra taisytini tolesniam jo leidimui. Patariu del to pasikalbėti: istorijos vadovėlio turi būti graži, visai taisyklinga kalba.

4. Vadovėlio rašyba kiek skiriasi nuo įprastinės (?) mūsų rašybos. Vadovėlyje rašoma paprastai ar beveik visur: p r u s a i, j u r a, b u v o m u š i s, s u s i d u r ė, i š t r u k t i, į s i k u r i m a s, jo s u n ų s, visos ž ą s į s, a u k š t a s i a s vietas (37), p i l e k a l n i s (4), n e t i k t a i, n e t i k, d e l e i, t a i p p a t (13, 23), i š k į l a (7), u ž š a l a (8), kad b u t u a t v y k ę... Kituose vadovėliuose tam pačiam tikslui yra rašoma dažniausiai: *prūsai, jūra,* buvo *mūšis* (kova), *susidūrė, ištrūkti, įsikūrimas, jo sūnūs,* visos *žąsys, aukštąsias (aukštosias)* vietas, *piliakalnis, ne tiktai, ne tik, dėliai* (del), *taip pat, iškyla, užšąla,* kad *būtų* atvykę.

Vadovėlyje yra kiek ir korektūros klaidų, neatitaisytų gale. Čia pažymiu tiktai kelias kritusias man į akį atitaisytinas klaidas: 1) karaliukais, Tais (7); 2) kap pripažintu (25); 3) Žmonėse paskleistaį garsas (19); 4) atgijanti tauta (53); 5) patrauti (54); 6) sviruojančius (55); 7) sųkurstė (64); 8) pripažistamą (69); 9)Dydisis karas (74); 10) tame darbo (72); 11) kariuomenės,

dalis (75); 12) Didysis kovas (79)... Norėta, tur būt, išspausdinti: 1) karaliukais. Tais; 2) kad...; 3) Žmonėse buvo paskleistas (pasklydo) garsas; 4) atgyjanti tauta; 5) patraukti; 6) svyruojančius; 7) sukurstė; 8) pripažįstama; 9) Didysis karas; 10) tame darbe; 11) kariuomenės dalis; 12) Didysis karas...

Visas vadovėlis *stambesnėmis* raidėmis reikėjo spausdinti: kad jo rašmens būtų daug stambesni, jis geriau tiktų mokyklai, mokinių akims.

J. J.

[„Švietimo darbas", 1921, Nr. 5—6, 156—159 psl.]

J. B a r o n a s. **Gamtos Pradžiamokslis.** I dalis. Negyvoji gamta: žemė, vanduo, oras (psl. 1—112). Švietimo Ministerijos leidinys. Tilžė, 1921 m. Kaina viršelyje nepažymėta.

Pernai „Švietimo Darbe" (Nr. 4) teko man del šito vadovėlio kalbos smarkokai bartis. Dabar čia turime a n t r ą j į to pat vadovėlio leidimą. Š i t o leidimo kalba žymiai pataisyta. Bartis del jo kalbos šiuo tarpu nė kiek nereikia: visu juo dabar džiaugtis teturiu ir mielai atsiimu pasakytus pernai jo adresu piktuosius savo sakymus. Autoriaus (ar jo kalbos taisytojo) naudotasi šiam leidimui tais nurodymais, kurie buvo pernai išreikšti spaudoje, ir keliais kitais kalbos pastebėjimais (K. Būgos), išspausdintais šiemet „Šviet. Darbe".

Turiu betgi k a i k ą prikišti ir dabar vadovėlio kalbai. Vietomis čia randame pasakymų: 1) išgaravus visiems jūrių vandenims, *sektųs* visas žemės paviršius nukloti druskos klodu (26); tiek daug, kada visas grynanglis *rotų* sudegti (101); 2) *vadinamasis* grynanglis (96); *grynanglies* dalelės baltai įkaista (101); iš *grynanglies* ir deguonies (105); *grynanglis, atskilusi* nuo angliarūkštės (106); 3) Kaspijos *jūrių* žemumoje (27); *jūros* vanduo (55); Ledynas nusileidžia į *jūrą* (71); ledynai nusileidžia lig pat *jūrių* (71); mus nuo anų kraštų skiria Baltijos *jūrios* (14); 4) kiti grūdai pilkšvi, *póskaidroki* (15); grynanglis, vandenilis ir deguonis *įvairiopai* susijungdami sudaro nevienodus kūnus (109); 5) jeigu laikysite popierinį aitvarą, *pasodintą* vietoje, jis ima suktis (87); *abiese* vietose (90); 6) žmogus... *vėzdu* rankoje sau maisto ieškojęs (14); 7) žemė nelaiko ilgai *gautosios* i š s a u l ė s šilimos (89); *vandeniui* auštant, *jo* įmaišumas mažėja (56).

Del pabrauktų šituose posakiuose žodžių turiu čia ką-ne-ką skyrium pastebėti (1—7).

1) Kalbos taisytojui nereikėjo čia kišti žodžių *sekti, sektis, roti:* jie retai kur sakomi šiam reikalui ir bus ne visai suprantami pačiam vadovėlio autoriui. Del tos rūšies žodžių buvo kiek rašyta taisytojų adresu jau ir pirmiau „Šviet. Darbe". Pirmajame vadovėlio leidime, pabrauktųjų žodžių vietoje, buvo pasakyta: *galima būtų* visas žemės paviršius (26)... visas grynanglis *spėtų* sudegti (101). Tų teksto vietų taisyti nereikėjo: kalbos mokytojas del jų nesibars...

2) Pirmajame leidime žodis *grynanglis* buvo moteriškosios ir vyriškosios giminės. Čia jis be reikalo sakomas vėl šiaip ir taip; be reikalo jis linksniuojamas čia kaip *anglis, -lies:* tas žodis *(grynanglis)* yra, rodosi, tiktai vyriškosios giminės (plg. *juodžemis, baltmiškis, žalgiris, trečdalis, šventadienis).* Sudurtiniai žodžiai, susidarę iš būdvardžio ir daiktavardžio, jei turi galūnę *is,* yra, rodosi, tiktai v y r i š k o s i o s giminės *(grynanglis, -lio).*

3) Pirmajame leidime buvo kalbama apie „Baltijos *jūrą,* Kaspijos *jūrą".* Niekas, rodosi, nereikalavo, kad „jūros" vietoje šitam reikalui būtų rašoma toliau *jūrės* arba *jūrios.* Rašomojoje kalboje paprastai skiriame apibrėžtą vieną kurią j ū r ą nuo neaiškių, neapibrėžtų j ū r i ų (vandenyno). Autoriaus arba jo kalbos taisytojo skyrimas j ū r o s nuo j ū r i ų man čia ne visai įmanomas.

4) Sakoma: *gerokas, senokas, stiprokas,* s k a i d r o k a s; *apygeris, apysenis, pójuodis, póbaltis...* Bet ar sakoma kur plačiau: p o g e r o k a s, p o s k a i d r o k a s, p o g i e d r o k a s (p o— k i s) — tuo tarpu labai abejoju.

Žodis *įvairiopai* man ne visai įmanomas šalia žodžio *įvairiai* (tikrai vartojame tiktai žodžius: *dvejopas, penkeriopas, devyneriopas, šimteriopas, keleriopas, daugeriopas, tūleriopas...*). Gal klystu. *Įvairiopai* buvo rašoma ir pirmajame leidime.[51]

5) Geriau tiktų, man rodosi, mokyklos vadovėliui: „...popierinį aitvarą, p a d ė t ą (p a s t a t y t ą) vietoje ...a b i e j o s e vietose".

6) Patarčiau rašyti toliau: žmogus ...s u v ė z d u rankoje... žemė nelaiko ilgai g a u t o s i š s a u l ė s šilimos; v a n d e n s į m a i š u m a s a u š t a n t mažėja. Sakoma: buvo b a l t a i s k a i l i n i a i s, s u k a i l i n i a i s, s u š a u d y k l e, m e d ž i o j o s u š a u d y k l e a n t p e č i ų... Į v a r d ž i u o-

t i n i s būdvardis (dalyvis) čia, šalia „iš saulės", rodosi, netinka. Apie posakius *„vandeniui... jo"*, apie jų kalbos ligą, buvo mano kiek kalbėta ir pirmiau, rašant del pirmojo šio vadovėlio leidimo.

7) Autoriaus ir jo kalbos taisytojo ar jų vieno katro tikrai daug padirbėta šitam leidiniui. Kalbos atžvilgiu man tenka kalbėti čia tiktai del mažmožių, del kai ko, gal būt, ir nereikalingai... Šitas vadovėlis ir kalbos atžvilgiu visai įmanomas, teiktinas mokyklai.

Korektūros klaidų yra palyginti nedaug; tik gaila, kad jos šiuo tarpu neatitaisytos vadovėlio gale. Čia pažymiu kelias ir tos rūšies klaidas: 1) C e l c i j u s rodo (46); 2) ž a s i e s (79); 3) šaltesnis ir svaresnis, žemai (87); 4) n e b e t o k i a (93); 5) jie n e t u r i pranykti (95); 6) paklausti ar ir čia susidaro (95); 7) grynanglis... daro nematomas dujas, kurios d r u m s č i ą kalkinį vandenį (96); 8) išsiskirsto į k i t o k i o s m e d ž i a g o s (102); 9) tos medžiagos negalima k a l a (104); 10) n e m e n k i a u, kaip ore (106); 11) s k o r b y l ą (109). Norėta, jei neklystu, išspausdinti: 1) Celsijus rodo; 2) žąsies; 3) šaltesnis ir svaresnis žemai; 4) nebe tokia; 5) jie neturi pranykti; 6) paklausti, ar ir čia susidaro; 7) grynanglis... daro nematomas dujas (nematomų dujų), kurios drumsčia kalkinį vandenį (?); 8) išsiskirsto į kitokias medžiagas (į k—os m—os dalis); 9) tos medžiagos negalima kalti; 10) ne menkiau, kaip ore; 11) skrobylą. Tam tikroje pirmojo leidimo vietoje (žr. 7, psl. 96) buvo kalbama apie „nematomas dujas, k u r i a s mums p a r y š k i n a kalkinis vanduo". Kas ten buvo tikrai taisytina antrajam leidimui — pasakyti be autoriaus čia nemoku.

Rygiškių Jonas.

[„Švietimo darbas", 1921, Nr. 7—8, 141—143 psl.]

Gamtos Pradžiamokslis. II dalis. Gyvoji gamta: augalas ir jo gyvenimas. Parašė J. B a r o n a s. Kalbos žiūrėjo Dabušių Stasys. Švietimo Ministerijos leidinys (psl. 1—114). Tilžė, 1920 m. Kaina viršelyje nepažymėta.

Rašinio įžangoje autorius kalba apie „Augalą ir jo gyvenimą"; apie tai kalba vis smulkiau ir smulkiau, vis giliau ir giliau, autorius ir toliau mokiniams ir kitiems, kurie nori iš vadovėlio gauti supratimo apie mūsų augalus. Vadovėlis toks įdomus, toks

turiningas, jog man, nesimokiusiam kitados botanikos mokykloje, džiaugtis tereikia, kad mūsų mokiniai, daugiausia artojų vaikai, gauna pagaliau visai gerą botanikos vadovėlį, taip reikalingą artojų krašto mokiniams. Vadovėlį esu jau porą kartų skaitęs, ir vis dar negaliu atsigailėti, kad niekas mums pirmiau nekalbėdavo mokykloje apie tuos gamtos dalykus, kurie sudaro šio vadovėlio turinį.

Kad ir toks gražus ir turiningas tas vadovėlis, aš ir čia kalbėsiu tiktai apie jo kalbą: turinio atžvilgiu apie jį turi kalbėti gamtininkai ir gamtos mokytojai. Pats aš jį teikti tegaliu mokyklai ir šiaip Lietuvos žmonėms.

I. Visas vadovėlis lengvas skaityti, parašytas ar ištaisytas visai įmanomai. Tik gaila, kad šiuo tarpu *daug* yra jame *korektūros* klaidų ir kad tos klaidos kažin kodel neatitaisytos vadovėlio gale. Čia pažymėsiu *tiktai* kelias *įžymesnes* jo korektūros *klaidas*.

a) Pirmojo lakšto puslapiai (1—16) spausdinant supainioti: du puslapiu ne savo vietoje išspausdintu (9 ir 3). Tas puslapis, kur dabar yra *Įžangos* pradžia (*Augalas ir jo gyvenimas,* psl. 9), turi eiti tekste tuoj po antrojo (2) puslapio, o po aštuntojo (8) puslapio — tas, kurs tuoj pradžioje prasideda dabar antraštės žodžiais „Augalo atsiradimas iš sėklos“. Neatsitaisius sunku bus sumesti, kaip čia turi eiti skaitant puslapiai.

b) Čia pabrėžiu ir kelias paties teksto klaidas: 1) dažnai galime užtikti (4); 2) su šnaknele (10); 3) išbriksta (10); 4) seikėmąja stikline (11); 5) gemaliui (15); 6) išsiplėšti (28); 7) savo rėžtų (30); 8) rodiklio essia (34); 9) augalo neskiaudžiant (42); 10) rezgenys (51); 11) plūdurioja 53); 12) atpaleiduodamas (55); 13) jame esame (57); 14) kad sumirtų (57); 15) kulė (64); 16) apvyturioja (67); 17) tosies dešimtinės (67); 18) privalaudami šviesos (78); 19) visų—standžiausi (78); 20) braskė (91); 21) atvažomis (91); 22) vaisus (95)... Čia pažymėta daugių daugiausia tiktai ketvirta dalis visų korektūros klaidų. Norėta, tur būt, išspausdinti: 1) dažnai galima užtikti; 2) su šaknele; 3) išbrinksta; 4) seikimąja (seikėjamąja) stikline; 5) gemalui; 6) išsiplėsti; 7) savo rėžlu; 8) rodiklio ašies; 9) augalo neskaudžiant (neskriaudžiant); 10) rezginys; 11) plūduriuoja; 12) atpalaiduodamas; 13) jame esama; 14) kad sumirktų; 15) kūlė; 16) apvyturiuoja; 17) tosios dešimtinės; 18) privalydami šviesos; 19) visų standžiausi; 20) braškė; 21) atvašomis; 22) vai-

sius... Klaidos vietomis sunku ir suprasti; plg. eglės, maumedžio, *kenio* (?) — psl. 15.

Komisija turėtų pasirūpinti, kad vadovėlio klaidos būtų toliau atitaisomos pačiuose leidiniuose. Šiuo tarpu Komisija gerai padarytų, kad šito vadovėlio korektūros klaidas ėmusi pati netrukus atitaisytų ar atitaisydintų „Švietimo Darbe": jų yra daugoka...

II. Vadovėlio kalba, apskritai imant, taisyklinga, tik atskiri žodžiai ar tam tikros žodžių lytys rašomos be reikalo ir šiaip ir taip, kaip kur atsitinka, lyg kad darbas būtų dirbamas vietomis skubotai, bet kaip. Čia, tarp ko kita, išspausdinta: *atvirsčioje* pusėje (13), *atvirkšti* pusė (13); *prasikečia* (9); *skečiasi* (10, 11); *glūdančio* (11), branduolys *glūdi* (15); per išlisą *dvejetą* savaičių (10), *dvejetai* dienų praslinkus (58); lapai turi *dveitą* priedėlių (50), prieš *dveitą* šimtų metų (55); *grynangliu* (57), *grynanglimi* (57); *padriksta* jos (47), plokštelėje *padrinka* (79); *išsiklesčia* (73), *išsiklėsčia* naujas augalas (90); lapelis, *kurs* buvo buvęs šviesoje (57); lape, *katras* stovėjo šviesoje (58); *keleris* metus (46), *kelis* mėnesius (71), *kelius* lašelius (53); žydi anksti pavasarį, *kaip* pučia stipresni vėjai ir *kai* tie augalai dar nėra apsiklоję lapais (105)...

Mano pabrauktose vietose autoriui ar jo kalbos taisytojui taip dvejoti lyg nereikėjo. Autorius, kiek žinau, yra rytų aukštaitis: jam lyg labiau tiktų rašyti — *atvirkščias, kečiasi, glūdi* (glūdėti) šalia *glūdinčio* arba *glūdo* (glūdoti) šalia *glūdančio, dvejetas, grynangliu, padrikti,-inka (padrykti,-ksta), klestėti, katras* (ypač teksto vietoje, kur kalbama, kaip ten, apie *du daiktu*), *kelerius* (keleri), *kelius* (keli), žydi... *kai* pučia... ir *kai*... Atskirus žodžius arba jų atskiras lytis autorius galėjo rašyti *vienodžiau* — taip, kaip jo yra įprasta taryti tie žodžiai sava tarme.

Labai svyruoja autorius ir dviskaitą vartodamas linksniuojamiems žodžiams. Vadovėlyje rašoma: 1) *šitos* dvi jėgi (85), *tos* dvi *tėkmi* (84), abu *nukreiptu* į *atvirkšti pusi* (13), *jiedvi* vienam gale *susijungusi* (9), *išgręžtos* dvi *skylutės* (20), naktį du lapelio *sklypeliu susiglaudę* (5), *tiedu orgánai* bręsta (102), *abu smaigeliu* turi *ilgas dulkines* (103)... Su dviskaita reikėtų elgtis atsargiau: rytų aukštaičiuose ji nyksta ar yra beveik išnykusi. Vartoti ji bet kaip, ne taip, kaip ji tikrai vartojama vienoje kurioje šnekamojoje mūsų tarmėje, autoriams ar jų kalbos taisytojams nereikėtų. Iš duotų aukščiau dviskaitos pavyzdžių sunku rasti viena kuri autoriaus taisyklė jai vartoti rašomojoje mūsų kalboje.

Autoriams, kurie jos neturi patys savo tarmėje, patariu jos arba visai nevartoti, arba vartojant „neimti jos vardo be reikalo“.

III. a) Botanikos terminologija, matyti, dar nenustatyta visiems to mokslo galams. Reikia tikėtis, kad gamtos mokytojai ir tuos savo mokslo terminus nustatys pagaliau, pasitarę tarp savęs ir pasikalbėję, jei bus reikalo, su kalbos mokytojais ar kalbininkais.

Kai kurie autoriaus terminai botanikai vargu galės prigyti. Čia turiu galvoje terminus: *sėklų atkaitas* (46), *atkaitinas* apdulkėjimas (101), *kurčioji* dilgėlė (103), *sporaugiai* (112)... Vartojami šiam reikalui kitur, rodosi, ir *sėjokaita* (=„sėklų atkaitas“), *sporūgiai, sporūgės* (plg. *metūgiai, metūgės*)...

b) Su terminais vartojami rašinyje ir kai kurie kiti žodžiai ne visai paprastai vadovėliams. Čia rašoma vietomis: 1) *sektųs* pakeisti (42); 2) stiebas *suroja* atsipeikėti (75); 3) deganti *balanytė* gęsta (66); 4) susidaręs iš *baltimo* (15); 5) *dvejemečiai* augalai (95); 6) *įvairiopam* darbui (20); 7) *kukalis* (75); 8) *pupuolės* (94); 9) *purėna* (76); geltonosios *purėnos* (3); 10) *sėtinis* (38); *slėnyse* (3); 11) žalių *lapelių, sėdinčių* ant trumpo steverio (74); yra trys gūžtos, kur *sėdi* mažos baltos *kruopelytės* (97); eina ilgas steverys, kuriame tankiai *sėdi* plaukuoti *žvyneliai* (99); apatinėje jų (polaiškių) pusėj *atsisėda* rasos *lašelis* (111); 12) žemė neišdžiūsta *sausymečiu* (38); ateina *sausymetis* ir išdžiūsta žemė (71); jų vaisiai atsidaro *sausymety* (107); *šaltymečio* aplinkybės (70); 13) cukrinės *švindros* stiebuose (59); 14) priberkime lig *trečdalies* žirnių sėklų (20); 15) *žemininė* (oro, išorinė) atžala (88); 16) *nuo* kurių *pridera* jų tolesnis ūgis (75); 17) *taip tat* del mažylių chloroplastų gali dirbti fabrikų mašinos, *vaikščioti* garvežiai ir garlaiviai (60); *taip tat* lapai ir žiedo dalys yra vienodos kilmės (94); 18) gamtoj yra nemaža (*virš* 30 000) augalų (62)...

Tekstas būtų įprastesnis mokyklos vadovėliui, jei šitos rūšies žodžių ir posakių vietoje būtų išspausdinta vadovėlyje: 1) *galima būtų* pakeisti; 2) stiebas *suspėja (suskumba)* atsipeikėti; 3) deganti *skalelė* gęsta; 4) susidaręs iš *baltymo*; 5) *dviejų metų* (*dvejamečiai*?) augalai; 6) *įvairiam* darbui; 7) *ráugė*, arba *kūkalė (kūkalis)*; 8) *pūpuolės (pūpėlės)*; 9) *puriena*, geltonosios *purienos*; 10) *sėtinys, slėniuose*; 11) žalių *lapelių, augančių (glūdinčių)...*; yra trys gūžtos, kur *glūdi (yra, pupso, kūpso...)...*; ...tankiai *išauga* plaukuoti *žvyneliai*;... *atsiranda*

rasos *lašelis*; 12) žemė neišdžiūsta *sausmečiu*; ateina *sausmetis*...; jų vaisiai atsidaro *sausmety (sausmečiu)*; *šaltmečio* aplinkybė; 13) cukrinės *švendrės (lendrės)* stiebuose; 14) priberkime lig *trečdalio* žirnių sėklų; 15) *žeminė* (oro, išorinė) atžala; 16) *nuo* kurių *pareina* jų tolesnis ūgis; 17) *taip tad (taigi, tuo būdu)*... mašinos, eiti garvežiai ir garlaiviai; *taigi (todel...)* lapai...; 18) gamtoj yra nemaža (*per* 30 000) augalų...

IV. Vadovėlyje yra ir sintaksės šiek tiek klaidų. Bet tos rūšies klaidos labai sunku skyrium pažymėti. Ne visai taisyklingais laikau, šiaip ar taip, vadovėlio sakinius:

1) *Kalbos žiūrėjo D. St.* (1); 2) augalo gyvybei yra reikalingos *visos tos* 30 *įėjusios* į augalo kūną *medžiagos* (44); 3) medis teturi vieną stiebą, *vadinamą liemenį* (76); 4) *krūmui nėra* didžiojo stiebo; nuo šaknų eina aukštyn keli vieno drūtumo stiebai, kaip antai, *erškėčiui, šeivmedžiui, gudobelei, serbentui* (76); 5) kas toliau darosi lape *grynanglimi?* (57).

Žiūrėdamas šituos sakinius kalbos atžvilgiu, turiu galvoje tiktai kelis mūsų kalbos posakius (vieną paimtą iš paties šio vadovėlio):

Dar *pažiūrėkime* kartuolės *žiedą* (104). — Tavo *rašinį* rytoj *žiūrėsiu*. — Jonai, *pažiūrėk* ir mano *rašinį*. — *Pažiūrėk klaidų* (ar nėra klaidų). — *Paieškok* man *galvą*. — Vakar *ieškojo* man *galvą* („*kiškių*" *ieškojo* galvoje). — Kas *tau darosi*? Kas *darosi mėšlui, iš mėšlo*?

Aukščiau pažymėtus sakinius (1—5) taip mėginčiau taisyti (tolesniam vadovėlio leidimui): 1) Kalbą *žiūrėjo* Dabušių Stasys. 2) Augalo gyvybei yra reikalingos *visos tos* 30 *(trys dešimtys)* jo kūno *medžiagų*. 3) Medis vieną teturi stiebą, *vadinamą liemeniu (vadinamąjį liemenį)*. 4) *Krūmas neturi (krūmo nėra)* didžiojo stiebo; *krūmo — erškėčio, šeivamedžio, gudobelės, serbentos (krūmui — erškėčiui...)* — nuo šaknų eina aukštyn keli vieno drūtumo stiebai. 5) Kas toliau darosi lape *grynangliui (iš grynanglio)*? Ką toliau *daro* lape *grynanglis*?...

Tuos pataisymus (1—5) teikiu vadovėliui betgi labai nedrąsiai: ką griežta galėtų pasakyti šiam tekstui tiktai pats autorius arba žmogus, mokąs kaip reikiant galvoti šiam dalykui. Kalbu čia, šiaip ar taip, tiktai del mažmožių; vadovėlio tekstas, apskritai imant, šiuo kartu, kaip sakiau, gana lengvas skaityti, parašytas ar tik ištaisytas visai įmanomai.

V. Čia duodu dar kitų pastebėtų vadovėlio kalbos dalykų. Turiu pasibrėžęs šiuos taisytinus sintaksės mažmožius:

1) Tą vietą turi paėmęs *išėjusis iš lapo* deguonis (57). Lapelis, *buvusis tamsoje,* tik pagelsta (57). *Likusioji šakelėje* jo (lapo) dalis užtraukia žaizdą (71). 2) Mes užtinkam jų (kremblių) *pačiuose tamsiuose* miško užkampiuose (64). 3) Augalai ir tų kiautų raštus turi nevienodus, *jog* iš jų net galima pažinti, kuriam augalui dulkelės priklauso (96). Jis (snaputis) vardą savo gavo *del to,* jog jo vaisius panašus į gandro snapą (108). 4) Mes sakėme, jog augalai vis delto *nesugebą,* kaip gyvuliai, jausti ir laisvai judėti (4). 5) Mokslininkai ištyrė, kad visos tos medžiagos, nuo šilimos *susitraukiančios* (18). 6) Žmonėse seniau laikydavosi nuomonė, *esą* augalas savo kūną darąs iš žemės (43). 7) Draug su ja (su organine medžiaga) *prie tos progos* augalai pašalina nebereikalingas medžiagas (71). 8) Kitų pumpurų randasi del *viso pikto* ir kiūti lyg apsnūdę po medžių žieve (76). 9) Vienos sėklos teturi vieną skiltį, kitos — dvi skilti, pagaliau trečios — daug skilčių. *Sulig tuo* ir visi augalai skirstomi vienaskilčiais, dviskilčiais ir daugiaskilčiais (16). 10) *Aukščiau už tą temperatūrą* sėklų ūgis eina lėčiau (22). *Sėdi* prisisegusios *po dviese* prie stiebelio mažos baltos kruopelytės (97).

Pabrauktosioms šitų sakinių (1—10) klaidoms taisyti teikiu tuo tarpu šiuos pasakymus:

1) Jo (jos) vietoje rados dabar *išėjęs* iš *lapo* deguonis. Lapelis, *buvęs* tamsoje, tik pagelsta. *Likusi šakelėje dalis...* 2) Mes užtinkam jų *tamsiausiuose* miško užkampiuose. 3) Augalų ir tie kiautų raštai nevienodi; iš pačių tų raštų galima pažinti, kurio augalo yra dulkelės (?). Snaputis savo vardą yra gavęs *nuo* to, jog... 4) Mes sakėme, jog augalai vis delto *nesugeba...* 5) Mokslininkai yra ištyrę, kad visos tos medžiagos nuo šilimos *susitraukia.* 6) Žmonės seniau manydavo, kad augalas savo kūną darąsis iš žemės. 7) Drauge su ja augalai pašalina ta pat próga nebereikalingas jiems medžiagas. 8) Kiti pumpurai atsiranda *del visa ko,* be kokio matomo reikalo, ir kiūto lyg apsnūdę... 9) Vienų sėklų viena tėra skiltis (dalis)... *Pagal tai* ir visi augalai skirstomi... 10) *Aukštesnėje už tą temperatūroje* sėklų ūgis eina lėčiau. *Lindi (kiūto)...* prisisegusios *porelėmis (po dvi)* prie stiebelio mažos baltos kruopelytės.

Autorius ar jo „kalbos žiūrėtojas" bus per daug dailinęs kai kuriuos teksto sakinius: sakiniai, skyrium paimti, rados lyg tai-

...syklingi, bet tas sakinių taisyklingumas kiek pakenkė, man rodosi, jo kalbos sklandumui ir lengvumui. Vadovėlio kalba, apskritai imant, vis delto įmanoma, gana sklandi ir tolesniuose leidimuose bus, tur būt, ir visai lengva, visai graži.

VI. Baigdamas atskirus savo pastebėjimus del antrosios dalies **Gamtos Pradžiamokslio**, neiškenčiu nepažymėjęs dar vieno mažmožio: vadovėlis ir savo rašyba kiek skiriasi nuo kitų vadovėlių. Čia rašoma: 1) sudega *nevisa* (44); 2) *nevisumet* pasisekdavo (55); 3) sudaro *nedaugiau,* kai $^1/_{60}$ *dalies* (54); 4) matom indų, bent kiek *nebetokių,* kaip medienos indai (80); 5) tarp narvelių *kur ne kur* išmėtyti (53). Kituose vadovėliuose rašoma, rodosi, paprastai: 1) ne visa; 2) ne visumet (ne visuomet); 3) sudaro *ne daugiau* kaip $^1/_{60}$ dalį; 4) *nebe tokių;* 5) *kur-ne-kur.*

R. J.

[„Svietimo darbas", 1921, Nr. 7—8, 143—148 psl.]

Senovės Istorijos Apsakymėliai. II dalis. *Roma* (psl. 1—234). Švietimo Ministerijos Knygų Leidimo Komisijos leidinys. Iš rusų kalbos vertė J. Jablonskytė. Kalbos žiūrėjo *St. Dabušis.* Kaunas, 1921 m. Spausdinta Tilžėje („Spaudos" spaustuvėje). Kaina viršelyje nepažymėta.

I.

Šitame Ministerijos leidinyje yra 19 atskirų apsakymų iš senovės Romėnų gyvenimo. Apsakymuose paliečiamas ir Romėnų kaimynų — kitų Italijos tautų, graikų, kartaginėnų — gyvenimas. Atskirais „apsakymėliais" čia pasakojama, kaip darėsi ir koks buvo susidaręs senovėje visas Romėnų visuomenės gyvenimas... Matome čia, kaip gyveno Romėnų žmonės, kaip jie valdėsi rikiavosi, kaip vieni kitus plėšė, teisė, koks buvo susidaręs ir kaip darėsi jų gyvenime valdžios aparatas; matome, kokia jų buvo mokykla, kiek turėjo tai mokyklai įtakos graikai; matome, kaip buvo susidarę tenai atskiri krašto gyventojų luomai, kaip ir ką tikėjo tuomet jų žmonės, kaip buvo surištas su tuo tikėjimu jų namų ir visuomenės gyvenimas, ką skelbdavo žmonėms ir aiškindavo visokiais būdais apie dievų ir žmonių dalykus įvairiausi dievų tarnai ir kiti dievų valios aiškintojai...

Istorijos vadovėlis, kuriame aprašomas senovės Romėnų gyvenimas, nieku būdu negali duoti to, ką čia duoda skaitytojui tie „apsakymėliai". Šitie „senovės istorijos apsakymėliai" sudaro čia visą *chrestomatiją* senovės Romėnų istorijai. Be tokios chrestomatijos senovės istorijos vadovėlis mokiniui labai máža teturėtų reikšmės, — taigi į ją pirmiausia kreipiu mokinio ir mokyklos akį. Bet ši chrestomatija įdomi bus ir šiaipjau skaitytojui, ne tiktai mokiniui, einančiam ar ėjusiam senovės istoriją. Taigi teikiu ją ir jau ėjusiems mokslą žmonėms, ir savamoksliams, ir šiaip mókytiniams, norintiems gauti gilesnio supratimo apie tą senovinę tautą, kuri visais savo gyvenimo padarais yra turėjusi tiek daug įtakos tolesniam kitų tautų gyvenimui ir jo santvarkai.

Istorijos mokslo specialistas galės, žinoma, ką-ne-ką ir prikišti chrestomatijos autoriui, bet bus tat — mažmožiai, o šiuo tarpu mokiniui ir šiaip skaitytojui, maža teturinčiam rimtesnių skaitymų savo reikalui, kaip tik ne mažmožiais reikėtų rūpintis.

„Apsakymėlių" kalba, apskritai imant, geroka, gana taisyklinga, nesunki. Šituo atžvilgiu turiu betgi kai ką ir p r i k i š t i,— apie tai kalbu toliau.

II.

Šituos „Senovės Istorijos Apsakymėlius", kaip pasakyta jų antraštėje, yra vertusi į lietuvių kalbą J. Jablonskytė, jos kalbą, prieš spausdinant, yra žiūrėjęs ir taisęs St. Dabušis; visą tą darbą yra, kaip ten pasakyta, išleidusi Švietimo Ministerija. Iš to turėtų būti lyg aišku mokiniui ir šiaip skaitytojui, jog tas darbas yra tikrai gerai padirbtas. Taip, darbas yra ne peiktinas; bet aš čia toliau kalbėsiu apie jį tiktai kalbos atžvilgiu, tik tiek, kiek jis yra tuo atžvilgiu nepaprastas, kiek jis išsiskiria iš kitų knygų, skiriamų mūsų mokyklai ir švietimo darbui.

1. Pirmiausia vartojama čia gana daug nepaprastų vadovėliui žodžių. Pavyzdžiui pažymiu šiuos sakinius (ir posakius) su tais žodžiais:

1. Fabiją Maksimą ėmė vadinti Kunktatorium, arba Neskubėtoju (vilkintoju, *dylėju,* psl. 104). 2. *Džiūgaujamoji* procesija (199), *džiūgautės* vainikas (164), *džiūgautinė* procesija (199, 135), *džiūgautinis* trijumfo vainikas (165). 3. Romėnai įtraukė į savo skaičių lotynų, *giminiuočės* jų tautos, dievus (41). 4. *Konsuluojant* (=konsulaujant?) Tiberijui Korunkanijui ir Publijui

Valerijui Levinui, konsulas Tiberijas Korunkanijas tarėsi su senatu... (73). 5. Sunku buvo senam *lidui roti,* eiti judriam ir linksmam berniukui (225). 6. Berniukas nubėgo, palikęs toli užpakaly *lidą* (225). 7. *Mergingoji* Zeuso duktė (31). 8. Priešininkai krito, *nerodami* perbėgt ir pusės kelio (97). 9. Roma *rosianti* atsipeikėti (232). 10. Ėjo ir piliečiai, *paroję* sugauti vagį (65). 11. Gajus *surojo* pereiti tiltą (196). 12. Turi tiksliai tarti žodžius su tam tikrais *mostais* (62). 13. Greitai ėjo po viena kitos *skundos* (=po vienas kito skundai, p. 65). 14. *Nesekė* nutildyt (101). 15. Nuolat *sekėsi* sutikti pirklių (11). 16. Ligi šiol *sekas* matyt aukuras (40). 17. Nuo *sekmingojo* (=sėkmingo?) karo *sekėsi* gauti naujų žemės sklypų (46). 18. Etruskai nebuvo *savarankūs* (15, 14). 19. Ypač svarbus kunigų *vaidmuo* (39). 20. Oratorius turi susigyventi su savo *vaidmeniu* (232)...

Beveik visi pabrauktieji šitų pavyzdžių žodžiai pačios vertėjos nebuvę vartojami vertime; jos buvę pasakyta iš tų žodžių, gal būt, tiktai „skunda"; beveik visus tuos žodžius bus įdėjęs čia, betaisydamas vertėjos tekstą, tiktai „kalbos žiūrėtojas". Vadovėlyje arba skaitymuose, kurie skiriami ypač mokyklai, tokių mažmožių nereikėtų kište kišti į taisomąjį tekstą: tokiais taisymais „žiūrėtojas" tik sau darbą *sunkina,* jie esti dažnai ir nereikalingi, jie kartais ne visai sutinka ir su įprastine, jau kiek nusistojusia vadovėlių kalba. Smárkauti „kalbos žiūrėtojui" čia, šiaip ar taip, nereikia: taisyti reikia tik tie dalykai, kurie tikrai yra taisytini.

2. Kalbos žiūrėtojas ne visada pats, matyti, vienaip taria, rašo ir taiso atskirus vertimo žodžius. Jo paties svyrinėjimas atsiliepia ir visame šitame jo žiūrėjime.

„Apsakymėliuose" spausdinama: *Hanibalas, Hanibalis...; konsulas* (95, 149, 187), *konsulis* (186, 191); *kvestoras, liktoras* (202, 207, 209); *kvestoris* (64), *kvėstoris* (211), *pretoris* (61, 62, 63), *prėtoris* (209), *senatoris* (55); *kvestorius, prėtorius* (168), *senatorius* (144); *edilas* (43), *ėdylas* (210), *aidilas* (168), *ėdylis* (210, 211); *plebejai* (27), *plebejų edilai* (43), vienas *plėbėjas* (208); *forumas* (46, 47, 160), *foras* (161, 194); *ytalai* (97, 114, 120), *ytaliečiai* (105), *italai* (10, 192); *Kapitoliumas* (41), *Kapitolijumas* (42), *Kapitolijus* (15), *Kapitolija* (133) — *Kapitolijos* skardžius, *Kapitolijos* aikštė (133), *Kapitolijas* (?) — buvo *Kapitolije* (193, 195), aukojo *Kapitolijy* (202), galėsime pietaut *Kapitolijy* (232); *Eladė* (141), *Elada* (148); *Kartaginas* (11, 75), *Kartagina* (232); *privilegija* (29), *pryvilėgija* (190); *pūblika-*

nas (202); *pūblikonas* (205); *keleris* metus (209), *kelerius* metus (208); *Metelas* (161), *Metėlas* (163, 164, 165); *Antiochas* (111), *Antijochas* (113)...

Moteriškosios giminės žodžiams, ypač tikriniams vardams, duodama nóromis galūnė *ė* (šalia *a*): *Dianė* (41, 42), *Vestė* (35), *Junonė* (31), *katakombė* (18), *Minervė* (42, 230), *Minerva* (41), *mūzos* (139), *mūzės* (228), *Sibilė* (145), *Sivilė* (42, 43)...

Apskritai sakant, šios rūšies žodžiams teksto vertime galūnės duodamos visai nesuprantamai (vieną kartą vienos, kitą kartą kitos); ilgosios balsės ir priebalsės (*j, k*) vartojamos tam reikalui ir šiaip ir taip... Tam pažymėti, imu dar kelis pavyzdžius: *pūblika* (209, 211), *decemvyrai* (42), *dėmokratas* (205), *centurionas* (111), *centurijonas* (125), *legionas* (120), *legijoninkas* (206), *mulas* (46), *mūlas* (212), *prefektas* (121), *prėfektas* (207), *gladiatoriai* (13, 121), *gladijatoriai* (206), *triarai* (111), *mytologija* (11), *mitologija* (14), *specijalistas* (202), *sėstercijų* (209), *ūncija* (229), *mūnicipijas, municipijy* (206), *mūnicipijai* (207), *mūnicipiais* (206), *mūnicipijose* (169), *mūnicipijuose* (213); *Pyrėnėjai* (109); *Skėvola, Skypijonis, Ciceronis (Kikeronis), Apolonas; Apeninai* (8), *Apenynas* (97), *Palatinas* (19), *Aventynas* (146), *Flaminynas* (113), *Henucijas* (67), *Akvilijus* (67), *Atlasas* (161), *Tunisas* (75), *Laciumas* (10), *Tuskulumas* (41, 141), *Hadesas* (115), *Janusas* (35, 216), *salosai* (198), *ritorius* (226, 231), *ritorika* (231)...

Tam tikrų žodžių rašybos atžvilgiu St. Dabušio žiūrėta čia į savo darbą labai keistai: galvota vieną kartą vienaip, kitą kartą kitaip, mėtytasi, kišta vertimui ir šio ir to, — tų jo svyravimų pilnas ir visas šitas žiūrėtasis vertimas. Kalbos žiūrėtojui, prieš imantis darbo, reikėjo pačiam kiek labiau nusistoti — įgyti kiek tvirtesnių šiam reikalui pažiūrų ir jų laikytis jau visame savo darbe. Atsiminkite, jog čia tų svyravimų nė galo nėra, jog jie eina per visą vertimą. Čia svyruojama ne tik tose vietose, kurios mano pažymėtos: mano pabrauktas čia vienas kitas žodelis, ištrauktas iš teksto, tiktai pavyzdžiui.

3. „Apsakymėliuose" nemaža yra žodžių, kurie senovėje buvo rašomi su dviem vienodom priebalsėm (*ll, nn, rr, kk, ss...*). Tos rūšies žodžiai, patekę čia į lietuvių kalbos tekstą, kalbos žiūrėtojo leidžiami į mūsų žmones tiktai su viena tokia priebalse. Rašoma čia: *Apijas, Flakas, galas (Galas), Kanai, Krasas, Piras* (Epiro karalius), *Sula* (Romos diktatorius), *Sibilė, Sivilė, Tulas,*

Varonis... Čia randame rašant: venk *galų* (83), *galų* liekanos nuėjo už kalnų (97); įkūrė kolonijas *Galijoje* (92); vienas *galas* giliai įsmeigė jam į krūtinę (103); kyla prieš Romą *Galai* (219)... Kitos tautos (rusai, lenkai, vokiečiai...) tuos žodžius rašo senoviškai, su dviem priebalsėm. Dviejų vienodų priebalsių, rašomų po viena antros, mes, tiesa, neturime savo kalbos žodžiuose, bet ar jų neturėsime ir kitų kalbų žodžiams — reikia dar labai abejoti: turėdami tų žodžių garsams įvairių svetimų mums raidžių (*f, h...*), argi nesurasime *ll, rr, kk*... žodžiams: *gallas. Mekka, Pirras, Sulla, Šilleris, motto, manna*...? Kam čia turime taip skirtis nuo kitų tautų?[52]

4. „Apsakymėlių" kalba, kaip jau sakiau, nėr peiktina — geroka, gana sklandi. Bet toje kalboje, skubotai dirbant darbą, susakyta nemaža sakinių ir posakių ne visai tinkančių mokslo vadovėliui, neaiškių, dažnai ir klaidingų, pasakytų bet kaip, labai nepaprastai, painiai. Pavyzdžiui imu iš kalbamojo teksto kelis vertimo sakinius, kelias jo „sintaksės pilnatis":

> 1) Lambardų ūkininkai jau senai atkreipė akis į nedideles paupių kalvas, iš tinkamiausios tręšti, riebios žemės (5). 2) Ir kad dar geriau išaiškintų visą dievoto Numos įsakymų svarbą, kunigai papasakotų pamokomą pasakojimą apie trečiąjį Romos karalių Tulą Hostilijų (20). 3) Bet jau svarbu buvo tai, jog šeštasis karalius pripažinęs, jog einasi ne aukšta kilme, ne tuo, jog esi patricijus, bet svarbu tai, kad kiekvienas pilietis dalyvautų savo valstybės gyvenime, žiūrint į jo turtą ir nekreipiant dėmesio į jojo kilmę (28). 4) Ir žiūrėdamas į jį, Kvintas Klaudijas negalėjo nepasisakyti, jog tokio didžio žmogaus tokių prakilnių norų nebūta tarp jo amžininkų nobilių, nors jie ir gyveno dabar iškilniau, turtingiau, daugiau rodydami savo iškilmę (165). 5) Visiems atsakinėjo į pasveikinimus, visų vardus žinojo, nelyginant tu jam būtum lygus! (212).

Šituose pavyzdžiuose yra kiek, gali būt, ir korektūros klaidų. Bet vis delto geriau būtų, kad tos sintaksės pilnatys kiek sklandesnės, gyvesnės, taisyklingesnės būtų tekste.

5. Vertimo sakiniuose ir linksniai kartais (su bendratimis, dalyviais, padalyviais), bedailinant tekstą, pavartoti, man rodosi, ne visur kaip reikiant. Šit keli tos rūšies posakiai:

1) *Kalbos* žiūrėjo St. Dabušis (1). 2) Romėnai ėmė leistis prekybos *tikslams* į tolimąsias keliones (25). 3) Rinkosi draugėn *bendroms šventėms* (25). 4) Mamurijas padarė tai *todel*, kad nepagrobtų kas nors Marso skydo (34). 5) Mes leidom jiems rinktis jiems apginti tribūnus (49). 6) Vos nepasivėlavau pono *išėjimui pietums* (198). 7) Savo *įsakymui* vykint jis nusiuntė į mūsų kraštus legijonų (199). 8) Jis stovės *ginklu* rankose (73). Atvyko pasiuntiniai lauro *šakelėmis* rankose (126). Belaisvius apsiautė kareiviai *ietimis* rankose (135). Jų tarpe stovėjo *rimbu* rankoje prievaizdas (180). 9) Aslos *plytomis* vergai primėtė šafrano druožlių (163). 10) Kokių tiktai neišgalvojo kandidatai priemonių... pasidaryti rinkimų dienai *garsiais ir populiariais* Romoje (168). 11) (Jiems) reikėjo padėti pastangų, *kad pritraukti* piliečių *dėmesį* (70). 12) Galėjai manyti, jog tai *esą* tikri broliai (63). 13) Jam rodėsi, jog *nugalėsiąs* būtinai jo miestas (73). 14) Romėnams rodėsi, jog Skypijonis *mokėsiąs* nugalėti Hasdrubalą (109). 15) Ligi šiol jūs nemokėjote mokesnių iždui, o dabar, *tarnaujant* kariuomenėje, jūs būsite apsunkinti mokesčiais karo reikalams (53). 16) *Stale* jau gulėjo keli prašymų ritiniai (203). 17) Daugybė valgių padėta *aukure* (208).

Kalbos žiūrėtojas, paskaitęs kelis tautosakos rinkinėlius arba kelias chrestomatijas, skiriamas kalbos mokslui, ir pasitaręs, jei bus reikalo, su vienu kitu kalbos mokytoju, tikiuosi, ir pats supras, kas čia tikrai yra negera šitos rūšies sakiniuose. Čia tiek tepasakysiu, jog su lietuvių kalbos dėsniais lyg geriau sutiktų pasakymai:

Kalbą žiūrėjo St. Dabušis (plg. „veizdėjau *vištą*, rytoj tavo *rašinį* žiūrėsiu, dabar savo *avilį* žiūrėsiu"). Jie leidžiasi prekybos *reikalais*, renkasi *pietų*, išeina *atostogų*, *į atlaidus*, *į šv. Petrą*, *į darbą*. Padarė *tam*, kad aš nežinočiau. Leidom *jiems rinktis* tribūnus apsiginti. *Galvijų* ganyt jis nusiuntė piemenį. Jis stovėjo su *lazda* rankoje. Atvyko keli žmonės *su lauro šakelėmis*, *su ietimis* rankose, stovėjo *su rimbu* rankoje, *rimbą nusitvėrę*. Kandidatai ėmė pinigus kišti, norėdami pasirodyti *geri*, *garsingi*... Jiems reikėjo

daug pasistengti, kad *pritrauktų* piliečių akis (dėmesį) į save (daug pasistengti, piliečių dėmesiui į save prisitraukti). Galėjai manyti, jog jie *yra* t. broliai (galėjai juos tikrais broliais palaikyti). Jam rodėsi, jog Petras *nugalės, mokės* nugalėti. Jūs dabar, *tarnaudami* kariuomenėje, turėsit ir didelius mokesčius mokėti. *Ant stalo* gulėjo keli sąsiuviniai (bet „kiaulė *lauke* dvokia, *stale* kvepia"). *Ant aukuro* buvo daug kas padėta.

Šitais *savo* sakiniais duodu tik kiek pasakymų aniems teksto sakiniams pataisyti: savo sakinėliais *neatstoju* paties teksto sakinių. Kelių teksto sakinių nė tuo būdu nemėginu taisyti (plg. 6, 9), neturėdamas prieš akis paties originalo (ar nesuprasdamas kaip reikiant tų sakinių reikšmės).

Čia yra, šiaip ar taip, labai opus kalbos dalykas. Spręstinai kas spręsti keliais šitais pasakymais yra labai sunku. Man rūpėjo tiktai kiek paakinti tolesniam reikalui šio teksto kalbos žiūrėtojas: noriu, kad toliau jis būtų atsargesnis ir akylesnis.

6. Šių apsakymėlių vertėja ar jos kalbos taisytojas varloja dažnai be kokio reikalo ir *įvardžiuotinius* dalyvius (būdvardžius) Iš tos rūšies klaidų, taip dažnai atsitinkančių mūsų vertimuose, čia irgi turiu pasibraukęs kelias „Apsakymėlių" vieteles:

> 1) Iš laivų lipo ateiviai, *atplaukusieji* iš tolimų kraštų (9). 2) Žmonės, *vaizduojantieji* sentėvius, susėdo į kėdes (165). 3) *Norinčiųjų* būti konsuliais pasirodydavo nedaug (168). 4) Pasklysta trimitų garsai *šiaukiantieji* piliečius į susirinkimą (172). 5) Čia pat ir *laukiantieji* savo laimės kandidatai (174). 6) Iš ūkininkų galėjo atvykt tik *gyvenantieji* prie pat sostinės (184). 7) Patarnaus žmogui ir išbrauks jį iš *mokančiųjų* duoklę sąrašo (202). 8) Toliau ėjo bičiuliai ir *priskirtieji* prie prėtoriaus (202). 9) Ėmė rinktis... komisija, nelyginant mūsų valdyba (?), *rengusioji* medžiagos svarstyti senate (212)...

Čia visur reikalingi *neįvardžiuotiniai* dalyviai: prie jų yra vadinamųjų papildinių, aplinkybės žodžių, pareinančių nuo jų pačių... Kam čia pavartotas *įvardžiuotinis* dalyvis (būdvardis)? Čia dar geriau sutiktų su mūsų kalbos dvasia „pilni" šalutiniai sakiniai, bent vietomis jie būtų geresni už tuos teksto dalyvius.

7. Rašinyje yra, deja, nemaža ir korektūros klaidų. Kieno čia pasielgta neatsargiai — nemoku pasakyti. Spaustuvės daug kaltinti del šio dalyko negaliu: rašinio redakcija, taip daug svyrinėjusi, nesilaikiusi kokių aiškių taisyklių žodžių rašybai, negalėjo spaustuvei darbo palengvinti.

Pirmuosiuose puslapiuose (1—50) man krito beskaitant į akį šios korektūros klaidos: 1) malkomis (11) — malksnomis; 2) smilkinimuosiuose (13) — smilkomuose (smilkinamuosiuose); 3) pagerbt apeiga (19) — pagerbt — apeiga; 4) Numo (20) — Numos; 5) sužiedota... sūlaikyti... sužiedotinio (23) — sužieduota (sužadėta)... sulaikyti... sužieduotinio (sužadėtinio); 6) pasidarusių... (jis) tardavęsi... gręsia (24) — pasidariusių... (jis) tardavęsis... gresia; 7) dėmėsį... gręsia naujos... gręsia žvėrys (30) — dėmesį... gresia naujos... gresia žvėrys; 8) šviesiąjame... akymirksnis... kurio viršūne (31) — šviesiajame... akimirksnis... kurio viršūnė; 9) gręsia (35), gręsiant (50) — gresia, gresiant; 10) Nors, jų valios nėr (38) — Nors jų valios nėr.

III.

Tūlas, turėdams prieš akis šituos pastebėjimus, pasakys, gali būt, kad recenzentas čia tik kliaučių ieško. Atsakydamas jam, tariu: ne, ne, su tuo nesutinku, čia ne viskas padaryta kaip reikiant.

Koks buvo *vertėjos* darbas prieš pakliūdamas į žiūrėtojo rankas, pats aš, matęs tiktai spausdintą dalyką, spręsti negaliu, todel... del jos pačios darbo dabar tylėti tegaliu. Bet vis delto jai patariu toliau atsargesnei būti — ne visada pasitikėti kalbos žiūrėtoju, reikalauti, kad jis, taisydamas jos kalbą, nesvyrinėtų taip, kaip čia vieno žmogaus svyrinėta ir mėtytasi, ir kad betaisydamas kalbą neprikaišiotų į ją visokių jam vienam tetinkančių tam tikru laiku naujybių. Vertėja, žinoma, dar geriau padarytų, pasirūpinusi taip dirbti savo darbą, kad jo kitam ir taisyti ar žiūrėti nereiktų prieš spausdinant.

„Kalbos žiūrėtojui", prieš taisant kieno kalbą rašinyje, skiriamame ir mokyklai, toliau patariu pačiam tvirtai laikytis kokių nors vienų aiškių taisyklių, nusistojusių kalbos mokslo praktikoje ir rašyboje. Mėtytis viename rašinyje, taisyti ir šiaip ir taip — rimtam darbo žmogui netinka. Rašto darbas taip reikia dirbti, kad jis ir patį meistrą paskui girtų.

„Apsakymėlius", apie kuriuos čia kalbu, teikiu šių dienų mokyklai ir mokinių skaitykloms: tie priekaištai, kurie mano pažymėti (žr. II), sprendžiamos reikšmės negali čia turėti. Linkiu „Apsakymėliams" susilaukti netrukus antrojo leidimo ir pasitaisyti jam visa, kas tikrai yra taisytina.

J. Jablonskis.

[„Svietimo darbas", 1921, Nr. 11—12, 133—140 psl.]

M o l i e r. Vertė R. Iešmanta. **Šykštuolis,** 5-ių veiksmų komedė (1—111). «Liaudies teatro» B-vės leidinys. Mariampolė, 1920 m.· Kaina 20 auksinų.

Čia turim visai nepaprastą rašinį (vertimą), skiriamą mūsų žmonių scenai. Ar jį pamatys kada tas teatras, kuriam jį skiria vertėjas, labai abejoju: visas vertimas yra toks netikęs, jog drovu jam turi būt ir pasirodyti žmonių scenoje.

Žodį «tamsta» tuoj pradžioj tas pats žmogus kartoja ir šiaip ir taip — įvairiems galams; šalia «tamstos», kalbant į vieną žmogų, pasakoma čia pat ir «jūs». Kalbos taisyklės, jos posakiai, vartojami labai laisvai, ne taip, kaip juos žmonės pasako ir gramatika reikalauja. Čia randame begales visai naujų kalbos taisyklių — tokių taisyklių, kokių nė vienas jaunas dabar kalbininkas neišgalvos. Čia šios kalbos iliustracijai duodu skaitytojui tiktai keliolika ištraukų iš vertimo pavyzdžių:

a) *Tamsta* liusti (7). *Jūs* dūsaujat (7). Ė, tai *jūs* bijot, Eliza, kad buvot taip man gera (7). Kuo norit įtarkit mane, Eliza (7). *Jūsų* sūnus, *tamsta,* įsakė čia palaukti (12). *Jūs, tamista,* jūs teisūs (26).

b) Žmonės tik galima pažinti jų *elgesiais* (8). Turi prisitaikint *jais* (9). Tie, kur nor, kad *juos* meilikautų (9). Tačiau jūs, *savo puse,* pasistenkit *veikt į brolį* (9). Šitas drabužis labai patogus slėpti *pavogtus daiktus* (14). *Kągi* tu *šitokius* supranti (15) Laimingi tie, *pas kuriuos* dešimt tūkstančių yra (18). Aš, matot, masčiau, kas dabar sunkumas pinigų gaut (18). *Pas jus* yra pinigų (19). Išeisim iščia, k a d p a b a i g t mūsų pasikalbėjimą. Suvienysim jėgas, k a d k o v o t su jo būdo žiaurumu (12). Ryžotės gelbėt mane iš įsiutusių vilnių siauties (8). A—a, kaip tik toks žmogus būtinas to (?), ko jis bijos (14). Tu sutiksi jo išsprendimu (25). Sutiksiu visakuo j o p a s a k y s i m a (25).

Bet, atvira b ū n a n t (=būdama), susirūpinau gera klotim (7)...

Vertėjo rašyba irgi žymiai skiriasi nuo paprastosios. Čia rašoma: manes, salyga, spresti, spreskit, tu drysti, gazdina, vakar man gražintus (=grąžintus), skūsti, šyryt...

Vertėjui reikėtų gerai įsidėti į galvą, jog versti kas scenai iš kitos kalbos yra kiek sunkiau, nekaip... ropės graužti. Mokėti daug kas norime, bet ne visi pasimokyti turime noro. Vertėjui reikia to noro įgyti. Patariu vertėjui, prieš verčiant ką scenai ir šiaip literatūrai, dar pačiam pasimokyti kalbos. Literatūros vardo neimkim be reikalo!

R. J.

[„Lietuva", 1921, Nr. 232 (759)]

1922

KELI KALBOS DALYKAI.

Šių dienų raštuose yra labai nepaprastų kalbos dalykų: atsitinka ir taip, jog žmogus parašo laikraščiui straipsnelį, kuriame pavartoja žodžius *pedagogas, ekonomistas, psichologija, fakultetas, galutinai, spaudinys...*, bet laikraščio korektorius ar kitas kuris laikraščio žmogus ima ir ištaiso tuos žodžius saviškai — liepia rašyti straipsnio autoriui kitaip: *paidagogas, oikonomistas, psikologija, fakultas, galūtinai, spausdinys...* Čia daugiausia nusveria, kaip sakiau, korektoriai ar „kalbos taisytojai". Žmogui, kurs prižiūri laikraščio kalbą, sunkiau yra padaryti, kad visas rašytojo straipsnelis būtų suprantamesnis skaitytojui, kad jo žmoniškesnė būtų kalba, — ir jis, dirbdamas savo darbą laikrašty, ima brukti į straipsnelį tam tikrus *savus* ar kieno įsakytus žodžius. Kalbos reformų matome laikraščiuose, žinoma, ir del kitų priežasčių.

Čia duosiu kelis pastebėjimus del krintančių man šiuo tarpu į akį tūlų šio meto laikraštinės kalbos dalykų. Visko vienam straipsny neaprėpsi: reikės ir toliau del jų kalbėti; del šito dalyko prabils, gali būt, ir vienas kitas mokslo žmogus arba rašytojas. Imu čia pradžiai tiktai kelis įprastus man, senam žmogui, žodžius ir, kiek galėdamas, ginu jų dalyką „Lietuvos" skiltyse.

I. *Galutinis, galutinai, mugė; spaudinys (leidinys)...*

Žmonių kalboje nėra žodžių — *galūtinas, galūtinai, mūgė.* Ta raidė ū čia yra iš piršto išlaužiama tiems laikraščio rašiniams, kuriuose tie žodžiai rašomi su ū.

Sakome: *mezginys, siuvinys, kūrinys...*, priesagą *-inys* dedame čia, tos rūšies žodžiams daryti, prie žodžio šaknies; darome tuos žodžius ne iš žodžio liemenų, turimų veiksmažodžiuose *megzdinti, siūdinti, kurdinti,* bet iš tų jų šaknų, kurias turime lytyse *mezg-ė, siuv-o, kūr-ė.* Jei žodis „spausd-inys" yra naujas, darytinis, tad ir jis reikėjo daryti iš lyties *spaud-ė,* ne iš žodžio liemens, turimo veiksmažodyje *spausdinti.* Žmonių kalbos dėsniai reikalauja čia mūsų raštams žodžio *spaud-inys.*

II. *Chemija, psichologija, chalva, scholastika, chloroformas; fizika, fiziologija, faršas, Faustas; histologija, humanistas, humanizmas, hipnotizmas...*

Mūsų mókytiniai, ėję kitur mokslus, yra jau įpratę taryti ir rašyti šitos rūšies žodžius su nepaprastais mūsų žmonių kalbai garsais **ch, f** ir **h.** Bet tūlas dabar, kažin kodel, rašydamas šituos žodžius su **f** ir **h,** neduoda jiems rašte, kur reikiant, rašmens **ch:** yra žmonių, kurie rašo ar rašydina laikrašty tiktai — *psikologija, skolastika, kloroformas, hipnotizmas, fizika...* Kodel tūli mokslo žmonės nenuosekliai čia elgiasi — visai nemoku suvaikyti. Nuostabu, kad taip nenuosekliai šituos žodžius rašo ir keli žmonės, kurie kiek pirmiau gražiausiai ištardavo juos su **ch, f, h.** To nesuprasdamas, patariu rašytojams būti nuoseklesniems — rašyti, kaip ir pirmiau buvo rašoma: *chalva* (tam tikri gardumynai...), *chloroformas, psichologija, faršas* (su **ch, f, h**)... Šituos žodžius mes imamės į savo raštus ir kalbą ne iš pirmojo tų žodžių šaltinio, bet iš kultūringųjų savo kaimynų, tad ir rašykime juos taip, kaip esame įpratę juos taryti iš tų kaimynų. Rašymas „psikologija" greta su „fizika" visai nepateisinamas.

Mūsų žmonės, imdami šituos žodžius į savo kalbą, būtų, man rodos, bent nuoseklūs: kaip visus juos patys tarytų, taip linkę būtų ir rašyti.

III. *Pedagogas, ekonomija, ekonomistas, estetika, anemija...*

Yra žmonių, kurie nusižiūrėję, jog senovės graikai, iš kurių kalbos turi pradžią šitie žodžiai pasaulio kalbose, rašydavo juos su **oi** ir **ai,** ima dabar rašyti ir *paidagogas, oikonomika, aistetika* („*anaimijos*" dar neteko matyti raštuose). Vokiečiai, prancūzai, anglai ir mūsų kaimynai savo tų žodžių tarimu ir rašymu

neduoda kokio pateisinimo tiems mūsų reformatoriams. Jei imtumėm šitą rašymą tiesiai iš senų *senovės* graikų, jei taip būtumėm jau įpratę ir taryti rašyti tuos žodžius, sunku būtų kas prieš tai pasakyti; bet dabar imamės tuos žodžius tiktai iš savo kaimynų, esam įpratę ir taryti juos iš savo kaimynų; antra vertus, patys gerai nežinome, kaip tuos žodžius tarydavo graikai tada, kada iš jų buvo imami tie žodžiai į kultūringų dabar tautų kalbas. Pats aš rašau, negaudydamas čia vėjų — *pedagogas, pedagogiškas, ekonomistas...*, rašymas ir tarimas čia **ai**, **oi** yra neįprasta mūsų daugumui ir dabar nepateisinama *naujiena*. Neberašysim, man rodos, nė bandytų pirmėliau rašyti „Kroisas, Kaisaris (kaisaras), pusikė (=fizika)..."

IV. *Fakultetas, autoritetas, komitetas, suverenitetas, universitetas...*

Šitos rūšies žodžius tardavom ir rašydavom taip, kaip tardavo juos mūsų mokytojai ir rašydavo pirmieji mūsų laikraščiai. Taip, ne kitaip, įpratusi yra tarti ir rašyti juos ir senoji mūsų karta. Jų galūnę *-etas* tardavome paprastai taip, kaip tą pat galūnę tariame savo žodžiuose „kere*petas*, lank*etas*, verp*etas*..." Vokiečiai, lenkai ir kiti mūsų kaimynai taria juos savotiškai: „Universität (vok.), uniwersytet (lenk.), université (prancūz.)..." Jie nepasidaro tų žodžių tiesiai iš lotynų kalbos *vardininko* (iš „facultas, comitas, universitas...") — pasidaro juos savotiškai iš tam tikrų tų žodžių *liemenų* (iš „facultat-, comitat-, universitat-"). Pirmiau ir mes imdavomės tuos žodžius į savo kalbą eidami tų savo kaimynų pėdomis. Taip esam įpratę daug kas juos ir rašyti.

Svetimųjų žodžių, kai imami jie į mūsų kalbą, imamas paprastai žodžio liemuo (kamienas), ne jo vardininkas: plg. *Kalchantas, Ksenofontas, gigantas, Ciceronas (Ciceronis)*. Kad mūsų kalbai būtų imamas tų senovinių žodžių vardininkas, jie skambėtų mums labai nepaprastai (gal būt: „Kalchas, Ksenofonas, gigas, Ciceras"). Kelis tos rūšies žodžius, kaip ir mūsų kaimynai, daromės, tiesa, ir ne iš žodžių liemenų (plg. „drama, programa, teorema, divizija, komisija"), bet ir čia esame tiktai kitų *mokiniai* (nieko *nauja* nedarome) — einame savo kaimynų keliais... Kas kita su „universitu, fakultu": čia mes esame *visai vieni*, imame taip nepaprastai tarti tiktai mažą dalelę tos rūšies kalbos žodžių. Mūsų gyvenimui reikia *didesnių* reformų!

Daiktavardžių su galūne *-itas* mes savuose žodžiuose neturime; turėjom ligi šiol tą galūnę tik tokiuose paimtuose į mūsų

kalbą žodžiuose, kaip antai: *banditas, kreditas, meningitas, sibaritas*... su kirčiu tuoj prieš skiemenį *-tas*. Esu jau girdėjęs žmonių tariant „universitas" su kirčiu irgi *priešpaskutiniame* žodžio skiemenyje: jie gretino, matyti, tą žodį, kirčio atžvilgiu, ne su lotynų kalbos žodžiu „universitas", bet su jau vartojamais mūsų kalboje žodžiais „banditas, kreditas, sibaritas", nors to žodžio teikėjai taria jį, žinoma, su kitu kirčiu. Ar kaimo žmonės tikrai tars jį kaip reikiant — labai abejoju.

Del visų šitų priežasčių patariu laikraščiams tenkintis ir toliau jau įsigalėjusiais mūsų kalboje žodžiais „fakultetas, komitetas, universitetas, autoritetas..."

Dar mažmožis šiam reikalui. Mes turim savo kalboje tokių žodžių, kaip antai: „akmuo, ruduo, vanduo..."; jei kitós kurios tautós žmonės imtųsi iš mūsų tuos žodžius į savo kalbą ilgesniam, paprastam savo gyvenimo reikalui, tai darytųsi juos, man rodos, taip pat ne iš mūsų tų žodžių vardininkų, bet iš pačių jų liemenų, iš to, ką duoda kalbai tų žodžių kilmininkas, arba bent suderintų juos visiškai, tarimo atžvilgiu, su kitais savo kalbos žodžiais. Mūsų mokslinės kalbos reformatorių elgiamasi čia, man rodos, ne visai atsargiai, gal skubotai.

V. Kiek laiko smerkėsi, veržte veržėsi į mūsų raštus vieno kito spraudžiami jai žodžiai: *cyvylizacija, cyvylistas, pūblicistas, rėspublika, ūniversantas, Kikeronis, kiklas, enkiklopedija, institūtas* (su y ir ū). Buvo nusižiūrėta į senovės tų žodžių tarimą, į jų kilmę, ar tiesiai į senovės kalbų žodynus — ir imta tas nusižiūrėjimas ar atsiminimas teikte teikti mūsų raštų kalbai. Tų teikėjų žiūrėta, kaip tuos žodžius tardavo kitados senovinės tautos, ir norėta tas jų tarimas dabar mums savotiškai įteikti. Šiuo metu tas jų noras, rodosi, mažėja ar visai likviduojamas. Apie jį ir aš nebekalbėsiu. Tik patarsiu: prieš spręsdami ką nauja kalbos reikalui, gerokai pagalvokim. Pats aš esu čia... konservatorius.

VI. Yra terminų, del kurių tikrai reikėtų ko viena visiems laikytis. Mokiniai, matydami rašant ir šiaip ir taip, negali įprasti vienais naudotis terminais. Vienoje programoje, einančioje iš labai rimtos mokslo įstaigos, teko nesenai rasti žodžiai „*sintaksė, filosofija*", kitoje programoje, kitame tos pačios įstaigos skyriuje, buvo išspausdinta (tame pat rašinyje) jau „sintaksis, filozofija"... Yra ir keistesnių dalykų. Vienodi terminai reikalingi ypačiai įvairių rūšių mokykloms. Tam reikalui daugiausia galėtų pada-

ryti, man rodosi, Terminologijos Komisija, susidėjusi su keliais kalbos specialistais ir, gal būt, laikraštininkais.

Padarykit ką viena ir tvirta!

R. J.

[„Lietuva", 1922, Nr. 67 (889)]

J. M u r k a. **Vaikų Darbymečiui.** Pirmoji dalis. Knygos I-jam pradžios mokyklos skyriui. Trečioji laida (psl. 1—180). „Švyturio" bendrovės leidinys. Kaunas (Vilnius), 1921 m. Spausdinta Tilžėje. Leidinio kaina nepažymėta.

[. . .]

VI. Vadovėlyje yra kiek ir sunkokų vietų (klaidų): autoriaus ne visada būta atsargaus, vietomis ir skubotai šis tas nusakyta — sakyta ir šiaip ir taip. Pats autorius kalbą, aišku, moka gerokai: jo kalbos ydas aiškinu tiktai jo paties neatsargumu ir kartais neapsižiūrėjimu (A—J).

A). Rinkinėlyje vietomis pasakoma:

1) Ne visi š i o s e k n y g o s e s u k r a u t i e j i raštai reikia klasėje skaityti (2). 2) Mokinių s a v a r a n k i š k a i s k a i t y t i e j i raštai reikia dar laikas nuo laiko klasėje tikrinti (2). 3) Ir čiulba... kvepia sodas per l i n k s m ą j ą m e d ž i a m s pavasario šventę (130). 4) M u m s b e l a u k i a n t — žiūrime beparvažiuoja visi trys (104). 5) K u r i ų ž a i s l ų mokate? (14). 6) Mokslinius dalykus t e g u t y r i n ė s vaikai savo laiku (2). J e i i š r a u s, tai žaislas pabaigtas (21). 7) Motutė v e r k i a už s a v o v a i k e l i u s (5). 8) P a s r u v o a n t s n i e g o pirmosios srovelės (102). 9) S e k m a d i e n y nueisiu į bažnytėlę (33). P e n k t a d i e n y ir š e š t a d i e n y kepė pyragus (104). Palaukit, aš s e k m a d i e n y jus nuvesiu į pievelę (157). D i d ž i a j a m e š e š t a d i e n y j e sesuo išėjo į bažnyčią (104). P a v a k a r į nustyplino gužutis (114). 10) M i e l u n o r u eičiau (153). Tiktai j o s (rupūžės) d ė k a aš m y l i u t ė v e l į gardžiais saločiais (137).

Čia, keliose rinkinio vietose, autoriaus t a i p sustatytuose sakiniuose, ne visai tinka, rodosi, į v a r d ž i u o t i n i a i dalyviai ir būdvardžiai (1—3), netinka ir p a d a l y v i s (4). Autoriaus lyg galvota ne visai lietuviškai, lyg stengtasi labiau sve-

timas tekstas pažodžiui išversti į lietuvių kalbą, lyg pamiršta, jog reikia su vaikais kalbėti paprasčiausiai, bet aiškiai ir taisyklingai.

Pats aš, nutoldamas kiek nuo paties teksto ir turėdamas reikalo su žmonėmis, nepratusiais reikšti savo mintis ilgesniais posakiais, linkęs būčiau kitaip pasakyti įdėtus aukščiau rinkinio sakinius. Šiam ir kitam reikalui, duodamas kiek kalbos patarimų vadovėlio autoriui, linkęs būčiau šiaip kalbėti pradžios vadovėlyje:

1) Ne visi šių knygų raštai (ne visi raštai, patekę į šitas knygas, sudėti į šitas knygas) reikia klasėje skaityti. 2) Pačių mokinių skaitymai tarpais (tam tikrais tarpais, kai kada) reikia dar klasėje tikrinti: mokytojas turi žiūrėti, ar mokinių gerai suprasti skaitytieji dalykai. 3) Ir čiulba... kvepia sodas pavasarį linksmojoje medžių šventėje (per linksmąją savo, per linksmąją medžių šventę). 4) Gi žiūrime (mes b e l a u k d a m i žiūrime) — visi trys parvažiuoja. 5) Ar moki giesmių? Kurias tu giesmes moki? Aš moku tik šv. Jono giesmę. Kurie žaislai yra tau žinomi? (*žaislas* yra S p i e l z e u g, и г р у ш к а). Ar moki žaislų? (*žaislas* yra ir S p i e l, ž a i s m a s, и г р а). Kuriuos žaislus moki? (plg. „k u r i a s tu g i e s m e s moki?"). Ar jau moki rytojaus p a m o k ą (gramatikos pamoką, gramatiką)? 6) Mokslo dalykus teeinie (teeina, tegu tyrinėja) vaikai vėliau, savo laiku. Jei išrauja... 7) Motutė verkia d e l savo vaikelių. 8) Pasruvo s n i e g e (toj vietoje, kur tebėr sniego) pirmosios srovelės. 9) S e k m a d i e n į nueisiu į bažnytėlę (plg. „ateik d i e n ą, k i t ą d i e n ą, š v e n t ą d i e n ą, š v e n t a d i e n į"). Kur buvai aną š v e n t a d i e n į? P e n k t a d i e n į ir š e š t a d i e n į kepė pyragus. T a s d i e n a s nedaug tenudirbot. Palaukit, aš s e k m a d i e n į jus nuvesiu į pievelę. D i d į j į š e š t a d i e n į (?) sesuo išėjo į bažnyčią. P a v a k a r e nustypino (nustyplino) gužutis. 10) Jį *su* džiaugsmu visi sutiko, *su* varpais, *su* didžiausiomis iškilmėmis išlydėjo. N e s a v o v a l i a jis taip daro. M i e l a i (labai mielai, s u m i e l u n o r u) eičiau. Tiktai del jos (del jos darbo) gauna iš manęs tėvelis gardžių saločių (salotų), galiu duoti tėveliui valgyti salotų („vaišiname kuo, arba mylime k u o", rodosi, tiktai s v e č i ą)...

Tarmėse ne vienaip šį tą pasakome, šiuo tuo skiriamės ir atskiruose pasakymuose (ir sintaksės atžvilgiu). Gali kuo skirtis ir mano tarmės ypatybės nuo to, ką čia duoda kalbėtaisiais saki-

niais rinkinio autorius. Savo pasakymais aš čia, žinoma, dar nepasakau, jog taip tereikia reikšti, taisyklingai rašant vadovėlyje, pažymėtieji rinkinio sakiniai. Duodu čia tiktai kiek, gali būt, taisyklingesnių, lyg paprastesnių vadovėlio skaitytojui ir jo mokytojui pasakymų. Šio vadovėlio autorius, man rodosi, galėjo ir paprasčiau arba sklandžiau ką-ne-ką pasakyti vadovėlyje, jei būtų turėjęs prieš save, rašydamas vadovėlį, gyvą žmogų, mažą mokinį, nepratusį dar painiai reikšti savo mintis.

B). D v i s k a i t a nyksta, matyti, ir mūsų kalboje, kaip ji yra išnykusi jau ir kitur. Šito vadovėlio autorius ją lyg gelbėdamas vartoja nei šiaip nei taip, labai nelygiai. Šit keli jo dviskaitos pavyzdžiai:

1) *Du oželiai* (71). Liemens *du vyrai* neapkabintų (160). Man ir Kazytei motutė davė po *du gražius margučius* (160). 2) (Buvo) *du juokdariu* (91). Ir daug metų gyveno *broliu* (93). Vieną kartą ėmė kalbėtis *broliu* (93). Taip *broliu* ir negalėjo susipykti (94). Pamatė, kaip *žariji dvi aki* į jį *žiūrinti* (92).

Žemaičiai ir, rodosi, Prūsų lietuviai dviskaitos lytis vartoja labai dažnai: buvo *du vyru, dvi mergi,* mačiau *du vyru, dvi mergi.* Mano paties tarmėje yra sakoma: buvo *du vyrai* (du *vyru*), atėjo *dvi mergos,* mačiau *du vyru, dvi mergas.* Bet tokio m i š i n i o, kokį čia duoda dviskaitai rinkinio autorius, niekur, rodosi, nėra: niekas nesako „atėjo *broliu,* susipyko *broliu*" ir „atėjo *du broliai,* davė *du margučius*". Neturintiems savo tarmėje dviskaitai pagrindo arba nemokantiems jos vartoti nuosekliai — taip, kaip ji yra tikrai kur vartojama, reikėtų jos beveik vengti, bent pradžios vadovėlyje. Čia autoriaus būta neatsargaus.

C). Autorius ne visur laikosi vienos kurios pagrindinės tarmės vadovėlio kalbai; todel jo vadovėlio kalboje yra posakių, kurie lyg netinka viename straipsnyje arba yra negalimi, būdami suimti draugėn, rašomojoje kalboje. Ir šituo atžvilgiu turiu pastebėjęs kiek autoriaus nenuoseklumo. Autorius rašo:

a) U ž e i k *pas mane* (153), mėgino e i t i *pas Paugžlelį* (154) ir b) e i k geriau *į manę* (154). a) *Juodu* vežasi (29), eina *juodu* (88) ir b) susitinka *jiedu* katę (116). a) Per d v e j u s metus (143) ir b) auga *kelis* (=kelerius) metus (143); a) lietus *lys* (159) ir b) *bus; pietumis... pietais... pietai* (168).

Tos rūšies „klaidų" yra betgi labai nedaug. Vadovėlyje, kurs skiriamas pirmajam kalbos mokslui, reikėjo čia ko v i e n a laikytis.

D). Ne visame rinkinėlyje autorius vartoja vienam reikalui tuos pačius žodžius. Rinkinėlyje rašoma:

1. Ožys *išsikabaravo* (72). 2. Ar *išsikabarosi* (73)? 3. Geriausias *draugas* (=šuo, 64). Žmonių draugas (=ežys, 149). 4. Žmogaus *bičiuliai* ir priešininkai (=įvairūs gyvuliai, 165). 5. Ima pūsti *balaną* (117). 6. Prismaigė *skalelių* (150). 7. Šiaurys vėjas *tvankas* ir upes tiltais išgrindo (36). Antis šaukia ančiukus į *tvankelę* (109). Atsidūrė *tvankos* pakraštyje (109). Antis nusivedė vaikelius į vidurį *tvankos* (109). 8. *Tvenkinyje* kurkia varlės (130); kerčioje — *tvenkinėliai* (133). Nusivedė Miką į *tvenkinį* (152).

Autoriaus čia pradėta vartoti žodžiai vienaip, toliau taisytasi. Mokslo vadovėlyje geriausiai tinka, rodosi, šiam reikalui: *išsikabaruoti, bičiulis, skala, tvenkinys,* arba *kūdra* („tvanka" yra t v a n k u s, troškus, labai sunkus arba karštas o r a s).

F). Autoriaus kalboje yra šiek tiek rusicizmų (rusybių), imtų iš rusų tautosakos. Mano pažymėta:

1) Jonukas *ir* sako Antanukui (12). 2) Išeidama žynė *ir* sako (21). 3) Išlipusi *ir* sako (73). 4) Gužutis *ir* galvoja (116). 5) Musė *ir* prašos (147); žuvytė *ir* prašosi (150); kažin kas *ir* šaukia (118); Antanas *ir* klausia (120). 6) Simutis to *ir* telaukė (105). 7) Naktimis *taip ir* traukia miegas (95). Pirmųjų sakinėlių (1—6) jungtukas *ir* yra gana įprastas, rodosi, tiktai rusams su mūsų rytų aukštaičiais; kitoms mūsų tarmėms jis čia yra visai svetimas. Du paskutiniu sakiniu linkęs esu taip reikšti pradžios vadovėliui: „Simutis to telaukė; naktimis be galo ima miegas, be galo noriu miego..."

G). Vadovėlio kalboje yra ir kitų visai s m u l k i ų klaidų. Jos labai įvairios. Mėginu ir jų dalį nurodyti tolesniam vadovėlio leidimui:

1) Vincukas ėmė gardžiai *vėtėti* (=šveisti, šutinti, velėti, vėtyti) šližiką (55). 2) Vincukas pasistojo ant jos kojos *planksno* (55) — ant jos *plesno* (pleksno, kojos letenos). 3) Buvo ožys *gaurotas* (72) — g a u r u o t a s. 4) Balandžiukai *noriai* lesa (79) — n o r o m s, g o d ž i a i, m i e l a i lesa. Rupūžė *labai noromis jį* (pienelį) gerdavo (137) — l a b a i g o d ž i a i, l a b a i m i e l a i jį gerdavo, labai g a r d ž i a i jį gerdavo. 5) *Tat* bėk (91) — T a d bėk. 6) Marytę siunčia pas *ligonę* (98), Marytė *ligonę* slaugo (99) — pas l i g o n į, l i g o n į slaugo („ligonis" yra, rodos, ir vyras ir moteriškė). 7) Matė jo *apyda-*

rą (101) — apidarą (apdarą). 8) Gandras dar *pasiplėtavo* (103) — išskėtė sparnus (?), pastypčiojo (?). 9) Žvirblis *išrodo* (102) — atrodo. 10) Kepė *varškiečius* (104) — varškėčius. 11) *Tetervinas... lizdą suka* (107) — tetirvinas (*Rt.* tetervinas)... lizdą krauna („lizdą suka" tik tam tikri paukštyčiai). 12) Prisivirė *kunkulienės* (114), mėgina prisiekti *kunkulienę* (114), *kunkulienė* kvepia (114) — kankólienės, kankólienė, *Žem.* kankólynes...; gružulių, kukulių... 13) Ūkininko laukuose *įviso* (=įprato, įjunko, įsmilo) į javus gervės (114). 14) Katė atsigulė *tarpkrosnyje* (117) — ant krosnies, ant krosnies kaklelio, už krosnies (?): troboje buvo, tur būt, tiktai *viena* krosnis. 15) pilimėlį. Pilimėlio, pilimo, pilimai... (150, 151, 169, 171) — pylimėlį. Pylimėlio, pylimo, pylimai (pylymėlį. Pylymėlio...). 16) Karvės ėmė *gromulioti* (150) — gromuliuoti (gromuluoti). 17) Dar *sluogas* gausi (155) — slogomis susirgsi, slogą (slogas) gausi. 18) *Ot* kurmis (157) — tai kurmis; *ot,* biaurybė (52) — *mat (tai),* biaurybė. 19) Susiginčijo saulė ir lietus, *kuris* jų (=katras juodu, katras jų) naudingesnis. 20) *Rodyklėlis, rodyklėliai* (169) — rodiklėlis, rodiklėliai. 21) *Pasičiūžinėjame* (8), *čiūžinėjomės* (8), *čiūžinėtis* (36) — pasičiužinėjame, čiužinėjomės, čiužinėtis.

H). Rinkinėlių autoriai, imdamiesi ką savo reikalui iš kitų autorių, turi kartais imamą dalyką „kiek taisyti" tam savo reikalui. Taiso vietomis tokius tekstus ir šio rinkinėlio autorius, bet ir čia jis pasielgia kartais skubotai, ne visai taip, kaip reikėtų. „Taisyti" tokių rinkinėlių autoriams tenka del įvairiausių priežasčių: jie prastina tekstą, daro jį suprantamesnį savo skaitytojams, kartais ir jo kalbą turi tikrai pataisyti.

Vienoje šio rinkinėlio vietoje (52) pasakyta: „kur beužsiglausi, kiškeli"? Tekste, iš kurio paimtas rinkinėlio straipsnis, pasakyta: „kur beprisiglausi, kiškeli"? Čia taisymas buvo, gali būt, ir nereikalingas. Vienoje rinkinio dainelėje (104, psl. 124) pasakyta: „Auk, obelėle, aukščiau *už dvarą,* skleisk šakeles plačiau *už dvarą."* Tautosakos rinkinyje, iš kurio paimtas šitos dainelės tekstas pradžios mokslo rinkinėliui, yra: „Auk, obelėle, aukščiau *dvaro,* skleisk šakeles plačiau *dvaro."* Tautosakos tekstas yra čia ne visai paprastas, skiriasi nuo įprastų mums kalbos posakių, bet ir autoriaus taisymas rinkinėliui yra, man

rodosi, nevykęs: d a i n e l ė reikia imti ir vaikų skaitymams tokia, kokia ji d a i n u o j a m a. Šituo taisymu dainelė beveik pagadinta: jos tekstas dainai netinka. Vienoje rinkinėlio vietoje (33) pasakyta: „Milašių šeimyna t u r s a m i e g i o gulėjo“, nors Žemaitės tekste, iš kurio imtas ir žymiai perdirbtas šiam rinkiniui tas straipsnelis, žodžio „tursamiegis, tursomiegis“ visai nėra ir tuo „tursamiegiu“ nieko čia nepataisyta: žodžiai „tursintis, pasitursinti, tursamiegis“ bus dar nesuprantami šio rinkinėlio skaitytojui (vaikui), jų reikšmė yra ir ne visai p a d o r i pačiam rinkinėliui.

J). Rinkinėlio gale (179) autorius keliais žodžiais peikia rusų gramatikų s k y r y b ą, paaiškindamas tuo kelias savo skyrybos klaidas, ypač kablelių vartojimą savo teksto sakiniuose. Bet autorius tuo neaiškiu savo aiškinimu nieko griežta ir pamókoma nepasako mokytojui. Einant tomis rusų gramatikomis, rinkinėlio skirtukai toki turėtų būti (tam tikrose jo teksto vietose):

1. Marytė ėjo pas motutę ir, atsisėdus suolely prie jos kojų, ėmė mokytis (98). 2. Ką pati Marytė dirbo, ir Onytę mokė (98). 3. Pasimatė tikrai galinti daug kuo padėti dideliems, ir mielai padėdavo (99). 4. Sesuo atsikėlė anksčiausiai, kai mes dar tebemiegojom, ir ėmė plakti dainuodama (104). 5. Po kiek laiko motina pastebėjo, kad pridėta daug kiaušinėlių lapeliuose, ir įsakė vaikams (127). 6. Tėvelis matė, kaip Katrelė susirūpinusi, ir tarė (135). 7. Vai eisiu į pievas laukus pabraidyti (141). 8. Tą šalį vadina š i a u r e, arba ž i e m i a i s (168).

Rusų gramatikų autoriai, tiesa, skirtukus deda sakiniuose kiek kitaip, ne taip, kaip lenkai arba vokiečiai; jų skyryba daug kuo skirias ypač nuo prancūzų skyrybos. Lietuviai šituo atžvilgiu elgiasi ne visi ir ne visada vienaip, ko viena dar nesilaiko griežtai. Šio rinkinėlio autorius, jei neklystu, stengias čia ką nauja savo rinkinėlio skirtukais duoti. Skaitytoją, kuriam įdomu tat žinoti, siunčiu tiesiai į kalbamąjį rinkinėlį.

VII. Teksto klaidos rinkinėlio gale atitaisytos. Prie autoriaus atitaisymų (179) pridedu dar kelis: 1) iš paties (26) — iš peties; 2) dar paėėjo (72) — paėjėjo; 3) būdėjo (94) — budėjo; 4) lig rados (102) — lig tiktai rados; 5) jis rodos (102) — jis rados; 6) mūsų tėta (104) — mūsų teta; 7) Jie gyveno (111) — Jie gyvena; 8) džiaugiasi tėva (127), obelelei (127) — džiaugiasi tėvas, obelėlei; 9) runguojas (129) — ranguojas; 10) besisirpdama (144) — besiskirdama (besispirdama?); 11) tetu-

kui... Tetuk (156) — tėtukui... Tėtuk; 12) kirminių (167) — kirminų.

VIII. Duota čia daug įvairių mano pastebėjimų. Autorius gali su kai kuriais, žinoma, ir nesutikti. Keliais šitos recenzijos pastebėjimais patariu jam betgi pasinaudoti tolesniam rinkinėlio leidimui. Autorius dar geriau padarytų pasitaręs del įvairių rinkinėlio dalykų su draugais, dirbančiais toje mokykloje, kuriai skiriamas kalbamasis rinkinėlis, ir pasinaudojęs keliais jų pastebėjimais, jei išras, žinoma, jog tie pastebėjimai ką tikrai gera ir gyva duoda šių dienų mokyklos reikalui.

Tiek šiuo tarpu del to vadovėlio.

Labai gaila, kad mūsų mokytojų laikraščiai („Lietuvos Mokykla", „Gyvenimas ir Mokykla") taip maža kalba savo skiltyse apie vadovėlius, skiriamus mūsų mokyklai. Man pačiam, gyvenančiam jau toli nuo mokyklos, kaip ir tebedirbantiems mokytojams, labai malonu būtų žinoti, kaip žiūri į šį vadovėlį kiti mokytojai, tie m-jai, kurie juo savo darbui naudojasi mokykloje. Žinodamas tą dalyką arba pasikalbėjęs del jo su dirbančiais mokykloje mokytojais, gal būt, ir aš šitą recenziją būčiau kiek kitokią parašęs. Kur jaučiat mane klystant, neklausykite.

Rygiškių Jonas.

[„Svietimo darbas", 1922, Nr. 1—2, 93—104 psl.]

1923

Batuotas Katinas. Vertė J. T-kas. Paveikslėliai Eug. Osvaldo. „Kultūros" b-vės leidinys. Šiauliai.

Broliukas ir sesutė. Vertė J. T-kas. Paveikslėliai Fr. Müller-Münster. „Kultūros" b-vės leidinys. Šiauliai.

„Kultūros" bendrovė čia duoda mums dvi pasakas — vieną Perró, antrą — Grimmo (dviejų pasakų vertimas į lietuvių kalbą). Abu leidiniu pilnu tam tikrų paveikslų įvairių spalvų. Sunku būtų ir pasakyti, ko čia yra daugiau, tų paveikslų ar teksto. Didumo abu leidiniu vienodu: be viršelių, taip pat spalvotų, tom dviem pasakom paskirta čia po aštuonis didelio formato lapus. Patys leidinių puslapiai nepažymėti; kur ir kada leidiniai išleisti — iš jų pačių nematyti, gal būt, tik per daugybę paveikslėlių.

Abu leidiniu skiriamu, tur būt, mūsų vaikams skaityti. Kreipiu į juodu ir aš vaikų tėvų dėmesį. Tarp kitų pasakų, skiriamų

vaikams, ir jos įdomu bus daugeliui vaikų pasiskaityti, juo labiau, kad daug ką sako čia vaikams ir nepaprasti paveikslėliai. Abi pasakos labai žinomos kitur, apie jų turinį netenka čia nė kalbėti.

Pasakų kalba gana gyva ir taisyklinga, bet šituo atžvilgiu yra šis tas ir taisytina: vertėjas vietomis įneša mūsų vaikams ir svetimybių, ko pasakų vertimuose, skiriamuose vaikams, reikėtų ypačiai vengti. Šitų pasakų tekste, tarp ko kita, randame: 1) Jonas to *ir* telaukė; 2) sesytė *ir* sako; 3) senė ragana *ir* sako; 4) upelis *taip ir* tvaksėjo saulaitėje; 5) mano širdis *taip ir* veržias tenai; 6) vos jis atsigulė, *kaip* kiškis įsilindo į maišelį; 7) *kuomet* sužinojo, vėl ėmė augti jo širdyje pyktis; 8) *kuomet* sugrįžo karalius, labai nudžiugo; 9) *katinas atsisėdo* smiltyne; 10) ir *tarėsi* našlaitė *apsigyventi* jame; 11) *apie kitą nesirūpink;* 12) įlindo į *drėvę, apykaklėlis...*

Geriau tiktų vaikų pasakoms ir šių dienų raštams, rodos, kiek kitoki pasakymai, pavyzdžiui: 1) Jonas to telaukė; 2) sesytė (jam) sako; 3) senė ragana sako; 4) upelis tik tvaksėjo saulaitėje; 5) mano širdis tik veržias, tik veržias tenai; 6) vos jis atsigulė, tuoj kiškis įsilindo į maišelį...; 7) kai (kada) sužinojo (sužinojus) vėl...; 8) kai (kada) sugrįžo karalius, sugrįžęs karalius labai nudžiugo; 9) katinas atsitūpė smiltyne; 10) ir ketino (ketėjo, nusprendė, ryžosi?) našlaitė apsigyventi jame, 11) kitu kuo (kitkuo) nesirūpink; 12) įlindo į drevę (duobą...), apikaklėlė... Gal būt, ir klystu kiek: apie tuos pasakymus tenka čia kalbėti be ištiso teksto. Vis delto, taip mėgstamą vertėjų žodį *kuomet* patariu vartoti raštuose tiktai kalbos *prieveiksmiui,* ne sakinių jungtukui. Vertėjo darbe yra, man rodos, kiek rusicizmų: iš kai kurių pasakymų spėju, kad vietomis jo galvota per daug rusiškai arba verstos tos pasakėlės iš rusų kalbos vertimo. Vertėjui patariu toliau kiek atsargesniam būti.

R. J.

[„Lietuva", 1923, Nr. 20 (1137)]

KELI KALBOS MAŽMOŽIAI.

Kažin iš kur, tur būt, iš anos pusės Nemuno, į rašomąją kalbą skverbiasi keli nei šiokie nei tokie sakymai: *ar tamsta matėt? Gerbiamasis Tamsta, verčiau nutilkit...*

Kiek žinau iš kalbos mokytojų ir mūsų žmonių kalbos, mes, į ką kreipdamiesi ir nenorėdami žmonių kalbos darkyti, turime sakyti: ar *tamsta matei? ar jūs matėt? Gerbiamasis, gerbiamasis tautieti, g. mokytojau, verčiau nutilk*... Žodis *tamsta* yra tik tam tikras įvardis, žodžio *ponas* jis neatstoja; žodis *tamsta* pasakomas tik vietoj žodžio *tu*, kada kreipiamės į kiek didesnį asmenį. Sakydami: „ar *tamsta žinai?*", kreipiamės į vieną asmenį; sakydami: „ar *tamstos žinote?*", kreipiamės į kelis asmenis, ne į vieną žmogų. Sakymas „*tamsta žinote*" (*tamstos* vienaskaita su veiksmažodžio daugiskaita) yra didžiausia nesąmonė, naujausias naujųjų inteligentų iš piršto išlaužtas prasimanymas.

Žodis *jūs*, kitų vartojamas kreipiantis į vieną asmenį, nėr kalbos prasimanymas arba koks vengtinas rusicizmas: sakymas vienam žmogui „*jūs matote*" yra toks pat geras, kaip ir sakymas „*tamsta matai*", ir daug žmoniškesnis už dabar įprantamą kažin iš kur vieno kito pasakymą „tamsta matėt".

Dabar daug kas, užuot mokęsi žmonių kalbos iš vadovėlių ir šiaip taisyklingesnės kalbos raštų, iš savęs prasimano reikalui ir ne reikalui visokias kalbos ligas, teikia jas į raštus, tomis ligomis užkrečia kitus žmones, mokytis senu papratimu tingime — ir palengva griaute griauname savo kalbą, darome tą, ko nesuspėjo prieš karą rusų valdininkai padaryti.

Man, seniui, dabar ypačiai dažnai tenka girdėti pasakymų iš kalbančių lietuviškai inteligentų: kaip ten nebūtų; kur nepažiūriu, visur tave matau; jis gerai žino kalbą; rytoj bus varžytinės; į Pabaltės kraštą išvažiavo... Iš kur taip sakoma? Žmonės, rodosi, sako: kad ir kažin kas būtų, ar šiaip ar taip...; kur pažiūriu (kur tik pažiūriu), visur tave matau: jis gerai moka kalbą; rytoj bus varžytynės, (plg. peštynės, galėtynės...); į Pabaltijo kraštą išvažiavo (plg. Vilkija ir Pavilkijys, Baltija ir Pabaltijys). Daugiau skaitykite geros kalbos raštus ir daugiau turėkit reikalo su žmonių kalba ir jos taisyklėmis.

Senis.

[„Lietuva", 1923, Nr. 80 (1197)]

Dantės „**Dieviškoji Komedija**" („Pragaro" I—IV giesmės). Vertė kan. Jurgis Narjauskas (žr. „Skaitymai", XXIII kn. psl. 3—22). 1923 m.

Dantės veikalas parašytas, kaip yra žinoma, eilėraštine kalba, tam tikromis „tercinomis“. Tokia pat, pažiūrėti, eilėraštine kalba verčia tą veikalą šiuo tarpu ir kan. J. Narjauskas.

Vertėjo rimai, tiesa, „dantiški“ (tercinos), bet drauge ir visai savotiški, „lietuviški“: mūsų kalbos priegaidės, balsių ilgumai ar trumpumai ir šiaip garsų skirtumai kalboje vertėjui čia lyg visai neturi reikšmės; jam gana to rimuojant, kad rimuojamųjų žodžių tam tikri garsai gauna žodžių rašyboje kiek panašumo. Eilėgaliai vertime derinami rimams ir toki, kurie tik p a ž i ū r ė t i kiek panašūs — pašaliečiui ar šiaip žmogui, neturinčiam supratimo apie mūsų kalbos garsus ir jų skirtumus žodžių tarime.

Šit keliolika vertėjo rimo pavyzdžių: mirtį *ūmą* (I, 7) ir do*mumą* (I, 9); apsa*kyti* (8) ir at*minti* (10), *kryptį* (12); *suka* (23) ir (baimės) *rūką* (25), vel*tui ką* (27); (prieš mane) *stovi* (32) ir (trukdyti) nesi*drovi* (34), (bandė koja) nepa*stovi* (36)*; pasi*šiaušus* (35) ir jau *išaušus* (37), atsig*niaužus* (39); (tarp žvaigždyno) *plauko* (38) ir (beribės) *lauko* (40), (žvėrį dailaus) *plauko* (42); *ūpo* (41) ir *supo* (43); padai*nuoti* (73) ir (Iliono) ri*kiuotė* (75); pamo*kinęs* (86) ir piktos vil*kienės* (88); kad *raudu* (92) ir tau *graudu* (94), iš*maudo* (96); mer*gytė* (107) ir *gyti* (=ginti, 109), at*vyti* (111); paly*dovė* (122) ir val*dovą* (124), stip*rovė* (126); pasta*tytas* (134) ir prira*kytas* (=prirakintas, 136); ti*kybos* (II, 29) ir *ribos* (II, 31); negai*lėčia* (35) ir no*rėj'čia* (=norėjo čia, 37), neiš*plėčia* (=neišplečia, 39); ju*dėjimas* (52) ir ru*pėj'* (=rūpėjo) *jiems* (54); no*rėjau* (71) ir *noriai? jau* (73); su*rasi* (109) ir *drąsiai* (111); *jauties* (121) ir *liauties* (123); su*irutė* (130) ir *imų ten* (132); palai*kyti* (137) ir vyk*dyti* (=vykdyti, 139); *abiejų* (140) ir su*judėjo* (142)...; ka*daisia* (ka*daise*, III, 46) ir n'*išeisią* (48); niekad nesi*gaili* (III, 95) ir gaurotą (=gauruotą) *kailį* (97); (tremtiniai) už*gaudę* (130) ir (prakaitas) iš*maudė* (132)...

Visas vertimas pilnas tokių „rimų“ ir tam padarytų ar iš vienos kitos tarmės, kartais tik iš piršto, išlaužtų žodžių ir posakių. Visas jis, gali būt, vienam kitam gerai skambės, bet daugumui bus sunkiai įmanomas: vertėjo rūpintasi jame, rodosi, daugiausia tuo, kad eilės „poetiškai“ skambėtų. Paprastajam skaitytojui dažnai sunku bus sugaudyti ir atskirų veikalo sakinių

---

* Skiemenų priegaidės mano paties težymimos cituojamuose žodžiuose, pačiame vertime jų nėra. *J. J.*

prasmė (reikšmė); gyvos ir skambios poetiškosios kalbos veltui čia skaitytojas ieškos... Dantės veikalas dėl tų vertėjo „lietuviškųjų rimų" daug, labai daug šiuo tarpu nukentėjo.

Pati vertėjo k a l b a, dėl tų rimų ir dėl jo savotiškai suprasto šiuo kartu poezijos dalyko, irgi daug nukentėjusi — ji ne visur aiški, dažnai dirbtinė, netaisyklinga ir net neįmanoma. Šit keli pačios tos kalbos pavyzdžiai: *turėj', rūpėj'*, ir *turėjo, rūpėjo; vykdyti* (II, 139), *vykdinti* (II, 38, 80), *gyti* (=ginti), *pradangyt* (III, 15), *prirakytas...; kreipiau domumą* (I, 9), *baisumas spiria minėt nejaukiai raistų kartumą* (I, 4, 5), *neišplėčia...; puikias, puikis* (plg. *„puikio* Iliono", I, 75), *šiurkščias* (plg. *„šiurkščio* vairininko", II, 98); pamačiau, jog tau ne *juokis* (=juokai, juokas, II, 51); kitiems *užkenkti* skaudžiai gali (II, 82); išgirsi sunkųjį *beviltį* žadą (I, 115), *beviltis* l ū k e s y s p a k e r ė j o (IV, 42); eina į amžių *keikmę* (III, 2); v y k s m a s j ė g ą s e m i a (III, 135); ėjo į pirmą aukštą pragaro a p s o d o (IV, 24); *gaila* visur y r s p y r u s dejuoti čion (IV, 28); pagalba *jam* t e v e i k i a (II, 99), ašaros *į mane* v e i k t i ima (II, 116); (s l a p t y s) širdyj p r i t ū n ę (III, 21); palikt, maniau, man reiks į a u k š t į t a k ą (I, 54); aiškink p r a s m ę d r ū t ą (III, 12); veidą suka į šmėklą p a v o j a u s b a n g i n i o (I, 24); o m e n y t u r ė j o paruošti iš jo i r š į i r t ą d i d y b ė s (II, 17—19)...

Šitie ir kiti tolygūs pasakymai d i d ž i o j o Dantės poezijai lyg netinka: „skambūs" vertėjo garsai skaitytojui labai maža teduos... Žmogus, p r o z o s kalba kalbėdamas, daugelį vertėjo pasakymų, stengdamasis tiktai Dantės m i n t į aiškiai išreikšti skaitytojui, turėtų visai kitaip pasakyti. Vertėjas, jei varžiusi jį eilėraštinė kalba su savo ritmais ir rimais, būtų ir pats daug ką, gal būt, kitaip pasakęs savo vertime. Vienoj savo vertimo vietoj (I, 7) jis pasako: „(Toji giria) tokia nyki — l a b i a u u ž m i r t į ū m ą", — prozininkas originalo prasmę toj vietoj kitaip išreikštų: „jinai tokia baisi (klaiki), jog viena m i r t i s t ė r a k i e k b a i s e s n ė u ž j ą." Šitokių vertimo negerumų, nutolimų nuo teksto yra ir daugiau kan. Narjausko darbe, ir visi tie negerumai, drauge su minėtaisiais kitos rūšies negerumais, labai žymiai mažina visą šito darbo vertę...

„Skaitymai", pradėję šitą vertimą spausdinti, bus klaidą padarę: juose kalbamasis vertimas neturėjo sau vietos rasti. Jo pradžią (kelias dešimtis eilučių) „Skaitymai" galėjo duoti tiktai

pavyzdžiui, kaip nereikia didžiųjų pasaulio poetų darbai versti į lietuvių kalbą. Mano supratimu, kan. Narjauskas, jei gerai moka Dantės kalbą, geriau būtų padaręs ėmęs versti šitą veikalą prozos kalba: verčiant toks dalykas eilėraštiškai, reikia vertėjui ir apie poezijos dalyką nemaža supratimo turėti ar pačiam būti poetui.

Norėčiau, kad mūsų literatai, ypačiai poetai, dėl sukeltųjų mano minčių ir patys savo žodį tartų skaitytojui: mūsų literatūros dalykas ypačiai jiems turėtų rūpėti — žmonėms, kurie geriau apie tą dalyką nusimano ir gali apie jį ką griežta ir ženklinga pasakyti savo visuomenei. Visai autoritetingai pats aš kalbėti čia negaliu, gal ir klystu kiek... *J. Jablonskis.*

[„Vairas", 1923, Nr. 8, 23—24 psl.]

Panteonas (Nr. 1.). Oscar Wilde. **Granatų pavėsy.** Vertė K. Puida. II laida. „Vaivos" B-ės leidinys (psl. 1—126). Kaunas. 1923.

Šitos antraštės kilmininkas „Granatų" yra padarytas iš vardininko „Granatas, -tai" (ne iš „Granata, -tos"), — ne apie baisius daiktus čia kalbama; antraštės „II laida" reiškia čia tą pat, ką, paprastai kalbant, pasakome žodžiu „II leidimas" (*laida* yra vok. Lieferung, rus. выпускъ). Šitą vertėjo antraštę čia yra gavęs tam tikrų Wilde'o pasakų rinkinėlis. Iš kurios kalbos verstas tas rinkinėlis — antraštėje nepasakyta.

Pačioje vertimo pradžioje mano pastebėta nemaža kalbos klaidų. Pirmoje pasakų dalyje yra rašoma:

I. Visi juo *gerėjos* (5) — gėrėjos; (kregždė) buvo *pamylusi* (6) — pamilusi; sužavėta jos *tenvumu* (6) — tęvumu, laibumu; *rengiamąjam* (8) baliui; buvo savo *miegamąjame* (22); *paž-velgė* (9, 10) — pa-žvelgė; *šale* (=šalia) pirščiuko (10); *šale* jos stovi, bėgo *šalia* jo (29); *tirinėja* (11) — tyrinėja; noriu *atsisveikinti* (12), be *samonės* (14); papasakojo jam, ką *mačiausi* (14) — ką mačiusi; *Vifinijos** vergas (19), *skiptras* (20); *ji* savo *godumi* (?) patenkinti, jis išsiuntinėjo daug pirklių (20); *irėjai* pradėjo matuoti (22); pririšo prie dviejų *vašų, žemčiugas* (23); *devėsiu, nedevėsiu* (27); *muzikai* (=muzikantai, griežėjai...) sėdės choruose ir *griež* stygų instrumentais (34)...

---

* Šis Bitinijos rašymas lyg nurodo, jog vertimą čia turime iš rusų kalbos. — *J. J.*

II. Princo *stovyla* (5) — statula (statulas); gaidys *vėjarodis* (5) — vėjapūtos gaidys; (šunelis) *užsigeidė* (=įsigeidė, panoro) mėnulio (5); *užklausė jo galiausia* (6) — paklausė jį galiausiai (pagaliau); jis *užklausė* audėjo (22) — jis paklausė audėją; jos *egoistinis* (=egoistiškas) jausmas (7); stovi *sukripusi bakužė* (8) — sukrypusi trobelė, lūšnelė...; aš *paeinu* (=esu kilusi...) iš šeimynos (9); ji aplankė visus *visuomenius* (=visuomenės) paminklus (10); sumanymas *pakėlė* jos *ūpą* (10) — ją padrąsino, paskatino, gerai nuteikė; tas dvariškiui *skaitoma* (=laikoma...) nusidėjimu (17); *medėjo* (=medžiotojo, medžioklio, šaulio) sugautas, surado *medėjas* (17); *strusis* (21); būtų *virš* (?) tamsių namų (21). Vergai *žingeidžiomis* (=smalsiomis...) akimis pažvelgė (23); sėdėjo *akulų* ramintojas ir *monotoniai* mušė būgną (23). Negrai *balsiai* (=balsu, garsiai) plepėjo (23); lakštutė (paukštis) tylėdama *sėdėjo* (=tupėjo...) ąžuole (34). Berniukai *manė* (=tarėsi) susišildysią (14)...

III. *Vieton akių* (=akių vietoje) įstatyti du sapfyrai (5); norėjo pagarsėti *meno reikaluose nusimanąs* (5) — nusimanymu apie meno dalykus...; bijodamas, kad jo kas *nepalaikytų už nepraktinį žmogų* (5) — ...nepalaikytų nepraktišku (nepraktingu) žmogum; ji *pasijuto vienatvėje* ir jos meilužis *pradėjo* jai *nusibosti* (6) — ji pasijuto viena (bedraugė...) ir pradėjo bodėtis savo meilužiu; *ant dangaus nei* debesėlio (7) — danguje nė debesėlio. *Ant nelaimės* (=deja, nelaimė, nelaimei) aš neturiu daugiau (11). Motina *nieko kita, kaip tik vandens, negali* jam duoti (8) — nieko kito negali jam duoti, kaip tik vandens, motina jam vandens tegali duoti... Išspausdino *iš tos priežasties* (=dėl tos priežasties, del to...) straipsnį (10). Visi *tiek ir tekalbėjo, ką* apie tą laišką (10) — visi apie tą laišką tekalbėjo... Ji neturi *nė kuo* apsiauti, *nė kuo* apsidaryti — nei, nei... (plg. „nėra nėvienos rožės", 33 = nėra nė vienos...). Visi atsisveikino su juo, *sulig* tų laikų *ceremonialo* (17) — tų laikų ceremonialu (papratimu...). Dažniaus*ia* (=dažniausiai) mėgdavo jis būti vienas, *sulig* įgimto *instinkto* jausdamas (19)... O aš maniau, kad *yra karaliai žmonės* (28) — kad yra žmoniškų karalių, kad ir karaliai yra žmonės... Jis buvęs *kelioms valandoms* (=kelias valandas) pražuvęs (19). Pirkliai seka kuprių karavanus, gintaro *ražančiais* rankose (13) — ...su ražančiais rankose. Pažai *dideliomis ceremonijomis* (=labai ceremoningai...) nuvilko jį (21). Jis *birbyne* (=su birbyne) rankoje ganė bandą (17). Mergaitę

pražudęs nusiminimas *į vieną valandą*, jai pabudus (18) — mergaitę pabudus pražudęs per vieną valandą... (visa posakio mintis labai įmantri ir neaiški). Jis atsistos *gražiuose* karaliaus *rūbuose* (20) — gražiais rūbais (gr. r. apsivilkęs). Stovėjo jis karaliaus *rūbuose* (32) — stovėjo jis (su) karaliaus rūbais, plg. „stovi su kepure, buvo ilgais marškiniais"... Rankoje laikė jis *svarstykles iš drambliakaulio* (22) — dramblio kaulo svarstykles (plg. „turėjo aukso žiedelį, rūtų vainikėlį"...).

Čia mano pažymėta kiek įvairių vertimo klaidų — rašybos (I), žodyno (II) ir sintaksės, posakių, sakinių mokslo (III). Iš mano pažymėtųjų klaidų skaitytojui bus, man rodos, aišku, jog vertėjas beveik nesilaiko čia jokių kalbos ir rašybos taisyklių, jog jis savo vertimams naudojasi daugiausia tuo kalbos mišiniu, kuriuo jam teko netyčia apsišarvoti įvairiose pasaulio vietose ir aplinkybėse begyvenant. Mokyklų skaitymams reikalingi padoresni vertimai. Kitose valstybėse šitos rūšies vertimai negalėtų rasti sau vietos tose mokinių skaityklose, kurios yra pačių mokyklų žinioje.

Kaip gaila, kad mūsų literatai (K. Puida ir keli kiti) nė kiek nedisciplinuoja savęs kalbos atžvilgiu, nesilaiko savo vertimuose ir šiaip raštuose žmonių kalbos ir gramatikos taisyklių! Raštuose, kuriuose yra daug klaidų, reikalingi gale ir klaidų atitaisymai: tų atitaisymų čia visai nėra, o klaidų rašinyje — visur pilna!

J. Jablonskis.

[„Svietimo darbas", 1924, Nr. 11, 1048—1050 psl.]

1924

LAIKRAŠTINIAI KALBOS DALYKAI.

Šių dienų mūsų rašytojai, bent daugumas, jauni ar maži būdami, nėjo mokyklose lietuvių kalbos mokslo, o dabar, suaugę, neturi laiko ar kantrybės patys imtis kalbos mokytis: rašydami į laikraščius, jie daugybę daro kalbos klaidų ir tuo sunkina kitiems savo raštų supratimą arba atgraso skaitytoją nuo mūsų raštų.

Čia iškelsiu aikštėn kelias jų kalbos klaidas ir stengsiuos kiek galėdamas jas trumpai taisyti. Kodel mano taisomosios klaidos tikrai yra taisytinos, kodel tam tikrus raštų dalykus laikau

klaidomis — to čia neaiškinsiu: aiškinant reikėtų kalbėti apie dalykus, surašytus įvairiuose kalbos vadovėliuose ir aiškinimams daug vietos skirti. Šalia laikraštinės kalbos pavyzdžio duodu tik, po brūkšnio (—), pataisytą sakymą ir toliau kartais kokį žmonių kalbos pavyzdį, galintį kiek pateisinti taisymus.

Tuo tarpu savo straipsnyje turėsiu galvoje daugiausia *etimologijos* ir *žodyno* klaidas. Palengva nusileisiu ir į laikraščių *sintaksės dalykus.*

I

1. Jų pasielgimas buvo labai *patriotingas.* Jų ir vyresnybė *nepatriotinga.* Tik patys *patriotingieji* žmonės ten tetarnauja kariuomenėje. — Jų pasielgimas buvo labai **patriotiškas.** Jų ir vyresnybė **nepatriotiška** (plg. „**žmoniškas, nežmoniškas, šuniškas** darbas, pasielgimas...“). Tik **didžiausieji** (**didžiausi**) **patriotai,** tik **patriočiausieji** žmonės... (plg. „jis ir už šunį **šunesnis,** ir už mane **ponesnis, demokratesnis...**“) tetarnauja ten kariuomenėje.

2. Vakar skaičiau vieną **poetingą** aprašymėlį. Ten labai **poetingai** viskas aprašyta. — Vakar skaičiau vieną **poetišką** aprašymėlį. Ten labai **poetiškai** viskas aprašyta. Mūsų kraštas labai **poetingas** (—jame yra daug „**poetų**“: plg. **žuvingas** ežeras, **vargingas** kraštas...).

3. Jo žodžiai buvo **pranašingai** pasakyti; bet tų **pranašingųjų** žodžių mes niekas į galvą neįsidėjom. Pasakojo apie jo **niekšingus** darbus. — ...**pranašiškai** (**pranašaujamai**)... **pranašiškųjų**... **niekšiškus** darbus.

4. Jie ir *asmenišką* dievą pripažįsta. Ir aš *asmeniškai* mačiausi su juo. Aš jam *asmeniškai* parašysiu. — Jie ir dievą **asmenį** pripažįsta (dievą gyvu, atskiru asmeniu laiko, sako dievą esant asmenį...). Ir aš **pats** mačiausi su juo. Aš jam **pats** (**savim**) parašysiu (plg. „aš **savim** suvešiu“).

5. Kunigai *dievmaldystę* atlaikę ten *esamiems maskoliškiems* kareiviams ir belaisviams. Šis susirinkimas yra šaka Baduose *esamos* bendrovės. — Kunigai **dievo tarnybą** (**pamaldas, šventimą**) atlaikę **esantiems** (**stovintiems**) tenai (**vietiniams**) **rusų** (**maskolių**) kareiviams ir belaisviams. Šis susirinkimas yra šaka **esančios** Baduose bendrovės.

6. Girdime šauksmų apie stagnaciją Klaipėdos *prekybinio* ir *pramoninio* j u d ė j i m o. — Girdime šauksmų apie p r e k y- b o s ir p r a m o n ė s s u s t i n g i m ą (stagnaciją, apsnūdulį) Klaipėdoje (apie Kl-os pr-os... sustingimą...).

Dalis *tėnykščių* lietuvių įgavo *tautinį* u ž s n ū d į. — Dalis v i e t o s (v i e t i n i ų) lietuvių t a u t i š k a i apsnūdo (apsnūdę), ėmė (ima) tautos miegelį miegoti...

7. Krašte eina s t i p r i kova del *vidujinio* kariuomenės sustiprinimo. Žmonių *dvasinis* gyvenimas nepagerėjo. — Krašte eina smarki kova del kariuomenės s u s t i p r i n i m o v i d u j e, del kariuomenės v i d a u s (del v. kar.) s u s t i p r i n i m o. Žmonių d v a s i o s (d v a s i š k a s) gyvenimas nepagerėjo.

8. Vyriausybės sutartis su Rusija atstato *diplomatinius* (=d i p l o m a t i š k u s) su tuo kraštu santykius.

9. To reikia Europos *ekonominiam* a t s i s t a t y d i n i- m u i. — To reikia Europos e k o n o m i š k a m atsistatydinimui, to reikia E u r o p o s e k o n o m i j a i atsistatydinti; to reikia tam, kad Europa galėtų e k o n o m i š k a i a t s i s t a t y d i n t i; to reikia Europai e k o n o m i š k a i a t s i s t a t y d i n a n t... (plg. d a r ž i š k a s lauko i š d i r b i m a s, daržo l a u k i š k a s i š d i r b i m a s...).

10. Čia yra jų *galutinas* atsakymas. — Čia yra jų g a l u t i- n i s (plg. p a s k u t i n i s, v i r š u t i n i s, p a v i r š u t i n i s) atsakymas.

11. Archeologai jau darė *galutinas* (plg. g a l u t i n e s) iš- vadas.

12. Kaip galėjo įvykti tokia pažanga *kultūriniame* krašto g y v e n i m e? — Kaip... krašto k u l t ū r o j e, krašto k u l t ū- r o s g y v e n i m e, k u l t ū r i š k a m e krašto g y v e n i m e? Bet „tas kraštas k u l t ū r i n g a s" (plg. „tas žmogus p r o t i n- g a s, i š m i n t i n g a s, ta upė ž u v i n g a...").

13. Ką tu jiems *galutiniai* (=*galutinai*, plg. *paskutinai, pavir- šutinai*...) atsakysi?

14. *Kultūriniai* aukštesnės lietuvių g e n t ė s greitai įveikė suomius. — Lietuvių giminės, būdamos a u k š t e s n ė s k u l- t ū r o s (būd. k u l t ū r i n g e s n ė s), veikiai (greitai) įveikė suomius.

15. *Psichologiniai* ji gerai pasielgė. ... Žmonijai teks *evoliuci- niai* priartinti žemei tą idealą. Apie tai rašyta daug *propagandiniai* priešingo nusistatymo spaudoje. Greitumo jis (cepelinas) v y s t ė

vidutiniai po 130 klm. *į valandą*. Jinai (Vokietija) nei *tiesioginiai* nei *netiesioginiai* nedalyvaus priešingoj Rusijai pusėje. Tagorės kūrinius jis nagrinėjo *literatūriniai-kritiniai* (=literatūriškai, literatiškai, kritiškai žiūrėjo...). Senovės padarai turi būti žiūrimi *chronologiniai* (=chronologiškai). *Protiniai* imant, jie (vaikai) yra dabar gyvesni (=proto atžvilgiu, protiškai jie d. g-ni, proto jie dabar gyvesnio...). Aš *asmeniniai* (=pats) jaučiuosi *sveikas*. — Psichologiškai... pasielgė... Žmonijai teks evoliucijos keliu priartinti tas idealas prie žemės. Apie tai rašyta propagandinėje priešingo nusistatymo (priešingos nuostatos) spaudoje. Greitumo jis lėkė vidutiniškai 130 (po 130) klm. per valandą... Jinai nei tiesiog nei netiesiog (nei tiesiogiai, tiesioginai nei netiesiogiai, netiesioginai) nedalyvaus...

16. Po ilgų *bevaisių* (=bevaisiškų) šauksmų buvo gautas atsakymas iš vado (plg. „jis begėdis, begėdiškas jo šauksmas...“).

17. To priežastis buvo *pusbadis* jų maitinimas (=pusbadiškas jų maitinimas, plg. „jis pusbadis, begėdis, mažaprotis ir jis pusbadiškai maitinamas, begėdiškas pasielgimas, mažaprotiškas darbas, begėdiškas darbas...).

18. Jam *betarpiai* pranešiau. Jo *betiksliai* tai padaryta. Jų reikalai *bevilčiai* (=beviltiški, nepataisomi...). Administracija *bejėgiai* kovoja prieš sukilėlius. — Jam betarpiškai pranešiau. Jo betiksliškai (be reikalo, be tikslo, nenoromis...) taip padaryta. Administracija bejėgiškai (bevaisiškai, besėkmiškai, be sėkmės...) kovoja...

19. Jų *bedarbė* ilgai traukėsi. Tie vyrai tik su *bedarbe* kovojo smarkiausiai. — Jų nedarbas ilgai traukėsi (tęsėsi). Tie... su nedarbu... („bedarbis, bedarbė yra tik „žmogus be darbo, moteriškė be darbo“, plg. „beturtis, beturtė, begėdis, begėdė, bemokslis, bemokslė“).

20. Toks Vokietijos pasielgimas žymiai sumažintų *galimybę* jai (=jai galėjimą) susitaikinti su Santarve (=žymiai pasunkintų jai susitaikinimą, galėjimą susitaikinti su S-e...).[53]

21. Karo metu nebuvo *galimybės* kreipti daug *domės* į kariuomenės sąstatą. — K. m. nebuvo galima kreipti

daug dėmesio į kariuomenės sudėtį, daug rūpintis kariuomenės sudėtim.

22. Valdžia neturi *galimybės* (=negali) eiti prie industrializacijos. Ji neturi tam galimybės (=to neišgali, neįgali, neįstengia), nes tam reikia kapitalo. Davė ir jam *galimybės* išvažiuoti (=ir jį įgalino..., plg. krutėti ir krutinti, bėgti ir bėginti, galėti ir galinti...).

23. Jų aukštai įvertinta žmonių grupės *galė* (=a. įvertintas žmonių galėjimas, sugebėjimas...) perversti tautos ūkio gyvenimą.

24. Jo *beprotybė* (=beprotiškumas, neprotas...) vėl išsiveržė ir labai ryškiai iškilo aikštėn (plg. turtas ir neturtas, laimė ir nelaimė, dorybė ir nedorybė, sąmonė ir nesąmonė... žr. 19).

25. *Į* šią žinutę niekas ypatingos *domės* neatkreipė. — *Į* šią... ypatingo dėmesio, akies neatkreipė; šios žinutės niekas ypatingai nepastebėjo...

26. Liberalai daugiausia *domės* (=dėmesio) atkreipė į jo bylą. — Lib. d. susidomėjo jo byla.

27. Ypatingos *domės* ten kreipiama į kūdikių sveikatą. — Ypatingas dėmesys ten kreipiamas į kūdikių sveikatą: ypatingai dėmimasi ten kūdikių sveikata.

28. *Imant domėn* dabartinius santykius (=dabartiniuose santykiuose, dabartiniais santykiais), mūsų oponentai pasirodytų išmintingesni.

29. Jo rinkiniai yra lankomi ir mūsų *įdomaujančios* (=susidomėjusios) gimtojo krašto praeitimi visuomenės.

30. *Skaitlinė* skirtina nuo skaičiaus. Jo buvo *suskaitliuota.* — Skaitmuo skirtinas nuo skaičiaus (skaitmenį turime skirti nuo skaičiaus). Jo buvo suskaičiuota (suskaityta).

31. Gavo *virš* tūkstantį, *daugiau tūkstančio.* — Gavo per tūkstantį, tūkstantį su viršum, daugiau kaip tūkstantį.

32. Taip jis padarė *tikslu* kitus nugąsdinti. — Taip jis padarė kitus gąsdindamas, norėdamas kitus nugąsdinti, kad kiti nusigąstų, kitiems nugąsdinti.

33. Šaudymas į atstovybės namus Kaune buvo padarytas *su tikslu* atstovybę *apiplėšti.* Pirko ir vadovėlių *su tikslu* moki-

nius mokyti. — Kaune atstovybės namų šaudytojų (=šaudžiusių į atstovybės namus žmonių) norėta atstovybė apiplėšti... Pirko ir vadovėlių mokiniams mokytis.

34. *Skaitlingas* (=didelis, gausingas) susirinkimas, *skaitlinga* (=didelė, gausinga) draugija.

J. Jablonskis.

[„Klaipėdos žinios", 1924, Nr. 237, 238 ir 252]

J. I. Kraševskis. Giesmės iš Lietuvos padavimų. **Vitolio Rauda.** Pirmosios giesmės pirmoji dalis. Iš lenkų kalbos vertė Faustas Kirša (psl. 1—149). Kaunas, 1924.

Apie šio rašto turinį ir reikšmę mūsų mokyklų literatūroje čia nekalbėsiu: skaitytojas, tikiuos, to iš manęs šiuo tarpu nė nelaukia. Vertimas berimėmis (baltosiomis) eilėmis išreikštas.

Čia pasistengsiu tiktai kiek galėdamas duoti vertėjo kalbos vaizdelį. Vertėjo čia rašoma: Kraš*ė*vskis, V*it*olio (1) — Kraševskis, Vytuolio (Vytulio)?; *bū*dėtume... *bakužė** (7); virgdys (9); p*i*limai (10); *api*nys, pa*my*lau (16); kojas a*pov*ęs... nasrai *ap-tuloja* jo galvą (13); minys, *kap* debesys (14); braukia mintis sveti*ma*sis (14); laimė užg*ę*stų (17); su*į*rus (120), gr*į*čioj (62); (tu) mus vienus virgdi (47); *pū*čia (17), iš*pū*čia (121); prieš su*pi*kimą (20), per*pi*kęs (28), nus*vy*rus galva (131), nuo ant*kri*čio gynės (26), *dris*kančiu apsiaustu (38), nu*krip*s (23), *slybinas* lei*dės* (27), sidabru šar*vuos* nu*švytus* (48); ji šil*dina* širdis (24), niekas neišdil*dins* (39); visus *priglūstim* rakina, *są*ntaikos (128); daugiau jų pra*žį*sta (129); krau*geringas* žvėris (22); mer*dentį* kūną jo siela apleido (29); pas*tį*rę (30), dar*tės*. sav*e*spi patraukė, tarpu kal*ėjan*čių dvasių (31), kūnas su*lies*ęs (33); tuoj jį su*driebt*i ir mesti į jūrą, arba išmesdinti žvėriai laukin*iai* (39); j*ai*gu kas kaltas (41); dvasia nepa*lauž* jo (42); su dva*siom* (49), dva*sioms* paaukojo (51); lig nak*čiai,* lig žemės (53); gal *bodeis* galvą nešioti (47); *Tylusonys, Lingusonys* (48), *Nė*ris (120), nagus *arų,* erelių (47)...

Iš šito duotųjų žodžių tarimo, iš jų rašybos** matau, jog vertėjas, žodžius tardamas ir rašydamas, nesilaiko savo darbe jokių taisyklių: taria ir rašo žodžius tik taip, kaip kuris žodis yra

* F. Kirša, kaip ir kiti mūsų poetai, yra labai pamėgęs žodžius *bakužė* (=lūšnelė, trobelė), *aras* (=erelis), *Nėris* (=Neris)... *J. J.*

** Visas vertimas pilnas šitos rūšies rašybos, mano cituotuose žodžiuose duotas tiktai žiupsnelis jos pavyzdžių. *J. J.*

jam kada įstrigęs į galvą ir akį. Žodžių tarime ir rašyboje vertėjas yra visiškos laisvės šalininkas, priešas kokios nors disciplinos arba kokių nors taisyklių. Tas nenorėjimas pasiduoti kokiai nors disciplinai matyti ir iš to, kad vertėjas ir atskirų žodžių lytis vartoja visai savotiškai. Jis rašo kartais *rito, leido, pasuko, dalyti,* kartais *nuritė, leidės, susukė, dalino;* t a r i a m o s i o s n u o s a k o s antrajam asmeniui vertėjo tariama galūnė *tai* — liep*tai* (16), kad galė*tai,* pažin*tai* (35)..., bet kitoms tos nuosakos lytims jo vartojamos jau paprastosios galūnės — kad norė*čiau* (32), maty*čiau,* budėtu*me* (=budėtumėm, budėtume)...; daugiskaitai vertėjas rašo kartais dvas*iom,* diev*am,* kartais dvas*ioms,* diev*ams...;* tam pačiam, rodos, reikalui jis vartoja kartais siekinį, kartais bendratį — „mels*tųs* suklupo (23), eitum medžio*ti"* (14); jis mėgsta tarmės lytis „viešpatau*na,* badau*na",* bet kartais dėl įvairumo pasako ir „vergau*ja,* tarnau*ja".* Vertėjui, jei norėjo jis su savo vertimu ir į mokyklą eiti, reikėjo ir čia (rašyboje) šiokios tokios disciplinos laikytis.

Visai laisvai, be kokių sąvaržų, poetas (vertėjas) elgias savo darbe ir su p a č i o s k a l b o s t a i s y k l ė m i s. Jo kalbai iškelti aikštėn, imu čia, savo papratimu, kelis rašinio sakinius. Čia rašoma:

Ateik *pranašingais* (=pranašiškais?) žengimais auksinės g a i v y b ė s šar v u o s (5). (Kauno šventovėse) taip *kvapsniai* brangus gintaras kyla, plaukdamas nuo aukuro rožių nuklotą (13). Aukuras jau sidabr*iniai* (=sidabru, sidabriškai?) mirgėjo (15). (Aš) nuteistas kan*čiai* ir skaus*mą* (=kančiai ir skausmui?) regėti (19). Visą pasaulį kito*kiu* (=kitokį) išvydau (18). Ašei nenoriu *bevilčiai* (=be vilties, beviltiškai) kentėti (19). Pūtys *vesens* (=vėsins?) jį (22). *Švintant man* erdvėj aš juodu regėjau, kai *jie* meilingas g l a m o n e s (?) nutraukė (24) — švisdama (aušdama) aš (Aušra) *juodu* regėjau..., kai *juodu,* arba *„juos* regėjau, *jie* nutraukė" (Aušros žodžiai). Mane *bausmei* išmes jie *ant jūrių* (34) — ...bausdami išmes jie į jūres... Taip *skauda jis* (sūnus) buvo palikti (37) — taip gaila buvo jo palikti... *Tūkstančiais metų* jos *paėmiau* lašą (41). Šitas žmogus tavo *noran* (=noru...) n u k a u t a s (41). Jis *vietoj* giesmes vestuvininkams *siuntęs* (=užuot... siuntęs) bausmės ženklų *veseliojantiems* rodė (137). Krivis bal*tuose* drabuž*iuose* (=baltais drabužiais...) s ė d ė j o (144). Siuntinys juod*uos* rūb*uos* aplanko (45). Argi dar jūs nuod*ėmėms* a b e j o j a t (145)? Lakštutės

dainuos jam (22) — paukščiai „gieda", ne „dainuoja". Reikia jums būti maldingais, dorais ir taikingais (145) — reikia jums būti maldingiems, doriems... Juosta jį juosė *keturiasdešimts devynia kartote* (113); (Krivis) *keturiasdešimts devynia kartote juosta* juosėjo (144)...

Šito vertimo, deja, negalėjau sulyginti su J. I. Kraševskio lenkiškuoju tekstu (to teksto neturėjau rašydamas šituos žodžius). Vertėjo kalbos jokių taisyklių negalėjau susekti: jų nė vertėjas, man rodos, neturi, tas taisykles jam, matyti, atstoja vadinamoji poeto laisvė (licentia poetica)...

Tą savos kalbos taisyklių neturėjimą, tą „poeto laisvę", vertėjas, man rodos, ir pats kiek jaučia ne visur vertime tinkant. Bent savo prakalboje (3) jis sako: „*Vitolio Raudą* verčiau ilgai, nutraukdamas darbą, visokiais metais. Dėlto nelygumas labai žymus. Kitus puslapius dabar gal kitaip pasakyčiau; tačiau... leidžiu. Ir leidžiu dėl gyvenimo kliūčių tik pirmąją pusę..." Autoriaus nenorėta ar negalėta paties nė savo vertimo peržiūrėti ir išlyginti pataisyti; bet gyvenimo „kliūtys" tokį nemokėjimą ar negalėjimą ne visada pateisina. Man, šiaip ar taip, reikalingas būtų darbas, kurs „meistrą giria": čia darbas to meistro negiria, ir skaitytojai, bent mokyklų skaitytojai, šituo darbu džiaugtis negalės.

Šito darbo neteikčiau tiems mokinių knygynams, kurie yra pačių mokyklų žinioje: reikia rūpintis, kad mokiniai kiek rimčiau įprastų žiūrėti į literatūros ir kalbos dalyką.

Baigdamas savo recenziją, duodu vertėjui klausimą: kaip žiūrėtų jis į tapytojo darbą, iš kurio matyti, jog to tapytojo nenusivokiama ir nesirūpinama nusivokti apie spalvų reikšmę tapyboje, apie tapinio medžiagą, lytį (formą)? Vertėjui patariu imti pagaliau ir savos kalbos mokytis rimtai: be kalbos nėra literatūros...

Rašinio gale klaidos neatitaisytos, o jų yra — devynios galybės. *J. Jablonskis.*

[„Švietimo darbas", 1924, Nr. 12, 1114—1116 psl.]

J. Trojanovskio. Gamtos mokslo vadovėlis. I dalis. Oras, vanduo, žemė žemesnėms vidurinių mokyklų klasėms (p. 1—200). Laisvas studentų „Kultūros" būrelio vertimas. „Raidės" spaustuvė Kaune. 1924.

Autorius šio vadovėlio pradžioje pats pasisako ko norėjęs juo pasiekti: jam rūpėjo duoti mokiniams šiuo kartu tokios knygos, kurios savo paprastu ir aiškiu dalyko dėstymu tikrai paskatintų juos tirti aplinkinę gamtą ir jos reiškinius. Vadovėlyje yra daugybė visokių iliustracijų. Antroje jo dalyje duotas „Gamtos mokslo pasakojimų rinkinys". Į lietuvių kalbą jį verčia šiuo tarpu būrelis studentų gerai nusimanančių, matyti, apie kalbamąjį dalyką ir apie tą kalbą, į kurią jų verčiamas šis J. Trojanovskio vadovėlis. Studentų vertimas nepanašus į kitus vertimus: verčia jie laisvai, nepažodžiui, rūpindamiesi duoti skaitytojui visai sklandų, aiškų, taisyklingą ir tikslų to vadovėlio turinio išdėstymą.

Mane šiuo tarpu džiugina labiausiai du dalyku: a) visas vadovėlis išleistas visai kultūringai ir b) jį yra išvertęs į lietuvių kalbą būrelis jaunimo, mokančio kaip reikiant savo tėvų kalbą.

Vadovėlio kalbos klaidos labai nedidelės, korektūros klaidų jame maža tėra — vadovėlio gale jos beveik visos atitaisytos. Iš kalbos klaidų vertėjams šį tą, savo papratimu, ir prikišu (a—c).

a) P u s r u t u l į vertėjai be reikalo vadina „pusiaurutuliu" (147, 148...). Turėdami galvoje „puskepalį, pusbernį, puskunigį"... jie turėjo šiam reikalui pasilenkinti jau įprastu mūsų kalboje p u s r u t u l i u.

b) Vertėjai rašo „ketveris, trejis, keleris metus" (dg. gal.). Rašomojoje kalboje ir jos vadovėliuose labiau įprastos šiam reikalui lytys „ketver*ius*, trej*us*, keler*ius* metus" (dg. gal.). Pasakę vienoje vietoje „t r e j u s metus" (156), vertėjai „žymesnių klaidų atitaisymuose" net atitaiso jį be kokio reikalo pasakymu „t r e j i s metus".

c) Sakoma „d a l i j a ką *į* tris dalis, p a d a l y k šitą sumą *iš* 5 (iš penkių)". Vertėjai visai be reikalo vartoja čia tiktai prielinksnį *iš*. Jų vertime yra tokių pasakymų: „Metras d a l i j a s i *iš dešimties decimetrų*, kiekvienas decimetras — *iš dešimties santimetrų* (11)... Metrą d a l i j a m *iš decimetrų, santimetrų* ir kt., litrą ir gramą d a l i j a m iš *decilitrų, decigramų* ir kt. (11)... Jie p a d a l i j o ketvirtąją dienovidinio dalį *iš dešimties milijonų lygių dalių* (11). Dviejų taškų tarpą d a l i j a *iš* 80 arba 100 *lygių dalių*" (16)... Reikėjo sakyti: metras dalijamas *į dešimtį* decimetrų, decimetras — į dešimtį santimetrų (centimetrų), jie padalijo į dešimtį... dalių...

Yra ir daugiau kalbos mažmožių taisytinų, bet jie toki maži, jog dėl jų neverta čia nė kalbėti: vertėjai ir patys juos pastebės, dėl jų su kuo pasitars ir bus toliau visai atsargūs.

Reikia tikėtis, kad savamoksliai ir gamtos mokytojai tikrai atkreips savo akį į šitą vadovėlį: jis to yra tikrai vertas.

J. Jablonskis.

[„Lietuva", 1924, Nr. 290 (1792)]

1925

B u t k ų J u z ė. **Palaidūnas.** Dviveiksmis kaimo gyvenimo vaizdelis (p. 1—27). „Kultūros" b-vės leidinys. Šiauliai, 1925 m.

Vaizdelio turinį sudaro gana gyvas šių dienų gyvenimo dalykas. Vargšo trobelninko vienturtis išdykėlis sūnus Dūdutis, motinos išlepintas vaikesas, dideliu „Kauno ponu" pavirsta — beplevėsuodamas žmonėse gauna pagaliau Kauno restorane „aukštą liokajaus tarnybą"; betarnaudamas didžiavaldžiams restoranų žmonėms, ima jaustis ir pats toks pat ponas esąs, visai ištvirksta, ima, su ponais nuolat sueidamas, ir savo būkle didžiuotis; taip žiūri į save ir namo ką rašydamas.

Kartą, prieš parvažiuodamas namo paviešėti, įsako laišku tėvams viską įtaisyti namie taip, kaip didžiam svečiui priimti tinka. Parvažiavęs namo, ir su tėvais tik „liokajiškai" pasisveikina — tik liokajiškai jiems iš tolo palinkčioja. Tėvas, kaip ir Kaune sūnui gyvenant, vis nusiminęs, motina ir dabar tik sūnaus „laime" džiaugiasi. Palaidūnas, niekų prišnekėjęs ir pridaręs namie, išvažiuoja netrukus nebegrįžtinai; išvažiuodamas prižada savo kaimynams Kaune šį tą del jų padaryti — prižada juos kada nors užtarti Kaune, susitikęs su „Mokesnių Ministracija, Akčyžiaus Prezidentu, Girių Departamentu" ir kitais šių dienų didžiavaldžiais ponais.

Kiek tinka visas dalykėlis mažajai scenai — apie tai tegu scenos žmonės sprendžia. Pats aš matau čia tik gana gyvą, ne visai apdirbtą gyvenimo dalykėlį. Kelios vaizdelio dalelės, šiaip ar taip, gerokos, nors veiksmuose ir silpnokų yra vietelių.

Iš to, kas man krito į galvą beskaitant vaizdelį, pažymiu čia kelis mažmožius (a—c).

a) Lietuvoje dabar daug kas įmantriais vardais (Laimė, Deivė, Eglė, Dievenė, Algys...) ima savo vaikus krikštyti. Butkų

Juzė šitame vaizdelyje ir kaimo žmones, savo veikėjus, tais vardais pažymi: palaidūnas, jo trobelninko sūnelis, yra vardu „Dūdutis", to paties kaimo mergaitė vardu „Nijolė", kaimo moterėlė — „Auskė". To jam lyg nereikėjo daryti.

b) Autoriaus veikėjų kaimo gyventojų kalboje yra šiek tiek ir nereikalingų klaidų. Veikėjų ir autoriaus kalboje yra ir tokių pasakymų:

Čia pat ir virimui *plyta* įrengta (5). Verpėja mėto į *plytą* smilkalus (19), žiūri į *plytoje* padėtą dubenėlį (19). Negalima kokiu p o n u *skaityti* (10). Dūdutis nustoja *lygsvaros* (20), *atydžiai* klausosi (21). Dūdutis *nenoriai* jai ranką duoda (24). *Vietoj*, kad rimtai *pasikalbėtume,* jis sau dūksta (25). Juk *buvova* sviesto vaikui *pataisiusi* (27). Rymas sviesto *kodelį nešinąs* išbėga pro duris (27). Rymas *skaudančia širdimi* sako (27).

Pabrauktųjų posakių vietoje lyg labiau tiktų mūsų žmonėms sakymai: v i r t u v ė l ė (mūris, pelenas, ugniakuras)...; ponu l a i k y t i, p u s i a u s v y r o s, a t s i d ė j ę s (su atidžia), n e n o r o m i s; užuot rimtai p a s i k a l b ė j u s...; b u v a u p r i t a i s i u s i (b u v o v a p r i t a i s i u s i u); k o d e l i u n e š i n a s; Rymas (=R i m a s?) š i r d į s o p a m a s (skaudamas) sako.

Iš rašybos klaidų pažymiu tiktai vieną: užuot rašius *„netoks* išvažiavai" (25), reikėtų rašyti lietuviškai „ne toks išvažiavai".

c) Dūdutis, pabuvęs šalia didžiųjų Kauno ponų, įgauna iš jų ir kiek charakteringos (?) tiems ponams kalbos. Jo daug kas, kalbant su kaimo žmonėmis, sakoma jau visai „tiligentiškai":

O dabar p a r v a ž i u o s i u trumpam *laikui* viešėti (9) — kiek laiko paviešėti... Kaune į *trumpą laiką* (=greitai...) puikiausius mūrus pastato (9). (Jo laiške pasakyta) G e r b a m e j i T a m s t a s! (8). Labas vakaras, g e r b i a m i e j i *tamstos!* (19). Dumsiu iš čia *kaip galima greičiau* (26) — kuo greičiausiai, tuojau, beregint, bematant...

Baigdamas savo straipsnelį, pasakysiu, jog skaičiau jį, šiaip ar taip, noromis, netingėdamas, akis įsmeigęs. Ir dabar nesigailiu atkreipęs į jį savo akį: randu kiek ir maisto sau tame gyvenimo vaizdelyje.

Rygiškių Jonas.

[„Lietuvos žinios", 1925, Nr. 98]

KELI KALBOS DALYKAI.

Šį kartą, recenzijos vietoje, pažymėti ketinu tiktai kelias mūsų *raštų klaidas.*

Turiu prieš save *„Tarzano" romaną, J. Trečioko verstą* „Kultūrai" (1924 m.). Šis raštas, reikia tikėtis, bus daug kieno skaitomas: skaitymų mokykloms turim labai maža, o gyvų ir turiningų dalykų tarp jų yra dar mažiau. Nesileisdamas į kalbos painiavas, pažymėsiu čia tiktai kelias vengtinas raštuose kalbos klaidas, gana paprastas tuo tarpu mūsų visuomenės raštuose. Apie pačias mūsų kalbos taisykles čia beveik neteks kalbėti: dienraščiui lyg ne visai tinka tos rūšies dalykai. Dar mažmožis: kalbėsiu čia daugiausia apie įprastinius mūsų raštų kalbos sintaksės dalykus ir juos tekelsiu aikštėn iš kalbamojo romano.

Tam tikrose romano vietose yra pasakyta:

1. Mykolui pritiko *vadovauti galvažudžiai* (14 pl.). *Skaudėjo visi raumens, visi kaulai* (186).

NB. „Tarnaujame, atstovaujame, bernaujame" *kam* (vadovauja kas *galvažudžiams, draugijai...*). Rašomojoje kalboje (aukštaičiuose) yra sakoma: man *šonus* skauda, *kojas, rankas* gelia (*skaudėjo visus raumenis, visus kaulus*).

2. Galėsi tamsta telegrafuoti *ne vėliau dviejų savaičių* (220) — ne v. kaip po dviejų savaičių... Jau *daugiau dvylikos* (=daugiau kaip dvylika...) mėnesių praėjo (33). (Jis) *ne* visuomet *galėjo suderinti jų būsimų santykių* (239) — ne v. g. s. jų būsimus santykius.

3. Kreiseris *pasilieka* dar *kelioms dienoms* (196). Aš *valandėlei išeisiu* (223).

NB. Šitam reikalui labiau tiktų galininkai (pasilieka dar *kelias dienas, valandėlę* išeisiu, pasitrauksiu). Vertėjas šiam reikalui vartoja ir pats vietomis galininką: a) Kreiseris įlankoje *pasiliks* dar *visą savaitę* (198); b) žmogus nustebęs *kurį laiką sustojo* (227); c) *kurį laiką* visi *užmiršo* Tarzaną (233)*.

4. Tie darbai Tarzanui *atrodė pačiais niekniekiais* (211) — *buvo, rodėsi patys niekniekiai.*

5. Visa tat *veikė į* jo (=veikė jo) išvargusius nervus (192). Jis gerokai *į mane* (=mane) įsimylėjo (142). *Pas mus nėra* (=mums nėr, neturime, mes neturime) pakankamai įrody-

---

* Viena rūšis kalbininkų čia net reikalauja n a u d i n i n k o. Man čia visai suprantamas tėra g a l i n i n k a s. *R. J.*

mų (195). Tamsta būtumei paveldėjęs kai kurias beždžionių ypatybes, kurių *pas tamstą* visai *nėra* (207) — kurių tamsta visai neturi... (Tamsta) *per kurį laiką* (=po kiek laiko) išsiilgsi laisvės (232). *Už valandėlės* (=po valandėlės) krito ir kiti karininkai (13).

6. Bezdžionių giminė *apėmė* (=turėjo apėmusi, buvo apėmusi) plotą keturiasdešimt kilometrų pajūriu (39). Per *kelis* (=kelerius) metus oda visai pasikeičia (217). Nuomininkai geriau*sia* (=geriausiai) gyvena (222). Aš būčiau pasirūpinęs įtaisyti (222) visa kuo puikiau*sia* (=puikiausiai). Jau reikėjo pasisukti į krūmus, *kad* išlindus į vakarus *apeiti* ugnį (228) — kad išlindus į vakarus galima būtų apeiti ugnį, kad žmonės, išlindę į vakarus, galėtų apeiti ugnį... Lasdelė išmokė juos laikytis tykiai, *kad* jos *nenubudinti* (28) — kad ji nenubustų, kad jos nenubudintų.

7. Ką ji padarė? Nusigandus, kad ne sutikti milžinui prašant, ji sudegino savo laivus ir nesąmoningai bijodama padaryti klaidą, ji dar baisiau suklydo (241).

Čia yra visai nesuprantama man vieta: sunku ji kaip nors ir taisyti. Man rodos, šitos rūšies tekstai (7) ir kitiems skaitytojams yr neįmanomi. Rašytojams, vertėjams ir leidėjams reikėtų atsargesniems būti.

Rygiškių Jonas.

[„Lietuvos žinios", 1925, Nr. 104]

J. F. Cooper. **Medžiotojas.** Sutrumpintas jaunuomenei vertimas. 13 paveikslų. Vertė K. Karklys (psl. 1—93). „Vaivos" B-vės leidinys. Kaunas. 1923.

Sutrumpinimo kalba varginga, be kokių aiškių žmonių kalbos ir rašybos taisyklių, nesutinkanti su tuo, ką mokiniui turi kalbos mokytojas aiškinti savais žodžiais ir klasės arba mokyklos skaitymais. Sutrumpinime yra nemaža ir korektūros klaidų, jo gale tos klaidos neatitaisytos.

Tai savo nuomonei patvirtinti, duosiu čia tiktai kiek ištraukų iš kalbamojo K. Karklio rašinio.

I. Gįslotos rankos (6); turėjo septyneris metus (6); tave delavarai netik išauklėjo (6). Tai netaip (7); netaip greitai padarysi (33); netoks gražus, nebetoks gražus vardas (15); nei kiek nesivaržydamas (14); nėra nei vienos tautos (7); neparduodu nei vieno kailio (7);

apie būvusią galybę (9). Šiek tiek pasiirę (10), įrės Medžiotojas (21); baltąjam žmogui (19); žod-žius (31), med-žiotojas (31), med-žiotojo (28), griuvančią eglę (32), vėjas pūčia (33)...

II. Bendra indėnų *savastis* (8); *priguli nuo to* (8). Tomas žiūrint to, ką esu apie jį girdėjęs, turi būti *stebėtinas* (=sprendžiant iš to... nuostabus) žmogus (8). *Draugingai* (=maloniai, bičiuliškai...) į mergaitę žiūrėdamas (14); *draugingai* atsakė mergaitė (14); tą vardą *skaito nelabai* (=laiko ne labai) garbingu (15); taip pat *noriai* imu pinigus (18); jis *nudavė* (=apsimetė, dėjos) esąs sužeistas (22); ir *neatsigrįždamas* jis nuėjo; jis nejučiomis *atsigrįžo* (24). Papratęs į bėgantį briedį pataikinti (24), jisai nepataikė (25); papratęs *išskaitliuoti* briedžio šuolį (24). Pirmą kartą man teko *pakelti žūtbūtinė* kova (28); tuomet iškiltų *žūtbūtinė* kova (29); būdamas kaj*utėje* (29), neikite iš savo kaj*utų* (29); suprato, kad *kas tai* įšoko į arką (31); *kas tai* padėjo jai ant pečių ranką (24); labiausiai *susiindomavo* (=susidomėjo...) Cingachgukas (39). Medžiotojas ėmė *įtardinėti* (39).

*Jūs vienas** tegali*te* apginti (21); gali*te būti* ram*us*, Huteri (21); *jūs* ėmėtės visai *vienas* (28). *Jumis* (Medžiotoju) nepasitikiu (28). O, Medžiotojau, nors aš *tamstą* tiktai vieną dieną (=viena diena?) pažįstu, bet pasitikiu kaip savo broliu (28). *Jūsų* vardą aš esu girdėjusi (28)...

III. Hur*is* drąsiai buvo galima sakyti graž*ų* esant. 6) Buvo galima matyti j*į* linksm*ą*, atvir*ą*, ir nepaprastai teising*ą* esant (6). Šautuvu esi pasirodęs *vyru esąs* (6). Huris *per* (=pro) savo teleskopą žiūrėjo į ežerą (12). *Greičiausia* ir dabar jis *tuo užsiima*. Rytoj prieš saulei *nusileisiant*, jis atvyks (=Rytoj, prieš saulei nusileidžiant, jis atvyks) prie tos uolos (17). *Pačią* pavojingiausią vietą mes turėsime (18). Pir*štai* man nie*šti* (20) — pirštus man niežti. Čia juk yra mažiausia *koks* keturiasdešimt (=yra, mažiausia, keturios dešimtys, keturiasdešimt) indėnų. Nenusimanau aš *kare* (23) (=apie karo dalykus). *Už akimirksnio* (=bematant, tuojau...) atsidarė durys (31)... *Nežiūrint tamsumos* (=kad ir tamsu buvo, ir tamsumoje...), ji pamatė arką (34). Judyta labai džiaugės *iš* jo pagyrimo (39);

* Žodžius *jūs* ir *tamsta* vertėjas, kalbėdamas į vieną žmogų, vartoja visai anarchistiškai, nesilaikydamas jokios žmonių kalbos ir gramatikos taisyklės. *J. J.*

n u s i s t e b ė j i m a s *iš* t o k i ų p a d a r ų (39) — džiaugės j o p a g i r i a m a, j o p a g y r i m u, j o p a g i r t a... nusistebėjimas t o k i a i s p a d a r a i s (plg. „d ž i a u g i u o s *kuo,* s t e b i u o s *kuo...*"). Mes turime a t s i k r a t y t i nuo to padaužos (40) — tuo padáuža...

Čia mano pažymėtos tiktai vertėjo ar trumpintojo klaidos, mano pastebėtos rašinio pradžioje. Kaip tos klaidos yra taisytinos, to uždavinio savo pažymėjimuose neturėjau: tiktai vieną kitą mažmožį neiškentęs mėginau taisyti. Man rūpėjo čia pabrėžti, jog vertėjo ar trumpintojo kalba — jo rašyba (I), jo kalbos žodynas (II), kalbos sudėtis, posakiai, sintaksė (III) — yra tikrai netaisyklinga, netinkanti mokyklos skaitymams.

Pats aš kitados rusiškai ir lenkiškai išmokau tiktai iš g e r o s k a l b o s s k a i t y m ų. Man rodos, kad mes tikrai turime rūpintis duoti mokyklai turiningų geros kalbos skaitymų, juo labiau, kad patys mes savo kalba, bent daugumas, neduodam jai tuo tarpu gero pavyzdžio: iš vienos gramatikos mokiniai neišmoks taisyklingai kalbėti ir rašyti apie įvairius parūpusius jiems literatūros ir mokslo dalykus.

Kaip čia reikėtų kas daryti, tesprendie žmonės, turį savo rankose mokyklos ir visuomenės švietimo vadeles. Reikia tuo rūpintis neatidėliojant...

J. J.

[„Švietimo darbas", 1925, Nr. 1, 53—54 psl.]

H. B e e c h e r - S t o w e. **Dėdės Tomo Trobelė.** Sutrumpintas jaunuomenei vertimas. 8 paveikslai. Vertė K. K a r k l y s (psl. 1—150). Jaunimo Skaitymai Nr. 6. „Vaivos" B-vės leidinys. Kaunas, 1923 m.

Prieš ką spręsdamas apie šitą K. Karklio vertimą ir jo vertę mokyklai (mokinių skaitymams), čia išrašysiu iš jo pradžios kiek nepaprastų, bet charakteringų „sutrumpinimui" kalbos klaidų.

I (rašyba, žodžių perkėlimas eilutėse ir šiaip mažmožiai). V a l g o m ą j a m e, d i d ž i ą j a m e kambaryje (3, 37); paduodamas n e p a ž į s t a m ą j a m vaiką (48), j a u n ą j a i (51), n e l a i m i n g ą j a m (66); a p i s t o r į (3), buvo a p i a k l ė (21) — plg. *apygeris, apysenis, apytikris;* p a s t u m ė puodą (5), n e k l i ū d o m i (6), jis i š t ū r k o (7); į šį d a r b a t linkęs (9); Linkonas giriasi būk jo Džimi geriausiai mokanti kepti (11) —

giriasi, kad (būk) jo Džimi geriausiai mokanti kepti; Alvinas, jausdamasis, daug reiškiąs, pasižadėjo paskaityti (13) — Alvinas, jausdamasis daug reiškiąs, pasižadėjo...; pas-prukome (15); ji iššliaušė (16); jie upe nuvež ir ten užrakins (17); neturi šūnų, turime šūnų (23); gįslas (25); sunkas darbas (29); dvejatą vaikučių turėjau (30), su septyniata vaikų (41); senatoris padeda pabėgėliamas (31); šianakt triumpiausią kelią, atsis-veikino (33). Vakare apsistijo viešbuty, širyje nuliūdo, vienuoliktą vlandą (43); kulą (=kaulą?) paveržti (41); gražus berninkas, sunkoba bus, šalyn (44); priėjo prie laivo karšto (=krašto, 46). Pamatė moteriškę balant (=bąlant, 46). Pati pribėgo pasižiūrėti, ar nepamatys, kur nors savo vyro (=nepamatys kur nors savo vyro, 48). Garlaivis ėmė plankti, rado sėdentį Halėjų (48); skepeta dengė jas (=jos) krūtinę (49); moteriškė dardu (=vardu) Rūtė (50); pak-liūti (54). Džordžas džiugės (=džiaugės, 58); kokio liūdėsio apimti, pris-paudė (59)...

II (vertėjo žodynėlis, atskiri žodžiai). Amerikos *Suvienytose* (=Jungtinėse) Valstybėse (3). Tegul *įsivaizdina* (=įsivaizduoja) skaitytojas (3). *Bedroviai* (=nesidrovėdamas?) išėjo Halėjus (4). Jis, *matomai* (=matyti) patenkintas, žaidė (4). Šis, *matomai* (=matyti), nudžiugo (4). Šis planas *matomai* nelabai tiko (=planas, matyti, ne labai tiko, 28). Jis sėdi su pirkliu ir apie *ką tai* (=ką, kažin ką...) tarias (5). *Kas tai* staiga padėjo ranką (5). Džordžas buvo vieno kaimyno *savastis* (=savybė, 6). Šelbienė, *reikalui esant* (=reikale, prireikus...), *noriai* (=noromis, mielai) padėdavo (6). Mes *noriai* sutiktumėme (9). Jis *noriai* būtų atidavęs (15). Prie kamino sėdėjo keletas ponų, padėję kojas ant kamino užtvaros (37) — prie židinio, ugniakuro... Verkdamas, jis *atsigrįžo* ir (=V. jis atsigręžė, ir) ašaros riedėjo jam per veidą (17).

Jūs nemokate pasinaudoti! — tarė Halėjus Šelbiui (4). Ponas Halėjau, ar tamsta nematai...? Jūsų piktumą aš suprantu (18). Jūs esate mylėjusi, turėjusi (30). Ar tamsta* manęs nepamenate (40)?

---

* Vertėjas, apie vieną žmogų kalbėdamas, mišrai vartoja, be kokio skirtumo, žodžius *Tamsta* ir *Jūs;* čia jis lyg tyčia jokių taisyklių nesilaiko; veiksmažodis (tarinys) prie tų žodžių jo dedamas kartais vienaskaitos, kartais daugiskaitos, be kokio aiškaus skirtumo. *J. J.*

Nei vienas (=nė vienas) laivas nedrįs plaukti (22); Chloė nei klausyti (=nė klausyti) nenorėjo (22); jūs galite nė* neieškoti (53)...

Samas papurtė garbanuotą (=garbiniuotą, garbanotą) galvą (19). Ar tas ponas tavo sandarbininkas (=bendradarbis, 27)? Ją žmonės gali imti į lardinėti (21). Pirklys skaitliavo (37); iš skaitlingos (=gausingos, didelės šeimynos, 44). Mulatas gal būt norės (=M., gal būt, norės) nuduoti baltąjį (38) — baltuoju dėtis. Jis pusbalsiai (=pusbalsiu) perskaitė (38). Mėgo balsiai (=balsu, garsiai)[54] skaityti (43), savystoviai (=savarankiškai...) gyventi (45). Jis mane išnuomavęs (=išnúomojęs) į Luivillį (46). Skeveldros davė galimybės (=galino, leido...) gerai pasislėpti (54)....

III (sakinio dalykai, sintaksė). Šelbienė rūpinosi vien savo sūnaus Alvino auklėjimu, kuris (=auklėjimu s. sūnaus, kuris) buvo labai panašus į tėvą (3). Jo norima būti protingesniu (3) — jo n. protingesnio būti. Paprašykite jį geru būti (17) — gerą būti, kad geras būtų. Jį buvo galima spręsti ispanu esant (39) — jis buvo, matyti, ispanas... Visi nuo jos priklausantieji (=kurie nuo jos parėjo...) jautės laimingais esą (5) — jautės laimingi, esą laimingi. Mes turime melstis, jeigu norime būti tikrais krikščionimis (22) — j. n. tikri krikščionys būti, j. n. krikščionimis vadinami.

Bet juo labiau jas kankinama (=jos kankinamos, jas kankina), tuo labiau jos prisiriša (27). Mergaitė yra tokia, kokia (=kokią) Halėjus ją piešia (27). Kodel tu tai (=to) klausi (14)? Tu esi tam (=tuo) kaltas (20). Ji jautės kalta esanti Elizos nelaimėje (28). Sustojus garlaiviui ilgesniam laikui (=s. ilgiau, ilgesnį laiką)[55], Halėjus išlipo į krantą (46). Aš juos siunčiu į Cincinatį arklius parduoti (=arklių parduoti, 39). Daugiau šešerių metų (=daugiau kaip šešerius metus) jis dirbo mano dirbtuvėje (39). Iš keleivio odos jį galima buvo spręsti ispanu esant (39) — keleivis ant (iš) odos (iš odos sprendžiant) buvo ispanas. Yra

* Vertėjas tik šitoj vietoj vartoja, rodosi, žodelį *nė*; kitose vietose visiems galams jis sako vertime tik *nei* (ir ten, kur laukiamas kalboje žodelis *nė*).

pabėgęs mulatas, atrodąs protingu (=atrodąs protingas...). Lempą (=lempa) nešinas, Trompas atėjo (32).

Šelbienė labai džiaugėsi iš laimingos poros (6) — džiaugėsi laiminga pora, poros laime. Enolis ką tik nemirė iš juoko (24) — kuone juokais leipo, mirė... Per langus (=pro langus) ūžė vėjas (37). Per kokį mėnesį (=po kokio mėnesio) jis bėgios kaip koks vilkelis (47).

Samas, pats juodžiausias (=juodžiausias, pats juodasis) viso dvaro negras, galvojo (19)... Chloė maitino patį jauniausią (=jauniausiąjį, patį jaunąjį, 12...). Jie, laukdami susirinkimą prasidėsiant (=susirinkimo prasidedant, pradžios susirinkimo), plepėjo (13). Aš maniau (=tariausi)[56] savo gerumu tai atitaisysianti (15). Maniau (=tariausi, dingojaus, maniaus...) danguje esąs (41). Atsakė Eliza, ji esanti (=E. atsakė esanti, pasisakė esanti) Harienė (50).

Mes turime kuo greičiausia (=greičiausiai, veikiausiai) bėgti (16). Nežiūrint susijaudinimo (=kad ir susijaudinusi...), Eliza suprato (21).

Kuomet* jis ėmė mane botagu čaižyti, paėmiau jį už rankų ir sulaikiau (7). Kokia nauda iš krikščionių tikėjimo, kuomet visur neteisybė (7). Kuomet šis išgirdo, kaip dirbtuvės savininkas jo vergą brangina (=savo vergą brangina?), jis tuojau nusprendė atsiimti Džordžą iš dirbtuvės (8) — šis, išgirdęs..., tuojau nusprendė... Kuomet namuose nurimo, visas būrys išdykėlių laukė Halėjaus atvykstant (18). Kuomet rytas ėmė aušti, ji jau buvo išėjus iš dvaro sodybų (21)...

Kaip gaila, kad šitas gražiosios apysakos sutrumpinimas taip negražiai išreikštas šiuo tarpu lietuviškai! Vertėjas, visai nepasirūpinęs savo vertimo kalbos dalyku, neišmokęs jos tiek, kiek reikia kultūringam Lietuvos darbo žmogui, šiuo savo vertimu nedaro nei garbės nei naudos Lietuvos mokyklai. Jei Vokiečiams, Lenkams arba Latviams išverstų kas tokia netaisyklinga kalba gerą dalyką iš kitos kalbos, jie, žinoma, neįsileistų to dalyko į savų mokyklų skaityklas: K. Karklio vertimas ar sutrumpinimas šiuo kartu visai nesutinka su tuo, ko turi mokytis mokinys per savos kalbos pamokas.

---

* Vertėjas beveik visur žodį *kuomet* vartoja ir ten, kur žmonių ir gramatikos kalboje sakoma *kada, kai*... Žodžio *kada* vertėjas, rodos, visai nevartoja.

K. Karkliui, beletristikos knygų vertėjui, patariu dar pačiam rimtai mokytis lietuvių kalbos ir paskum, ką verčiant į lietuvių kalbą, rūpintis laikytis kalbos taisyklių — daug žmoniškiau rašyti tai visuomenei, kuriai skiriamas vertimas.

Čia pravartu bus dar kartą priminus, jog ir leidejams reikia atsargesniems būti— rūpintis, kad jų leidinys šlamštu nepavirstų, kad leidinio ir kalba būtų žmoniškesnė; jiems, leidėjams, reikia žiūrėti, kad leidinyje ir korektūros klaidų mažiau būtų ir kad leidinio korektūros klaidos būtų gale atitaisomos. Šiuo kartu jokio korektūros klaidų atitaisymo nėra paties leidinio gale.

J. Jablonskis.

[„Svietimo darbas", 1925, Nr. 1, 54—57 psl.]

KALBA IR LITERATŪRA.

I.

Mūsų *literatūros kalba* dažnai nesutinka su tais kalbos daviniais, apie kuriuos rašo mums šių dienų gramatikos ir įvairūs „kalbos dalykai". Man šiuo tarpu kaip tik yra parūpusi mūsų tos rūšies nesantarvė.

Mano šiuo tarpu bus turimas galvoje V. Krėvės „S k i r g a i l a" (jo „Raštų" 6-tasis tomas, psl. 1—219, 1925 m. leidimas).

I. Šitoje dramoje yra nemāža netinkančių jai, dabar teatsiradusių kalboje žodžių, nereikalingų naujādarų arba metamų iš rašomosios kalbos provincializmų ir šiaip „naujienų". Dalį šios rūšies žodžių savo straipsnyje aikštėn keliu (a—i):

a). (Protėviams) gimė toki *ainiai* (p. 34). Pily *tapo apgyvendinta* kunigaikštytė (68). *Apižilas* (5) vyras. Katrie *aršesni,* ateitis parodys (93). *Aršiausi* mūsų *nedraugai* (33). *Aršiausi* stojo kareiviui laikai (87). Visi trys turite vieną *aršų* priešą (93). (Riteris) nori *asmeniškai* pareikšti tau savo pagarbą (53). Jie keičia savo drabužius *atatinkamesniais* jų ūg*iui* ir darb*ui* (55). Skirgaila, su *atyda* į jį pažvelgęs (53), sako. *Atydžiai* (115) sako. Vai, kad aš žinotau, kaip tas *atsiekti* (112)? *Atsigrįžęs* į ją (85), sako. Skirgaila *atsigrįžta* į juos (48). *Atsižymėjimas* manęs neišvengs (100). *Atsižymėjimų neješkau* (100)...

=vaikaičiai, vaikų vaikai (...pālikuonys); buvo įkurdinta; Apyžilis vyras; *biauresni (niekesni, piktesni, žiauresni);*

Didžiausi mūsų *priešai* (nenaudėliai, nevidonai); *Biauriausi (prasčiausi, sunkiausi...); didį (smarkų, pikią, biaurų, žiaurų...); pats (savim); labiau tinkančiais (pritinkančiais)* jų ūgiui ir darbui; su *atidžia (atide), pasistebėjęs* į jį, sako; *Atsidėjęs (su atidžia)* sako; tat *padaryti (pasiekti); Atsigręžęs* į ją; *atsigręžia* į juos; *Nepasižymėjęs* aš neišliksiu (nebūsiu)... *Pažymybių* neieškau, *pažymimas netrokštu* (nenoriu)...

b). Tu ėmei *beprotauti* (208). (Tamsybėje) nėra tvarkos *ir betvarkės* (209). Dang*sčiu* uždenkit... pridengia dang*stimi* (212). Protėviai *dausuose pasigėdės* (34). Vergausi lenkams ir vokiečiams jų *dausose* (181). Ji skubinosi *dausų* šalin, kur gyvena dievai ir visi mirusieji (181). Dievas atkreipė į tave *domesį* (73). *Meldžiu* atkreipti į mano žodį domesio (47). Aš *neimu domėsin* grasinimų, kurie nevykdomi (51). Nematėva mūsų ordeno *draugo* (53). Ar mes esame *draugai,* ar priešai, ateitis turi dar parodyti (53). Mes, kryžiuočiai, tikri tavo *draugai* esame (53)...

=*bepročiauti (kvailioti);* nėra tvarkos *nei netvarkos; Dangčiu... dangčiu; dausoje susigės (gėdysis);* jų *dausoje; dausōs* šalin; *dėmesį (savo akį); Prašau turėti galvoje (paboti, įsidėmėti)* mano žodį; *neboju* grasymų (grasinimų), nesidėmiu gr-mais (grasomas); *bičiulio; bičiuliai* ar priešai; tavo *bičiuliai**...

c) ...jei sutiksiu *eiti santaikon* prieš lenkus (173). Jie tik *ieško galimybės* mus pražudyti (65). Didis karas *gręso* tautoms (77). Aš nebijau, nors tu man *gresai* (90). *Įsivaizdįkit,* kiek turėjau nusidėti bažnyčiai (10). Skirgaila sėdi, *įpėręs* akis ugnin (153). Aš *įsivogiau* čion (187)...

=jei sutiksiu sudaryti su jais *sąjungą* (susidėti su jais) prieš lenkus. Jie tik *žiūri, kaip čia galėtų; graso, gresia, grasai (grasini). Įsivaizduokit; įsmeigęs (įdūręs) akis, įsistebėjęs; įsiskverbiau* (nejučiomis įlindau)...

d). Tau brangiai *kainuos* šis pasielgimas (136).. Ji *kankinasi siela* (148). *Karčiai* nusišypsojęs (34). Jį gerbia senas *karvedys* Daugaila. Žiūri į juos ir apie *ką tai* kalbasi (47). Kurį laiką stovi lyg *ką tai* galvodamas (193). *Katras jūsų sumanė* išvogti mano sužadėtinę (127)? Oligė, matyti, *kreiva* koja atsistojo iš patalo (158). *Laužydama* rankas[57] (85), sako... *lengvabūdžiai* klausiau

* „Dievų ir numirėlių kraštui", kaip ir „rojuj", labiau tiktų, man rodos. šito žodžio vienaskaita (plg. *„dausos paukštis"*), daugiskaita čia paprastai ką kita reiškiame (plg. „paukščiai rudenį į *dausas* lekia"). „Draugą" pats aš žinau tiktai „tavorščiaus" reikšme.[58] *R. J.*

(119). Tu — *lėbi* gėlelė (120). Tu turėsi *jaukinti* girtus *niūraus* stabmeldžio *lėbavimus* (121)!...

=*atsieis (mokės); sielojasi; Gailiai; karo vadas (karãvadis, karavada, karžygys...); ką (šilą, kažin ką); ką...; Kuris jūs sumanėte, katras judu sumanėta...; kaire, kairiąja (?); Grąžydama* rankas; *būdamas lengvo būdo (lengvapėdiškai, mažvaikiškai, kaip koks lengvabūdis, mažvaikis, vėjavaikis, lengvatikys...); trapi gėlelė; Tu sotinti (tenkinti?)* turėsi girto *niauraus* stabmeldžio *įgeidžius (įnorius, geidulius?)*!

e). Tu *manai* mane apgausiąs (212). Jis *mano* galįs mane niekinti (159). Kurį laiką stovi *nejudomas* (193). Skirgaila vėl *nejudomas* sėdi (153). Ji taip *nejudomai* klūpo (204). Tas *nejudomai* stovi (116). Aš juk *nesiriečiu* (191) del arklių. Tu kalbi, lyg tau *nevisaimėja* (160). *Nuduok, kad miegi* (189). *Nugrįžo*, kaip tiltą (179). *Nusigrįžęs* (85) sako. Ar tu *omeny* turi tą vokietį (174)?

=*tariesi (tikiesi, viliesi); tariasi;* stovi *nejudėdamas; nejudėdamas* sėdi; *nejudėdamas* klūpo; *nejudėdamas* stovi; *nesiginčiju (nestėrežiuoju, nesibaru; nesiplūstu, nesiriesiu?)*; lyg tau *ko (vieno šulo) trūksta, nesiváimėja (?)*, tu lyg *kuokterėjusi; Apsimesk* (dėkis) *miegąs; nuklojo, nugrindo* (?) kaip tiltą; *Nusigręžęs* sako; *galvoj, akivaizdoj...*

f). Meilužio *pakasynosna* atėjai (219). Liaudis, jus *pamėgdžiodama*, išsižadės senų papročių (33); Visos mergelės, kurios jį mato, *pamila* (115). Tas *pervėlu* ateina galvon (155). Nematėva *prielankaus* veido (53). Ordenas jam *prielankiai* teikia pagalbą (173). Teismo bausmė įžeidusiam viešnagystės *prievolę* patenkins tavo rūstybę (130). Tai buvo jo (doro ir ištikimo kareivio) *prievolė* (146). Apie *prievolę* žmonės galvoja tik tuomet, kai ji liečia kitus (146). Nuo tavęs *priklauso* (209). Man pavesta atlikti reikalas, nuo kurio *priklauso* net mano likimas (109). Galiu tai *priparodyti* (54). Mes *privalome* tėvynę gelbėti (33). *Mes privalome* daryti, ką mums įsako (216). Aš kiekvieną darbą *privedu prie galo ir kerštą irgi* (218). *Pusbalsiai* (27) sako.

=*laidotuvėsna, pakastùvėsna* (į láidotuves, į pakastuvès); jumis *sekdama; įsimyli (pamyla, pamilsta); per vėlai; palankaus (malonaus)* veido; *palankiai (mielai, noromis)* teikia pagalbos; vaišingumo, vaišumo (?) *pareigą; jo pareiga;* Apie *pareigą; pareina; pareina; įrodyti (išrodyti); turime; turime (mums reikia)*; darbą *dirbu ligi galo, padirbu visą, taip pat yra ir su kerštu*

(ir kerštą, kai turiu, visada įvykdau); *Pusbalsiu (pašnabždoms...)* sako...

g). *Reiškia,* veltui aš kalbu (35). Aš jį *retėžiu* prikaustytau (83). Tu pakenkei jo *siękiams* (49). Ordenas *reiškia* tau draugiškus jausmus ir *sąjungą,* jei tavo *siekiai* jos reikalautų (125). Tu laikai mane, kaip kalinę, nors savo žmona *skaitai* (172). Turiu jų (arklių) *skaitlingas* bandas ir panorėjęs galėtau dar *skaitlingesnes* turėti (91).

=*Vadinas; grandiniu, geležiniu* (g. *pančiu*), *grandine* (g. virve), *gelžiniais...; jo tikslams (dalykui); ir teikia savo sąjungą* (tinka su tavim sąjungą sudaryti)... *tikslai;* Tu su manim kaip su kaline elgiesi (mane tu čia kaip kokią kalinę laikai), nors drauge ir savo žmona mane *laikai* (mane per savo žmoną *turi,* per žmoną *laikai); gausingas;* dar *gausingesnes...*

h). *Tiesiame* (kambario) kampe (37). *Ten gi* meta savo skraistę (39). *Tengi,* Vilniaus aukš*toje* pily (90).

=*dešiniojoje* (kambario) *kertėje* (dešiniosios pusės kertėje, d. p. kerčioje); *ten pat* (ten jau); *Tenai pat* (ten pat, ten jau), aukšt*ojoj* pily...

i). Likimas nori pagadinti man *ūpą* (94). Aš noriu tau sutvirtinti gerą *ūpą* (94). Kurį laiką stovi, *užsimąstęs* (111). Daugaila sėdi, *užsimąstęs* (153). Jis vėl mane *užvylė* (197). Tu ją *vieku* sulaikei kelionėje (48). Skirgaila *vieku* yra suėmęs kunigaikštytę (17). Vokiečiai ketino *Žemaitijos* atsižadėti (173). Mergos išeina, *žingeidžiai* pažvelgdamos į Oligę (61). Tavo *žydrios* akys (118).

=*nuotaiką;* tave sutvirtinti ir gerai *nuteikti...;* sėdi (stovi) *susimąstęs* (susirūpinęs); *apvylė; varu (laikyte), per prievartą, smurtu, prievarta; Žemaičių atsižadėti (išsižadėti, nebelaikyti); smalsiai* pažvelgdamos; *žydros* akys...

NB. Mano surašytuose kalbos pavyzdžiuose (I) nemaža yra ir tokių žodžių *(mano, pamėgdžioti, prievolė, priklauso, privalome, skaitai, ūpas...),* kurie čia, kalbamajame rašte, tik ne savo vietoje pavartoti. Patys tie žodžiai kalboje vartojami.

II. Šitame darbe yra ir tokių *žodyno* (?) klaidų, kurias linkęs esu daugiau etimologijos, žodžio sudėties, klaidomis laikyti. Čia turiu galvoje daugiausia kelias dalyvių lytis ir kelis žodžius su priesaga **ing-as** (a, b).

a). *Erzinančiai* (110) sako. *Grasančiai* (13) pasako, *įtikinančiai* (109) sako. Atsikelia ir *maldaujančiai* kalba (115), *maldau-*

jančiai (34) sako. *Niekinančiai* pažvelgęs (31), sako. *Nuraminančiai* (108) sako. *Paniekinančiai* (12) žiūri. *Paniekinančiai pažvelgęs* (27), sako. *Užgaunančiai* (162) pasako. — Tavo *skaudančioji* širdis dejuoja (154). Tavo siela, mano vaikeli, *serganti* (156). Rūsčiai, *grasinančiu* piršto gestu (157), ima kalbėti. Matai, kaip gerai gali patarnauti Ordenui *gundančioji* nuodėmė gražios mergelės pavida*le* (99)...

=*erzinamai* (erzindamas); *Grasydamas,* grūmodamas pasako; *įtikinamai; maldaujamai* (maldaudama, maldaudamas); *Niekinamai; Nuraminamai* (nuramindamas); *Paniekinamai; Užgaunamai (užgaudamas), įžeidžiamai; — skaudamoji* širdis. Tavo *siela,* mano vaikeli, *serga, nesveika* (tu, m. v., *sielą sergi; tau,* m. v., *sielą skauda*...). Rūsčiai, *grasydamas (grūmodamas)* pirštu; *pagundos (gundomoji)* nuodėmė gr. m. pavidalo (g. n., gražia mergele pavirtusi)...

b). *Nedraugingi čia* žmonės gyvena (12). Tebūna pirmoji mano taurė už *draugingą* mums grosmeisterį (56). Meldžiam dievą sustiprinti *draugingumo* jausmus tarp valdovų (60). Eikite iš mūsų krašto, *kraugeringi* ir žiaurūs žmonės (66)!

=*Nedraugūs, nedraugiški* (?)..., *nepalankūs* čia mums žmonės, čia mūsų *priešai* gyvena; už *bičiuliškai gyvenantį* su mumis gr-rį, už *bičiulišką* (palankų) mums gr-rį; *bičiuliškumo* (bičiulystės), *bičiuliškus* jausmus; *kraugeriai.*

III. Šios dramos autoriaus ir linksniai vartojami kalboje ne visai taip, kaip reikalauja kalbos ir literatūros dalykas. Šit kelios dešimtys tos rūšies pavyzdžių (a-e):

a). *Rankos niešti* (9). Būtai pažinęs, *kas* reiškia be jo patarimo pasielgti (19). Argi *aikštus kunigaikštis* dar nežinai (125)? Vėl daryk taip, kad ir tau būtų iš to *nauda* (150). Kareivių tarpe yra *bailiai* (198).

=*Rankas* niežti; *ką* reiškia; Argi tu, *šviesusis kunigaikšti,* dar nežinai? iš to *naudos;* yra *bailių*...

b). Ir *tikslo* lengviau pasieksim (19). Tuomet galėsiva pasiekti *tikslo* (101). Tik leisk man paliesti tavo *kojų* (188). Nusikratyk sielos *nuskurdimo* (209). Kiekvienas žmogus prieina *tos nuomonės* (153). Prieina *stalo* (153). (Tų) žemių neužteks dabar atlyginti Lenkijos garbei *padarytų skriaudų* (136).

=*tikslą; tikslą; kojas; nebūk toks nuskurdęs* siela, *taip nenusimink* (nusikratyk *nuskurdimu*?); tą *nuomonę; stalą (prie*

stalo, į stalą?); padarytoms Lenkijos garbei *skriaudoms atlyginti (atlyginti už padarytas* L. g. *skriaudas, nuoskaudas)...*

c). Susilaikė *minutėlei* (41). Duryse *akimirksniui* susilaikė (44). Žiburys *akimirksniui* sumirgėjo (198). Tavo pasielgimas *atatinka žodžiams* (162). (Duonutė) *prisiklausydama* vis *didėjančiam triukšmui* (189)... Toji mirtis turi jo vardui *amžių amžiams* suteikti garbę (207).

=Susilaikė (sustojo) *minutėlę; akimirksnį* (akimirką, valandėlę); atitinka (atatinka) *žodžius (sutinka su žodžiais); klausydama (klausydamasi, klausydamos)* vis *didėjančio triukšmo; amžiną (amžinąją)...*

d). Esu pasiuntęs žmones *jį* surasti (11). Grosmeisteris, pasiųsdamas tokius riterius *mus* pasveikinti, suteikė man garbės (56). Jis ir čion atvyko *nesantaiką sėti* (87). Vokiečiai atvyko *kunigaikštį* pasveikinti (88). *Mane* pajuokti tu čion atėjai (119). Štai ateina *laidotuves* pagerbti (208)... Velniai siuntinės jį pasaulin *krikščioniškas sielas* baidyti (180). Aš įsivogiau (?) čion *tave* pamatyti (187). — Tepasigaili dievas mano *sielą* (141). Jis laukia *mus* pargrįžtant (89). Tau nėra kito išėjimo, jei turi *drąsą* gyventi, kaip nori (119). Aš tau suteiksiu *progą* pažinti moters meilės *saldžius jausmus* (209). Tu pasinaudojai savo jėga nuskriausti *tą,* kur silpnesnis (156). Ji atėjo padėkoti *aukščiausį* už tavo gyvybės išgelbėjimą (205). Lenkų *karalių* aš atstovauju (48). Ordeno *grosmeisterį* atstovauju (57). Sekti *tave* aš negaliu (188). Aš jau *pusę* mėnesio laukiu (47). Toji pati menė, *ką* trečiame vaizde (87).

=išsiuntęs žmonių (?) *jo* rasti; *mūs (mūsų); nesantaikos* skleisti (plėsti, diegti...); *kunigaikščio; Manęs* pajuokti; *laidotuvių* pagerbti; *krikščioniškų sielų* baidyti; įsiskverbiau (nejučioms įlindau) čion *tavęs* pamatyti; mano *sielos; mūs (mūsų)* pargrįžtant; turi *drąsos* (drįsti) gyventi kaip tinkamas (kaip nori); duosiu (rasiu, suteiksiu) *prógos... saldiesiems jausmams, saldumynams* (?) pažinti; nuskriausti *tam;* padėkoti *aukščiausiajam; grosmeisteriui* (karaliui) atstovauju; sekti *tavim; pusė; kur, kuri (trečiojo vaizdo menė)...*

e). Ar verta bus kunigaikščiui būti man *dėkingu* (101)? Kareiviui nedera būti *žiauriu* (218). Ir aš *tokiu* jį manau (174). Jis tave (mergaitę) *drąsia* išauklėjo (42). *Tokiu* dievas jį sutvėrė (158). Ten tu ją rasi, *kokia* nori surasti, *skaisčia, tyra* (206). Dievas išlaikys ją *tokia* amžinai (208). — Taip miršta ne tie,

kurie *savimi* aukoja (200). Ar nepasiaukojo ji savo *laimę* (19)? Vienas gerai valdo *kalaviju*, kitas *protingu patarimu*, o trečias *balsu* ir *žodžiu* (24). Tau lėmė likimas valdyti *tautomis* ir *žmonėmis* (151). Nemanyk, kad gerai valdo *tavim* (208). Dievas žmonėms leido vartoti *kalaviju, kirviu* ir *kiekvienu ginklu* (11). Tu vis dar tiki *senais dievais* (91). — Sveikinu tave *pasisekusia medžiokle* (52). Aš noriu, kad ir tu tiek būtai narsi *siela* (22). (Tu) nenori amžinai degti pragaro ugnyje, netikėliams ir heretikams *dievo apvaizda* pagamintoje (65). Tu *nenusimeni siela* (79). Ten ilsisi *siela* nuvargę (206). Kam duota gyvybė *siela* nuvargusiems (206)? Nuvargau *kūnu* ir *siela* (218). Bet ne *meile* vedei mane (171). (Vokietis) daugiau *lape atrodo, nekaip narsumi vyrų* (131).

=būti man *dėkingam;* būti *žiauriam; tokį* jį; *drąsią* išauklėjo; *Tokį...; kokią* nori surasti, *skaisčią, tyrią;* išlaikys *tokią;* — *save* aukoja; savo *laimės (laimę);* Vienas *gerai moka kalaviju naudotis* (badytis, svaidytis...), kitas *moka kitus pamokyti (duoti gerų kitiems patarimų), kitas savo balsu* ir *žodžiu esti kitiems naudingas...; valdyti (rikiuoti) tautas* ir *žmones (viešpatauti tautoms* ir *žmonėms);* gerai *tave valdo,* pamoko; *vartoti kalaviją, kirvį* ir *kiekvieną ginklą (mokamai naudotis,* prireikus, *kalaviju, kirviu* ir *kiekvienu ginklu);* tiki *senus (senuosius) dievus**; — sveikinu tave *sėkmingai medžiojus (sveikas* sėkmingai *medžiojęs);* nars*ios sielos; apvaizdos* pagamintoje (patiektoje, leistoje); *nesisieloji, nenusimeni (nenusimeni sielos?); sielą* nuvargę; *sielą* nuvargusiems; nuvargau *kūną* ir *sielą;* ne *iš meilės (*ne *mylėdamas)* vedei*; panašesnis* į *lapę,* nekaip į *narsų vyrą...*

f). Kas *tame* kaltas, aš nenusimanau (82). Ji nekalta *tame,* ką tu buvai padaręs (209). (Mes) nesame kalti lengvabūdžio jaunuolio *pasielgime* (130). — (Aš) *mirtin* išeisiu (188). Lenkai *(Vienan žodin)* — amen (55). Tavo vardo *garbėn* nukausiu tiek bažnyčios priešų (192). Mes statom *naktin* pieną dubenyse, kad mirusios vėlės turėtų ko valgyti ir gerti (183).

=*tuo* (del to); *tuo* (del to); *del* jaunuolio *pasielgimo,* jaunuolio *pasielgimu (kad jaunuolis* taip *pasielgė,* elgiasi); išeisiu *mirti, mirtų (galo gauti,* g. *gautų); (Vienu žodžiu,* vienu balsu); *garbei; nakčiai...*

---

* Reikia čia du linksniu skirti: a) Tikiu *dievą tėvą, tikiu dievą (dievus), ką* tikiu ir b) *juo* ir aš tikiu, tikėk *manim, melagiais* netikėk. *R. J.*

IV. Šitoje dramoje ir *prielinksniai* vartojami ne visada taip, kaip reikalauja įprastiniai mūsų žmonių ir rašomosios kalbos dėsniai. To pavyzdžiui cituoju:

Tas *pas dievą prašo* taikos, kuris bijo (61). Taikos *pas dievą prašo* kunigai (61). Matai, *pas mane yra* svečių (47). Kad tu būtai mačiusi, kokis *pas mus atvyko* riterius (68). Tik *atleisk* mane *pas* mano *sužadėtinį* (80). *Atėjau* aš *pas tave* (171). Aš *atėjau pas tave* su geru žodžiu (172). Ar jis nematė, ką leido *per* vartus (197)? Jis *per* šitą plyšį išlindo (198). Ir šoko *per* duris (44). Duonutė įeina *per* kitas duris (183). *Po kuriam laikui* įeina Daugaila (217). Kreipdamasis *prie* jų (53), Skirgaila sako. Prieidamas arčiau *prie* jos (70), Skarbekas sako. Eidamas *prie* jos (75), sako. Atsikėlęs prieina *prie* jos (76). Kreipdamasis *prie* palydų (126), Skirgaila sako. Skarbekas kreipiasi *prie* kunigaikštienės (162). Mes meldžiam dievą neprileisti *prie* krikščioniško kraujo *praliejimo* (60). Aš nesu pasiruošusi *prie* tokios paslapties *atlikimo* (163). Karas prasidėjo ir baigsis, o *tu ne prie ko* (173). Aš kiekvieną darbą privedu *prie galo* (218). Pamanyk, ar tas atsitiko *su* tavimi (208). Daryk, kas reikia, *sulig* tavo *tikyba* (133). Liepia elgtis *sulig* mano *patarimų* (41). Dievas tau *už gerą* tai paskaitys (166). Nelaikyk man *už gėdą* (191), kad prašau mane gelbėti. Šalia lovos pas sieną klaupykla, *virš** kurios kryžius (179).

= *Tas dievą prašo;* Taikos *dievo prašo* kunigai; *aš turiu svečių* (man yra svečių); į *mus* atvyko; leisk (išleisk) mane į mano *sužadėtinį;* atėjau į *tave; pro* vartus; *pro šitą plyšį* išlindo; šoko *pro duris;* įeina *pro kitas duris; po kurio (po kiek) laiko;* Kreipdamasis į *juos;* arčiau į *ją* (arčiau jos); eidamas į *ją;* prieina į *ją;* kreipdamasis į *palydus (į palydovus);* kreipiasi į kunigaikštienę**, prašom (meldžiam) dievą *neleisti* krikščioniško kraujo pralieti; nesu pasitaisiusi išpažinties eiti (?); o tu *nekišk čia nosies, tau čia nėra darbo, tau nėr čia ko kištis, čia ne tavo dalykas...;*

---

* Šitas prielinksnis mūsų rašytojams tėra žinomas: gramatikos apie jį nieko nesako.[59] — *R. J.*

** Autoriaus kalboje (joje plačiai vartojamos lytys *girion, giriosna, miestan, miestuosna, šalysna...*) prielinksnis *į* (=in, int, un) yra ypačiai plačiai vartojamas: ten sakoma — *einu miestan kunigop* (toliau rytuose) arba *einu miestan į* (in...) *kunigą* (Merkinėje ir kitur). Prielinksnius *pas, prie...* autorius vartoja šitoje dramoje, rodosi, ne taip, kaip turėtų būti jo krašto tarmėje. Taisydamas jį čia ir pats kiek tolau nuo rašomosios tarmės. *R. J.*

Darbą *pradėjęs padirbu ligi galo visą;* atsitiko (yra atsitikę) *tau;* pagal savo *tikybą; elgtis* mano *patarimais,* iš m. p-*mų (kaip aš patariu);* geru *darbu* tai *palaikys; man gėda (man per gėdą); ant kurios (viršuj kurios), kurios viršuje...*

V. Šitame rašte yra ir kitų taisytinų *kalbos* ir *gramatikos* dalykų. Jų pavyzdžiai:

a). *Žmogui nesuprasti* dievo paslapčių (10)! Aš manau, kad *jam* nieku būdu *neišvengti* pragaro ugnies (60). Aš tos garbės imuosi, *kad turėti* progos drauge su malda pasiųsti atsidu*simą* už sielą (59).

=*Žmogus negali suprasti, nesupras...;* kad *jis neišvengs, negali išvengti;* tą garbę prisiimu tam, kad *turėčiau* progos (priimdamas tą garbę, tikiuosi gausiąs progos) *atdūsį nusiųsti, atodūsiui nusiųsti...?*

b). Juos suguldė vienoje vietoje, greta, *pirm negu palaidoti* (179). Tik *pirm, negu mirtin išeisiu,* leisk man paliesti tavo *kojų* (188). Leisk man tai atlikti *pirm, negu* šią taurę *išgersi* (56). Atstok nuo manęs, kad aš kiek nusiramintau, *pirm negu nueisiu nebegrįžtant* tamsybės šalin (209).

=prieš *palaidodami*, prieš palaidojant; prieš išeinant mirti (galo gauti),* leisk man tavo *kojas* paliesti; *prieš išgerdamas* šią taurę; *prieš nueidamas nebegrįžtinai...*

c). Ji nusižudė, kad tik *nepatekus* priešų rankosna (82). Ko atėjai čion? Ar kad *suteršus* mano paskutinę valandą (140)? Mes čia tam ir esame, kad jį *sutikus* (89).

=kad tik *nepatektų;* Ar mano paskutinės valandos *suteršti?...; jo sutikti* tesame atvykę, čia *tam* (to) *tesame, kad jį sutiktumėm...*

d). Bet jeigu negalite atlikti, kas reikia, *teatliks* popas Jonas (57). Panele, saugok jį, apgink jį, arba *tenumirsiu* jau ir aš (190)!

=*teatliekie (teatlieka); tegu (lai) numirštu, tesie* jau *ir man galas...*

e). *Tesie prakeiktas tu ir piktas* tavo *dievas* (141)! Vykstu protėvių šalin, *atmintį apie kuriuos* išginėte iš šito krašto (141). Paslaptis, su *pagalba kurios* laikome savo rankoje valdovus, visuomet naudinga (101). Nelaiminga toji šalis, toji *tauta ir jos valdovai, kuriuos* jis patrauks *atsakomybėn* už įžeidimą (127).

---

* Taip sakoma, jei „suguldė" ir „turėjo laidoti" tie *patys žmonės.*

R. J.

=*Būkita prakeiktu abudu* (abu judu), tu ir piktasai tavo dievas (būk prakeiktas pats su savo dievu). Vykstu savo *protėvių šalin — tų protėvių, kurių atminimą* išginėl iš šito krašto; *su kurios pagalba;* toji tauta, *nelaimingi ir tie jos valdovai,* kuriuos *nagan* jis ima...

Šitos dramos *kalba,* deja, yr visai nevykusi, netinkanti rimtam *literatūros* dalykui. V. Krėvė šitoje dramoje labai nutolsta nuo savosios kalbos dėsnių. Savo veikalų kalboje autoriui patariu laikytis tų taisyklių, kurias turi jam, mūsų rašytojui, duoti mūsų tautosaka ir įprastinės mūsų gramatikos taisyklės.

Šitame veikale, kažin kodel, išeina aikštėn ypačiai didelis autoriaus įpratimas reikšti savo mintis *rusų* literatūros posakiais, vietomis ir *lenkiškais* sakymais. Tuo savo įpratimu autorius šiuo tarpu užkrečia ir visus „Skirgailos" *veikėjus,* tiek lietuvius, tiek Lenkų atstovus, tiek vokiečių kryžiuočius, išeinančius mums aikštėn šioje dramoje su savo *kalbomis.*

V. Krėvė, kiek žinau, buvo ilgą laiką nutolęs nuo savo žmonių kalbos; jis ilgokai gyveno ar turėjo gyventi ir dirbti Rusijoje, ten gavo ir progos gerokai primirkti tų svetimybių, kurių pilnokos beveik visų šios dramos veikėjų kalbos. Toli nuo Lietuvos gyvendamas, per maža, gali būt, kreipdavo autorius dėmesio ir į savo gimtosios kalbos taisykles, į jos skirtumus.

Autorius, reikia tikėtis, iš šitos savo bėdos, neilgai laukęs, išbris: kalbos dalykas rašytojo darbui yra gana artimas ir brangus.

Autoriui patariu, šiaip ar taip, budėti ir tikrai rūpintis savo raštų kalba: be kalbos nėra literatūros, literatūrą žmonių įprastinė taisyklingoji kalba tesudaro, literatas visur, rodosi, pasaulyje turi mokėti tą kalbą, kuria jis savo krašto visuomenei rašo...

Šitais savo tvirtinimais vienam kitam rašytojui, gali būti, pasirodysiu tiktai vienašalis kalbininkas. Šiaip ar taip, šituo reikalu labai norėčiau ir jų, rašytojų, nuomonę išgirsti.

Savo taisymuose (=) beveik niekur nesiteisinu, beveik niekuo neaiškinu skaitytojui taisomųjų klaidų: šitame straipsnyje, ir be to padidėjusiame, sunku buvo ir vietos rasti visokiems kalbos aiškinimams. Jei autorius ar kas kitas tikrai nesutiktų su kuriais mano šios vietos taisymais ir norėtų viešai del jų pasispyriuoti su manim, galėčiau del tų taisymų ir teisintis arba, jei reikės, nuo jų ir atsisakyti arba kur-ne-kur nusileisti ir, gal būt, su savo „priešininku" sutikti. *Rygiškių Jonas.*

II.

Šitam mano straipsniui maisto duoda du d-ro Pr. Augustaičio raštu: 1) *Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim* (Kraków 1911, p. 1-89) ir 2) *Lietuvybės elementai lenkų romantizme*. Leidinys lietuvių kalba (Vilnius, 1921, p. 1-56).

Kalbėdamas apie šitą *literatūros dalyką*, jo *kalbos dalyką* turėsiu daugiausia galvoje.

Lenkiškąjį savo rašinį (1) autorius paskiria Stan. Dobrzyckiui, savo lenkų literatūros profesoriui (Friburgo universitete): į šio darbo tėmą tas profesorius atkreipęs savo mokinio (šio rašinio autoriaus) dėmesį ir davęs jam, rašant šitą rašinį, daug naudingų patarimų. Iš rašinio kalbos matyti, jog ir mokykloje autoriaus kiek mokytasi lenkų kalbos: kalbamasis rašinys kad ir ne visai sklandus kalbos atžvilgiu, bet parašytas, rodos, pakenčiamai, be didelių kalbos klaidų. Šituo raštu savo straipsnyje naudojuosi tiktai palyginimams — vietomis lyginau jį savo reikalui su *„Leidiniu lietuvių kalba"*.

Lietuviškajame leidime (1921 m.), jo prakalboje, pasakyta, kad autorius šitą savo *disertaciją* ir 1911 m. norėjęs išspausdinti lietuvių kalba išreikštą, bet Friburgo filosofijos fakultetas su tuo jo noru nesutikęs — nepanoręs turėti reikalo savo sprendime su lietuviškuoju raštu, ir todel autorius šitą savo mokslo darbą (disertaciją) turėjęs lenkiškai parašyti, taip ją ir išspausdinęs (1911 m.). Kodel tas darbas spausdintas ne vokiškai, ne prancūziškai — iš tos prakalbos nematyti.

Lietuviškasis šito rašinio leidimas yra daugiausia laisvas lenkiškojo rašinio vertimas į mūsų kalbą; gal būt, ir visai atžagariai buvo. Jo *kalba* daugeliu atžvilgių yra labai nepaprasta. Tas autoriaus kalbos nepaprastybes čia stengsiuos parodyti keliomis kalbos ištraukomis ir šiaip pažymėjimais. Autoriui ką prikišdamas, imsiu nagan jo rašinio žodyną (I), gramatiką ir kitus kalbos galus. Mano pabraukiamuosius kalbos dalykus imu, žinoma, ne iš eilės, juos savaip suskirstau.

I. D-ro Pr. Augustaičio lietuviškai rašoma:

a). *Apskričio* valdybos raštininkas (p. 23). Iš dailės tobulumo laipsnio pažįsta*mė* tautos *apšvietą* (17). (To) pažanga *priparodo* tiktai *apšvietos* laipsnį (17). (To) *prirodymų* mes turime rašinyje (31). Pergalėtojas šaukiasi *arų* (21). Antras raštas kalba apie *baltgudžius* (19). *Baltgudžių* (52) kalba... Narbutas kreipia

domės į gyventojų etnografinius dalykus (40). Istorijos mokslų *pražydėjimas* ypatingai atkreipia *domėsio* XVIII šim. pabaigoje (8). (Draugija prašo), kad jisai atkreiptų *domėsio* į tą veikalą (32). Ir kaip gi aš tai *įvykdinsiu* (22)?

=*Apskrities;* patiriame apie tautos *apšvietimą (išmokslinimą, švietimo dalyką), apšvaitą (?); išrodo (parodo)* tiktai *apšvietimo (išmokslinimo)* laipsnį; *išrodymų, įrodymų; erelių;* apie *gudus; gudų* kalba[60]; atkreipia savo ir kitų *dėmesį (akį);* mokslų *pražydimas* (subrendimas, išaugimas) ypatingą atkreipia į save *dėmesį;* kad atkreiptų *dėmesį (akį)* į tą reikalą, kad *imtų* tuo reikalu *dėmėtis (domėtis); įvykdysiu (įvykinsiu)...*

b). Lenkų istoriografija *plėtojasi kiekybėje* ir *tobulinasi kokybėje* (8, 9). *Begalo mylinti* dainuoti tauta, dainuoja *prie* kiekvienos aplinkybės (21). *Antgalo* patsai *kur*inio *užvardinimas paeina* iš *baltgudžių* kalbos (52). (Jis garsus buvo literatūroje) savo *poetingais kur*iniais (48). *Fantastingos* apeigos (daug ką jam) kalbėjo (53). Herderis visai *nepriklausomai nuo* Lessingo kreipėsi į liaudies poeziją (27). Čackio *užsiiminėjimo* etnografija *prirodymų* mes turime jojo rašinyje (31). *Kaip kurių* šaltinių trūkstant, *prisieina* vientik pasitenkinti pačio rašto išleidimu lietuvių kalba (3).

=*auga (didėja, eina didyn)* ir *gerėja (tobūlėja, tobulėja, eina geryn...);* Lietuva, būdama *be galo dainuojamas (mėgstąs* dainuoti) kraštas, dainuoja kiekvienoj aplinkybėj (lietuvių tauta be galo *mėgsta* dainuoti: lietuviai dainuoja labai dažnai, beveik *kiekvienoj aplinkybėj...*); *pagaliau* patsai *kū*rinio *vardas yra kilęs (pradžią gavęs, eina)* iš *gudų* kalbos; *poetiškais (poetiškaisiais) kū*riniais; *Fantastiškos (...kosios); nepareinamai* nuo Lessingo *(be* L—*go įtakos); Kad* Čackio *dirbta* etnografi*jai,* kad jo *verstasi* ir etnografi*ja* (k. jo *tirta* ir etnografi*ja,* etnografijos *dalykai),* to *įrodymų,* to *išrodymų* mes turime...; trūkstant *tūlų (kai kurių)* šaltinių, noroms nenoroms *pareina (reikia)* tenkintis lietuviškuoju paties rašto išleidimu...

c). *Tame laike* lietuviai buvo *skaitomi kaipo slavių* šaka (19). Juos (lietuvius) *skaito* labai slaviams artimais (19). *Bogušas* patsai save *skaitė* (21) lenku. Lelevelis platino savo *skaitlingų* mokinių tarpe... (9). *Skaitlingi* straipsniai liudija (47). Tie raštai savo turiniu ir *skaitliumi* užima labai svarbią vietą (46). Lietuvių ištisos *dalys susilenkino* (21). Pasirodo... lenkų romanas pirmutiniuose *trejuose* XIX šimtmečio dešimtmečiuose (9).

=*Tuo laiku (tuo metu)* l. b. *laikomi* slavų (slavėnų) šaka; *laiko slavų giminiečiais,* labai artimais slavams žmonėmis. *Bohušas... laikė; gausingų...; Gausingi* straipsniai; *gausingumu* (daugumu); ištisi *plotai* (?) *sulenkėjo;* XIX amžiaus pradžioje, *pirmosiose trijose dešimtyse* (pirmosi*omis trimis* dešimt*imis)* metų, pasirodo...

d). Šio veikalėlio *užduotė* (5). Savo žodžius autorius remia raštų *užvardinimais* apie lietuvius tų laikų laikraščiuose (19). *Antgalo* patsai *kurinio užvardinimas paeina* iš *baltgudžių* kalbos (52). (Tos) mintys *veikė* į poetų ir apysakų rašytojų *vaizdenas* (47). Dainos *vaizdena* padėjimą (17). (Tos) apeigos labai *stipriai* kalbėjo į mano *vaizdeną* (53). Tų laikų žmonių *įsivaizdinimai* yra geresni (8). Romantizmas *išplėtojo* tą, kas prieš jį jau pradėjo *vystytis* ir *atsirasti* (8). Tų apysakų *veiksmas* yra Lenkija (9). Net tie, kurie lietuvių kalbą *žino, vienog gėdysi* ją vartoti viešai (22). Mickevičius, *turbūt,* lietuvių kalbos *nežinojo* (53). Brodzinski lietuvių kalbos *nežinojo* (43). Tas kyla iš kalbos *nežinojimo* (39). Jie girias esą lietuvių kalbos *žinovai* (39).

=uždavinys; Savo tvirtinimą autorius paremia kelių laikraštinių straipsnių *antraštėmis,* tokių straipsnių, kuriuose buvo šis lietuvių dalykas pažymimas (?)...; *Pagaliau kū*rinio *vardas yra kilęs* iš *gudų* kalbos; *veikė poetų... vaizduotę (vaizduotes); vaizduoja;* labai *garsiai* kalbėjo į mano *vaizduotę,* didžiai (žymiai) *ją veikė; įsivaizdavimai;* tiktai *sutvirtino* tą, kas jau prieš jį (pirmiau) *buvo pradėję* (rastis ir) *kiek rodytis literatūroje;* T. ap. *veiksmo (veikiamoji) vieta* yra Lenkija; Lietuvių kalbą ir tie *gėdisi* viešai vartoti (gėdis viešai lietuviškai šnekėti net tie), kurie paprastai ja kalbasi ir ją *moka; turbūt, nemokėjo;* kalbos *nemokėjo;* kalbos *nemokėjimo;* girias *moką* lietuvių kalbą kaip reikiant, esą liet. kalbos *mokėtojai (mokovai)*...

Šio rašinio *žodynas* visai vargingas. Apie literatūros dalyką autoriaus čia kalbama ne literatūriškai. Autorius savo mintis dėsto nei šiaip nei taip, kaip ir visai užsimiršęs turįs prieš save rimtą mokslo ir literatūros visuomenę.

II. Čia pažymiu toliau kelias autoriaus *sintaksės klaidas,* kelis jo šios rūšies kalbos nemokėjimus:

a). Leidinys *lietuvių kalba* (1). (Prierašų) nebuvo *lenkų kalba* leidinyje (3). Vokiečių literatūra... krypsnį *prie* lietuvybės elementų sustiprino ir padarė pastov*esniu* (29). *Kad parodyti,* kaip yra ritmingos eilės, jųjų skambėj*imą* ir kalbos mikl*umą*

paduoda (jų) keletą lietuvių kalba tekstų (39). Jisai *visgi* tvirtai buvo įsitikinęs senovės lietuvių turtingos literatūros *buvime* (40). Stengtasi *priparodyti* toje baladoje didelės Karpinskio *įtakos* (53). Apysakoje asmenys *perdaug išrodo* „civilizuoti" *negu ištikrųjų taip buvę* (55). Šie klausimai tų laikų poezijoje nėra taip *griežtai* su *taip vadinamu* krypsniu *prie* Lietuvos *surišti* (49). Mickevičius *arti stovėjo* lenkų literatūroje *krypsnio prie Lietuvos* (51).

=*Lietuviškasis (lietuvių kalbos)* leidinys; *lenkiškajame (lenkų kalbos)* leidinyje; *palinkimą* į lietuvybės elementus (*pamėgimą* operuoti lietuvybės elementais) sustiprino ir padarė pastovesnį. *Parodyti* (norėdamas parodyti), kaip y. r. lietuvių kalbos eilės, *kaip gražiai jos skamba ir kokia graži gali būti jų kalba,* autorius duoda kelis lietuvių *kalbos (lietuviškus)* tekstus. Jisai, *vis delto* (visgi) b. įs—nęs, *kad* senovėje lietuvių literatūros *būta* turtingos. Stengtasi įrodyti, kad *tai baladai* Karpinskio *didelės įtakos turėta.* Apysakoje... *atrodo (rodosi)* perdaug „civilizuoti" *(asmenys atrodo „civilizuotesni" nekaip* iš tikrųjų buvo); taip *glaudžiai susiję* su literatūros palinkimu į Lietuvos dalykus (su vadina*mąja* lietuviškąja literatūros linkme)... Mickevičius lenkų literatūroje buvo *glaudžiai* susijęs su ta literatūros linkme, kuriai Lietuvos dalykai labai rūpėjo (kuri Lietuvos ir lietuvių dalykus savais, artimais savo širdžiai laikė)...

b). Jų (tų salų) negalima atrasti *ant žemėlapio* (8). Antroje dainoje kalbama apie Kauno medų, trečioje, *anot Neliubavičiaus,* teismų metai buvo skaitomi pagal naktis (31). Negalima *nesistebėti* iš Mochnackio. Pas Mickevičių pastebime *nenoro prie* senesnio šablon*inio elgimosi* su istorinėmis tėmomis (9). Walter Scott yra padaręs didelį žingsnį pirmyn, *sulyginus jį su iki tų laikų* romanu (8).

=*žemėlapyje;* trečioje, *pasak* Neliubavičiaus *(sako Neliubavičius),* t. m. *buvę* skaitomi... Sunku būti nesistebėjus (iškęsti nesistebėjus...) *Mochnackiu.* Mickevičiaus, matyti, *nenorėta (M-aus nenorėta), neturėta noro šabloniškai,* — kaip kad seniau buvo daroma, — *elgtis* su istor. tėmomis (iš Mickevičiaus raštų matyti, kad jo neturėta noro...); žingsnį pirmyn *to meto romane* (?)...

c). Juos čion *išdės*tant pasitenkinome tiktai labai bendrais bruožais (18). Viską krūvon *suėmus* turime įsitikinti (25). *Suglaudus* visas mūsų išvadas matome, *kad* į lenkų rašytojų *užsiėmimą* Lietuva veikė įvairios priežastys (29). *Norėdami* prieiti

tame klausime *prie* kokios nors išvados, reikia dirstelėti į tų laikų lietuvių literatūrą (22). *Norėdami* apie jąją išgirsti, reikia kreiptis į *Bogušo* (41). Mickevičius sako, kad jis *negali* kęsti poezijoje karalių (7).

=*išdėstydami...; suėmę... Suglaudę* visas mūsų išvadas, matome, kad lenkų rašytojus įvairios priežastys *spyrusios tirti* Lietuvą, apie ją rašyti, jos dalykus aikštėn kelti lenkams... *Norint* prieiti kokią nors išvadą... *Norint* apie ją išgirsti... Mickevičius *sakosi negalįs*...

III. Rašinyje yra vietų, kur tiesiog sunku pasakyti, kas ten klaidinga, kas neklaidinga: aišku tik viena — rašinio mintys išdėstytos jose sunkiai, labai netaisyklingai, neliteratiškai. Vietomis klaidingieji teksto dalykai sunku ir suprasti; yra ir tokių vietų rašinyje, kur sunku pasakyti, ar čia sintaksės ar tik korektūros klaidą turime. Čia žemiau duodami keli ir tos rūšies kalbos pavyzdžiai:

a). Tų aplinkybių geresniam supratimui ir išaiškinimui, kuriose lietuvybės elementai galėjo įgyti tokios vertės, kaipo artistinė medžiaga, dirstelkime šiek tiek į lenkų ir vakarų *Eir*opos romantizmą (7). Pirmiau negu pradėsime užsiiminėti mūsų klausimu, dirstelkime (7)...

=Norėdami geriau suprasti ir išsiaiškinti tas aplinkybes, kuriose liet. elem. galėjo įgyti kokios vertės lenkų literatūrai, dirstelkime... Dar nepradėję (prieš pradėdami) žymėti ir tirti parūpusį mums lietuvybės dalyką, dirstelkime...

b). Tai yra... *stipriausia* priežastis, *kuri* pakreipė prie Lietuvos, *kurį tą krypsnį ankstybesniame lenkų romantizme* pastebime, *kuris* apsireiškia ir tolimesnėse jojo *pasekmėse* (21).

=Tai... didžiausia (svarbiausia) priežastis, pakreipusi (nukreipusi) Lenkų rašytojus į Lietuvos dalykus. Tą lenkų rašytojų palinkimą (nukrypimą) į Lietuvos dalykus pastebime labai anksti, dar tada, kada lenkų romantikai savo galvas bekišą buvo iš miego patalų. Lietuvos dalykas lenkų raštuose ir vėliau šiaip ar taip išeina aikštėn (?!)...

c). Prasidedąs Lietuvos tautinis atgimimas, be abejonės, turėjo paveikti ir į tą lenkų literatūros krypsnį prie Lietuvos, apie kurį čion kalbame (25).

=Pr. tautiškasis Liet. atgijimas turėjo paveikti ir tą lenkų literatūros palinkimą į Lietuvą (ir tą lenkų literatūros susidomėjimą Lietuva), apie kurį čia kalbame...

d). Krasinskis, sekdamas Mickevičių, parašė legendą „Gastold“, *kurios* turinys paimtas *Žemaitijoje, kurioj karžygis* šaukiasi perkūno ir t. t. (54). Bogušo veikalu prasideda taip pat lenkų kalba raštuose, lietuvių kalba, kaip liaudies taip ir knygine literatūra smulkmeniškas užsiėmimas (40). Atskirų lietuvių, gudų, lenkų dainų randame į *prieš* 1830 metus labai dažnai tų laikų laikraščiuose (18).=?!

IV. Tūlas gali man prikišti, kad aš čia savo priekaištuose išrenkąs tiktai netyčia pasitaikančius autoriaus rašte netaisyklingumus ir jais vienais teoperuojąs savo pikčiurniškoje kalbos recenzijoje. Kiek pasiteisindamas ir del šito priekaišto, duodu čia savo ištraukose dviejų šio rašinio skilčių kopiją. Tiedvi skilti imu iš pat rašinio pradžios ir iš pat galo. Jų čia netaisau, į jas savo nosies visai nekišu. Skaitytojas, kuris, tikiuosi, bešalis bus žmogus, pats jas (1', 2) saviškai įvertins ir tuo bent kiek išsilygins pikčiurnos recenzento samprotavimus:

1. *Pirmiau negu pradėsime užsiiminėti mūsų klausimu, tų aplinkybių geresniam supratimui ir išaiškinimui, kuriose lietuvybės elementai galėjo įgyti tokios vertės, kaipo artistinė medžiaga, dirstelkime šiek tiek į lenkų ir vakarų Eiropos romantizmą* (7).

2. *Vienog pasilieka neužginčijamas faktas, kad lietuvybės elementai XIX šimtmečio pradžioje padarė labai žymios įtakos į lenkų literatūrą, per tai visai buvo rimtas pamatas išskirti juos iš kitų lenkų literatūroj veiksnių ir gvildenti juos atskirai, kaipo atskirą literatūroje krypsnį* (55).

Abi tiedvi šio teksto skilti (dvi sintaksės pilnati), pačią rašinio pradžią ir patį jo galą, pavedu išnagrinėti kalbos atžvilgiu pačiam skaitytojui, turėjusiam mokykloje reikalo su kalbos ir literatūros dalyku.

V. Be minėtųjų rašinio negerumų (I—III), čia turiu dar du pažymėti: a) rašinio skirtukai autoriaus sužymimi dažnai labai netaisyklingai, korektūros klaidų visur rašinyje pilna, jų maža dalelė rašinio gale tėr atitaisyta ir b) svetimosios pavardės rašinyje išreikštos be kokios sistemos, be tvarkos, labai nevienodai.

Rašinio gale atitaisytos tiktai *devynios* teksto klaidos, bet jų visame rašinyje yra bent dešimt sykių tiek. Kelias tos rūšies klaidas čia ir skyrium pažymiu, pavyzdžiui: vienog (5), *kuriniuose* (5), į pasto*ves* formas (5), nus*tūm*damas (7), *tamtikrais* (7)... sau*jalė* (20), *tve*rė (20), neiš*siam*iamų (21), prie*žaščių*

(21), *griešt*esnėje (18), ties *sieną* (18), pažįsta*mė* (17), gail*ėš*-čio (22), *ges*ta (22), *ku*ryboje (23), kurinįs (23), *iž*sižadėję (23), *vada*vaudomasis (25), past*u*mėję (25), išsivyst*i*mas (27), turime *ir gi* (37), nega*lėją* (41), *te*sinys (46), be ab*ė*jo (47)...

Tikriniai kitų vardai rašinyje iškyla aikštėn skaitytojui nei šiaip nei taip: Kollontajus (15), Kollontaj'us (15), Bogušas (15, 22...); Zorjan-Dolenga Chodakovski (15), Krašiauskio epopeją (55), Černockis (15), Stašicas (15), Brodzinski-gi sako (16), ir Brodzinskis (16), apsiniaukusioje Škocijoje (16), Lach'as (16), Lach Širma (16), Kristino Lach Širmos laiškas (16), Jogėlų karta (22), anot Neliubavičiaus (31), Niemcevičiaus medžiaga (31), Neliubavičius (31), Ostermeger'o gramatika (32), Schlegel'is (14), Homer'as (17), Šekspyras (17), Makpterson (17), Herderis (17)...

Žmogui, rašančiam disertaciją, reikia ir čia, tikrinių vardų rašyme, kiek nuoseklesniam būti: rašyba, kalba ir kiti tos rūšies dalykai disertantui juk perkaklį atstoja ar gali atstoti padoriame žmonių susirinkime.

Iš to, kas mano anksčiau pasakyta, samprotauju, kad Friburgo filosofijos fakultetas gerai pasielgė neleidęs šitos disertacijos išspausdinti lietuviškai: jos autorius pačia tos disertacijos kalba būtų galėjęs susikompromituoti 1911 metais. Autoriaus doktoratui (ne protui, ne galvai) iš šios disertacijos nelietuviškumo (ji buvo spausdinta pradžioje lenkiškai) galėjo būti tiktai naudos. Jei ši disertacija tuoj pradžioje (1911 m.) būtų buvusi spausdinta lietuviškai, disertantas ir lietuvių tarpe būtų kiek nukentėjęs: lietuviai, matydami savo tautietį, mokslo žmogų, taip negarbingai kalbant lietuviškai apie rimtą mokslo dalyką nelietuvių tarpe (kultūringame krašte), būtų ir patys autorių pabarę už tokį nešlovingą pasielgimą...

Dar mažmožis. Jei mūsų švietimo ministeriui ateitų kada į galvą imti ir paskirti šio straipsnio recenzentą gimnazijos direktorium ir jei šios *lietuviškosios* disertacijos autorius panorėtų toje gimnazijoje literatūros mokytojo vietą gauti, tad nieko jis ten iš to pikčiurnos direktoriaus nelaimėtų. Pati ši disertacija su visa savo kalba jam toje gimnazijoje kelią užkirstų. Tas direktorius tik nustebtų, kaip gali išdrįst ieškoti literatūros mokytojo vietos žmogus, nemokąs paprasčiausių savos kalbos taisyklių ir nesugebąs literatūriškai kalbėti rašyti apie literatūros dalykus. Lenkų arba latvių gimnazijoj iš literatūros mokytojo,

man rodos, tikrai reikalautų, kad jis ir savos literatūros kalbą kaip reikiant mokėtų. Mūsų mokiniams šito rašinio kalba pavyzdžiu negali eiti: jie turi daug geriau savo rašinius rašyti.

J. Jablonskis.

[„Svietimo darbas", 1925, Nr. 11, 1208—1224 psl.]

1926

KALBA IR LITERATŪRA.

Svetur iš literatūros kūrinių žmonės geriausiai išmoksta kalbos. Ir mes rusiškai ar kaip kitaip esam išmokę ne tiek iš gramatikų, kiek iš įžymių literatūros raštų, gera taisyklinga kalba parašytų.

Šiaip ar taip, literatūros dalykai skaitytoją ir *kalbos* moko. Mano rusų kalbos mokytojas gimnazijoj, kai pastebėdavo kurį mokinį negerai ir negera kalba rašinius rašant, tuoj patardavo pastebėtajam mokiniui literatūros raštus skaityti. Ir skaitėm, ir mokėmės...

Kad mūsų literatūros kūriniai moko visi mus ir kalbos — to, deja, negalim sakyti: mūsų rašytojai daug kas, prieš rašydami savaip, kalbos yra mokęsi tiktai iš svetimų raštų, parašytų nelietuviškai. Iš svetimųjų mokyklų jie yra gavę daug svetimų kalbos taisyklių, kuriomis jie dabar, ir lietuviškai ką rašydami mūsų žmonėms, dažnai ir Lietuvoje naudojasi. Šituo atžvilgiu jie yra ir kiek svetimi mums: jų raštuose yra nemaža ir tokių kalbos dalykų, kurie visai nesutinka su mūsų krašto žmonių ir su mūsų tautosakos kalba.

Šito dalyko mūsų rašytojai, deja, daug kas patys nesupranta — jie nesijaučia esą šituo atžvilgiu kiek nuodėmingi ir nesirūpina mokytis dabar tų savos kalbos taisyklių, kuriomis jie turi savo kūrinius kurti.

Prieš save turiu „Barą", literatūros ir meno žurnalą (1925 m., IX—X). Čia to *literatūros* dalyko *kalbą* kiek paieškosiu — pažiūrėsiu, kiek ji yra visa kilusi iš mūsų žmonių, iš mūsų tautosakos taisyklių, kiek ji sutinka su tais kalbos dėsniais, kuriais rašytojai, rodosi, naudotis turėtų ir savo literatūros reikalui.

I. Mūsų raštuose lengviausias dalykas yra, rodosi, *rašyba:* ją daug kas mėgina ir šiaip ir taip savaip rikiuoti, neilgai sau sukę del jos galvą. Patiko rašybos darbas ir „Barui". Jo be kokių paaiškinimų imta tarti ir rašyti taip: *in* saulę, *in* šieną, *in* mišką, *in* ežerą, *in*staiga, *in*vairus, *in*vykis, *in*nagis, *in*rankis, *in*spūdis, *in*sakymas, *in*statymas, *in*arti, *in*vežti, *in*nešė, *in*mano, *in*niršo, *in*pylė, *in*irtimas (125), *in*nirtusiai (61)... Jo rašoma ir *uogauna, studentauna, viešpatauna, viešpataunаme* (ir *meluona, rikiuona?*). Mūsų (kalbos ir mokyklų vadovėliuose) paprastai tariama rašoma: *į* saulę, *į* šieną, *į* mišką, *į* ežerą, *į*staiga, *į*vairus, *į*vykis, *į*nagis, *į*rankis, *į*spūdis, *į*sakymas, *į*statymas, *į*arti, *į*vežti, *į*nešė, *į*mano, *į*niršo, *į*pylė, *į*nirtimas, *į*nirtusiai... uogau*ja*, studentau*ja*, viešpatau*ja*, viešpataujame, meluo*ja*, rikiuo*ja*...

„Bariškai" rašo mūsų literatai tiktai „Bare"; jei „Baro" rašytojai ima kur kitur rašyti (laikraščiuose ar šiaip leidiniuose), tad jie (S. Čiurlionienė, Vaižgantas, V. Krėvė...), bent daugumas, vadovėlinės laikosi rašybos.

„Baro" rašyboje ir kitų yra savotiškumų. Jo autoriai, ar tik redakcija, taria rašo, kiek esu pastebėjęs, ir šiaip: *sąvaitė* (30), *išgastis* (32), *gręsianti* (145), *užgesta* (59), *toliai* ji nebus (128), *Genrietta* (140), *bugalterija* (18), *g*erojingas, *gar*monizuoti (152), agranomas (142, 143)... „Baro" rašoma ir *heroiškas* (27), *hypnotizuoja* (27). Čia gali būti kiek kalta ir žurnalo korektūra arba neapsižiūrėjusi redakcija. Redakcija, šiaip ar taip, jei kiek reformuoja mūsų rašybą, turėjo ir pasiaiškinti: negi gali, kaip dabar yra, vienas žmogus rašyti „Bare" vienaip, o kur kitur kitaip. „Baras" geriau padarytų visai nesikišdamas į mūsų rašybos dalyką: rašytojams (literatams) labiau pritiktų pačiu savo kūrinių dalyku rūpintis, ne jų rašybos menkniekiu. *Bendrąjį* rašybos dalyką rašytojai galėtų palikti „rašybininkams", mokytojams ir šiaip visokiems, anot vieno rašytojo betariant, *„utinėtojams"*; „Baro" redakcijai reikėtų čia įprastinių *rašybos* (kalbos) vadovėlių laikytis. Naujai kvaršinti sau šituo reikalu galva jiems lyg nepritiktų.

II. Kalbos taisyklės, jos gerumai ir negerumai, išeina aikštėn daugiausia kalbos žodyne ir šiaip sudėtyje. Čia pradedu nuo *žodyno.* „Bare" rašoma:

a). Su juo *angštai* susijusi yra instaigos istorija (109). Teatro pradai yra *ankštai* sujungti su tragedija (137). Tik *ankštūs ryšiai* su masėmis laiduoja dvasios nemirtingumą (132). Man *asmeniškai* jau ramu ir šviesu (117). Vieną kartą man buvo duo-

ta laimės *asmeniškai* susipažinti su dvasiomis (33). *Atydžiai* klausau svečio apysakos (34). Jis klausėsi *atydžiai* (50). *Atydžiai* abu in dangų žiūri (51). Visuomenė Čiurlionies *atminties* visai nepagerbė (152). O palaidojęs *atsigrįžau* in rytus (120). Ministerija meno reikalus *beapeliaciniai* sprendžia (150)... ir kitos rūšies *dirbtini* „misticizmai" (33). Žmonės jų *esimą* menkai tepastebėjo (50). Scenos menas neturi tos *galimybės* (135). Tame teatro sąryšy su gyvenimu slepiasi ir visiškai *išimtina* teatro intaka žmonijai (135).

=*glaudžiai*... *glaudžiai* susiję (sujungti, susijungę)... *glaudūs sąryšiai*... Man *pačiam* (mano asmenybei)... *pačiam* (savo asmenim)... *Atsidėjęs* (su atidžia, atidžiai)... *atsidėjęs* (atidžiai). *Atsidėjusių* (atsidėję, atidžiai) abu... *atminimo*... *atsigręžiau*... *be apeliacijos, beapeliaciškai* (neapeliuojamai, neapeliuotinai)... *dirbtiniai*... *buvimą*... to *galėjimo* neturi, *negali* būti taip atvaizduojamas... *slypi* (slepiasi) ir visiškai *išskirtinė* (išimtinė)...*.

b). Susidarius Petrapilio *Labdaringajai*** Draugijai, Žubrickas čia sekretoriauna (111). Čia vieta tiems, kurie *myli* labiau tvartą, negu Šventovę (115). Kas *myli* muziką, tas širdies balsą supranta (116). Jis *miriop* pasmerktas (118). „Vilkolakis" Kaune *nebeveiks* (153). Žmonės in teatro spektaklius stačiai laužės, *nežiūrint* reklamos *nesimo* (153). Jie išsipagirioję *priesaikauna,* kad jie tikri lietuviai (121). Literatūros leidinių reikalas *priklauso* nuo šitokių aplinkybių (148). Visa tai... tai *sanveiksmas* žmogaus su gamtos poezija (130). *Savažudžiai! Nusidėjėliai* (39)!.. Reikia patiems mažiau *skundotis* kitais (149). Stalius išėjo pro duris (47), *stalienė* paleido visą gerklę (48). Šeimynos in *stubas* susispietusios vakarieniauna (45), *stubose* vakarieniauna (45). Jų sostus perkūnais *suskaldink* (38)! (Numirėliai) nutarė *vienbalsiai* kūdikėlį nukryžiuoti (37). (Senelį duobkasį) laikiau *viršžmogiu* (23). Nicšės *viršžmogus* nežino užuojautos (131). Dabarties žmonės yra tik koptai, tik perėjimas prie *viršžmogaus* (131). To *viršžmogaus* idealas neaiškus (131). Tragedija turi baigtis

---

* Duodu čia tik vieną kitą pataisų pavyzdį. Griežtai čia ko nesprendžiu. Žodžiai *dirbtinis, -nė, išimtinis, -nė, išskirtinis, -nė,* šiaip ar taip, reikia griežtai skirti nuo dalyvių *dirbtinas, -na, išimtinas, -na, išskirtinas, -na;* prieveiksmių *begėdiniai, beprotiniai, beapeliaciniai*... lietuvių kalboje tikrai nėra. *R. J.*

** Taip, anuo laiku šitoji draugija taip tikrai dažnai vadindavosi. *R. J.*

katastrofa, nors kovotų su ja *viršžmogysta* (137). (Vyrai) insidėję ratuosna *lėtu žingsniu* nukeliavo (55).

=*Labdarių... mėgsta* (brangina)... *mėgsta* muziką... *mirti (nužudyti)*. „*Vilkolakio*" Kaune *nebebus*, „V-kis" Kaune *nebevaidins, savo darbo nebedirbs*... laužės, *kad* ir *nebuvo reklamos*... *prisiekia, siekle siekia* esą (, kad jie esą) t. l... *pareina*... — yra *susidraugavimas* (bendras darbas, draugės darbas...)... *Nusižudėliai (savižudos)*... *skųstis (skundinėtis)*... *stāliuvienė* (plg. *račius* ir. *račiuvienė, puodžius* ir *puodžiuvienė*...)... *į trobas (į pirkias)*... *trobose, pirkiose*... *suskaldyk*... *vienu balsu*... *antžmogiu (pranašyžmogiu)*... *antžmogis*... tik *antžmogio pereiga* (pérėjimas). To *antžmogio*... *antžmogysta* (antžmogis)... *žinginėle, pėstelėms* nukeliavo...

III. Žodyno klaidos „Bare" kartais glaudžiai susijusios su *etimologijos*[61] ir šiaip klaidomis. Tokiomis klaidomis laikau, pavyzdžiui, šias:

a). Šis vaidinimas būtų invykęs prieš *penkis metus* (141). Rolė kitaip suvaidinta, kaip prieš *kelius metus* (135). *Du metu* aš gulėjau lovoj (21). Per *tuos du metu* aš persapnavau 33 amžių visą istoriją (21). Po *dviejų metų* aš pabudau (21).

b). (Paneigia) jojo *meniniai* kūrybinius uždavinius (138). Nors Džeromo ir Moljerio veikalai *esminiai* panašūs *viens kitam*, bet grynai teatralinės (*komediniai* konstruktyvinės) veikalų ypatybės daro juos griežtai skirtingais (139).

c). Kas negali *gerojingai* gyventi, tas negali *gerojingai* mirti (117). Juk tos mano *gerojingos* mirties jau senai išsižioję žmonės laukia (117). Iš „pliuškių" daugelis moterų Moljerio laikais pamažu ėmė virsti *enciklopedininkėmis*, būdamos kaip seniau *romantingoj* nuotaikoj (139). Kingserų *šeimyniški* nesutikimai pasibaigia tuo, kad... (138). Tuodu teatru *kūrybiškai* merdi, negalėdamu išsivaduoti iš *gyvenimiškai optimistingo* trafareto, pažabojusio kūrybos ekstazę *gyvenimiškai sceniškojo* etiketo tradicijomis (138).

= a) *penkerius* metus... *kelerius* metus. *Dvejus* metus. Per tuos *dvejus metus*... Po *dvejų* metų... b)... *meno*... iš *esmės* panašūs į *vienas antrą* (kitą)... *komediškai*... *skirtingus*. c) Kas negali *herojiškai* gyventi, tas negali *herojiškai* mirti... *herojiškosios (herojiškos)*... *enciklopedistėmis*, būdamos, kaip seniau, *romantiškai* nusiteikusios. Kingserų *šeimos* nesutikimai (n... šeimoje)... *Kūrybai* tuodu teatru merdi, negalėdamu (Tų

teatrų kūryba merdi, negalėdama) išsivaduoti iš *optimistiškojo* trafareto, pažabojusio kūrybos ekstazę *gyveniniško scenos* etiketo tradicijomis (?)...

IV. „Baro" rašytojų ir *linksniai* vartojami ne visada taip, kaip liepia mums juos vartoti žmonių kalba, mūsų tautosaka ir kalbos vadovėliai. Čia toliau duodu kelis taisytinus jų linksnių pavyzdžius (a—f):

a). *Kas* tai reiškia (119)? Jame visai nėra neigiamų tipų. Yra (tik) *žmonės* su didesnėmis ar mažesnėmis ydomis (139). O kur ir kada galima apie tai kalbėti, jeigu ne karčiamoj *pasigėręs* (123). Jiems *galva* neskauda (147). Suskaudo rudžiui *širdis* (55)[62]. Geriau būti paskendusiu varpu, negu šakalų gauja, *staugiančioji* ant kapų (117).

= *Ką... žmonių... pasigėrus... galvos... širdį... staugiančia...*

b). Šis „Fondas" yra insteigęs *daugiau* 900 knygynėlių (146). Visuomenė turi teisės piktintis ir prieiti *(tos) išvados* (148). Jis *aukščiau viso* vertina savo „aš" (131). Tokia yra *padėtis*[63], *atsižiūrint* knygų *storumo* ir *skaičiaus* (145).

= ...*per* 900 (*daugiau kaip* 900)... *(tą) išvadą... visu (visų) aukščiausiai...* Toks yra mūsų *padėjimas* (tokios yra mūsų tokelės, taip eina mūsų dalykai, toki yra mūsų dalykai) knygų storumo ir skaičiaus *atžvilgiu...*

c). *Dėka* jo *aukai* kapinynas *taps* išganytas (137). *Dėka patyrimams,* iš vaikų galvos išgaravo ir tie principai (53). Nutarė čia *pasilikti nakčiai* (54). (Jie) atvykdavo pas mus *ilgesniam laikui* atsilsėti (24). Gulk jos vieton 3 *valandoms* (27). Laikinai (tik *trims dienoms*) atidaryta Čiurlionies vardo galerėja (152). *Neaiškumams* nesistebėk (27). Greitai kalba, mintis seka *minčiai* (133). O kai kurios „tiesos" tame veikale veik *žodis žodin atatinka Genriettos* „moterų *išsivadavimui* iš vyrų verguvės" *obalsiams* (139).

= *Del jo aukos, jo aukos dėka... bus... Del patyrimų, po kelių prityrimų... naktį, per naktį... ilgesnį laiką (ilgiau)... tris valandas... tik tris dienas... Neaiškumais* nesistebėk... mintis *mintį* veja (seka)... *pažodžiui* atitinka Henriettos „moterų iš-mo iš v. v." obalsius (pošūkius)... sutinka su H... obalsiais (pošūkiais)...

d). Jie jau *3-čią dieną* geria (121). Dvasios atvyko pasveikinti mūsų *senelį vyskupą* (33). Teatre aš rasdavau *nusiraminimą* ir

linksmumą (32). *Vaiką* nusikratyti jau sunku (49). Vienas *atstovauna meilę*, o kitas *kerštą* (128).

= *trečia diena... senelio vyskupo... nusiraminimo* ir *linksmumo. Vaiku...* Vienas *meilės*, antras *keršto atvaizdas (vaizdas, atšvaitas, atstovas)*, vienas *meilei*, antras *kerštui* atstovauja (vienas *meilę*, antras *kerštą* atstoja)...

e). Mūsų kredito sąlygos knygų leidimo reikalą daro visai *negalimu*, privat*iniems* leidėjams *nepakeliamu* (145). Aš ne šventas ir tave *šventu* nenoriu daryti (124). Veikalų ypatybės daro juos griežtai *skirtingais* (139). Abu autoriu charakterių neigiamuosius bruožus pažymi esant ne *pripuolamais*, bet *esminiais* ir *pastoviais* (139). Rudis, *matydamas* save *kaltininku*, tylėjo visą naktį (47). Jis turėjo nelaimės *kuprotu* gimti (49). Ją žinojo visas kaimas sunkios rankos *boba* esant (8). Mes valdysim *pasauliu* (125). Ilgiau negalėjau *savim* valdyti (38). Jau *savimi* negalėjau valdyti (38). Sylfas pasirodė mums *dangišku šokėju (pas jus „baletmeisteriu")* ir išmokė mus naujų šokių (34). Aš pabudau *siela* subrendęs (21). Aš visas drebu *širdimi*, — kūno jau nevaldau (27). Spektakliai ėjo *didžiausiu pasisekimu* (152). Nakties dvasios, savo nakties šokį bešokdamos, daro tai lyg *viesulo greitumu* (133). Jiems beliekti vien ilsėtis ir gėrėtis *saugumu berimtim* (60).

= daro *negalimą, nepakeliamą paskiriems* (privat*iems*, privatin*iams)* leidėjams... ir tavęs *švento... skirtingus...* ne *atsitiktinius*, bet *esminius* ir *pastovius*. Rudis, *matydamasis* pats *kaltas (matydamasis esąs* pats *kaltas*, mat. *kaltininkas)*, tylėjo... *kuprotas* gimti... *bobą* esant... *pasaulį...* nebegalėjau *valdytis, savęs* valdyti, *nebesusivaldžiau...* Jau *savęs* nebegalėjau valdyti, nebegalėjau *valdytis, nebesusivaldžiau... dangiškas (esąs dangiškas) šokėjas (jūsiškai „baletmeisteris")... sielą* subrendęs (plg. *„rankas* sušilęs, *sprandą* nutrūkęs, *pilvą* sušlapęs")... *širdį* drebu (plg. „visi skaitydavom *kinkas* drebėdami"), *man (mano) širdis dreba, kūno* nebevaldau... *sėkmingiausiai, kuo sėkmingiausiai... viesulu sukasi, sukasi greitai kaip viesulas...* gėrėtis *bepavojišku ramumu* (?), *bepavojiška rimtim* (?)...

f). Patsai veikalas pasidarė apysaka *asmenyse* (140). (Tie žmonės) jų *atsiradime* visai nekalti (46). Greta manęs sėdi moteriškė — balta, *baltuose rūbuose* (43).

= *asmenų* apysaka... *del jo atsiradimo...* balta, *baltais apdarais (b. drabužiais apsivilkusi...)*.

V. Ir *prielinksniai* „Baro" autorių ne visai taisyklingai vartojami. Čia *tris* jo prielinksnius teturiu pasižymėjęs:

Kitos firmos tesugeba išleisti *in metus* vos vieną kitą knygelę (145). Naujiems paveikslams ingyti *in metus* skiriama 1000 litų (150). Tavo akys taip *in mane veikia* (124). Daug numirėlių *in jį insimylėjo* (34). Be Darvino *in Hauptmaną* didelės intakos turėjo dar Marksas (131). Mane kankindavo *ilgesys in aną „aukštesnį pasaulį"* (31). Mūsų mokyklos *miršta iš dvasios bado* (148). *Pas Česną* obuolių daug (52). *Pas autorių nėra* minties stiprybės (142). *Pas mus nėra religinio* gyvenimo (122). Visas pasaulis susirūpinęs religijos problema..., *o pas mus* dvasia pūva ir smirda iš tolo (122)! Jo sielos garsus skleidžia *jie virš* kaimų ir laukų (130).

= *per metus... per metus (metams) skiriama... mane veikia... jį įsimylėjo... Hauptmanui... ano „aukštesnio pasaulio" ilgesys (pasiilgimas, išsiilgimas), išsiilgimas* (ilgėjimasis) *ano „aukštesnio pasaulio"...* dvasios *badu* miršta... *Česnos yra* (Česna turi) *daug obuolių. Autoriaus kalboj nėra (autoriaus nėra, autorius neturi)* minties stiprumo (stiprybės)... *religija mes negyvename, religijos gyvenimo mes neturime, gyvi mes esame ne religija, ji mūsų gyvenime be reikšmės tėra...* o *mūsų dvasia pūva* ir iš tolo smirdi... skleidžia jie *per kaimus* ir *laukus, kaimais* ir *laukais**...

VI. Toliau eina čia eilė įvairių, smulkių ir stambesnių, teksto klaidų:

a). *Labiausia* mane kankindavo ilgesys (31). In šį reikalą turėtų *kuoveikiausia* insikišti valstybė (146). Šiai firmai gyvuoti *sudaryta* ypatingai palankios sąlygos (145). Nusibodo ta jūsų *vadinama* meilė (124).

= *Labiausiai...* kuo *veikiausiai... sudarytos... vadinamoji...*

b). Laikrašty yra paduota, *pasigiriančiu* tonu parašyta, Komisijos darbų apyskaita (147). *Cypiančiu* balsu jis pareiškė (147). Jisai spraudžia veikiamiems asmenims ilgiausius *pamokinančius* monologus (139).

= *pasigiriamu* tonu *(pasigiriamai)... Cypiamu* balsu... veikėjams duoda sakyti savo ilgiausius *pamokomuosius* monologus...

* *Prielinksniui* v i r š žmonių kalba jokio pagrindo neduoda, jis mūsų rašytojų iš kieno pirštų tėr ištrauktas. Antra vertus, mūsų žmonių ir šiaip dainuojama: *kalnais* (įnag.) *lakiojau* (strazdas), dauboj lizdelį kroviau...—*R. J.*

c). Viešpatie, atleisk jiems, nes jie *nežino,* ką *daro* (138). Jis pareiškė, kad *turi* tų pat teisių (147). (Jie) atsiliepė, kad „*ieško* kodekso" (126). *Tegul bus* leista ir man (129).

= *nesižino* ką *darą... turįs... „iešką* kodekso"... *Tesie (tegu būva)* leista, *tesie* leidžiama...

d). Melodrama tas dramos savybes *išplėčia* iki maximum, *pataikaunant* viešajai opinijai ir auditorijos nuotaikai, bet *paneigiant* teatro ingimtį, jojo *meniniai* kūrybinius uždavinius (138). Mokiau (m. numirėlius) prisirengti keliauti ten, kur garbingai mirusieji — mums *juos lydint* — jau iškeliavo (136). (Buvo vaidinama) pasaka-drama „paskendusis Varpas" K. *Glinskiui režisuojant,* K. Džerono komedija „Miss Gobbs", *Dauguviečiui režisuojant* ir J. Tarvydo drama „Per audrą", *Dauguviečiui rež.* (153). Nekaltos panelės laukdavo tos žvaigždelės nukrintant, *kad* ją nukritusią *paėmus* suastratintų savo skaisčia meile (36). Ir prieš ją galandami dantys, *kad ją nuvedus* tais pačiais keliais, kuriais nuėjo kitos firmos (146).

= *išplečia..., pataikaudama...,* bet *paneigdama...* teatro įgimtį (prigimtį), jojo *kūrybinius* meno uždavinius..., mirusieji *mūsų lydimi..., K. Glinskio režisuojama, Dauguviečio režisuojama, Dauguviečio rež-ma... paėmusios* suastratintų... *kad ją nuvestų* (kad ir ją galėtų *nuvesti, kad* ir *ji nueitų)...*

e). Visur *priimta* vaizduoti, kad nakties dvasios, kas jos *bebūtų,* daro tai (133)... žodžio kūrinys, kaip *materialinis fenomenas nėra sukurta ant visados* (134). *Ganriettos* grožis *(kaip pasirodo) bebuvęs* reikalingas tik tam, kad indrąsintų Volfą eiti lažybų (140).

=nakties dvasios, *šiokios* ar *tokios (kad* ir *kažin kokios jos būtų, visokeriopų rūšių)...* žodžio (=vaidybos) kūrinys, jo mat. fen., nesukuriamas *visam laikui, amžinai,* kūrinio garsų fenomenas vaidyboje nesukuriamas tolesnėms kartoms *amžinai* (?). *Henriettos grožio būta reikalingo* tik Volfui įdrąsinti lažybų eiti (tam bebūta reikalingo, kad..., tik tam, kad Volfas išdrįstų pagaliau lažybų eiti).

VII. Ne visi mūsų rašytojai visai vienoda tarme rašo. Kitaip, žinoma, nė būti negali. Bet kartais vieno rašytojo kalba išeina „Bare" perdaug marga. Taip antai, žemaitis M. Vaitkus „Bare" rašo:

1). Insiutusių srovių ritinami *bedugnėsna,* jie kopia iš lėto vis aukštyn ir aukštyn (60). 2). Jinai (žemė) griūva *gelmės-*

na (63). 3). Nehlio vanduo nebeplaukia *pietuosen* (61). 4). Dienos vidum pradėjo grūstis *neapsemtojon* dar miesto *dalin* būriai pabėgusiųjų iš anapus kalnų (62). 5). Jased inbėgo *kažkokian* urvan (60). 6). Iš visų pusių visa apylinkė dar lieja *jan* mišinas vandens bangas (61). 7). Ir tylomis ėmė kopti *kalnan* (50). 8). Nuo skardžių puola inšėlę kriokliai, viską tremdami *bedugnėsna* (59). 9). Uždusę atbėgo šie *atkalnėsna* (59). 10). Ir leidos bėgti *namon* (59). 11). Inpylė kiekvienam *in* gražiai naugėmis padabintą *ragą* (61). 12). Ir davė jis insakymą dirbti didelius plaustus, krauti *in juos* maisto (64). 13). Šią naktį miegas aplenkė sostinę, lėkdamas *in vakarus* (16)...

Vienoje rašytojo tarmėje visos šitų įvairių tarmių lytys sutikti negali. Rašytojui nereikia nutolti per daug nuo savos kalbos pagrindo ir taisyklių. Tas pats rašytojas *(M. V.)* kažin kodel mėgsta nebuvėlius žodžius *gaudėsys, ūžėsys* (61), *siutėsys* (62)...: jų nėra nei žemaičių nei kitose mūsų tarmėse *(=gaudesys, ūžesys, siutesys, gailesys, pašnekesys...).*

VIII. „Baro" raštų pažymėtina dar viena ýda. Kartais jų skirtukai ir naujosios eilutės lyg kitaip reikėtų suskirstyti. Tam iškelti aikštėn, turiu čia pasižymėjęs kelias (3) jų teksto daleles:

a). *Jei* (Zubrickas) *mini Vilnių,* o *Vilnių jis mini dažnai, nes kas gi dabar artimesnis begali būti už Vilnių, kuo labiausiai* (=kuo labiau) *susisieloję esame, jei ne Vilniumi? tai apie jį kalba, kaipo apie —*

Kadaise tėvų mūsų prarastą rojų. — Mylėdamas tėvynę, jis myli kiekvieną jos sūnų, nes jau (=juo?) *pati* tėvynė *dalimi pasireiškia. Apie Pr. Mašiotą jis sako:*

Šiandien didžiuojas Tavim suvalkiečiai:

Garbę ir vardą Tu jų palaikai! O apie aušrininkus kalba net lig pavydėdamas jiems tos laimės, kad jiems teko būti aušrininkais —

Palaiminti jūs, kurie „Auszrą" išvydot (114).

b). *Dramoje kaip ir, apskritai, mene svarbu ne kas duota, bet kaip duota* (141).

c). *Dar Lessingas prikiša jaunam dramaturgui maždaug taip, girdi, nors tu ir genijus būk, bet pradedant tave vis yra už ką barti, nes visų pirma reikalinga daug dramų suplėšyti, suaugti su scena, susigyventi su savo dramos asmenų charakteriais* (141).

Tris tuos teksto gabalėlius cituoju čia (pirmąjį iš doc. J. Tumo, antrąjį ir trečiąjį iš Fausto Kiršos) iš straipsnių — iš raštų,

išspausdintų mano kalbamajame „Bare". Kalbos mokytojas gimnazijoje turi kiek kitaip išdėstyti čia skirtukus (skiriamuosius ženklus, brūkšnius) ir kitaip suskirstyti tekstą eilutėmis: mokyklų vadovėliai kiek kitokios skyrybos reikalauja iš rašomų mokyklose tekstų. Čia iškenčiu nedavęs savų pataisų literatams: „Bare" čia turime darbo, gali būt, ir su korektūros klaidomis.

Visi kalbos pavyzdžiai, kurie čia mano cituoti ir kiek taisyti, nėr geriausi: mūsų gramatikų vadovėliai jų neims, tur būt, kalbos mokslo pavyzdžiams, jie nesutinka su tuo, ką duoda mums žmonių kalba ir mūsų tautosakos kalba. Apie kitų kraštų rašytojų kalbą, apie nusistojusių rašytojų kalbą, to pasakyti lyg negalima būtų. Mūsų rašytojai turėtų ir kalbos atžvilgiu, man aišku, sužmonėti — išsimokyti tos kalbos, nuo kurios jie yra, šiaip ar taip, nutolę, kuria jie dabar savo tautai rašo. „Barui", literatūros žurnalui, turėtų ir kalba parūpti: jos nieku versti tam žurnalui nebereikėtų. Iš jo rašytojų darbų skaitytojai turėtų galėti ir kalbos kiek pasimokyti. Kad jau dabar iš jo raštų skaitytojas gali ir kalbos mokytis, aš šiuo tarpu neįžiūriu.

Rygiškių Jonas.

[„Svietimo darbas". 1926. Nr. 1, 46—55 psl.]

DEL SUDURTINIŲ MŪSŲ KALBOS ŽODŽIŲ.

„Švietimo Darbe" (p. 1189—1200, Nr. 11) šitam kalbos dalykui P. Butėnas ilgoką savo straipsnį paskiria. Tas jo straipsnis yra vardu „S u d u r t i n ž o d ž i ų s u d ė t i n d a l ė s". Straipsnio autorius turi ten galvoje tokius žodžius, kaip antai: a) a t s i m i n t i, b e d i r b t i, n e b e d i r b t i, t e b e d i r b t i, b e p r o t i s, b e ž a d i s, d v i g u b a i, n u o l a t, p a m o t ė, p o s ė d i s... ir b) b a l t a r ã g i s, ž á l g i r i s, i l g a s n ã p i s, s a u l ė l y d i s, s a u l ė t e k i s, š e š p i r š t i s, v i e n a r a n k i s...

„Sudurtinžodžių sudėtindalių" autorius jaučiasi čia, matyti, svarboką mūsų kalbos dalyką sukeliąs skaitytojui.

Čia P. B-nas tam tikrais atskirų žodžių pavyzdžiais parodo, k u r i k a l b o s d a l i s sudaro p i r m ą j ą sudurtinio žodžio dalį, kai a n t r o j o j e jo dalyje yra „daiktavardis, būdvardis, veiksmažodis, prieveiksmis..." Taip antai, straipsnio pradžioje geroku skaičium žodžių autoriaus pažymėta, jog ten, kur a n t-

r o j o j e sudurtinio žodžio dalyje turime d a i k t a v a r d į (1190), p i r m ą j ą žodžio dalį galinčios sudaryti šios „sudėtindalės": d a i k t a v a r d i s, b ū d v a r d i s, s k a i t v a r d i s, į v a r d i s, v e i k s m a ž o d i s, p r i e v e i k s m i s, p r i e l i n k s n i s, j a u s t u k a s - i š t i k t u k a s. Žodžių *mėšlavežtis (mėšlavežis), saulėlydis, saulėtekis* (1190) ir kitų tokių antrojoje dalyje autorius įmato d a i k t a v a r d ž i u s, tik neparodo, su kuriais čia tų „sudurtinžodžių" daiktavardžiais turime darbo (žodžių gale). Žodžio *glaustašakis* pirmojoje dalyje (1191) P. B-nas mato b ū d v a r d į, bet pirmojoje žodžių *vogtaduonis, drožtaliežuvis, rauktasnukis* dalyje (1192) tas pats autorius, kažin kodel, mato jau veiksmažodžius. Iš kur tas skirtumas? — Žodžiuose *pamotė, pamyna* (1192), *apydailis, apygeris* (1194), *pridėti, atsistoti, nusilenkti, pasigūžti, praeiti, bedirbti, tebedirbti, bejoti, tebejoti* (1196), pirmajame dėmenyje, straipsnio autorius mato p r i e l i n k s n i u s, nors jie, tie prielinksniai, mokiniams ir šiaip žmonėms labai sunku bus, man rodos, įžiūrėti...

„S u k a l b o s d a l i m i s", kalbant apie sudurtinių žodžių dėmenis, yra gana daug painiavos visame šitame P. Butėno straipsnyje. Žodžių *dvigubai, trigubai* (1196) antrojoje (galinėje) dalyje autorius mato p r i e v e i k s m į; bet kad žodžių *dvigubas, trigubas, trilinkas* antrojoje dalyje turime darbo su tam tikrais b ū d v a r d ž i a i s, iš paties kalbamojo straipsnio lyg nematyti. Antrajame žodžio *nuolat* dėmenyje *(-lat)* P. B-nas kažin kaip įmato p r i e v e i k s m į (1197). Pirmosiose žodžių *niekur, beveik* dalyse (1197) autorius mato prieveiksmius *(nie-, be-)* ar jų liekanas...

Autorių aš, tur būt, ir ne visai gerai suprantu. Jei turėtume reikalo su žodžiais *juokdariškai, veidmainiškai, begėdiškai, išgamiškai, beprotiškai, betaktiškai, neprotingai, netaktingai,* klausiu autorių: kurias čia „kalbos dalis" jis matytų antrojoje tų žodžių dalyje? Juk šitie prieveiksmiai yra susidarę iš būdvardžių *juokdariškas, veidmainiškas... neprotingas, netaktingas,* o šie būdvardžiai — iš einančių jau daiktavardžiais žodžių *juokdarys, veidmainys (veidmainis), begėdis, išgama, beprotis, betaktis, neprotas, netaktas.*

Pačiame straipsnyje gana daug yra ir k o r e k t ū r o s k l a i d ų. Tos klaidos vietomis gana žymios. Vienoj straipsnio vietoje (1196) pasakyta: „Jei p i r m o j e (=a n t r o j o j e) sudurtinžodžio dalyje yra p r i e v e i k s m i s, tai pirmoje dalyje gali būti:

daiktavardis, būdvardis, prieveiksmis" ir t. t. Man, sprendžiant šitą dalyką, tuoj, rodos, ateitų į galvą žodžiai *pernai — užpernai, vakar — užvakar, ryt — poryt, užporyt; protingai — neprotingai...*, bet autoriui ten, matyti, kas kita rūpėjo, ir jis ką kitaip galvojo (žr. 1196 ir 1197).

Baigdamas šitą savo pikčiurnišką straipsnelį, neiškenčiu nepažymėjęs dar kelių mažmožių (a—d).

a). Kalbėdamas apie sudurtinius žodžius ir jų sudėtį (atskirus jų dėmenis), autorius n u s i k a l a jiems ir tokių terminų, kokių neleidžia jam, man rodos, daryti gyvieji tos rūšies žodžių pavyzdžiai, iškelti jo paties straipsnyje skaitytojui. Tų kaltinių terminų ypačiai pilnas paskutinis kalbamojo straipsnio puslapis (1200). Ten jo pasakyta:

„R e i k i a d ė s n i ų s u v a i k y t i i r *sudurtinžodžių sudurtindalėms* a i š k i n t i... *Sudurtinžodžių* klausimas *sudėtindalėmis* ir j ų a i š k i n i m u n e s i b a i g i a. T u o t a r p u a š t e l i e č i u tik *sudurtindalių* d a l y k ą..."

Autorius čia bus kiek ir pats, man rodos, susipainiojęs. Jei kalboje būtų *pasiūtinšvarkis, nukaltindaikčiai, pasiūtindaikčiai, numegztintinklis* (plg. k a l t a s, n u k a l t a s, k a l t i n i s, n u k a l t i n i s ir *kaltindaiktis, nukaltindaiktis, pasiūtindaikčio nukaltindalė!?*), — jei kalboje būtų kiek ir kitų tos rūšies įmantrių žodžių, jei tie žodžiai būtų gana įprastas mūsų žmonėms dalykas, — tad autorius galėtų ir apie „sudurtinžodžių, sudėtindalių, sudurtindalių" dalyką čia kalbėti (tik ne taip tankiai, žinoma, juos minėdamas). Man, senam žmogui, *šitos* straipsnio naujienos yra tuo tarpu gana keistos; jos, man rodos, ilgiausiai nepatvers mūsų kalboje.

b). Autorius savo straipsnio *pavyzdžius* suskirsto, žinoma, rūšimis, būriais. Vienoje kurioje vietoje jo kalbama apie vienos rūšies pavyzdžius. Vietomis viename būryje tų pavyzdžių yra duota dvidešimt ir daugiau eilučių, kiekvienoje eilutėje po 5—6 pavyzdžius, ir visi tie žodžių pavyzdžiai autoriaus duodami *be kokios aiškios* skaitytojui *tvarkos,* ne paraidžiui, tik taip, kaip jie pačiam autoriui, besukant del jų galvą, buvo iškilę aikštėn. Autorius, duodamas ir tuos pavyzdžius, turėjo laikytis kokios tvarkos ar eilės: tuo jis būtų skaitytojui ir darbą sumažinęs ar palengvinęs.

c). „Sudurtinžodžių" pavyzdžiams autorius ima ir žodžių kaltinių arba nei šiaip nei taip atsiradusių mūsų kalboje, dabar

tik vieno kito nemokėlio raštuose tevartojamų: *sauvalia, svavalia* (1191), *lygsvara* (1192), *žingeidus* (1193)... Jie pramanytas tėra kalbos dalykas; jais operuoti savo straipsnyje, rašant apie mūsų žmonių kalbos sudurtinių žodžių dalyką, autoriui lyg nereikėjo... Autoriaus abejojimai vietomis del jų („?") skaitytojui dalyko neišaiškina.

d). Autoriaus statistika gana menka. Pirmajame savo straipsnio puslapyje (1189) jis, kaip ir pasibardamas su gramatikos vadovėlių autoriais, sako, kad mes ne tiktai dvišaknių, bet ir trišaknių žodžių turį: *„sudurtinžodžiais"* autorius laiko ir žodžius *ateiti, bekalbėti, nebekalbėti* ir t. t. Priešdėlius ir įvairias kalbos dalelytes paprastai skiriame nuo tų žodžių, kurie kalbos dalimis laikomi; gramatika, kalbėdama apie „dvišaknius (sudurtinius) žodžius", neturi savo akivaizdoje priešdėlių ir kalbos dalelyčių. Jei, kalbant apie „sudurtinžodžius", autoriui reikėjo turėti galvoje ir tie kalbos mažmožiai, tad vis delto, neilgai galvojus, galima būtų mūsų kalboje ne tiktai „trišaknių", kaip autorius sako, žodžių rasti: plg. *nesusiprato, nebesusiprato, tebeveidmainiavo, nebeatsipalaidavo*...

Autoriui ir „Šv. Darbui" patariu toliau atsargiau elgtis: kalbos dalykų straipsnius patariu tik tuos spausdinti, iš kurių matyti, jog iš jų gali būti naudos mokytojams ir šiaip skaitytojams. „Sudurtinžodžių" dalykas autoriui tebėr pačiam, matyti, ne visai aiškus...

J. Jablonskis.

[„Švietimo darbas", 1926, Nr. 1, 56—58 psl.]

LITERATŪROS DALYKŲ KALBA.[64]

Šiam straipsniui maisto turi duoti literatūros dalykas, paskirtas „prancūzų romantizmo tėvui". Pilna jo antraštė yra — V. Dubas, Lietuvos Universiteto docentas. Chateaubriand'as. **Kursas, skaitytas L. Universitete per 1924 m. rudens semestrą** (p. 1—319). „Dirvos" b-vės leidinys. 1925 m.

Savo veikale autorius aprašo Chateaubriand'o gyvenimą, giliau pažymi to romantiko reikšmę literatūros istorijoje, įvertina atskirus jo darbus... Viso rašto gale (312), prisikalbėjęs apie tą didįjį prancūzų rašytoją, doc. V. Dubas tiesiog pasako: *„Cha-*

teaubriand'as paliko savo žymių ne tik dailingai literatūrai, ne tik istorijai ir kritikai — jis paliko jų visai XIX amž. prancūzų raštijai, visokių rūšių poezijai ir prozai. Su jo įtaka gali lygintis tik XVIII amž. literatūros dievaitis — *Rousseau.*" Ten pat autoriaus pabraukta ir žymi vieno didžio kritiko nuomonė apie šitą rašytoją: „Kas yra, sako *Giraud,* Dante italams, Shakespeare'as anglams, Cervantes ispanams, Goethe vokiečiams, Mickevičius lenkams, Gogolis rusams,... Chateaubriand'as tuo buvo ir ilgai dar bus prancūzams"...

Turime prieš save, vadinas, raštą apie labai įžymų literatūros žmogų. Čia pat pridėsiu, jog visas tas raštas parašytas moksliškai, įdomiai ir gyvai. Bet čia pat, neįsileisdamas į patį literatūros dalyką, kalbėsiu, savo papratimu, tiktai apie jo k a l b ą.

Doc. V. Dubo, šio veikalo autoriaus, stilius — lengvas, beveik visur trumpasakis, kalba — įmanoma ir gana sklandi, beveik visur taisyklinga. Autoriaus šiuo tarpu apie literatūros dalyką kalbėta literatiškai. Pats aš, skaitydamas šį raštą, ir jo kalba, kas man retai atsitinka, gėrėjausi: mūsų literatūros raštai, bent kai kurie mano skaitytieji, yra įpratinę mane turėti darbo gana dažnai su daug prastesne ir ydingesne kalba.

Kadangi kalbos klaidos mūsų literatūros raštuose yra beveik paprastas, bendras visiems rašytojams dalykas, tad ir šio rašto autorius negalėjo visiškai išvengti tų kalbos klaidų — ir čia vietomis išlenda iš maišo senieji ar bendrieji mūsų literatų kalbos negerumai. Bet tų kalbos negerumų čia yra, palyginti, nedaug. Iš paties rašto matyti, kad tie negerumai, ėmę labai žymiai mažėti autoriaus kalboje, netrukus ir visai išnyks.

Padėdamas šituo straipsniu autoriui, pabrėšiu čia tik savo pastebėtas jo rašte kalbos klaidas. Keliais mano pažymėjimais autorius, tikiuosi, pasinaudos tolesniam savo reikalui.

Čia, kaip ir kitur, turėsiu galvoje atskiras klaidų rūšis, mano pastebėtas autoriaus kalbos *žodyne* (I) ir *linksnių* (II), *prielinksnių* (III), *dalyvių* (IV) vartojime... Mažmožį kalbėsiu, žinoma, neiškentęs ir apie kitus savo pastebėtuosius kalbos dalykus.

I. Kalbamajame veikale netaisyklingai ar ne visai taisyklingai, kiek turiu pastebėjęs, vartojami vietomis šie žodžiai: a) *antspalvis, apgyvendinti, apvesdinti, atmintis, atsivežti; betarpis, betvarkis; dailingas, dienynas; esminis (neesminis);* b) *galimumas, indijonas, indijoniškas, judėjimas; keli, kritimas;* c) *nemarumas, nemirštamumas, nemylėti; prievolė, pusnaturalistas, pus-*

realistas, pusromantikas; d) *ryšys (užmegsti ryšius), svetingas; užsiimdinėti, užsiimti; žinija, žinovas.*

Šit keli sakiniai ir posakiai su pažymėtaisiais žodžiais:

a). Turi uždėti kitą *antspalvį* praeities atsiminimams (10). Autorius, *apgyvendinęs* Missisipi krantus papūgomis, niekuomet nėra matęs Missisipi (41). Giminės jį *apvesdino* (52). Motinos *atminčiai* (3). Chateaubriand'as tikrai *atsiveže* iš Amerikos savo užrašus (69). *Betarpis* jo širdies reikalavimų padaras (73). Rankraštis buvo margas *betvarkis* mišinys kelionės įspūdžių, visokios „*dailingos* medžiagos", *dienyno* užrašų (70). Chateaubriand'as paliko savo žymių *dailingai* literatūrai (312). Tasai kritiko nuolaidumas labai *neesminis* (46).

=*atspalvį (atšešėlį)... apgyvendęs, apgyveninęs (krantus privaisydinęs papūgų?)* krantuose papūgas... jį *vedino* (bet „*ją vesdino*")... *atminimui... parsivežė* (plg. „sąsiuvinį iš miesto parsinešiau")... *betarpiškas* padaras... *betvarkiškas* mišinys (plg. „jis *betvarkis, ji betvarkė,* jo darbas *betvarkiškas,* šita krūva *betvarkiškai* sukrauta, *betvarkiška;* jis *bedievis, bedieviška* ir jo kalba...")... *dailinės (meno)* medžiagos, visokių *meno dalykų,* v. *dailybių (dailienų)... dienoraščio (dienraščio)... gražiajai* literatūrai*... labai *neesmingas* (mažos tėra reikšmės)...

b). Išgauti pinigus iš skolininkų tais laikais buvo lygiai toks pat *galimumas,* kaip ir mūsų laikais (52). Čia jam teko susidurti su *indijonais* (37). Iš *indijonų* karininkas nusiperka lokio kailį, *indijonišką* diržą, ragą (37)... Monografijų, skirtų prancūzų romantizmo *judėjimui,* yra nemaža (301). Literatūros reiškiniai *yra nuolatiniam judėjime* (302). Taip praėjo *keli metai* (191). Jis bevelijo klausyti *lietaus kritimo* ant medžių lapų (191).

=buvo tiek pat *galima (sunku),* b. tiek pat *galėjimo...* su *indėnais...* Iš *indėnų* nusiperka lokeną (lokio kailį), *indėninį* diržą (plg. „*švediniai dobilai, prūsinės prekės...*")... *ūgiui (sąjūdžiui), dalykui...* Literatūros reiškiniai nuolat *auga, mainosi, kitėja... keleri... lietaus lijimo,* lietaus *lašų kritimo...*

c). Sainte-Beuve'as atvirai neigęs sielos *nemarumą* (72). Kartą pradėjo kalbėti apie sielos *nemirštamumą* (73). Pirmą kartą sielos *nemirštamumas* aiškiai iškilo prieš mano akis (192). (To reikalo) jis visiškai *nemylėjo* (52). Jis tvirtina, kad tai jam

---

* D a i l u s, d a i l i n g a s gali būt tik tas meno (tapybos, plastikos...) kūrinys, kurs „akį veria" ir yra kiek apčiuopiamas. Literatūros, kaip ir muzikos, dalykas g r a ž u s (ne dailus) tegali būti. *J. J.*

liepusi padaryti *prievolė* karaliaus atžvilgiu (39). Bet toji *prievolė* nebuvusi jam tiek svarbi (39). (Flaubert'as) buvo *pusnatūralistas pusromantikas* (309). (Jis yra) *pusromantikas pusrealistas* (308).

=neigęs sielos *nemirtingumą*... apie sielos *nemirtingumą*... sielos *nemirtingumas**... *nemėgo, nekentė*... jo pareiga karaliui, jo karaliaus *pareiga* (plg. „bent *jam* turėk kiek meilės, *dievo* ir *artimo meilė* kiekvienam žmogui įsakyta; tam *begėdžiui dievo* baimės (meilės) neįkvėpsi"), *pareiga*... *pusnatūralistis, pusrealistis, pusromantikis* (plg. *„kepalas ir puskepalis, bernas ir pusbernis, kunigas ir puskunigis"*...)...

d). (Jis) galėjo dabar *užmegzti ryšius* su keliais emigrantais (60). Rene pradėjo galvoti del žmonių *artimiausių ryšių nepastovumo* (193). Dvylika dienų išbūna pas *svetingus indijonus* (37). Jis atliekamu laiku *užsiimdinėdavo*... grafologija (64). Jis pasiryžo *užsiimti* bent tyrinėjimu miškų (37). Sena patarlė ypačiai pritaikintina literatūros istorijos *žinijai* (7). (Tą) yra davęs prof. Brunot, žymiausias mūsų laiku prancūzų kalbos istorijos *žinovas* (303).

=*imti santykiuoti, žinotis, galėjo turėti santykių*... *santykių* nepastovumo... pas *vaišingus (vaišinguosius, vaišiuosius) indėnus (vaišinguosiuose, vaišiuose indėnuose, tarp vaiš. indėnų)*... *manydavos* grafologija... *imti* bent girias tyrinėti (tirti), *manytis* bent girių tyrimu... istorijos *mokslui (tyrimui)*... kalbos istorijos *mokėtojas (tyrėjas)*...

Doc. V. Dubo veikale šitos rūšies (žodyno) klaidų yra, kiek turiu pastebėjęs, tiktai kur-ne-kur: autorius dar ne visiškai yra įpratęs kalbėti literatūriškai, jo tekste vietomis pasitaiko ir šiek tiek kalbos klaidų. Su šitomis klaidomis jo tekste rasi dažnai ir visai taisyklingų tos pat rūšies posakių: šalia „*kelių* metų" autoriaus kalboje dažnai randi ir „*dvejus, devynerius, kelerius* metus"...

II. Kalbamajame rašinyje vietomis pasitaiko ir netaisyklingai vartojamų *linksnių*. Tos rūšies klaidų yra labai nedaug. Savo reikalui turiu pasižymėjęs šias tos rūšies klaidas:

---

* Plg. „peilis — m a r u s daiktas (juo tuoj galą kam gali padaryti), katė — n e m a r u s gyvulys (ji neveikiai galą kur gauna); dievas n e m i r t i n g a s, žmogus m i r t i n g a s; jo liga n e m i r š t a m a, išgis; m i r š t a m o j i nuodėmė"... „P r i e v o l ė" tėra, rodos, r e i k m e n ė, vok. Bedürfnis (plg. „jis p r i v a l o duonos gauti"). *J. J.*

Bédier priėjo *išvados,* kad autorius naudojosi (kitų) kūriniais (44). Chateaubriand'as tikrai tebuvęs tik kiek *toliau Niagaros* (46). — Chat-as atvyksta *kuriam laikui* į tėvų pilį (20). Ch-as *kuriam laikui* tapo komivojažierium (30). Keleiviai apsistoja *trumpam laikui* prie salelės (38). — *Vaike,* bebūnant *jam* kolegijoj, *pasireiškia* laikina religinė egzaltacija (19). Jis net *skolon* sugrįžo į tėviškę: motina turėjo sumokėti jo kelionės išlaidas (52). Jis *parodo* puikiai nusimanąs visose kojinių *ypatybėse* (30).

Kam reikalingas spausdinimas *lietuvių kalba* kūrinio (5)? Kam rašyti originali monografija, jei yra *prancūzų kalba* geresnių veikalų (5)?

=priėjo *(tą) išvadą,* kad autoriaus naudotasi... tolėliau (kiek toliau) *už Niagaros, nuo Niagaros...* atvyksta *kurį laiką... kurį laiką (kiek laiko)* buvo tapęs... apsistoja *kiek laiko (kurį laiką)... Vaikas,* bebūdamas kolegijoj, *buvo* religinės egzaltacijos *pagautas; vaiką, esant kolegijoj* (kai buvo kolegijoj), kiek laiko religinė (religijos) *egzaltacija buvo suėmusi (?)... net skolintais* (skolytais) pinigais sugrįžo... Jis pasirodo nusimanąs *apie visas k-ų ypatybes (apie visus k-ių ypatumus, apie jų gerumus ir negerumus)...* Spausdinimas *lietuviško kūrinio (liet-ko kūrinio sp-mas)...* jei yra prancūziškų geresnių veikalų, jei yra geresnių veikalų, *prancūziškai (prancūzų kalba) parašytų.*

III. Autoriaus kartais ir keli prielinksniai vartojami ne visai gerai. Šit kelios tų *prielinksnių* „klaidelės“:

Jis *padaręs tą kelią į 76 (į 63) dienas* (41). Keliauninkas *darė į dieną* po 50 kilometrų (42). Tektų *daryti į dieną* per 150 kilometrų (45). (Skyrė) tam darbui nuo 12—14 valandų *į parą* (59). — Ch-o įtaka ypačiai aiški *pas Loti,* egzotiškų romanų autorių (309). *Pas Ch-ą* galima rasti ne tik *russoistinio* romantizmo (313). — *Reikia prie progos* pažymėti (65). Atsiminkim *prie progos* Chat-o biografiją, seserį Lucilę (192).

=Tą kelią sukeliavęs per 76 (63) dienas, sukeliavęs 76 (63)-mis dienomis (plg. *„viena diena, trimis dienomis...* to nepadarysi“). Keleivis ėjo *kasdien, per vieną dieną...* keliauti (eiti) viena diena (kasdien, per dieną)... per dieną... — *aiški Loti'o,* egz. rom. autoriaus, raštuose... Ch-o raštuose galima rasti ne tik *rūssoistiško* romantizmo... *ta pat proga* (ta proga)... ta pat proga (šia proga, ta proga)...

IV. Tarp kitų mažmožių pažymėsiu čia ir kelias autoriaus *dalyvių ir padalyvių klaideles:*

Apie šį šatobrianistą bus tuojau *kalbėta* (41). *Nesigilinant į* kitus klausimus, pažymėsime, kad... (44). Jis nutarė pasistatyti kur nors trobelę ir gyventi joj *stebint gamtą* (195). Jis pagilino, praplėtė „aš", *palyginus su* Rousseau (312).

=*bus kalbama (kalbėsiu)... Nesigilindami...* nutarė gyventi joj, *stebėdamas gamtą...* dar *labiau už Rousseau ėmė aiškinti* apsakyme atskiro žmogaus reikšmę, jo „aš", visuomenės gyvenime(?), *labiau už Rousseau praplėtė* žmogaus „aš" gyvenime(?).

V. a). Veikale tik retkarčiais pasitaiko vietų ne visai suprantamų, sunkokai išreikštų. Labai neaiškus bus skaitytojui, man rodos, šis kalbamojo teksto turinys: „Jo (Chateaubriand'o) rolės nušvietimo romantikos judėjime, prancūzų romantiškoj mokykloj reikia ieškoti, tuo būdu, pas kritikus, kurie paskyrė ištisus savo darbus prancūzų romantizmui, to romantizmo istorijai" (301).

Šitos rūšies sintaksės pilnačių kalbamajame veikale esu tik šitą beskaitydamas užėjęs: kitų tokių sakinių neįžiūrėjau, sunkūs sakiniai, apskritai imant, čia yra labai retas dalykas. Pažymėtąją sintaksės pilnatį esu linkęs tuo tarpu šiaip savotiškai išreikšti:

Atsakymo į klausimą, ką jis yra davęs romantikai (jos istorijai), prancūzų romantinėj mokykloj tereikia ieškoti raštuose tų kritikų, kurie ištisus savo darbus yra paskyrę prancūzų romantizmui, to romantizmo istorijai (?).

b). Ką versdamas į lietuvių kalbą iš kitų kalbų, autorius kartais per dažnai, man rodos, be kokio reikalo vartoja veiksmažodžio asmenų lytis su asmeniniais įvardžiais: plg. „*Aš* pasiskubinau... *Aš* pamačiau... *Aš* įėjau" (38)... Tie mūsų asmens žodžiai kalbamajame tekste autoriui reikėjo, man rodos, kiek rečiau vartoti: juos savo kalboj ir veiksmažodžių galūnėmis atstojame.

VI. Klaidų atitaisymų veikalo gale nėra. Tų klaidų, kad ir nedaug, vis delto yra: pav. *apsritai* (11), *pasaūlymas* (57), *įrodime* (185), *pastebėjo* (195), jausmų *monotiškumą* (196)... (=*apskritai, pasiūlymas, įrodyme, pastebėjo,* jausmų *monotoniškumą*).

Šios rūšies veikalų gale autoriui patariu duoti toliau ir klaidų atitaisymus.

Rašybos klaidų šitame veikale beveik nėra. Savo reikalui turiu pastebėjęs jame tik vieną jo rašybos „polonizmą" — *nevisuomet* (49) eina (=ne visuomet, ne visumet, ne visada eina).

VII. Prieš dvejus metus buvo pasirodęs šio pat autoriaus

„Įvadas į bendrąją literatūrą". To „Įvado" kalba, atsimenu, buvo daug klaidingesnė už šio veikalo kalbą: autoriaus, matyti, jau didelis žingsnis padarytas raštų kalboje. Reikia tikėtis, kad tolesnieji autoriaus šito ir kitų raštų leidimai bus ir kalbos atžvilgiu visai geri: autorius supranta, tur būt, jog apie literatūros dalyką reikia ne kitaip, kaip literatūriškai kalbėti ir rašyti.

Šitas raštas turinio ir kalbos atžvilgiu turėtų tikti, man rodos, ir aukštesniajai mūsų mokyklai, ne tiktai studentams ir šiaip mokytinei visuomenei. Mokyklai dar didesnės turės jis reikšmės, kai bus išspausdintas vieno kito žymesnio Chateaubriand'o apsakymėlio ar apsakymo vertimas į mūsų kalbą. Apie tai jau pradedama, rodos, ir galvoti.

J. Jablonskis.

[„Švietimo darbas", 1926, Nr. 6, 741—746 psl.]

LITERATŪROS DALYKO KALBA.

II.

Vyskupo M. Valančiausko laikais mūsų žmonėse labai plačiai buvo žinomas „Šiauléniškis Senelis"; kun. Juozapo-Silvestro Dovydaičio pasakojimai apie blaivybės ir šiaip doro gyvenimo dalykus. To „Senelio" buvo tam tikrais laikais išėjusios *keturios* dalys. Tų pasakojimų autoriaus būta labai žymaus žmogaus. Kalbėdamas tam tikroje vietoje apie „pavyzdingą dvasiškąją literatūrą", doc. J. Tumas jį ir žymiu mūsų *literatūros talentu* laiko.

Kun. J. S. Dovydaičiui per Lenkmetį teko daug ir nukentėti — šešiolika metų būti ištremtam į Sibirą. Jis, ir toli nuo Lietuvos būdamas, dirbo apaštalavo mūsų tremtiniams ir šiaip žmonėms. *Doc. J. Tumas* tam tikroje vietoje šiaip apibrėžia šitą nepaprastąjį mūsų anų laikų (1825—1882 m.) žmogų: „Jei tai būtų atsitikę kur kitur, seniai būtų buvęs pakeltas klausimas apie *beatifikaciją* tos rinktinės vėlės — kunigo Juozapo-Silvestro Dovydaičio" (žr. Doc. J. Tumo *Paskaita.* Kun. Juozapas-Silvestras Dovydaitis — *Šiaulėniškis Senelis.* „Dirvos" leidinys, 1924 m., p. 43).

Kun. *J. S. Dovydaitis,* iš savo kelionės į Sibirą ir paskum ilgą laiką gyvendamas Sibire, daug laiškų siuntinėdavo savo pažįstamiems į Lietuvą. Iš tų laiškų aiškiai matyti visa to mūsų tremtinio asmenybė ir ta aplinkuma, kurioj teko tam mūsų žmogui gyventi, vargti ir dirbti svetur. Laiškai buvo rašomi kiek laiko

lenkiškai, paskum jų autorius, norėdamas, kad jie veikiau pasiektų be kokių kliūčių adresatus, — tie laiškai per *cenzūrą* ėjo, — ėmė tuos laiškus rašinėti rusiškai. Doc. J. Tumas, to „Senelio" (1925 m.) dabartinis redaktorius, pridėjo dar vieną (*penktąją*) to rašto dalį, skirdamas ją pačiam ištremtajam J. S. Dovydaičiui, to mūsų žmogaus charakteristikai. Tą dalį sudaro redaktorius iš kun. J. S. Dovydaičio laiškų, laisvai paties redaktoriaus verstų dabar į lietuvių kalbą („lietuviškai atpasakotų"). Vietomis prie tų laiškų duota ir paties redaktoriaus paaiškinimų.

Taigi *penktoji* „Šiauléniškio Senelio" dalis yra tam tikras *literatūros dalyko vertimas* į mūsų kalbą. Pačių tikraraščių ar pirmaraščių (originalų) matyti man, žinoma, netenka. Sprendžiant iš pačių vertimų, kun. J. S. Dovydaičio būta didelio krikščionies, evangeliškai mylėta savo artimas ir juo tikrai krikščioniškai rūpintasi. Bet čia toliau, savo papratimu, kalbėsiu tiktai apie vieną tų vertimų dalyką — tiktai apie pačią *vertėjo kalbą*: paskutinį laiką man ypačiai parūpusi yra *mūsų rašytojų ir mokslo žmonių kalba*...

I. Vertėjas, kiek turiu pastebėjęs, šiuo tarpu ne visai taisyklingai operuoja šitame rašte keliais kalbos žodžiais: a) *akylumas, atmintis, begėdybė, daugingas, dirbtinas, esybė;* b) *įdominti, susiįdominti; manyti, mirtinas, nemirtinas, nelaisvis, nepadorėti, neturtis;* c) *padėjimas, padėtis, palaidoti, pamatingas, priderėti, puolęs; rataine, romansas, savabaudis, savimeilė, stebėtinas, stiprus, tatai; ūpas, užsiimti; viršgamtinis, viršprigimtinis*...

— Šit keli vertėjo sakiniai ir posakiai su tais žodžiais, kuriuos mėginu kiek taisyti vertime:

a) (Žmonės) pavyzdingu *akylumu** klausė Kristaus gyvenimo istorijos (192). *Atminčiai* to susirinkimo savo vardą įrašiau (189). *Begėdybės* didvyris nebeprasižiojo (183). (Prisidėjo) ir *nedauginga* partija iš Kauno (191). Kalbėjo *gyvu* tikėjimu ir *nedirbtinu* supykimu (211). (Vaikui) labai lengva tą (motinos) meilę perkelti ant *esybės*, kuri esanti kuo verčiausia meilės (201). (Reikia) apsiginti nuo *esybių*, kurias iš mandagumo tepavadinsiu vienu skiemeniu „wesz" (213).

= paveikslingai *atsidėję*, paveikslingai *dėmėdamiesi* klausė... *Atminti* tam susirinkimui (*to susirinkimo atminimui*)... *Nešlo-*

---

* Akylumo su klausymu (su ausylumu) čia nereikėjo sakinyje sudėti: *ausylumui akylumas* nė kiek nepadeda. — *J. J.*

vės (negarbės, begėdis)... negausinga... su gyvu tikėjimu ir *nedirbtiniu* supykimu, taip *gyvai tikėdamas* ir *aiškiai supykęs... ant* *būtybės...* nuo *būtybių**.

b) Mane gyvai *įdomino* visa draugė (184). Tverė *įdomina* daugybe savo bokštų ir cerkvių (192). Jei koks *susiįdominęs* keliauninkas užsigeis pasiekti šią apylinkę (214)... Jis buvo išvirtęs iš savo tikėjimo, *manydamas* taip išsigelbėsiąs nuo ištrėmimo (182). (Gaudo paukščius) *mirtinajam* kūnui maitinti (205). (Žmogus) turi gaivinti *nemirtinąją* vėlę amžinajam gyvenimui (205). Vežė *nelaisvius* (204). Net nedrįstu sakyti, *buk* kitas *nepadorėjęs* žegnotis (187). Malda jungs šeimyną su *neturčiu* žmonių akyse, bet turtingu pas dievą (185). *Neturčius* tik *neturčiai labiausia* užjaučia (194). Prieš *tai gi* jis, žmogus *neturtis,* tarnavo (216).

=*domino* (plg. *domėtis, juoktis* ir *dominti, juokinti*)... *domina... (akį į save kreipia)... susidomėjęs pakeleivis (keleivis)* įsigeis... *tardamasis (dingodamasis, nes tarėsi*** ...*mirtingajam (mirtingas)... nemirtingąją* savo sielą... *belaisvius... kad* (būk) kitam *nepadoru buvę,* kad kitas *nepanorėjęs (?)... šeima(?) su beturčiu (neturtėliu)... Beturčius* tik *beturčiai (neturtėlius* tik *neturtėliai) labiausiai...* O prieš tai jis, *būdamas beturtis,* tarnavo...

c) Bet kokiam *pamaldumo padėjimui* atatinka įvairios pamaldos (190). Čia žmonės apverktinoje *padėtyje* (206). Tokia *padėtis* iš to pasidaro, kai iš pat pradžių auklėjimo vaikas nieko daugiau negirdi... (201). Lyg kitos dienos *palaidoja* liežuvį *niekus* taukšti (183). Berniukas buvo *pamatingai* dievotas (191). (Nuo dievo) visa betarpiškai *pridera* (200). *Puolusios* žmonijos reginys (209). (Kunigai) kalėjimuose ir *ratainėse* aukoja dievui tyriausią auką (207). Klauso apie įvykusius atsitikimus, skaito *romansus* (188). Gyvenau aristokratų kameroje, kur žmonės *savabaudžiai**** (187). Rodžiau gerą dozę atkaklybės, *savimeilės* ir egoizmo (193). Džiaugsmas ir linksmybė turi *stebėtinos* harmonijos (190). Senis rimtas, *stipraus* tikėjimo, didelės rezignacijos (201). Kiti stiprūs, net laimingi, nors *stipriau* nuteisti (188).

---

* Cia, kaip ir kitur, dalį teduodu pataisymų, reikalingų kaibamajam vertimui. — *J. J.*

** Cia ypačiai sangrąžos veiksmažodis tinka; plg. „jis jautėsi gyvas išliksiąs, sakėsi grįšiąs". — *J. J.*

*** Šito žodžio reikšmė ir kilmė čia man ne visai aiški. — *J. J.*

Jau turėdami galvijų, gavome parūpinti jiems ir šieno; *tatai* pagalvoti apie pievas (216). Nenustodami *ūpo* dainavome linksmas ir nelinksmas Ukrainos dainas (204). Taip rūpestingai buvau *užsiėmęs šienavimu* (217). Kaip liūdna matyti žmones ta viena žeme *teužsiėmusius!* Žemėje neranda laimės, nes jos čia nėra, o apie dangų negalvoja (201). Visi dėjosi *viršgamtinėmis* priežastimis (182). Garbinau tą (jį), kurs į *viršprigimtinę* šviesą savo sielos akim aiškiai žiūri ir mato (192). Paskatina į tai *viršprigimtinės* priežastys (194).

=*Visokio (įvairaus) pamaldumo žmonėms, maldingiems ir nemaldingiems, naudingos yra (dera)* įvairios pamaldos (n-gas įvairus šventimas). Čia žmonės *verksmingai gyvena,* čia *verksmingas* žmonių *gyvenimas.* Toks žmogaus *indiferentumas (indiferentizmas)* toks *betikybiškas gyvenimas, visiškas* jo *atšalimas tikėjime* iš to tesusidaro, kad vaikas... *atpalaiduoja* liežuvį *niekams* taukšti (*atpalaiduoja* liežuvį *tam,* kad žmogus juo *niekus* galėtų taukšti)... buvo *reikiamai* (visai, visiškai, labai) maldingas, religingas... *pareina... Nusigyvenusios (nusigyvenėlės, nuslydėlės, nusmukėlės...)* žmonijos reginys... *kareivinėse* (?)... *romanus... stamantresni, nenulaidūs* (?)... gerą daugį atkaklumo, *savimylos... nuostabios (įstabios)... tvirto (gilaus)* tikėjimo... *smarkiau, skaudžiau (didžiau)* nuteisti... *tad (todel) teko* pagalvoti... Nenustodami *nuotaikos* (būdami vis *nusiteikę*), *dainavome...* Taip rūpestingai *šienavau (šieną pioviau)... žemės dalykais (šio pasaulio gyvenimu) tesusirūpinusius...* Visi taip darė lyg *antgamtiškai* (?)... *į antgamtinę* šviesą... *antgamtinės* priežastys...

Tarp mano *taisytųjų* šios vietos (I) pavyzdžių yra, žinoma, ir tokių, kurie kalbamajam vertimui ir kiek kitaip yra taisytini; bet jie, šiaip ar taip, tikrai reik taisyti. Čia, išrašytuosiuose pavyzdžiuose, turėjom reikalo ne tiktai su *žodyno,* vienų žodžių, dalyku. Šitas mano taisymų dalykas skaitytojui, tikiuos, visai paaiškės tiktai *iš viso* šito straipsnio.

II. Vertėjui lyg ne visai būta aišku, kam kurios pagrindinės mūsų žodžių *priesagos* vartojamos kalboje. Darydamas savo vertimui naujus žodžius, jis šituo atžvilgiu kiek nusideda, man rodos, žmonių kalbai. Čia randame parašyta:

Skaičiau *dvasiškių* laikrašty straipsnį (206)*. Teko apmisliji-

* Šitos sąvokos reikalui autorius vartoja vienoj savo spauzdintinėje paskaitoje tris žodžius: *dvasionis, dvasininkas, dvasiškis.* — *J. J.*

mai daryti su *pasauliečiais* (200). Mūsų broliai Lietuvoje tuo žvilgsniu neapsileidžia *korononinkais* (200). — Kaip gaila, kad neturiu nė kruslelio *poetinio* gabumo (217). ... Iš to *poetingojo* koncepto nemanykite, jog pasiilgimas pradeda imti viršų (200). Jo sūnus atšalo tikėjime ir *paleistuvingai* gyveno (219).

=*Dvasininkų* (plg. *mokslininkas, ūkininkas...*)... mąstymai (apmąstymai) daryti su *pasaulininkais* (=su žmonėmis, kuriems daugiau šio pasaulio dalykai rūpi)... *Koronos žmonėmis (koroniečiais, koronėnais)*... gabumo *poezijai, poetiškojo, poetiško* gabumo... *poetiškojo koncepto**... *paleistuviškai* gyveno...

III. Vertėjas dažnai *dvejoja*, t a r i a rašo ką vieną kartą vienaip, kitą kartą kitaip. Jo tekste čia randame: *dėkojau* gubernatoriui (182), *dėkavau* dievui (183, 185), užmiršau *padėkoti* (186), *dėkoti* išganytojui (195), pakartoju *padėkavimą* (186); *pavasarojant* (200, 202), *pavasaroti* (202), *pavasaravimas* (200), *pavasaravimo* (200)... Kuriuos čia veiksmažodžius taria jis skaitytojui, „*dėkoti, padėkoti, pavasaroti*" ar „*dėkuoti, padėkuoti, pavasaruoti (pavasarauti)*"? Su žodžiais „dėkoti, padėkoti, pavasaroti" juk visai nesutinka ar bus visai keisti skaitytojui daiktavardžiai „dėk*avimas*, padėk*avimas*, pavasar*avimas*" ir veiksmažodžių lytys „dėk*avau*, padėk*avau*, pavasar*avau*"... Kam čia, rodos, reikalingas buvo šiam literatūros dalyko vertimui tas kelių šitų žodžių tarimo ir rašymo įvairumas *viename vieno autoriaus rašinyje?!*

Savo vertimo kalbą autorius ir kitaip *įvairina* — sukiša kartais į vieną maišą po kelis katinus, sumaišo viename autoriaus rašinyje skirtingus tarmių tarimus. Čia, parašytame rašomąja tarme rašinyje, randame ir tokių lyčių: *atenčio* šeštadienio (186), *išbirėjo* (198), *pasukė* (198), *nėkados* (193), *aimanoti* (206), visai *neatmina* (219), *kai kurius* (202)...

Ir gražiojoje literatūroje reikia šiokios tokios tvarkos laikytis rašytojams ir vertėjams; čia turiu galvoj, žinoma, pirmiausia kalbos dalyką.

Kalbos *mišinio*, ne visai suprantamo skaitytojui, yra čia ir teksto *sintaksėje* (linksnių vartojime). Vienoje kalbamojo rašto vietoje (203) vertėjo pasakyta: „Tiesa, (tas miestas) turi *turtingų gyventojų, didelius kapitalus, puikių arklių gašavotis*". Ko-

* Bet yra sakoma: *poetingas* kraštas, jei *nemaža* jame yra *poetų*, *žuvingas* ežeras, *protingas* žmogus, *išmintingas* vyras. — *J. J.*

del čia vertėjas vartoja *du* kartu kilmininką *(turtingų gyventojų, puikių arklių)* ir *vieną* kartą tam pat, rodos, reikalui galininką *(didelius kapitalus)* — man labai sunku būtų išaiškinti mokykloje mokiniams. Tokį pat mišinėlį turime, man rodos, ir šitame vertėjo sakinyje: „Pranešta, kad aš atvykau, *p. K. A.*, kurį *apveizda* pastatė, pakeliui toliau į Sibiriją, kad būtų *patarėju, globėju*, ir *jungė* tarp tremtinių, ypač nesugebančių apsirūpinti (206). Čia lyg reikėjo būti: a) p-nui K. A., *apvaizda* ir b) *patarėju, globėju* ir *junge (jungikliu, junginiu, jungu)*...

IV. Mūsų kalboje dažnai vartojamos veiksmažodžio lytys, gramatikų vadinamos *dalyviais, pusdalyviais* ir *padalyviais*. Ir šituo atžvilgiu vertėjas nėr be nuodėmės. Jo rašoma ir šiaip:

a) Rodžiaus lyg generolas priekyje armijos, pasiruošusios mūšin ir *tikros nugalėsianti* (182). Taip karšta malda jungs šeimyną, *esamą* už tūkstančio varstų, su *neturčiu* žmonių akyse (185). Pirmą vakarą, ligi tik čia *atvykus**, mačiau jį nusiminimo *blaškantį* (188). Rastas yra pasikalbėjimas su *neesamais* (203). Godi jos širdis ryja šv. rašte *esamas tiesas* (215).

=Atrodžiau kaip generolas, vedąs armiją, kuri pasiryžus yra kovoti ir *jaučiasi* tikrai savo priešą *nugalėsianti*..., jungs *šeimą, esančią* kur už tūkstančio varstų, su *beturčiu*... mačiau jį nusiminimo *blaškomą*... pasikalbėjimas su *nesančiais (su kitur esančiais)* ...*esančias* šv. rašte tiesas...

b) *Ieškodami* kąsnio duonos, atsirado ten apie 100 katalikų (221). — Rytą, *pasilsėjus* lovoje, pasiskubinau į bažnyčią mišių *palaikyti* (207). Esu tikras *punią* V. tai man *atleisiant* (185)... o *gyvenant* savo ūkyje, visi šeši galėsime išmisti (216). (Tasai žmogus), piktajai dvasiai *padedant*, nusižudytų, kad jo... (188). Kunigas *pavelijo* (=palinkėjo), kad jie laimingai sugrįžtų, *lydint* dievui ir jo angelui sargui (189). Ar jis žino, kaip *gaudant* žuvis ir *paukštis mirtinajam* kūnui maitinti, turi gaivinti *nemirtingąją* vėlę amžinajam gyvenimui? (205).

=*Ieškančių* kąsnio duonos... *pasilsėjęs* lovoje... mišių *laikyti (atlaikyti)*. Esu tikras (tikrai žinau), kad ponia V. man atleis, *tikrai žinau ponią* V. man *atleisiant*. (Tasai žmogus), piktosios dvasios *padedamas* (gundomas)... sugrįžtų, dievo ir jo angelo sargo *lydimi*... kaip žmogus, kurs *mirtingąjį* savo kūną

---

* Čia tinka ir *atvykus* ir *atvykęs*, nelygu prasmė: a) plg. „*važiavom* visi; *bevažiuojant* mums (mums *išvažiavus*), kiškį pamačiau" ir b) „*važiavau, važiuodamas (išvažiavęs)* kiškį pamačiau".

žuvimis ir paukščiais maitina, turi nemirtingąją savo sielą (vėlę) gaivinti amžinajam gyv-mui; kaip *žmogus, gaudydamas* (kuris gaudo) žuvis ir paukščius *mirtingajam* kūnui maitinti, *turi...*

Vertėjo, man rodos, ne visai gerai skiriamos šitos trys veiksmažodžio lytys, bent jas vartodamas jis kartais ir suklysta, pavartoja ne taip, kaip mūsų žmonės jas vartoja.

V. Čia ir mūsų kalbos *linksniai* ne visada reikiamai vartojami, nors šios rūšies klaidų kalbamajame vertime yra, palyginti, mažoka. Tų klaidų pavyzdžiui turiu tuo tarpu šiuos sakinius pasižymėjęs:

a) Jau ir *miškai egliniai, kedriniai* ir *beržiniai* pasitaiko (213). *Skepticizmas* iš to atsirado, kad nebe vienas... dvejus metus prasėdejo... (221).

=Jau ir *eglynų, kedrynų* ir *beržynų* pasitaiko (?). *Skepticizmo (skeptiškumo)*... metus išsėdėjo (?).

b) Kelionėje... ne tik *girdėjimo muzikos,* bet ir *giedojimo* reikėjo atsisakyti (207). Lengva atspėti, jog *tokio ūpo* negali būti nė kalbos *apie ėjimo* išpažinties ir *prie* šventų sakramentų (220).

=ne tik *nuo muzikos klausymo,* bet ir *nuo giesmių giedojimo* reikėjo atsisakyti, ne tik muzikos reikėjo nebeklausyti (nebegirdėti), bet ir giesmių nebegiedoti (dainų nebedainuoti)... *taip žiūrint* į dievo ir tikybos dalykus, negali būti nė kalbos apie išpažinties *ėjimą* ir šventų sakramentų *priėmimą...*

c) Ir jei dievo malonė nors *valandėlei* atsitrauktų, mano paties menkumai mane sutraiškytų (199). Vilniuje norėjo mane sulaikyti *dviem savaitėm* (181). *Tokios privilegijos — vienam* sėdėti nedaug kas teturėjo (186).

=nors *valandėlę* atsitrauktų... sulaikyti *dvi savaiti (dvi savaites). Tokią privilegiją — vienas* sėdėti... (plg. „jis turėjo *valią vienas sėdėti"*)...

d) Esame trys kunigai ir visi vienas už kitą karštesni *ginti tiesą* (187). Juo spaudžia *jį* nelaimės, juo jie suktesni yra reikšti savo *dievotumą* (204). Jų sūnelis *atstovavo geriausią* mūsų jaunimo *sluoksnį* (215). Taigi jo *tikima* dievo *teismą,* pamaniau (204).

=ir visi vienas už kitą *karščiau ginam tiesą,* karštesni *tiesai ginti...* spaudžia *juos* nelaimės, juo jie *sukčiau reiškia* savo *maldingumą* (juo jie suktesni yra savo *maldingumui, dievotumui*

reikšti)... atstovavo *geriausiam* m. j. *sluoksniui*... jo dievo *teismas tikima* (plg. „bene *ką* jie tiki? Tikiu *dievą tėvą*. Žiūrėk, jau jo *stogas dengiama*").

e) (Ji) *dalimi* atlygino man tai, ko buvau nustojęs (215). (Prieš gailestingumą) nors *dalimi* griuvo visos kliūtys (193). *Mielu noru klausė* (207). *Mielu noru* būčiau su jais keliavęs (89). *Didžiausiu malonumu* klausiau jos pasakojimų apie sielvartus (215). *Kokiuo akylumu* klausė istorijos (192). Lieja; tik *tuo skirtumu*, kad šv. Monika apverkdavo... (219). Dvejus metus prasėdėjo, žinoma, *dideliais nuostoliais bet kuriuo žvilgsniu* (221). *Siela* nebegyvi sugrįšime (209). Visi buvo tvirti *dvasia* (189). Atsisveikinau su jais *suspausta širdimi* (189). Silpnas tikėjimas arba *ir joks tikėjimas* daro jį *aplėpusiu* (184). Jausmai kyla į dievą, pripildydami širdį *saldybe* (207). — Pirmą turime dieną šiltą *pilnoje prasmėje* (213)...

=*iš dalies* davė (atidavė, atlygino)... nors *iš dalies* griuvo visos kliūtys... *Mielai* klausė. *Mielai (noromis)* būčiau... *Maloniausiai (didžiausiai gėrėdamasis, labai mielai)*... klausiau... *Kaip atsidėjęs (kaip įdėmiai...)*...tik *tiek* yra *skirtumo*, tik *su tuo skirtumu*... išsėdėjo, žinoma, *su dideliais visokiais nuostoliais*... *Nebegyvi, nebegyvos sielos* būsim, sugrįžę... buvo *tvirtos dvasios*... *širdį suspaustas, sopamas*... arba *netikėjimas (visiškas netikėjimas)* daro jį *aplėpusį*... *saldybės*... šiltą *pilna (tiesiogine) prasme*...

Vertėjas be reikalo čia vengia tam tikruose pavyzdžiuose prielinksnio *su*: įnagininkas *su tuo prielinksniu* vietomis būtinai reikalingas jo tekste...

VI. Ir keli mūsų *prielinksniai* šitame vertime vartojami, man rodos, ne visai taip, kaip jie žmonių kalboje ir šiaip raštuose yra vartojami: vertėjas kažin kodel ir čia ne visai sutinka su tuo, kas kalbos vadovėliuose patariama mokiniui ir rašytojui. Čia randame ir tokių posakių:

a) Džiaugėmės geru darbu ir tikėjimu *į skaistyklą* (198). Sunkiausia buvo paveikti *į kriminalistus* (211). Matote, kaip čia tuščia, ir tie patys miškai *iš eglių, pušų, beržų*, ne kaip jūsų miškai (205). (Barža yra) trobesys 30 sieksnių ilgio *su atatinkamu platumu* (213). Suskaičiau *sulig to*, ką pats esu gavęs, į vagoną paduota apie 150 bandelių (194). Visi *už nekrikščioniškųjų* savo *straipsnių* badu numirtų (195). Pasirodė, nabagėlių *dviem dienom* pristigta valgyti, ne jie *virš termino* pralaikyta kalėjime, o būta

išvarytų į darbus (185). Gerbė mane *virš visų* mano *nuopelnų* (186)...

=ir *skaistyklos* (skaistynės) tikėjimu *(tikėjimu skaistyklos)*. *Sunkiausiai galėjau paveikti kriminalistus* (sunkiausiai man buvo kriminalistai paveikti)... ir *tos pačios girios* tėra *eglynai, pušynai, beržynai,* ne toki kaip jūsų girios, arba *žalgiriai (?)*... 30 sieksnių *ilgio* ir *reikiamo (atitinkamo) pločio (?)*... *pagal tai (sprendžiant iš to),* ką pats... *už nekrikščioniškuosius savo straipsnius (del n-jų s. str-ų)*... Vargšų *dvi dienos (dvi dieni)* pristigta valgyti, ne kalėjime jie *laikyta po rako (?)* ir *porakiu* (ilgiau *nekaip turėjo jie būti*)[65], bet *jų būta* į darbus išvarytų... Gerbė mane *daugiau kaip buvau nusipelnęs (daugiau kaip mano nuopelnai galėjo reikalauti ar leido)*...*

VII. Lieka dar pažymėti kelios lyg *gramatinės smulkmenos:*

...o *labiausia* įnirtę pavelija sau (187). Neapsakomai *menkai rodos* šie piliečiai (210). Mano draugė buvo *kiek kiek* (=šiek tiek, kiek tiek) pavargusi ir aš *nemažiau blogai rodžiaus* (197). Sugrįžimas į tėvynę *tegul bus* paskutinėje vietoje (209). *Tegul bus* dievo valia (221).

=*labiausiai (didžiausiai)*... *menki rodos (menki yra, rodos), menkai atrodo (?)*... *ne geriau* atrodžiau... *tesie (tebūnie)*... *Tesie (tebūnie)*...

Pačioje „Šiaulėniškio Senelio" pradžioje, kur kun. Dovydaičio buvo rašoma: „*tegul bus* pagarbintas Jezus Kristus", šio leidimo redaktorius tą „tegul bus" ištaiso, bet čia jį pats panašiam reikalui vartoja. Kodel taip čia yra daroma, man gana sunku suprasti.

VIII. Kalbamajame vertime yra gana daug posakių, kurie tik parodo, jog vertėjas nepratęs *į mūsų visuomenę taisyklingais* mūsų kalbos posakiais ar tiesiog *taisyklinga* mūsų kalba kalbėti. Todel jo kalba man dažnai rodos lyg koks neaiškus, negirtinas, ne mūsų posakių mišinys. Šit dar keli tos rūšies kalbos pavyzdžiai:

Jie *nupuolusios dvasios* (184). Jis žymiai *augo dvasia,* atminė visus poterius, suprato *pačias reikalingiausias* tiesas ir ėmė mokytis skaityti (184). Bloga, filosofų nuomone, *netikra yra niekai* ir priešingybė geram (196). Ponas... *palengvindavo patarnauti* mano parapijonams (204). O kas žino, ar mums neteks čia pra-

---

* Gramatikos nieko nežino apie prielinksnį *virš*; jos nieko nenusimano nė apie vartojamą raštuose su *kilmininku* prielinksnį *sulig*. — *J. J.*

būti dveji ar *daugiau metai* (216). Ji (žmonija) tiek yra žemesnė už gyvulius, kad *perdeda protu ir kalba* (209). Visi pasijuto *išganingai* sugraudinti; *tikėjimas ašaromis apsipylė*, prisipažino kaltas ir ryžosi darbais *įrodyti savo tikėjimą* (211). Taip rūpestingai buvau *užsiėmęs šienavimu*, taip širdingai *sielojaus*, kad pasisektų, kaip kitados *sielojaus*, kad gera būtų seminarija, atiduota mano globai (217)*.

Vertėjas, brangindamas savo skaitytoją, šitą savo darbą turėjo kiek rūpestingiau nudirbti. Tie laikai, kada lietuviams turėjo „mačyti" viskas, ką duodavo jiems mūsų „tiligentai", jau senai yra praėję. Dabar, ką rašydami skaitytojui, turim ir tuo skaitytoju rūpintis, savo darbu jam ir paveikslą iš savęs turim duoti. Vertėjo kalba lyg sakyte sako, kad čia jo *skubos darbas* dirbta. Šitame rašte, šiaip ar taip, jo nesilaikoma tų kalbos taisyklių, apie kurias kalba rašytojams mūsų tautosakos rinkiniai ir vienas kitas mūsų kalbininkas.

Literatūros dalyko dėstytojai ir aiškintojai, kaip ir literatai, savo žmonių kalbos ir tautosakos taisykles, rodosi, tiktai Lietuvoje nieku verčia...

IX. Visur rašytojai laikosi šiokios tokios vienodos *rašybos*. Pats jų rašybos vienodumas palengvina mokiniams ir šiaip žmonėms ir rašybos mokslą: mokiniai nejučiomis ir iš to, ką mato nuolat prieš save skaitymuose, įpranta taisyklingai tarti ir rašyti skaitomosios kalbos žodžius. Kalbamasis vertėjas šiuo atžvilgiu nepadeda mokyklai: savo vertime jis nesilaiko vienos kurios rašybos — rašo daug ką ir šiaip ir taip, ne visada vienaip, dažnai visai nepaprastai, skirdamasis tuo nuo rašybos vadovėlių: „Bare" jis rašo vienaip, čia — kitaip...

Tarp jo rašybos nepaprastumų, mano pastebėtų kalbamajame leidinyje, turiu čia šį tą ir skyrium pažymėti. Čia rašoma:

ar gi tokią dieną (199), *argi* pastiprinus (199); *bet-kuris* kalinys (194), kad *bet kuris* (184); *bet gi* „storasta" (210), *beto* (216); *delto* dažniausiai krinta (213), tik *delto* (184); *iškur* ėjo (189); *jogi* pati (215), turiu *ką ne ką* (213); *kasgi* (204), *kuogi* (183), *kažinką* (183), *kaszin kaip* (188), *kažinkokio* (199), *kaikurius* (202); *nelabai* sielojosi (202), *nemažiau* blogai (197), atsikvėpti *nebelaikas* (198), *nes gi* (220), *netik* maldos (209).

---

* Veiksmažodžius *sielotis* ir *rūpintis* vertėjas turėjo skirti: juodu ne vienos yra reikšmės. *J. J.*

ne taip (221), *nevisai* patenkintas (196), *nevisi* linksmi (189), *nėvieno* nebesunkino (189); *permaža* (211), jau *pervėlu* (198), prieš *tai gi* jis (216), *šian ten* (217); *tuotarpu* (209), *turbūt* (204); *tai gi* (194); dėkavau ir *užtai* (183)...

Pabrauktųjų žodžių rašyme kokios tvarkos ir sistemos pats aš neįžiūriu. Tos sistemos ir kokios nors tvarkos nematau čia nė daugelio kitų žodžių rašyme: *pergązdino* (182), *nuotikių* (187), *nuotikiai* (191), *užsivilimas* (221), *visokiariopus* (188), *gailėstingumą, -mu* (188), *pašnekėsį* (205), *gėluonimis* (213), (to) *neatmina* (219), *kvepuoti* (193), *vienuodumą* (191), *aimanoti* (206), *atsidunsta* (188)...

Vertėjo ir rašyboje ir kalboje, šiaip ar taip, maža yra reikalingos skaitytojui tvarkos. Vertėjas, skubotai ir apgraibomis versdamas šitą kun. J. S. Dovydaičio dalyką į mūsų kalbą, pats, man rodosi, tuo būdu ne visai krikščioniškai pasielgia su tuo žmogum: vertėjas sako, kad kun. J. S. Dovydaičio laiškai, iš kurių vertėjo padaryta šita penktoji „Šiaulėniškio Senelio" dalis, esanti labai gražiai parašyta lenkiškai ar rusiškai; apie doc. J. Tumo vertimą, apie to vertimo kalbą ir rašybą, deja, to pasakyti negalima, jo kaip ir ne visai gražiai pasielgta su branginamuoju žmogum. Toliau vertėjas, reikia tikėtis, bus atsargesnis — savo vertimais ar šiaip rašiniais nebeduos negero pavyzdžio tiems savo klausytojams, kurie iš savo mokytojo rašytojo raštų turi juk ir savos kalbos mokytis. Iš kalbėtojo rašto kalbos pasimokyti ir gauti iš jo geresnių įpratimų literatūros kalbai ir rašybai jie šiuo tarpu, man rodos, nedaug ką galės!*.

X. Savo spausdintinėje paskaitoje, paskirtoje kun. J. S. Dovydaičio gyvenimui ir raštams, doc. J. Tumas gailisi, kad Dantės „Pragare" nėr tam tikros vietos *negeriems* ar *netikusiems* rašytojams. Taip, ir man rodos, kad nerūpestingieji rašytojai, kurie savo darbą dirba skubotai ir apgraibomis arba skelbia savo raštais netikusius žmonėms dalykus, yra baustini: iš tų talento ir mokslo žmonių, kuriems daugiau yra duota, turi daugiau ir reikalauti visuomenė.

Jei kada bus „Pragare" ar kur kitur baudžiami negerieji rašytojai, tad, man rodos, ir Lietuvos *kalbininkai su rašybininkais* ir *kalbos mokytojais bus teisėjų* išklausyti. Kalbininkai su savo bendradarbiais, girdėti, ketina net į akis lįsti tiems teisėjams ir

---

* Vertėjas šios rūšies darbo gale turėtų toliau ir *klaidų atitaisymus* duoti: šitame vertime jų nėra. *J.*

prašyti, kad jie bent pagąsdintų tuos mūsų rašytojus, kurie savos kalbos dėsniams nusideda. Labai būtų gaila, kad teisėjų akivaizdoje tarp kaltinamųjų rašytojų tektų ir doc. J. Tumui pasirodyti! Šiuo savo straipsniu kalbėtąjį docentą prašau del viso ko būti akylą, budėti, nepasiduoti šio pasaulio pagundoms ir dažniau minėti, jog iš mokslo žmonių, daug ką reiškiančių visuomenėje, daugiau turi būt visuomenės ir reikalaujama. Tie žmonės, šiaip ar taip, negali duoti savo darbais negero pavyzdžio savo klausytojams ir skaitytojams.

J. Jablonskis.

[„Lietuva, 1926, Nr. 44 (2133) ir Nr. 45 (2134)]

D ž e k a s L o n d o n a s. **Pagonis** (ir kitos apysakaitės). Vertė K. P u i d a (p. 1-96). „Krivulės" leidinys. Kaunas. 1925 m.

Šito leidinio neturėjau kantrybės viso perskaityti, ir dabar recenzuoju jį kalbos atžvilgiu, tik vieną jo dalelę (apie pustrečio puslapio) paskaitęs.

Kito tokio netikusio mūsų vertimo dar nesu matęs. Savo kalbos recenzijoje pabrėšiu šiuo tarpu tiktai kelias žymesnes vertimo klaidas, mano pastebėtas skaitytuose (5, 6, 96) jo puslapiuose (pačioj pradžioj ir pačiame gale). Čia parašyta:

1. Be *kamandos* ir *šešerių* kajutų keleivių, ja („Mažąja Žana") plaukė dar *aštuonesdešimt* keleivių (5). 2. Visi *šešeri* keleiviai buvo *žemčiugo* supirkinėtojai (5). 3. „Mažoji Žana" buvo be *jokio saiko perpildyta:* teisingai elgiantis, ji *neprivalėjo* imti *daugiau dešimtosios dalies* tų krovinių, kuriuos dabar vežė (5). 4. Visa jos apačia buvo kimšte prikimšta *kriauklais* ir *javais* (5). 5. Dieną jie *susisiekdavo užtvaromis* (5). 6. Mes ją (kelionę) būtumėm *padarę į dvi-tris dienas* (6). 7. Bet *pakeleivingasis* mums *rytys* nutilo pirmąją kelionės dieną (6). 8. Kaitrūs saulės spinduliai spindėjo taip *jakinančiai,* kad nuo vieno noro praverti akis imdavo *galva* skaudėti (6). 9. Mes negalėjome *nė susirgusius* atskirti, *nė juos slauginti* (6). 10. Naktį *keturi narduoliai* pabėgo *didelioje* banginiams gaudyti *valtyje* (6). 11. Įdomu buvo sekti, kaip įvairiai *atsinešė į tai* įvairūs žmonės (6). 12. Kapitonas Udozas, *francūzas kilimu,* pasidarė labai nervingas (6). 13. *Pas jį prasidėjo nervingi tampymai* (6). 14. Ir ėmėm gerti *lig pasigeriant,* tikėdamiesi, kad *pavietrė* žus *alkoholiu permirkusiame* kūne (6). 15. Tam, kad pamatytum dalykus *tokiais, kokiais*

jie yra, reikia bent kiek pabadauti (96). 16. *Kaip ten nebūtų,* aš mačiau tokių dalykų, kokių nesitikėjau esant (96). 17. Aš *dargi nė sapne nemaniau,* kad *tokie dalykai galėtų būti* (96). 18. Šorti... įspėja *rengiamą* Smoko *samojų* (96).

Mano išrašytiesiems teksto sakiniams taisyti patariu šių apysakaičių vertėjui ir skaitytojui turėti galvoje, be paprastųjų mūsų kalbos taisyklių, dar šiuos gana paprastus, man rodos, taisyklingus kalbos sakinius ir posakius:

1. Be *komandos* ir *šešių* kajutinių keleivių, ja plaukė dar *aštuoniasdešimt (aštuonios dešimtys)* kitų žmonių. 2. Visi *šeši* keleiviai... buvo *žemčiūgo (žemčiūgų, perlų)* pirkinėtojai (supirkinėtojai). 3. „M. Ž." *buvo* be galo prigrūsta visokių *krovinių (daiktų): ji, iš tikrųjų sakant,* neturėjo imti *daugiau kaip dešimtąją* dalį tų krovinių. 4. Buvo prikimšta *kriauklių (kriauklų)* ir *javų.* 5. Jie susisiekdavo (susižinodavo...) *per užtvaras (pro užtvaras?).* 6. Kelią būtumėm *nukeliavę (sukeliavę, atlikę) dviem arba trimis dienomis (per dvi tris dienas).* 7. Bet *rytys, pūtęs visą laiką mums iš užpakalio, nustojo pagaliau varęs mus tolyn (nutilko, nurimo, nustojo* mus pūtęs). 8. Saulės spinduliai taip *apakinamai* švietė, jog mums imdavo nuo jų *galvą skaudėti.* 9. Negalėjom *nei* susirgusių (susirgusiųjų) atskirti *nei jų slaugyti.* 10. Keturi *narai* pabėgo (nuplaukė) didele banginių gaudomąja valtimi (dideliu bangìnkautu). 11. Įvairiai *žiūrėjo į tai* žmonės. 12. Kapitonas, *kilimo* prancūzas. 13. *Jį ėmė (suėmė) mėšlungis* traukyti (tampyti), *jis ėmė nervingai tampytis.* 14. Ėmėm gerti ligi *pasigerdami,* tikėdamiesi *galą padarysią jūros ligai alkoholio* primirkusiame kūne. 15. *Norint pamatyti, kaip čia kas tikrai yra, nuo ko čia kas pareina...* (tam, kad pamatytum dalykus *tokius, koki* jie yra?), reikia pabadauti. 16. *Šiaip ar taip,* mačiau ir *tokių dalykų, kokių* niekad pirmiau nesitikėjau matysiąs. 17. Aš nė *sapnuoti nesapnavau,* kad *tokių dalykų* gali būti pasaulyje. 18. Šorti... įspėja Smoko *sumótą* (sugalvotą) *sąmojį* (?)...

Originalo pats aš, deja, neturiu: šio vertimo negaliu sulyginti su juo ar su kitu kuriuo jo vertimu. Viena aišku: šitokios kalbos vertimai mums netinka, ir skaitytojui negali iš jų naudos būti. Rašytojai, šiuo tarpu vertėjai, kurie, ką versdami į lietuvių kalbą, nepasirūpina išmokti įprastinių jos dalykų, net kalbos vadovėlio, elgiasi, mano supratimu, labai nerimtai, nekultūringai... Kur kitur yra pasaulyje taip daroma?!

J. J.

[„Švietimo darbas", 1926, Nr. 2, 158—159 psl.]

LAIKRAŠČIO KALBOS DALYKAI.

Mūsų laikraščiai daug kas kalbos liga serga: kas jų rašoma, labai dažnai nesutinka su mūsų žmonių kalba, su tautosakos kalba, su tomis kalbos taisyklėmis, apie kurias rašo mums vienas kitas kalbos vadovėlis, kalbininkai... *Tautininkui* kalbos dalykai turėtų, rodos, ypačiai rūpėti: kalba yra didžiausias *tautos* pažymys... Bet ir *tautininkų* raštai[66] nėr šiuo tarpu be nuodėmės: ir „Lietuvis" savo straipsniuose daro šiek tiek kalbos klaidų.

Prieš save turiu „Lietuvio" Nr. 23. Čia randam ir šiaip parašyta:

1. Prancūzijoje vedamos derybos ir su Amerikos *anglies* kasyklų savininkais. Jo nuomone, *anglies* pramonei subsidijos ir ateity turi būti skiriamos. Kiekviena šeimyna gali pirktis tam tikrą nustatytą *anglies* savaitinę normą. Šalyje *anglio* vartojimas griežčiausiai kontroliuojamas. 2. Mes pakol kas *daugume* švarūs. Tas jau vien rodo (=jau vienas tas dalykas rodo), kad *daugumo daugumos* (?) neturi jokios finansinės programos veikimo, išskyrus kelis dalykus, kuriuos galima *įgyvendinti* per kelias dienas. ... *Imdama domėn,* kad Apygardos komisija neišpildė Rinkimų įstatymo reikalavimų..., frakcija siūlo... 4. Kiekvienas turi *atsižvelgti,* ar galės jis *įvykdinti* duotus pažadus ar ne. ... 6. Darbininkų išteklius *matomai* visiškai *išsisekęs.* ... 8. Tai ir *prisieina* II vicepirmininką balsuoti du kartu. 9. *Tėmyjant* iš šalies nepadarė (kalbėtojai) gero įspūdžio nė savo kolegų tarpe. — 10. Liaudininkai *kitais rinkimais,* sekdami *krikščionis demokratus,* gali daugiau pralaimėti, nei krikščionys. 11. Ne iš to ką *uždirbami,* bet iš to ką *sutaupomi* liksime *turtingais.* 12. Taupumas padaro žmogų *turtingu.* Lotyniškos kanonų citatos jo kalbą darė labai *nuobodžia.* 13. Frakcija nutaria pasiūlyti Teis. Ministeriui imtis priemonių pašaukti tieson Vyriausios Rinkimų komisijos *narius...* 15. Toks palaikymas artimų santykių su savo rinkikais būtų *abiems pusėms* naudingas. 16. Darbininkai sutiks dirbti 8 valandas *į dieną.* ... 19. Redakcijai rūpi koordinavimas jų veikimo, *kad* tokiu būdu *sukultūrinti* kraštą. 20. Gerbiamas p. Redaktoriau! *Neatsisakykite* padėti *Tamstos* vedamajame laikrašty štai ką:...

Paprastai, rodos, yra sakoma ir kalbos vadovėliuos iš žmonių kalbos patariama sakyti rašyti: 1) Amerikos *anglių* kasyklų savininkai; *anglių* pramonei subsidijos ir toliau turi būti skiria-

mos; šeimyna gali pirktis tam tikrą nustatytą *anglių normą; anglių* vartojimas... 2) Mes *daugumas* esam tuo tarpu švarūs... *Atskiri daugumos dalyviai,* atskiros sudarančios ją frakcijos (?) savo darbui neturi jokios programos, išskyrus kelis dalykus, kurie keliomis dienomis (per kelias dienas) *įvykdomi.* ... 4. Kiekvienas turi *žiūrėti,* ar galės *įvykdyti.* ... 6) Darbininkų lėšos (išteklius) yra, *matyti,* visiškai *išsekusios* (išsekęs). ... 8) Tai (tad) ir *tenka* II vicepirmininkas balsuoti du kartu. 9) *Žiūrint (stebintis)* iš šalies... 10) Liaud-kai *kituose rinkimuose (per kitus rinkimus),* sekdami *krikščionims demokratais,* gali daugiau pralaimėti, nekaip kad šiuo kartu krikščionys pralaimėjo (prakišo). 11) Ne iš to, ką *uždirbame (pelnome),* bet iš to, ką sutaupome, liksime *turtingi* (plg. „likit *sveiki*"). 12) padaro žmogų *turtingą*... jo kalbą darė labai *nuobodžią.* 13) nutaria pasiūlyti min-ui imtis priemonių komisijos *nariams* pašaukti tieson (prašyti min-rį, kad *pašaukdintų* vyriausiosios komisijos narius tieson). ... 15) *abiem pusėm* naudingas.— · 16) dirbti 8 valandas *dienoje (per dieną).* ... 19) Redakcijai, *norint kultūrinti kraštas (kad sukultūrėtų kraštas),* rūpi jų *veiklos (darbo)* koordinavimas; redakcija, *kraštui sukultūrinti (kultūrindama kraštą),* rūpinasi jų veiklą koordinuoti (suderinti)... 20) Gerbiamasis Redaktoriau! Neatsisakyk, meldžiamasis, įdėti (išspausdinti) Tamstos vedamajame (redaguojamajame) laikrašty... *Neatsisakykite* įdėti *Jūsų* laikrašty...

Tūlas pažymėtąsias ir mano taisytąsias klaidas galėtų, žinoma, ir kaip kitaip taisyti, — savo taisymais ir šiaip mažmožiais tik pabrėžiu, kad jos yra *tikrai* taisytinos, — savo taisymais nieku būdu nesistengiau parodyti skaitytojui, jog tos manaip tėr taisytinos. Daug kas, mokydami Lietuvą savo raštais, patys nemokame jos kalbos. Ir tautininkų laikraščio kalba nėr, man rodos, be ydų, nors jiems ypačiai, rodos, pritiktų *tautos* kalba gerokai mokėti. Šiuo straipsneliu, davęs kiek „Lietuvio" kalbos pataisymų, pasisakiau tik noris, kad tautininkai ir *kalbos* atžvilgiu visai tautiškai žiūrėtų savo raštuose į mūsų *tautos dalykus.*

N. B. Pamiršau pasakyti savo straipsnely, jog laikraščio redakcijai reikėtų daugiau rūpintis ir savo *korektūra.* Čia išspausdinta: *grąžūs* pageidavimai (3); atstovai turi dėti savo jėgas, kad šaly būtų *gražintos* paneigtos konstitucijos teisės (6); prieš *duosnumą* nukreipta (14); *grąsinimas, grąsinant* (16)...

II.

Autorius, kurs nori skaitytojo suprantamas, savo rašinį rašydamas turi žinotis ir *kam* jį rašąs. Mažo mokslo žmonėms jis turi rašyti įmanomai; didesnio mokslo žmogui rašydamas, jis gali ir painesniais, įmantresniais posakiais operuoti; lietuviškai rašydamas Lietuvos žmogui, jis turi naudotis daugiausia tais kalbos posakiais, kuriais yra įpratę lietuviai savo mintis reikšti. Taip kalbu čia pabrėždamas del to, kad mes dažnai be kokio reikalo, apie ką kalbėdami rašte savo žmonėms ar su savo žmonėmis, *tik* lietuviškus žodžius vartojame surazgytuose sumazgytuose kitų kalbų sakiniuose. Vertėjui ir rašytojui, kalbėdamas apie šitos rūšies dalyką, esu dažnai sakęs: rašyk tamsta taip, kad tamstą kaip reikiant suprastų, neilgai sukę sau galvą, tie skaitytojai, kuriuos turi ką rašydamas savo akivaizdoje; dažniausiai rūpinkis, kad tave platesnė mūsų visuomenė lengvai suprastų, ta visuomenė, kuri nėr pratusi atitrauktai galvoti rusiškai, vokiškai ar kaip kitaip. Bet del tokių dalykų tenka dažniausiai su *atskirais* žmonėmis tekalbėti: čia mūsų rašytojų ir vertėjų liga yra labai įvairi, su kiekvienu rašytoju ar vertėju mokytojui ar patarėjui tenka *skyrium* kalbėti...

Šiuo tarpu „Lietuvio" (Nr. 26) du straipsniu man yra tekę išžiūrėti kalbos atžvilgiu (3—9). Mano nuomone, ten yra ir ne visai įmanomų „Lietuvio" skaitytojui dalykų. Pažymėsiu čia kelias tų dviejų straipsnių žymesnes klaidas, pažymėjęs jas pasakysiu ir savo nuomonę del jų: pažymėsiu trumpai, kaip jos čia, mano supratimu, reikėtų pataisyti, kad tų dviejų straipsnių kalba būtų taisyklingesnė, tautiškesnė ir skaitytojams suprantamesnė. Imsiu tik apčiuopiamesnius kalbos dalykus, visai nesileisdamas į jos gilumas. Čia, kaip paprastai, galvoje turėsiu tik kelis mūsų *žodyno* ir *sintaksės* dalykus, mano pastebėtus šiuo tarpu dviejų žmonių straipsniuose. Ką pats taisydamas, tik vieną kitą pataisos *projektą* duosiu.

I. Kalbamuosiuose „Lietuvio" straipsniuose ne visai tinkamai vartojami rašomi šie žodžiai: *atydžiai, dviprasmė, gerbūvis, gi, išrišti, įgyvendinti, kas tai, koks, koks tai, lygiagrečiai, patėmyti, priklausyti, sauvalė, sauvalis, savilarpis, siekti, tampriai, trumparegis...*

Čia rašoma: 1) reikia *atydžiai* atrinkti (8)... Čia turėtų būti pasakyta be jokių *dviprasmių,* be jokių abejojimų (7)... kas ro-

do tautos *gerbūvio* augimą (8). 2) Lietuva *gi* reikalauja, kad čia būtų daugiau vienybės. Taigi biudžeto atžvilgiu valstybės tarnautojų etatų *sutrumpinimas* yra *būtinai, gi* bendros šaliai naudos atžvilgiu šis *sutrumpinimas* išskirsto tautos jėgas *atatinkamomis vietomis* (8)... galima buvo tą klausimą *išrišti savitarpiu* susitarimu (4). Todel valdžia turėtų pasiskubinti, kad jo byla būtų *išrišta* (5)... Šioms teisėms *įgyvendinti* reikalingas tam tikras įstatymas. 3) Aš jų neimu už gerklės ir neklausiu: Kas esi, *kokios* tautybės? Tuo norėta buvo pasakyti *koks tai* baisus daiktas (4). 4) *Lygiagrečiai* statybos *planui* ir ilgalaikio kredito organizacijoj turi eiti griežta visuose valstybės biudžeto išlaidų straipsniuose ekonomija (7). 5) Tautos likimas *priklausys* nuo tokios baisios koalicijos (4)!... kuriuos (turtus) ir aklas gali *patėmyti* (9). (Senatas) dažnai užkirsdavo kelią administracijos *sauvalei* (9). Mokėtojai nurodo į *sauvalius* dep-to sprendimus (9)... *Savitarpis* susitarimas (4). 6) (Valdininko) galvojimo būdas dar caro *laikų siekia* (9). 7) Valstybės tarnautojų personalo *sutrumpinimas* yra *tampriai* susietas su pagerinimo jo darbingumo ir *gaminingumo* lygiu (8). 8) Be abejo, lenkai bus pasmerkti del jų *trumparegės* politikos (5).

= 1) reikia *atsidėjus (atidžiai)* atrinkti... be jokių (be kokių) *dviprasmybių*... rodo tautos gerovės augimą, tautos turtejimą... 2) *Juk* Lietuva reikalauja, o Lietuva (Liet-va *juk*) reikalauja... etatų *susiaurinimas (sumažinimas)* yra *būtinai reikalingas,* o visai šaliai šis sumažinimas skaido tautos jėgas *be reikalo (?)*. Tas dalykas galima buvo *išspręsti savitarpy susitarus (savitarpio susitarimu)*... kad jo byla būtų *išspręsta*... šioms teisėms *suteikti (duoti)*... *koks (kažin koks)* baisus daiktas... *kurios* esi tautybės?... 4) *Lygiai (drauge) su statybos planu,* su st. pl. *lygia greta* (lygiagretiškai) turi ir kredito organizacijoj eiti griežta ekonomija visuose... straipsniuose. 5) pareis nuo tokios... gali *pastebėti (paboti, įžiūrėti)*... administracijos *savivalei (savivališkumui, savavališkumui)*... į dep-to *savivalės* sprendimus, į *savavališkus* dep-to sprendimus... *Savitarpio* susitarimas, susitarimas *savitarpy*. 6) galvojimas iš caro *laikų tėr išėjęs,* (valdininkas) ką *galvodamas gyvena dar caro laikų atsiminimais*... 7) personalo *susiaurinimas, sumažinimas* yra *glaudžiai* susietas (susijęs, sujungtas) su jo *darbingumo padidėjimu* ir *darbo našumo pagerėjimu (?)*... 8) del jų *žemažiūrės (žemažiūriškos)* politikos.

II. Ligi šiol (I) kalbėjau del tokių teksto klaidų, kur straipsnių rašytojams prikišu *daugiausia* atskirų žodžių netikusį vartojimą. Bet kalbamuosiuose straipsniuose yra kiek ir tokių kalbos dalykų, kuriuos išskyrę galėtume ir *sintaksės klaidomis* arba tiesiog didesnėmis kalbos svetimybėmis laikyti. Šiam savo reikalui turiu irgi kelis straipsnio sakinius ir posakius įžiūrėjęs:

1) gavo žymiai *daugiau* 100%' balsų (3); gali praeiti *daugiau šimto* metų (5); suma visumet yra *mažesnė tos,* kurią mokėtojas siūlo savu noru (9); 2) *kanceliarinis* delsimas viršininkų, registratorių ir *jiems panašių* valdininkų *dėka* (8); jų nuomonė *pilnai* atitinka *mūsiškei* (6); atsiprašau, kad *jam* čia *nėsant* drįstų jį taip vadinti (3). 3) Juk jis *kaltinamas tame,* kad drįso pavadinti save žydų ministeriu (5). Bet kas *tame kaltas* (7)? 4) Aš manau, čia mane niekas *neįtars tame,* kad aš *šitą blogą ginu* (4)... 5) departamentas, vyriausiųjų jo valdininkų *asmenyje,* palaiko savo formales teises (9). Ir tiktai mokesčių departamentas, jo dabartinių vadovų *asmenyje,* galėjo sudaryti tokią nesąmoningą *padėtį* (9). 6) (jie) *tiki* atnaujinsią mūsų krašto išvaizdą (3). 7) Aš mėginau kalbėti su čia *esamais* Klaipėdos atstovais (6). 8) Pirklys mokėti nemėgsta, *tat* jį reikia priversti, o mokėt jis visuomet gali, ir jei ne pelno, tai kapitalo *sąskaiton* (9)... taigi jis galima išsiųsti *pas Lenkus* (5)...

= 1) gavo daug *daugiau kaip (nekaip,* nei) 100%'; *per šimtą (daugiau nei šimtas, daugiau kaip šimtas)* metų... mažesnė *už tą (nekaip ta)*... 2) *Kancelerijos (kanceleriškas, raštinės)* delsimas (atidėliojimas...) *del* viršininkų, registratorių ir *tolygių (panašių į juos)* valdininkų *nerangumo*... *visai (visiškai) sutinka su mūsiške, mūsiškę atitinka*... kad jį čia *nėsantį (nėsant)* drįstu taip vadinti... 3) *kaltinamas tuo*... *Tuo kaltas*... 4) *neįtars tuo,* kad aš šitą *piktybę (blogybę) ginąs*... 5) departamento vyriausieji valdininkai *gina (palaiko), visi didieji* departamento valdininkai... *dabartiniai* mokesčių departamento *vadovai* galėjo sudaryti jo padėjimą tokį nesąmoningą *(tokią nesąmoningą jo būklę)*... 6) *tikis (tikisi)* atnaujinsią mūsų krašto pavidalą... 7) su *esančiais* čia Klaipėdos atstovais... 8) *tad* jį (jis) reikia priversti... jei ne *iš pelno,* tai *iš savo kapitalo (?)*... išsiųsti *į Lenkus* (plg. „išsiuntė *į Prūsus, į Žemaičius, į Kudirkus*")...

„Lietuvis", man rodos, daug pelnytų pasirūpinęs, kad tie jo bendradarbiai, kurie dar nemoka suprantamai reikšti savo min-

čių lietuviškai, imtų pagaliau aiškiai, suprantamai ir visai žmoniškai kalbėti su jo skaitytojais. ... *Rygiškių Jonas*

[„Lietuvis", 1926, Nr. 26, 12—13 psl. ir Nr. 29, 9—10 psl.]

LITERATŪROS DALYKŲ KALBA.

IV.

Prieš save turiu šiuo tarpu doc. J. Tumo Paskaitą (1924 m., 1—44 psl.). Joje smulkiai aprašomas ir charakterizuojamas kun. J. S. Dovydaitis, žinomojo „Šiauléniškio Senelio" autorius (1825—1882 m.).

Man čia, žinoma, rūpės minėtosios spausdintinės *paskaitos kalba*. Čia kalbėsiu tiktai del tų kalbamojo rašinio dalykų, kuriuose doc. J. Tumas, deja, kiek nusideda žmonių kalbos dėsniams ir kelioms mūsų gramatikos taisyklėms.

Rašydamas čia savo kalbos pastebėjimus, turėsiu galvoje daugiausia docento žodyną, jo kalbos etimologiją, sintaksę ir rašybą. Pažymėdamas, kur *paskaitos* kalba nesutinka su įprastomis man ir kitiems kalbininkams mūsų kalbos taisyklėmis, tuo pat prašysiu, pasisakau, jos autorių toliau atsargesnį ir rūpestingesnį būti. Taigi šiuo tarpu, kaip ir paprastai, rodos, turėsiu prieš save tam tikrą mūsų šių dienų reikalėlį. *Kodel* kas yra čia, mano nuomone, taisytina, visų tų išgalių šitame savo straipsnyje, žinoma, nedėstysiu: reikėtų apie tai labai daug kalbėti...

I. Pirmiausia pažymėsiu tuos šio rašto dalykus, kurie tenka lyg *žodyno* ir iš dalies etimologijos klaidomis laikyti. „Paskaitos" autoriaus vartojami ne visai kaip reikiant, man rodos, šie žodžiai: *aršus, atmintis, atnašauti, bekraštis, destis, didžiuma, dirbtinas, galimybė, ganytojauti, ganytojavimas, gi, koks, regimai, sugyventi, suokalbis, žinojimas*... Šit keli tų žodžių (sakinių ir posakių su tais žodžiais) pavyzdžiai:

a). 1. Paskui ir šis Justinas Dovydaitis virto „Dawidowicz" ir per visą jau amžių buvo net *aršus* „Dawidowicz" (p. 5). 2. Čia liūdnos *atminties* prelatas Nemekša įprašė gubernatorių... (21). 3. (Jis ir aš, mes) *atnašavome* dievui auką (30). 4. Matė *bekraštį* savo vedėjo atsidėjimą (12). 5. (Tenka) ieškoti pirma dievo karalystės ir jo teisybės, *destis*, gaivinti prisirišimą prie šv. bažnyčios, taisyti žmonių papročius... (12). 6. Gaila, kad nemoka žemaitiškai, o *didžiuma* čia — Žemaičiai (26). Jų buvo

didžiuma (39)*. 7. *Dirbtinas* sodietiškumas tikrąjį sodietį užgauna (41). 8. Tiesiog nebėra *galimybės* suskaityti (39). 9. Pašaukei mane, viešpatie, *ganytojauti, — ganytojavau,* ne juokavau (34). *Ganytojaudamas,* jis tarės nutiesiąs kelią (8). Rimtai ruošės kunigauti, visa siela atsidėjęs *ganytojavimui* (8). 10. *Jis gi* kriptonimu M. paskelbė dalį Šiauleniškio Senelio korespondencijos (5). Taip buvo užsigrūdinęs per rekolekcijas, kurias vedė *jo gi* buvusis mokinys (21).

= 1. *Net tikras „Dawidowicz", smarkus „Dawidowicz";* 2. Nelemto (liūdno) *atminimo;* 3. Dievui auką *aukojome;* 4. *be galo (nepaprastai, baisiai) didelį atsidėjimą;* 5. teisybės — *gaivinti, būtent, gaivinti* (?); 6. *daugumas (dauguma)... daugiausia;* 7. *Dirbtinis;* 8. *nebegalima, nebėr galėjimo;* 9. *piemenauti* (ganytoju būti) — *piemenavau (buvau ganytoju),* savo *avis ganiau... Ganytojo darbą dirbdamas (piemenaudamas,* savo *avis ganydamas)... piemenauti,* ganytojo *darbui dirbti;* 10. *Jis* pats... *jo paties* buvusis, buvusis *jo paties...*

b). 11. Liutostanskis buvo suspenduotas, tik neaišku, *kokiam laikui* (19). 12. Pranašavimas *regimai* įvyko (6). Valančius jį *regimai* ruošė savo įpėdiniu (21). 13. Buvo ištvirkęs, *sugyveno* su ja (19). Kiti atvirai *sugyveno* be jokių ryšių (25). 14. Nuolat *priminėjo* klierikams, kad nesikištų į pasaulio dalykus; *destis,* nedalyvautų paslaptiniuose *suokalbiuose* (12). Jis visados dirbo prieš revoliucinius *suokalbius* (20). 15. Mokslo objektas jam tačiau nebuvo — *žinojimas;* mokslas jam tebuvo priemonė pasiekti kitam tikslui (7)...

= 11. *kuriam* laikui, *ar ilgam (kaip ilgam), kurį laiką, ar ilgai (kaip ilgai), kiek laiko...* 12. Pranašavimas, *matyti,* įvyko... jį, *matyti, ruošė* (jį *aiškiai* ruošė?)... 13. Gyveno *susidėjęs***... *gyveno susidėję laisvai, nesusituokę* (be jungtuvių, nesusivesdinę)... 14. *primindavo* klierikams (*graudendavo* klierikus)... dalykus — *nedalyvautų* (*būtent,* nedalyvautų?) *sąmoksluose (susimokymuose)... sąmokslus (susimokymus)****. 15. *pats mokymasis (mokslo įgijimas, naujų dalykų patyrimas);* mokykloj jam rūpėjo ne tiek naujų dalykų *išmokti,* ne daug kas *patirti...*

* Minėtina, jog šalia būdvardžių *bergždžias, didis, tuščias, stačias, žalias* vartojami daiktavardžiams žodžiai *bergždumas, didumas, tuštumas, statumas, žalumas* (be minkštųjų priebalsių prieš *u*). — *J. J.*

** Plg. „Ar juodu *sugyvena* (sutaria)? Juodu čia *nesugyvena* — vis barasi, reikės, tur būt, skirtis."

*** „Sankalbos" vietoje rytuose sakomas kame-ne-kame ir „*suokalbis*".

Savo šios vietos taisymams pateisinti, primenu čia skaitytojui tik du mažmožiu: 1) šalia žodžių *kiaušiniautojas, uogautojas, šienautojas, tardytojas, kirpėjas* nėr kalboje veiksmažodžių „kiaušiniautojauti, uogautojauti, šienautojauti, tardytojauti, kirpėjauti" su daiktavardžiais „kiaušiniautojavimas, uogautojavimas, šienautojavimas, tardytojavimas, kirpėjavimas", ir 2) šalia *bedievio, begėdžio, bežemio, bemokslio* (žmogaus) turim žmonių kalboje „*bedieviškų* raštų, *bedievišką* pasielgimą, *begėdišką* padarymą"... Del šitos priežasties negaliu pateisinti kalbamojo rašto naujadarų „*ganytojauti, ganytojavimas, bekraštis* atsidėjimas".

II. „Paskaitos" autorius kartais be reikalo *dvejoja* ir net *trejoja* — vieną dalyką vadina ir šiaip ir taip, šalia vartojamo kalboje žodžio sudaro kartais, rodos, ir negalimą žodį arba duoda skaitytojui negalimą jo lytį. Čia rašoma ir šiaip:

(Jam rūpėjo) patapti tuo, kuo jautėsi esąs pašauktas būti; būtent, *dvasioniu* (7)... geriausias būdas žmonėms ir net patiems *dvasionims* dorinti (9). Susišaukė visų *dvasininkų* atstovus (20). Buvo tikrų *dvasininkų* (34). Lietuvai buvo davę gudrių ir prašmatnių *dvasiškių* (34).* — Tarė balsiai, kad ir kiti kunigai ir *pasaulininkai* išgirstų (31). Paskui ėmė ir *pasauliečiai* rinktis taip melstis (23). — (Liutostanskis) gyręs maskolius ir žemai *dėkavęs* jiems (19). Padėkite, mielieji, man *dėkoti* (29); padėkite man džiaugtis ir *atsidėkoti* (29). — *Atgailodamas,* apsiėmiau nebegerti svaigiųjų gėrimų (23). Daug *atgailavimo* (26). — Buvo galima *visiems draugams* nupirkti (29), papranašavęs *tėvam Dovydaičiam* (6), ne *vieniem tėvam* (6). Sumanė taip apsiversti, kad tų rūbų pakaktų *visiem* (29).

Nesvyrinėjant čia reikėtų, man rodos, sakyti: kuo jautėsi pašauktas, būtent — *dvãsininku* (kunigu)... Šitų sakinių reikalui patarčiau autoriui tuo tarpu tvirtai laikytis šių žodžių: *dvãsininkas, pasaulininkas***, *dėkoti, atsidėkoti, dėkojo, atgailauti, atgailavimas* (plg. *poteriauti, maldauti* ir *poteriavimas, maldavimas*), *visiems draugams,* ne *vieniems tėvams* (plg. *vieni tėvai, Dovydaičiai, Mašiotai...*), *visiems...*

---

* Kokio aiškaus skirtumo tarp trijų *tų* žodžių „Paskaitos" autorius lyg nepažymi savo tekstu.

** Plg. *ūkininkas, arklininkas, mókslininkas, kalbininkas, tautininkas* = žmonės, kurie verčiasi *ūkio, arklių, mokslo...* dalykais, kuriems ypačiai *ūkio, mokslo...* dalykai rūpi.

III. Autorius savo *paskaitoje* ir kelias žodžių priesagas kiek kitaip turėtų, man rodos, vartoti. Čia rašoma:

Pažinau *inteligentingą* valstietį (5). Išėjo didžiulis šaltas *inteligentingas* jaunikaitis ir tarė (14). Klierikai net savo vyresnybę *skundė jį esanti nepatriotinga* (13). (Jie) nesilaikė tradicinio katalikų bažnyčios *autonomingumo* (8). Kun. Juozapo auksinė širdis nežinojo ribų *labdaringumui* (32). (Jis) pasakojo tai, garbindamas kun. Juozapo *labdaringumą* (24). — Iš to veido trykšte tryško *nėkados* nenykstąs *sangvininis* aukštaičio linksmumas (35). Jos auklėjo lietuvius *religiniai* (39)...

= *mókytinį (inteligentą, inteligentišką)* valstietį... *mókytinis (inteligentas)* jaunikaitis... skundė esant *nepatriotišką* (skundė, kad ji elgiantis *nepatriotiškai*)... *autonomiškumo*. Kun. Juozapo aukso širdis *lãbdaroje* jokių ribų nežinojo, jo *labdariškumas* buvo be galo didelis... garbindamas kun. Juozapo *labdariškumą*. — tryško nenykstamas, niekados nenykstąs *sangviniškas* linksmumas... *religiškai*.

IV. Autorius ir *būdvardį, bevardę jo giminę, prieveiksmį* vartoja kartais ne taip, kaip liepia juos vartoti sakinyje kalbos vadovėliai su mokinių chrestomatijomis. Čia randame:

1. Pavedė Juozapui *labiausia* apleistą savo parapijos dalį (8). 2. Kiekvienam skyriui *duota* trumpas jo turinys (37). 3. *Panašiau* į tiesą buvo rektoriaus įtarimas (20). 4. Dorybė *geriau* už gėrybę (43).

= *labiausiai... duotas... Panašesnis* į tiesą... *geresnė...*

V. *Linksnių dalykas.* Autoriaus šios rūšies nusidėjimų mūsų kalbai matau, pavyzdžiui, jo teksto sakiniuose:

a). Kun. Justinas buvo Petrapilio Kunigų akademijos *profesorius* ir *ekonomas,* o paskui — Žemaičių Kunigų seminarijos *inspektorius,* galop, jos *rektorius* (5). Juozapas tapo kitų, net aukštesniųjų klasių „Diadiuška", *prižiūrėtojas* ir *vyresnysis* (7). Visi šitie rinktiniai jo auklėtiniai paskui tapo *vyskupai* (7). Varnių seminarijos *rektorius* tuo laiku buvo Motiejus Valančius (7). Ir tapo jis katalikų šeimynų *židinys* (30).

= *profesorium* ir *ekonomu...* kunigų seminarijos *inspektorium,* pagaliau jos *rektorium... prižiūrėtoju* ir *vyresniuoju... rektorium...* tapo *vyskupais...* šeimų *židiniu...*

b). Mes tepradedame jo *darbų* ir *asmens* domėtis (36). Maža kas *to* besidomėjo (39). Tada religija pasieks *laukiamojo tikslo* (40).

= *jo darbais* ir *asmenim* domėtis... *tuo* besidomėjo... *laukiamąjį tikslą*...

c). Sustojo *ilgesniam laikui* (29). Tik jo bailinimai nepanašūs *anoms* viduramžių *baisenybėms* (41). ...

= *ilgesnį laiką, ilgiau* (plg. „Važiuodamas į Lietuvą, sustosiu *tris dienas* Berlyne“)... nepanašūs į *anas* (į tas) baisybes...

d). (Jis) turėjo progos arčiau pažinti kandidatus *kunigais* (11). Jis kandidatas *vyskupu* (41). (Jis) *ligotu* neapsimesiąs (22). Buvo *kūnu* ligotas (33). Reikėjo tam kartui apsimesti *negalojančiu* (22). (Jis) ir čia pasirodė man *tėvu* (32). Tas *nedideliu vargu* galės rasti pirmuosius leidinius (37). Dievybė pripildo *savim* gerųjų širdis (42). Sudariau iš J. Dovydaičio laiškų iš ištrėmimo, *dalimi* paskelbtų M... (38). (Jis) mokė ir mokės *neregėtu darbštumu* ir *įstabiu gabumu* (7). (Jis) gražiai, *dideliu tikėjimu*, net tiesiog *įkvėpimu* dėstė šv. raštą (12). Šitie kun. Dovydaičio laiškai buvo plačiai žinomi Žemaičių vyskupijoje ir *didele nauda* skaitomi (23). (Jis) jau galėjo *paprastu* savo *uolumu* sakyti pamokslėlius ir susikalbėti (30). (Reikia rūpintis), kad sodiečiai neištvirkautų *gėrimu* (41). Aš *paprastu* man *drąsumu* pakeičiau tuos žodžius (37).

= *kunigų* kandidatus... *vyskupo* kandidatas (plg. *„vaito kandidatas“*)... neapsimesiąs *ligotas* (plg. „jis apsimetė *negyvas, sergąs*“). Buvo *ligotas, nesveikas*... apsimesti *negaluojančiam* (plg. „tu apsimetei *negyvas, sergąs* — *tau* reikėjo apsimesti *negyvam, sergančiam*“)... *pasirodė man tėvas* (plg. Žt. *„jis pasirodė man didvyris, teisingas“*)... *be didelio vargo*... pripildo *savęs* (plg. *„šaukštu pripildė visą kibirą pieno, alaus“*)... iš laiškų, rašytų iš ištrėmimo (?), *iš dalies* paskelbtų (jau skelbdintų, spausdintų) M... *buvo neregėtai darbštus ir nepaprastai gabus mokytis ir mokyti, buvo jis neregėtai darbštus ir nepaprastai gabus, tiek mokinys, tiek mokytojas*... (plg. „jis rugius sėja *neregėtu darbštumu*“...?!)... *Pilnas didelio tikėjimo, tiesiog įkvėpimo pagautas* (?) dėstė... su *didele nauda*... būdamas ir čia, kaip paprastai, uolus, galėjo sakyti (?)... kad sodiečiai *girtuokliaudami neištvirkautų*, kad *negirtautų* ir *begirtaudami* visiškai *neištvirktų* (?)... su paprastu man drąsumu... (aš *drąsiai*, kaip paprastai, kaip papratęs) pakeičiau...

e). Ji bus išdėstyta tiktai ant popieriaus, o ne žmonių širdyse, kurias *pirmon galvon* turi užkliudyti (40).

= Tiktai popieriuje, popieryje, popieroje (?)... kurias *pirmiausia, pirmių pirmiausia (ypačiai, ypatingai)*...

VI. *Trys* šio teksto *prielinksniai* gana klaidingai autoriaus vartojami keliuose sakiniuose:

Lietuvių literatūra *į visuomenę* plačiau ima *veikti* vos XIX šimtmetyje (39). Vengdami „nususinti", *nuo* pr. Būgos betariant, kalbą, mes kai kurias svetimybes tyčia palikome (38). Lenkiškai jo mokėta tesiog tobūlai *sulig anų laikų* (38).

= *visuomenę ima veikti... anot (not) prof.* Būgos betariant... *kaip anais laikais, pagal anuos laikus...*

VII. Kalbamajame tekste vietomis ir *padalyviai* vartojami netaisyklingai:

Varnių klierikai..., *numetus* ilgas sutanas, matėme, paliko (14). *Išklausius* išpažinties ir *aprūpinus* kuo *galima,* kunigas paklausęs senelio, už ką jam dievas teikia tokios malonės? (33). *Paskaičius* vieną kurią dalį „Šiauléniškio Senelio", negauni nė trečios dalies to, ką gauni, *visa* paskaitęs (37). Nieko daugiau netrokštu, tik, kiek *įmanant,* įkalbėti žmonėms, kad degtinės negertų *ir* pasakoti apie stebuklingus atsitikimus girtuokliams (43). — Kauno gubernatorius, *vyskupui prašant,* išleido kun. Dovydaitį iš kalėjimo (21). Galų gale, *dievui padedant,* visi pasidavė kunigo įtakai (15)...

=*nusimetę* (?)... *Išklaūsęs* išpažinties ir kuo *galėdamas aprūpinęs,* kunigas pakláusęs *senelį... Paskaitęs...* visą (?) paskaitęs (perskaitęs)... kiek *įmanydamas,* įkalbėti... ir pasakoti... *vyskupo prašomas...* Galiausiai (pagaliau...), *dievo padedami,* visi pasidavė...

VIII. Čia yra ir tokių kalbos *savotiškumų,* kurie į vieną kurią klaidų rūšį sunku nuskirti. Čia rašoma ir šiaip:

Jis (=Juozapas) jau žinojo, jam buvo aiškus gyvenimo tikslas, į kurį jis tiesiai žengė, niekur šalin nebesidairydamas, neminint, kodel Juozapas visus gimnazijos mokytojus tesiog nustebino savo rimtumu (7). Iš artimiausių giminių Montviliškyje begyvena Felicija, anojo Jurgio sūnaus Justino — viršilos duktė, mirusio Alukštoje (5). Dauguma buvo pametę kunigystę ir ėmęsis (=ėmęsi?) paprasto darbo visuose amatuose (35).

Paskutinėje sintaksės pilnatyje turim čia, gali būt, tiktai neatitaisytą leidinio gale korektūros klaidą; pirmosios dvi pilnatys — taip išreikštos, kaip mokiniui neleidžiama savo mintys

reikšti aukštesniųjų klasių rašinyje... Žodžiu sakant, ir čia autorius turėjo kiek literatiškiau rašyti savo skaitytojams.

IX. a). Autoriaus *rašybai* iškelti aikštėn, paimu irgi kiek pavyzdžių:

lotiniška kalba (3), tik *delto,* kad čia (8), *delko* jūs manim nepasitikite (13), *populerus* tarp sukilėlių ir šiaip jau dvarininkų (15), *angštose* celėse (16), *zvembia* kulipkos (16), paduota *tuotarpu* jam atsigerti (18), *ištolo* matės (18), kad jie, palaikę (=atlaikę) mišias, *sėstūsi* giedoti (23), *nėkados* (29), *niekados* (31), *niekur* (14), *nelabai* palankų (30), *nevisiškai* į Žemaičius (33), *perlabai* „nususinti" (38)...

Čia yra, man rodos, kiek nutolimo nuo vadovėlinės rašybos. Šita autoriaus rašyba ne visai ir nuosekli.

b). Yra šiek tiek ir aiškių, neatitaisytų rašto gale, *korektūros* klaidų:

metai padarė kun. Juozui *daugybė* palankių žmonių (9), nebuvo kas *dara* (16), *atsakyti* už naikinimą (17), *medinuose* namuose (18), vieni *tegiedijo* (23), *o ne tikros* (41)... =*daugybę, darą, atsakysi, mediniuose, tegiedojo, ne tam tikros*...

Rašte, yra ir tokių klaidingai parašytų sakinių, kurie pačiam skaitytojui sunku bus ir atsitaisyti, pavyzdžiui:

Tremtinys apibarė globėjas, tardamas, jokiu atžvilgiu jis nepameluosiąs ir sveikas būdamas, ligotu neapsimesiąs (22). =Ištremiamasis apibarė globėjas (geradares), sakydamasis nieku būdu nepameluosiąs trėmėjams ir, sveikas būdamas, sergąs neapsimesiąs (?).

X. Viską suėmus, reik pasakyti, jog doc. J. Tumo būta šiuo tarpu ne visai rūpestingo arba šis darbas dirbta jo skubotai, be reikiamo atsargumo. Literatūros dalyko dėstytojui reikėtų mažiau nusižengti ir tiems kalbos dalykams, kurie būtinai reikalingi, kaip sako stilistikos mokslas, kiekvienam literatūros raštui. Doc. J. Tumas turėtų, man rodos, ir kalbos atžvilgiu geresnį pavyzdį duoti savo klausytojams, būsimiems kalbos ir literatūros dalyko mokytojams.

Jei šitą „pamokslėlį" rašau literatūros ir mokslo žmogui visai be reikalo, kitus prašau mane tėviškai sudrausti spaudoje — parodyti, kuo aš čia niekus kliedu, kišdamasis į literatūros dalyko kalbą.

J. Jablonskis.

[„Švietimo darbas", 1926, Nr. 4, 401—407 psl.]

Tomo iš Kempių. **Apie Jėzaus Kristaus Sekimą** keturios knygos, Žemaičių Vyskupo Motiejaus Kazimiero Valančiaus išverstos, 1852 metais Vilniuje pirmą kartą išleistos, 1925 metais šv. Kazimiero Draugijos Kaune antrą kartą atspausdintos (p. 1—480). Kaunas 1925.

Šv. Kazimiero draugija šitą raštą išleido vyskupo M. Valančiaus sukaktuvėms paminėti. Dabar jį redagavo, naujino ir kurne-kur taisė kun. *M. Vaitkus*, kurs leidinio pradžioje, „Leidėjo Žodyje", apie šitą savo darbą sako: „Laikiaus dėsnio: kiek galima, nieko Valančiaus vertime neperdirbinėti, palaisant vien tik *neabejojamai taisytinuosius dalykus*."

Del pirmojo vertimo (1852 m.) antraštės lape pasakyta, jog keturios to **Kristaus Sekimo** dalys *„iszguldītos* par Jomilestą Kunigą Wiskupą Żemajcziu Motieją-Kazimierą *Wolonczewski*". M. Valančius, kaip anais laikais, mūsų kalbą mokėjo, žinoma, gerai, bet jo seno rašto „iszguldimas" ir tada daug kuo skyrėsi nuo jo paties raštų, parašytų (ne „guldyte išguldytų") žemaitiškai — taip, kad būtų jie, tie raštai, suprantami to laiko žmonėms (žemaičiams ir aukštaičiams): tame „išguldime" M. Valančiaus rūpintasi, bent vietomis, ne tiek atskirų originalo vietų prasmė išdėstyti aiškiai žemaičiams ir aukštaičiams, kiek atskiri originalo žodžiai ir posakiai išversti į to laiko bažnytinę mūsų kalbą. Taigi šito „išguldymo" kalba jau ir Valančiaus laikais negalėjo būti geriausia: kalbamasis vertimas turi ir tokių kalbos ýdų, kokių kituose vyskupo M. Valančiaus raštuose, žmonėms jo paties parašytuose, nė su žiburiu nerasi. Kun. M. Vaitkaus darbas negalėjo būti del visų šitų priežasčių lengvas: jam teko turėti reikalo su labai nepaprastu kalbos taisymu...

Toliau kalbu tiktai del pačių kun. M. Vaitkaus taisymų. Kalbėdamas apie juos, lyginsiu šitą *Kristaus Sekimo* leidimą su senuoju (1852 m.) leidimu ir, jei reikės, su lotyniškuoju jo XV amžiaus tekstu.

I. M. Valančius buvo žemaitis, rašė žemaitiškai, jau nusileisdamas kiek ir aukštaičiams. Kun. M. Vaitkus, šio rašto redaktorius, yra taip pat žemaitis, bet išranda, matyti, jog Valančiaus lytys *„jokiu, kokiu, tokiu, visokiu* ir *jokius, kokius, tokius, visokius"* yra dabar taisytinos: šitame leidime rašoma beveik išimtinai tiktai *„jokiuo, kokiuo, tokiuo, visokiuo* ir *juokiuos, kokiuos,*

tokiuos, visokiuos"... Redaktorius labai pamėgęs, matyti, ir nevartojamus Žemaičiuose posakius su vardininku, — bent jo redaguotajame darbe randame: leidžiama *darbas* pertraukti (51); geriau yra savo siela pasirūpinti, nekaip *stebuklai* daryti (72); gražu regėti *broliai* (102), biauru yra matyti neprideramai *gyveną* ir *neatlieklą* savo darbų (103); geriau yra *visas pasaulis prešingas* turėti (133); *Jėzus* ypačiai tereik mylėti (133); reik tau *viskas* apleisti; žinok *miršląs* tau reikiant gyventi *gyvenimas* (161) = tikrai žinok *mirdamas,* jog tau... (tikrai žinok, jog *miršlant* tau) reikia toliau gyvenimas gyventi; reikia *kūnas* niekti (205); reikia *jis* garbinti (264); nieko nėra *panašu* (241)... Nei M. Valančiaus kalboje, nei jo raštuose, nei kun. M. Vaitkaus kalboje nėra tos rūšies posakių, jų nėra nė Žemaitės „Raštuose" — tad kam gi jie *žemaičio* redaktoriaus brukami dabar garbingojo atminimo *Žemaičių* vyskupui M. Valančiui?! Taisytajame leidime palikta daug žemaitiškumų, su jais galėjo išlikti gyvi ir tie Valančiaus posakiai, kurie minėtuosius šios vietos taisytinius sakinius atstoja. Čia redaktoriaus, man rodos, neatsargaus ir neakylo būta: del šito dalyko reikėjo pasikalbėti su vienu kitu kalbos ir literatūros mokytoju, turėjusiu daugiau reikalo su tos rūšies taisymais mokyklai ir mūsų leidiniams.

II. Redaktoriaus rašyba kiek skiriasi nuo to, į ką esame labiau įpratę iš gramatikos vadovėlių. Jo rašoma ir šiaip: lig šio*liai* (10), pak*oliai* (34); geriau, *nekaip* (45); *dėlei to* (189); *nevisuomet* (286); *nevienaip* krutina (351)... Kokios ypatingos rašybos kun. M. Vaitkus nesilaiko, jis tik netvirtai, matyti, moka šių dienų vadovėlinę rašybą. Mūsų rašoma paprastai: lig *šiolei, kolei, tolei, pakolei, patolei;* geriau *nekaip; dėliai to; ne visuomet (ne visumet), ne vienaip.*

III. Kun. M. Vaitkaus ir *linksniai* ne visada vartojami kaip reikiant. Kalbamajame leidinyje randame:

a) tuo tarpu nėra dar *nė pėda* tikros šventenybės (84). Išsižadėti *patsai* savęs yra tai tapti tikrai *doru* (296).

= nėra nė *pėdos... paties* savęs*, *pačiam* savęs yra tikrai *doram* tapti...

b) Kas *mane* seka, nevaikščioja tamsybėse (14)... tegu ima savo kryžių ir teseka *mane* (162)... atsidėjęs sekąs jo *dorybes* neieško palinksminimų (137)... pratinas sekti tavo *gyvenimą* (367). Tau rodos *žmones pasauliečius* maž ką tekenčiant (206).

---

* Taip pat buvo ir M. Valančiaus parašyta. *J. J.*

= *manim* seka... teseka *manim*... *dorybėmis*... sekti tavo *gyvenimu*... Tau rodos *pasaulininkai* mažtekenčią (tau rodos, jog *pasaulininkai* maža tekenčia).

c) žodžiai nedaro (žmogaus) *šventu* ir *teisiu*, bet doras elgimos (žmogų) daro dievui *maloniu* (15). *Silpnas dvasia* nespėriai tegali atsitraukti (29)... pavargėlis ir *dvasia nuogas* galės būti (150). *Neturtingi* buvo *žemiškais daiktais*, bet didžiai *turtingi malone ir dorybe* (59). Ten didžiuliai *visokiu* sugėdinimu bus pripildyti, o gobšai *baisiausiais neturtais* bus pripildyti (94). Tu patsai gali mane pripildyti savo *dvasia* (166)... pripildyk mano širdį savo *malone* (173)... *nauju džiaugsmu* prisipildysiu (195). Nori būti pripildytas *aukščiausiomis gerybėmis* (332). Tavo tarno siela prisipildys *linksma giesme* (337). Ateik, nuo pat ryto pripildyk mane savo *paguoda* (363). (Tas) veikiai bus išmintingas ir taps nelygiai *dvasia* karštesnis (306). (Malonė) *elgetą dvasia* apveizi dorybės turtais (363). Reikia, kad vienuolis toks būtų širdyj, *kokiuo* rodos žmonėms iš viršaus (61). Didę viltį duoda noras *geresniu* tapti (87). (Mokslus išdėstau) skatindamas juos *doresniais* tapti (172). (Tas) išmoko būti *mulkiu* ir *paniekintu* del Kristaus (95). Dievas labiau veizi, *kokiuo noru* ir *meile* kas daro, *ne kaip* ką daro (51). *Mielu noru* priimu tą malonę (144). (Jie) *mielu noru* klauso (151). Viešpatie, *mielu noru* tau viską pavedu (295). (Tas vyras) *visu* proto *įtempimu* smeigias prie to geidžiamo (279). Aš pažįstu pirmąjį ir paskutinįjį šventąjį ir visus apkabinu *nepasakoma malone* (375).

= *švento* ir *teisaus*... *malonų*. *Silpnadvasis (silpnos dvasios žmogus)*... galėsi ir *bedvasis būti*. *Žemės (žemiškų) daiktų maža teturėjo*, bet didžia (daug) *malonės* ir *dorybės turėjo* (didžiai buvo *maloningi* ir *dorybingi)*. Ten išdidėliai *visaip bus žeminami (visokios gėdos turės pritirti)*, o gobšai *baisiausiai del neturto kentės*, baisiausių neturtų tebus pilni (?)... pripildyti savo *dvasios*... savo *malonės*... *naujo džiaugsmo* pilnas būsiu (prisipildysiu)... būti pripildytas (pilnas) *didžiausių (aukščiausių) gerybių (gėrybių)*... siela *visa nudžiugusi linksmą giesmę giedos* (?)... savo *paguodos*, *visai* mane *nuramink* (paguosk)... ir taps *daug karštesnės dvasios*. (Malonė) *dvasios* elgetą *(mažaprotį, mažadvasį, bedvasį) aprūpina* (apveizdi)... *koks* rodos... noras *geresniam* tapti, pagerėti... juos *doresnius* tapti, kad jie *doresni* taptų (padorėtų)... būti *mulkį (kvailį, kvailą)* ir *paniekintą*... *su kokiu noru* ir *meile*, nekaip kas ką daro (?)... *Mielai*,

*nóromis, su noru** priimu... *mielai, nóromis* klauso... *mielai, nóromis* tau pavedu... *visai atsidėjęs, įtempęs (įsirężęs?) visą savo protą*... ir visus apkabinu *su neapsakoma (neišsakoma) malone***...

Ne visur linksnių klaidos nuosekliai daromos: taisytajame tekste yra nemaža sakinių, kuriuose linksniai vartojami kaip reikiant. Šit keli tos rūšies posakiai: seki *kūnu* (93). *Juo* tesekei (103), turim sekti *Kristum* (365); norėk *doresnis* tapti, neleidžia mums *geresniems* tapti (64); parodo jį *tokį* (55), daro žmogų *išmintingą* (27); yra reikalingi mūsų gyvenimui *geresniam* padaryti (64)...

IV. Tenka šis tas prikišti ir del teksto prielinksnių. M. Valančius šitame rašte vartoja ne visai aiškų prielinksnį „kampig, kumpig", tas žodelis ir čia paliktas keliuose sakiniuose: *kampig* (=be) manęs nieko negeisti (307), *kumpig* to viskas yra tuštybė (98)... Prielinksnis „pagal" kažin kodel vartojamas čia su *kilmininku* ir *galininku:* a) pagal savo *išmonės* eiti (191); ateina ir praeina *pagal* savo *tikslo* (139); negali vartoti *pagal* savo *noro* (143); b) nori elgtis pagal savo *mintis* (34); lengvas tejaučia pagundas *pagal išmintingą* ir *teisų dievo surėdymą* (47); viskas klojas *pagal jų norą* ir *išmanymą* (49); kitus galėsi turėti *pagal* savo *tikslą* (53)...

Ir keli kiti prielinksniai ne visai gerai vartojami šitame tekste: a) ir daugel kas *skundės ant manęs* (225); tu dręsi *ant artimo skųstis* (112); *to gi del* kiekvienas gali džiaugtis (244). Bet *del to* atėjo *ant manęs* ta valanda, kad tavo gerumas prašvistų (265); arti esmi... *del to,* kad visas dovanas atnaujinčiau (267). Argi ne *del to* (apleidai pasaulį), kad dievui gyventumei (99)? Veizėk, kad neprisiartintumei, o *tai del to, kad netaptumei jo* kaliniu (111)...

= *skundės manim... artimu skųstis; tuo, ir del to, ir todel* (?)... tam užėjo *man* ta valanda (?)... *tam,* kad... Argi *ne tam,* kad galėtumei d. gyventi (kad d. gyventumei)... *nes prisiartinęs galėtum* jo kaliniu *tapti* (?)...

---

* Lotyniškąjį žodį *libenter* pats M. Valančius verčia paprastai mūsų posakiu *„su noru"*.

** Redaktorius prie tam tikro *įnagininko* pats beveik visur vengia prielinksnio „su", nors M. Valančius jį tais atsitikimais mielai vartoja. — *J. J.*

b) Į ką jie *tikėjo,* ir aš tikiu (440). Nešdamas *per nenorą,* patsai sau padaugini sunkumą (155)... laime sau laiko būti *po* pojūčių *valdžia* (234)... (jie) dievui gyventi *po šventa drausme* papranta (234).., Tu *po* mažo dalykėlio — duonos ir vyno — *paveikslu* visas esi (401). Nes tikrai turiu tave čia pat, nors ir pasislėpusį *po* duonos ir vyno *pavidalais* (438). (Jie) visu metu dūksauja *prie amžinų daiktų* (177)...

= Ką jie tikėjo... *nenoromis*... būti pojūčių *valdžioje*... gyventi *šventoje drausmėje* papranta. Tu mažo dalykėlio *paveiksle (pavidale)* visas esi... pasislėpusį duonos ir vyno *pavidaluose*... dūksauja *amžinų daiktų* (plg. *„dejuoja* kaip karvelis *vaikų"*)...

c) Oi, kad taip *su tavim* atsitiktų... (277). (Pridera ir tau) *su įtempimu melsti* dievo pagalbos (294)... (galiu) atlyginti kiekvienam *sulig jo darbais* (289). Jog mylinčiam visuose daiktuose *juoba už viską* tinka dievas (281). Jėzus patsai vienas *už viską nori* būti mylimas (128). Apie Jėzaus *mylėjimą už viską labiau* (128). (Dievas) neleis jūsų gundyti *virš* jūsų jėgų (47).

= *tau* atsitiktų... *melste, atsidėjus* melsti, *maldaute maldauti* (plg. „jis *prašyte* prašė, jautis *įsirėžęs* traukė")... kiekvienam pagal *jo darbus* (Žt. „pagal *jo darbų"*)... visur (visada, visuose dalykuose) *labiausiai, didžiausiai, gerių (gerų),* visų (Žt. *visu*) *geriausiai* tinka... nori būti *labiausiai (labių labiausiai), labiau už visus kitus daiktus* mylimas. Jėzų turim *labiausiai mylėti, labiau už visus kitus gyvus ir negyvus daiktus* mylėti... gundyti daugiau *nekaip* jūs *gundomi galit būti**...

V. Kalbamajame tekste yra kiek labai abejojamų žodelių ir posakių (su tais žodeliais), kurie labai sunkins šio teksto skaitymą. Turiu čia galvoje daugiausia šiuos teksto žodžius: *nebe, negi, neigi, juoba*... Čia pasakyta:

1. Iš tiesų neklaus mūsų, ką skaitėm, bet ką darėm; *nebe* kaip gerai bylojom, bet ar dievobaimingai gyvenom (24). 2. Lygia dalim pridera ne kiekvienu žmonių žodžiu tetikėti *nebe* girdėta arba patikėta kitiems tuojau pasakoti (26). 3. Nėra taip švenios vienuolijos *nebe* taip paslėptos vietos, kurioj nebūtų pagundų ir prispaudimų (44). 4. Pakoliai tą silpną..., negalim būti be nuodėmės *nebe* gyventi be ilgėjimos ir kentėjimo (83)... nebūtų tiek blogo ir papiktinimų tarp žmonių *negi* tiek išdykimo vienuoly-

* M. Valančiaus tekste, kaip ir mūsų gramatikose, prielinksnio „virš" nėra. M. Val-aus tekste čia pasakyta: „gundinti *daugiaus* neg galite." Redaktorius čia pats klaidą padaro betaisydamas tekstą. — *J. J.*

nuose (24). 5. Turįs meilę niekam nepavydi, nes niekokio šiaipjau džiaugsmo *nemyli negi* patsai savimi nori džiaugtis (52). 6. Be dvasios karštumo maž teapgins vieta, *negi* ilgam pateks išviršinė rimtis, jei ji neturi tavo širdyj pamato (260)... nepyk *negi* nusimink (270). 7. Nes apie nuopelnus ne pagal to reikia spręsti, kaip daugel kas patiria apreiškimų ir paguodų, *negi* pagal to, kiek kas mokytas yra š. raštuose, nei kaip aukštą kas turi vietą (193). 8. Nenorėk tęstis su savo aplankymu *negi* atimti nuo manęs savo paguodą (173). 9. Nedidžiuokis, *negi* be reikalo pūskis (137). 10. Neįsiduok į svetimus dalykus *negi* kiškis į vyresniųjų reikalus (76). 11. (Mes) *nesutriname* savo *širdies negi* išviršinių menkų džiaugsmų visiškai atmetame (77). 12. (Reik), kad tuo kartu nešaltumei maldose *neigi* apleistumei kitų paprastų darbų (190). 13. Jėzau, leisk man taviep atsilsėti *juoba,* negu kad visokiuose kūriniuose (235). 14. Jog dievuje *juoba* pridera ilsėti, negu visokiose gerybėse ir dovanose (235). 15. *Juoba* kas saviep pasižemins ir dievui atsiduos, juo visuose daiktuose bus išmintingesnis ir romesnis (27). 16. O juo kas didžiau žemiškų daiktų išsižada ir per savęs paniekinimą *juoba* pats sau numiršta, juo veikiau ateina malonė (457). 17. Tuokart *juoba* linksminsis gryna ir gera sąžinė *už* mokytą *filosofiją* (96). 18. Tuokart *juoba* bus vertas turtų paniekinimas *už* visų žemės gyventojų *iždą* (96). 19. Tuomet *juoba* patiks aštrus gyvenimas *už* visas žemiškas prabangas (97)...

Šių dienų paprastajam skaitytojui lengvesni būtų suprasti kiti posakiai, pavyzdžiui:

1) neklaus *nė to,* kaip... 2) pridera ne kiekvienu žodžiu tikėti ir *nepasakoti* kitiems visa (visko), kas mūsų girdėta... 3) *nei* taip paslėptos vietos... 4) *ir* gyventi... *ir (nei)* tiek išdykimo... 5) Turįs *meilės* niekam nepavydi... džiaugsmo *neieško (nemėgsia) nei* p. s. nori džiaugtis (nenori *nė* pats savimi džiaugtis). 6) ...vieta, ir *neilgam* tepateks... *nei* pyk *nei* nusimink (nepyk *ir ne*nusimink). 7) *ir ne* pagal (iš) to, kiek kas moka šv. raštą arba kaip aukštą kas turi vietą. 8) *ir* savo paguodą iš manęs atsiimti. 9) Nesididžiuok *ir* nesipūsk be reikalo, *nei* didžiuokis, *nei* pūskis. 10) *Nesikišk nei į* kitų žmonių, *nei į* savo vyresniųjų reikalus. 11) Nenuliūstam (nesusigraudinam) *ir* laukuojų džiaugsmų neatmetam visiškai (*nei* mes patys nuliūstam, *nei* kitų džiaugsmų neatmetam)... 12) *ir* neapleistumei... 13) atsilsėti *labiau* (geriau) nekaip visokiuose tavo padaruose. 14). Dieviep *labiau* pri-

dera.. .15) *Juo* kas labiau (didžiau) nusižemins ir atsiduos dievui — *juo* bus išmintingesnis ir romesnis visuose daiktuose. 16) *ir save paniekinęs pats sau* nusimiršta — juo veikiau ateina malonė. 17) Tuokart *daugiau (labiau)* linksminsis... 18) Tuokart *vertesnis* bus *(daugiau bus vertas)*... 19) Tuomet *labiau (didžiau)* patiks a. g. už visas... (nekaip visos žemiškosios prabangos)...

VI. Šitame tekste yra ir kitų *sunkybių*. Iš tų sunkybių ir teksto *netikslybių* čia tik kelias pažymėsiu:

Ieškoti turim rašte labiau nuopelno, nekaip kalbos dailumo (27). Ir taip reikia skaityti knygos dvasiškos ir menkos, kaip ir gilios ir buklios (27). Būdamas geras, tikėk kitus dar geresnius esant, kad nepakleistumei pasižeminimo (32)...

Šiam reikalui labiau tiktų, jei neklystu, šie posakiai:

Šv. rašte turim daugiau naudingų sau pamokymų ieškoti, nekaip įmantrių (nepaprastų, naujų, gražių) kalbos posakių. Dvasiškas (dvasios ir maldos dalykų) ir paprastas (ir šiaip) knygas turim taip pat mielai skaityti, kaip skaitom aukšto ir gilaus mokslo raštus. Būdamas geras,... esant ir tuo išlik žemesnis už kitus (taip tikėdamas, būk, kaip paprastai, nusižeminęs)...

VII. Atskiras raštas ir jo puslapiai sudėti esti paprastai iš daugelio *naujārašų*, atskirų teksto *pastráipų*, kuriomis aiškinamos *atskiros* ir žymesnės teksto mintys. Jei rašinys rašomas planingai, tos teksto pastráipos yra ir jo planui žymėti reikalingos. Viena teksto pastráipa turi atskirą, aiškią teksto mintį reikšti; tolesnis naujarašas, einąs po jos, jau kiek naujesnę mintį išreiškia skaitytojui. Šito teksto sintaksės pilnatys ir atskiros teksto pastráipos dažnai labai maža ką reiškia; jos dažnai prasideda ir netinkančiais naujarašams žodeliais „nes" arba „nes gi"... Tų atskirų teksto pastraipų pavyzdžiui duodu čia toliau kelis jo naujarašus (1—11):

1. *Visuomet jautriausiai dabok savęs, save visų pirma įspėjinėk, ne kaip kitą, noris mylimiausį* (76).

2. *Žmogus karštas ir atsidėjusiai doras ant viso ko ryžas* (107).

3. *Nes, jei draug mirėme, draug būsime ir gyvi* (153).

4. *Nes* ar *kūne sopulį jausi, ar sielos suspaudimų kentėsi* (153).

5. *Ar gi tad bus maži ar dideli tavo kentėjimai, stenkis kantriai pakelti* (228).

6. *Bet, kada vien, kiek vien ir iš kokio vien sutvėrimo teks jam ko priešingo patirti, vis tai iš dievo rankos dailiai priima ir didžiu sau uždarbiu laiko* (229).

7. *Juoba, nekaip visokiose dovanose ir malonėse, kurias tu gali suteikti ir įpilti, nekaip visokiame džiūgavime ir linksmybėj, kokį tik protas mano gali suprasti ir jausti* (236).

8. *Nes gi, tau esant, viskas tinka, o be tavęs niekas netinka* (281).

9. *Kurie, pakilę aukščiau už nepatenkančiuosius daiktus, daboja amžinuosius* (293).

10. *Trokštu džiaugsmo, rimties: glaboju ramybės tavo sūnų, kuriuos pripildai savo palinksminimo šviesa* (337). =Trokštu santaikos (ramybės), džiaugsmo, tos santaikos melste meldžiu tavo sūnus, kurie santaikos šviesoje yra tavo auklėjami arba ganomi (?).

11. *Kristus. Sūnau, nes vis tai skaitai ir žinai, pagirtas būsi, jei to ir laikysies* (367)...

Originale, lotyniškajame šito vertimo tekste, tokių mažučių, mažaprasmiškų teksto pastráipų nėra.

VIII. Del atskirų šio teksto *žodyno* dalykų čia netenka kalbėti. Užteks pažymėjus šiam reikalui, kad kokios aiškios tvarkos ir šituo atžvilgiu redaktorius nesilaiko kalbamajame rašinyje.

Šio rašto redaktorius, prieš redaguodamas kitus mūsų literatūros raštus, turėtų dar pats gerokai pasimokyti kalbos ir stilistikos dalykų ir, taisydamas kokį literatūros dalyką, daug atsargesnis toliau būti. Reikia tikėtis, kad kiti M. Valančiaus raštai bus geriau išleisti mūsų mokyklai ir jos reikalui.

R. J.

[„Švietimo darbas", 1926, Nr. 4, 407—414 psl.]

M. G u s t a i t i s. **P.** **Kriaučiūnas.** Monografija (1—159). „Dirvos" b-vės leidinys. 1926 m. Mariampolė.

Mūsų rašytojas ir mokytojas M. Gustaitis čia aprašo Petro Kriaučiūno, žymaus mūsų mokytojo, kėlusio nesenai taip smarkiai jaunąją Lietuvą iš miego, gyvenimą, augimą, brendimą ir darbavimąsi (1—49), duodą jo raštus, vertimus, tautosakos rinkinį (50—145) ir aštuonis dokumentus iš įžymesniųjų jo gyvenimo faktų (146—155). Monografiją puošia paaiškina kelios fotografijos: P. Kriaučiūno, S. Kriaučiūnienės (P. Kriaučiūno žmonos),

kelių P. Kriaučiūno giminės žmonių, Kaz. Jauniaus, P. Armino, Jurgio Česnos, V. Staniškio, Mariampolės gimnazijos...

Visiems, kam rūpi netolimoji mūsų sunkaus darbo senovė ir įžymiųjų jos darbo žmonių istorija, šis dalykas tikrai patartinas skaityti; visi jie čia ras daug reikalingų mūsų istorijai žinių apie tą didįjį ir energingąjį mūsų mokytoją, budintoją ir žadintoją, apie tą laiką, kuriame taip nepaprastai ir taip energingai dirbo daugelio šių dienų veikėjų apaštalas Petras Kriaučiūnas. Netenka del kalbamosios monografijos daug nė kalbėti: daug kas, ypač šių dienų įvairūs veikėjai, jaunieji ir senieji, tikiuosi, ir patys netrukus arčiau susipažins su visa šita, brangiam ir įžymiam jų žmogui paskirta, monografija. Aukštesniajai mokyklai ji, žinoma, reikia turėti. Jos kaina, deja, nepažymėta.

Kaip gaila, kad ir šitame leidinyje yra šiek tiek kalbos klaidų. Čia iškelsiu aikštėn tas kalbos klaidas, kurios man ypačiai į akį krito.

I. a) Autorius savo paties rašinyje (1—49) vartoja netaisyklingai šiuos žodžius: apystovija, apsivesti, didžiuma, domė, entuziastingas; b) gėrėti (pagėrėti), gi, grąsinti; įtekmingas; koks tai, kvarkdinti; mokytojauti, manyti, mylėti; prievolė, prisiekdinti, privalėti, vaidintuvė... Jo paties tekste pasakyta:

a) tai tokia lietuvybei nepalanki *apystovija* buvo įsigalėjusi anuomet visoj Lietuvoj (21). Botyrius *apsiveda su* ruse (26). Kriaučiūnas 1889 m. *apsiveda su* buvusia mokytoja (30)... *didžiuma* mokytojų... dar tebebuvo lenkai (7, 16)... jo raštų *didžiuma* priklauso šiam laikotarpiui (40)... (Suvalkų gubernija duoda) įstaigai *didžiumą* lietuvių mokinių. Tuo atkreipęs (Kriaučiūnas) visų *domę* (11). *Entuziastingi,* kelią *ūpą,* vaizdai! (34)...

=tokia nepalanki *aplinkuma* buvo įsigalėjusi (tokios nepalankios *aplinkybės* buvo įsigalėjusios)... Botyrius *veda rusę... veda buvusią mokytoją... daugumas (didumas, dauguma)* mokytojų tebebuvo lenkai... *daugumas* jo raštų... duoda įstaigai *daugumą (didumą) lietuvių...* Tuo atkreipęs į save visų akis (dėmesį). *Entuziastiški, (gerai)* nuteikią žmogų vaizdai...

b) Žinoma... *pagėrės* mokytojų personalas (24). Paprastai priesaika esti baigiama dievo teismo priminimu, *lietuvis gi mokytojas* pavedamas bausmių kodeksui (15)... *užkeikė* vakmistras, kumščia *grąsindamas* teismui, — *tesužinos,* kaip šiam pasauly

gyventi! (32). Dabar P. K., pasiekęs *įtekmingiausią* lietuvybei platinti vietą, planingai užsibrėžia tikslą (17). *Kokia tai* gili kaip jūra... *kokia tai,* rodos, nežemiška paslaptis glūdėjo po jo aukšta ir plačia kakta! (47). Dausas *kvarkdin* (varnos), iš miego *kirkdina* (48).

=*pagerės* m. p., l. m... priesaikos gale *sukeikė* vakmistras, k. *grasydamas (grasindamas)* teismui (?), — *tesužinai (tesužino, tegu sužino)... įtakingiausią... Kažin kokia* gili (*kokia* gili)... *kažkokia* (kokia, kažin kokia), rodos... *Dausas kvarkina* (dausas *garbina kvarksėdamos, dausų kvarksi),* iš miego *kirkina...*

c) imdamos *mokytojauti* gimnazijoje, prisižadi (15)... Jurgis Čėsna, ilgus metus garbingai *mokytojavęs* Mariampolės gimnazijoje, dabar (26)... Tegu Kriaučiūnas būtų prašęsis kur kitur *mokytojauti* (27). Botyrius *mano* galėsiąs laisvai veikti (26). Yra žmonių, kurie ypatingai *myli* knygas (21). Už nusižengimą visoms šitoms *prievolėms* pasiduodu smarkiai atsakomybei (15). Pirmiausia iškvos tave: ar neturi svetimų dievų? — *prisiekdins* žodžiu bei raštu, jog „nori... ištikimai ir *neveidmainingai* tarnauti" (14, 15). Kriaučiūnas... išėjęs mokslą *privalėjo* tarnauti kunigu toje (Mogilevo) dicezijoje (11). (Kriaučiūnas) paleis *vaidintuvės* vadžias (38).

=imdamas *mokytojo* darbą *dirbti* gimnazijoje, *tarnauti* (būti) gimnazijos *mokytoju,* prisižadi... garbingai dirbęs *mokytojo darbą...* būtų prašęsis kur kitur *paskiriamas mokytoju,* kur kitur *mokytojo* vietos... Botyrius tariasi *(jaučiasi)...* kurie ypatingai yra *pamėgę (mėgsta, brangina)* knygas... šitoms savo *pareigoms* pasiduodu smarkiam atsakymui, apsiimu smarkiai atsakyti (?)... *prisaikins* (tave) žodžiu ir raštu... *neveidmainiškai* tarnauti. Kriaučiūnas... išėjęs mokslą *turėjo (privalė?)* tarnauti, Kriaučiūnui, išėjus mokslą (mokslus), *reikėjo (privalėjo?)* tarnauti... paleis *vaizduotės* vadžias (vadeles, apivarus)...

Žodžių mokytojauti, tardytojauti, šienautojauti ir kitų tokių, man rodos, nėr mūsų žmonių kalboje, todel žodį *mokytojauti* ir čia taisau. Antra vertus, čia mano šis tas, gali būti, ir be reikalo mėginta taisyti, *vietomis* šį tą taisiau, gali būt, ir ne visiškai supratęs autoriaus norėtą išreikšti smulkmeną. Taigi ir čia, kaip ir kitur, nesikalbėjęs del atskirų teksto vietų su savo „taisytuoju" autorium, nenoriu būti perdaug griežtas kalbininkas.

Tikrai yra taisytinas čia dar vienas autoriaus *žodyno* mažmožis, apie kurį šitoje straipsnio dalyje neteko kalbėti: autorius savo

monografijoj visur rašo *mokytojas, mokyti* ir *mokina, mokino.* Kas taria rašo, kaip autorius ir mūsų gramatikų autoriai, *garbintojas, maitintojas, ragintojas,* tam reikia tarti rašyti ir *garbina, garbino, maitina, maitino, ragina, ragino. Autorius,* rašydamas *mokina, maitina, garbina, maitintojas, garbintojas,* turėjo rašyti, kaip rašydavo P. Kriaučiūnas, ir *mokintojas.* Kas taria rašo, kaip autorius, *mokytojas,* tas turi vartoti savo rašte ir veiksmažodį *mókyti,-ko,-kė.* Šito dalyko M. Gustaitis nėr, rodos, pabojęs: jis turėtų eiti čia P. Kriaučiūno pėdomis arba imti tarti rašyti tą veiksmažodį taip, kaip jį taria rašo su K. Jaunium ir mūsų gramatikų autoriais žemaičiai ir daugumas rytų aukštaičių — *mókyti, móko, mókė, mókys, mókytas, mókytojas...*

Kad autorius nėr šituo atžvilgiu kaip reikiant save išdisciplinavęs, matyti ir iš to, jog šalia būdvardžio *įtekmingas* jis vartoja daiktavardžiui, rodos, tiktai žodį *įtaka:* plg. „jo *įtaka* susidarė būrelis" (21).

II. Autoriaus kalboje turiu pastebėjęs ir kelias *gramatikos* klaidas. Čia pažymėsiu tik šias tos rūšies jo teksto ydas:

a) Kriaučiūnas... pabaigė visą *keturių metų* kursą (12). Kriaučiūnas... dar anksčiau, *kuomet* jaunoji Lietuva vos tepradėjo busti, plačiai skelbė atgimimo idėją (13). Pergalėjo... *pačiais sunkiausiais* atgimimo ir persekiojimo laikais (21).

=*ketverių metų* kursą... *kai* j. L... busti *(vos tepradėjus, lig tik pradėjus, ėmus jaunajai Lietuvai busti)... sunkiausiais, pačiais sunkiaisiais* atg. ir persek. laikais...

b) prisižadi... *mokinant* vartoti tiktai patvirtintas, vyriausybės nurodytas knygas, *dabodamas* tos pat taisyklės *dalinant* mokiniams knygas skaityti (15). 1918 m. man minėjo d-ras J. Basanavičius, kuriam patsai Kriaučiūnas, laikinai, prieš *važiuosiant* į Rusiją, buvo pasakojęs, kad jisai (Kriaučiūnas) žodyno medžiagą sudėjęs į skrynutę ir paslėpęs (40). Žinoma, žmogus pirkdavais kokių *gaunamas* raštų (20). Kad Kriaučiūnas buvo teisingas ir kyšių *neimdavęs,* matyt, kad ir iš šių padavimų (33).

=*mókydamas (bemókydamas)* vartoti... *laikydamasis* tos pat taisyklės *dalydamas (dalindamas)* mokiniams knygas... Kriaučiūnas, prieš *važiuodamas* į Rusiją, buvo pasakojęs... kokių *gaudamas* (kokių kur *gaudamas*)... ir kyšių *neimdavo,* ir iš šių matyti padavimų...

c) Kas iš mažens Tamstai giliau įstrigo atmintin, kas vaizduotę labiau sudomino? — kartą paklausiu *Kriaučiūno* (5). Šiuo

žvilgsniu jis *panašus didžiausiems* pasaulio *mokytojams* (21). Jeigu pasirodytų *mane* pirmiau prie kokios slaptos draugijos *buvus prisidėjusį, o dabar paslėpiau,* tai pasiduodu smarkiausiai valstybės nusikaltėlių bausmei (16). Būtinai reikia, kad Vilniaus mokslo apygardoje veiktų egzaminų komitetas, arba prie esamojo komiteto tam tikra sekcija egzaminuoti *kandidatus* lietuvių kalbos *mokytojais* vidurinei mokyklai ir mokytojų seminarijai (41). Turėdamas *du diplomu* — gimnazijos ir akademijos, Kriaučiūnas ryžos *jų pagalba* įsigyti aukštąjį pasaulinio mokslo cenzą, reikalingą gimnazijos katedrai (14). Jose mokinys jautėsi kas esąs, jautėsi *atgimęs* protėvių *dvasia, siekiąs* laisvės (18). Ir visi grįžta sustiprėję tautos *dvasia* (30). Jis *vaikščiojo* tuomet dar kunigo *drabužiuose* (11).

=kartą *klausiu, paklausiau Kriaučiūną.* Šiuo atžvilgiu jis *panašus į didžiuosius (į didžiausius)* pasaulio *mókytojus.* Jei (jeigu) *pasirodyčiau* pirmiau prie kokios slaptos draugijos *buvęs prisidėjęs* ir tik dabar tą dalyką *paslėpęs* (jei pasirodytų, jog *mano* pirmiau *būta* prie kokios slaptos draugijos prisidėta ir dabar tas dalykas *mano slepiama*)... savo darbą dirbtų egzaminų komitetas arba prie dabartinio komiteto tam tikra sekcija *tiems* lietuvių kalbos *mokytojų kandidatams* egzaminuoti, kurie *ketina dėstyti lietuvių kalbą* vidurinėse Apygardos mokyklose ir mokytojų seminarijose(?). Turėdamas *gimnazijos atestatą* ir *dvasinės akademijos diplomą,* Kriaučiūnas ryžos *su jų pagalba (su jais)* įsigyti... protėvių *dvasią atgimęs* (plg. „nušalęs *rankas,* pavargęs *kojas, galvą* nuvargęs, *veidą* nušvitęs"), *privaląs (ieškąs)* laisvės... sustiprėję tautos *dvasią*... dar kunigo *drabužiais (dar su k. dr-ais)*...

d) per jį *veikia* į kilnesnius pradžios mokytojus (22). Apuchtinas šaukia (jį) *su tikslu perkelti kokios ten* progimnazijos vedėju į Kališą (27). P. Kriaučiūnas pakeltas teologijos kandidatu ir *sulig prašymu,* del stokos pašaukimo, atleistas iš akademijos ir apskritai iš dvasinio luomo (12). (Botyrius) *sulig to* laiko *tvarka* šventadieniais atlydėdavo mokinius į bažnyčią (26). J. Jasiulaitis iškeltas į Vloclavką, ir jau *sulig gyva galva nesidarbuoti jam* Lietuvoje (28).

=*veikia kilnesnius* pradžios *mokytojus.* Apuchtinas šaukia į Varšuvą, *būdamas pasiryžęs (norėdamas)* perkelti (iškelti) jį *vienos (kažin kurios)* progimnazijos vedėju į Kališą ir *iš prašymo (pagal prašymą)* atleistas... (Botyrius) to laiko *įprastine tvarka,*

to laiko *tvarka* (plg. „to laiko *įpratimu, įsakymais*") šventadieniais atlydėdavo... ir jau *ligi gyvos (kol gyvas, ligi gyvos galvos) nebesidarbuos (nebegalės darbuotis)* Lietuvoje...

e) Buvo *užduota* 3-is linksniavimas (17). Jie *priimama* ištiestu delnu, maloniai *išklausoma,* dar maloniau *vykinama* (25). (Botyrius), matydamas, kaip *suvaržyta* jo (lietuvio) veikimas, priima pravoslaviją (26). 1905 metais *surengta* viešas vakaras „Amerika pirtyje", sutraukęs apie tūkstantį dalyvių (34)*.

=*užduotas... priimami su* ištiesta delna, su ištiestu delnu (plg. „išlydėjo *su varpais, su visais* vietos *varpais,* su triukšmu")... *išklausomi... vykinami (vykdomi)... suvaržytas* jo veikimas... buvo *sudarytas (sutaisytas)* viešasis vakaras, kuriame „Ameriką pirtyje" vaidino; tas vakaras apie tūkstantį dalyvių į save sutraukė...

III. Autoriaus *rašyba* nedaug kuo tesiskiria nuo vadovėlinės rašybos. Jo rašoma: *Netik palaikydavo, bet...* (20). *Delto* ir viešbuty gyvenęs (21)... pamokų skaičius lietuvių kalbai būtų *nemažesnis,* kaip lenkų kalbai (44). Mes paprastai rašome čia, rodos, kiek kitaip. *Ne tik... Del to... ne mažesnis kaip...* Pirmoji dalis korektūros klaidų leidinio gale atitaisyta. Yra ten kiek ir neatitaisytų klaidų: *įsigys* (24), bus jam *dešinėji* (25), *kelyja* (46), *Močytėlės* (127) =*Mošytėles...* Bet tat mažmožiai tėra.

IV. Beskaitydamas kalbamąjį leidinį pastebėjau ir du visai nauju jo dalykėliu: 1) M. Gustaičio tekste (26) pasakyta, kad kun. J. Čėsna, matydamasis negausiąs leidimo dėstyti mokiniams tikybą *gimtąja* mokinių *kalba,* pats metęs mokęs gimnazijoje, ir 2) kitoje vietoje (29) pažymėta, kad Plokščių esanti rami *rami* vietelė ir kad del to *ramumo* rusai ją praminę „Blagoslavenstvo". Plokščius, kaip ir Naumiestį *(Blogoslavenstvo, Vladislavov),* taip yra praminę, kaip matyti iš pačių tų vietų vardų, *patys lenkai,* prieš įsigalint mūsų krašte rusų valdžiai. Rusai, duodami mūsų vietoms naujus vardus, būtų jas *savais* vardais ėmę vadinti. Kun. J. Čėsna iš Mariampolės gimnazijos del visai kitos priežasties bus pasitraukęs, — bent taip leidžia man manyti tie Mariampolės gimnazijos mokytojai (lietuviai), su kuriais man ligi jaunam tekdavo susidurti. Kun. J. Čėsnos, puikaus tikybos mokytojo, del

* Neveikiamųjų dalyvių bevardę giminę autorius, kaip ir keli šių dienų rašytojai, labai dažnai vartoja ir ten, kuri ji visai nereikalinga; plg. Pyg. Jono *Lietuvių kalbos sintaksė* — § 27, a ir b.

to „atsistatydinimo" jie negindavo. Šitas dalykas reikėtų kur kitur išspręsti.

Baigdamas šitą kalbamosios monografijos paminėjimą, dar kartą pabrėžiu: ji skaitytina ir įsidėmėtina ne tiktai įvairiems mūsų mókytiniams, bet ir aukštesniųjų mūsų mokyklų mokiniams. Iš jos skaitymo nemaža naudos ras sau, man rodos, ir kurie-ne-kurie vidurinės mokyklos (aukštesniųjų klasių) mokiniai. P. Kriaučiūno gyvenimas daug kam mums gali būti labai pamokomas... Kalbos klaidų čia nedaug tėra, ir autoriui antrajame monografijos leidime jos lengva bus pataisyti. Tiek tuo tarpu.

Rygiškių Jonas.

[„Lietuva", 1926, Nr. 113 (2202)]

„BLUSININKO" ATSAKYMAS NEBLUSININKUI.

Vincas Krėvė „Praduos ir Žygiuos" (Nr. 1.) bara mane ir visus kitus „blusininkus", kurie, „išblusinėję" mūsų rašytojų kalbos klaidas, sprendžia, ar jie tinką ar netinką mūsų *skaitymams*; kai randą, kad autorius ar vertėjas nemoką lietuvių kalbos, griežtai pasaką, kad jo raštas netinkąs mokyklos skaitymams. Pirmiau mūsų visuomenė laukte laukdavusi naujų lietuvių kalbos kūrinių, jais džiaugdavusis, mielai juos skaitydavusi. Dabar esą prasčiau: paskutiniais laikais atsiradusi visa eilė *kritikų blusininkų* (10), visa galybė „jablonskininkų, būgininkų, dabušininkų, didelių ir mažų jablonskių, būgų, dabušių, vireliūnų, mokytojų ir mokinių" (10,11), kurie tik *blusinėja,* tik *blusinėja* literatūros dalykus ir varą „negeros" kalbos raštus iš skaitytojų rankų. Bet reikalaudami iš rašytojų savotiško kalbos mokėjimo, jie, tie mūsų rašytojų smerkėjai, nė patys negalį kalbos mokėjimu pasigirti, nes šiandien jie statą visiems vienus reikalavimus, o rytoj jau vėl kitus, ir niekas negalįs žinoti, ką jie poryt pasakysią. Tie biaurybės *blusininkai* esą baisiai galingi — jie išvarę iš mokyklos visokius mūsų literatūros skaitymus. V. Krėvė savo straipsnio gale (12) tiesiai pažymi: „Smerkdami kiekvieną knygą, guidami ją iš mokyklos, *blusininkai* ilgam laikui užmušė lietuviškąją knygą. Jei šiandien nesiranda knygai leidėjų, jei nesiranda vertėjų ir mūsų jaunimas, kuris daugumoje nemoka svetimų kalbų, liko be kultūrinio peno, tai tame ponų *kalbininkų* didžiausias kultūrinis laimėjimas, kurį būsimieji laikai atatinkamai invertins."

Ką gi, smulkiau sakant, daro mūsų raštuose ir kitur tie galingieji „kritikai blusininkai“? Pačiame V. Krėvės straipsnyje randame ir kįek atsakymų į tą klausimą (I—V).

I. V. Krėvė sako, kad tie „blusininkai“ einą kiekvienas savais keliais ir vieni kitus smerkią. Kai Dabušis, beblusinėdamas Vaižganto „Pragiedrulius“, surašęs „Šviet. Darbe“ aštuonis puslapius kalbos klaidų, prof. K. Būga paskum penkiais puslapiais baręs Dabušio tos recenzijos klaidas (11).

Kai tuodu „blusininku“ taip barėsi, „Šviet. Darbo“ redaktorium buvo, rodos, V. Krėvė. Kodėl jis pats priėmė tą ilgąją Dabušio recenziją į „Šviet. Darbo“ skiltis, kodėl autoriaus nesudraudė? Kaip čia galima lyginti du nesulyginamu daiktu — kalbos mokslo pradžią tegavęs jaunuolis Dabušis ir kalbos mokslo tyrėjas žymus lituanistas *Kaz. Būga?* Ar gi juodu galėjo *vienaip* apie žymųjį kalbos dalyką nukalbėti?

II. Į pastatytąjį klausimą atsakykim ir paties V. Krėvės žodžiais (11): „Jei insižiūrėsime invairiuosna klaidų blusinėjimuosna, tai pastebėsime, kad kalbininkai kritikai *dažniausiai* linkę klaidomis laikyti *stiliaus niuansus. Patys neturėdami apie stilių mažiausio supratimo, nieko nenuvokdami, jie laiko klaida visa, kas prasilenkia su tautosakiniais posakiais.* Jiems visai neįmanoma, kad dramoj ar apysakoj atvaizduoti asmenys privalo turėti kiekvienas skirtingą nuovoką, ūpą, nuotaiką, ir tai nuotaikai pareikšti būtinas atatinkamas stilius. Jų išmanymu, matyti, kiekvienas sakinys, neatsižvelgiant in asmens psichologiją, vienodai turi būti kuriamas.“

Tokio *blusininko* pats aš nė vieno nepažįstu: dramos didvyris ir apysakos filosofas, dėstąs mokslo dalyką humanitarams arba kitų rūšių mūsų studentams, negali, žinoma, taip pat kalbėti dramoj ar apysakoj, kaip jose kalba skeryčiojąs su šluota kieme sargas arba paprastas darbininkas. Tokių „blusininkų“ (kalbininkų) pats aš vėl visai nepažįstu Lietuvoje: Jei nė jis tokių „blusininkų“ nėr pastebėjęs raštuose ir gyvenime, tad jis bus čia tą priekaištą... tik iš piršto išlaužęs visokiems mūsų „jablonskininkams, būgininkams ir dabušininkams“ barti. Apie stilių „blusininkai“ *mažiausia rašo savo „kalbos* dalykuose“. Pats aš apie *lietuvių kalbos stilių* straipsnyje, skiriamame mūsų rašytojų kalbai, ne daugiau galėčiau pasakyti už patį V. Krėvę. Tautosakoj kalbininkai ne stilių, bet šiaip kalbos dalykus „blusinėja“. Kad

visų asmenų būtų vienodas stilius dramoj arba apysakoj, to nė vienas kalbos mokytojas, man rodos, niekur negali reikalauti.

III. V. Krėvė sako tuos „blusininkus" dar reikalaujant, kad mūsų rašytojai *rašytų* viską taip, kaip yra rašę Daukša, Daukantas, Valančius, Duonelaitis (11, 12). Nesutikdamas su tuo „blusininkų *reikalavimu*" (?), V. Krėvė ten pat atrėžia jiems (12): „Nerašo ir nerašys, kaip kad nerašo šių dienų rusų rašytojai, kaip rašė Kantemiras, Tredjakovskis, Lomonosovas ir kiti aštuonioliktto amžiaus rašytojai."

Tokio veiklaus, tokio neišmanėlio kalbininko aš vėl, kad ir jau senas esu, nė vieno nepažįstu; visi mano pažįstamieji kalbininkai nė vienas, kiek žinau, niekur nėr tokios nuomonės ar noro išreiškę nei man pačiam nei mano skaitytuose laikraščiuose ar šiaip raštuose. Kalbininkai, apie kuriuos turiu kiek supratimo, kovoja dažniausiai su mūsų rašytojų parsivežtomis iš Rusijos svetimybėmis, panašiomis į šiuos kelis mūsų dienų raštų posakius:

Norėjo *daugiau šimto (virš šimto)* litų gauti. Dėkojam *dievą*. Vyrai *pasauliu* valdo. Tu, kur *nenueini,* visur niekų pridirbi. Kur tu rasi geresnį *manęs?* Jis žiūri akis į mane *įpėręs*. Tylėk, nes tu *nė prie ko*. Štai faktas *ant veido!* Tą klausimą jam dabar *šonkauliu* pastatyk...

Ar kovoti su šitos rūšies kalbos svetimybėmis, su tuo, kas rašomojoj kalboj nesutinka su *mūsų* tautosakos ir gramatikos taisyklėmis, yra norėjimas grįžti į septynioliktąjį ar aštuonioliktąjį amžių? Apie *stilių* aš nė čia nekalbu: kalbininkai, rašytojų kalbą „blusinėdami", tuo mažiausia tėr susirūpinę. Dėl šito V. Krėvės kaltinimo, paleisto savo straipsnyje „blusininkų" adresu, aš ypačiai nerimauju: kaltintojo pasielgta su savo kaltinamaisiais ne visai sąžiningai.

IV. Apie šių dienų kalbos mokytojus ir literatūros mokslo vadovus, turinčius savo žinioje mūsų mokyklą, V. Krėvė sako (12): „*Naujesni* rašytojai gujami iš mokyklos, o mokinių skonis lavinamas XVII—XVIII amžiaus rašytojų veikalais. Ar galima peikti jaunimas, kad jis, išėjęs lietuviškąją mokyklą, neturi nei skonio nei pasaulėžiūros. Negi pasisems jis skonio ir pažiūrų iš rašytojų, senai savo reikšmę atgyvenusių." *Kuriuos* čia mūsų senovės (tų dviejų amžių) rašytojus, tebevarginančius savo veikalais mūsų mokyklą, turi V. Krėvė galvoje?

Pažymėtuosius V. Krėvės žodžius perskaitęs, vieną žmogų, išėjusį aukštesniąją šių dienų mokyklą, paprašiau, kad man iš

miesto knygynų parneštų kelis XVII ir XVIII amžių mūsų rašytojų veikalus, skiriamus šių dienų mokyklai ar skaitomus nagrinėjamus joje per kalbos pamokas. Parėjęs iš miesto, tas žmogus man pasakė, kad iš senesniųjų autorių vieną Duonelaitį teradęs, bet jo neėmęs, nes aš kitų raštų, tur būt, norėjęs. Tas mano žmogus (studentas padėjėjas) ir apie XVII—XVIII amžių rašytojų kalbą nedaug teturėjo supratimo — man kažin kodėl tvirtino, kad jo kalbos mokytojas (aukštesniojoj mokykloj) dėl tų raštų irgi nespaudęs mokinių, kad iš senesniųjų mūsų rašytojų jis apie Duonelaitį teturįs didesnio supratimo, kad kitų XVII—XVIII amžių rašytojų jis negavęs mokykloj progos skaityti... Patį V. Krėvę galiu čia ir kuo kitu nuraminti: visi mano pažįstamieji „blusininkai", o jų yra nemaža, šventai prižada nei jo, nei kitų rašytojų nebarti, kai jie rašys ne XVII—XVIII amžių stilium ar kalba. Tie „blusininkai" žada rašytojus tik už ką kita barti; visada reikalausią, kad mūsų rašytojai ir kalbos vadovėlius mokėtų, kad jie mūsų tautosakos kalba nesibaidytų, kad savos kalbos mokėjimu jie kiek panašūs būtų į tuos literatūros žmones, apie kuriuos bus čia tolėliau kiek kalbama.

V. V. Krėvė tvirtina, kad ir A. Puškinui, ir A. Mickevičiui, ir V. Hugo (10), kaip ir kitiems žymiems kitų tautų rašytojams, buvę gerokai tekę tam tikru laiku nuo puolusių juos „kalbininkų", bet jie, kaip pridera rimtiems talento žmonėms, to nebоję, savaip ir toliau rašę, nesukdami dėl tokių niekų sau galvos. Jie naująsias raštų kalbas darę ir sudarę be kalbininkų...

Mano gimnazinės žinios kalbamajam reikalui man ką kita pasako: Puškiną ir kitus tokius rašytojus bardavo daugiausia įvairūs kalbos senybininkai; kurie anais laikais reikalavo, kad tie rašytojai, savo darbą dirbdami, eitų daugiau *senųjų* savo draugų (savo pirmatakų) pėdomis, kad jie būtų tolėliau nuo įprastinės šnekamosios žmonių kalbos, nuo žmonių tautosakinės kalbos. Tie rašytojai patys darė, man rodos, tą, ko dabar reikalauja iš kelių mūsų rašytojų keli *kalbininkai*... Tie rašytojai anais laikais juk prastino gražino savo rašomąją kalbą, ją žmoniškesnę darydami, jie *paprastesne, žmoniškesne* kalba ėmė tam tikru laiku savo kūrinius rašyti... Ir kalbininkas, žinoma, nelygu kalbininkui, kaip literatas nelygu literatui, kaip daktaras — „daktarui". Ar gi V. Krėvės anų laikų „kalbininkai" (tie kalbos senybininkai) buvo panašūs į šių dienų „blusininkus"?

V. Krėvė savo „kritikui blusininkui", subarusiam „Šviet. Darbe" jo „Skirgailos" kalbą, turėjo, man rodos, ne iš piršto išlaužtais priekaištais atsakyti: jis turėjo pacituoti žymesnius to „blusininko" priekaištus ir juos tinkamai, kaip pridera rašytojui ir mokslo žmogui, atremti „Praduos ir Žygiuos" ar kur kitur, parodydamas, kad tas „blusininkas" darąs savo priekaištuos tik tą, ką darydavo kalbėtieji kalbos senybininkai tam tikru laiku su Puškino ir kitų tos rūšies rašytojų didžiaisiais literatūros darbais. V. Krėvė savo straipsniu to, deja, nepadarė: jis smarkiai bara šių dienų „blusininkus" (kalbininkus) ir tuo teisina nesimokančius kaip reikiant savos kalbos kelis šių dienų rašytojus...

VI. V. Krėvė kalbamajame savo straipsnyje šių dienų kalbininkams iškelia aikštėn dar kelis mažmožius, dėl kurių noriu čia šiek tiek skyrium pasikalbėti (a—f).

a) Kalbininkai ir, kitaip (Krėviškai) sakant, „blusininkai" šiandie *visiems rašytojams* statą vienus reikalavimus, rytoj — kitus, poryt vėl naujus: vėl kitus priekaištus darą (11). Tas kaltinimas autoriui reikėjo bent keliais pavyzdžiais iliustruoti. Be įrodymų jis man visai tuščias rodosi.

b) Tam tikroje kalbamojo straipsnio vietoje (11) pasakyta, kad Haufo pasakų vertėjas (kalbininkas) savo vertime operuojąs labai sunkiais sakiniais, visai netinkančiais literatūros dalykui. Kad mūsų *rašytojai* (nekalbininkai) geriau išverčia į mūsų kalbą kitų tautų literatūros dalykus, kad mūsų kalbininkui, vertusiam vokiečių literatūros dalyką į mūsų kalbą, reikėjo beverčiant nusižiūrėt į verčiančius ką iš kitų kalbų mūsų rašytojus ir labiau jais sekti, — to V. Krėvė savo straipsnyje nepasako, apie tai nutyli. Reikėjo autoriui ir čia, man rodos, šnekesniam būti: jis turėjo parodyti kalbininkui, kuris mūsų *rašytojas geriau* verčia kitų literatūros dalykus į mūsų kalbą.

c) V. Krėvė kalbamajame straipsnyje, gindamas visokių blusininkų skriaudžiamus rašytojus, sako, kad kalbą visada kurdavę *ne kalbininkai,* bet *rašytojai* (10); tik pamiršta ten kažin kodėl pridėti, kad tie *rašytojai* (Puškinas, Mickevičius, Kraševskis...) patys daugiausia savo žmonėse gyveno, kad jie tikrai gerai mokėjo savo *tautosakos,* savo žmonių šnekamąją. kalbą — tą kalbą, kurią taip brangina mūsų kalbos vadovėliai. Jei mūsų rašytojai nori mums *didžiuosius* kitų tautų rašytojus atstoti, tad jie turi ir savo krašto žmonių kalbą su tautosakos ir kalbos vadovėlių taisyklėmis kaip reikiant išmokti, tautosakinės kalbos jie negali

niekinti... Patys gerokai atpratę mokyklose ir kur kitur nuo savo žmonių kalbos taisyklių, neįpratę paskum savo darbu į jos taisykles, jie mums tų didžiųjų rašytojų neatstos. Būti *„rašomosios* kalbos *kūrėjais"*, kalbininkai, man rodos, neturi nė pretensijos. Nemokant gerai savo žmonių kalbos, savo tautosakos kalbos ir jos taisyklių, *rašytojams* betgi vieniems sunku bus, rodos, sukurti rašomoji kalba: šiaip inteligentai, įvairūs raštų skaitytojai, rašomosios kalbos išmoksta, žinoma, ne tiek iš kalbos vadovėlių, kiek iš tų rašytojų turiningų raštų, kuriuose yra išėję aikštėn didieji žmonių kalbos pažymiai... Bet kaip yra ten, kur patys rašytojai mėgsta įprastomis svetimybėmis savo raštuose naudotis, užuot mokęsi kalbos, prieš imdami ką kurti, iš tos tautos, kuriai jie savo kūrinius kuria?

d) V. Krėvė savo straipsnyje gerokai pabara ir mokyklų chrestomatijų autorius (12), kurie taip ištaisą dedamų į savo chrestomatijas rašytojų stilių, jog šie nieku būdu negalį paskum pažinti savo kūrinio. V. Krėvė griežtai prieš tai protestuoja (12): „Netinkamų jūsų mokyklai veikalų nedėkite chrestomatijosna, bet ir negadinkite autorių stiliaus savo pataisomis. Neprašyti stiliaus taisytojai šių dienų rašytojams ir poetams visai nereikalingi."

Ligi šiol, kol dirbom išsisklaidę, kol nebuvo išėję pačių rašytojų redaguotieji raštai, chrestomatijų autoriai galėjo čia ir kiek „negerumų" pridirbti *rašytojams*. Pats aš, ką imdamas toliau iš gyvųjų rašytojų į kalbos chrestomatiją, kur esu šiuo atžvilgiu nusikaltęs, rūpinsiuos atsargesnis būti. Patariu ir kitiems chrestomatininkams turėti galvoje šį V. Krėvės protestą. Bet kaip bus su tais Lietuvos rašytojais, kurių raštus yra ne tiek autoriai, kiek patys kalbininkai redagavę, arba kurių raštų nėra nei patys autoriai nei kalbininkai redagavę? Kas čia turės sprendžiamos reikšmės chrestomatininkams?

e) Kalbininkai, V. Krėvė sako, norį, kad rašytojai jų klausytų ir rašytų taip, kaip kalbininkai reikalauja; kai rašytojai neseka kalbininkais, šie veją juos iš mokyklų (11). Čia yra, man rodos, kiek kitaip: kalbininkai, naudodamiesi piliečių teisėmis, dažnai ir savo nuomonę reiškia mūsų laikraščiuos dėl mūsų raštų kalbos, kalbininkai kartais ir pabara rašytojus ten, kur šie nusideda, kalbininkų nuomone, mūsų žmonių kalbos taisyklėms. Ar rašytojų raštai leistini į mokyklą ar ne, apie tai sprendžia Kaune tam tikra Knygų Tikrinamoji Komisija, kurioje, kiek žinau, nėra nė vieno nei kalbininko nei „blusininko". Knygų Tikrinamoji Komisija

kartais kreipiasi į vieną kitą rašytoją, mokytoją, kalbininką, kad jai savo nuomonę apie tūlą raštą išreikštų. Tai Komisijai ir aš esu reiškęs savo nuomonę ne vieną sykį apie vieno kito mūsų rašto kalbą; tą nuomonę esu reiškęs gyvenime ir kur kitur („Šviet. Darbe“, „Lietuvoje“...). Kas gi čia yra nedora? V. Krėvė, matyti, išranda, kad toks kalbininko elgimasis esąs labai pragaištingas mūsų kraštui ir kad jį tikrai pasmerksianti kada nors istorija (12). Pats aš, deja, to istorijos sprendimo nenumatau ir kaltas tuo tarpu nesijaučiu: tas sprendimas laukia, gali būti, ir kitų kalbininkų, bet kalbininkai jo, man rodos, dar nenumato; jį nujaučia, gali būt, tik... mūsų *rašytojai*.

Apie raštų kalbos dalyką vienur kitur rašau tik naudodamasis piliečio teisėmis ir sekdamas savo proto liekanomis ir sąžinės patarimais. Rašau apie vieną kitą raštų kalbos dalyką, kreipdamasis į skaitytojus; jei skaitančioji visuomenė ar Ministerija su Tikrinamąja Komisija nesutinka kur su mano ar kitų pašaliečių nuomone, ji apie tą kalbos dalyką gali ir kitaip kaip nuspręsti; ji atsakys ir ateities kultūros istorijoje. Mes, kalbininkai, ne vieni čia būsim, tur būt, kaltinami: prieš istorijos teisėjus teks teisintis ar meluotis, man rodos, ir šių dienų rašytojams su kitais visuomenės darbo žmonėmis, tai gal... apsiginsime ar bent išsimeluosime?

f) Kalbininkai šitame *rašytojo* straipsnyje labai dažnai ir „blusininkais“ vadinami. Kiek anksčiau tiems patiems kalbininkams „blusinėtojų“ ar „utinėtojų“ vardas buvo kito žymaus *rašytojo* pramanytas; tuo būdu „blusininkas“ bus antrasis kalbininkų vardas, einąs iš *rašytojų* pusės. Šituo prasimanymu patariu *rašytojams* toliau nebesinaudoti, kai jie nori apie „būgininkus, jablonskininkus, dabušininkus“ įžeidžiamai kalbėti, nes žodžio *„blusininkas“* kiek kita turėtų būti reikšmė: plg. *arklininkas, medininkas, menininkas, mokslininkas, raštininkas, ūkininkas, vištininkas*... Rašytojai šitą kalbininkų vardą ar pravardę turėtų kuo greičiausiai išbraukti iš tos *rašomosios ar rašytojų kalbos*, kurią jie jaučiasi turį mūsų raštams sukurti. Jei to patys *rašytojai* nepadarys, kalbininkai ims netrukus ir dėl „blusininko“ su jais bartis.

J. Jablonskis.

[„Lietuva“, 1926, Nr. 173 (2262)]

DĖL KELIOLIKOS TARIAMŲJŲ AR ABEJOJAMŲJŲ „KALBOS KLAIDŲ".

„Lietuvoje" (Nr. 113) man teko pažymėti M. Gustaičio „Petro Kriaučiūno" monografija. Su keliais mano recenzijos pastebėjimais monografijos autorius nesutinka (Nr. 162) ir tvirtina nesutikdamas kelis tokius dalykus, kurie man yra visai neįtikimi. Čia žymėsiu kiek tą savo nesutikimą, bet, neturėdamas prieš save pirmojo savo straipsnio (Nr. 113) ir pačios Petro Kriaučiūno monografijos, čia keliais „abejojamaisiais ar tariamaisiais" kalbos mažmožiais tepasitenkinsiu (1—16).

1). „Apystovijos" patariu nevartoti tuo tarpu rašytojams be reikalo: šalia žodžių *apygarda, apylanka, apysaka, apyskaita*... mes juk nevartojam savo kalboj žodžių „apygardija, apylankija, apysakija, apyskaitija..."

2). Žodis „apsivesti" (lenk. ożenić się) tėra nei šioks nei toks naujadaras, gimęs dabar raštinėse ar laikraščiuose iš „apsiženyti". Kol buvau žmonėse, kol skaičiau savo krašto tautosaką, kol galėjau bažnyčios pamokslų klausyti, apie vyro „apsivedimą" su mergaite ar mergaitės „apsivedimą" su našliu arba jaunikaičiu niekad netekdavo išgirsti. Galėdavau ką tiktai „aplink krūmus, aplink daržus apsivesti(?)". Botyrius galėjo tą rusę tik „vesti" arba „parvesti"; sakoma ir „juodu susivedė". Autorius „susivedimo" čia nenori, nes tas žodis būtų to Botyriaus sakinyje, girdi, kakofonija, tik jis, deja, pamiršta, kad žmogaus „apsivedimas su ruse" arba kumelės „apsivedimas su eržilu" yra tik paskutinį laiką kieno iš piršto išlaužti, vien toki dalykai, kurie rimto lietuvio lūpose ar kalboje neturi nė vietos rasti. Autoriui patariu dėl šito žodžio skyrium pasikalbėti su kitais kalbininkais arba kalbos mokytojais.

3). Šalia būdvardžių *bergždžias, šlapias, tuščias, žalias*... nesakome daiktavardžių „bergždžiumas, šlapiuma, šlapiumas, tuščiuma, tuščiumas, žaliuma, žaliumas", tad nesakysime nė „didžiumas, didžiuma". Tenkinkimės žodžiais „daugumas, didumas, dauguma, diduma". Čia, kaip ir kitur, stengiuos eiti žmonių kalbos keliais.

4). Kad „domė" ir „dėmesys" yra vienos reikšmės žodžiai, to nebuvau iš žmonių girdėjęs, nors ligi šiol skiriu *bėginti* ir *boginti, įdomus* ir *įdėmus, domėtis* ir *dėmėtis*. Pats aš ir toliau „akį ar

dėmesį tekreipsiu į ką". Daiktavardžio *„domė"*, jei kur jis yra gyvas, visai nemoku vartoti.

5). Šalia daiktavardžių *entuziastas, kunigas, poetas, žmonės (žmogus)* tam tikram reikalui mokėčiau vartoti tiktai būdvardžius *entuziastiškas, kunigiškas, poetiškas, žmoniškas: kunigiškas* pasakymas, *kunigiškas* straipsnis, *entuziastiškas* vaizdas, *poetiškas* posakis, *poetiškas* kraštas, *žmoniška* kalba... Gali, žinoma, tūlas kalbėti ir apie „poetingą kraštą", — kuriame yra daug „poetų", — apie „kunigingą laikraštį", kuriame darbą dirba daugybė kunigų, apie „žuvingą ežerą", kuriame daug žuvų yra... Pats aš galvoju kartais tiktai apie poetišką kraštą, apie žmonišką kalbą ir pasielgimą, apie entuziastišką vaizdą, apie kunigišką ar nekunigišką straipsnį arba pasakymą... Autorius nori „entuziastingo vaizdo", — to vaizdo, kuriame nemaža entuziastų yra (?), bet jo įsivaizduoti pats aš nemoku.

6). Sakydamas tam tikram reikalui *mažėti, retėti, senėti*... sakau su žmonėmis ir *gerėti, pagerėti* („ar gerėja ligonis, ar eina geryn?"), skirdamas tą veiksmažodį nuo „gėrėtis". Iš tų dienų, kada gyvenau tarp žmonių, nėr išlikę mano galvoje posakiai „ligonis jau gėrėja, ligonis jau pagėrėjo...". Jei žmonės ir „gėrėja", — man tas dalykas yra svetimas, — tai dėl to „gėrėjimo" čia nesispyriuosiu. Abejoju.

7). Pavartojus viename puslapyje žodį *įtaka* — niekam nepatarsiu vartoti kitam puslapy tam pačiam reikalui žodį *įtekmė*. Žodžių „įtekmė, pasekmė", jau senai išėjusių iš mano galvos, vartoti nebemoku ir autoriui patariu neoperuoti rašte žodžiu „įtekmė". Žodžių *užkeikti, užklausti, užrikti* ir *sukeikti, paklausti, surikti* niekam nepatarčiau laikyti vienos reikšmės žodžiais. Be teksto čia negaliu spyriuotis, gal ir kiek klystu; jei klystu, savo žodžius atsiimu.

8) (11). Iš daiktavardžių *ganytojas, mokytojas, paišytojas, rašytojas, varytojas, šienautojas, skambintojas, žuvautojas, audėja, vežėjas*... mūsų kalba nepadaro veiksmažodžių „ganytojauti, mokytojauti, paišytojauti, rašytojauti, varytojauti... vežėjauti". Autoriui patariu ir šitą dalyką įsidėmėti. Jam pasakymas „mokytojo *darbą dirba*" yra „per gramozdiškas", bet pasakymai „mokytojauja, mokytojavo, mokytojavimas" yra ne tiktai ne „gramozdiški": tos rūšies žodžių neleidžia kalbos įstatymai darytis nei mums, nei lenkams, nei vokiečiams. Šalia žodžio „mokytojau-

ti" autorius vartoja (Nr. 162) ir veiksmažodį *mokyti,* skirdamas jį nuo veiksmažodžio *mokinti,* nors kalbamojoj monografijoj jis visiems galams vartojo, rodos, tik veiksmažodį „mokyti, mokina, mokino"; veiksmažodį „mokytojauti" jis vartojo tada tik ten, kur aš savo recenzijoj „perdaug gramozdišką" posakį paprastai vartoju.

9) (12). M. G-tis mokytojo profesijai žymėti vartoja žodį *mokyti, -ko, -kė,* o atskiram tos profesijos ir šiaip gyvenimo darbui dirbti linkęs vartoti veiksmažodį *mokinti, -kina, -kino:* „jis moko Kaune (=tarnauja mokytoju, eina mokytojo pareigas...), jis dabar vaiką mokina". Vadinas, jo „mokyti" yra „mokytojauti" (mokytojo darbas dirbti gyvenime ar tarnyboje), „mokinti" — daryte daryti tai, ką gali padirbti mokąs tam tikrą atskirą darbą žmogus (atskirais atsitikimais). Kur taip yra skiriamu tuodu veiksmažodžiu mūsų kalboje? Čia reikėtų, man rodos, tarti rašyti tiktai jauniškai (mokytojas moko) arba kriaučiūniškai (mokintojas mokina): taip darydami, nenusidėsim bent savo kalbos dėsniams. Skirti tuodu žodžiu taip, kaip autorius pataria, pats kitiems nepatarčiau. M. G-tis tų žodžių rašymą rašomajai kalbai bus susidaręs daugiausia iš tos tarmės, kur tariama: „maityti, mokyti, mokytojas, mokysiu" ir „maitina, mokina, mokino, mokinimas". Pats aš sakau rašau įvairiems „mokinimo ir mokymo" galams, mokyklos ir rašomosios kalbos reikalui, tiktai „maitinti, maitintojas, mokyti, mokytojas, moko, mokė"... Čia sutinku, rodos, ir su kitais kalbininkais.

10) (13). Rašomąja kalba ką kalbėdamas, ir toliau sakysiu: *ketverių* metų kursas, jis jau *ketverių* metų, jis čia *dvejus* metus tegyveno, jo sūnus tada jau *penkerių* metų buvo. Mano paties tarmėje šitam reikalui (rok, Jahr, god) vartojamas ir žodis *metas,* todėl joje yra atsakoma kartais ir *„du metu* išbuvo, buvo jau *dviejų* metų, *keturis* metus gyveno". M. G-tis be reikalo, man rodos, nori, kad gramatikai čia kiek atlaidesni būtų; jis ir toliau norėtų, rodos, sakyti *„keturių* metų kursas..." Su tuo autoriaus noru, sakyčiau, kalbos vadovėlių autoriams nereikėtų sutikti.

11) (14). Vartoti „stiliaus dėliai" padalyvį pusdalyvio vietoje ten, kur tų pusdalyvių yra lyg daugoka, pats aš ligi šiol nemoku, ir todėl visada, tur būt, sakysiu: prisiekiu *mokydamas* vartoti patvirtintas, vyriausybės nurodytas knygas, *laikydama-*

sis tos pat taisyklės ir *dalydamas* mokiniams knygas skaityti. Pasakyti čia *mokant, laikantis, dalijant* būtų duoti toms sakinio dalims ir pačiam tam sakiniui kiek kitos reikšmes; visur čia savo pusdalyviais pažymiu ir tai, jog aš pats ir „mokysiu prisiekęs, laikysiuos prisiekęs ir knygas dalysiu prisiekęs". Čia kiek ir klystu, gali būt: tolokai gyvenu nuo žmonių kalbos.

12) (15). Veiksmažodį „prisiekdinti", žinoma, negali atstoti sakinyje žodis „prisitaikinti": ten bus autoriaus ar mano tekste kokia klaida įsibrovusi. Iš žmonių kalbos, iš mano ir kitų tarmių man yra žinomi šie posakiai: jį *prisaikino,* jis žirgelį *ėdino,* juos *sutaikino,* jį *sodina, pabėgink* ją... *Saikina, prisaikina, taikina, sutaikina, sodina, ėdina* yra „padaro, kad kas kitas prisiektų; daro, kad žirgelis ėstų; padarė, kad jie sutiktų (kad santaikoj, dermėj gyventų); daro, kad jis sėstų; padaryk, kad ji pabėgėtų (pabėgtų)".

Aiškindamas ar stengdamasis pateisinti veiksmažodį „prisiekdinti", autorius be reikalo sako: „Juk tai žmonių kalbos žodis, analogiškas daugeliui kitų, pirmos asmenuotės veiksmažodžių, pv. tariu — *tardinti,* spaudžiu — *spau(s)dinti,* vedu — *ve(s)dinti,* ariu — *ardinti*". Čia autorių bus kas suklaidinęs: žodžius *tardinu* (darau, kad kas būtų ištarta), *spausdinu* (darau, kad kas būtų išspausta), *vesdinu* (darau, kad kas vestas, išvestas, nuvestas būtų; darau, kad kiti ką vestų), *ardinu...* mes savo raštuose, kaip ir tarmėse, griežtai skiriame nuo žodžių *tardau* (plg., „tirti, spirti, tverti — tardau, spardau, tvardau), *kalbinu* (darau, kad kas kalbėtų), *vedinu* (darau, kad kas vestų)... Juk ir gramatikoje yra kiek kalbama apie šios rūšies veiksmažodžių reikšmės skirtumus.

13) (16). Jei mano mokinys vienoj savo rašinio vietoje pavartotų tam tikram reikalui žodį *vaizduotė,* o kitoj jo vietoj tam pačiam reikalui vartotų jau žodį *vaidintuvė,* aš jam tą dalyką, tur būt, klaida laikyčiau, — tad klaida laikau jį ir kitiems... Nemokėdamas niekuo dabar pateisinti žodį „vaidintuvė", kad ir „išgyvenusį mūsų raštuose kelis dešimtmečius, buvusį ligtol vartojamą visos inteligentų kartos", nemokėčiau jo nė savo raštuose mišrai vartoti drauge su „vaizduote"; nė savo mokiniams nepatarčiau vartoti „vaidintuvę" dėl įvairumo „vaizduotės" vietoje. Lietuvių kalbos mokytojams patariu čia griežtesniems būti. K. Būgai tam tikru laiku „vaizduotė" netiko, bet ir „vaidintuvės" jos vietoje K. Būga lyg nevartojo savo raštuose.

14) (17). Pasakymo „tarnausiu ištikimai ir *neveidmainai*" niekaip negaliu pateisinti, nenorėdamas iškrypti iš žinomų man žmonių kalbos pavyzdžių. Ar pabrauktajam prieveiksmiui sudaryti šitame sakinyje autorius turi bent kiek paramos ir pavyzdžių žmonių kalboje? Pasakymai „jis tarnauja *kuniginai, vaginai, priešinai, ministerinai*" man būtų tuo tarpu labai abejojami.

15) (18). Iš žmonių kalbos ir iš Žemaitės raštų tam tikram kalbos reikalui po veiksmažodžio *veikti* man galininkas tėra žinomas („m a n e v e i k i a"), kur M. G-tis lyg norėtų prieš tą galininką dar prielinksnio *į* („į m a n e *veikia*"). Tas prielinksnis šitam reikalui iš žmonių kalbos man yra visai nežinomas.

16) (19). Dėl žodžių *mėgti* ir *mylėti* čia turiu nutilti. Antrąjį veiksmažodį vartoju paprastai ten, kur lenkiškai kalbėdami pasakom *„kochać, czestować"* (dievą mylime, svečią mylime). Man ne visai aiški ir autoriaus mintis, išreikšta žodžiais: čia knyga sudaro kaip ir metonimiją, mokslo v a r d o k a i t ą, remiančiąsi sąvokų tarpusavio sąryšiu. Antra vertus, aiškiau čia kas ginti dienraščio skiltyse būtų ir sunkoka. Autorius čia, gali būt, tiesą sako.

17). Savo recenzijoj (Nr. 113), ką taisydamas kalbamojoj monografijoj, pasisakiau taisąs kelis jos kalbos dalykus tik tam, kad autorius galėtų juos antrajame monografijos leidime pataisyti, ir aiškiai pažymėjau, kad ir pirmasis jos leidimas visai tinkąs tiek mūsų v i s u o m e n ė s, tiek m o k y k l o s (aukštesniosios ir, gali būt, vidurinės) reikalui. Kad Knygų Leidimo Komisija, spręsdama savo leidimo ar neleidimo dalyką, šiuo žygiu būtų tik mano recenzija pasinaudojusi, tad ji būtų turėjusi tą monografiją ir į mūsų mokyklas leistis. M. G-čio ta recenzija betgi nepatenkino: jo daugiau norėta iš recenzento.

M. G-tis, man atsakydamas „Lietuvoje" (Nr. 162), pažymi: „T o k i o s (kaip J-kio) recenzijos turi ir n e i g i a m o s reikšmės ne tiek rašytojui, kiek visuomenei, ypač leidėjams, nes pakerta skaitytoją ir stabdo knygos eigą." Daugumas nemėgstą patys protauti, tikį recenzento žodžiais ir neskaitę rašto imą niekinamai žiūrėti į taip recenzuotą, recenzento nepagirtą dalyką... Ko gi iš manęs nori monografijos autorius? Argi savo recenzijos žodžiais aš kiek atkračiau visuomenę ir mokyklą nuo kalbamosios monografijos?!

Savo atsakymą man monografijos autorius baigia šiais žodžiais: „Aš norėčiau, kad recenzijos žiūrėtų daugiau turinio ir

stiliaus, kad daugiau pareikštų individualios laisvės, žinoma, ribose o b j e k t y v i ų kalbų dėsnių.“ Man mano recenzijose, žinoma, rūpi dažniausiai recenzuojamojo dalyko kalba, ir čia būsiu, tur būt, ir toliau nepataisomas recenzentas. Kištis į rašytojo s t i l i ų aš, apskritai kalbant, nemėgstu, — stiliaus dalyką linkęs esu patiems rašytojams palikti, — man dažniausiai pati stiliaus kalba terūpi.

Kad ir jaučiuos esąs čia nepagydomas ligonis, vis dėlto stengčiaus ir šiuo atžvilgiu kiek taisytis, jei pats l a i k r a š t i s, į kurį ką rašau, mane sudraustų — atmestų mano straipsnelį ir pasisakytų laukiąs ko kito iš manęs; man čia reikšmės turėtų ir kelių (dviejų, trijų) kalbos m o k y t o j ų sudraudimas, tų mokytojų, kurių nesu nagan ėmęs dėl vieno kito rašto dalyko, — tik ir tas sudraudimas turėtų viešas būti.

J. Jablonskis.

[„Lietuva“, 1926, Nr. 194 (2283)]

MŪSŲ LAIKRAŠČIŲ KALBOS DALYKAI.

Mūsų laikraščiai rašo dažnai taip, jog *skaitytojams,* negyvenusiems ilgesnį laiką Rusijoje ir neįpratusiems rusiškai išreikštas mintis skaityti, kartais ir nesuprantami ar neįmanomi esti įvairūs jų straipsniai, ypač įžengiamieji, ir tie skaitytojai palengva... pratinas nesidomėti neįmanomu jiems tų straipsnių turiniu. Laikraščiai tuo pirmiausia, rodos, patys sau kenkia. Mokiniai ir šiaip žmonės, kurie tuos laikraščius skaito, palengva nenoromis mokos savo mintis reikšti nei šiaip nei taip, ne taip, kaip mūsų tautosaka su geresniaisiais mokyklų skaitymais moko juos mokykloje. Skaitytojams viršų turi gauti, žinoma, ta gyvenimo srovė, kuri dažniau... jo *akmenį kala: lašas po lašo ir akmenį,* kaip sako žmonės, *juk prakala...* Šituo atžvilgiu mes daug skiriamės nuo kitų tautų.

I. Viename šių dienų dienraščio egzemplioriuje (Nr. 182), paleistame į Lietuvos skaitytojus, randu ir tokių parašymų:

1. Tai visa galima *kelių valandų bėgyje* pašalinti. 2. Reikėtų į tokį Apskr. Valdybos apsileidimą atkreipti *domės* savivaldybių D-tui. 3. Visų pirma reikia kreipti *dėmesį* į perkamojo daikto kokybę, paskiau ir į tai, kad kaina tikrai *atatiktų tai kokybei.* 4. Dviejų draugų *pašnekėsiai.* 5. Buvo nusipirkęs ir *atvirutę* (=tokią „gromatėlę“); siuntinį siuntė *apdėtu mokesniu.* 6. Lie-

tuvoje *tebėra* galioje prieškarinis Rusijos įstatymas, *einant kuriuo* gimimo, mirimo ir jungtuvių metrikus surašo dvasiškiai. 7. Už atlikimą šitos *grynai valstybinio* pobūdžio pareigos dvasiškiai gauna atlyginimą iš valstybės iždo *nepriklausomai nuo* tų gratifikacijų, kurias ima dvasiškiai iš tikinčiųjų už *atitinkančių reikalui* tikybinių apeigų atlikimą. 8. Ten *skaitlingiems* klausytojams papasakojau apie savo kelionę. 9. Opozicijos spauda *greita buvo* suversti tų žygių iniciatyvą pačiai vyriausybei. 10. Rinkimas aukų *privalo būti* laisvas, bet nepriverstinas... Jie sako, kad Lietuvos Respublika *privalo* dabar mokėti kunigams algas... 11. Opozicija visai neliečia čia bažnyčios, *kaipo tokios,* dalyko.

Taip rašydamas žmonėms laikraštis neina, man rodos, žmonių ir savo skaitytojų kalbos keliais. Laikraštis, — kurs nori pirmiausia, kad skaitytojai ir jo raštą ar jo rašto mintis suprastų, laikraštis, kurio redakcijos atskiri žmonės jaučiasi turį reikalo visur su skaitytojais, pratusiais galvoti ir savo mintis reikšti lietuviškai, — tas savo rašinių mintis turi daug aiškiau ir suprantamiau mums reikšti. Kaip čia kas reikėtų sakyti kreipiantis į žmones, šio straipsnio skaitytojui aišku bus, gali būt, ir pačiam; čia man nereikėtų, tur būt, nė kištis, bet...

Rašant mūsų kalbos vadovelių taisyklėmis, rašant maždaug taip, kaip yra mūsų žmonių kalbama arba kaip yra reiškiamos mintys mūsų *tautosakoj,* mokyklų *skaitymuose* ir žymesniuose mūsų *literatūros raštuose,* minėtosios mintys galima būtų daug paprasčiau išreikšti Lietuvos skaitytojams. Čia daug pareitų, žinoma, ir nuo to, kuri rūšis skaitytojų turima paties rašytojo galvoje. Mūsų laikraščiui, kurs turi būti skiriamas pirmiausia mažo mokslo žmonėms, geriau tiktų, man rodos, ir šie išrašytųjų sakinių atstovai:

1. Tai visa galima būtų *keliomis valandomis, per kelias valandas* pašalinti. Viskam pašalinti *kelių valandų teužtektų.* 2. Į tokį Apskr. Valdybos apsileidimą turėtų atkreipti savo *akį* (savo *dėmesį)* Savivaldybių D-tas ir ką prieš jį padaryti arba priversti apsileidėlę Apskrities Valdybą tikrai pasitaisyti. 3. Pirmiausia reikia *žiūrėti,* koks yra gerumo perkamasis daiktas, ir reikalauti, kad už jį būtų imama *ne daugiau kaip jis yra vertas* (?). 4. Dviejų draugų *pašnekesiai* (plg. *gailesys, dėmesys...*). 5. Buvo nusipirkęs ir *atviruką* (=tokį *laišką, tokį lapelį laiškui*); *s. s. išsimokėtinai.* 6. Lietuvoje tebėr *gyvas (gyvenamas), tebeturi savo*

galią prieškarinis Rusijos įstatymas, *kuriuo (iš kurio)* visokius metrikus surašo *kunigai* (dvasininkai). 7. Už ėjimą šitos *valstybinės (visai valstybiškos)* pareigos *kunigai* g. atl. iš v. iždo, visai *nepareinamai nuo* tų žmogaus atsilyginimų (...iš valst. iždo. Be to, kunigai „visų dienų duonos" turi juk ir iš tų atsilyginimų) kuriuos jie suima iš tikinčiųjų *už atskirų (tam tikrų)* tikybos apeigų atlikimą. 8. Ten *gausingiems* klausytojams papasakojau apie savo kelionę. 9. Op. sp. tų žygių iniciatyvą *buvo besuverčianti (įmanė suversti)*... 10. Aukų rinkimas turi būt laisvas, ne *priverčiamas (nepr., bet laisvas)*. Jie sako, kad L. R. *turinti* dabar... 11. Opozicija čia visai *nesikiša į pačios* bažnyčios dalyką (neliečia *pačios* bažnyčios dalyko)...

Šitos vietos pavyzdžiuose autorių nusidedama daugiausia žmonių kalbos *žodyno* dalykui ir šiaip *kalbos posakiams:* daug kas jų pasakyta žmonėms nei šiaip nei taip, ne žmoniškai. Del kelių šios vietos taisytų dalykėlių autoriai nėr bartini: keli mūsų kalbos terminai *(dvasiškis...)* ir šiaip raštuose nėr nusistoję, jie vienų šiaip, kitų kitaip vartojami. Išrašytieji dienraščio posakiai lyg rodo, kad jo autorių su mokyklos ir žymesniųjų mūsų rašytojų kalba visai neturėta niekad rimto reikalo.

II. Minėtajame dienraščio egzemplioriuje yra ir tokių kalbos dalykų, kurių reikėtų ir aiškiomis mūsų *gramatikos,* ypač *sintaksės,* klaidomis laikyti. To egzemplioriaus autorių rašoma ir šiaip:

1. Netoli Raseinių, ant *Raseinių-Kaunas* vieškelio, jau antras mėnuo kai sugriuvęs tiltas. 2. *Kuomet* sugrįšiu, viską apsakysiu paeiliui. 3. Ministerija už butus atsargos sandėliams niekam nemoka *daugiau* 3 000 lt. metams. 4. Tie gandai esą išplatinti *tikslu pakenkti Lietuvos Latvijos santykiams.* 5. Toji žinia yra išpūsta *su tikslu apšmeižti nepatinkamą* „Rytui" *asmenį.* ... 7. Piliečiai išklausė viešą pranešimą apie vyriausybės daromus žygius *atitaisyti* krikščionių demokratų *padarytas* valstybei *skriaudas.* 8. Čia (Lietuvoje), *turint dvasiškijai* didelės *įtakos į valstybės tvarkimą, dvasiškijai buvo* nustatyti tam tikri etatai, dvasiškiai suskirstyti tarnybos kategorijomis *sulig* bendros valstybės tarnautojų *lentelės,* ir jiems paskirtos *atitinkančios* jų *kategorijoms* algos.

Šitas vietas linkęs esu maždaug taip taisyti:

1. Netoli Raseinių, *Raseinių Kauno* vieškelyje (ant *Raseinių Kauno* vieškelio), jau antras mėnuo yra sugriuvęs tiltas. 2. Kai

sugrįšiu (sugrįžęs), viską aps. p. 3. ...niekam nemoka *daugiau*, kaip 3000 litų metų nuomos (metams, per metus). 4. Tie gandai esą išplatinti tik *norinčių pakenkti* geriems Lietuvos ir Latvijos santykiams (*tų gandų platintojų norima* pakenkti..., tie gandai esą išplatinti *tam, kad imtų irti po jų* gerieji Lietuvos ir Latvijos santykiai...). 5. Toji žinia yra paties „Ryto" išpūsta *apšmeižti nepatinkančiam* jam *asmeniui*. ... 7. Piliečiai... daromus žygius krikščionių demokratų *padarytoms* valstybei *skriaudoms atitaisyti*. 8. Lietuvoje *dvasininkai* daug įtakos turėjo valstybės *gyvenimui (santvarkai, gyvenime)*. Čia, *jiems laikyti*, buvo nustatyti tam tikri etatai; *jų* tarnyba buvo suskirstyta *tam tikromis kategorijomis;* jie, *valstybės dvasininkai*, buvo įtraukti į bendrąją valstybės tarnautojų lentelę ir jiems paskirtos buvo *tų tarnybos* kategorijų algos (?)...

Tokios dienraščio klaidos, kaip: „turiu *daugiau šimto* litų, išplatino *tikslu* pakenkti, daro *žygius atitaisyti skriaudas*...", vartojimas prielinksnio *sulig* su kilmininku ir kitos tokios man tuo tarpu tik rodo, kad dienraščio redakcija nesilaiko nė tų kalbos taisyklių, kurias turi išmokti ir vidurinių mūsų mokyklų mokiniai, jog Lietuvos skaitytojams, to dienraščio supratimu, turi visoks kalbos mišinys „mačyti", jog apie kalbos visišką suprantamumą ir taisyklingumą tame dienraštyje nė kalbos nėra... Kurioj kitoj tautoj yra taip daroma? Kur mes čia einame tais keliais valstybės ir visuomenės gyvenime?! Kad visuomenės organas imtų Varšuvoj rašyti savo skaitytojams: „u mnie było więcej dziesięciu złotych, tak mówi celem zaszkodzić" ir t. t., juk ten redakcijoj tikrai atsirastų žmonių, kurie pasirūpintų tą ydą kaip reikiant pataisyti.

Iš paties laikraščio teksto turi būt matyti, jog laikraščio bendradarbių ar redakcijos bent tiek mokama rašomosios kalbos, kiek jos reikalaujama gyvenime iš mokytinių visuomenės žmonių, gerokai išėjusių bent vidurinės mokyklos kursą ir skaitančių žymesniuosius savo rašytojus... Šituo mūsų reikalu tikrai priderėtų susirūpinti žmonėms, turintiems bent kiek supratimo apie visą šitą gresiantį mums ir tolimesnėms mūsų kartoms pavojų.

Rygiškių Jonas.

[„Lietuva", 1926, Nr. 200 (2289)]

DĖL MŪSŲ RAŠYTOJŲ KALBOS.

Keli mūsų rašytojai skersomis žiūri šiuo tarpu į *kalbininkus* („blusininkus, kalbos fetišus"...). Čia reikia mums, šiaip ar taip, pasiaiškinti.

Nespręsdamas šiuo tarpu, kas čia kaltas, kas nekaltas, iškelsiu aikštėn tiktai keliolika mūsų rašytojų kalbos pavyzdžių, mano pastebėtų dviejuose „Pradų ir Žygių" sąsiuviniuose (I ir III), meno kritikos žurnale. Man čia rūpės tiktai keli mano pastebėtieji to žurnalo *žodyno, linksnių* ir *prielinksnių* dalykai. Davęs kelias dešimtis šito žurnalo kalbos ištraukų, kiek toliau, nesileisdamas į kalbos stilių, duosiu tiek pat ir *įprastinės* mūsų kalbos posakių. Iš mano duotųjų posakių skaitytojas matys, kaip kas mano lyg norima taisyti rašytojų kalboje, kuo mano kalbos skiriamasi nuo randamų rašytojų kalboj posakių... Savo *įprastinės* kalbos posakiais duodu tik *medžiagos* įvairiems „Pradų ir Žygių" taisymams. Ką imdamas iš kalbamojo žurnalo, pažymiu skliaustuose ir tą jo puslapį, iš kurio imamas jų kalbos pavyzdys. Bendresnių sámprotavimų iš manęs prašau tuo tarpu nelaukti. Imamuosius pavyzdžius, žinoma, saviškai susiskirstau.

Dviejuose „Pradų ir Žygių" sąsiuviniuose parašyta:

1. Jis laisvų dvasių Meilę skelbia visiems *alkaniems* dvasinio peno — „spindulio iš tamsybių" (89). 2. Visi tie Edipai nebuvo panašūs vienas *antram* (102). 3. Aš nelaukiau, kad tasai,... kuris ateina prie vaidybos iš bet kurios, gyvai *betarpaus* jos veiksnio pusės — kad tasai galėtų *žioplišku lengvumu* prilyginti vaidybą pramogai, iliuzijonui, negudrios linksmybės vietai (20). 4. Jis (aktorius) buvo laisvas, jeigu *neimti domėn* paprastų ryšių su kitais aktoriais (100). 5. Ji *dvasiniai* veikslinis menas (21). Tada mes su juo *dvasiniai* bendrauname (106). 6. *Materialiniai* militarinės idejos visai sugniužo ir *didžiuma* mąstančių žmonių palinko jei ne mistikon, tai mistiškon nuotaikon (8). 7. Ten *pagrindiniai* paliestos ir tos sritys (32). 8. Be *pedagoginiai* laipsninių žingsnių ten pasaulio neperversi (7, 8). 9. Režisierius, *vidujinai* rišdamas aktorius, randa to veikalo *gyvendinimo* užmanymą, kuris jungia visus vaidinimo dalyvius (104). 10. Režisieriui kūrėjui ir scenos kūrybai svarbu sužadinti aktoriuose *pergyvenimų*... rasti galėjimo ingauti partnerio jausmų ir minčių, viens *kitą* kaip ir užkrėsti savo *pergyvenimais, vidujiniai* girdėti ir suprasti vienas *antrą* (105). 11. Čechovo *gerojai* kalba ir veikia

išorinio kasdienio gyvenimo ribose, bet *vidujiniai* gyvena visiškai kitu, savitu, ir savyje paslėptu gyvenimu (107). 12. Teatras padarys *visuomeniniai* kultūrinį darbą (22).

— (Įpr. k.). 1. Jie *alksta* ir *trokšta* teisybės. Jis tiesą skelbia visiems *alkstantiems* dvasiško peno. 2. Visi jie *į vienas kitą (į kits kitą)* panašūs. 3. *Betarpiškas* pasikalbėjimas, *betarpis* veiksnys... Galėjai turėti reikalo ir su kuriuo *betarpiu* padaru (?). 4. Jis buvo laisvas, jei *nežiūrėsim čia to,* kad jis su kitais buvo susijęs (kad darbą dirbo drauge ar išvien su kitais). 5. Ji yra *dvasiškas veiksliškas* (?), *dvasiškas veikslo* (menas). Su juo *dvasiškai* tebendrauju. 6. *Materiališkai militariškos (materialinės militarinės)* idėjos visai sugniužo (?) ir *dauguma (didumas, daugumas)* mąstančių žmonių ėmė kažin kaip mistiškai galvoti. 7. Ten *kaip reikiant, nuodugniai* buvo viskas ištardyta. 8. Nedirbdamas darbo čia *pastráipomis, pedagogiškai,* kitų pedagogauti neišmokysi, kitų tuo savo darbu pedagogais nepadarysi. 9. Visus jis *vidujai* jungia (sieja). Sumanė tą veikalą ir *įgyveninti, įgyvendyti, įkūnyti* (?). Radau to dalyko ir sumanymą *įvykdytą.* 10. Režiseriui svarbu sužadinti aktoriuose gyvenimo *patyrimų,* padaryti, kad jų *patyrimai* vieni kitus papildytų, su vieni kitais sutartų, kad aktoriai mokėtų vieni kitiems ne tik tam tikrus žodžius pasakyti, bet ir savo jausmus ir mintis savim išreikšti; tarp režiserio ir aktorių visur turi įsigalėti partnerių jausmai ir mintys, jie vienas kitą turi kaip ir užkrėsti savo patyrimais, *vidujai* vieni kitus girdėti ir suprasti (?). 11. Čechovo *herojai (veikėjai)* kalba veikia *kasdieniškai* — matomi girdimi, bet *vidujai* gyvena jie visiškai kitu, savitu, nepastebimu gyvenimu. 12. Teatras *visuomenišką* kultūros darbą padirbs.

13. (Tas dalykas) *tampriai* susijęs su *giliausia* savo praeitimi (77). 14. Mes jau užmiršom, kad yra Meno kūrybos valia... *geroizmas* ir pasišventimas kovoje (87). 15. Režisierius *privalo* rasti vidaus gyvatos *gerojaus* žodžių slėpiniuose, tarp žodžių ir tarp eilučių (105). 16. (Teatro įkūrėjas) buvo Meiningeno *gercogystės,* teatrą *mylįs* ir jautrus *gercogas* (30). 17. Gyvenimo *gerbuvis...* (7). 18. Logaritmų lentelės kalbai nesudarysi, *gi (=bet, o)* mūsų kalbos mokslo „dii minores" neriasi iš kailio, žadėdami tokią lentelę sudaryti (84). 19. Jis *privalo ingyvendinti* tą vidaus gyvatą pauza, tyla, kūno ir veido *jūdesiais,* garsais... (105). Tuos *sąprotavimus* ir principus *ingyvendina* (32). 20. Nė viename mūsų literatūros kūrinyje toji lietuvių epo forma nebuvo

panaudota tokiu *intikinančiai* realingu ir podraug alegoriškai *pasakingu* būdu kaip *pas Krėvę* (112). „Panikėje“ *žavėtinas pasakingumas*, yra tikras kūrybos vaizdas (112). 21. Dažnai matome, kad vaidinamieji *klasiniai* veikalai, tik del jų „klasiškumo“ iš tradicijos protarpiais scenoje pasirodą, staiga virsta sezono dėmesiu (108).

— (Įpr. k.). 13. Tas dalykas *glaudžiai* susijęs su pačia savo *senų senove*. 14. Meno kūryba turi savo valią... *heroizmą* ir mokėjimą pasišvęsti (pasiaukoti) kovoje. 15. Režiseris *herojaus (veikėjo)* žodžių slėpiniuose *turi* rasti vidaus gyvatos... 16. ... buvo Meiningeno *hercogijos (hercogystės) mėgstąs* teatrą (*brangingas* teatro dalyką) *hercogas*. 17. Gyvenimo *gerovė*. 19. Jis *turi įkūnyti (įvykdyti, įgyvendyti)* vidaus gyvatą veido *judesiais (sąjūdžiais, pojūdžiais)*, garsais... Tuos *samprotavimus* ir principus *įvykdo*. 20. Tą lietuvių epo formą niekas nėra *pavartojęs (suvartojęs)* mūsų literatūros kūriniuose taip *įtikimai*, taip realiai ir podraug *pasakiškai* alegoriškai, kaip V. Krėvė. „Panikės“ *žavus pasakiškumas*... 21. Jis sakosi *klasikų (klasikinius)* raštus teskaitąs. *Klasikų* kūrinius ir mes kartais vaidiname ne tiktai del jų *klasikiškumo*, bet ir del to, kad jie ir dabar nėr nustoję savo reikšmės teatrui.

22. Vidaus tūris vienos rolės *priklauso nuo* vidaus tūrio antros (103). 23. Aktorius *privalo* ne tik pasirinkti veikalą... (101). Jo kūrinėliai patys savaime atsiranda, be *paišelio* graužimo (112). 24. Višvilienės pasaka-baladė galėtų būti *paskaityta* tikru pavyzdžiu *geroinio* lietuviško epo (111). 25. Jos rašytoją suves in *tampresnius* santykius su lietuvių visuomene (95). 26. Ten (Meno Mokykloj) *toli* nepatenkinama *padėtis* (81). 27. Kiekvienas kūrėjas *turi (=tūris, laikos)* tos technikos ir formos, kurios daugiausia atatinka jo *individualybei* ir vidaus gyvatai (100). 28. (Kas) buvo sumanyta ir pradėta *vykdinti* (93)... *Jai* dvidešimtais metais labai buvo sunku *vykdinti* del stokos jėgų, tai šiandien tuo pasiskųsti negalim (93).

— (Įpr. k.). 22. Vienos rolės vidaus tūris *parcina* ir *nuo* kitų rolių vidaus *tūrio* (*priklauso* ir kitų rolių *tūrio*). 23. Aktorius *turi* ne tiktai veikalą pasirinkti... *Pieštukais* ne tiktai piešiame, bet ir rašome (plg. *plaktukas, segtukas, teptukas...; laukas, vaikas, pirštas — laukelis, vaikelis, pirštelis...*). 24. Tą pasaką galėtų kas (galėtume) *laikyti* tikru *heroinio* lietuvių epo paveikslu. 25. Jos rašytoją suves į *glaudesnius (artimesnius)* santykius

su visuomene. 26. Mūsų *būklė anaiptol (toli gražu)* nėr visai gera (visai patenkinama). Sunkus *jo padėjimas.* Ar turit pinigų? — Pagal mūsų *būklę* reiktų turėti, bet neturim. 27. Kirvis *kotą* atitiko. Toji technika *labiausiai (geriausiai)* atitinka jo *individualybę (individualumą)* ir vidaus *gyvatą.* 28. Kas čia sumanyta *vykdyti, vykinti* (plg. *pykdyti, pykinti*)? Jei tuo pasirūpinti (jei pasirūpinti tat įvykdyti) sunku buvo tada del nebuvimo vertėjų ir lėšų, tad dabar tuo skųstis, rodos, negalim...

29. Tokie *pergyvenimai,* kartais atatinką *žodžiams,* kartais ne *visų daugiausia* pasako žmogaus dvasios *gyvenimo,* kurio *reiškėjas* yra meno kūryba (106, 107). 30. Mums patiems apie meną galvoti „skauda *galvos*" (32)....32. Būdavas nei *savęs* parodė, nei *ko nors* nauja davė (112). 33. Leidinys pasiektų jo *užbrėžtų tikslų* (113). 34. Patys būdami kalti meno *stagnacijai,* neprimeskime kaltės kitiems (82). 35. Kviesdami pas save svetimšalius mes *privalome* gerai patirti jų kvalifikacijas ir būti labai *atsargiems* (99). 36. (Toji technika) atatinka jo *individualybei* (100).

— 29. Šitie *išgyvenimai nesutinka su* jo *žodžiais* (jo *žodžių neatitinka*): jo žodžiai negeriausiai pasako žmogaus dvasios gyvenimą, kurio *reiškėja* šiuo tarpu yra meno kūryba; tie žodžiai *nedaugiausia* pasako žmogaus dvasios gyvenimo (?)... 30. Mums patiems, *galvojant* apie meną, ir *galvas* skauda*. Meno dalykai mums patiems dieną naktį rūpi. Mums sunkiausia yra apie meno dalykus galvoti... 32. Jis nei *save* parodė nei *ką nauja* davė. Nei jis *ką* sakė nei *ką* barė, tik mostelėjo ranka ir atsitraukė. 33. Ar pasieki *lubas*? *Užsibrėžtus tikslus* ar pasieksi?

— 34. Ir mes patys esam kalti del meno *stagnacijos* (del jo *susmukimo, sustingimo, negyvumo,* jo *susmukimu...*). Kad mūsų menas sustingęs, *tuo,* žinoma, ir mes esam nusikaltę (kalti). 35. Mes *turim* gerai patirti jų savumus (kvalifikacijas) ir būti labai *atsargūs.* 36. Kirvis *kotą* atitiko. Kirvis *koto neatitinka.* (Toji technika) jo *individualumą (individualybę)* atitinka. ...

38. Meno kūrėjas atstovauna tautos dvasios *Garbę* ir tik meilės skausmais minta (39). 39. (Jam) scenos kūryba tėra priemonė reikšti savo *inkvėpimą* (101). 40. Tokius dramos *veikalus* paprastai *vadinama* inžymiausiais (101). 41. Kalbininkai norėtų gal, kad menininkai sektų *juos* (11). — 42. Mūsų tauta turtinga senovės *pasakomis, dainomis* (75). 43. Jiems visuomet gresia

* Rašomojoj kalboj sakome paprastai: man g a l v ą skauda, k o j ą niežti...

pavojus būti *nušvilptais* ir purvais *apdrabstytais* (99). 44. Anaiptol nesame *nusigrįžę nuo* tautos laimėjimų, dėliai kurių mums ir rūpi būti *tokiais, kokiais* mes norime būti, bet ne *tokiais, kokiais* norėtų mus matyti atskiros visuomenės srovės (8). 45. Šekspyras nematė tokio danų princo, *kokiu* buvo Kainc (102). ...

— 38. Meno kūrėjas yra tautos *garbės reiškėjas,* jis tautos *Garbę* čia *atstoja,* jis tautos *Garbei atstovauja.* 39. Kūryba jam tėra priemonė savo *įkvėpimui reikšti* (aikštėn kelti). 40. Tokius dramos *veikalus* paprastai įžymiaisiais *vadiname;* toki veikalai paprastai *įžymieji vadinasi;* toki veikalai yra įžymiausiais *vadinami.* 41. Kalbininkai, gali būt, nori, kad menininkai *jais* sektų. Ir tu, matau, *tėvu* pasekęs. Šeimininkė *vištą* seka — žiūri, kur ji nueis kiaušinio dėti. Žandarai ir *studentus* sekdavo. — 42. Mūsų tautoje *yra daug pasakų, dainų* (mes ir *pasakų* daug turim, ir *pasakų* esam *turtingi*...). 43. Jiems visada gresia pavojus būti *nušvilptiems* ir purvais *apdrabstytiems*; jiems yra pavojaus, kad *nenušvilptų jų* ir purvais *neapdrabstytų.* 44. Anaiptol nėsam *nusigręžę* nuo tautos laimėjimų. Mums kaip tik rūpi išlikti *tokiems, koki* norim būti, tik ne *tokiems, kokius* mus norėtų atskiros mūsų srovės matyti. 45. Šekspyras nebuvo matęs tokio Danų princo, *koks* buvo Kainc. Mums geriau bus *likti neturtingiems,* bet *sveikiems,* nekaip *turtingiems,* bet *nesveikiems.*

46. Mes esame kalčiausi *tame,* kad menas smuko, smunka ir toliau dar smuks (79). L. Girą dabar visi yra linkę kaltinti *visuose* teatro *trūkumuose.* 47. *Vieton pasirodyti* su rimtu ir sunkiu kūrybiniu darbu, jis rado sau naudingiau intikti galią turint*iems,* darbais nieko su menu bendro neturin*čiais,* ir teatru mažai tesirūpin*damas* (80). — 48. *Pas mus* dar *nėra* to supratimo (89). *Pas mus* viskam *yra* lėšų, tik jų nėra knygoms leisti (94). 49. Štai kas atsitiko *su žinomu* ispanų *tenoriu* (98). 50. Ar nejuokinga būtų, jei pianistas, išėjęs koncertuoti, *užuot kūrybos,* visą vakarą skambintų, kad ir sunkiausius, pasažus ar gamas (28)?

— 46. Mes esam labiausiai nusikaltę *tuo* (kalčiausi *tuo*), kad mūsų menas yra labai susmukęs ir sunykęs. L. Girą visi yra linkę kaltinti del visų teatro *trūkumų.* 47. *Užuot pasirodęs (užuot rodęsis)* su rimtu darbu, jis rado, kad naudingiau bus (matė naudingiau būsiant) jam, jei ims bedirbdamas teatre rūpintis tik galingiesiems įtikti, nieko bendro neturintiems savo darbe su menu, *ir nedaug tesikiš* į paties teatro dalyką. Jis matė naudingiau jam būsiant, jei bedirbdamas teatre ims rūpintis tik su ga-

lingaisiais geruoju gyventi, nieko bendro neturinčiais savo darbe su menu ir nedaug tesikišančiais į paties teatro dalyką(?)... — 48. *Mes* dar *neturim* to supratimo (dar to nesuprantam). *Mes* viskam *turim* lėšų... 49. Štai kas atsitiko *žinomajam* ispanų *tenoriui*. 50. Pianistas, išėjęs koncertuoti, *užuot* ką nauja *kūręs*, negali visą vakarą skambinti kad ir sunkiausius pasažus ar gamas. Juk juokinga būtų, jei pianistas, išėjęs koncertuoti, *užuot ką nauja kūręs* koncerte, visą vakarą vienus pasažus, kad ir sunkiausius, ar gamas teskambintų(?)...

Del atskirų „įprastinės" mano kalbos pavyzdžių čia turiu ir skyrium kiek pasiaiškinti. Šį tą galėjau ir nesuprasti taisomajame tekste, tad galėjau betaisydamas kur-ne-kur ir nusidėti taisytiesiems rašytojams. „Pataisose" tik norėjau, kad mano „taisytojo" teksto kalba būtų taisyklingesnė, sklandesnė ir suprantamesnė. Būdamas toli nuo teatro ir viso meno dalyko, aš daug ko taisomajame tekste neįmanau: prieš rašant šitą straipsnį neteko man nė pasitarti su redagavusiu mano taisytąjį tekstą žmogum...

Del kelių atskirų pataisų tiek tegalėčiau pasiteisindamas šiuo tarpu pasakyti. Mūsų kalboje nėra žodžių *bedievus, begėdus, benosus, beprotus*... tad neturim teisės nė *betarpaus* susidaryti, tad, rašydami savo žmonėms, negalim nė apie „*betarpų* veiksnį" kalbėti (sak. 3). Mes sakom: jis *begėdis*, jis *bedievis, beprotis, bedieviški* ir jo raštai, *beprotiškas* ir tas pasielgimas, — tad galim, tur būt, ir apie kokį „*betarpį* veiksnį", apie „*betarpišką* balsavimą" kalbėti. Veiksmažodis *privalau* žmonių kalboj (Prūsuose...) tiek tereiškia, kiek vokiečių kalbos pasakymai „ich bedarf, brauche", ne tą, rodos, kas norėta juo „Praduos ir Žygiuos" pasakyti (mano taisytuose sakiniuose). P r i e l i n k s n i o *užuot* nepažįstu, tad negaliu juo nė operuoti įprastinėje savo kalboje (sak. 50)... Neturim savo kalboj nė p r i e v e i k s m i ų *dvasiniai, protiniai, vidujiniai, vidujinai...*: apie tai aiškiai pasakyta ir tame kalbos vadovėlyje, kurs skiriamas pirmosioms vidurinių mokyklų klasėms. Taisytajame tekste, kaip jau pasakyta, yra ir neįkandamų man posakių; čia turiu galvoj tiek sintaksės, tiek stiliaus, tiek kelis paprastuosius etimologijos ir žodyno dalykus. Taisytųjų autorių rašymas „geroizmas, gercogas, gektaras..." juk yra parsineštas, kaip ir daugelis šiaip kalbos dalykų, tiesiai iš anų laikų Rusijos.

„Praduos ir Žygiuos" (83, 84), samprotaujant apie „kalbos fetišus", M. Girinio pasakyta, kad rašomąją kalbą ir mūsų rašy-

tojų kalbą baisiai „nususinę" po karo įvairūs kalbininkai, kurie net *žmoną* (85) ėmę, kaip ten pasakyta, iš raštų varyti su „kitomis svetimybėmis"! Kaip su ta „žmona" yra, nežinau, — ji, žinoma, nėr „svetimybė", — bet vis delto rašytojams, kurie apie kalbininkus taip nepaprastai samprotauja, reikėtų ir į save kiek pasižiūrėti: kalbos vadovėlius, šiaip ar taip, turit mokėti; galit vietomis su jais, žinoma, nesutikti, galit ką nauja jų taisyklių vietoj susidaryti sau ir kitiems, bet niekinti taip įprastinės kalbos taisyklės, kaip jos niekinamos ligi šiol „Praduos ir Žygiuos", lyg nepriderėtų padoriems ir kultūringiems raštų žmonėms, dirbantiems ir norintiems dirbti rimtą visuomenės darbą.

Rygiškių Jonas.

[„Lietuva", 1926, Nr. 254 (2343)]

KELI MŪSŲ RAŠTŲ SKYRYBOS IR STILIAUS DALYKAI.

Šitą straipsnį rašau perskaitęs Vaižganto raštų devintąjį (IX) tomą. Beskaitydamas jį, pastebėjau, kad kurie-ne-kurie mūsų *rašytojai* vieną *rašybos* dalyką, sakinių skirtukus ir šiaip eilių skyrimus, savo raštuose vartoja visai ne taip, kaip juos įvairūs *kalbininkai* savo gramatikose ir mokyklų skaitiniuose pratina mokinius vartoti.

Iš rašytojų tarpo ypačiai išsiskiria šiuo atžvilgiu dabar, matyti, *Vaižgantas*. Jis čia žymiai skiriasi, rodos, ir nuo kitų mūsų rašytojų, ne tiktai nuo mokyklinių *kalbos vadovėlių*. Skiriasi jis nuo kitų ir savo *stilium:* jo kalboje ypačiai daug randu įvairių nepaprastų man, kažin iš kur atsiradusių kalbos dalykų, lyg panašių į kokias visai neįprastas kitiems ir vadovėliams skyrybos ir stiliaus naujienas.

Devintojo kalbamųjų raštų tomo tekste gana dažnai randam šiaip išspausdinta:

— Kas gi žino... Gydytojas dar nieko nesakė...
Abejojo ligonis (41). — 1.

— Oi, prašom, prašom, balandėli-vištytėli! Rodyk šen, kuo greičiausiai, kame dar galima diementų kasyklos užtikti!
Atsikirto Aleksys ir *Jokūbui* aiškiai *matės* iš to žmogaus *nepasidarysiąs* visuomenininko. Vis delto mėgino (71). — 2.

— Kam gi tau to bokšto, kad ir dabar pasveikini nuo stogo?
— Paabejojo tėvas (95). — 3.

Tik jam niekas ir neprieštaravo: tai buvo pati gražioji jų laukų vieta; visados jam *vienan balsan* atsakydavo:

— Į Popšutę, į Popšutę! — linksmai baigdami savo seimą. Ir nieko nebetrukę, *ankšta* krūvele gužėdavo keleliu, šalia raisto (96, 97). — 4.

— Mama, ar tamsta buvai kada nors Piliakalny?

Paklausė (119). — 5.

— Atvažiuokite, nesigriausite: Taučius jums pavarvins seilių, atsistojęs prieš smulkiojo sodžiaus buržujo stabą...

Pridūrė Niaura (162). — 6.

— O jei bitininkas atsivytų spiečių?

Paabejojo Sauliukas (165). — 7.

— Eikiva pasėdėti piliakalnyje!

Pagaliau, pamasino Lauruką (165). — 8.

Valeras priėjo ir tarė kitais laikais visai nereikalingą žodį:

— Valgyt!

Nereikalingą, nes visados abudu *žinojo,* kada eisią valgyt (183, 184). — 9.

Apmirusi taip ėmė tampytis, narelius sukioti, laužyti, taip vargo ir kankinos; jog baisu buvo veizdėti ir visi sukės šalin (65). — 10.

Visame šiame susirinkime susidarė bent keli būreliai, kurie arčiau kits kito laikėsi. *Tad* Nečioniškiai: Kaušpadas, Sudaras, Bekintis ir Denioniškis Niaura buvo centras vieno būrio; Nečioniškiai: Neniškis ir Vilbasis — kito; gi prie Dienioniškių: Vizgirdos, Taučiaus ir Marytės lipte prilipo Iešmančiukai su Narviliukais, nors *šieji pastarieji* gana iš tolo ir ne taip drąsiai (161). — 11.

Nečirškė nė žiogeliai. *Teplaveno* tas vienas juodas didelis drugys. Pripratus matyti, kaip bent koks darbas virpina oro vilnis ir padaro balsą, tas *bebalsis plavenimas* dideliais sparnais, *kai* ir muselė, oru lėkdama, *zvembia,* dar labiau didino tylos klaikumą, dar labiau kėlė vaikų vaizduotę į vaiduoklių pasaulį, kurs čia aplink Valiulio piliakalnį prasideda; per jį įeinama į tą užkeiktąją valstybę, kur dvasios guli nejuda: gyvos ar negyvos? Kur kad ir bėgioja, nežinai, su tikslu ar be tikslo, gyvom ar negyvom kojom mina; *vygais** ar negyvais sparnais, kaip tas *gedulo* drugys, oru lakioja (167,168). — 12.

---

* *gyvais.* Čia korektūros klaida tėra.

Vieną sykį susitarė Vanduo su Moliu padaryti augmenims karalių ir išdaigino — Ąžuolą, pačiame kalnagalyje; prie vandentakio *viduje* kalno ir vandentakio iš jo šono į upelį (174). — 13.
Čia atkas, čia kirviu pakirs, čia dalbas užkiš; palinguos pasiūbuos iš vienos pusės, iš antros. Dar atkas, dar pakapos, dar pasiūbuos, ir didelė kerėbla, aukštai šaknimis siekdama, nepakabiai apvirsta ant kamiengalio. It iš rankos išrauta karpa, palikusi plačią, nedailią duobę (178). — 14.
Ir kai Juodžius atidavė kalnagaliui paskutinę savo dulkelę, *griežtai* visa, *ko* tik buvo iš jo pasiėmęs; kai nuvirto paskutinė audrų ir vėjų nusmailinta galiūno kamieno šiekšta, — susidarė nebemaža, iš tolo žymi ir regima kalva: Juodžius-tūkstančiametis, Lietuvos milžinas, augmenų karalius, dievų medis, pats sau susipylė milžinkapį.
Žmonių akims — kapą, tik ne atminčiai, tik ne vaizduotei, ne ominei, ne atsigodimui. Juodžius tebėra gyvas: antai, jo dvasia ant tiltelio... (179). — 15.
Valeras šiepės, meiliai braukė delnais, praeidamas, kamienus, kai jų lapeliai, vos, vos, tingėdami, lyg migo pasaką sakė: tai giedroje ar prieš giedrą; nerimo ir ančiakiais raukė, kai girdėjo lapelius smulkiai drebant ir neberimstant: tai prieš audrą. Suprato, *delko* paukštytei „gerklę peršti" ir ji visai nebe taip gražiai čirksi: tai prieš lietų, orui sunkiam pasidarius; ir *delko* ji taip susmulkina savo gaidą ar tęsia taip atsidėjus: tai kad myli (182, 183). — 16.
Šitie Vaižganto teksto (IX t.) kalbos pavyzdžiai lyg rodo, kad jo, dedant tekste sakinių skirtukus (skiriamuosius ženklelius), gerokai skiriamasi nuo vartojamų gramatikose įpratimų ir nuo tų šios rūšies ženklelių ar taisyklių, kurių paprastai laikosi savo raštuose kiti mūsų rašytojai. Kiti mūsų beletristai ir šiaip apsakinėtojai, kad šitie kalbos pavyzdžiai (1—16) tektų jiems patiems skirtukais sužymėti, savo skirtukais daug mažiau skirtųsi, man rodos, nuo tų rašto įpratimų, kurie gramatikose ir tam tikromis taisyklėmis eina mokiniams. Kur-ne-kur (10...) čia yra, žinoma, ir kiek korektūros klaidų...

Žemiau čia duodu tuos pat kalbos pavyzdžius (1—16) savaip sužymėjęs skirtukais. Tuos skirtukus teturėdamas daugiausia galvoje, neiškenčiu betgi ir vieną kitą pavyzdžių kalbos dalyką savaip neišreiškęs: esu tikras prozos žmogus, turįs rašomajai kalbai savotiškų įpratimų, daugelio Vaižganto kalbos smulkmenų

nemokąs, gal būt, nė suprasti kaip reikiant. Del pačių „kalbos dalykų" pats aš nesu linkęs čia bartis.

Duotuosius rašytojo kalbos pavyzdžius (1—16), laikydamasis savų įpratimų, linkęs esu šiaip reikšti raštu (apsakyme):

— O kažin... Gydytojas dar nieko nesakė, — abejojo ligonis. — 1.

— Oi, prašom prašom, balandėli vištytėli! Ėmęs ir parodyk tuoj, kame dar galima tų deimantų užtikti! — atsikirto Aleksys.

Jokūbas dabar aiškiai *matėsi nepasidarysiąs* iš to žmogaus visuomeninko (visuomenės veikėjo). Vis delto mėgino. — 2.

— Kam gi tau to bokšto, kad ir nuo stogo dabar pasveikini? — paabejojo tėvas. — 3.

Čia jam niekas neprieštaravo: tai buvo pati gražioji jų laukų vieta. Kiti, linksmai baigdami savo seimą, visados jam *vienu balsu* atsakydavo:

— Į Popšutę, į Popšutę! — ir tuoj, nieko nelaukusi, *glaudi* krūvelė žmonių gužėdavo keleliu šalia raisto. — 4.

— Mama, ar esi tamsta kada Piliakalny buvus? — paklausė. — 5.

— Atvažiuokite, nesigailėsite: Taučius, atsistojęs prieš sodžiaus buržujaus stabą, jums seilių pavarvins... — pridūrė Niaura. — 6.

— O kas bus, kai bitininkas spiečių atsivys? — paklausė ėmęs abejoti Sauliukas. — 7.

— Eiva piliakalny pasėdėti! — pamasino pagaliau Lauruką. — 8.

Valeras priėjęs tarė:

— Valgyt!

Kitais laikais tas pasakymas būtų visai nereikalingas buvęs, nes abudu visados *žinojos* kada eisiančiu valgyt. — 9.

Apmirusioji taip ėmė tampytis, narelius sukioti grąžyti, taip vargo kamavos, jog baisu buvo ir veizdėti į ją, ir visi šalin nuo jos sukos. — 10.

Visame šiame susirinkime susidarė bent keli būreliai, kurie arčiau kits kito laikėsi. Nečioniškių Kaušpadas, Sudaras, Bekintis ir Dienioniškių (?) Niaura buvo vieno būrio centras; Nečioniškių Neniškis ir Vilbasis kitą darė centrą. Prie Dienioniškių Vizgirdos, Taučiaus ir Marytės buvo prilipę Iešmantukai su Narvi-

lukais, nors ir šie gana iš tolo nuo jų laikėsi ir ne taip drąsiai su jais dėjosi. — 11.

Nečirškė nė žiogeliai. Vienas juodas drugys *tepleveno* dideliais sparnais. Tas *bebalsiškas* jo *plevenimas,* — pripratus matyti girdėti, kaip bet koks veiksmas oro vilnis virpina ir balsą išduodina, kaip ir muselė, oru lėkdama, *zvimbia,* — dar labiau didino tylos klaikumą, dar didžiau kėlė vaikų vaizduotę į vaiduoklių pasaulį, prasidedantį čia aplink Valiulio piliakalnį: per jį įeinama į tą užkeiktąją valstybę, kur guli nejuda, gyvos ar negyvos, dvasios, kur, kad ir bėgioja jos, bet nežinai, su tikslu ar be tikslo, gyvomis ar negyvomis kojomis žemę mina, gyvais ar negyvais sparnais, kaip tas *gedulio* drugys, oru skraido. — 12.

Vieną sykį Vanduo su Moliu susitarė augmenims (augalams) karalių įtaisyti. Taip susitarusiu juodu pačiame kalnagalyje, prie vandentakio, vidury kalno ir toj pakalnėj, kur buvo į upelį pašlijus, Ąžuolą — augmenims karaliauti išdaigino. — 13.

Čia atkas, čia kirviu pakirs, čia dálbas užkiš; palinguos pasiūbuos — iš vienos pusės, iš kitos. Dar kiek atkas, dar pakapos, dar pasiūbuos — ir didelė kerėpla (kerėbla), aukštai iškėlusi savo šaknis, visu kamienu žemėn nei šiaip nei taip parvirsta, išgraužusi žemę, it karpa, iš rankos išrauta, plačią, nedailią duobę palikusi rankoj. — 14.

Ir kai Juodžius kalnagaliui paskutinę savo dulkelę atidavė, — visái visa, *ką* buvo iš jo pasiėmęs, kai nuvirto paskutinė áudrų ir vėtrų nusmailinta jo kamieno šiekšta, — susidarė nebemaža, iš tolo žymi ir regima kalva: Juodžius, tūkstančiametis Lietuvos milžinas, augmenų karalius, dievų medis, pats sau milžinkapį ten susipylė, žmonių akims — kapą, tik nieko jų galvai, jų vaizduotei, jų širdžiai (?) nesakantį. Juodžius gyvas tebėra: jo dvasia, antai, ant tiltelio... — 15.

Valeras šiepės, meiliai braukė delnomis (delnais) praeidamas kamienus. Kai išrasdavo, kad jų lapeliai lyg migo (?) pasaką tingėdami saką, tai reiškiant giedrą ar tai prieš giedrą esant sakė. Nerimavo ir antakius raukė, kai girdėjo ar matė lapelius smulkiai drebant, kaip ir neberimstant; tada sakė, kad tat prieš áudrą esą. Supratęs paukštytei „gerklę peršint" ir ją nebe taip gražiai čirksint, sakė, kad tat prieš lietų esą, orui sunkiam pasidarius. Kai paukštytė savo gaidą smulkino giedodama ar tęsė ją toliau atsidėjus, Valeras paukštytę mylint sakė. — 16.

Čia mano „taisyta" šešiolika (1—16) išrašų. Jos mano paimtos iš tam tikro teksto tik Vaižganto, mūsų rašytojo, rašto pavyzdžiui: tokių kalbos pavyzdžių, nepaprastai skirtukais sužymėtų, yra ten tiesiog... devynios galybės.

Ne visur ir ten *vienodai* nepaprastai vartojami tie skirtukai, bet tas dalykas matyti, rodos, ir iš mano duotųjų to rašytojo kalbos pavyzdžių. Pačių teksto *kalbos klaidų* savo straipsnyje, kalbėdamas apie šitas išrašas, beveik neturėjau galvoje: man rašytojo *skyryba* ir keli atskirieji *stiliaus* dalykai terūpėjo iškelti aikštėn ir kiek sudominti jais skaitytojas.

Vaižgantas labai gerai padarytų, kad savo rašto tekste, dėdamas įvairius sakinių skirtukus, laikytųsi tų rašto įpratimų ar taisyklių, kurių laikosi paprastai mūsų kalbos vadovėliai, mokinių skaitymai ir keli žymesnieji mūsų rašytojai, jo draugai. To laikydamasis, jis lengvintų savo skaitytojams ir rašto mokslą: jei beskaitydami raštus dažnai matom ir šiaip ir taip, kartais labai nepaprastai, vartojamus juose skirtukus, tad palengva ir patys įprantam negerai jais operuoti savo rašte, laiškuos ir šiaip praktikos gyvenime. Juk lašas po lašo, kaip yra sakoma, ir akmenį prakala. Kalbos ir rašto taisyklės, kurios surašomos tam tikruose vadovėliuose, nei mokiniui nei mums nedaro tiek įspūdžio, kiek atsikartojamieji kalbos ir rašto pavyzdžiai, kuriuos dažnai girdim, matom ir kuriais įprantam šiaip ar taip gėrėtis. Vadovėlių taisyklės mažas tėra mokiniui lašelis prieš tuos rimtų žmonių kalbos ir rašto pavyzdžius, su kuriais jis nuolat susitinka beskaitydamas jų raštus.

Ir kiti rašytojai turėtų, man rodos, savo akį į šitą dalyką kiek labiau atkreipti. Atkreipę į jį akį ir jį turėdami kaip reikiant savo galvoje, jie mokiniams, kaip jau sakiau, ir rašto mokslą lengvins. Tuo susidomėjimu jie... tik vykdys tą didįjį dievo įsakymą, kuriuo liepiama žmogui ir savo artimas mylėti.

Vaižgantas, kalbamasis rašytojas, čia kiek nusikalsta, man rodos, ir del to, kad vietomis lyg perdaug *skubotai* rašto darbą dirba...

Rygiškių Jonas.

[„Lietuva", 1926, Nr. 275 (2364)]

Wörterbuch der litauischen Schriftsprache. Litauisch / Deutsch. Bearbeitet von Dr. Max Niedermann, Dr. Alfred Senn, Dr. Franz Brender 1. Lieferung.

Rašomosios lietuvių kalbos žodynas. Lietuviškai-vokiška dalis. Sudarė prof. M. Niedermann, doc. A. Senn, doc. F. Brender. I sąsiuvinis (psl. 1—64). Heidelberg 1926.

Pirmajame sąsiuvinio puslapyje pažymėta, jog šitą žodyną leidžia Indogermanische Bibliothek. Herausgegeben von H. Hirt und W. Streitberg †. Fünfte Abteilung: Baltische Bibliothek. Herausgegeben von Georg Gerullis.

Šitas žodyno sąsiuvinis baigiasi žodžiu **atvesti,** sąsiuviniui paskirti 4 lakštai (64 psl.), viršelyje jo kaina pažymėta Mk. 1.50. Pirmajame viršelio puslapyje pasakyta, kad žodyno kaina, pasirodžius paskutiniam sąsiuviniui, būsianti didesnė.

Lietuvių kalbos žodžiai ir sakiniai skaitytojui čia aiškinami vokiškais pasakymais. Mūsų žodžiai pačiame žodyne ir jo sakiniuose (pavyzdžiuose) spausdinami su kirčiais; kalbos pavyzdžiai, patekę į šį sąsiuvinį, išversti į vokiečių kalbą.

Iš to, kas pačių rašytojų pasakyta sąsiuvinio viršelyje apie šitą žodyną, čia pat yra iškeltina aikštėn, jog jį redaguoja ir turi savo žinioje visą spaudos ir redakcijos darbą Neuchâtelio profesorius M. Niedermann ir du mūsų universiteto profesoriu — doc. A. Senn'as ir doc. F. Brender'is. Žodyno kirčiavimą (mūsų žodžių akcentavimą) turi savo žinioje ir prižiūri A. Senn'as, jo mokslinę ir techninę terminologiją — F. Brender'is. Visi trys žodyno rašytojai darbą dirba bendrai ir visi jie solidariai už jį atsako. Kas turi savo žinioje mūsų šnekamąją kalbą, tautosaką ir literatūros kalbą, apie tai sąsiuvinio viršelyje nieko nepasakyta.

Kalbamojo žodyno turi išeiti apie 12 sąsiuvinių; po jų eis, tur būt, vokiškai-lietuviška dalis, kurioje vokiečių kalbos žodžiai bus aiškinami mums lietuviškai. Dabar, kalbamojoje žodyno dalyje, autoriai rūpinąsi sužymėti ypačiai tuos lietuvių kalbos žodžius ir posakius, kurie jiems esą tikrai žinomi; atskirų žodyno žodžių reikšmę autoriai pasisako kelsią aikštėn ir reikalingais posakiais arba ir ištisais kalbos sakiniais gerai žinomais jiems, žodyno rašytojams ir rūpintojams. Žodžiai ir sakiniai, kaip jau sakyta, ir kirčiais sužymimi. Nuo J. Šlapelio žodyno šitas žodynas ketina skirtis ne tiktai raš. k. kirčių žymėjimu, bet ir tuo, jog čia autoriai turėsią galvoje ypačiai mūsų šių dienų rašomąją kalbą: J. Šlapelio žodyne, autoriai sako, išeinanti aikštėn daugiausia rytų aukštaičių tarmė su ta

mūsų krašto kalba, kuri arčiau Vilniaus yra vartojama žmonėse...

Čia žymėsiu toliau tik tas kalbamojo žodyno ypatybes, kurios labiau už kitas yra man kritusios į akį beskaitant iškeltus jame mūsų kalbos žodžius (1—64).

I. Pirmajame sąsiuvinyje šalia mūsų veiksmažodžių duodami ir veiksmažodiniai daiktavardžiai su priesaga galūne *-imas (-ymas)*: **abejojimas, adymas, administravimas, akėjimas, alkimas, apdarymas, apibrėžimas, aprašymas, apsipažinimas, apšaukimas, aptaisymas, apvilkimas, atidarymas, atitaisymas, atplūdimas, atrėžimas, atvaizdavimas, atvėsimas...** (ir **abejoti, adyti, administruoti, akėti, alkti, apdaryti, apibrėžti...**). Bet šitame sąsiuvinyje, šalia tam tikrų veiksmažodžių, kažin kodel nėra šių plačiai vartojamų kalboje daiktavardžių: **advokatavimas, antrinimas, apaštalavimas, apavimas, apgręžimas, apgriuvimas, apibėgimas, apibėrimas, apiblaškymas, apipasakojimas, apipešimas, aprėkimas, aprengimas, aprėžimas, apriejimas, apsegimas, apsėjimas** (šalia **apsėti**), **apsidžiaugimas, apsipasakojimas, apsipylimas, apsipratimas, apsipiausimas, apsirijimas, apšlubimas, apvogimas, apvožimas, atidirbimas, atidrėkimas (atidrėgimas), atkandimas, atklydimas, atpratimas, atpratinimas, atsėjimas, atsigerinimas, atsikandimas, atsipratinimas, atvarymas, atvertimas, atvėrimas...** Įdomu būtų žinoti, kuo patys autoriai paaiškina ar pateisina šitą savo simpatijos n e l y g u m ą mūsų r a š o m o s i o s k a l b o s žodžiams.

II. Visas žodžių s u s k i r s t y m a s žodyne man labai keistas rodosi. Radęs kur tekste žodžius **atsikračiau, atsipeikėjau...** ir steigdamasis surasti juos (jų reikšmę) kalbamajame žodyne, žmogus tų žodžių turi ieškoti ten, kur duoti iš eilės žodžiai **atsikratyti, atsipeikėti...** (p. 58). Bet žmogui, turinčiam reikalo su žodžiais **apsimečiau, apsitryniau, atsivėriau...**, žodyne ten tereik jų ieškoti, kur yra žodžiai **apmesti** (24), **aptrinti** (35), **atverti** (64). Ieškodamas žodžių **apsisėjau, apsiriečiau, atsijuosiau, atsikabindamas, atsimiešiau, atsipenėjo, atsiplėšiau, atsispausti, atstatydinti** ir t. t., veltui jų ieškotum ten, kur jie iš raidžių eilės lyg turėtų būti, arba ten, kur duoti žodžiai **apsėti, apriesti, atjuosti, atkabinti, atmiešti, atpenėti, atplėšti, atspausti** (59)...: ten jų (tų **apsisėti, apsiriesti, atsijuosti...**) ieškotojas nesuieškos. Žodžio **apsibristi** reik ieškoti ten (28), kur jis iš eilės parašytas, bet žodžių **apibristi, apibreda (apibrenda), apibrido** („gelmę briste

apibrisk, kad bijai prigerti'joje"), **apsibarti** („ir jie vakar *apsibarė"*), **apsibiaurinimas, apsibiaurinti, apsibrėžimas, apsibrėžti, apsibridimas, apsigręžti** nerasi nei tame žodyno puslapyje, kuriame randame žodį **apsibristi** (28), nei ten (17), kur yra **apibarti, apibiaurinimas, apibiaurinti, apibrėžimas, apibrėžti, apgręžti...** Žodis **apsimesti** ieškotinas ten, kur yra **apmesti** (24), bet **apsimetimas** — ten, kur jam iš eilės reik būti (29). Kurios čia tvarkos laikosi žodyno rašytojai šitame savo žodžių suskirstyme skaitytojams?!

Jau ir iš šitų pastebėjimų skaitytojui turėtų būti lyg aišku, kad čia žodyno rašytojų, dirbant kalbamojo sąsiuvinio darbą, neapsižiūrėta arba pasielgta ne visai atsargiai, nerimtai.

III. Ir iš to, kas pirmiau mano pasakyta, lyg aišku, kad sąsiuvinyje trūksta nemažo skaičiaus žodžių. Čia nėra: **abolucionistas (aboliucionistas), amerikietis, amerikietiškas, amerikinis, amerikiškas, anglas, angliškas, apibristi, apmetimas, aprasoti, aprauti** („ji mane penkiais pėdais *aprovė"*), **apravėti** („*apravėk* lysvę ir eik sau"), **apsiėsti, apsiklausinėti, apsikloti, apsipirkti, apsirašyti, apsirijimas, apšaldyti** (bet **apšildyti** yra), **apvirtimas, apvytimas, apžabaldyti** (nors **apžabalti** yra), **aprėžimas, apžindymas, arinėti, armėnas, -niškas, atbrazdėti, atbraukti, atmiešimas, atrėkauti, atrėkti, atrūkti, atsibėgėti, atsiimti, atsistatyti, atsiūti, atsišildyti, atstatydinti, atšniokštuoti, atšokuoti...** Ir šituo atžvilgiu žodyno rašytojų būta ne visai rūpestingų.

IV. Daugelio žodžių tiktai reikšmė pažymėta vokiškai — prie jų nėr duota kokių nors k a l b o s p a v y z d ž i ų, kas sunkina aiškų tų žodžių supratimą arba vokiškojo jų vertimo įtikimumą. Čia pažymiu pavyzdžiui šiuos žodyno žodžius:

ãbaras, *-o* s. m. (3) Wirrgarn n., Stocknetz n.

abaráuti v. intr. mit dem Stocknetz fischen.

abejà, *-õs* s. f. (3 *ãb-*) Zweifelhaftigkeit f.

agnà, *-õs* s. f. (4) Energie f. (phys.).

agnùs m., *-ì* f. adj. (4) energisch, tatkräftig.

akė̃jimas, *-o* s. m. (1) Eggen n.

akiplė́šybė, *-ės* s. f. (2) Zudringlichkeit f., Frechheit f.

aklùmas, *-o* s. m. (2) 1. Blindheit f., 2. Dichtigkeit f., dichter Abschluss.

akmenójis, *-jo* s. m. (1) **Mineral n.**

àkti (*ankù, akaũ, àksiu*) v. intr. 1. das Augenlicht verlieren, blind werden, erblinden. 2. das Augenlicht wieder erlangen, wieder sehend werden.

alìdė, *-ės* s. f. (2) Bierschenke f., Bierstube f.

alùdis m., *-ė* f. adj. (2) = *alùdinis.*

apývaisis, *-io* s. m. (1) Samengehäuse n., Fruchtkapsel f. (bot.).

apšlóvinimas, *-o* s. m. (1) Kreisen n., Rühmen n., Verherrlichung f.

apšmeižìngas m., *-a* f. adj. (1) schmähsüchtig, verleumderisch.

ãpšvieta, *-os* s. f. (1) 1. Beleuchtung f. 2. Aufklärung f., Bildung f.

apvẽsdinti (*-inu, -inau, -insiu*) v. tr. verheiraten.

asnìngas m., *-a* f. adj. (1) stachelig.

atũveika s. *ãtveika.* Bet **ãtveikos** kur reikiant nėra (64).

ãtgamas, *-o* s. m. (3) Ebenbild n.

atgarà, *-õs* s. f. (3 *ãt-*) Luftzug m., Durchzug m., Zugwind m.

ãtgrasas, *-o* s. m. (3) Widerwille(n) m., Abneigung f., Abkehr f.

atitinkamỹbė (und *atatinkamỹbė*), *-ės* s. f. (2) Entsprechung f.

atjauslùs m., *-ì* f. adj. (4) mitfühlend, empfänglich, feinfühlig.

ãtmanas, *-o* s. m. (3) Denkzeichen n., Andenken n.

atmatuonìs, *-iẽs* s. m. (3 *ãt-*) = *ãtmata* 2.

atóveiksmis, *-io* s. m. (1) Reaktion f. (chem., psychol.).

atpažìnti (*-žį́stu, -žinaũ, -žinsiu*) v. tr. wiedererkennen.

atstogùs m., *-ì* f. adj. (4) entfernt.

ãtvaika, *-os* s. m. (1) = *atóveiksmis...*

Tarp šitų žodžių (1—30) yra ir kiek t e r m i n ų, vieno žmogaus paleistų kadaise į žmones ir netrukus vėl išnykusių iš akivaizdos (**agnà, atãveika, atóveiksmis, ãtvaika...**). Jei po žodžio **akėjimas** būtų pridėta ir pavyzdžių (jis per a k ė j i m u s važiavo...), tad tas žodis būtų ir kitaip į vokiečių kalbą išverstas; kad prie žodžių **aklumas, aludis** būtų įdėta ir kiek reikalingų kalbos pavyzdžių (jis—toks a l u d i s, ji tokia didelė a l u d ė = daug alaus geria, labai mėgsta alų gerti...), tad ir jų reikšmė kiek aiškesnė būtų skaitytojui; kad prie žodžio **akti** būtų įdėta kiek gerų kalbos pavyzdžių, tad ir tas jo vertimas į vokiečių kalbą, kurį duoda mums žodyno rašytojai, su to vertimo dvejopumu būtų mums kiek suprantamesnis. Ir kitiems šitos vietos žodžiams (1—26), kad ir gana abejojamiems ar maža gyvybės teturintiems kalboje, keli kalbos pavyzdžiai pravartu būtų turėti savo gardeliuose.

V. Kalbamajame sąsiuvinyje yra ir kiek neįtikimų arba labai abejojamų žodžių ir posakių, paimtų, matyti iš tamsokų šaltinių:

apišaũkti (*-kiù, -ksiu*) v. tr. = *apšaũkti* (19). Kur vartojamos r a š o m o j o j e k a l b o j e ir Lietuvos tarmėse lytys **apíšaũkti, apišaukiù, apišaũksiu?** Iš vartojamų rytuose veiksmažodžio lyčių *apìšaukiau, -kei, -kė* juk netinka daryti rašomajai kalbai ar jos raštams veiksmažodis **apišaũkti.**

aplýti v. tr. = *aplíeti* (23). Neskirdami raštuose *lytaus* nuo *lietaus*, rašytojai ir žmonės, rodos, visur skiria tuodu kalbos veiksmažodžiu. Tie žemaičiai, kurie žodį *aplieti* taip taria, kaip savo aplyti, čia nebus, tur būt, padarę šito žodžio kalbamajam sąsiuviniui. Žodis **aplyti** rašomojoje kalboje ir savo atskirą reikšmę turi: „neik — *aplýsi* (*sulýsi*); kad *aplýtų*..."

apskritulẽlis m., *-ė* f. adj. (2) kugelrund (31). Jei tat yra būdvardis, reikėjo tame pat sąsiuvinyje ir jo tėvas **(apskritulis)** įrašyti: to tėvo sąsiuvinyje nėra. Ar tik neturime čia reikalo su d a i k t a v a r d ž i a i s **apskritulỹs, apskritulẽlis**?

ãpšmeiža, *-os* s. f. (1) Schmähung f., Verleumdung f. (33). **ãpšvieta,** *-os* s. f. (1) 1. Beleuchtung f. 2. Aufklärung f., Bildung f. (34). Prie **apšmeižos** (33) nėra vartojamo kalboje daiktavardžio **apšmeižimas. Apšmeižos** atsiradimas čia man yra labai neaiškus. Su **ãpšvieta** duodamas kiek toliau (34) ir **apšvietimas. Apšvietos (=apšvaitos?)** susidarymas iš kalbos faktų man irgi neaiškus, prie to žodžio nėra kalbos pavyzdžių, nematyti, kuo tas žodis skiriasi nuo **apšvietimo (švietimo)**; nesuprantama man nė to žodžio tikroji reikšmė kalboje.

ãras, *-o* s. m. (2) Aar m. (38). Šitą žodį, **erelio** vietoje, tiktai keli mūsų eiliadariai turi prasimanę; rašomojoje kalboje (prozos raštuose) jo, rodosi, nėra.

Prie žodžių **apsupti** ir **apsvarstyti** (32, 33) yra duotu du kalbos pavyzdžiu: 1) *àpsuptas dìdele žmonių̃ miniā* von einer groszen Menschenmenge umringt (32) ir 2) *žmõgus neapsisvar̃stęs, ką̃ jìs kal̃ba* ein Mensch, der sich nicht überlegt, was er spricht (33). Iš to, kaip tuodu pavyzdžiu yra išverstu sąsiuvinyje į vokiečių kalbą, numanau, jog mūsų žmonės juodu pratę yra kiek kitaip reikšti: 1) *didelės žmonių miniõs apsuptas* (32) ir 2) *žmogus neapsisvarstęs ką kalbąs* (33). Pasakymas *apsuptas žmonių miniā* į vokiečių kalbą lyg kitaip būtų verstinas (= mit einer Menschenmenge umringt, umgeben).

Prie žodžio **atnèšti** (53) duotas ir sąngrąžinis veiksmažodis *atsinèšti*, kurs verčiamas ir žodžiais „sich verhalten". Ten pat yra duotas ir negirdėtas man iš žmonių kalbos posakis „*šaltai atsinešti* sich kühl verhalten". „Šaltai atsineša prie ko arba į ką", rodos, tiktai kurie-ne-kurie parvažiavę ar atvažiavę iš Rusų mūsų dabartiniai valdininkai. Kam tas mūsų žmonių nesakomasis kalbos posakis reikėjo trims profesoriams kišti į mūsų rašomosios kalbos žodyną?

VI. Šitame žodyno sąsiuvinyje yra ir kitų nepaprastybių — aiškiai klaidingų kalbos posakių, žodžių, neaiškių pasakymų...

Prie žodžio **apmèsti** (24), beaiškinant veiksmažodžio *apsimesti* reikšmę, duotas kalbos pavyzdėlis: *apsimesti sergančiu* sich krank stellen, vorgeben, krank su sein, Krankheit simulieren. Kitose vietose ir šiaip pasakyta kalbos pavyzdžiams: *anglis dègti* (9) Kohlen brennen (žr. **anglìs**), *tėvo 70 metų sakaktuves apvaikščioti* den 70. Geburtstag des Vaters feiern (žr. **apváikščioti**). Tų kalbos pavyzdžių vietoje linkęs būčiau šiaip sakyti raštų dalykui: *jis apsimetė sergąs (negyvas), nereik apsimesti (dėtis) sergančiam (sergant); eik anglių degti, nenoriu anglių degti, neturiu įrankių añglims degti; tėvo 70 metų sukaktuves šventė (kėlė) vaikai; visą lauką apvaikščiojau*... Kur žmonės *sukaktuves apvaikščioja, apsimeta sergančiais*...?!

Tam tikroje sąsiuvinio vietoje (16) yra žodis **apgyvendinti** v. tr. ansiedeln. Iš žmonių kalbos šito žodžio nežinau. Šiam trumpučiui kalbos reikalui iš jų laukčiau čia, jei labai reikėtų, tiktai žodžių **apgyvéndyti, apgyvẽninti**, bet kalbamajame sąsiuvinyje tų žodžių nėra. Kai kurie mūsų žmonės (kurie rusiškai tegalvoja raštuose) „rašomajai kalbai" galėjo, žinoma, kur ir žodį **apgyvéndinti** pasidaryti šitam savo reikalui, bet ar viskas imtina tuoj į kalbos žodyną?

Vienoje sąsiuvinio vietoje (36) duotas žodis **apvèsti**; jo gardelyje pažymėtas ir žodis *apsivèsti*; sich paaren, sich gatten (von Tieren), heiraten (dafür besser *vèsti*). Ten pat (36) duotas ir žodis **apvẽsdinti** v. tr. verheiraten*: Tačiau iš to, kas ten pasakyta apie veiksmažodį **apvèsti,** tokia to žodžio reikšmė (verheiraten) lyg negalėtų susidaryti kalboje: žodžio **apvesdinti** reikšmė teturėtų būti, rodos, „circumducendum curare, pasirūpinti, kad kas būtų aplink ką apvestas": generolas kariuomenę aplink tą įtariamąją vietą ap-

---

* Žodžių **apsivesti** ir **apvesdinti** antrojoje (liet.-vok.) savo žodyno dalyje neduoda šita prasme nė Fr. Kuršaitis. —*J. J.*

v e s d i n o — v e d ė ją generolo įsakytas pulkininkas... Žodžio *apsivesti* tikrąją reikšmę galėtų paaiškinti ir toks pavyzdys: prisigyręs savo daržovėmis, *tas žmogus mane ir aplink savo daržą* a p s i v e d ė. Bet šitos prasmės abu kalbamuoju sąsiuvinio žodžiu (**apvesdinti**, *apsivesti*) pačiame šitame sąsiuvinyje neturi, bent ta jų reikšmė niekuo čia nepažymima. Man tiesiog nuostabu, kodel žodžio **apvesdinti** nėra nė Jurgio Šlapelio žodyne (33), kodel jo leidžiamajame žodyne apie žodį **apsivesti** tiek tėr pasakyta (28): отелиться, родить, принести детей (иногда́ непра́вильно употребляется в значении „ожениться''). Kada mažas buvau, girdėjau žmones sakant: „karvė jau t u r ė j o, a t s i v e d ė, a p s i v e r š i a v o"; bet sakant žmogų „karvė jau a p s i v e d ė (= jau turėjo, jau atsivedė. karvė jau pasibėgo, karvė jautį apėmė?), jis a p s i v e d ė su Ona, Ona a p s i v e d ė su juo, jį (ją) a p v e s d i n o (iš „jį, ją apženijo")", ogi mažas ar jaunas, niekad nėsu girdėjęs Lietuvos žmonėse ar bent nėsu tokių posakių įsidėmėjęs. Kam čia reikėjo taip susipainioti žodynų rašytojams?!

Žodžiai **atsakytojas** ir **atsakovas** (56) žodyno rašytojams yra vienos reikšmės — Beklagter, -te (jur.). Pats aš tuodu žodžiu nuo vienas antro skiriu, juodu pratę yra skirti ir juristai, juodu skiria ir mūsų raštai: **atsakytojas** į kieno klausimus a t s a k o (mokykloje ir šiaip gyvenime), **atsakovas** turi darbo t e i s m e su i e š k o v u („ieškovas" iš „atsakovo" ko ieško, ko reikalauja). Iš kur **atsakytojui** gauta čia pagrindinė reikšmė Beklagter (jur.)?!

VII. Žodžių k i r č i a i žymimi čia gana taisyklingai, tik vietomis žodžiai kažin kodel ne visai gerai k i r č i u o j a m i. Yra mažumėlis ir k o r e k t ū r o s klaidų. Šiuo atžvilgiu turiu irgi šį tą pastebėjęs. Čia išspausdinta: 1) *angliẽs rū̃gštis (rū̃kštis)* Kohlensäure (9); 2) *neapkalbinė́k Júozo* (20); 3) **aprė̃pti** *(-più, àprėpiau, -psiu)* v. tr. umfassen (26); 4) **aptrė̀šti** *(-tręštù, -tręšaũ, -trė̀šiu)... -trę̃šę laužė̃liai* (35)*; 5) **argùmentas** (39); 6) **atãveika** s. *ãtveika*; 7) **ãtmainingas** (51); **atmainùs** = *ãtmainingas* (52); 8) *pusantros myliõs* (62). Man įtikimesnis būtų šis tų žodžių pavidalas rašomojoje kalboje: 1) *angliẽs rūgštìs (rūkštìs)*; 2) *neapkalbinė́k Juõzo*; 3) **aprė̃pti** *(-piu, aprė̃piau, -psiu)*; 4) **aptrė̀šti** *(-tręštù, -tręšaũ, -trė̀šiu)... -trė̃šę laužė̃liai*; 5) **argumeñtas** (plg. *fundameñtas, kudmeñtas, testameñtas)*; 6) **atãveika** s. **ãtvaika** (64); 7) **atmainìngas, atmainùs** = *atmainìngas*; 8) *pusañtros mỹlios...*

---

* Vietomis šitam pat reikalui vartojamas ir žodis **aptrę̃šti.**

Šitais mano pastebėjimais (I—VII) arba bent jų dalimi žodyno rašytojai, tikiuosi, pasinaudos tolesniems kalbamojo žodyno sąsiuviniams. Dar geriau būtų, kad jie ir šitą sąsiuvinį kiek pataisytų prieš spausdindami jį drauge su kitais žodyno sąsiuviniais. Žodyno rašytojai kalbamąjį savo darbą visai taip turėtų toliau dirbti, kaip dirba tos rūšies darbus kiti rimti žmonės savo, mokslo ir visuomenės reikalui.

J. Jablonskis.

[„Švietimo darbas", 1926, Nr. 10, 1183—1190 psl.]

Lietuvių ir rusų kalbų **žodynas**. Sudarė D-ras J. Šlapelis.—Литовско-русский словарь. Составил Юргис Шлапелис. M. Šlapelienės knygyno leidinys, spausdintas Vilniuje 1921 m. (psl. 1—320).

Šita J. Šlapelio žodyno dalis, prasidėjusi žodžiais—abejaip, abejas..., baigiasi (320) žodžiais:

jūsyjè=jumysè—в вас, jū́sump=į jùs—(по направлéнию) к вам, jū́šė=žuvies sriubà—рыбий сýп.

Mūsų kalbos žodžiai surašomi čia alfabetiškai ir verčiami į rusų kalbą. Mūsų žodžiai duoti čia su kirčiais, žodžių reikšmė kartais iliustruojama ir tam tikrais kalbos pavyzdžiais. Žodynas leidžiamas be kokios J. Šlapelio prakalbos; kada ir kuo žodynas baigsis, iš šitos jo dalies (1—320) nematyti.

J. Šlapelis yra tam tikras rytų aukštaitis, jo gimtoji tarmė kiek skiriasi nuo rašomosios mūsų kalbos. Jis ir žodyno žodžius gana savotiškai kirčiuoja,—kalbamajame sąsiuvinyje randame išspausdinta: a) ãkti, apãkti, apdẽgti, ãpdegu, ãpdegiau, apkẽpti, apnẽšti, ãpnešu, ãpnešiau, aptẽpti, ãptepu, atrãsti, atsirãsti, bãksterėjimas, bãksterėti, bẽsterėti, bẽsti, įbẽsti, iškãsti, ištẽkti... b) ãprašas, aprãšymas, ẽžeras, gãbalas, gẽras, gãlas, gẽriamas, gẽsymas... c) apnỹkti, aprũkti, apšviẽsti, atšvę̃sti, dỹkas, dũžis, gniũžis, grą̃žtas, grõžis, išlį̃sti...

Rašomosios kalbos žodžius mes tariame ir prireikus kirčiuojame kiek kitaip: àkti, apàkti, apdègti, apkèpti, apnèšti, àpnešu, -šiau, aptèpti, àptepu, -piau, atràsti, atsiràsti, bàksterėjimas (bàkstelėjimas), bàksterėti (bàkste-

lėti), į b ė s t i, į b e d u, -d ž i a u, i š k à s t i (ì š k a s u), i š t è k t i; r ã š o, ãprašas, grõžis...

Bet nė J. Šlapelio tarmėje nėr vienodo ilgumo kirčiuojamasis balsis žodžiuose *atrasti*, *baksterėti*, *apdegti*, *apkepti*, *atšvęsti*, *grąžtas*, *grožis*, *išlįsti*... Kam reikėjo žodyne vienodai žymėti tokių skirtingų garsų kirčiai? Lietuvos rytuose žodžiai *deginti*, *rašo*, *tekinti* ir *degti*, *apdegu*, *išrasti*, *ištekti*... pusilgį kirčiuotą balsį teturi, bet J. Šlapelis jų, tų balsių, kirtį žymi visai taip, kaip savo žodžiuose *aprūkti*, *atšvęsti*, *grožis*, *išlįsti*..., kur turime tikrai (visai) ilgą kirčiuojamąjį balsį. J. Šlapelis, vartodamas savo žodyne daugeliui reikalų v i e n ą savo riestinį kirtį, man rodos, gerokai klysta ir savo skaitytojus klaidina. Jis rašo savo žodyne betgi *apsùkti*, *apsùpti*, *aptìkti*, *apsirìkti*... (čia turi jis reikalo su balsiais *i*, *u*). Kad būtų jis davęs riestinį kirtį ir savo žodžiams *apsùkti*, *apsùpti*, *aptìkti*, *apsirìkti*..., tad jo, taip savotiškai dedant bendrajam savo reikalui kirčius, mažiau būtų klaidinami skaitytojai: žodyninko būtų i š s a v o t a r m ė s dedami kirčiai...

Žodynui ir p a v y z d ž i a i duoti su k i r č i a i s, tik tie pavyzdžiai yra labai retas žodyno dalykas: retas žodyno žodis turi čia savo gardelyje kalbos pavyzdį. Pavyzdžiui duodu ir vieną jo žodį su kalbos p a v y z d ž i u:

a p k ì b t i, -k i m b ù, -k i b a ũ — прицепи́ться, приста́ть (круго́м), обли́пнуть. Vaikaĩ apkìbo parvažiãvusį iš miẽsto tė̃vą. Atsikė̃lė pařšas iš mìgio vìsas apkìbęs šiaudagaliaĩs.

Žodyno pavyzdžiai n e i š v e r s t i į rusų kalbą. Žodyno pradžioje (3) turiu užėjęs ir porą pavyzdžių, i š v e r s t ų į rusų kalbą. Pirmajame žodyno puslapyje (3) yra du žodžiu su tokiais pavyzdžiais:

a b e j ì, ã b e j o s, a b e j ũ — обóе. Abejì kailiniaĩ — óбе шýбы; ãbejos žírklės — обóе нóжниц.

ã č i ū (ã č i u i, ã č i u, à č i u) — спасибо, благодарю. Ačiū támstai — благодарю вас. Labaĩ bùs ãčiū — бýду óчень благодáрен.

Žodyno žodžiai surašyti dažniausiai be kokių pavyzdžių. Nevykusių naujadarų, leidžiamų kartais raštuose į žmones, čia, rodos, nėra: čia žodžių *agna*, *akmenojis*, *atvaika*, *atoveiksmis*... nerasi kalbamojoj žodyno dalyje. Bet šitas žodynas ir kitų turi savo silpnumų.

Kalbamojoje žodyno dalyje yra ir kažin kaip klaidingai patekusių į jį žodžių. Tokių žodžių pavyzdžiui paimu tik vieną, duotą, kaip paprastai, be kokių kalbos pavyzdžių (28):

a p s i v ẽ s t i, a p s ì v e d u, -d ž i a u — отелиться, родить, принести детéй; (иногдá непрáвильно употребляется в значéнии „ожениться").

Įdėtas yra kur reikiant (56) ir žodis *atsivesti*, kurs kiek pataiso šitą žodyno „apsivedimą" (28):

a t s i v ẽ s t i, a t s ì v e d u,-d ž i a u — привести (себé, с собóю); родить, привести детéй (отелиться, оягниться, ожеребиться, опороситься, окотиться...). Kárvė atsìvedė veršiùką, avis — du gėriukù, kumẽlė — kumeliùką, kiaũlė — dvýlika paršiùkų, katẽ — kẽturius kačiukùs.

Žodyne yra ir kitų kiek klaidų ar neapsižiūrėjimų. Pavyzdžiui, kalboje paprastai vartojame tris žodžius: *aprėpti* („visko vienas n e a p r ẽ p s i"), *aptrèšti* („lavonas jau t r ẽ š t a, kriaušės jau a p t r ẽ š o") ir *aptrę̃šti* („kiek į t r ę š ė, trę̃šė, à p t r ę š ė žemę"), bet šitame žodyno sąsiuvinyje jų vietoje yra tik du veiksmažodžiu (be pavyzdžių) —

a p r ẽ p t i, -r ė p i ù, ã p r ė p i a u — охватить, обнять; справляться.

a p t r ę̃ š t i, -š i u, -š i a u — унавóзить, удóбрить.

Del kitų šio žodyno dalykų čia nekalbėsiu: skaitytojai vienas kitas jį ir patys perskaitys, norėdami kiek naudos sau rasti jame ir arčiau su juo susipažinti.

Šito žodyno, pradėjusio eiti 1921 m. Vilniuje, dabar, pasirodžius kalbamajam žodžių rinkiniui, bus išėjusi (1926 m.), man rodos, viena t r e č i o j i dalis. Kai bus baigtas v i s a s kalbamasis žodynas, D-ras J. Šlapelis ims, tur būt, leisti, jei dar neleidžia, ir r u s i š k ą j ą šito žodyno dalį — „Rusų ir lietuvių kalbų žodyną".

Žodyno rašytojas į šitą savo žodyną, matyti, daug darbo yra įdėjęs, ir del to jį labai brangina. Žodyno pradžioje (2) kitiems žodynų „sudarytojams" griežtai pasakyta: „Šio žodyno medžiaga naudotis kitiems žodynams daryti sudarytojas draudžia. Autoriaus teises sudarytojas pasiryžęs ginti." Tiek tuo tarpu.

J. Jablonskis.

[„Švietimo darbas", 1926, Nr. 10, 1191 — 1193 psl.]

1927

ŠIŲ DIENŲ NEPAPRASTYBĖS MŪSŲ RAŠTŲ KALBOJE.

Mūsų *rašytojai,* bent kai kurie, gindamiesi mėgdavo ligi šiol reikšti vieną kitą priekaištą *kalbininkams* („blusininkams, kalbos fetišams"...). Ko tikrai nori rašytojai iš kalbininkų, ligi šiol sunku buvo matyti: tie priekaištai bendrais neaiškiais žodžiais tebūdavo pasakomi, su aiškiais priekaištais man nėr tekę susidurti. Bet šiais metais išėjo vienas didžiulis raštas (psl. 1—506), *rašytojo verstas* iš lenkų kalbos, *rašytojo* ir *redaguotas.* Iš to dviejų rašytojų darbo visai aiškėja, man rodos, kaip supranta rašomosios kalbos dalyką tie mūsų rašytojai, kurie savo darbe susiduria su įvairiomis raštų kalbos painiavomis, ne vien su savų apsakymų, dramos ar eilėraščių kalba.

Savo šios dienos straipsnyje, tiesiai pasisakau, imu kalbėti apie kalbos dalykus, mano užeitus šiame Humanitarų Fakulteto leidinyje:

Lietuvos Universiteto Humanitarinių mokslų Fakulteto leidinys. Bronislovas Chlebovskis. *Lenkų literatūra* 1795—1905. Vertė Petras Vaičiūnas, red. prof. V. Krėvė Mickevičius. Kaunas. Valstybės Spaustuvė. 1926 m.

Apie šitą vertimą ir kalbininkas galėtų įvairiais atžvilgiais kalbėti. Kalbininkas galėtų čia savo akį atkreipti į dviejų mūsų rašytojų stilių, pažiūrėti, kiek visas šitas vertimas yra įmanomai išreikštas mūsų kalbos žodžiais ir sakiniais, ar nėra jų darbe kartais „kalbos klaidų", nesutinkančių su tomis kalbos taisyklėmis, apie kurias turim supratimo iš gramatikų, tautosakos ir kelių rašytojų raštų, skaitomų mokykloje ir šiaip mūsų gyvenime. Bet čia kalbėsiu tik apie vieną dalyką — apie tai, kuo šis vertimas skiriasi nuo visų kitų mūsų literatūros raštų, tarp kitų — ir nuo V. Krėvės ir P. Vaičiūno raštų kalbos. Man čia ypačiai yra kritęs į galvą nepaprastas vertėjo ir jo redaktoriaus *mūsų žodžių kaitymas.* Tie mūsų kalbos žodžiai, kurie šiaip taip kaito savo galūnes ar pavidalą linksniams ir skaičiams žymėti, čia gauna dažnai labai nepaprastų galūnių ar lyčių, bent tokių, kokių nėra ar beveik negali būti rašomojoje mūsų kalboje. Šiuo atžvilgiu turiu pastebėjęs ypačiai *sangrąžinių* mūsų *žodžių* (daikta-

vardžių, dalyvių...) kaitymą vertime, jų linksnių ir skaičių sudarymą.

Iškeldamas iš kalbamojo vertimo eilę tos rūšies lyčių, vietomis vertimo sakymus turiu trumpinti, šį tą praleisdamas tekste; sutrumpinęs gerokai cituojamąjį tekstą, vietomis šį tą iš savęs įstatau skaitytojui citatos pradžioje, kad aiškesnė jam būtų sutrumpintojo teksto reikšmė. Tam savo reikalui vartoju čia *skliaustelius* (), — juose įstatau skaitytojui vieną kitą savo žodį, — arba *daugtaškį* (...), kuriuo tiktai išleidžiu teksto žodžius, neturinčius šiam mano reikalui reikšmės. Citatų imu nemaža, jomis pažymiu ir tai, jog čia tam tikros lytys nėr atsitiktinai pasirodžiusios tekste, jog jomis vertėjas (ar redaktorius) įvairiems galams gana dažnai operuoja. Savo citatose pažymiu ir teksto puslapį, iš kurio jos paimtos*.

Čia randam išspausdinta:

I. **Vard-kas.** 1. Tik... *nauji,* jaunoji karta... sujudina apmirusį lenkų gyvenimą (233). 2. *Tiek angštus* ir skurdus tolaikinis lenkų gyvenimas namie... (236). (Rašytojas) yra *akylus,* uolus, bet dažnai — rūstus sekėjas (238)... literatūra, Lenkijoj *plėtojima,* pasitenkins kasdieninio gyvenimo rėmais (237). 3... visuomenės *stengimasai* gimdė jai Europos pripažinimą (205). 4. (Sielų sluoksniai), *reikšdamėsi* draugijos gyvenime, daro jį kultūros išraiška (132). Poetas... prisipažįsta, kad „mums širdys taip *šypsodamosios* ir linktų prie *milžininių* (?), didelių dalykų, bet čia pat tuojau paprastumas ir kvarksėja (?) ir spaudžia, skverbiasi lūposna, ausysna, akysna, kiekviename dvasią niekina" (480). 5. ...mokykla, *maitinančiosioji* moksle XVIII amžiaus rašytojų veikalais,... suteiks pseudoklasinei krypčiai rimtą literatinę, kultūrinę, o drauge ir tautinę reikšmę (21)... 6. ...poeto laimės daina, *jungiančiasioji* jo sieloj su visų laimės džiaugsminga viltim (163)... 7. Vieta, kurioj eina poemos veiksmas, yra buvusi Naugardėlio vaivadija, *randančiasi* Nemuno viršutiniuose upyno (=esanti Nemuno aukštupio) plotuose (129). 8. (Jis tarėsi išvaduosiąs) tėvynę per caro Mikolojaus nužudymą, kai jis *vainikuosiąs* (=kai šis vainikuosiąsis) Lenkijos karalium Varšuvoj 1829 metais (150). 9. Antras egzotinis tipas yra Grovas,... nejaukiai *jaučiantėsis* nesuprantamų jam bajorų tarpe (130).

---

* Pats aš, prieš rašydamas šį straipsnį, deja, toli gražu *ne visą* vertimą turėjau kantrybės perskaityti. — *J. J.*

Patriotinis skausmas,... *randantėsis* vis sunkesnėse tautos gyvenimo sąlygose,... rado savo *nusakiausią* (=nuosakiausią, nuosekliausią?), galingiausią ir vaizdingiausią išraišką (165, 166). Lenkų teatro išaugimas, *rišantėsis* su augančia Varšuva,... *užlaiko* (=išlaiko?) 10 teatrų, kasdien perpildytų (458).

II. Kilm-kas. 10. (Rodo jame) sveiko proto ir *prastaus* patriotizmo susitelkimą (131). 11. (Viskas) žadino sekti jaunų dienų kūrybos bandymuose paeiliui *pažinamųjų* poetų stiliaus ir formos savaimingumais (147). 12. (Buvo) ir išėjūnų, *susiskaldusių* į priešingas, kovojančias tarp savęs partijas (172). 13. Skamanderio bangos, priimančios *besinerinčiųjų* iš vandens paveikslų pavidalus, savo kugždėjimu gimdo vizijas (468). 14. Etero bangos... tai vienintelė kalba, tinkanti sielos, *gerinčios* (?) beribiškumą, troškimams (168). 15. (Jis) buvo užėmęs... ne vado, bet tik geros naujienos skelbėjo, *artinančiasio* išsivadavimo pranašo vietą (194). 16. (Nepabijojo) karštuolio Simono, *veržiančiasiojo* už Kristų kovon (157). 17. Mickevičiui skleidėsi vis didesni turtai... paprotinių bruožų, prašyte *prašančiasiųjų* juos atvaizduoti ir bylojančių į *ilgenčiasiojo* poeto ir klajūno jausmus bei vaizdeną (131). 18. Poetas visuomet skiria rusų plačiąją visuomenę... nuo jos valdžios ir nuo nepastovios (del *keičiančiasios* politikos) ir kosmopolitinės tų dienų rusų biurokratijos (166). 19. (Stilius) yra labai sunkus... su tais minties *stengiančiosios* išaiškinti bei išrišti dideles paslaptis, tikėjimo nelygumais... (147). (Pradeda) liriškame atvaizdavime lenkų sielos, *stengiančiosios* užgesinti savo skausmą moraliniu kilimu (175). (Poetas) pamaži išmoko giliai suprasti, atjausti ir išreikšti... žmogaus sielos, *randančiosios* tolaikinio Europos gyvenimo pragare, kentėjimus (176). (Pareina) nuo *keičiančiosios* tautos padėties (178). 20. (Lenkų visuomenė buvo atiduota) trijų valdžių asimiliacinių siekimų priespaudai, — valdžių, *stengiančiasiųjų* susilpninti... ryšius (8). Noras išaiškinti žydų klausimą... privertė Niemcevičių parašyti laiškų būdu romaną „Leiba ir Sorė arba dviejų *mylinčiasiųjų* laiškai" (55). Dar XIX amž. pradžioj... mato Mickevičius paskutines to gyvenimo dienas, kurios būdamos *keičiančiasiųjų* politikos apystovų ir visuomenės santykių įtakoj„ silpnėjo ir blyško (129). Jis turi išspręsti ginčą prašomas *bylojančiasiųjų* (=bylinėjančiųsi) pusių (129). *Bastančiasiųjų*, kenčiančiųjų ir *ilgenčiasiųjų* tarpe slanko visa tai giliausiai jaučiąs jaunuolis vardu Anhelli (159).

III. **Naud-kas.** 21. (Niemcevičius tarnavo) visų Lenkijos dalių *trijoms* kartoms (233). 22. Slovackio sielos senoji nuotaika užleidžia vietą..., *krikščioniniai* filosofijai (160). 23. Kraševskis turėdavo... solidarizuoti tiems supratimams ir nusistatymams, *plaukiančiams* iš lenkų visuomenės (237). 24. Pietų Krimo jūra, tyruliai, kalnai tarnauja čia poetui savo galingomis grožybėmis... reikšti dvasios *ilgėjimasiems, veržimasiems,* troškimams (90). 25. (Priešingas buvo ir) Krasinskis *platinančiasiam* emigrantų tarpe Tovianskio mokslui (162). Žurnalistui, *gerinčiasiajam* lenkų kaimo ramybe, šitaip atsako: „O kaip mes, tai mes..." (480). 26. (Toji burtininko daina) stiprino ir guodė nukankintas sielas tiek *ilgentėsiems* Prancūzijoj, tiek kenčiantiems tolimame Sibire (163). (Jie gimdo) sielose pakeltą ūpą, išdidumą, jeigu ne džiaugsmą kankiniams, *ruošiantėsiems* savo kančiomis išvaduoti žmoniją... (169).

IV. **Gal-kas.** 27. (Jis) suprato *viešąją* komedijos svarbumą (58)... „Anafielas", kas turi reikšti *„amžinąją* kalną" (236). 28. Ir ji daro tai per... kultūrą ir *valdančiąjį* luomą (153). 29. Mirties valandą jis mato plaukiančią nuo kranto valtį, *prisėdusį* žiūrinčių į jį žmonių (470). 30. (Kūrinys) vaizduoja fiktyvius, vaizdenos sukurtus žygius ir *padėčias* (149). 31. Jis liudija patį gyvenimą, *plėtojančiąsi* bekovojant su galinga ištautinimo akcija, kuri naudojosi kasdien stipresnėmis valstybės įstaigų ir kultūros veiksnių priemonėmis (178, 179). 32. (Tas veiksnys auklėja, stiprina ir koncentruoja) *randančiasiąjį* poetų sielose palaidumą (145). 33. Krasinskis... atspindi savo liringume karštai sukeltus jausmus, *išsiliejančiasius* laiškuose ir lirikos kūriniuose ir *spalvuojančiasius* jo visų veikalų vaizduose bei regėjimuose (164). 34. Aukštesniųjų luomų apsireiškimus, *slepiančiuosius* po tariamąja Europos kultūra,... nucharakterizavo... Juozas Veyssenhoffas (456). 35. (Jis turėjo prieš save) tėvynę, *randančiasiąją* baisioj padėty (159). (Poetas regi tėvynės) netolimą ateitį, *reiškiančiasiąją* žmonijos gyvenimo naujos gadynės šviesoj (162). (Lenkas) prieš save mato vien *„leidžiančiasiąją* saulę ir galiūnus bei pirklius, keikiančius klajūną" (176). Vyspianskis polichrimuoja puikią šv. mergelės Marijos bažnyčią, *randančiasiąją* Krokuvos prekiavietėj (463). Jo vaizdena, mėgstanti nepaprastumą, perstato (?) jam dvi vaizdžiai *skiriančiasias* vizijas (173). 36. Kraševskio apysakoj... didvyris... savo bevaisius (=bevaisiškus) *stengimuosius* užbaigia girtuoklyste (236). (Rašytojai

ims) vaizduoti paprastą gyvenimą, atskirų geresnių asmenų, *stengiančiasiųjų* iš to purvo iškopti, kančias ir *sielojimuosius* (237).

V. Įnag-kas. 37. (Krasinkis duos lenkų tautai) tapti veikliu žmonijos *narium* (156). 38. (Lenkų liaudis tvirtino) savo moraliniu grožiu, *slepiančiasiuoju* po *rudinia*, savo žmogaus teises, savo kilnumą (238)... 39. (Jie liepė) tikėti *artinančiasiu* išsivadavimu (178). 40. (Jis tapo) mokytojo įsakymų vykdytoju, *besistengiančiasiu* prisiartinti prie jo savo dvasios nuotaika (193). 41. Nuostabia... muzika, *harmonizuojančiasiąja* (=Nuostabi... muzika, harmonizuojantisi?) su gražiu fonu,... yra lirinis vaizdas (468). 42. Kartu su nuolatiniu normališkesniu lenkų gyvenimo sąlygų *darimuisi* lenkų literatūra... yra *privesta* (?) netekti svarbiausios... išraiškos (497).

VI. Viet-kas. 43. Žmogaus apribotas protas... žadina jį... plasnoti ten *bekraščioj* beribėj (205). 44. ...jie galės plėtotis tik labai *angščiose* ribose (233). (Ji) buvo priversta tenkintis literatūra ir *angštoj* srity uždaryta publicistika (239). 45. Tas radinys... darė įtakos Vyspianskiui,... sutinkančiam puikiose, *smailiabokščiose* Krokuvos bažnyčiose... įkūnytą juosna turtingą... praeitį (462). 46. ... prisiminimas brangiausių tos meilės valandų, praleistų gražiame *kampeliuj* ties Como ežeru, o lygiai tas dvasios sustiprinimas... — susijungė džiaugsmingame ir kilniame svaiguly (162). 47. (Gyvenimas) reiškėsi naujai sužydusioj literatūroj, mene, moksle, ekonominiame *plėtojimesi** (460). 48. Tie toki ryškūs skirtumai sąlygose ir *vystymosiuose* senosios ir jaunesniosios Lenkijos... sudaro svarbiausį veiksnį padalytos Lenkijos dvasiniame gyvenime (8). 49. (Tas nugalėjimas sako), kad ne gyvenimo *šalinimuosi*, bet *įgijime* (=ne *šalinimusi*, bet įgijimu?) dvasios jėgų... galima pasiekti išsivadavimo (170). Jis pasiekė didelio grožio liringai reikšdamas savo sielos nuotaikas, pareinančias savo *įvairume* ir *keitimuosi* nuo gyvenimo ir turtingos vaizdenos vaizdų ir vizijų (170). Eilėraštis... pradeda savim tą paskutinį ir aukščiausį laikotarpį Slovackio lirikos *plėtojimuosi* ir liriškame *atvaizdavime* lenkų sielos (175).

Neiškenčiu čia pat nedavęs ir kiek *mišrų* pavyzdžių, iš kurių turės būt matyti, kaip laisvai operuoja vertėjas ir jo darbo redak-

---

* *Šitas* vietininkas mano duotas čia tik *kontrastui* su kitais šio vertimo vietininkais. — *J. J.*

torius įvairiais kalbos faktais, tarp kitų ir *žodžių galūnėmis ar sudėtim*. Skaitytojas šios rūšies pavyzdžiais kiek pasipildys ir aukščiau duotuosius kalbos dalykus (1—49, 1—VI). Čia pažymėtina:

50. Fredros kūrybos sritis... yra siaura ir uždaryta gan *angščioj* lenkų gyvenimo paveikslų ir būdų riboj (59). Susijungimas tautinių jausmų su protine kultūra... leido tam poetui... suprasti *angščių* poetinės kūrybos su tautiniu gyvenimu ryšių svarbumą (63). Žiūrint tokiomis *akymis* poezija darėsi aukštu tautinio gyvenimo veiksniu (69). Toji *sąkova*, vaduodama poeziją iš *angštų* rėmų, kuriuosna ją spraudė pseudoklasicizmas, atverdama naują, neišsemiamą kūrybos šaltinį, rodydama poetams uždavinius, kurie juos statė tautinio gyvenimo vadais, paragino prie poetinės kūrybos geriausias, turtingiausias sielas, matančias, iš *priežasties negalėjimo* laisvai veikti kitoj tautinėj dirvoj, vien tik literatūroj *galimybių* (?) įkūnyti savo *tautiniams* bei *visuomeniniams troškimams* ir *siekimams* (69). Ligi šiol aš gyvenau tokioj *angštumoj* (479). 51. Fredros artizmo augimas glūdi vis gilesniame *apimime*, atjautime ir išreiškime visokeriopų, bet kasdieniškumo neviršijančių žmogaus sielų (61). 52. Pseudoklasikams kūrinio reikšmė ir grožis pirmiausia glūdėjo formoj... *atatinkume* taisyklėms (65). 53. *Begailestingas* (=negailestingas, beširdiškas, žiaurus?) satiros sarkazmas susijungia čia su nuoširdžiausiu jausmų išsiliejimu (481). 54. Pesimistiškai *bevilčiu* (=visai *beviltišku*?) vaizdu užbaigė Vyspianskis... tas dvi visų galingiausias savo dienų lenkų sielos tragedijas (493). Tamsoj, apsupančioj *bevilčiai* refleksijose paskendusį (=beviltiškai paskendusį refleksijose, amžinai p. r.?) Konradą, pasirodo, kaipo jausmų nuotaikos išraiška, *čežančiai* slenkančios (=čežančios slenkančios?) erinijos (493). 55. Vėliau jo *vienaamžis* (=jo amžininkas...) Delille, turįs *ryšių* (=santykių?) su Čartoryskiais, susilaukia *keletos lenktiniuojančių* (=keleto, kelių konkuruojančių?) vertėjų (21). 56. Brodzinskis labiausiai rūpindavosi, kad kūriny atsispindėtų tautinis gyvenimas, tautos dvasia ir kad *jis* (=kūrinys, gyvenimas?) turėtų tikrą, *nedirbtiną* (=nedirbtinį?) stilių ir formą (65)...

Kaip mano pabrauktieji ištraukų žodžiai (1—56) reikia tam tikriems teksto reikalams kaityti, apie tai čia, žinoma, nekalbėsiu: tų dalykų mokyti brangiuosius savo rašytojus čia ir nedrįstu... Apie *sangrąžinius* tų ištraukų žodžius dar kiek vėliau

kalbėsiu. Kitų pabrauktųjų lyčių vietoje rašomosios kalbos žmonės ir gramatikos kitaip pasako: 1) *nauja (naujoji)* karta; 2) *ankštas* (suspaustas, suvaržytas...) gyvenimas; *akylas*, uolus rašytojas; literatūra, Lenkijoje *plėtojama* (plytinti, plečiama, ugdoma...); 10) rodo *prasto* (tiesaus...) patriotizmo susitelkimą; 11) *žinomųjų (pažįstamųjų)* poetų; 12) *susiskaldžiusių* į partijas; 13) priimančios *kylančių (kilstančių, nirstančių, neriančiųsi)* iš vandens paveikslų pavidalus; 21) tarnavo *trims* kartoms; 22) užleidžia vietą..., *krikščioninei* filosofijai; 23) nusistatymams, *plaukiantiems* iš lenkų visuomenės; 27) suprato *viešąjį* svarbumą (*viešąją* svarbą), turi reikšti *amžinąjį* kalną; 28) per *valdantįjį* luomą; 29) mato valtį, *prisėdusią...*; 30) vaizduoja žygius ir *padėtis* (=būkles); 37) tapti žmonijos *nariu*; 38) po *rudine*; 43) plasnoti *bekraštėje* ėrdvėje *(bekraštybėje)*; 44) plėtotis labai *ankštose* siaurose ribose; tenkintis literatūra ir *nedaug tegalinčia skrėtrioti (samprotauti) suvaržytąja* publicistika; 45) susitinkančiam *smailabokštėse* Krokuvos maldyklose (šventovėse); 46) praleistų gražiame *kampelyje (kampely, kampelyj)*; 50) uždaryta *siauroj (ankštoj)* riboj; leido suprasti svarbumą *glaudžių (artimų)* poetinės kūrybos santykių su tautos gyvenimu; tokiomis *akimis* (tokiom akim); toji *sankova*, vaduodama poeziją iš *siaurų (ankštų?)* rėmų... (tos *kautynės*, vaduodamos...; tas *susikovimas*, vaduodamas...)... matančias, jog literatūroj tegalima bus įkūnyti savo tautiniai bei visuomeniniai troškimai ir siekimai (?); gyvenau tokioj *ankštumoj;* 51) glūdi vis geresniame *apėmime* (?)... (*eina* iš *to, kad jis vis giliau apima*, atjaučia ir išreiškia visokeriopas, įprastines žmonių sielas; *pažymi tuo, jog jis giliau...*); 52) kūrinio reikšmė *pareidavo nuo to*, kiek jis buvo *tam tikras* pseudoklasikų *taisykles atitikęs* (kiek jis iš *tų taisyklių* buvo *sukurtas...*).

Bet pačios didžiosios kalbamojo vertimo nepaprastybės yra sukauptos, man rodos, jo *sangrąžinių žodžių* (daiktavardžių, dalyvių, pusdalyvių) kaityme (žr. 1—49). Tiems šios rūšies žodžiams, kurie pasakomi *be priešdėlių* įvairiems sakinio galams, vertėjas duoda, kažin iš kur ištraukęs, ir labai nepaprastų galūnių. Turiu čia galvoj tokius mūsų kalbos žodžius, kaip antai: *maudymasis, elgimasis, piršimasis, maudąsis, elgiąsis, maudydamasis, elgdamasis* (žr. citatos 1—49)... Tų žodžių lytys, tiesą sakant, ne visur vienodai tariamos kalboje, bet čia, kalbamajame vertime, jos išeina aikštėn ir be galo keistos, sunkios ištarti,

tokios, apie kokias nieko nesako skaitytojui *kalbos vadovėliai* ir tie skaitymai, su kuriais jis susiduria paprasluose mūsų raštuose.

Kaip yra taisytinos tos vertėjo lytys, tie sangrąžiniai jo žodžiai, įvairiems literatūros raštams, skaitomiems aukštesniojoj ir aukštojoj mokykloj, šio vertimo skaitytojas, tikiuos, pats supras iš tų kalbos pavyzdžių, kuriuos čia žemiau suimu jam iš įvairių rašomosios kalbos raštų ir iš tos kalbos žmonių sakymų. Skaitytojas, norėdamas orientuotis tuose sakymuose šiam savo reikalui, pasinaudos, tikiuos, ir tais kalbos vadovėliais, kuriuose yra kiek kalbama apie šios rūšies lytis. Rašomosios kalbos žmonės savo raštuose ir šiaip kalbos praktikoje ligi šiol labai dažnai šitaip pasakydavo:

VII. **Vard-kas.** 1. Vienoj panemunės vietoj yra „*Maudymasis*" ir kiek toliau nuo jo — „Maudykla" (tokios maudomosios vietos, taip bent pažymėta dviejose jų lentose). 2. Mūsų Onai nei jis pats vakar nepatiko nei jo *piršimasis:* besipiršdamas jis daug ir aiškių niekų jai prišnekėjęs. 3. Jūs dažnai baratės... meskit (nustokit, liaukitės) *baręsi.* Kam reikalingi tie jūsų *barimaisi?!* Jūsų barimaisi ir man, tiesiai pasakau, nusibodo. 4. Ją pats tas *ilgėjimasis* parbaigs. 5. Vienoj vietoj buvę parašyta, kad žmonės ten *šaudąsi...* Tik skaitytojui nebuvo aišku, kam tai pagirio vietai reikalingas pats tas *šaudymasis.* 6. *Meldžiąsis* (žmogus), *meldžiąsi* (žmonės) nesijuokia. 7. Ar ir tėvas taip *džiaugiąsis* tuo įvykiu? Ar ji vis tuo savo sūneliu *džiaugiantis?* Tuo ir jos *džiaugiančiosi.* 8. Jis *juokdamasis* man taip pasakė. Ji *juokdamosi,* ji *juokdamasi* į mus pažiūrėjo. Jos *juokdamosi (juokdamosios, juokdamos)* taip sakė. Jie *juokdamiesi (juokdamies)* taip tarė. 9. Dabar jis, vis labiau *ilgėdamasis,* laukia savo pačios. Taip *ilgėdamasi (ilgėdamos)* ji dar labiau sunyks...

VIII. **Kilm-kas.** 10. Labai jis *peršas,* bet iš to *piršimosi (piršimos),* iš tų *piršimųsi (piršimųs),* rodos, nieko nebus: tik prisimylėsim, gražių žodelių vieni kitiems prišnekėsim. 11. Iš to *maudymosi (maudymos)* parnešk ir suoliuką, kurį vakar iš namų išsinešei. 12. Ar kas po tų jo *dairymųsi* atsitiko, kad prisidairęs rėkaut pagaliau ėmė? 13. Bet iš to *maitinimosi (maitinimos)* vienomis bulvėmis stiprus, man rodos, nebūsi. Iš to tavo *rūpinimosi,* Jurgeli, niekam, tikėk manim, naudos nebus. Aš jūsų *barimosi (barimos)* nebijau. Labai nekenčiu tų *barimųs (barimųsi).* 14. *Juokiančiosi* kalba negali būti visai rimta (visai įtikima):

ėmęs rimtai su kuo šnekėti, jis nė pats savo kalbos paskum nebeatsimena. *Juokiančiąsi* nevirkdyk be reikalo. 15. Jūs, moters, nė juoktis, man rodos, nemokat! Gražiai *juokiančiosi (juokiančios)* moteriškės čia, matyt, nėra (čia nematyti). 16. Mūsų maldykloje, juo labiau šventų šventovėje, *juokiančiosi* žmogaus nerasi, kaip verkiančio, tur būt, nematysi jūsų keliamose rudenį vestuvėse. 17. Gi žiūriu klausau — tas beširdis įsirėmęs klausosi vieno *šaukiančiosi (šaukiančio)* pagalbos žmogaus ir žiopso šypsodamasis! 18. *Juokiančio* kalba (plg. sak. 14) verkiančiam niekad netiks. *Juokiančio* žmogaus čia nerasi... *Juokiančios* gražiai moteriškės tenai nepamatysi. Aš nei jūsų nei jūsų *barimų* (plg. sak. 13) nebijau. Ar kas po tų nelemtų *dairymų (dairymųs)* dar atsitiko?

IX. **Naud-kas.** 19. Padarysiu kada galą ir tam jo *švaistymuisi (švaistymuis)*. Tam jo *švaistymuis (švaistymuisi)* aš niekad, tur būt, nebūsiu dėkingas: del jo nė duonos nebeturiu dabar pavalgyt. 20. Ar negalėtų kas padaryti galą ir tam nereikalingam pagirio *šaudymuisi* (ir tiems pagirio *šaudymams*)? 21. Ji prausias ir prausias, kaip katė svečių laukdama... Tam *prausimuis* nebus, tur būt, nė galo. 22. Tam jo *rūpinimuisi, rūpinimuis,* tiems jo *rūpinimams* ir aš turiu būt šiandie dėkingas. Tavo *barimuis* nebus, matyt, nė galo: sykį įsibaręs, baries ir baries visą rytą, kaip kalakutas savo šeimoje. 23. Eik sau, čia mes meldžiamės: *šaipančiamsi (šaipančiams)* žmogui maldykloje nėra vietos. 24. *Juokiantiems (juokiantiesiems)* žmonėms čia nėra suolo. Verkiantiems vestuvėse, *juokiantiems* maldykloj nėr, žinoma, vietos. 25. Atiduok tai *juokiančiaisi (juokiančiais)* mergailei. Atiduok toms *juokiančiomsi (juokiančioms)* mergaitėms...

X. **Gal-kas.** 26. Ar esi matęs mūsų *„maudymąsi"*? Mūsų žmonės, kažin kodel, ne labai šlovina tą *„maudymąsi"*. Kas gali tą jo *švaistymąsi (riejimąsi)* girti? Į tą jų *šaudymąsi* ir paskum *bylinėjimąsi* del vienos kitos galvos suskaldymo aš nosies, žinoma, nekišiu. Jis ten tą savo *ilgėjimąsi* aprašo žmonelei. 27. Girdėjau tada ir tą jų *barimąs*... ir tuos jų *barimus* (=ir taip juos barantis). 28. Sutikau vakar ir žmogų, *nešusįsi* (ir žmogų nešantis) jau kremblių kraitelę (rėtelį); tai rytoj, man rodos, reik ir mums mėgint pakrembliauti girioje ar dvaro dirvonuose. Kai sutiksi žmogų, *nešantįsi* (žmogų nešantis) uogų parduoti, kiek pasiderėjęs nupirk. 29. Vakar pas notarą sutikau ir vieną motiną, *rašančiąsi (rašiusiąsi) iš* sūnaus išimtinę. 30. Ar tu esi jau

matęs mūsų „pelėdas“, *slepiančiasi (slepiančias)* dieną ne tiek nuo saulės šviesos, kiek nuo pasaulio žmonių? Mačiau vakar ir jų vaikus, daugiau *juokiančius (juokiančiusi)*, man pasirodė, nekaip žiopsančius svečiui netyčia įslinkus.

XI. Įnag-kas. 31. Jis labiausiai man įtiko aiškiu savo *rūpinimusi (rūpinimus)* ne vien savo, bet ir kitų gerove. 32. Tuo mano *rūpinimuosi (rūpinimuos, rūpinimus, rūpinimusi)* bent pats nesirūpink. Tuo tavo *gėrėjimus (gėrėjimuos...)* kitų nelaimėmis (kitų nelaimių *gėrėjimus*) aš, žinoma, nesidžiaugiu ir kitiems nepatariu džiaugtis. Vienu *švaistymusi (švaistymuosi)* čia ilgai neišgyvensi; vienais *švaistymais (švaistymaisi)* nieko čia nepelnysi. 33. Su verkiančiu verk, su *juokiančiu* juokis — ir būsi abiem geras. 34. Su verkiančiais verk, su *juokiančiais* juokis, su *barančiais (pešančiais)* nesibark (nesipešk) — ir būsi visiems geras: ir verkiantiems, ir juokiantiems (juokų maišeliams), ir peštukams, ir barnininkams... 35. Pasikalbėk ir su žmogum, *nešančiuosi* tą kremblių kraitelę iš girios. Ėjau vakar su vienu mókytiniu, *rūpinančiuosi,* kaip man pasirodė, daugiau kitais, nekaip savim pačiu. Kalbėjau tada su keliais žmonėmis, *maitinančiaisi (maitinančiais, maitinančiaisiais),* kaip jie sakėsi, tik grūdais ir vaisiais (=su žmonėmis, kurie maitinąsi tik vaisiais ir grūdais, kurie vaisiais ir grūdais tesimaitiną). 36. Ir pajūry gyvenant reik penėtis: vienu *maudymus* (vienu *maudymusi*), ir pajūry vasarodamas, žmogus gyvas nebūsi. 37. Kad netiki, pats pasišnekėk su *maudžiusiaisi* (su *maudžiusiais,* su *maudžiusiaisiais*) jūroje žmonėmis: jie tau viską išklostys, man rodos, taip, kaip tu iš manęs dabar girdi. 38. Nustok su savo tuo *lōjojimus,* su savo tuo *barimusi (lojojimuosi, barimuosi...).* 39. Su *meldžiančiuosi* nejuokuok. Nei su poteriaujančiu nei su *meldžiančiuos (meldžiančiuosiu, meldžiančiu)* nereik juokų daryti.

XII. Viet-kas. 40. Kame vakar maudeisi, mūsų *„maudymesi“* ar kaimyno „maudykloj“? Tokiame jų *šaudymesi* (tokiuose jų *šaudymuose, šaudymuosiuos*) aš niekad nenorėčiau būti nosį iškišęs iš savo rūsio. 41. Tame jų *sielojimesi* ir nesuprantamų man dalykų *rūpinimesi* (ir *rūpinimesi* nesuprantamais man kitų dalykais) dar kartą atsidurti neturiu jokio noro: be galo ten nejauku ir graudu gailu... 42. Ir aš buvau tame *mušimės (mušimesi)* tada įsipynęs. 43. Vakar buvau Uljonuos, vis *meldžiančiuos* ir dievą pagalbos *prašančiuos* (med*žiančiuose*... praš*ančiuose*), tik darbo vis dar nenusitveriančiuos. Ar esi buvęs kada nuolat

juokiančiuose žmonėse? — Man vis dar netenka ilgiau juose pabūti. 44. Jų kepalas jau skečiasi (pučiasi). Tame (*skečiančiames, pučiančiames, sk-mesi*) kepale naujai atsiranda tik pilnų oro akučių; miltų tas kepalas pūsdamasis daugiau neįgauna. Tuos grūdus rastum dabar tik *kapstančiojes* (i) vištoj, jos viduriuos.

Pabrauktieji šios vietos VII—XII žodžiai rašomojoj kalboj ne visų *lygiai taip* kaitomi, kaip tat rodo mano duotieji kalbos pavyzdžiai: šiokių tokių skirtumėlių raštuos ir čia randam; nuo mano duotųjų kalbos pavyzdžių ypač daug kuo skirias žemaičiai ir vieni kiti rytų aukštaičiai, kurie rašomąja kalba dabar visuomenei rašo. Bet visai *taip kaitomų šios rūšies žodžių*, kaip šitame rašytojo vertime jie yra kaitomi (I—VI), — kalbu daugiausia apie tam tikrus sangrąžinius mūsų kalbos žodžius, — man niekur nebuvo tekę lig šiol užeiti mūsų literatūros raštuose; nei V. Krėvė, šio vertimo redaktorius, nei P. Vaičiūnas, šio rašto vertėjas, kituose (neverstiniuose) savo raštuose nevartoja visų šitų kalbos lyčių, juo labiau, kad ir sangrąžinės tų žodžių lytys, aplamai imant, gana *retas* tėra kalbos dalykas. Tad iš kur čia jų ūmai atsirado visa tokia didelė daugybė? iš kur visos tos naujienos suspito šitame vertime?

Prof. V. Krėvė Mickevičius, dirbęs šitame vertime *redaktoriaus* darbą, bus čia kokią *naujieną sugalvojęs* rašomajai kalbai, tolesniam jos gyvenimui! . . . Bet redaktorius *vienas* viso to dalyko savo atsakymu, nepasitaręs su kitais mūsų rašytojais ir su dirbančiais raštuos kalbos mokytojais, pats vienas tokių negirdėtų naujienų (I—VI) rašomajai kalbai negalėjo, man rodos, aprobuoti — neturėjo valios jų pagirti, redaguodamas vertimą, ir į mókytinę visuomenę išleisti. Jei jis tat padarė su kitų rašytojų žinia, pasitaręs Fakultete su bendrojo kalbos mokslo dėstytoju studentams ir su kitais savo draugais, tad Humanitarų Fakultetui, išleidusiam šį vertimą, reikėtų bent pasiaiškinti dabar: studentai, turėję kiek darbo su bendruoju kalbos mokslu, kalbos mokytojai, įvairūs „blusininkai“, paskaitę šitas Fakulteto kalbos naujienas, jų neužeitas pirmiau mūsų rašytojų originaliniuose raštuose, tik rankas, tur būt, išskės paskaitę šitą vertimą. . . Kurių kalbos dalykų išmoks *studentai*, beskaitydami šitą vertimą savo literatūros kursui eiti, jie patys tesprendie!

Fakultetas, išspausdinęs šitą vertimą studentams ir šiaip mokytinei visuomenei, turėtų dabar bent kuo nors pasiaiškinti. *Verstiniai F - to literatūros dalykų raštai* negi gali taip griežtai

skirtis savo kalba ir jos lytimis nuo tų raštų, su kuriais studentai, prieš įstodami vienan kurin fakultetan, yra turėję reikalo aukštesniojoj mokykloj ir paskum bendrajame kalbos kurse, dėstomame, kaip yra žinoma, skyrium Hum-ų Fak-te studentams ir privalomame jiems. Juk šitokios kalbos raštas visai nesutinka su tomis kalbos (jos morfologijos...) taisyklėmis, kurios ligi šiol buvo dėstomos, kiek man tebėr žinoma, studentams bendrajame jų kalbos kurse, eitame Hum-ų F-te. Prof. V. Krėvė Mickevičius, atsidūręs per egzaminus bendrojo kalbos mokslo komisijoj, argi reikalaus iš egzaminuojamų studentų, iš būsimųjų kalbos mokytojų, to kalbos mokslo, kuris jo čia aprobuojamas literatūros kursui, einamam Hum-ų F-te. Taigi įvairiems nenuoramoms ir kalbos mokytojams Fakultetas netrukus, reik tikėtis, šitą dalyką bent kiek paaiškins: įvairūs Fakulteto rašytojai mažmožiais tegali skirtis savo raštų kalboje, o kalbos didmenos su bendrosiomis kalbos taisyklėmis turi būti privalomos visiems Fakulteto raštams.

Anais laikais, prieš didįjį karą, ilgokai tarnavau Rusijos *gimnazijose.* Gimnazijų mokytojai išleisdavo kartais ir bendrą kokį *raštą,* dažniausiai rinktinį, skiriamą tai visuomenei, kurioje tada dirbo atskiros gimnazijos. Tose gimnazijose, kaip yra žinoma, įvairūs dalykai įvairių mokytojų buvo dėstomi; tos visuomenės vaikai su įvairių dalykų pradais susidurdavo gimnazijose. Istorijos ar kito kurio dalyko mokytojas, kurs dėstydavo ką gimnazijoj, jei ką iš savo raštų ar sumanymų dėdavo į tą rinktinį gimnazijos raštą, negalėdavo iš kokių savų taisyklių ar įpratimų rašyti bendrajame gimnazijos rašte — turėdavo, kaip ir savo pamokose, laikytis bendrųjų rusų kalbos taisyklių — tų taisyklių, kurios gimnazijos mokiniams buvo dėstomos ir aiškinamos per rusų kalbos pamokas ir, aplamai imant, tuose kalbos raštuose, iš kurių mokiniai ir kalbos skaitydami mokėsi.

Skaitytojui, kurs skaitydavo tą rinktinį gimnazijos raštą arba vieną kitą kur išspausdintą tos gimnazijos mokytojo straipsnelį, susidarydavo įspūdis, kad įvairių mokytojų kalbos taisyklės dėstomuos gimnazijoj moksluos nesipeša tarp savęs. Man rodos, kad Hum-rų Fak-te taip pat turėtų būti. Vieno to pat fakulteto rašytojo kalba Fak-to raštuose negali kovote kovoti savo taisyklėmis su kito rašytojo kalba: doc. J. Tumo pagrindinės kalbos taisyklės negali griežtai skirtis nuo prof. V. Krėvės Mickevičiaus taisyklių, prof. V. Krėvės Mickevičiaus taisyklės

Fak-to rašte negali griežtai skirtis vienu kitu *įžymiu* kalbos atžvilgiu nuo doc. J. Balčikonio kalbos.

Jei tas rusų fakultetas, kuriame man yra tekę mokytis, būtų taip daręs, kaip dabar mūsų Hum-rų Fak-to profesoriai šituo vertimu daro, tai aš niekad nebūčiau išmokęs savo anų laikų Fakultete rusų kalbos, — tos kalbos, kuria paskum tekdavo man dažniausiai senovinių kalbų taisyklės dėstyti; versdamas ką iš senovės kalbų į rusų kalbą, negalėjau savo pavyzdžiu niekinamai žiūrėti į bendrąją to krašto raštų ir mano mokinių kalbą.

Redaktoriaus darbas šiuo atveju, šiaip ar taip, nėr, man rodos, nudirbtas kaip reikiant. Šito vertimo kalbos taisyklės, — turiu *tuo tarpu,* žinoma, tiktai įvairias mano kalbėtąsias kaitomųjų žodžių lytis, — nėr teiktinos tam studentui, kurs ketina kada nors literatūros dalyką dėstyti savo mokiniams *lietuviškai* ir mokyti juos savo mintis raštu reikšti *literatūriškai* (taisyklingai, sklandžiai, aiškiai, įmanomai...). Mano citatų ir kalba su visu stilium, rodos, — ne tik tos nelaimingosios žodžių lytys, — kiek šlubčioja.

Šitam vertimui kiek padėtų, žinoma, ir klaidų atitaisymas leidinio gale, — jo, to klaidų atitaisymo, čia nėra, nors originale, lenkų kalbos tekste, bespausdinant padarytos tik kelios klaidos ir tos pačios (1—3) atitaisytos pačiame leidinio gale.

Norėčiau, kad kitų Fakulteto leidinių kalba būtų daug geresnė, daug panašesnė į tą kalbą, kurios taisykles, tarp kitų dalykų, turės dėstyti toliau baigę Fakulteto kursą studentai. Šitas noras nėr, man rodos, neįvykdomas; taip bent sako man tie šios ir senosios kartos žmonės, su kuriais vis dar tenka susidurti. Šiaip ar taip, iš jų tenka ir man išgirsti, kad aš čia nėsąs perdaug reiklus. Man aišku, jog visi jie žino ir tai, kad šitą kalbos dalyką ne kitaip supranta mókytinė visuomenė ir Lenkuos, Vokiečiuos, Latviuos...

Tas dalykas, kad mes kitados *rusų* mokyklose tesimokėm daugiausia, kad ir dabar daug kas skaitom daugiausia parašytų svetimomis kalbomis raštų, neatpalaiduoja Fak-tą nuo tų pareigų, kuriomis Lietuvos visuomenė jo profesorius ir kalbos mokytojus, rodosi, saisto.

1926—XII—20.

J. Jablonskis.

[„Svietimo darbas", 1927, Nr. 1, 44—56 psl.]

V. J. Nemirovič-Dančenko. Auksinio saulėlydžio šalis (Slėpiningo Magrebo bruožai). Vertė J. Žiugžda (psl. 1—62). „Dirvos“ b-vės leidinys. Kaunas-Mariampolė. 1926 m.

Čia turime du verstu į mūsų kalbą rinkinėliu: *„Auksinio saulėlydžio krašte“* (17 apsakymėlių) ir *„Elgeta valdovas“* (6 apsakymėlius). Juose rusų rašytojas kalba apie labai nepaprastus mums dalykus, jo pastebėtus labai šiltuose ir sausuose dykumų ir oazų kraštuose, labai ypatingose muhamedonių gyvenamose vietose. Apsakymėliai mums įdomūs ir gana lengvi skaityti, juo labiau, kad jie čia ir į mūsų kalbą rūpestingai išversti.

Šitas gana senas dalykas, plačiai skaitytas prieš karą Rusijoje, bus gana plačiai skaitomas, man rodos, ir mūsų krašte.

Iš šito vertimo ištraukiu čia tik keliolika *kalbos klaidų;* jas pažymėdamas, vertėjui patariu tolesniuose šio dalyko leidimuose dar atsargesniam būti. Savo pažymėjimuose, kaip papratęs, turėsiu galvoje daugiausia žodyno ir sintaksės dalykus.

I. Ne visai kaip reikiant vartojami čia rašomajai kalbai šie žodžiai: 1) *antkaklis, pabuvoti, gaivališkas, apgyvendinti, įgyvendinti, kainoti, laižybos, mintinai;* 9) *pasakingas, plunksnuotas, prievolė, privalyti, priklausyti;* 14) *retėžis, retežėlis, sėdėti, sulig, tapti, apsivesti...* Šitie žodžiai ne visai gerai, man rodos, vartojami šios rūšies sakiniuose:

1. Mūsiškiai, kurie *pabuvojo* pas „rumi“, pasakojo, kad „španiolai“ smaugią geležiniais *antkakliais* (41). Juk čia šėlo dvi *gaivališkos* jėgos (25)[67]. *Gaivališka* žiūrėtojų minia atrodė, lyg jai nebebūtų buvę kuo kvėpuoti (25)... šita — buvo kažkoks *gaivališkas* reiškinys, lyg *įgyvendintas* ligonies kliedėjimas (24). 5. *Įgyvendinta* bedujino svajonė (8). Mane *apgyvendino,* sakyčiau, salėje (25). Sako, jam tatai brangiai *kainoję* (39). Čia, kaip ir pas mus, *laižybos* (32). Karingųjų gaidžių vardus žino *mintinai* (30). 10. ... laiko juose... negrų vergų, įtaiso *pasakingus* haremus (33). *Plunksnuotųjų* gladiatorių šeimininkai, matyti, nusprendė (30). Tartum *aras* iš aukštumų dusliu ir žiauriu balsu šaukia kitus *plunksnuotus* grobuonis (55). Tai natūralinė *prievolė* (20). Dar daugiau: jis *privalo* pereiti į kitą gatvės pusę (35). Tuomet Tafilėtas nuo nieko *nebepriklausė* (57). 15. Liūtė prie *retėžio* (21). Betgi iš tikrųjų kokių nuostabių, charakteringų auksinių ir sidabrinių *retežėlių,* apyrankių, auskarų,

žiedų buvo galima čia matyti (22). Aš negalėjau atitraukti akių nuo nelaimingų, menkutėlių lizdų, kuriuose *sėdėjo,* lyg vorai, vietiniai izraelitai juodomis feskomis (22). Jis kelioninkui visa atiduotų, elgdamasis *sulig* arabų patarle: „Mylėk keleivį, jis turi tūkstantį burnų, kuriomis skelbs tave visuose pasaulio kraštuose" (51). Jis persivertė ore ir kirto priešininkui į pilvą, bet pats *tapo* sužeistas (31). Norėjo, kad jis *apsivestų* — atsisakė (58)...

Šitos rūšies mintis mūsų žmonių kalba, kiek žinau, kitaip yra pratusi reikšti. Čia žemiau duodu ir kiek pabrauktųjų žodžių atstovų: iš jų skaitytojas, jei norės, galės pasitaisyti kaip tinkamas ir aukščiau išrašytuosius sakinius. Žmonių yra sakoma:

1. Mūsiškiai, kurie *buvo* „rumi'uos" *pabuvę* (kuriems *buvo tekę* „rumi'uose" *pabūti, pagyventi),* pasakojo, kad „španiolai" geležinėmis *antkaklėmis* smaugią juos. Juk čia siautėjo dvi *negamtiškos (baisioniškos)* jėgos. Didžiulė *(didžių didžiausia, baisioniška, baisiai* didelė) žiūrėtojų minia... *negamtiškas (baisioniškas)* reiškinys, lyg kliedėjimas *įvykdytas (įkūnytas).* 5. *Įvykdytas (įvykintas, įgyvendytas, įgyvenintas)* bedujino svajojimas (į-ta ...svajonė). Mane *įkūrė (įkurdino)* salėje (25). Jam tat brangiai *atsėję (atsiėję, kaštavę)* (39). Ar jau *įkainojot* tą veršį? *Kainojo, kainojo* ir vis delto pagaliau *įkainojo* tą eržilą. Čia buvo *lažybos.* Juodu *susilažino.* Jų vardus visi *atmintinai* žino. Tas pasakas jie jau *atmintinai (iš galvos)* moka. 10. Jiems įtaiso *pasakiškų (iš pasakų tegirdimų)* haremų (*pasakiškus* h-mus). Gaidžių, tų *plunksnotųjų* gladiatorių, šeimininkai nusprendė jiems visą laisvę duoti. *Erelis* grobia ir kitus *plunksnotus* grobuonis (grobėjus). Rūpintis *privalančiais* mūsų pagalbos žmonėmis yra ir mūsų natūralinė (gamtos, gamtinė) *pareiga.* Jis *turi* (jam *reikia, pareina*) ir kitais rūpintis. Tuomet, kai suaugsi, nuo nieko *nebepareisi.* Seniau tas miestas buvo laisvas — *kitų* pasaulio *valdovų nepriklausydavo, nuo jų nepareidavo.* 15. Liūtė prie *grandinės* pririšta. Ten rasi visokių grandinėlių, apirankių (apyrankių)... Lizduose, kaip koki vorai, *lindėjo (tupėjo)* keli vietiniai žmonės. Jis keleiviui (keliautojui...) viską atidavė, elgdamasis *iš priežodžio* (*kaip kad liepia* jam priežodis...): „Mylėk keleivį..." Priešininkui jis į pilvą kirto, bet pats buvo jo sužeistas. Norėjo, kad jis *vestų* (kad *pačią vestų, kad susivestų,* kad *parvestų...*).

II. Vertime yra ir sunkokų gyvam apsakymėliui sakinių. Yra kiek ir sintaksės klaidų: ne visi jo sakiniai išreikšti kaip reikiant lietuviškai. Taisytini yra, man rodos, šie vertimo pasakymai:

1. Dabar kas *beatvažiuotų* į Mecaną — vis tiek (18). 2. Kaip ten *bebūtų* karšta, vis delto mūsų vanduo kailiuose neišdžius (53). 3. Kiekvienas žmogus turi savo ribas, kurių jis *nebeperžengs!* (44). 4. Ryto žydrumoj *besitiesia* baltos lieknos dantuotos sienos (45). 5. *Bepučiant* karštam vėjui, smiltys skrenda, krinta aplinkui ir klodais tiesiasi ant žemės (49). — 6. *Tepažymės* tave alachas savo pirštu, *teapšvies* Muhamedas tavo protą (11). 7. Aš jau senas, ir man jau metas keliauti pas alachą, — *tepasielgs* jis su manim taip, kaip aš čia elgiausi su jo žmonėmis (60). 8. Kuris neturi savo namų, *tegu gyvens* taip, kaip ir aš, arba tegu *atsisakys* (58). 9. *Tegu* valdyti *bus* ne džiaugsmas, ne linksmybės, o sunkus jungas (58). — 10. Nuo šios dienos *amžių amžiams* tu būsi mano papėdininkas žemėje (13). 11. Izmailas tyčia išvažiavo *šiam vakarui,* ir kreiptis nebėra į ką (52). 12. Bet čia nebetoli buvo „Elgetos sultono" oazas, — viso *šešioms valandoms kelio* nuo Tafilėto (53). — 13. ...mes patys sau *atrodome menkomis drėgnuolėmis, šliaužiančiomis* į jų milžinišką angą (18). 14. Pagaliau... pasidarė... taip nebepakenčiama, jog man *atrodė laime* nukristi nuo kuprio, pagrimzti smėlio bangose ir numirti (53). 15. ...ir čia pat prieš jus *visu įsibėgėjimu* sustoja žirgai (25). 16. Išdidus, *plonu šautuvu* rankose, joja kareivis (26). 17. Sunkiai alsuoja apkrauti asilėnai, *besistumdydami* savo *našuliais* (15). 18. O ten... iškilo šaltinio srovė ir pagirdė ištroškusius Sacharos smiltynus *penkių valandų platumu* aplinkui (61). 19. Patys *bėgte veržiasi* ten (8). — 20. Aplink alkūnę, *galva į tamsią peties bronzą,* apsivyniojo didelė *gyvatė* (9).

Kaip kas yra taisytina paskutiniame šių ištraukų pavyzdyje (20), be rusiškojo teksto, iš kurio turim šitą vertimą, nieko neįmanau pataisyti. Kitiems šių ištraukų pavyzdžiams (1—19) taisyti lyg labiau tiktų šie mūsų kalbos sakiniai:

1. Dabar, kad ir *kažin kas atvažiuotų,* mums vis tiek bus. Mums vieno kito, šiokio ar tokio, žmogaus atvažiavimas skirtumo nepadarys... 2. *Kad ir kaip bus (būtų)* karšta, vanduo neišdžius (53). 3. Žmogus savo šešėlio (savo ribų) *neperžengs!*... 4. Ryto žydrumoj *tysi (tiesiasi, ima tiestis...)* baltos sienos.

5. Karšto vėjo *pustomos (pučiamos)* smiltys lekia ir krinta aplinkui... 6. *Tepažymie (tepažymi, tegu pažymi)* tave, *teapšvietie (teapšviečia)* tavo protą alachas!... 7. *Tepasielgia (tepasielgie)* jis su manim taip... 8. Kurs neturi savo namų, *tegyvenie (tegyvena, tegu gyvena)* taip, kaip aš gyvenu, arba *tegu* visai *nustoja* gyvenęs (58). 9. Valdymas *tesie (tebūnie, tegu būna)* ne džiaugsmas, bet sunkus jungas (58). 10. Nuo šios dienos *amžinai (per amžių amžius)* tu būsi mano atstovas (?) žemėje (13). 11. Izmailas *šį vakarą* išvažiavo. Pasitrauk *kelias dienas* iš namų. Jis *visą vasarą* iš namų išvažiavo. 12. Tas miestelis viso (iš viso) *šešios valandos* kelio tebuvo nuo mūsų sostinės. 13. Mes patys *rodomės* (atrodome) *menkos drėgnuolės, šliaužiančios...* 14. Man nukritimas nuo kuprio didžiausia *laimė* pasirodė (rodės). Jam aš *didvyris* pasirodžiau (rodžiaus). 15. Prieš jus ir žirgai, *visiškai įsibėgėję (lėkę kiek įkabindami),* staiga sustojo (25). 16. Joja kareivis, *laibutį šautuvą laikydamas* rankoje *(su laibu šautuvu* rankoje). 17. Sunkiai alsuoja kroviniais apkrauti asilėnai ir *stumdos.* Sunkiai alsuoja *stumdydamies* kroviniais apkrauti asilėnai. 18. Srovė pagirdė ištroškusius smiltynus, penkių valandų aplinkumą *(kelio plotą).* 19. Patys *veržte veržias* ten *bėgti.* Jie *veržiasi bėgte bėgti* ten...

Šių apsakymėlių vertėjas įsidirbęs, reik tikėtis, ims visai sklandžiai versti šios rūšies dalykus į mūsų kalbą. Mano nuomone, jis kartais be reikalo tik pažodžiui verčia lietuviškai rusų kalbos tekstą. Jo vertime, to vertimo sakinių sudėtyje, matau ir kiek sunkinančių apsakomąją mūsų kalbą rusiškų posakių, *mūsų žodžiais* tepasakytų skaitytojui.

Šitas vertimas teiktinas, žinoma, ir mūsų skaitykloms, mūsų mokyklų bibliotekoms... Jei čia kiek puolu jo kalbą, tad darau taip tik norėdamas, kad ji visai gera būtų toliau. Tikiuos, bent šis vertimas leidžia man tikėtis, kad iš *J. Žiugždos,* šių apsakymėlių vertėjo, išeis toliau visai geras mūsų vertėjas ir kad iš jo, jei dar kiek *pasistengs,* galėsim ir daugiau susilaukti įvairių vertimų mūsų mokyklos ir platesniosios visuomenės skaitymams.

J. J.

[„Švietimo darbas", 1927, Nr. 2, 175—179 psl.]

DĖL LAIKRAŠTINĖS MŪSŲ KALBOS.

Klaipėdos Garsas. *Visuomenės, politikos, ekonomijos ir literatūros laikraštis.*

Prenumerata: atskiro Nr. kaina 25 ct., 1 mėn. — 1,50 lt.; 3 mėn. — 4,50 lt.; pusei metų 9 lt.; užsieniuose dvigubai. Vokietijai, Latvijai ir Estijai taikomas Lietuvos tarifas. Redakcija ir administracija: Klaipėda, Simano Dacho gatvė 1 Nr., 1927 m. (2-ji metai) Nr. 67.

Atsakomasis redaktorius: Vilius *Augustaitis*. Leidėjas: Jurgis *Lėbartas*. Spaudžia: „Rytas" akc. b-vė Klaipėdoje.

Visa šito laikraščio *kalba* labai aiškiai primena skaitytojui mūsų raštinių ir tam tikrų Kauno laikraščių kalbą. Gyva ji ir žmoniška, šiaip ar taip, nėra.

Taip negerai nulėmęs apie ją, duodu čia žemiau kiek jos ištraukų:

1. Jų (kaimynų ir kitų valstybių) kultūros *dievinimas* dar toli gražu neduoda *galimybių* mums reikiamai *kultūriniai kilti*. Mūsų kai kurios kaimyninės ir kitos valstybės *kultūriniai* aukščiau stovi. 2. Tuoj krito ant kėdės ir užrašė *dienynan*. 3. Ar į jį (į mūsų kaimą) kreipėme reikiamos *domės*? 4. Nusikrato jo gyvenimas *beprotybės* atgarsių. 5. (Jie) dar ir šiandie *tebelošia* savo rolę mūsų valstybiniame gyvenime. 6. (Linkiu), kad šis projektas kuo veikiausiai *taptų įvykdintu*. 7. (Jame rasit) daugiausiai įdomių žinių iš *Žemaitijos*, Lietuvos ir viso pasaulio. „Žemaičių Prietelius" leidžiamas *Žemaitijos* sostinėje (Telšiuose). 8. Tie žmonės, kurie tikrai galėjo būt pritraukti *valstybiniui* darbui, buvo visai nuo jo atstumti. Jis buvo reikalingas jų (mūsų vadovų) *partijiniui* bizniui. 9. (Tie žmonės) buvo siunčiami į geresnes *valdiškas* vietas. 10. *Nuo* tokių valdininkų iniciatyvos nemažai *priklausė* krašto pažangos klausimas. 11. (Didysis mūsų darbas turi stovėti) *virš* tuščių partijinių užsimojimų. Viso šiame numery *virš* 40 iliustracijų. 12. O sakyk *kaip* tavo *vardas?*... 14. Mūsų tautos valdovai, *vieton pešiasi siaurais partijiniais sumetimais*, turi parodyti daugiau iniciatyvos kūrybiniame darbe. 15. Tam pasiekti siūlau — *vieton pirkimo* vainikų iš surinktų lėšų įrengti viršuje paminklo akmens improvizuotą „Amžiną Ugnį" pravedus *elektra pažeminiais* kabeliais. 16. Rodos, turėjome padaryti didesnę pažangą, nors ne *vieną dieną* viską padarysi, tai tik tačiau per 10 metų turėjome daug ko*pasigerė*tino

atlikti. 17. Tas žurnalas ateity pertvarkomas ir padidinamas, taip pat pagerinamas *turiniu*. 18. *Sulyginus* mūsų 10 metų nepriklausomo gyvenimo laikotarpį negalime perdaug girtis *kultūriniai pažengus*, tą ypač atvykusieji svetimšaliai pastebi. Jie darė labai liūdno ir visai ne tokio įspūdžio, kurio turėtum gauti karžygių kapus *aplankius*...

Jau iš kelių šios vietos pavyzdžių matyti, jog šio laikraščio straipsniuos nemaža yra ir įvairių *korektūros* klaidų; tarp jų randam gana daug negerai ir *skirtukų*, ypač kablelių, vartojamų. Tarp tos rūšies klaidų čia irgi kelias pažymiu: *literaturos* (antraštės tekste), *žūvusiems* Tėvynės *meile simoliu*, sau *persisiųsdinti, Mažosio* Lietuvos, pas jį *iš buvo*, vienas žuvo *nesupiaustamai* pasauly, Tėvynės *meilės, kuria* tautoje amžinai dega, viskas yra laikina...

Kelias kalbos, tik ne korektūros*, klaidas čia mėginsiu ir taisyti, bent vieną kitą projektėlį joms taisyti netyčia skaitytojui duosiu. Šiam reikalui teikiu skaitytojui šiuos kelis savo kalbos pavyzdžius:

1. *Bekeldami* jų *kultūrą* į *aukštybes*, dar toli gražu nepasisakom moką ir patys *kultūringai gyventi*... *Kėlimas* jų *kultūros* į *aukštybes* dar toli gražu nepadaro mūsų pačių *kultūringais žmonėmis*, bent neleidžia mums reikiamai (kiek reikiant) *iškilti pasaulio kultūroje* arba tikrai *kultūringai* jame *gyventi*. Tūlos mūsų kaimynų ir šiaip pasaulio valstybės yra daug *kultūringesnės* už *mus* (daug aukščiau už mus yra *pakilusios* pasaulio *kultūroje*). 2. Tuoj įrašė *dienraštin* (*dienoraštin*, į dienraštį...). 3. Ar visada *dėmitės* juo kaip reikiant (ar visada *kreipiat* į jį kiek reikiant savo *dėmesį*, ar *visada esat* kreipę į jį...)? 4. Ir jis kartais nusikrato savo *beprotiškumo atgarsiais* (*žymėmis*). 5. Jie ir šiandie *tebevaidina* tą savo rolę. 6. Ir šiam projektui *reikėtų įvykti* (ir šis projektas jau *turėtų būti įvykdytas*, ir jį *turėtų* ko veikiausiai *įvykdyti, įvykinti*...). 7. Mūsų *Žemaičiai Lietuvos* dalis tėra. Nėr tokių kraštų, kurie geografijoj pažymimi „*Žemaitijos* ir Lietuvos“ vardais! Tilžė su Karaliaučium yra Prūsų (ne „Prūsijos“!) miestai. Mūsų laikrašty rasit daugi*ausia* žinių iš Lietuvos, ypačiai iš jos *Žemaičių* krašto, ir iš viso pasaulio; jame pranešama skaitytojui labai daug visokių žinių ne tik iš Lie-

---

* Korektūros klaidos be pačių r a n k r a š č i ų sunku būtų v i s o s ir ištaisyti man.

tuvos, ne tik iš jos *Žemaičių* ir *Aukštaičių* kraštų, bet ir iš kitų pasaulio valstybių. *Žemaičių* vyskupas M. Valančius apie šiokį tokį „Žemaitijos" (!) kraštą ar apie „Žemaitijos" (!) sostinę niekur, rodos, nebuvo rašęs; apie ją ir aš, senas žmogus, dabar tegirdžiu iš mūsų laikraščių ir mokytinių žmonių kalbos. Lietuvos yra dvi dali: *Žemaičiai* ir *Aukštaičiai*. Jis čia iš *Kapsų* bus, rodos, parsiradęs dabar. Šitą kunigą netrukus į *Žemaičius iškelsią;* toliau mums duosią, sako, kokį kunigą *aukštaitį* ir atkelsią jį, rodos, ne iš *Žemaičių*, bet iš *Aukštaičių*. Pats aš esu *aukštaitis*, jis yra *žemaitis*, nors kalba dabar beveik visai aukštaitiškai. Tiek *aukštaičiai*, tiek *žemaičiai* yra, žinoma, *lietuviai*. 8. Jie netinka *valstybės (valstybiniam)* darbui dirbti, nors ir jie buvo kažin kodel *į tą darbą* įtraukti. Jo privalė tie žmonės tik savo *partijos*, tik *partiniam (partijiniam)* savo reikalui. 9. Jie buvo siunčiami į geresnes *valdžios* vietas (plg. „į geresnes *pradžios* mokyklas, į pradines, prade*damąsias* mokyklas"). Į „pra*diškas*" mokyklas mokytojų, rodos, niekas neskiria. 10. Nuo tokių žmonių iniciatyvos daug *pareidavo (parėjo)* ir visas krašto pažangos dalykas. Jų vaikai kažin kodel *nepriklauso (ne labai klauso)* mokytojų (plg. *„neprigirdi, nebeprimato..."*). 11. Šitas darbas turi mums daugiau už kitus (daugiau *nekaip kiti*) *rūpėti*. Jis ir tave, rodos, *praneša, viršija**. Šitame puslapyj matote *per* dešimtį (*daugiau kaip* dešimtį) piešinėlių; gavau dešimtį *su viršum* litų (*su viršum* dešimt litų, šimtą litų *su viršum...*). 12. Ar nežinai, *kuo* tu *vardu* ir *kuo* tu *pavarde?...* Tėvams kartais tenka daug ir vargti *del* savo vaikų (*del* jų priežasties, kad palengvėtų vaikų gyvenimas...). Jis ir *del* manęs dirba (*del* mano priežasties, man gyvenimą lengvindamas). Bernytis *del* mergytės skendo. Jis žuvo *del* laisvės (laisvės ieškodamas sau ir kitiems, *del* laisvės kovodamas); dirba *del* duonos kąsnio (kad duonos kąsnį turėtų dirbėjas...). Jis *už mane* (mano vietoj) padirbės. Jis tik *už* pinigus dirba (tik del to, kad jam pinigus *už* darbą moka); dabar darbininkų yra gana daug — eina dirbti kartais ir *už* pavalgymą. 14. Mūsų tautos valdovai, *užuot pešęsi* del menkų partijos *dalykų* (*del* vienų *kitų* jų siaurų reikalėlių), turi patys daugiau iniciatyvos rodyti kitiems žmonėms mūsų visuomenės darbe. 15. Tam įtaisyti pataria kitiems — už surinktus vainikams pirkti pinigus (*užuot pirkę* vainikus, iš surinktų jiems

* Gramatika jokio supratimo neduoda mums apie žmonių kalbos (tautosakos) prielinksnį *virš*.

pinigų), viršuj tam tikrų paminklų padarykit, pravedę *požeminiais* elektros kabeliais, „Amžinąją Ugnį“ (?). 16. Rodos, didesnę turėjom *pažangą padaryti. Viena diena* visko, žinoma, nepadarysi. Del nemokėjimo skubiau dirbti kultūros darbą, per daug lyg nereikėtų mūsų ir kaltinti; tačiau vis delto per 10 metų turėjom daug ir tokio darbo nudirbti, kuriuo tūlas dabar tikrai pasigėrėti galėtų. 17. Tas žurnalas toliau bus *pataisytas* ir padidintas, jis ir *turinio* bus geresnio (jo ir *turinys* bus geresnis...). 18. Peržiū*rėję* (giliau apsva*rstę*) visą mūsų 10-ties metų nepriklausomo gyvenimo laikotarpį, per daug negalim girtis prieš kitus daug *pažengę kultūroje* (savo *kultūros istorijoj*). Tą mūsų negalėjimą girtis ypačiai pastebi, rodos, svečiašaliai, atvykę čion mūsų krašto pažiūrėti. Ne tokį jie darė *įspūdį,* kokį turėtų gauti karžygių kapus *aplankę* žmonės (kokį turėtų gauti karžygių kapus *aplankęs* žmogus, kokį *turėtum* gauti *aplankęs*...).

Baigdamas šį savo straipsnį, tiek tepasakysiu kalbamojo laikraščio redakcijai: ką rašydami savo laikrašty, turėkite prieš save galvoj ir laikraščio skaitytojus, kurie ir straipsniarašių mintis turi aiškiai suprasti; ypač rūpinkitės, kad laikraščio straipsniai būtų lengvi suprasti ir įdomūs skaityti tiems žmonėms, kuriems „Klaip. Garsas“ savo skiltis skiria. *Gyvaisiais* žmonių kalbos *dalykais* „Klaip. Garsui“, aišku, reikia daugiau nekaip dabar rūpintis. Laikraščio ir korektūra turi kiek pagerėti.

Rygiškių Jonas.

[„Lietuva“, 1927, Nr. 167 (2550)]

Elzės Ožieškienės raštai. I tomas. *Rašytojos atvaizdas, buitraštis* ir *keturios apysakaitės*: 1) A... B... C..., 2) Geroji poniutė, 3) Ponia Luputienė, 4) Etruskų kape. *Stasio Dabušio* vertimas. 1927 (psl. I—XI ir 5—132).

(Spaudinio kaina viršelyje nepažymėta).

Pačioj pradžioj vertėjas, davęs Ožeškienės atvaizdą, rašo jos b i o g r a f i j ą, stengdamasis joje ir pačią rašytoją kiek charakterizuoti. Po to apie Ožeškienės n o v e l e s savo žodelį taria Teodoras Jeskė-Chojinskis (tas jo žodelis čia išverstas į mūsų kalbą). Ir kiek toliau (7) viename puslapyje eina „Vertėjo pastabos“ del to žodelio; po jų duotas maželėlis pačios rašytojos pažymėjimas (paskyrimas), po kurio eina keturi pažymėtieji Ožeškienės a p s a k y m ė l i a i, vertėjo išversti į mūsų kalbą.

Mano dėmesį šiuo tarpu kreips į save tiktai vertėjo kalba — jos žodynas su keliais naujadarais ar tik retai tepasitaikančiais raštuose žodžiais ir kelios paties vertimo šiaipjau nepaprastybės. Vertėjas mėgsta, šiaip ar taip, dažnai vartoti šitame vertime be aiškaus reikalo savus naujadarus ir kelias savo tarmės ar savo skonio kalbos ypatybes.

Vertimo žodyne turiu čia pasižymėjęs šiuos gana keistus ar tik neaiškius man ir, tur būt, kitiems vertimo skaitytojams žodžius: 1) apysakraša, apysakrašė, bėgamoji, buitas, buitelis, buitpieša, buitraša, buitraštis, būtoji; 10) dagiai, dailysuolis, deginamas, dėsmė, dialoguotas, didžkuris, domesys, domė, drabužkabiai, drapanstaliai, duojai, ėdus; 22) išjuoka, įtakauti, jaunàkartis, kėstas, lietuvys, litas (šimtalitis), lūžtamasis, mirčioraša, mitęs, -tusi, mokinaitė, -tis, mokytojystė, oratų; 34) paidagogas, pasirinkti, potamsokas, raštatrūsė, -sis, reikmendėtis, rikmenynas, romantybė; 41) sklaida, spirginamiausias, sprándyti, supatvarinti, susintas, svêtkalbė, veika, viešuomeninkė...

Daugumas šių žodžių man yra suprantami, — plg. *būtoji, bėgamoji, litas, šimtlitis, lietuvys* Ožieškienės kalboje, — tik šito vertimo vietomis gana keistas yra jų vartojimas, del to juos čia ir žymiu šitame tų raštų paminėjime. Situos (1—48) ir kitus tolygius žodžius vertėjas skaitytojui kartais kiek aiškina pačiame savo kalbos tekste (vertime) ar tam tikrose teksto išnašose, savo puslapių apačios prieraštėse, bet labai dažnai jų ir visai neaiškina. Kaip kuriam reikalui tie žodžiai vertėjo vartojami, bus matyti, tikiuosi, iš tų jo teksto ištraukų, kurias čia dabar kiek žemiau duodu. Jei vertėjo tekste yra tam tikra išnaša, kuria jis aiškina naują skaitytojui žodį, tad ir aš beveik visada tą išnašą žymėsiu šito rašto kalbos pavyzdžiuose. Tiems pavyzdžiams ir pats neiškentęs vietomis duosiu savų išnašų. Vertėjo kalboj randam ir šių pavyzdžių:

1. Nustojusi leidusi knygas, Ož-nė atsidavė išimtinai apysakrašai[1] (IV). (Tas dalykas) driekiasi beveik per visus

---

[1] Ėmė tiktai apysakas (apysakaites, apsakymėlius...) rašyti ir leisti į žmones. J. J.

mūsų apysakrašės[2] kūrinius (IV). Bėgamosios (V) valandos reikalai užleisdavo vietą bendroms žmonijos dėsmėms (tėmoms). Liudvinave (ji) tebevaro toliau tą patį buitą — lanko kaimynus, gentis (II). (Ji nuo realistinės dirvos) nenušlijo per visą savo rašytojos buitelį (IV). (Jai) padėjo tai atlikti išgirstos kalbos, perskaitytos knygos, reginiai šiokios ar tokios kaimynų buities[3] (12). Elzės Ožeškienės buitpieša[4] (I). Šitai savo verčiamos apysakininkės buitrašai daugiausia medžiagos paėmiau iš J. Nitausko Ožeškienės buitrašos (XI). Rašytojos atvaizdas, buitraštis ir keturios apysakaitės (I). Trokštu pažinti jojo veikalų būtąją ir jojo vardų skambėjimu savo lūpas pradžiuginti (128). — 10. Ožeškienė... ėmė dagiai[5] studijuoti pirmiausia garsiausių anuomet Europos mókslininkų veikalus (III). (Mečius Lipskutis kitame kambary) sėdos ant senoviškos kieto dailysuolio[6] (37). (Jos) dėka Ož-nė daugiau nei kas kitas pajudino deginamų[7] klausimų ir tapo savo raštijoj milžinu (X). Ož-nė nuo liaudies dėsmės nusikreipė į kitą dalyką (IV). (Čia yra) rinkinys apysakaičių bendru *„Senų vaizdelių"* vardu, dialoguotas[8] *„Vaidilytės"* (=„Vestalės") kūrinėlis (IX). (Ož-nei galima) priskirti, kaip kad rusų rašytojui didžkuriui (genijui) Dostojauskui, stoka tobulumo apysakos architektonikoj (statyboj), bet reikia... (X). Tačiau... niekad didelis teismo trobesys neatkreipė į save ypatingo jos domesio[9] (9). (Ji) kasdien praeidavo pro didelį rūmą... nė mažiausia domės[9] į jį nekreipdama (9). (Ji) niekad mažiausios domės[9] į jį

---

[2] apysakininkės, apysakų rašytojos. *J. J.*

[3] Neaišku, kuo skiriasi *buitas* nuo *buities* (būties). *J. J.*

[4] „Buitpieša" čia yra „biografija, gyvenimas, g-mo aprašas (aprašėlis)". Vertėjo kalboj tą pat reiškia, tur būt, ir žodžiai *buitraša, buitraštis.* *J. J.*

[5] uoliai, atsidėjusi, iš tikrųjų. *J. J.*

[6] Čia bus įsibrovusi kokia kalbos klaida: šis sakinys sunkus ir suprasti. *J. J.*

[7] Opių, gyvų, labai svarbių. *J. J.*

[8] Čia „dialoguotas" yra ne „turįs savo viršuje dialogų", ne „apaugęs ar apdėtas jais", bet „dialogiškas, dialogiškai (dialogais) išdėstytas". *J. J.*

[9] Iš kelių šitų pavyzdžių tikrai nematyti, kuo vertėjas skiria žodžius *dėmesys, domesys, domė.* Iš tų žodžių man visai aiškus yra tik *dėmesys.* Aiški būtų ir „domesio" (domėjimosi) reikšmė. „Jo ir domesys buvo girtinas." *J. J.*

nekreipdavo (29). Kalbėdama apie auklėjimą aplamai, autorė daugiausia savo d ė m e s i o[9] kreipia į auklėjimą moteries, kuriai skiria be galo svarbų vaidmenį visuomenėj (VI). (To) pilna buvo d r a b ū ž k a b i u o s e[10] ir d r a p á n s t a l i u o s e[11]... (58). Eliutė drožinėtoje savo lovelėje pusiau įsikasusi į d u o j u s, batistus ir adinius, jau k i e t a i migdėsi (73). Palygink, šituo atžvilgiu, mano išverstus *Junošos* „Laiškus svetimajai moteriai"[12], tokiai pat ė d ž i a i[13], kaip kad ir p. Karčinskienė (V). — 22. Kitose apysakose randame... vaikų karikatūrų, arba *išjuokų* (VI). Išlepinti... josios dirgsniai iro, į t a k a u j a n t graudu m n i, kurio priežasties ir prigimties ji aiškiai nesuprato (77). Šalia moterų kláusymo ir glaudžiai su juo susijusio **jaunákarčių auklėjimo** klausymo, atsistoja kitas, lygiai svarbus, autorės atvaizduotas... *„Dviese Ašigaliuose"* (VII). Uždavęs šitą kláusymą, iškėtė rankas tokiu k ė s t u ir taip išplėšė akis... (33). Dar didžiau betgi, nes dvigubai, pasipiktins skaitytojas l i e t u v y s[14]... (7) Už šimtą l·i t ų[15] išmaitinsime vaiką (96). Jonienė... traukė iš vokų š i m t a l i t į[15] bankženklį (95). 1860-tieji metai laikytini *lūžtamąja* válanda jaunos O ž e š k i e n a i t ė s proto gyvenime (II). Šitai... apysakininkės b u i t r a š a i daugiausia medžiagos paėmiau iš J. Nitausko Ožeškienės b u i t r a š o s ir šiek tiek iš Van Der Noot Kijenskio josios m i r č i o r a š o s (nekrologo, XI). (Ožeškienės apysakose) randame tiksliai ir m i t u s i a[16] ranka nupieštų paskutinio laikotarpio moterų paveikslų (V). Lenkų raštiją dėstė gabus ir m o k i n a i č i ų labai mylimas mókytojas I g n a s K a v a l i a u s k a s (II). (Jis) buvo pašalintas iš m o k y t o j y s t ė s, vietos berniukų mokykloje (13).

[10] šėpose, arba spintose. *St. D.*

[11] drabužstaliuose, drabuždėčiuose, arba kamadose. *St. D.*

[12] spauzdinsimus šitų (1927-jų) m. rudenį. *St. D.*

[13] gaižiai, gailiai (plg. „g a i l u s šarmas, g a i l i o s ašarėlės"), priekaištai? *J. J.*

[14] Kalbos mokslo vadovėlyje pažymėta, jog rašomajai kalbai težinomi čia žodžiai *lietuvis, liežuvis, linkuvis, raguvis, paleistuvis*... (ne lietuvys, liežuvys... pa-vys). — „Aušros" laikais „lietuvys" dar nebuvo žinomas jos rašytojams. Kas sako vardininkui čia -y s, tas turi, rodos, nukeldamas kirtį iš galo, kelti jį į pačią pradžią, į pirmąjį žodžio skiemenį (plg. skaudu l y s, sopu l y s, tingi n y s, pasiunti n y s, pavilki n y s ir s k a u dulį, s o pulį, t i ngini, p a-inį). *J. J.*

[15] O ž e š k i e n ė m ū s ų „litų (šimtaličių)" dar negalėjo žinoti. Tuodu žodžiu nė šiam jos raštų vertimui, žinoma, netinka. *J. J.*

[16] prityrusia, įgudusia. *St. D.*

Šukuojama ir rengiama, ji rėkdavo dabar beveik o r a t ų, trepsėdavo kojelėmis, gniauždavo kumšteles (77). — 34. Miesto kapinyne... nekyšters iš jo pirma laiko pražilusi p a i d a g o g o galva (13). P a s i r i n k u s[17] vyrui... Ož-nė įsikūrė Gardino mieste (IV). (Tenai) p o t a m s o k a m e[18] vienu langu iš žiemių kambary josios nelytėjo nė jokis saulės spindulėlis (19). 1910-ais m. ... nustojo plakusi didi šitos neatsigailimós r a š t a t r ū s ė s širdis (XI). Ugi mano! Ponia turi tokį pat r e i k m e n d ė t į didesnį, o aš mažesnį..., (71). Tai kelionės r e i k m e n y n a s... (71). (Kavaliauskas) supažindino jąsias... su garsesniaisiais lenkų r o m a n t y b ė s atstovais (II). — 41. Ponia Evelina gėrėdamasi žiūrėjo į tą ūmą a i s t e t i š k ų vaiko palinkimų s k l a i d ą (67). Su moterų dalyku glaudžiai s u s i n t a s *áuklėjimo dalykas,* s p i r g i n a m i a u s i a s visų šio laikmečio visuomenės reikalų, kuris driekiasi beveik per visus mūsų a p y s a k r a š ė s kūrinius (V, VI). (Tarp tų sienų) s p r a n d o m a[19] laimė tų, kurie b y l o j a s i[20] del turto arba sunkiai kuo prasikalsta (9). (Moteris gali) sukurti ir s u p a t v a r i n t i[21], arba sudrūtinti, draugės laimę (VI). Čia pirmiausia buvo páisoma p o e l g i ų[22], partapijono muzikos ir abiejų s v ê t k a l b i ų — prancūziškosios bei vokiškosios (1). (Tiems reikalams) trūksta v e i k o s, arba akcijos (X). Publicistė (v i e š u o m e n i n k ė) darėsi su kiekvienomis naujomis knygomis tolydžio didesnė menininkė (5).

Toliau čia duosiu tiktai kelias b e n d r e s n i o t u r i n i o savo p a s t a b a s del šitų raštų kalbos (1—4).

1. Sudurtiniai žodžiai *apysakraša, apysakrašė...* lyg negalimi mūsų kalboje: pirmoji tų žodžių dalis yra su priešdėliu...

---

[17] Pasimirus... žodį „pasirinkti" (=pasimirti, numirti) šita prasme, daug kam dabar nežinoma, dažnai sakydavo, rodos, savo raštuose ypač vysk. M. V a l a n č i u s. *J. J.*

[18] a p y t a m s i a m e, p o t a m s i a m e, t a m s o k a m e. Šalia *didoko, geroko, mažoko, sunkoko...,* rodos, neturime rašomojoj kalboj žodžių „p o didokas, p o gerokas, p o m-kas, p o s-kas"..., tad nereikėtų, tur būt, atsirasti raštuos nė „p o tamsokam". *J. J.*

[19] Dažnai sprendžiama. *St. D.*

[20] bylinėjas. *J. J.*

[21] ir p a t v a r e s n ę (tvirtesnę, ilgiau patveriančią) padaryti. *J. J.*

[22] arba vadinamųjų „manierų". *St. D.*

Iš žodžių *apygarda, apyskaita, pokaitis, sandėlis*... lyg negalim pasidaryti daiktavardžių „apygardvalda (apygardos valdymas), apygardvaldis (tas, kurs apygardą valdo...), apyskaitraša, — šis, pokaitgulis, sandėlkrovis, sandėlsteigis"[23]. Čia vertėjui reikėjo kiek atsargesniam ir lėtesniam būti.

Jo „mirčiorašos" vietoje, jei čia naujadaras būtinai yra reikalingas, lyg laukčiau žmoniškiau sudaryto žodžio: plg. akivaizda, naktibalda, naktipiečiai, naktigonis, akiplėša, akivaizda, avigalvis, avikamša... akis (akies), avis (avies), naktis (nakties). Vertėjui, jei norėjo atsargesnis kalvis būti, reikėjo šiam savo „reikalui" bent pasitenkinti žodžiais „mirtiraša (plg. mirtis, -ties, naktis, -ties...): šitos rūšies sudurtiniai žodžiai lyg neturėtų gauti jungiamojo balsio *-o-*. Iš „buitpiešos" norėčiau laukti bent „buitpaišos (plg. akivaizda, kraujomaiša, įstaiga, santaika, pašaipa, prošvaista...) ar būtipaišos, būtpaišos".

Vertėjas be reikalo vartoja šitame savo darbe žodį „supatvarinti". Šalia būdvardžių *atlaidus, nuolaidus, parankus, pastabus* (visi jie su priešdėliais), rodos, neturim veiksmažodžių su naujais priešdėliais „įatlaidinti, paatlaidinti, suatlaidinti, sunuolaidinti, panuolaidinti, suparankinti, įpastabinti", tad kaip vertėjas šalia būdvardžio *patvarus* pasidaro bránginamosios savo rašytojos reikalui veiksmažodį „supatvarinti"?! Vertėjo ir čia, man rodos, pasielgta ne visai išmintingai.

Vertėjo kalboje yra ir kaltinis daiktavardis *veika*. Mūsų žodžių sudėties mokslas apie šitos rūšies naujadarus nedaug ką yra girdėjęs. Šalia veiksmažodžių *įsteigti, keisti, leisti, pašiepti, peikti, šelpti, teikti, veržti*... neturime daiktavardžių „įsteiga, keita, leida, pašiepa, peika, pašelpa, teika (santeika), veržta (sąveržos)...", nors turime žodžius „įstaiga, kaita, įkaitas, laida, pašaipa, paikas, -ka (būdv.), pašalpa, taika, santaika, várža, sąvaržos..." Daiktavardžio veika, man lyg aišku, beveik negalim turėti rašomojoj savo kalboj. Antra vertus, „veikos" vietoje vertėjas, man rodos, šalia „akcijos" turėjo geriau pasitenkinti mūsų pačių „veikimu".

---

[23] Šiais žodžiais dar nėr smerkiama mūsų „pasauližvalga" (pasaulio įžvilgis). *J. J.*

Iš kelių šitų pastabėlių St. Dabušiui, kalbamųjų raštų vertėjui, lyg aišku turėtų būti, jog ir kalvis ne kiekvienas gali mums įtikti: mūsų ir kalviai turi mokėt savo darbą dirbti, o jų darbas, kaip žinom, nėr visai lengvas...

2. Vertėjas negražiai elgias, man rodos, ir su kitų tautų tikriniais daiktavardžiais, su vardais ir pavardėmis. Savo vertime jis rašo: Elzės Ožeškienės raštai, Elžbieta Ožeškienė (5), *Elza Ožeškienė* (VIII), jauna Ožeškienaitė (II), Elzė buvo atiduota áuklėti Varšave (I), Varšuva (X), (lenkų kalbos mokytojas Lenkuose) Ignas Kavaliauskas (II), (lenkų rašytojas) Kmieliauskas (X), Nitauskas (XI), („rusų rašytojas didžkuris") Dostojauskas (X), (didis anglų mokslo žmogus ir rašytojas, III) Bėklis (angl. Buckle)... Slavų (lenkų, rusų), bent žinomųjų žmonių, vardus ir pavardes, kaip ir vietų vardus, skiriamuose mokslui raštuose, mókytinių kalboje ir laikraščiuose mes paprastai kitaip reiškiame — rašome čia beveik visada: Eliza Ožeškienė, jaunutė Ožeškienė (El. Ož.) buvo atiduota áuklėti Varšuvoj, Varšuva, Ignotas Kovalevskis, Chmieliovskis, Nitovskis, Dostojevskis... Kalbamoji rašytoja ir Lenkuos ir Rusuos, gyva būdama ir numirusi, eina, rodos, visada tiktai Elizos vardu: tuo vardu ji mums žinoma iš savo namų ir pirmųjų mokyklos dienų, to vardo ir mes negalim saviškai keisti... Lenkų rašytoją J. I. Kraševskį ir rusų mokslo žmogų Sobolevskį, pasirodžius šiam vertimui, neimsim, tur būt, vadinti J. I. Krašiausku ir Sabaliausku.

Ir čia vertėjo pasielgta be reikalo nei šiaip nei taip: ir tikriniams kitų daiktavardžiams daugiau apykantos reik turėti.

3. Vertėjo tekste yra gana daug sunkókų ir pósakių, sakinių, sintaksės pilnačių. Kelis jo tos rūšies sakinius čia žemiau tik žymėte pažymėsiu:

1. Elzė Paulauskaitė jau tuomet rodė didelio lengvumo rašyti (II). 2. (Jų idealai) yra, pirmiausia, sektini žmonės, gamtiški stotai (arba pavidalai), iš kraujo ir kaulų, taigi ne be kai kurių ydų, bet jie visu *dangum* prašoka paprastąją minią savo káršta visuomenės meile, savo pareigų jautimu ir savo protu, paremtu įgytuoju mokslu (VII). 3. **Ožeškienė** pirmiausia klausia **žmogaus**, kuris yra

jojo vaidmuô tarp tos didelės draugės, kuri vadinasi tauta, ką jisai sugebės jai nuveikti ir kurių tam priemonių jis turi savo dvasioje (VII). 4. Vasaros mėnesiais po gražų daržą, apjuosiantį užmiestės namus, nuo ryto komet iki vakaro sklezdendavo mergaitė, panaši į spalvotą kolibrį (63). O kai taip dėjosi po jojo kojų ir aplinkui orui, žemei, — dulkių debesiai lėkė vienas paskui kitą be galo tas po to užeidami, prašvilpdami, toldami, nykdami beribėse ir bekraštėse ertmėse... (131).

Šios rūšies kalba, šiaip ar taip, ne visai tinka žymiojo literatūros dalyko vertimui.

4. Spaudinio gale atitaisymų nėra mano egzemplioriuje: vertėjo, man rodos, ir šiuo atžvilgiu skubotai buvo visas šis darbas dirbamas. Jo rašyba kiek skiriasi nuo šių dienų mokyklinės rašybos...

Vertėjo išnašų paaiškinimai ne visada įmanomi bus skaitytojui. Vienoje vertimo vietoje (10) yra, pavyzdžiui, tokia sintaksės pilnatis: „Išbalusi ir pavytusi, sumišusi su gátvės minia, savo ámžina** juoda suknele, skildavo*** ji miesto gatvėmis visuomet skubotai, truputį kukterėjusi į priešakį, galvą šiek tiek palenkusi, o smulkiòs ir dailialytės jos letenaitės, įautos į storą, bjaurų autuvą, greitai, neatsižvelgiant į judesių graciją, žengdavo gruoblėtais šaligatvio akmenimis.“ Puslapio prieraštėse (išnašose) pažymėta tiktai: „** amžinai (visados) su pačia (ne kita kokia),*** droždavo, dengdavo, kurdavo“. Ką čia pasako skaitytojui pirmoji šios vietos išnaša? Atitaisymai viso teksto gale, dar kartą pažymiu, čia būtų labai reikalingi.

Del kitų šio vertimo dalykų čia lyg netinka man kalbėti. Vertėjas, man rodos, gerai pasielgtų šiaip padaręs: apie šito vertimo ypatumus jis turėtų, neilgai laukęs, rimtai pasikalbėti su rašytojais literatais, kalbos mokytojais ir su keliais kalbininkais ar „blusininkais“. Mūsų kalbos mokslo ir literatūros draugijų nuomonė jam irgi nemaža turėtų reikšmės turėti: patariu vertėjui su jomis artėliau sueiti ir paklausyti, kaip jos žiūri į šį mūsų visuomenės dalyką.

J. Jablonskis (senis).

[„Lietuva“, 1927, Nr. 197 (2580)]

Doc. V. Dubas. **Literatūros įvadas.** Antrasis perdirbtas leidimas. „Dirvos" B-vės leidinys. 1927 (psl. 382).

(Kaina 6.50. Viršelyje toji kaina pažymėta, rodos, pirmajam šio spaudinio leidimui, — ar neapsirikta?)

Šis „Literatūros įvado" leidimas yra labai žymiai perdirbtas ir papildytas „Įvado į bendrąją literatūrą" (1923 m.) antrasis leidimas. Šis leidinys, kaip pasakyta ir jo „Prakalboj", „turi tikslo supažindinti moksleivį ir šiaip skaitytoją su svarbiausiais, reikšmingiausiais *antikinės ir Vakarų Europos* literatūros faktais bei reiškiniais". Rytų Europos tautų literatūros reiškiniai šiam „Literatūros įvadui" nesuvartoti: rytų literatūra, apskritai imant, neturėjusi jokios reikšmės bendrajai Europos literatūrai, išaugusiai iš antikinio pagrindo. Šio „Įvado" autorius matosi turįs suteikti jame skaitytojui ypačiai literatūros informacijų: „moksleivis (skaitytojas), rašo autorius, turi susipažinti iš jo su minimumu to literatūros bagažo, kurs reikalingas kiekvienam išmokslintam žmogui, išėjusiam bendrąją (aukštesniąją) mokyklą". Del to autoriaus rūpintasi, kad leidinys būtų prieinamas ir daugeliui suprantamas, kad jis įdomus ir lengvas būtų skaityti, kad jo kalba būtų žmoniška ir tinkanti mokyklai ar šiaip platesniam visuomenės reikalui.

Nuo pirmojo leidimo šį „Įvadą" tikrai daug kas skiria: jo turinys daug didesnis (čia prisidėta bent šimto naujų teksto puslapių), jis visas daug sklandžiau išdėstytas ir daug suprantamesnis bus skaitytojui, jo kalba dabar daug taisyklingesnė... Autorius labai gerai darė rūpindamasis ir savo rašto *kalbos žmoniškumu:* mokinį kalbos pamoko ne tiktai jos, bet ir kitų dalykų mokytojai su įvairiais mokinių skaitiniais (su jų skaitomaisiais rašiniais).

Tačiau ir čia yra įsibrovę kiek kalbos klaidų. Autoriaus *kur-ne-kur* šis tas ir čia klaidingai ar beveik klaidingai išreikšta — neišvengta to, ką „blusininkai" neiškenčia nelaikę kalbos klaidomis. Šitam savo reikalui turiu čia pastebėjęs šiuos mažmožius:

1. Toksai suskirstymas turi ir savo *neigiamų pusių* — jis kartais yra lyg *pripuolamas* ar *sauvališkas* (3). 2. (Čia nėra) apriorinės, *iš kalno* nustatytos bendros teorijos (3). 3. *Tos* pastangos nebuvo *sekmingos* (23). 4. Žemė — *nejudomas* pasaulio centras (53). 5. Poetas *sedėjęs* lauke, kaip tik tuo metu, kada skrido *aras* (160). 6. Edipas *kaip sykis* vyksta į Tėbus (163).

7. Sofistinė kryptis... *bevaisiai* ginčai ir sausas skepticizmas — ryškiai buvo išjuokti kitoj žymioj komedijoj (175). 8. Vidurinės durys tragedijoj reiškė *dažniausia* karaliaus rūmų įeigą (159). 9. Ar aš... galiu būti *aukščiau* už dievus (177)? 10. Poezijos tikslas... — grynai *didaktinis* (179). 11. Atlikusi savo pareigas, ji pasiryžta mirti *su* nepaprasta *ramybe* (169). ... 13. Uaildas turi griežtai ginti meno visišką savarankiškumą, *nepriklausomybę*[68] *nuo* bet kurių gyvenimo reiškinių (363). 14. Kartais to ryškiausio Atėnų realisto tragedijose girdėti nusiminimo *balsai*, nepasitenkinimo gyvenimu, lyg pirmieji, elementarūs būsimojo Weltschmerz'o motyvai (171).

Pabrauktuosius šios vietos dalykus linkęs esu kiek kitaip reikšti lietuviškai. Šio straipsnelio skaitytojas, jei norės, pabrauktuosius teksto žodžius galės *pasitaisyti* ir iš šių mano pasakymų:

1. Toks suskirstymas turi ir savo *negerumų (neigiamumų)* — jis kartais yra lyg *atsitiktinis* ar *savavališkas (savivališkas)*. Šiandien ir man teko kalbėti apie Žemaitės raštų *gerumus* ir *negerumus*... 2. Jo teorijos apriorinės tėra —jos visos *iš anksto* (ne iš gilesnio galvojimo ir faktų) nustatytos, jos ne galvojimu yra prieitos, bet iš *anksto* nustatytos. 3. Jo pastangos nebuvo *sėkmingos*, buvo be *sėkmės*. 4. Dantės žemė yra *nejudamasis* pasaulio centras. Kur dėsi *atliekamus* daiktus? Jis čia mums kokius *nebūtus* dalykus vakar pasakojo. 5. Jis sėdėjęs lauke kaip tik tuo metu, kada *erelis* tenai skrido. 6. Edipas *kaip tik* į Tėbus vyksta. 7. Sofistinė (sofistų) linkmė... *bevaisiškus (tuščius)* ginčus labai mėgo. Sofistams tekdavo dažnai *bevaisiškai* ginčytis su rimtais savo piliečiais. Jis — *begėdis (bedievis)*. Kam patinka tie *begėdiškieji* jo ginčai? *To begėdžio* ir straipsnis bus, tur būt, *begėdiškas*. 8. Tos durys reikšdavo *dažniausiai* rūmų angą (įeigą). 9. Ar aš, Neteisingoji, galiu būti *aukštesnė (didesnė, galingesnė)* už dievus? 10. Jos tikslas yra visas (grynai, visai) *didaktiškas*. Šitų uždavinių sprendimas turi būti *aritmetiškas*. 11. Ji *nepaprastai ramiai* nusprendė mirti. Taip ji nusprendė, būdama *visai rami* (taip ji *nepaprastai rami* n-dė). ... 13. Jis griežtai gina meno *nepriklausomumą, jo nepriklausymą* bet kurių gyvenimo reiškinių (tvirtiną jį *nepareinant nuo* tų reiškinių). Tavęs jis *neklauso (nepriklauso)*. Tie vaikai kažin kodel tėvų *nepriklauso* (nedaug *teklauso* savo tėvų). 14. Jo tragedijoje girdėti nusiminimo *balsų*, jau girdėti jose lyg pirmieji W-z'o motyvai.

Autoriaus tekste yra šiek tiek ir *rašybos* klaidų, *neatitaisytų* leidinio gale. Tokiomis klaidomis laikau, pavyzdžiui, šiuos teksto dalykus: atspėdavo jo *mislę* (163), *ats-toti, sužiedotinis, -nė,* „Tuštybių *mūgė*" (355)... Yra kiek ir šiaip aiškių rašto klaidelių, pavyzdžiui: *dengią* Okeano vandenynas (53). Tekste turėjo būti: atspėdavo jo *mįslę, at-stoti, sužadėtinis, -nė, (sužieduotinis, -nė),* „Tuštybių *mugė*", *dengiąs* Okeano vandenynas... Korektūros klaidomis laikytini, gali būt, ir teksto parašymai *sekmingas, nejudomas.*

Visas šias klaidas autoriui laikau šiuo tarpu „atleidžiamąja" nuodėme: jų yra, palyginti, labai nedaug, autoriaus kalba beveik visur sklandi, taisyklinga ir įmanoma žmoniška. Skaitytojas beveik visas tas klaideles ir pats, draugo patartas, mokės atitaisyti. Švietimo Min-jos „Knygų tikrinimo komisija" šių metų pavasarį leido šitą „Literatūros įvadą" į aukštesniąsias mokyklas: ir ji bus pastebėjusi, jog šio leidinio kalbos klaidos čia negali turėti kokios sprendžiamos reikšmės. Tolesniame „Įvado" leidime, reik tikėtis, ir šitie mažmožiai bus laiku atitaisyti.

Rygiškių Jonas.

[„Lietuva", 1927, Nr. 210 (2593)]

IR VĖL LAIKRAŠTINĖS KALBOS DALYKAI.

Ūkininko Patarėjas. L i e t u v o s ū k i n i n k ų l a i k r a š t i s. 1927 m. rugpiūčio mėn. Nr. 8. Leidžia Žemės Ūkio Rūmai Kaune (psl. 329—376). Redaktorius *Ant. Bružas.*

Dėl laikraščio turinio ir kainos viename šio sąsiuvinio puslapyje (373) pasakyta: „1928 metais **Ūkininko Patarėjui** bus duodama priedo 12 knygučių, kas mėnuo po vieną knygutę. **Ūkininko Patarėjas** su 12 priedų visiems metams kaštuos tik 5 litai, o be priedų 3 litai. Jei kas norėtų užsisakyti tik vienus priedus, tai turės sumokėti visiems metams 3 litus."

Laikraštis išeina kartą mėnesyje.

Čia turime labai nepaprastą *ūkininkų* laikraštį. Prieš susipažindamas su juo, tikėjausi daug rasiąs jame ir *žmoniškosios* mūsų kalbos, suprantamos mūsų ūkininkams, visai lengvos suprasti paprastajam kaimo skaitytojui, kaimo mažamoksliui žmogui. Bet apsirikau. Dėl jos daug ką galiu prikišti laikraščio redakcijai: laikraščio kalbos nei žodynas, nei jo kalbos taisyklės, nei vadi-

namasis stilius negali patenkinti kalbos mokytojo, rašytojo ir, man rodos, tų žmonių, kuriems jis skiriamas. Stengsiuos toliau kiek pasiteisinti.

I. Šį laikraščio sąsiuvinį esu skaitęs, pasisakau, dar ne visą. Jo *žodyne* tuoj man krito į akį keliolika labai nepaprastai vartojamų šitame sąsiuvinyje žodžių: 1) *atydžiai, atsakanti* jėga, *beviltingas, bėgis, dirbtinas,* 6) *finansiniai* (priev.), *galimybė, galimumas, gi, iminys,* 11) *įgyvendinti, kaipo toks, kirmėlaitės, medojimis, nustodinimas,* 16) *privalyti, sekąs (sekantis), skaityti, tampriai, vienbalsiai* (priev.), 21) *viršaprašytas, virš išdėstytas...* Čia toliau duodu nemaža laikraščio sakinių ir posakių su vartojamais juose šitais (1—22) žodžiais:

1. Baigiantis didžiajam *iminiui* bitės ne taip *atydžiai* belakioja, kaip didžiojo *iminio* metu (353).* 2. Reikia, kad būtų *atsakanti* bičių *jėga* (355). 3. Vis tik šiame reikale padėjimas nėra *beviltingas* (347). 4. Tiek jis jų gavo *bėgy* 20 savo ūkininkavimo metų (362). 5. Bet pamatinis čia, visuose suminėtuose atvejuose yra prisilaikymas kuo didžiausio švarumo ir medaus *dirbtinas* valymas bei tinkamas ir sveikas medui laikyti indų parinkimas (354).

6. Jeigu mūsų valstybė *finansiniai* būtų tvirta..., gal ir galėtume be kultūrinių ūkių apsieiti (330). 7. Čia mes *turime galimybės* palikti bitėms medaus tiek, kiek joms reikia (354). 8. Turint tai galvoje ir tenka prie šio svarbaus darbo pritraukti visus ūkininkus, kurie tiktai moka, nori ir *turi galimumą* prie jo prisidėti (329). 9. Žiemos metu jos (=bitės) tesunaudoja tik po 3 svarus per mėnesį, *pavasarį ir vasarą gi* joms reikia beveik po pusę svaro per dieną (355). (Bitėms) žiemai daugiau medaus reikia palikti lizdo galuose, *viduryje gi* kiek mažiau (355). 10. Didžiojo *iminio* pabaiga (353). Paprastai Lietuvoje didysis *iminys* dažniausiai baigiasi rugpiūčio mėnesio pradžioje (353). Aplamai čia tenka atsakyti, kad medus imamas iš avilių tuojau *iminiui* pasibaigus (354). Kai kurie bitininkai tvirtina, kad tuojau didžiajam *iminiui* pasibaigus, išėmus magazinus, gali lizde *permaža* medaus *bepasilikti* (354).

11. Tiktai tokie gamybiniai ūkiai turės *teisės* gyvuoti, kurie minėtus uždavinius stengsis *įgyvendinti* (321). 12. Nei tuberku-

---

* *Skliaustuose* čia visur tik vieną kitą teksto dalyką paaiškinu (pačiame tekste tų *skliaustų* nei įterptų juose dalykų nėra). — *J. J.*

liozas nei kitos ligos, *kaipo tokios,* nepersiduoda paveldėjimo keliu (350). 13. (Avilio rėmuose) buvo *kirmėlaitės* (354). 14. Naudinga yra ir po *medojimio* jį (spiečių) papenėti sirupu, skystu (356). 15. Tie įsakymai apima tokius dalykus, kaip medaus pribrendimą, košimą, sunkimą, *nustodinimą,* valymą, rūšiavimą, pilstymą į indus ir t. t. (354).

16. Vokietijoje bitininkams — medaus gamintojams yra išleista dešimtis įsakymų, kurių *privalo* laikytis kiekvienas medaus gamintojas, norėdamas *pakelti* gaminamojo medaus rūšį (354). 17. Galiu patarti ūkininkui gydyti susirgusias kiaules *sekančiu* būdu (352). (Reikia) ištrinti visa kiaulė *sekančiu* skiediniu (352). 18. Vokietijoje *skaitomas* tinkamesnis tam tikslui laikas — rugpiūtis (350). 19. Su medaus išėmimu iš avilio *tampriai* yra susijęs ir tolimesnis medaus gaminimas (354). 20. Amerikos ir Danijos tyrinėtojai *vienbalsiai* pripažino, kad priežastis kiaulių tuberkuliozo išsiplėtimo yra infekcija jų iš pusės paukščių *tuberk. kurstytojo** (350).

21. Iš *viršaprašytų* ligos žymių ne būtinai *pas kiekvieną susirgusią* raudonlige *kiaulę* jos visos apsireiškia (351). 22. Taigi iš *virš išdėstyto* galima padaryti išvadą... (350).

Pabrauktieji šitos vietos (1—22) posakiai, šiaip ar taip, yra išreikšti labai nepaprastai: mūsų žmonių kalba, jos tautosaka, mokinių skaitiniai, mūsų kalbos vadovėliai... daug ką visai kitaip nusakytų šitos rūšies sakiniuose. Kalbamojo laikraščio autoriai, jei šių sakinių mintis būtų panorę išreikšti savo skaitytojams visai žmoniškai, — rūpindamiesi, kad jų kalbos mintys būtų lengvos suprasti mažo mokslo kaimiečiams arba šiaip darbo žmonėms, — būtų jas daug paprasčiau ir taisyklingiau išdėstę savo skaitytojams laikraštyje.

Čia toliau tas pačias mintis (1—22) stengsiuos savaip išreikšti skaitytojams, taisydamas ypač *pabrauktąsias* tų sakinių vietas. Tam tikrose savo *taisymų* vietose duosiu kalbos pavyzdžiui ir savų sakinių: kalbamojo laikraščio skaitytojai ir patys galės mano aukščiau pabrauktus posakius (ir laikraščio mintis) pasitaisyti — išreikšti juos žmoniškiau ir taisyklingiau. To laikraščio skaitytojams neklaidingi ir suprantamesni būtų, man rodos, šie sakiniai ir posakiai:

---

* Šito sakinio galas visai nesuprantamas. *J. J.*

1. Baigiantis didžiajam *medunešiui**, bitės nebe taip *smarkiai (atsidėjusios, atidžiai, stropiai, uoliai)* lakioja (skraido), kaip per didįjį *medunešį*. 2. Reikia, kad bičių spiečius būtų *stiprus*, — kad jis tikrai galėtų išgyventi žiemą avilyje. Bičių spiečius turi būti *stiprus*, šiaip jis žiemą neišmis (išmirs). Bitės turi būti *reikiamo* stiprumo: šiaip jos žiemą išmirs, galą gaus. 3. Jo padėjimas nėra *beviltiškas* (jo būtis nėr *beviltiška*). Tie raštai nėr *bedieviški* (ne „bediev*ingi*, begėd*ingi*"...). 4. Šitas ūkininkas nedaug ką tėr laimėjęs *per tą dešimtį* metų. „*Bėgis*" yra kas kita: *bėgiais* ir relsus arba pačiūžas vietomis vadiname. 5. Visais tais atvejais svarbiausia yra žiūrėti, kad avilys visada būtų ko tyriausias, kad jo medus būtų visada grynas (tyrus), kad jis tinkamai būtų induose laikomas, kad jis ir žmogui sveikas būtų valgyti**. 6. Kad valstybė *tvirtų būtų finansų* (kad ji *sutvirtėtų finansus*, plg. „ji *rankas, kojas* nušalo, *galvą* pavargo, *sveikatą sustiprėjo*..."), galėtume ir be kultūrinių ūkių, gali būt, apsieiti (šiaip taip verstis, išsiversti) savo visuomenės gyvenime. Toks ūkininkavimas nėr sveikas (geras) *finansams*, nėr geras (naudingas) paties ūkininko ir *jo* valstybės finansams***. 7. Čia mes *galim (išgalim, išsigalim...)* palikti bitėms medaus kiek reikiant. 8. Įtraukiami į šį darbą visi ūkininkai (žemininkai), kurie moka, nori ir *gali (išgali...)* prie jo prisidėti. 9. Žiemą bitės po tris svarus tesuvartoja per mėnesį medaus, o *pavasarį* ir *vasarą* joms reikia beveik po pusę svaro per dieną. Lizdo galuose palikit joms daugiau medaus, *viduryje* (o *viduryje*) mažėliau (kiek mažiau). 10. *Medunešio* (didžiojo *medunešio*) pabaiga. Lietuvoje didysis *medunešis* baigiasi dažniausiai rugpiūčio pradžioje. Medus imamas iš avilio (bitės kopinėjamos...) tuoj pasibaigus *medunešiui*. Jei tuoj pasibaigus *medunešiui* išimsit iš avilio bičių sankrovas ar sandėlius *(magazynus?)*, tad lizde per maža gali likti medaus (mažoka gali medaus belikti).

11. Gyvuoti tokie (toki) *teturės teisę (t. tiesą, tegalės)* ūkiai, kurie stengsis (galės) *išpildyti* minėtuosius reikalavimus (kurie

---

* *Ėminys* (ne „iminys") *kitam reikalui*, gali būti, ir tiktų. Šalia „rugiavežio, mėšlavežio, bulviakasio (bulbiakasio)" ir kitų tokių žodžių sakau čia ir „medunešį".

** Ką čia turi reikšti teksto medaus *dirbtinas* valymas, ne visai suprantu: plg. a) „dirbk, kas *dirbtina*, ne kas norima dirbti, b) jis ir *dirbtinius* pinigus brangina, jo ir juokas *dirbtinis* tėra". — *J. J.*

*** Prieveiksmių „finans*iniai*, med*iniai*, miest*iniai*..." mūsų kalba neturi. — *J. J.*

stengsis *įgyveninti, įgyvendyti* min. r-us). 12. Nei tuberkuliozas nei kitos ligos *nėr* paukščių *paveldimos iš tėvų**. 13. Avilio rėmuose *kirmius (perai)* tebuvo. Avilyje daug *kirmiaus (perų)* radau. *Kirmium* (perais) rūpinas avily pačios bitės (bitys). 14. Avilį *iškopinėję (iškopę)*, bites papenėkit skystu sirupu (siropu). Kuomet prasideda jūsų krašte *medaus ėmimas* iš avilio *(meduėmis, bičių kopinėjimas, bitkopis)*? 15. Tuose įsakymuose kalbama ir apie medaus *nustódymą (nustovinimą)*, valymą, jo skirstymą rūšimis, pylimą (pilstymą) į indus ir t. t.

16. Bitininkai, kuriems tikrai rūpi medaus dalykas, *turi* laikytis tam tikrų mokslo įsakymų. Jiems *reikia* laikytis tų įsakymų, nes šiaip jie maža teturės naudos iš savo bičių. Tie vargdieniai jau duonos *privalo* (jie *privalo* pagalbos ieškoti, šiaip galą gaus). 17. Gydykit kiaules *šiuo būdu*... Kiaulės reikia ištrinti *šiuo* skiediniu... 18. Vokietijoje geriausiu tam laiku *yra laikomas* (yra, eina) rugpiūtis (r-čio mėnuo). Ten rugpiūtis *yra geriausias* tam laikas, taip bent bitininkų įsakymai skelbia. 19. Su tuo yra *glaudžiai* susiję̨s (sujungtas) ir kitas bitininkų darbas. *Taip tampriai* nesiveržk diržo. Šitas lankelis labai *tamprus* (atsparus). 20. Jų tyrinėtojai visi *vienu balsu* tą pat sako (tvirtina).

21. *Aprašytieji, minėtieji (aukščiau aprašytieji, čia aprašytieji)* ligos pažymiai ne būtinai *kiekvienoj susirgusioj* raudonligė *kiaulėj, ne kiekvienos kiaulės ódoj* išeina aikštėn, matyti *(ne kiekviena susirgusi* ta liga *kiaulė turi* visus šios ligos pažymius)**. 22. Iš *to, kas aukščiau išdėstyta* (iš išdėstyto aukščiau dalyko), daug ką galim numanyti.

Galima, žinoma, *pabrauktosios* vietos ir kiek kitaip „taisyti": bet, šiaip ar taip, vis dėlto jos yra žymiai taisytinos: *pabrauktieji* laikraščio teksto dalykai nesutinka nei su mūsų žmonių kalbos posakiais, nei su mūsų kalbos vadovėliais, nei su įprastiniais mūsų literatūros raštais.

II. Ir *sakinių sudėtis* kalbamajame laikraštyje gerokai šlubuoja, yra ydinga: čia *linksniai su prielinksniais* vartojami gana dažnai ne visai žmoniškai, čia randame ir kitų nesutikimų su bendrąja mūsų žmonių kalbos sudėtim, su jos sintaksės taisyklėmis...

* Ką čia turėtų reikšti šitam sakinyje teksto posakis *„kaipo tokios"*, nemokančiam rusų kalbos žmogui sunku yra, man rodos, ir suprasti. — *J. J.*

** Plg. „*jis* susirgo, *jam* veidą ėmė skaudėti, *jam* seilės drimba, *jo* rankos ilgos" (prielinksnis *pas* čia mums netinka). — *J. J.*

Kalbėdamas apie to laikraščio netaisyklingą *linksnių* ir *prielinksnių* vartojimą, čia taisysiu pavyzdžiui šiuos jo sakinius:

23. Tad, norint, kad valstybė ekonomiškai būtų stipri, *pirmon galvon* tenka sustiprinti jos pamatus,... (329). 24. Valstybė nėra taip turtinga, kad galėtų savo *sąskaiton aprūpinti* visus krašto ūkininkus (330). 25. (Dabar), *pirmon eilėn,* reikalinga šiuos trūkumus pašalinti (350). 26. (Papenėkit avilio bites) *nevėliau* rugsėjo mėnesio *pusės* (356). 27. Liepos mėnesį esti geriausias laikas bitėms *medų* nešti (353). 28. (Ten) restoranas laukia *gausesnį* svečių *būrį* atsilankant (364). 29. Visi jie laukia progos savo *„krovinius"* atiduoti (364).

30. (Reikia paukščiai) tuberkulinizuoti 1—2 *syk į metus* (350). 31. Į *juos paveikė* paprastas pasipelnymo veiksnys (364). 32. Pažinti tuberkuliozo *susirgimų* ir *pas paukščius* net specialistui yra labai sunku (349). 33. Tuomet jokio paraudonavimo odos *pas ją (=pas tą kiaulę)* nerasime (351). 34. Reikia sumažinti *pas susirgusią kiaulę* karštį (352). 35. Reikia (bitėms) palikti lizdą *sulig bičių* ne perdidelį ir ne permažą (355).

Tų pavyzdžių (23—35) klaidoms taisyti, duodu čia šio straipsnio skaitytojams šiek tiek ir savų sakinių:

23. Kad valstybė *sutvirtėtų finansus, pirmiausia* tenka sutvirtinti jos pagrindas,... — Jis *galvą pavargo* (jo galva pavargo). Ar jau *sustiprėjo* tėvas *sveikatą* (ar jau sustiprėjo kiek tėvo sveikata)? 24. Valstybė negali pati *savo lėšomis (iš savęs,* iš *savo sąskaitų)* visus mus aprūpinti. 25. *Pirmiausia* reikia mums šie trūkumai pašalinti (iš šių bėdų išbristi, iš šių bėdų patiems išbristi). 26. Papenėkit avilio bites *ne vėliau* kaip r. m. *pusėje.* Ateisim *ne vėliau kaip šį vakarą.* 27. Liepos mėnuo bitėms yra geriausias laikas *medui* nešti; to mėnesio ir medus yra labai branginamas. 28. Jie laukia *gausesnio (gausingesnio)* svečių *būrio* atsilankant. 29. Visi jie laukia prógos savo *„kroviniams"* atiduoti. Jie laukia tik tos progos, kada savo *„krovinius"* galės atiduoti.

30. Pažinti, kada (kuomet) paukščiai ima sauslige (tuberkuliozu) sirgti, ir specialistui yra labai sunku. Pastebėti paukščius ėmus sirgti ta liga — ir specialistas retai kada gali. Paukščius tuberkulinizuoja (iš tos ligos pagydo, apdraudžia nuo tos ligos) vieną arba *du sykiu (du kartu) metuose (per metus).* 31. *Juos veikė (įveikė)* paprastas pelno noras (noras pasipelnyti). 32. Tuomet *jos (tos kiaulės) óda* visai nebus paraudonavusi (tuo-

met jokio *jos ódos* paraudonavimo nematysime). Nė daklaras *jo* tos ligos nepastebėjo. *Šalia jos (prie jos, pas ją)* paršiukas knisinėjo. 33. Tuomet jokio *jos odos* paraudonavimo nerasime (nematysime). 34. Reikia sumažinti *susirgusios kiaulės* karštis. 35. Bitėms paliekamas lizdas, ne per didelis ir ne per mažas, *nelygu avilio spiečius (bitynas, bičių šeima):* didesnei bičių šeimai (didesniam bitynui) didesnis lizdas reikia palikti, mažesnei — mažesnis.

III. Kalbamajame laikraštyje yra ir *kitų sintaksės (ar šiaip kalbos) klaidų.* Šiam dalykui iškelti aikštėn arba pažymėti, duodu dar kelis to laikraščio kalbos pavyzdžius:

36. Priešingu atveju nuomojamieji žemės plotai turės būti pavesti tiems, kurie mokės ir norės žemę dirbti, *kad sustiprinti* mūsų krašto *ekonominę būklę* (331). 37. *Kad supažindinti* suinteresuotus ūkininkus, paukščių augintojus ir šiaip visuomenę, reikalinga plačiai apie tai informuoti, jog paukščių tuberkuliozas yra *viena pavojingiausių* paukščių (ypač vištinių) liga (350). 38. Raebiger'o manymu nebūtų tai sunku, *jeigu* organizuotuose ūkiuose *padaryti* vienkartinę tuberkulinizaciją visiems paukščiams (350). 39. (Reikia) kritusius paukščius būtinai skrosti, *kad sužinojus* kritimo priežastį (351). 40. Nors Suomija ir 8 kartus didesnė už *nepr.* Lietuvą, bet gyventojų *mažai* daugiau turi (361). 41. Visur, kur *tik nepažiūrėsi* Suomijoj, matysi ir jausi, kad tai suomių kraštas (364). 42. Tokias bites *geriausiai* priskirti prie kitų šeimynų (355 ir 356). 43. Tam tikslui reikia nesivėluoti bitėms lizdus sudėti, *vėliausia* tą reikia padaryti rugpiūčio antroje pusėje (355). 44. Tuo laiku yra *pats medingiausias* periodas, pats bičių darbymetis, nes tuo metu sužydi *patys medingiausieji* augalai (353).

Kodėl čia vienoje sintaksės pilnatyje (44) pasakyta kartą *„pats medingiausias"*, o antrą kartą tam pačiam reikalui jau pavartotas įvardžiuotinis būdvardis *„patys medingiausieji"*? Kodėl paprastajai tikslo aplinkybei žymėti laikraštis kartą pasako nežmoniškai jungtuką *kad* su bendratim ir galininku (36, 37), kitą kartą tam pat reikalui — jungtuką *kad* su padalyviu (39)? Mes skiriame du žodžiu (dvi žodžio lyti) — *sveikiausia* („čia *sveikiausia* gyventi") ir *sveikiausiai* (*„sveikiausiai* pavalgiau"), bet čia tokio aiškaus skirtumo tarp tų dviejų lyčių laikraštis lyg nedaro (žr. 42 ir 43)... Šito savo skyrelio sakinius kiek taisydamas, duosiu ir čia žiupsnelį taisyklingesnės kalbos pavyzdžių:

36. Tie plotai bus pavesti žmonėms, kurie tikrai moka žemę dirbti, nes šiaip nesutvirtės mūsų krašto ekonominė būtis. *Ekonominei* mūsų krašto *būčiai (būklei) sutvirtėti (kad sutvirtėtų* krašto *ekonominė būtis)*, tie žemės plotai bus pavesti žmonėms, kurie gerai nusimano apie žemės darbą ir tikrai nori ją mokamai dirbti. 37. *Kad* susirūp*inę* tuo ūkinink*ai*, paukščių augintojai ir šiaip visuom*enė galėtų* apie tai *žinoti* (*kad visi jie turėtų* reikalingų tam žinių), reikia plačiai apie tai skelbti — skelbiant sakyti, jog paukščių tuberkuliozas *yra didžiai pavojinga* paukščių liga. 38. *To* mokslininko nuomone, nebūtų tat sunku įvykdyti, *jei* tam tikruose ūkiuose *būtų padaryta* visiems paukščiams vienu kartu tuberkulinizac*ija* (*jei* tam tikrų ūkių visi paukščiai *būtų* vienu kartu *tuberkulinizuojami*). 39. Paukščių kritimo (nugaišimo) *priežasčiai sužinoti,* kritusius paukščius (nugaišę, kritę paukščiai) reikia skrosti. *Kad žmogus galėtų žinoti, kodėl* (kuo) kuris paukštis yra nugaišęs (kritęs), jis turi tą paukštį būtinai skrosti arba skrosdinti. *Žmogui,* paukščio kritimo (nugaišimo) *priežasčiai sužinoti,* reikia būtinai tas paukštis skrosti (skrosdinti). 40. Suomijoj gyventojų yra *nekiek daugiau (tik kiek, tik šiek tiek daugiau)* kaip (nekaip) dabartinėj nepriklausomojoj Lietuvoj. 41. Visur, kur *tik pažiūrėsi,* Suomijoj matysies ir jausies suomių krašte (Suomiuose) esąs. — *Dieve,* kur *tik pažiūriu,* visur tavo darbus matau. Ir akylas žmogus nieko nemato ten, kur pats *žiūrėti negali* (kur jis *nežiūri*). 42. Tokios bitės *geriausia* yra priskirti prie kitų avilių. 43. Tam tikslui reikia nesivėluoti bitėms lizdus sudėti; tat reikia padaryti *vėliausiai* rugpiūčio mėnesio gale. 44. Tuo laiku yra *pats gerasis (visų gerasis, ko geriausias...)* metas *medui* nešti, tuo laiku yra pats bičių darbymetis, pats jų medunešis, tuomet bitės *daugiausia* prisineša medaus, nes tuo metu sužydi (esti sužydę) patys *medingieji, patys gerieji* bičių augalai.

IV. To laikraščio kalboje yra ir klaidų, kurias galėčiau pavadinti tik *sunkiais suprasti nelietuviškumais* arba *sunkios rašto kalbos neliteratūriškumais.* Čia turiu galvoj tam tikras jo *sintaksės pilnatis.* Tų sintaksės pilnačių *stilius* yra dažniausiai *nesklandus, sunkus, neliteratūriškas, ne visai taisyklingas...* Žemiau čia duodu kiek ir tos rūšies kalbos pavyzdžių. Laikrašty išspausdinta:

45. Tačiau kai kas gali pasakyti, kad stambūs žemvaldžiai sugebą ir moką savo ūkius gerai — racionaliai tvarkyti gali prisidėti

prie šio kuriamojo darbo ir ūkininkaudami ant savo 80 hektarų ir* gal nebūtų reikalo išnuomoti jiems dar tam tikrus žemės plotus, taip vadinamiems, gamybiniams arba kultūriniams ūkiams vesti (329 ir 330)? 46. Reikia prisipažinti, jog su importuotais veisliniais paukščiais pas mus ir išsiplėtė taip kalbama liga, nes pagerinimą bet kurios gyvulių rūšies pradedame nuo importo kultūringų veislių (349). 47. Dėliai šito išsižadėti kultūringų veislių, norėdami palaikyti savo krašto gerovę atatinkamoje aukštumoje, mes visgi negalime (349). 48. Kadangi pažinti tuberkuliozo susirgimų ir pas paukščius net specialistui yra labai sunku, o kartais ir neįmanoma be tam tikrų tyrinėjimų, kas atima laiko iš vienos pusės, iš kitos gi — nieks neleis tyrinėti svetimam krašte; tai patartina vietoje gyvų paukščių pirkti kiaušinius, nes nei tuberkuliozas nei kitos ligos, kaipo tokios, nepersiduoda paveldėjimo keliu (349 ir 350). 49. O tas pernešimas yra dvigubai negeistinas, nes be reikalo vargina bites ir, antra, kad pernešamas medus iš magazininių rėmų, kur jis yra baltas ir švarus, į lizdinius rėmus, kuriuose buvo kirmėlaitės, nustoja savo švarumo ir skanumo bei spalvos gražumo ir tampa blogesnės rūšies, nes susimaišo su pasilikusiomis kirmėlaičių korių akelėse išmatomis (353 ir 354).

Su kaimų ūkininkais taip kalbėti nepriderėtų: šitokia kalba (45—49) jiems ir neįmanoma bus, iš tokių tekstų skaitymo jie maža ir naudos teturės. Mokiniai ir mokytiniai žmonės, kiek paskaitę šitokius tekstus, tuojau pastebės, jog čia kalba daug skiriasi kaži kodėl nuo rašomos vadovėliuose kalbos ir jų pastebėtos ar turėtos prieš save kalbos mokyklų skaitiniuose. Šita kalba be kokio reikalo skiriasi ir nuo tų literatūros dalykų, su kuriais jie — mokiniai ir mokytiniai žmonės — susiduria beskaitydami pačius grožinės literatūros dalykus arba įvairias mokslo populiarizacijas, skiriamas daugiausia mokyklų knygynams ir žmonių savimokai.

Jei dirbčiau kurį laikraščio redakcijos darbą ir man rūpėtų daugiausia mažo mokslo skaitytojai lietuviai, dirbą paprastai žemės darbą Lietuvoje ar juo verčiąsi, tad, rūpindamasis ir to laikraščio suprantamumu jiems, daug paprasčiau turėčiau savo laikraščio straipsnius redaguoti — taip juos suredaguoti, kad laikraščio skaitiniai būtų visai įmanomi kaimų žmonėms ir

* Laikraščio skirtukai labai šlubuoja: juos ten deda kiekvienas, rodos, kaip tinkamas. — *J. J.*

neerzintų savo kalba ar bendrąja jos sudėtimi mūsų kalbos mokytojų.

Pats būdamas ne ūkininkas ir beveik nebesueidamas gyvenime su ūkininkais, stengčiausi dirbdamas tame laikraštyje vis dėlto daug *paprasčiau* ir *taisyklingiau* kalbėti jame skaitytojams. Minėtąsias (45—49) sintaksės pilnatis mėginčiau kiek paprasčiau jiems išreikšti. Tas pilnatis ir *skaldyčiau,* turėdamas savo skaitytojų reikalą. Dabartinių to laikraščio pilnačių suprantamesnė ir sklandesnė, man rodos, būtų kalba, jei ir šiaip jos būtų išreikštos tos rūšies žmonėms*:

45. Tačiau tūlas gali pasakyti, kad stambieji žemininkai (ūkininkai), kurie sugeba mokamai išdirbti savo žemės plotus ir turėti daug naudos iš jų, galį prie šio valstybės darbo prisidėti ir ūkininkaudami tuo pat metu savo 80 hektarų ūkiuose. Žmonės, kurie taip sako, galėtų ir šiaip imti tvirtinti: „Nėra reikalo, gali būt, nė išnuomoti jiems dar atskirus žemės plotus vadinamiesiems gamybiniams, arba kultūriniams, ūkiams žiūrėti (tvarkyti, vesti)." — 46. Reikia pasisakyti, jog su atvežtiniais veisliniais paukščiais mūsų krašte kaip tik yra išsiplatinęs tas paukščių „tuberkuliozas", ta nepaprastoji jų liga. Kurios nors gyvulių rūšies pagerinimą mes pradedame, mat, nuo to, kad imame į savo kraštą gabentis arba gabendintis kultūringesnes tų gyvulių veisles; su jomis ir tų ligų, visokių tuberkuliozų, parsigabename iš kitur. — 47. Norėdami, kad mūsų kraštas tikros gerovės kada susilauktų ėmęs kaip reikiant, visai kultūringai, verstis žemės darbu, jos ūkiu, mes vis dėlto negalime išsižadėti tų kultūrinių veislių: jos mūsų ūkiams naudingos, tikrai naudingos, tik, žinoma, ne tais savo tuberkuliozais, ne tomis įvežamųjų gyvulių veislių ligomis. Reikia tik rūpintis neįsivežti su sveikaisiais gyvuliais ir sergančių įvairiomis sausligėmis, tais vadinamaisiais tuberkuliozais. — 48. Kadangi ir specialistui yra labai sunku atskirti paukščių tuberkuliozo liga nuo kitų jų ligų, — tam reikia skirti daug laiko, tą darbą retas žmogus tegali mokamai nudirbti, į tą darbą reikia daug tam tikro mokslo įdėti, antra vertus tas kraštas, iš kurio gabenamas į mus gyvulys (paukštis), neleis, gali būt, nė tyrinėti savo krašte gabentojų specialistui, — tad prityrę agronomai, mokytieji žemės darbo žmonės, pataria čia kiek kitaip elgtis su tais

* Apie naują tų pilnačių susakymą *pažodžiui* skaitytojams ir čia negali būti, žinoma, kalbos: elgsiuosi ir čia laisvai, gana savotiškai... — *J. J.*

veisliniais paukščiais: kultūrinių paukščių vietoje jie pataria mums pirktis užsieniuose tik tų paukščių kiaušinių. Taip patardami, tie agronomai, mat, žino, jog nei paukščių tuberkuliozo nei kitų jų ligų su pačiu kiaušiniu mes negalim parsigabenti į savo kraštą: kiaušinyje tų ligų nėra, jomis nesuserga nei išriedėjęs iš kiaušinio paukštelis nei suvalgęs tą kiaušinį arba paukštelį žmogus. — 49. Tas medaus pernešimas yra labai sunkus darbas: jis be reikalo bitės vargina, antra vertus medus, pernešamas iš sándėlinių avilio rėmų į lizdinius, kuriuose jo kirmius yra brendęs, nustoja savo grynumo, skanumo, spalvos gražumo ir darosi daug prastesnis (blogesnis). Naujose akelėse tas medus susimaišo su tomis išmatomis, kurios yra pasilikusios kirmiaus (perų) korių akelėse. *To* reikia vengti juo labiau, kad sándėlinių rėmų medus esti paprastai baltas grynas ir yra visų labai branginamas, sveikas, geras...

V. Redakcijai patariu paklausyti šiuo tarpu senio „blusininko ir kalbos fetišo": kultūringesnių kraštų žmonės, kurie ima laikraščio darbą dirbti, visur turi mokėti ir kalbą to laikraščio, kuriam jie ką rašo arba kurį jie redaguoja. Tik Lietuvoj kažin kodėl redaktoriams, rodos, jokio cenzo nėra reikalo dabar turėti. Lietuvoj bent šiaip reikėtų šiuo tarpu padaryti: žmonės, kurie imasi valdžios laikraščius redaguoti, turėtų ir tam tikrą kalbos egzaminą išlaikyti arba prisižadėti tikrai pasirūpinti, kad jų redaguojamojo laikraščio kalba bus taisyklinga, žmoniška, įmanoma, visai suprantama tiems skaitytojams, kuriems skiriamas laikraštis. Tą savo prižadėjimą, jei valstybė juos atleis nuo egzamino, jie tikrai turi ir pildyti; dabar turi būti valstybėje ir žmogus, kuris tą dalyką prižiūri. Kitose valstybėse apie tokius egzaminus, žinoma, nėr kalbos: ten tas „egzaminas" yra kaip ir savaime suprantamas, ten į valdžios laikraščių, kaip ir kitų, redakcijas stoja tik žmonės, moką, tarp ko kito, ir redaguojamojo laikraščio kalbą. Redaktoriaus darbas, rodos, niekur nėra taip negerai suprantamas, kaip šiuo tarpu Lietuvoj.

Baigdamas šį straipsnį, turiu prie jo ir vieną mažmožį šiuo tarpu pridėti. Labai malonu būtų, kad ir be manęs vienas kitas atsilieptų šiuo reikalu laikraštyje. Esu, gali būt, perdaug reiklus. Jei pasirodys, jog šitie mano reikalavimai iš laikraščių redakcijų yra tuščias dalykas, jei tikrai taip žiūrės į šį dalyką dėl aiškių motyvų mano oponentai, tad ir pats, žinoma, turėsiu nutilti — nustosiu dėl jų, dėl laikraštinės kalbos dalykų, burną aušinęs

laikrašty. Man ypač svarbu būtų išgirsti, kaip žiūri į šitą dalyką kiti kalbos mokytojai, vienas kitas laikraštininkas ir šiaip rašytojas.

J. Jablonskis.

[„Lietuva", 1927, Nr. 246 (2629) ir Nr. 247 (2630)]

1928

KALBOS DALYKAI.

A. Vireliūnas. **Mūsų kalbos ugdymas.** Ataspaudas iš „Švietimo Darbo" (p. 1—48). Kaunas 1925 m.

I. Šio dalyko autorius tam tikru laiku buvo didis kalbos naujadarų šalininkas. Tarp neįprastų ligišiol mokyklai ir šiaip visuomenei žodžių skaitytojas čia ras ir šiuos: 1) agna (energija), atsijas (abstraktus, atitrauktas, -tinis), auklyba (pedagogija); būtovė (istorija), būtovininkas (istorininkas, istorikas); 6) daiktininkas, drauguoti (=draugauti?), dvikalbis; elgsenos būdas, įdarba, įdarbė (kultūra), įvardas; 11) kityba (ėjimas pakaitais, kaitaliojimasis, kaita), kūnojas (organas, padargas, įnagis...), lytelė, mokysta, mostas (gestas); 16) narija (nariai), neveika (nedarbas, neveikimas, neveiksmas), orovė (klimatas); panaša, panašia, prodžioviškas (pirminis, pirmykštis), provaikis (vaikáitis, vaiko vaikas); 22) raštuomenė (literatūra), reikšlas; 24) saiknas, savykiškas, sąsaja, sielotyrys (psichologas), skaidoti, sugintrinti (suelektrinti, suelektrizuoti), supanašinti (bendrakilmiu laikyti, bendros kilmės žodžiais laikyti, suartinti, sugretinti), suprasdinti (ką kitą pamokyti, kam kitam padėti suprasti...); 32) tariškai, tvarkovas; 34) vaidykla, veikdinti (suraginti, sužadinti, ką veikesnį daryti ar padaryti), veiksmiškas (darybinis), vyksmiškas (savaiminis, nedarybinis), visas visetas (visi daiktai, daiktų visuma?), visetiškas (visų galų, visumõs), visovė (suma?), visų daiktų visovė (v. d. suma, daiktų visuma); 42) žodininkas (žr. daiktininkas)...

Kur šitie žodžiai niekuo nepaaiškinti skliaustuose, reik jų prasmės ieškoti duotuose čia žemiau kalbos pavyzdžiuose, ištrauktuose iš kalbamojo rašinio:

1. (Tam) turėčiau padėti kur kas daugiau protinės *agnos* (14). (Senovės graikams) nebūdavo skirtumo tarp įgyjamų

jausminių įvykių kalbos ir *atsijojo* galvojimo kalbos (42). Tuo tarpu pagrindinis *auklybos* dėsnis — kuo mažiausia neišaiškintų, nesuprantamų dalykų! (42)...

6. Mes turim auklėti tikrus galvotojus-*daiktininkus* (realistus), o ne *žodininkus* (formalistus, 43). (Nėr žinios), kaip jie (tie žodžiai) su taisiais sudera, *„drauguoja"* (15). Platono *dvikalbiuose* (dialoguose) nėra ne (=nė) vieno posakio, kurio nežinotų jaunikaitis, išeinąs iš gimnazijos (42). Ir vienas ir kitas *elgsenos būdas*... yra negeras daiktas (12). Tačiau vieno tokio prisižiūrėtinio mokslo neužtektų žmonių *įdarbai* plėtotis (5). Žodžiu tariant kalba yra būtina *įdarbos* sąlyga (5). Juk *įdarbės* ne tiktai įdomumas, bet ir našumas žmonijai yra kaip tiktai ne tas, kad ji visų tautų būtų ta pati, ar kuo mažiausiai skirtųsi (40).

11. Naudotis... stambinių balsių *kityba*, priesagomis... mums — negalima! (44). Pojūčių ir vaidinių tik tada žmoguje sukįla, kai ima dirginti jo juntamuosius *kūnojus* tam tikro stiprumo ir greitumo kai kurie aplinkos reiškiniai (5). Tiesa, čia naudojamasi ir... visokiomis *lytelėmis* (formulomis, 21). Kalbos *mokystų* (metodikų) rašytojai sako, kad tuo būdu lavin a m a, pratin a m a (=-a m i) vaikai kalbėti (18). Tatai yra lyg koks vienu *mostu* padarytas minties atvaizdas (38).

16. (Tas padaras) padarytas, prisiderinant į mūsų kūnų *narijos* ydingumą (11). (Ten) įstangumas, smarkumas pasikeičia su *neveika* (17). Gabumas pastebėti ir išskirti dalinos *panašios* (analogijos) iš daiktų ir iš jų santykių yra galingiausia priemonė ž m o n i n e i dvasiai daryti, plėsti ir jutrinti (9). Tyrimai parodę, kad mokinių, ypač jaunesniųjų, nepažįstamieji žodžiai steigiamasi pakeisti kalbos garsinėmis ar prasminėmis *panašiomis* (analogijomis, 14). [Tuos į v a r d u s (terminus)] kadaise žmogus suprasdavo be vargo, galvodamas paprasta *panaša* (41). Visa tat dar aiškiau matyt *prodžioviškose tautose* (4). Be abejojimo, daugelis jų *provaikių* tebegyvena, kalbėdami kitomis kalbomis (24).

22. Dargi protingi pasikalbėjimai apie meną, *rašluomenę* ir k. teturi vieną tikslą, praleisti laiko (4). Tiesa, čia naudojamasi ir savotiškais, prasimanytiniais *reikšlais* (21). (Mokiniai) ima vartoti kalbos lytis kaipo atstojamus *reikšlus* (simbolus, 43).

24. Bet argi galima tarti žydų tautą gyvenant tikrai *saikną* (normalų) gyvenimą? (26). Kalba yra *savykiškas* (subjektiškas) tautos daiktas (22). (Tie žodžiai) jo atminty neturi jokių dides-

nių *sąsajų* (asociacijų, 42). Garsingas *sielotyrys* Vilimas Džemis sako (...). (Turim) panagrinėti juos *skaidodami* (analizėdami, 5). Jiems dar neaišku, kad Nemuną *sugintrinus*, Lietuvos gyventojų gyvenimas kur kas labiau, negu šiandie, *priklausytų* (=pareitų) *nuo* Nemuno, ir todel nuo krašto *orovės* (28). Kai mes girdime tariant žodį „suolelis", tai šį būtinai *supanašiname* su „suolu" (13). (Galim) ryškiau kitą *suprasdinti* tuos skirtumėlius pagauti (22).

32. Tatai nė nereikia *tariškai* (teoriškai) kalbėti (9). Jei tariamoji kalba būtų tokia, kokios *tariškai* (teoriškai) norėtumėm, tai gal jau senai būtų praradus savo vertumą arba jo dalį (11).

34. Kalbėtojas įsidėmi, kurie žmogaus jautriausi jausmai, *vaidyklos* (teatro) *tvarkovas* (direktorius) — kad jis tenori tiek, ne brangiau mokėti už bilietą vakarui praleisti (6)*. Kiekviena tikrai įgyta atvaizdybė turi judomųjų (=judamųjų, judriųjų?) pojūčių... ramiai skatinte suskatina ir *veikdina* žmogų (42). Pavyzdžiui, turim žodžius: pilnas, pilti, -liù, pyliau, pildyti; jie turi *veiksmiškas* prasmes (=jie yra d a r y b i n ė s reikšmės), o reiktų turėti ir *vyksmiškosios* prasmės (=reikėtų ir s a v a i m i n ė s, n e d a r y b i n ė s reikšmės žodžių); jos (=tos rūšies žodžių) lytys, rodos, turėtų būti šiokios: p i l t i, p į l a, p i l o (34)**. (Yra) pasakyta, kad p i l n a i (=visai gerai) pažinti vienas daiktas reikštų pažinti *visas visetas* (*visata*, 5). Toks *visetiškas* daiktas yra žmogus (5). Bet iš visų jo s a v y b i ų *visovės* štai virėjas įsistebi savo tikslui tik tai, kad jo per dieną suvalgoma tiek ir tiek svarų (6).

Tarp šitos rūšies pavyzdžių yra ir tokių, kuriuose ir kalbos sintaksė kiek šlubuoja. Mes sakom: „turim v e i s t i s, p r i s i v e i s t i ger*ų* gyvul*ių*, jorkšir*ų*"; tad reikėtų, rodos, sakyti ir — „turim a u k l ė t i s savo reikalui tikr*ų* realist*ų*, ne formalist*ų*, arba daiktinink*ų*, ne žodinink*ų* (plg. sak. 6).

Dėl atskirų šio teksto naujadarų čia tiek tepažymėsiu: 1) Jei „realistui" ir „formalistui" turi geriau tikti, autoriaus supratimu, žodžiai „daiktininkas, žodininkas" (sak. 6), tad ir žodžius *„rea-*

---

* Ne visai suprantamas, ne visai taisyklingas ir visas šitas sakinys. — *R. J.*

** Autorius čia turi savo akivaizdoj tokias žodžių lytis, kaip antai: *skilti, skiliu, skyliau (skelti, skeliu, skėliau)* ir *skilti, skyla, skilo*. P i r m i e j i žodžiai čia yra d a r y b i n ė s reikšmės, a n t r i e j i — vykstamosios (n e d a r y b i n ė s, s a v a i m i n ė s) reikšmės. *R. J.*

lus, realinė mokykla, *formalus, -lybė"* jis turėjo, jei būtų suspėjęs, imt keisti žodžiais *„daiktus, daiktinė* mokykla, *žodus, žodybė..."*. 2) Autorius savo tekste kalba apie e l g s e n o s b ū d ą, bet kalbant ką apie „eisenos, bėgsenos, rašysenos b ū d ą" man, kažin kodėl, dar nėra tekę girdėti. 3) Žodžiu „lytelė" čia pavadintas bendrasis mūsų šių dienų kalbos žodis „formula"; bet kaip autorius pasakytų „lietuviškai", jei kaip į mus dar kada prakalbėtų, šių dienų „formelę, formutę"? 4) Jei „rašt u o m e n ė" (literatūra) turi kuo skirtis nuo „rašt i j o s", tad kodėl tokio teturi mums užtekti skirtumo tarp tų dviejų kalbos žodžių? 5) Jei vartotinas yra tam tikram kalbamojo teksto reikalui žodis „s a v y k iškas", tad reikėjo autoriui turėti šiam tam reikalui sudarytas ir žodis „s a v y k a s", — šio žodžio kalbamajame tekste užeiti man neteko. 6) „Psichologui" atstoti autorius vartoja žodį „sielotyrys" (su kirčiu, matyti, p a s k u t i n i a m e žodžio skiemenyje), bet kito tokio žodžio (su jungiamuoju balsiu *o* arba *ė* be kirčio tame balsyje) aš tuo tarpu neturiu galvoj — neatsimenu kur su juo susitikęs. 7) Žodis „s u p r a s d i n t i" turi mums reikšti tai, ką pasakom ir žodžiais „darau, kad k a s s u p r a s t ų". Kuria čia kalbos taisykle yra autoriaus einama šitame naujadarų kalime? Mūsų „k a l d i n u žiedelį, tiltą s t a t y d i n u" yra juk beveik „rūpinuos arba darau, kad būtų n u k a l t a s žiedelis; viską esu padaręs, kad būtų tiltas p a s t a t y t a s". 8) Pasakymas „v e i k d i n a kas žmogų" prasme „daro jį v e i k e s n į, s u r a g i n a" argi bus paimtas iš kurių nors žmonių kalbos taisyklių? Nabašninko ir čia būta, man rodos, neatsargaus arba labai skubėta. 9) Šalia dabartinio „įvardžio" (pronomen), „termino" žodžiui pakeisti, autorius vartoja (41) žodį „į v a r d a s", nors šalia daiktavardžių „įtėvis, įsūnis, įkalnė", rodos, negalim turėti žodžių „į t ė v *as*, į s ū n *us*, į k a l n *as*". 10) Jei „teatro direktorių" vadinsime toliau, lietuvindami tuodu žodžiu, „vaidyklos tvarkovu", tad „gimnazijos direktorių" turėtume vadinti toliau, tur būt, „ž o d i n i n k ų mokyklos, arba l a v y k l o s, t v a r k o v u"?...

Ar šitie ir kiti tokie žodžiai prigis kuomet bendruose mūsų raštuose, tat parodys ir jau, tur būt, kiek rodo artėjanti ateitis. Pats aš nesitikiu sulauksiąs kuomet jų tikrai prigijusių mūsų raštuose.

Ir autorius vienoje kitoje savo rašinio vietoje beveik sutinka, man rodos, su mano čia išreikšta nuomone dėl tokios daugybės naujadarų. Bent vienoje savo rašinio vietoje, lyg sutikdamas

su Er. Majevskiu, jis sako: „Jei tariamoji kalba būtų tokia, kokios tariškai (teoriškai) norėtumėm, tai gal jau senai būtų pradus savo vertumą arba jo dalį“ (p. 11). Sutikdamas čia su citavusiu šituos Majevskio žodžius autorium, lyg pats laukčiau iš jo žodžių: „Kad mūsų kalba būtų tokia, kokios patys t a r i š k a i norėtumem, kad jos ž o d ž i a i būtų lygiai visi tokie, kokių jai duoda „kalbos ugdytojai“, tad ji, mūsų šių dienų kalba, jau seniai nebeturėtų kultūringam žmogui vertės arba bent jos dalies.“ Supratę šitą dalyką, leiskime jai augti saviškai, savomis tautos taisyklėmis, kište nekiškim į ją be kokio reikalo v i s o k i ų n a u j a d a r ų, bent tų, kuriuos mes patys vienas vienaip, kitas kitaip, trečias trečiaip galim pramanyti, neduodami kokio tikro palengvinimo dėstomam ta kalba visuomenės dalykui.

II. Šio „kalbos ugdymo“ autoriaus rūpintasi, matyti iš viso šito teksto, ypačiai įmantriais naujadarais ir posakiais. Bet, eidamas ypačiai šituo savo darbo keliu, autorius vietomis kažin kodėl nutolsta ir nuo kelių įprastinių šiaip kalbos dalykų — d a r o vietomis ir kiek s i n t a k s ė s k l a i d ų: labai įmantriai, ne visai taisyklingai, vartoja jis kartais mūsų kalbos l i n k s n i u s ir mėgsta tárpais operuoti savo tekste, nutoldamas nuo įprastinės kalbos, įvairių svetimybių mišiniu. Ir tos rūšies pavyzdžių kiek ištrauksiu čia skaitytojui iš kalbamojo teksto; tuoj po tų ištrauktųjų sakinių duosiu skaitytojui, po savo b r ū k š n i o, ir vieną kitą savo posakį cituotiesiems sakiniams pasitaisyti. Čia taisytini yra, man rodos, šie autoriaus teksto kalbos dalykai:

1. V a r d. *Tiesa* pasakius, nė n ė ž i n o m e kiek jų turį (35). — T e i s y b ę (t i e s ą) pasakius, nė n e s i ž i n o m kiek jų turį.

2. Norintiems *jis* (ž o d i s) suprasti, tėra du keliu (40). — Norintiems j į (ryt. j o) suprasti du tėra keliu.

3. Taip pat visai netikęs pavyzdys s e k t i ir *romaniškosios tautos,* nes joms... (40). — Taip pat netinka (netikęs yra dalykas) sekti r o m a n i š k o s i o m i s t a u t o m i s (plg. „jis y r a savo *tėvu* p a s e k ę s; ji *vištą* seka, žandarai *mane* sekė“)*.

4. *Kilm.* Tačiau kai kurių visuomenių n a r i a i k a l b a *tokio panašumo,* jog savo tarpe susikalba ir sudaro tautas (7). — Tų visuomenių narių k a l b à t o k i o y r a p a n a š u m o, jog,

---

* Įnagin. linksnis, kaip rodo mūsų tarmės, čia nėr būtinai reikalingas. *R. J.*

jie vienos visuomenės nariai, savo tarpe susikalba ir atskirą tautą sudaro. Tų visuomenių nariai kalba taip panašiai, jog...

5. *Galin.* Sakoma žodžių *derinimą* kaip tik ir esant tikrąja kalbos dvasia (45). — Yra sakoma, kad žodžių derinimas esąs kaip tik labai svarbus dalykas, kad iš jo esą matyti tikroji kalbos dvasia. Žodžių derinimą sako esant kaip tik svarbų kalbos mokslo dalyką (sako jį einant svarbiu mokslo dalyku...).

6. Del g. V. D-bo minčių daug kas būtų pakalbėtina, tik *ką* čia būtų per daug iš kelio (20). — Dėl jo minčių..., tik čia tas kalbėjimas toli mus iš kelio nuvestų (tik nėra reikalo apie jį kalbėti: toks iškrypimas mus...).

Vietomis kalbamajame tekste yra lyg kokio kalbos taisyklių sąmyšio. Kalbos atžvilgiu čia yra taisytini, man rodos, šie teksto sakiniai (žiūr. 7—15):

7. Tie dalykai gali būti labai įvairūs: pasakyti kam nors kitam sužinotą naujieną, perspėti kitas, ką nors ko paprašyti ir k. (3). — Kodėl čia šalia pabrauktųjų galininkų vartojamas ir mano pabrauktasis vardininkas (kitas)? Reikėtų ko vieno laikytis.

8. Gabumas pastebėti ir išskirti *dalinos panašios* (analogijos) iš daiktų ir iš jų santykių yra galingiausia priemonė žmoninei dvasiai daryti, plėsti ir jutrinti (9). — Gebėjimas (sugebėjimas) pastebėti ir išskirti šiokias tokias analogijas (?) iš daiktų... gabumas analogij*oms* pastebėti galima suvartoti ir žmonių dvasiai ugdyti (?). Man čia ir teksto mintis ne visai aiški.

9. Kadangi ji (kalba) yra tautos padaras, tai ištirtina, ar tos gadynės tautiečių karta tebėra gyva tautiškai, vadinas, ar tebetaiko aplinką savo įgimtiesiems palinkimams, ar tebelavina savo protą, valią ir jausmus, ieškodami pasaulin įeiti tautiškų patogiausių sau kelių, ar, pagaliau, rūpinasi sąmoniškai kelti žmonijos įdarbą, naudodamies savo įgimtaisiais tautiškais palinkimais (9). — Žodžio „sąmoniškai" vietoje laukčiau lyg prieveiksmio „sąmoningai". Visas šitas teksto sakinys man neįmanomas; sunku jis man kaip nors ir pataisyti.

10. Rusų Petras Didisai pridarkė rusišką kalbą visokių svetimybių, kurių rusai ir *po šiai dienai* nėra visų iškuopę (10). — Lyg taisyklingesnis ir natūralesnis būtų mums sakinys: „Rusų Petras Didysis sudarkė rusiškąją (rusų) kalbą

visokiomis svetimybėmis, kurių patys rusai ligšiol negali iš jos iškuopti (nuo kurių negali jos išvalyti, kurių negali iš jos išveisti...)."

11. Ir stambo balsio tvirtapradiškas priegaidėjimas su *-au-* priesaga kaip nebereikiant atvaizdžiau parodo, kad yra vyksmas ar veiksmas, kuriame įstangumas, smarkumas pasikeičia su neveika, per kurią tarytum susigriebiama naujų jėgų kitam įstangos šoriui (17). — Ir stambo balsio... ko (visų) atvaizdžiausiai (visai aiškiai) parodo...

12. Skirtumas yra tas, kad kalboj žodžių ir posakių netaupumas kenkte kenkia ir pačiam minties aiškumui, *tuo tarpu kai* šiaip jis paprastai nekenkia daromajam daiktui (18). — Žodžių ir posakių netaupumas sakinyje kenkia ir pačiam jo reikšmės aiškumui, nors šiaip jis, tas netaupumas, rodosi, nekenkia pačiam tam daiktui, apie kurį yra kalbama sakinyje (?!)...

13. Atlikti kultūriniam kiekvienos tautos uždaviniui — padauginti dvasinių vertybių — padeda *klasinės* filologijos studijavimas (19). — Kodėl čia tikslo aplinkybei pavartotas vienoj vietoj naudininkas su bendratim, antroj bendratis su kilmininku, to pats aš nieku būdu negaliu čia suprasti. „Klasinis" (klasės) dalykas čia be reikalo neskiriamas nuo „klasikų (klasikinio)" dalyko.

14. Bet jei apskritai svarbu studijuot kuri nors svetimųjų kalbų, tai studijuot klasinės (=klasikų...) kalbos, pav. lotynų, lyginimui *be galo svarbiau* [=tad klasikų kalbų studijavimas kalbos lyginimams (kalboms lyginti) yra kur kas (daug) svarbesnis].

15. *Nesileidžiant* su plikažodžiu tvirtinimu ginčytis, norėčiau tik paabejoti, be visas žemės skritulio kalbas g. V. D. yra pakankamai pažinęs (20)? — Nesileisdamas į ginčus su pagrįstu vienais žodžiais tvirtinimu, norėčiau tik paabejoti tuo, ar tikrai V. D. yra pakankamai ištyręs visas žemės rutulio kalbas (paabejoti tuo, ar V. D. tikrai moka visas ž. r. kalbas).

Rašinyje ir daugiau yra kalbos nepaprastybių. Rašinio rašytojui, matyti, rūpėjo daugiau jų iškelti skubotai aikštėn Lietuvos skaitytojams: rašant kalbėtąjį rašinį autoriui giltinė jau į akis žiūrėjo, darbas reikėjo ir tikrai skubėt dirbti. Iš jo

daug šiuo tarpu nereikalaukim: pasimokykim tik atsargiau dirbti kalbos darbą toliau.

„Švietimo Darbo“ redakcija, sutikusi spausdint savo skiltyse šį rašinį, turėjo aprūpinti jį skaitytojui, dažniausiai mokytojui, ir tam tikromis savo pastabomis. Mokytojas turėjo matyti, ar jo Ministerijos organas pats tikrai sutinka su visu rašinio autoriaus galvojimu apie šį naują mokyklai kalbos dalyką.

Apie kalbamąjį rašinį rašau tik dabar dėl to, kad nebuvau jo anksčiau pastebėjęs.

Rygiškių Jonas.

[„Lietuvos aidas“, 1928, Nr. 48 (262) ir Nr. 49 (263)]

MŪSŲ KALBOS ŽODYNĖLIO DALYKAI.[69]

Atskiri pastebėjimai dėl *V. Kamantausko* **„Trumpo kalbos netaisyklingumų ir barbarizmų žodynėlio“** (Kaunas, 1928 m.).

Šitame „žodynėlyje“ stambiomis raidėmis pažymimi paraidžiui I) įvairūs žodžių rašybos, tarimo ir kirčio netaisyklingumai arba šiaip taisytinieji tos rūšies dalykai, II) įvairūs mūsų kalbos barbarizmai arba žodžiai, kuriuos be reikalo, autoriaus nuomone, taisą įvairūs mūsų savanoriai taisytojai arba kurie yra, matyti, tikrai taisytini, III) įvairūs taisytinieji mūsų kalbos posakiai (keli mūsų sakinių mokslo dalykėliai)... Žodynėlyje po stambiojo žodžio tuoj eina dažniausiai patys autoriaus taisymai; po tų taisymų dažnai eina dar vienas kitas autoriaus (V. Kam.) pastebėjimas dėl jų. Tuoj pradžioj (p. 3) autorius pasako, kad tie taisymai esą „mūsų žymiausių kalbos taisytojų sugalvoti ir į rašomąją kalbą įvesti“ ir kad jis, kalbamojo žodynėlio parašytojas, už tuos taisymus neatsakąs.

Gana dažnai, kur autorius su taisytojais nesutinka, juos šiaip ar taip sudraudžia ir sudraudęs savaip nugalvoja: čia jis jaučiasi (p. 3) atsakąs prieš skaitytojus ir už savo taisymus ar atskiras pastabas. Duodamas kiek savų pastabų, autorius pažymi dažnai ir šaltinius, kuriais remiasi savo pastaboj, jei tie šaltiniai yra „lengvai“ prieinami skaitytojui. Šaltiniams žymėti jis naudojasi šiais žodžių sutrumpinimais: Bg. — *Būga,* Bg.[1] — (Būgos) Kalba ir Senovė, Bg.[2] — (Būgos) Žodyno 1-asis sąs., Bg.[3] — (Būgos) Žodyno 2-asis sąs., Dknt — *Daukantas,* Dkš — *Daukša,*

K — *Kuršaitis*, RJ — *Rygiškių Jonas*, Sk — *Skardžius*, Š — *Širvydas*, ŠD — *Švietimo Darbas*, Šl — *Šlapelis*, V — *Valančauskis*.

Kalbamasis žodynėlis autoriaus yra skiriamas moksleiviams (einančiam mokslą ar mokslus jaunimui) ir paprastajai mūsų visuomenei, turinčiai reikalo savo darbe ir su žymesniaisiais mūsų raštų kalbos dalykais (3).

Pirmiausia čia išreikšiu žodžiais kelis savo priekaištus dėl kelių žodynėlio žodžių tarimo ir rašybos. Autorius rašo ir teikia rašymą (5, 6 p.) — *ekėčios, ekėti*, ne *akėčios, akėti*, nors aš, Lietuvos vakarų (paprūsės) aukštaitis ir rašomosios kalbos žmogus, įpratęs esu iš mažų dienų tarti visada: *akėčios, akėti, apakėti, išakėti, išakėjimas, suakėjo* ir šalia jų *eketė, erzina, suerzino, ežia, eiti, eina, išeiti, esti*... Taip įpratęs buvo, matyti, tarti rašyti šituos žodžius ir Fr. Kuršaitis su Prūsų lietuviais. Kuršaitis, duodamas žodžius *akėčios, akėti* su *ekėčios, ekėti*, rašo tiktai *eketė* („ein in das Eis gehauenes Loch zum Wasserschöpfen, eine Wuhne"), *erzina*; jam, matyti, įprastesnis buvo tarimas *ekėčios, ekėti*. Į rytus nuo manęs aukštaičiai (kapsai) taria: *akėti, išakėti, arzinti, suerzinti, asti, išesti, aiti, aina, išeiti, išeina, aketė*... Autoriui čia reikėjo, man rodos, atsargėlesniam būti. Dėl kitų tos žodynėlio vietos žodžių čia nesibarsiu.

Kalbėdamas apie kitus autoriaus žodžio tarimus ir apie tos rūšies kalbos teikiamumus, čia stengsiuos būti gana atsargus, neskėtriosiu: pažymėjęs autoriaus keliamąjį atskirą dalykėlį, po brūkšnio (po —) duosiu tik vieną kitą savo pastabėlę dėl atskirų autoriaus taisymų ar pabrėžimų.

I.

1) **alkogolis, alkoholis,** alkolis. Bg.

— Čia autoriui reikėjo ir sava nuomonė išreikšti. Pats aš įpratęs esu tarti *alkoholikas, alkoholis, alkoholizmas*: raidės *h* (herbas, higiena, histologija, horizontas...) čia nereikėtų, man rodos, vengti. Jei šios rūšies žodžių tarime ir rašyboj bus rimto mūsų kalbininkų būrelio patariama verstis raštuos čia be *h*, tad ir aš, žinoma, „revoliucijos" nekelsiu: nebe tie metai...

2) **ánglas,** añglas.

— Rašomojoj mūsų tarmėj, mókytinių kalboj, rodos, įprastesnis buvo kurį laiką tarimas *ánglas*: *ánglo* ir *ángelo* pirmąjį skiemenį

tardavom, rodos, vienaip. Vietomis, tenka girdėti, žmonių šiam reikalui esą sakoma ir *añglas* (rašomojoj kalboj). Griežtesnio čia savo žodelio tarti nemoku.

3) **anglìs, añglies (anglıẽs), añglio.**

Rašomojoje kalboje anglis yra vyriškos giminės. Kilmininko linksnyje yra vartojamos lytys añglies ir añglio.

— Mano paties tarmėje, Lietuvos aukštaičių vakaruos (rašomosios kalbos paprūsėje), yra tariama paprastai: ta *anglìs*, tos *añglies*, tos *añglys*, tų *añglių* (moter. g.). Aukštaičių rytuose tas žodis yra vyriškosios giminės: *añglis*, *añglio*, *añgliai*, *añglių*... Fr. Kuršaičiui ir žemaičiams yra žinoma, rodos, tiktai moteriškoji šio žodžio giminė.

4) **brañgiai,** brangiaĩ (ir: brángiai).

— Mano tarmėje čia žinomas tėra prieveiksmis *brañgiai* (plg. *kartùs*, *saldùs* — *karčiai*, *saldžiai*). Šalia to *brañgiai* (*karčiai*, *saldžiai*) sakoma mano tarmėj, rodos, ir *karčiaĩ*, *saldžiaĩ*... Tariu tuo tarpu *brangùs*, *kartùs*, *saldùs*, *brángų*, *kártų*, *sáldų*, *-giũ*, *-čiũ*, *-džiũ*.

5) **bugalteris** (rus.), buhalteris.

— Tardamas žodį *buhalteris* (su *h*), autorius galėjo turėti apykantos ir *alkoholiui* (to žodžio raidei *h*, 1).

6) **buitis.**

Buitis nėra gudiškos kilmės ir neturi būti keičiama į būtį, kaip kad kai kurie kalbos taisytojai reikalauja. Bg.[1] 39, 40, 53.

— Iš žemaičių kalbos (*Kret.*, *Sal*....) man yra žinomas ir žodis *būtis*: „tokioj *būtyj* visaip atsitinka" (*Kret.*). Rašomajai kalbai šis žodis čia reikia imtis iš rytų aukštaičių (buitis) arba žemaičių (būtis). Man, vakarų aukštaičiui, lyg labiau tiktų vartoti bendriesiems mūsų raštams čia Lietuvos vakarų (žemaičių) žodis (plg. pražūti — *pražūtis*, būti — *būtis*...). Autoriui, gyvenančiam dabar žemaičiuose, reikėtų, rodos, irgi netolti čia nuo žemaičių šito žodžio tarimo.

7) **dáilė,** dailẽ, -ẽs, daĩlę.

— Gaila, kad autorius nepažymi, ką čia tas jo baramasis žodis (**dáilė**) turi reikšti ir ką juo dabar tikrai reiškiam raštuos. Lietuvos rytuose tikrai yra vartojamas žodis *dailẽ*, *daĩlę*: „Dabar ir tu parodyk savo *daĩlę* (lenk. utwór, arcydzieło, rus. произведение, vok. das Werk). Nekokia čia tavo *dailẽ* (tavo padaras, dailus gražus pažiūrėti rankų darbas)." *Ryt.* (*Slm.*). M. Daukšos raštuos yra pasakyta, rodos, ir šiaip: „Dieve, aš esu tavo rankų *dailẽ*." Šiam

(rytų aukštaičių ir M. Daukšos raštų) reikalui tikrai yra reikšmingas žodis *dailẽ*, bet rašomoji mūsų kalba šitą *daĩlę* vis dar skiria ir ilgai, tur būt, skirs nuo *dáilės:* plg. *dáilės* (d a i l õ s) d r a u g i j a, *dáilės* (tam tikro meno) sąvoka... Skirdami žodžius *báilė* (b á i m ė) ir *bailẽ* (ji yra bailẽ), skirti galėtume ir žodžius *dáilė* (d a i l à, plg. *skubà, švarà, tamsà)* nuo *dailẽs* (nuo d a i l i o j o p a d a r o). Čia autoriui reikėjo įsakingesniam ar tik kalbesniam ir atsargesniam būti. Išgirdęs kame žodį *bailẽ*, juk neturėčiau valios (téisės) imt sakyti, kad v i s u r kalboje ir v i s a m k a m reikią sakyti mano išgirstoji *bailẽ* (mano nežinomosios *báilės* vietoje). Šių dienų „*Dáilės* draugija" čia, man rodos, tuoj nepaklausys šio žodynėlio autoriaus.

8) **dūlėti**, dulėti.

— Iš savo krašto tarmės pratęs esu tarti tiktai *dūlẽti, dūlinẽti, dū́lis, dū̃linti*; taip tebetaria šituos keturis žodžius ir tie mano krašto kaimynai, kurie yra toliau nuo manęs į rytus įsikūrę. Kitur kur, Lietuvos rytuose, šios rūšies žodžiai yra tariami, rodos, ir su trumpuoju *u* (žodžio šaknyje). Kodėl pirmajam skiemeny čia reikėtų dabar rašyti *u* bendrinėj mūsų kalboj?

9) **eikše**, eik še.

— „Taisyti" čia autorius galėjo ir šiaip: *eik šen, eikš*. Rašydamas čia d u ž o d ž i u, kaip autorius parašys kapsų ir vakarų aukštaičių žodžius *eikšẽkit* (= eikit šen), *eikšẽte*?

Naujieji rašybininkai turėtų ir čia ką sprendžiama parašyti.

10) **elnias**, elnis.

— Mano tarmėj yra tariama *élnias* (vard.), *vélnias*... Kodėl reikėtų man čia toliau tarti rašyti *elnis, velnis*?

11) **kaikada**, kai kada; **kaikas**, kai kas; **kaikuris**, kai kuris.

— Šitie žodžiai rašomi dabar beveik visur, bent vadovėliuos, rodos, vienaip *(kai kada, kai kas, kai kuris)*. Naujoji (laukiamoji) rašyba skirs, tur būt, čia du žodžiu: „to jam, *kai (jei...) kada* pasimatysi, nesakyk; *kai (jei, kada) kas* ateis čion, ir man pranešk; jiems, *kai kurį* sutiksi, pranešk ir apie mano nesveikatą; ir aš jį *kaikada (kai-kada,* r e t k a r č i a i s) pamatau; ir aš *kai-ką (kaiką)* žinau; ir man žinomos yra *kaikurios (kai-kurios,* k u r i o s-n e-k u r i o s) jų ýdos.

12 a) **kelis** (kojos), kelys.

— Iš Lietuvos vidurio ir rašomosios kalbos tarmių pats aš sakau čia vienaskaitos vardininkui *kelẽnas, kẽlis* (sak. ir *kelỹs*). Daugiskaitoj sakoma čia visada *kẽliai, -lių, -liams, -liais, kelẽnai, -nų*...

Jei autorius nori šiam reikalui žodžio *kelỹs*, tad jis turėjo bent pažymėti to žodžio daugiskaitą *kẽliai*, *-lių*, *-liais* (be kirčio paskutiniame skiemenyje): šios rūšies daiktavardžiai daugiskaitoj yra paprastai kitaip kirčiuojami, plg. —*gaidỹs*, *-džiaĩ*, *piršlỹs*, *pyplỹs*, *vėplỹs*, *-liaĩ*..., *tẽkis*, *-kiai*, *vãgis*, *-gio*, *-giai*, *-giams*, *sẽnis*, *-nio*, *-niai*...

12 b) **kuone** —

„...del aiškumo ir nuoseklumo turėtume rašomoje kalboje sakyti *kone* (su veiksmažodžiais tas neiginys reiktų rašyti drauge)..." Sk. (ŠD 1926, 394).

— Su šituo tvirtinimu pats aš tuo tarpu negaliu sutikti. Todėl ir toliau rašysiu: „Jis *kone* galą gavo, *kone* parvirto. Vakar rimtai jam sakau, patariu neišdykauti, o jis, biaurybė, žiūriu, *kone* juokiasi, *kone* šaiposi..."

12 c=13) **lietus** (ryt.), lytus (plg. *lyti*).

— Vakarų aukštaičiai su žemaičiais šitą žodį taria *lytùs*, rytų aukštaičiai (ir, rodos, kapsai) — *lietus*. Kur radęs *lietus*, pats aš netaisau — to *lietaus* nepaverčiu *lytum*, nors pats rašau paprastai iš savo tarmės *lytùs*, *lýtingas*.

— Gaila, kad tam tikroj žodynėlio vietoj (p. 39) autoriaus nepažymėtas žodis **lietuvỹs** (líetuvį), kurį vienas kitas ima tarti rašyti dabar ir ten, kur tartina rašytina bendrinėje kalboje *lietùvis* (šalia žodžio *lietùviškas*).

14) **lýgybė**, lygỹbė.

— Savo tarmėje šitą žodį esu pratęs tarti *lýgybė*, *nelýgybė*, *nelygỹbė* (šalia savo *gėrýbė*, *gėrýbių*, tokias *gėrýbes*)[70]. Kitus žodžius su šita priesaga tariu paprastai iš tarmės kitaip (*kantrỹbė*, *biaurỹbė*...). Ar tikrai reik ir čia dabar nusileisti raštuos kitoms mūsų tarmėms?

15) **Mariampolė — Marijampolė**[71].

Būga rašydavo Marijampolė. Tai rašybai, rodos, dabar pritaria ir Rygiškių Jonas.

— Pats aš šitą žodį kitados, gyvendamas namie, papratęs buvau tarti iš savo tarmės *Starapolė*, *Marampolė*... Čia turim tikrinį daiktavardį. Tos rūšies žodžiai yra tartini ir rašytini, rodos, iš garsų. Kaip šis žodis tikrai yra tariamas dabar savoj gimtinėj, pats aš nežinau: netenka nuvažiuoti į ją pasižmonėti ir senų savo bičiulių atlankyti... Šiaip ar taip, šito žodžio tarimas ten bus jungiamas toliau, man rodos, su žodžio *marijõnas*, *-nai*: to miesto vardas yra glaudžiai susijęs su marijonų vienuolynu.

16) **ménesíena,** mẽnesiena. Bg.[1] 19.

— Vakarų aukštaičiai taria čia *mėnesienà, -síeną* (plg. *'kiaulienà, -líeną*). Mano gimtinėj yra tariama, rodos, ir *kiaulíena, -líeną, -líenos* (šalia *mėnesienà, -sienõs, -síeną*). Ar čia rašomosios tarmės žmonėms tikrai reikia „pasitaisyti"? Pats aš to „pasitaisymo" iš jų nereikalaučiau.

17) **nė — nei.**

Kai kurie kalbininkai skiria n ė nuo n e i ir sako: *nė vieno žmogaus nebuvo,* bet: *nei jis, nei ji neatėjo.* Tačiau kiti to skirtumo nepripažįsta ir a b i e j a i s (=abiem?) atvejais vartoja vieną n e i. Šią vartoseną pateisina gyvoji žmonių kalba.

— Jaunius su Būga šito dalyko taip griežtai netvirtino. Ar tikrai autorius norėtų šitos reformos dabartinei rašomosios mūsų kalbos rašybai? Pats aš esu įpratęs iš jaunų dienų rašyti: „T u, matau, *nė* dievo nebijai; *nei* jis ką sakė *nei* ką darė, tik paskeryčiojo, paskeryčiojęs nusispiovė ir išėjo kur toliau vėl, tur būt, skeryčioti"... Rašomojoj ir žemaičių kalboj vien taip, rodos, yra šitie žodžiai žmonių tariami, — tad kodėl senieji mūsų ir ne mūsų kalbininkai čia du žodžiu *(nė, nei)* daugiausia matydavo, nesutikdami su autoriaus „gyvąja žmonių kalba"? Rytuose, bent keliose jų tarmėse, kalbamojo kelių mūsų kalbininkų skirtumo, kiek žinau, tikrai nėra. Vakarų aukštaičiai taria, rodos, abiem atvejais dažniausiai *nė.* Naujieji, tariant laukiamieji, rašybininkai turės, reik tikėtis, ir čia ką griežta tarti mūsų raštams. Pats aš vis dar skiriu t u o t a r p u *nė* nuo *nei.* Kaip kas tikrai yra tariama v i s à m e m ū s ų k a l b o s p l o t e, aš šiuo tarpu tikrų žinių neturiu.

18) **niekaĩ,** niẽkai. Bg.[1] 97.

— Pats aš turiu iš savo tarmės čia du žodžiu — *niẽkai* ir *niekaĩ*: *niekaĩ* yra „patys mažmožiai, niekniekiai"; jis *niẽkai* (netikęs) žmogus; neprasidėk su tais *niẽkais* (niẽkšais)... Sakyti, kad visur, kur dabar yra tariama *niekaĩ,* reikią sakyti „niẽkai", man rodos, nepriderėtų: autoriui, neoperuojant savo sprendimuos kalbos pavyzdžiais, nereikėjo čia nė K. Būga remtis.

19) **niekumet — niekuomet.**

Abidvi lytys yra taisyklingos, bet n i e k u o m e t yra kur kas senesnė (išlikusi iš gadynės, kada buvo dar sakoma *niekuo metuo*)[72].

— Pats aš iš savo tarmės įpratęs esu sakyti: *kitùsyk* gausi, *trečiusyk* (k i t u s y k i u, t r e č i u s y k i u), *visumet, niekumet, tuomet, kuomet, anuõsyk, anuomet* (iš „v i s u m e t u, n i e k u metu, t u o

metu, k u o metu, a n u o sykiu, a n u o metu“); sakau paprastai „n i e k ù būdu, n i e k u gývu“, bet trumpindamas tuodu sakymėliu, rodos, niekad negalėčiau žodžio pradžiai pavartoti čia pusžodžio „niekuo“... Pirmoje sudurtinio žodžio dalyje čia tariu *uo* tik tuomet, jei tas *uo* yra ir atskirame žodyje (plg. „*tuo* būdu, *kuo* būdu, *anuo* sykiu“...). Čia pritarti žodynėlio autoriui nemoku: nėra nė reikalo, man rodos, sekti dabar šituo autoriaus senoviškuoju „n i e k u o m e t u o“. Autoriui nereikėjo čia pamiršti, jog jis žodelį **idant** (p. 26) kaip tik d ė l s e n a t v ė s keičia žodeliu *kad*. Antra vertus, sakydamas *visuomet*, turėčiau sakyti, rodos, ir *kituosyk, antruosyk, trečiuosyk*. Pats aš tokiai rašybos reformai esu jau per senas... Kuršaitis vartoja čia žodžius *niekumèt, visumet* ir *visuomèt*.

20) **núopelnai**, nuopelnaĩ (Dkš.).

— Mano tarmėj ir žymiai toliau į rytus *núopelnai* tėra žinomi. Kodėl reikėtų čia klausyti M. Daukšos ir šio žodynėlio autoriaus? Nuspręskit čia visai žmoniškai, naujieji rašybininkai!

21) **nusimena**, nùsimina.

— Dabar sakom: „Ko jis taip *nusimena, nusiminė, nusiminęs* (nosį nuleidęs, aimanuoja, dejuoja...)? Kartais žmogus ir pirštus *nusìmina*; jis koją *nusimýnė*.“ Tuodu s k i r t i n g u o j u ž o d ž i u reikėtų, man rodos, ir toliau skirti. Čia žodynėlio autorius gerokai bus suklupęs.

22) **pãgunda**, pagundà, paguñdos (Dkš.).

— Aukštaičių v a k a r u o s tėra sakoma čia *pagùnda, -dos*. Jei M. Daukša šitą p r i e š d ė l i u o t i n į žodį tikrai taip kirčiavo (*p-dà, -guñdos*), tad jam buvo čia kiek galva apsisukus: plg. *pagálba, -bos, -bą, pagúoda, -dos, pakarpà, -põs, pašalpà, -põs, pãšalpą, Palangà, -gõs, Pãlangą*...

23 a) **prietema**, prietėma. Bg.[1] 479; **sūtemos**, sutemos (p. 63).

— Kodėl čia autorius vieną kartą lyg nori skiemens *tė*, antrą kartą — jau *te*? Iš rašomosios kalbos man čia tėra žinomi žodžiai *príetema, sùtema.*

23 b) **pryšakis, pryšakys**, priešakis (?).

— Iš rašomosios t a r m ė s, kaip ir iš Kuršaičio kalbos, čia žodį *pryšakỹs, prýšakį* težinom. Iš žemaičių (K v ė d...) tarmių čia žinomi man žodžiai *prýšakis, -kio, prýšakinis, -nė*. Rytų aukštaičiai šito žodžio reikšme sako, rodos, dažniausiai žodį *priekis, -kio*... Žodynėlio autoriui į šitų žodžių dalyką lyg nereikėjo čia savo klausimu kištis.

24) **pusiausvìra**, pusiausvyra (bet: pusiausviras).

— Tiksliau čia kalbėdamas, autorius turėjo pasakyti, jog reikia skirti tarimas ir rašymas — *pusiáusviras, pusiáusvira* (būdvardis) ir *pusiáusvyra* (daiktavardis), plg. „Jis stovi *pusiáusvìras*, ji stovi *pusiáusvira*, jis nebeteko (nustojo) *pusiáusvyros* ir žemėn nugriuvo (nudribo)". Iš autoriaus žodžių tūlas galėtų čia imt manyti, jog vyriškajai būdvardžio giminei autorius teikia šio žodžio viduryj skiemenį *-svi*, moteriškajai giminei toj pat vietoj — skiemenį *svy*. Ir čia autoriui reikėjo kalbesniam būti.

25) **pussalis**, pusiasalis.

— Šituo pasakymu autorius pataria skaitytojui, tur būt, rašyti sakyti ir *pusiaseserė* (seserėčia) *pusseserės* vietoje. Žodis *pussalis* (pusiasalis) reikia, žinoma, skirti nuo *pusiáusalio* (salos vidurio). Su autoriaus šitos vietos patarimu bendrinei mūsų kalbai, gali būt, ir sunku bus sutikti.

26) **rašalìnė**, rãšalinė, R. J.

— Jei kur esu skelbęs čia Lietuvoj, kad *rãšalinė* tereikią tarti, tad čia tą savo patarimą atsiimu atgal: plg. *pẽlenas, -naĩ* ir *pelenìnė, viralas, -laĩ* ir *viralìnė* (ryt. ir vìralinė, virãlinė?).

27) **rėmuo — riemuo.**

„Rašomoje kalboje reikėtų vartoti rėmuo." Bg.[1] 47.

stuomuo, stomuo (p. 63).

— Rašomojoj tarmėj, aukštaičių vakaruose, šituodu žodžiu yra tariamu su dvibalsiais pirmųjų skiemenų viduryje: „*riemuõ* ėda, *stúomenį* gavau, jis aukšto *stuomeñs*, gauk váisto nuo *riemeñs* (ryt. *stomuo, stomenio, -mens, rėmenio*)." Taigi, ar tikrai reikia čia rašomoji tarmė taisyti? Čia autoriui lyg nereikėjo pasitenkinti tuo, kad jo yra čia pasakyta dėl vieno žodžio (dėl *rėmens*) Būgos nuomonė.

28) **sąmojùs**, sąmojis.

— Šalia *sąmojo* autorius galėjo čia duoti ir būdvardį *sąmojingas*, mūsų tariamą ne visada taisyklingai. Čia pat dėl kirčio reikėjo pažymėti, rodos, ir žodžiai *sąmalinis, sąmėžinis, sąsiuvinis*....

29) **selinti**, sėlinti (K).

— Iš mano tarmės man čia žinomas tėra žodis *selinti, -na* (ne *sė-*). Iš rytų aukštaičių kalbos žinomas yra man ir to žodžio tarimas *sẽlinti*. Šitai mūsų kalbos smulkmenai čia lyg nedrįstu turėti atskiros savo nuomonės, nors pats aš ir toliau tarsiu, tur būt, „šuo *selìna*".

30. **senai — seniai.**

S e n i a i vartoja visa Lietuva, išėmus mažą plotelį. Todėl s e n i a i, o n e s e n a i turėtų būti vartojamas (=sakoma, v-ma?) rašomojoje kalboje.

— Prieveiksmis *senai* reikėtų palikti sveikas (neliestas) vienam rašomosios kalbos reikalui: „Tu, Jonai, *senai (senas)* atrodai" — taip bent yra sakoma Jurbarke ir, rodos, šiaip Lietuvos paprūsėje. Žodis „senai" prieveiksmio „seniai" prasme yra gana plačiai, rodos, tiktai r y t ų aukštaičių vartojamas.

31) **skaitlius — skaičius; skaitliuoti.**

S k a i t l i u s labiau tinka rašomajai kalbai, kadangi yra vartojamas vakarų aukštaičių. Plg. Sk. ŠD 1927, 457—8.

— Kadangi sutaptis *tl* žodžio viduryj yra labai nepaprastas aukštaičiams dalykas (jų rytuos čia sakoma, rodos, tėra *skaičius*, visur aukštaičiuos *spiečius, piklevoti*, žemaičiuos — *spietlius, pitlevoti*...), tad ima iš r y t ų aukštaičių tarmės rašyti ir bendrinėj rašomojoj kalboj *skaĩčius*; iš to *skaičiaus* rašytojai pasidarė, žinoma, ir veiksmažodį *skaičiuoti*. Kodėl autorius, varydamas iš rašomosios kalbos žodžius *riemuo, stuomuo*, taip tariamus Lietuvos vakarų aukštaičių, teikia jai, rašomajai mūsų kalbai, čia *skaitlių*, tų pačių vakarų aukštaičių žodį? Prieš akis turėdami pagrindinius lietuvių kalbos dalykus, „kalbos taisytojai" rašomajai kalbai turi teikti, man rodos, ir žodžius *skaičius, skaičiuoti*.

32) **skonis, -ies — skonis, -io.**

Ryg. Jonas vartoja pirmąją lytį, Būga — antrąją.

— Iš rašomosios kalbos pavakarių krašto (iš kapsų tarmės) kartą mano buvo nugirstas (iš Putriškių žmogaus) žodis *skonìs, -niẽs* („b e s m o k o, b e s k o n i ẽ s"); taip esu jį vieną kitą kartą, rodos, ir raštuos pavartojęs, bet tvirtinti juose, kad reikią sakyti bendriniuos mūsų raštuos *skonìs, skoniẽs*, dar niekad, rodos, nebuvau mėginęs ligi šio laiko. K ą t a i s y d a m a s, niekad nėsu reikalavęs *skoniẽs* (s k o n i o vietoje); perskaitęs kelis savo straipsnius „Lietuvoj", turiu radęs juose tiktai žodį *skõnis, -nio*; redaguodamas kitados Žemaitės raštus, jos teksto „s k o n i o" vietoj niekad nebuvau to mano nugirstojo Lietuvos pietuose žodžio *(skonìs, -niẽs)* įbrukęs jai, „betaisydamas" jos raštų kalbą. Man, šiaip ar taip, ir dabar yra gerai žinomi šie žmonių kalbos žodžiai: *platus* ir *plõtis, -čio, skanus* (žem.) ir *skõnis, -nio, svarus* ir *svõris, -rio*. Taigi ir R. J. čia visai sutinka su K. Būga: prašau čia nekiršinti manęs su velioniu.

33) **skraistė** (tarm.), skreistė. Bg.

— Iš rašomosios tarmės man pačiam žinoma tebuvo ligi šiol *skraĩstė*. *Skraistę* taria ir tie mano kaimynai, kurie toliau (įryčiau) nuo manęs yr įsikūrę aukštaičių vakaruos. Iš Kuršaičio žodyno žinau ir *skreĩstę*. Šalia šio daiktavardžio žinau ir veiksmažodį *apskreĩsti*, *-čia*, *àpskreitė*...

34) **stirti**, styrti. Bg.[1] 261.

— *Sustiręs*, rodos, skiriama vietomis nuo *susṫyręs*: a) nešvarus, suskretęs, purvinas (*sustyręs*) ir b) sustingęs nuo šalčio, nebelankstus (*sustiręs*). *Ryt. Rok.* Iš kairiosios Nemuno pusės (iš dviejų vietų) man yra žinomas daugiausia žodis *pastìrti*, *sustirti*, *-stỹra*, *-stiro*. Šalia jo ten vartojami ir veiksmažodžiai *stýroti*, *stýro*, *stýrojo*, *stỹrinti*, *-na*, *-no*. Rašomojoj savo tarmėj turiu iš mažų dienų ir dalyvį *sustỹręs*, *-rusi*...

35) **sū̃temos**, sutemos (žr. 23 a, **prietema**...).

36) **teĩsininkas**, téisininkas.

— Tariu tuo tarpu: *láimė*, *báimė* ir *laimìngas*, *báimingas*, *brangùs*, *brañgis*, *brañgiai* (priev.) ir *branginiñkas*, *dáilė* ir *dailiniñkas*...; kiti tarią ir *dáilininkas*, *daĩlininkas*. Pats aš neturiu šiuo tarpu kokio tvirtesnio pagrindo šiam *teisininko* dalykui spręsti. Autorius savo šios vietos nulėmimą, šiaip ar taip, turėjo kuo pagrįsti.

37) **tyrus**, tyras.

— Ir čia autorius turėjo daug kalbesnis būti. Jis turėjo ir kalbos pavyzdžiais pasisakyti, kurį mūsų kalbos žodyno dalyką aiškinąs skaitytojui šiuo savo žodynėlio mažmožiu. Iš jo tekstelio nematyt nė to, su kuo čia autoriaus turima, tikrai sakant, darbo — su tam tikru daiktavardžiu ar būdvardžiu.

Man iš mūsų raštų ir žmonių kalbos (iš mano paties rašytinio žodynėlio) lyg žincmi yra kalbamajam žodynėlio dalykui šie žodžiai: *týras*, *-ro*, *týrā* (*týrai* = *týruliai*, *Kvėd.*, iš K. Jauniaus pranešimo); *týrs* lauks = be medžių, be trobesių, be kalnų (*Als.*, Jušk. d.); *týri* (= tyrūs?) laukai, *týri* (tyrūs?) melai, Pr. (= „lauter Lügen, reine Lügen“); *tyriai* bėga (nešlubuoja, gražiai bėga) arklys, *tyrus* (tyras, grynas, sveikas) arklys (ryt. *Pakuršė*). Taigi man, šiaip ar taip, čia yra keli žodžiai (būdvardžiai ir daiktavardžiai) kiek žinomi. Čia ką tikrai taisyti nemoku: pačiam autoriui reikėjo šioj žodynėlio vietoj operuoti aiškiais kalbos pavyzdžiais...

Būdvardis *tyrus*, rodos, yra tikrai gyvas mūsų kalboje. Kalbėti plačiau apie nesuprantamą ir ne visai aiškų žodynėlio dalyką čia man dėl minėtosios priežasties netinka.

38) **tobūlas,** tobulas; **tobūlėti,** tobulėti; **tobūlinti,** tóbulinti[73].

— Šitie žodžiai man yra žinomi šnekamojoj žmonių kalboj tiktai iš Prūsų; *tóbūlą* esu girdėjęs ten tiktai su *ū*; taip šitą žodį rašo (su *ū*) ir Kuršaitis. Toliau nuo Prūsų žmonės šitą žodį iš knygų, rodos, težino; jie ir jų mókytiniai, jei, radę kame knygose, taria šitą žodį, tad taria jį be *ū* (su *u*). Yra gana daug ir kitų žodžių, kuriuos žmonės iš knygų tesužinoję tária dažnai visai netaisyklingai (plg. žodžiai *rūšis, apskélbė, tárdytojas* mok. žmonių yra tariami dabar vietomis ir „rūšìs, àpskelbė, tardýtojas...“). Pats aš nemokėčiau čia nutolti nuo to šio žodžio tarimo, kuris yra visai gyvas žmonėse (Prūsuos ir Klaipėdos krašte): linkęs esu tarti rašyti ir toliau *tóbūlas, tobūlėti, tóbūlinti.*

39) **tupia,** tū̃pia (bet: *tùpi*).

— Rašomojoj tarmėj (Šakių, Vilkaviškio... apskrityse) šitas veiksmažodis yra šiaip tariamas: *tū̃pti, atsitū̃pti,* višta *atsìtupia, atsìtūpė,* plg. *pū̃sti, pùčia, pū̃tė, nùpučiu, nùpūčiau*... Kitur yra tekę girdėti ir *tū̃piant, atsitū̃piant.* Čia autoriui nereikėjo daugiau už „taisytojus“ smárkauti — reikėjo kiek daugiau apykantos turėti ir rašomosios kalbos šio žodžio lyčių tarimui. Panemunėje, arti Seredžiaus, iš vieno žmogaus teko girdėti ir šiaip sakant: „Višta jau *tū̃pia* ant kiaušinių“, nors tas žmogus sakė ir „*pùčia, nusipučia, pasìvagia*“.

40) **tūrėti** (žem.), turėti. Bg.

— Žemaičiai skiria čia du žodžiu — *turėti* ir *tūrėti*: „Ką tu čia *turi* (was hast du)? *Tūrėkis* (= laikykis), kaip utis kailinių.“ Žemaitės raštų leidėjai ir redaguotojai čia irgi skirdavo du veiksmažodžiu. Argi, autoriaus nuomone, visai nereikėtų skirti šitų dviejų kalbos žodžių (žem. *turėti* ir *tūrėti*, aukšt. *turėti* ir *laikyti*) ir rašyti abu juodu, autoriaus patarimu, tiktai *turėti*? Skaitytojui čia bus, man rodos, didelė naujiena. Pats aš skiriu *turėti* nuo *tūrėti* ir *turėti* nuo *laikyti.*

41) **vaistaĩ,** váistai.

— Reikėjo pažymėti, kad šito žodžio vartojama yra kame-nekame ir vienaskaita: plg. „Šitam dalykui pataisyti kito *váisto* neradau.“ Ryt. (Bar.).

Toliau, turėdamas galvoj šio žodynėlio dalyką, kalbėsiu čia tiktai apie atskirus jo ujamuosius arba nustatomuosius mūsų kalbos žodžius (apie kalbos terminus arba vieno kito „prasimanymus“ rašomosios mūsų kalbos žodynui, ne žodžių tarimui, ne jų rašybai ar etimologijai).

II.

Vikt. Kamantausko barbarizmų ir kalbos netaisyklingumų žodynėlyje randame ir tokių žodžių, kurie skaitytoją dažnai nustebina ir tuo, ką žodynėlio autorius bara juose arba teikte jam teikia. Išrašęs čia, kaip ir pirmojoje (I) savo straipsnio dalyje, vieną kitą tokį autoriaus žodį iš kalbamojo žodynėlio ir pažymėjęs po jo autoriaus taisymą ar pamokymą, po brūkšnio (po —) duosiu toliau kiek ir savų pastebėjimų dėl nustebinusių šiuo tuo mane autoriaus teikimų arba neteikimų mūsų kalbai (daugiausia mūsų kalbos žodynui). Čia teks kartais ir vienas kitas „gramatikos" mažmožis paliesti.

42) amerikietis — amerikonas.

Amerikietis reiškia *Amerikos lietuvis*, amerikonas — *Amerikos čiabuvis anglas*. Pastarąja reikšme yra dar vartojamas amerikėnas.

— Europietis, mūsų visuomenės supratimu, yra Europos gyventojas (gyvenąs paprastai Europoje žmogus, be tautybės ar tikybos skirtumo); afrikietis yra toks pat Afrikos žmogus, nuolatinis jos gyventojas — tiek negras, tiek abesinas...; kaunietis yra Kauno gyventojas (tiek lietuvis, tiek nelietuvis)... Kodėl amerikietis reiškia ar turi reikšti ne paprastą Amerikos gyventoją, bet gyvenantį ar atsidūrusį ir įsikūrusį joje *lietuvį*, o amerikonas, arba amerikėnas, — jos gyventoją, kilusį, šiaip ar taip, iš Anglijos, arba iš sentėvių, atkeliavusių iš Anglijos, dabar gyvenantį paprastai Amerikoj ir tebekalbantį angliškai? Šis autoriaus tų žodžių aiškinimas mane čia ypačiai stebina. Be to, įdomu būtų žinoti, kaip turim, autoriaus supratimu, vadinti dabar gyvenantį Amerikoj prancūzą, ispaną, vokietį, žydą... Čia Lietuvoj „amerikonais" žmonės vadina vietomis paprastai lietuvius, kaip nors pagrįžusius ar tik atvažiavusius iš Amerikos į Lietuvą pasižiūrėti ir paviešėti...

Šitas autoriaus mažmožis (42) labai nedaug ko tepamokys žmones, kuriems jis yra šiuo tarpu skiriamas... Skaitytoją nustebins, man rodos, ir autoriaus „čiabuvio" vartojimas rašte.

Autoriaus šios vietos (42) žodžius aš kiek kitaip kalbamajam žodynėlyje būčiau susakęs: =Amerikietis yra Amerikos žmogus (nuolat gyvenąs Amerikoj anglas, prancūzas,

lietuvis...); amerikiečius tūlas vadina ir „amerikonais, amerikantais, amerikėnais"...

Į klausimą: *ką* reiškia amerikietis? — atsakyti tegalėčiau žodžiais: „amerikietis (am-nas...) reiškia Amerikos žmogų (gyventoją)."

43) **apsivesti**, vesti (apie vyrą), (iš)tekėti (apie mergaitę), susivesti, susituokti (apie abudu).

— Lietuvoj, kiek man yra žinoma, ir šiaip yra sakoma: „J o n a s (O n a) *apsivedė* j į (j ą) aplink stalą, aplink namus"... Taigi *apsiveda* ką kartais ir moteriškė, kartais ir Jonas su Ona („abudu"). Šiaip ar taip, taisydamas vieną kurį žodį, autorius be reikalo neoperuoja žmonių kalbos pavyzdžiais arba klaidingais vieno kito pasakymais raštuos: skaitytojas aiškiai turi matyti, ką čia kur nori autorius jam savo pastaba pažymėti. Sakinyje „Onutė (mergaitė) *apsivedė* jį aplink stalą" juk nereik taisyti žodžio „apsivedė": nereik sakyti „Onutė ištekėjo jį aplink stalą!" Antra vertus, „ištekėjimas" yra skirtinas nuo „susivedimo", juo labiau nuo „susituokimo"... Žodis **apsivesti** autoriaus pavyzdžiuose yra sudarytas, matyti, tiktai iš „apsižen yti", bet ta jo kilmė negali skaitytojui, neturinčiam prieš save kalbos pavyzdžio, tuoj į akį kristi.

44) **apvesdinti — apvedinti.**

Kalbant apie vyriškį sakoma (ap)vedinti, kalbant apie moterišką (ap)vesdinti.

— Tūlas, kalbėdamas apie vyriškį, gali ir šiaip prireikus pasakyti: „Jonuką vakar aplink šitą balą apvesdinau (plg. *„apstatydino* jį žandarais, skylutę juostele *apsiūdink"*). Tarp „apvesti" ir „apvesdinti" juk tiek tėra skirtumo, kiek tarp „apsiūti" ir „apsiūdinti" arba „iškelti" ir „iškeldinti". Apie tai yra jau kalbama, rodos, ir vienoj **Etimologijoj**, parašytoj vidurinėms mokslo įstaigoms. Vienas „taisytojas" yra kur teikęs šiam reikalui, rodos, ir žodžius „susivesti, susidėti, juodu susivedė, susidėjo...". Tam tikram šio autoriaus reikalui teiktini buvo žodynėlyje, gali būt, ir pasakymai: „Jį *suvedino* su Onute (padarė, kad jis vestų Onutę, kad juodu susivestų), Onutę *suvesdino* su juo..." Man čia nesuprantamas yra nė autoriaus priešdėlis *ap-* tam tikram „vedimo" ar „vesdinimo" reikalui (plg. *ap*ženyti, *aps*iženyti, *ož*enić, *ož*enić się). Kol augau savo krašte, tokio „apsivedimo" (susivedimo, susidėjimo...) nebuvau girdėjęs.

Žodynėlio autoriui, šiaip ar taip, reikėjo ir čia operuoti, kalbant su skaitytoju, gyvaisiais kalbos pavyzdžiais; šiam žodynėlio skyreliui (43,44) autorius turėjo imti aiškų kurį „netaisyklingąjį“ kalbos tekstą (kelis teksto sakinius) ir mėgint taisyti jį tam tikru savu tekstu. Tame savo tekste jis neturėjo šykštėti ir aiškių savų pastabų. Be tam tikrų autoriaus kalbos pavyzdžių, be gyvo ir aiškaus reikalo, nemoku čia jam nei aiškiai pritarti nei griežtai pasipriešinti.

45) **asmeniai, asmeniškai.**

Tų žodžių kalbos taisytojai neleidžia vartoti, siūlydami į jų vietą įvairių nepatenkinamų pakaitų... (žr. pp. 10 ir 11).

— Nepažįstu nė vieno kalbos taisytojo, tvirtinančio, kad nereikią visai vartoti rašomojoj kalboj žodžių *asmeniai, asmeniškai.* Pats aš, būdamas ir senas kalbos „taisytojas“, šiaip ar taip, nemoku sakyti savo taisymuos: „Kreipiaus į jį *asmeniai, asmeniškai...*“ Kur reikiant, lietuviškai ką reikšdamas žodžiu, stengiuos versti į mūsų kalbą ne tiek svetimuosius kultūros žodžius, kiek svetimosios kalbos sakinius arba jų mintis. Todėl linkęs esu pasakyti kartais savo rašteliuos ir šiaip: „*Pats* į jį kreipiaus. Jonai, tu jam *pats* pasakyk... Arklių neturiu, rugius turėsiu *savim* susivežti. Ar arklį kinkysim ar *savim* javus vešim?“ Sutikčiau, rodos, sakyti, jei labai norėtų mano taisomasis žmogus, ir šiaip: „Į jį galėtum ir asmenim (savo asmenim, -niu) kreiptis.“ Žodžių „persönlich, lično, osobiście“ prasmė dėl šitokio mano taisymo ar vertimo neturėtų, rodos, nukentėti, o mūsų skaitytojams šitas arba kitas toks taisymas (vertimas), gali būt, įmanomesnis būtų. Reikia, man rodos, ne tiek patys žodžiai, kiek jų prasmė, versti žmoniškai į mūsų kalbą.

46) **balsiai** —

Balsiai esąs vartojamas gyvoje kalboje Kėdainių, Surviliškio, Krekenavos apylinkėje. Todel nereikią keisti jo į balsu.

— Ko čia autorius, tikrai sakant, pamoko skaitytoją šituo trijų vietų apylinkės pažymėjimu? Juk iš tų vietų mažiausia, rodos, imamės kalbos pavyzdžių rašomosios kalbos dalykui (žodynui, taisyklėms). Antra vertus, autorius savo pastabos žodžiais tik pasako, kad esą jo nutylimų žmonių, kurie minėtosiose apylinkėse girdėję sakant dėl šiokių tokių priežasčių prieveiksmį *balsiai* ir ten, kur tūlas sakom rašom įnagininko lytį *balsu.* Kodėl čia autorius toks lėtas buvo savo skaitytojams?

Pats aš, šiaip ar taip, ir toliau sakysiu kur reikiant: „Jis man *balsu* pasakė": neturėdamas savo kalboj būdvardžio *balsus, -si,* nemoku vartoti joje nė prieveiksmio *balsiai.* Žodį *balsù* skiriu, žinoma, nuo žodžių *garsiai, garsingai.*

47) **baltiniai** —

Baltinius kalbos taisytojai liepia keisti skalbiniais, bet be pamato... (žr. p. 14).

— Kas kita yra *baltiniai* (baltieji, dažniausiai audeklo, drabužiai, plg. *marginiai...*), kas kita — *skalbiniai* (ploviniai, vok. die Wäsche, lenk. bielizna). „Kalbos taisytojai" šitų žodžių skirtumą, man rodos, kiek žino; pats aš žodį *baltiniai* paprastai taisau tik tuomet, kada jis rašytojo, mano nuomone, yra pavartotas *skalbinių* vietoje.

48) **barnis, barnio,** barnìs, barniẽs (m. g.)

— Kuršaitis, rodos, žodį *barnìs, -niẽs, -nių̃* (moter. gim.) težino, bet man, Lietuvos paprūsės žmogui, žinomas yra (iš mano paties ir kelių mano kaimynų tarmių) tiktai žodis *bar̃nis, -nio, -nių.* Norėčiau, kad kalbos taisytojai čia jaustųsi laisvi esą: taisykit žmoniškai, ir tiek!

49) **beprasmiai,** beprasmiškai; **bešaliai,** bešališkai; **betvarkiai,** betvarkiškai...

— Ar tikrai taip yra taisytini pasakymai: „Buvo čia tik keli *beprasmiai* sakiniai, tie *betvarkiai* nieko neišmano?..." Autoriui čia reikėjo bent pasakyti, jog prieveiksmių *beprasmiai, bešaliai, betvarkiai* savo kalboj neturim, kaip neturim nė prieveiksmių *bedieviai, begėdžiai, bepročiai...* Prieveiksmiams vartojami yra, kur reikiant, čia žodžiai: *bedieviškai, begėdiškai, beprasmiškai, beprotiškai, bešališkai, beširdiškai, betvarkiškai...*

50) **bėgyje** —

Dviejų savaičių bėgyje esą negalima sakyti. Reikią, girdi, sakyti: *per dvi savaites, dviejų savaičių būvyje.*

— Ir čia autorius turėjo nesitenkinti vieno kito neaiškaus jam ir skaitytojui „taisytojo" ar kalbininko* nuomone. Skaityto-

---

* Kalbininku (plg. *arklininkas, ūkininkas, vištininkas...*) vadinu paprastai žmogų, kurs daugiausia domisi kalbos dalykais ir jaučiasi nusimanąs kiek apie juos; tą žodį griežtai skiriu nuo *lingvisto, kalbos tyrėjo, kalbatyrio...* R. J.

jui ir man reiketų čia žinoti ir kalbamojo žodynėlio nuomonė. Su šiuo neaiškiuoju „taisytoju (kalbininku)" pats aš čia beveik sutinku.

51) **boti** (lenk.?), žiūrėti, páisyti (žr. p. 76).

— Kad žodį **boti (paboti)** turi visur atstoti toliau raštuos žodžiai **žiūrėti, páisyti**, to ligi šiol nežinojau. Kur reikiant pats aš tą žodį (**boti**) vartosiu kaip vartojęs; radęs jį kito žmogaus tekste, rodos, netaisau žodžiais **žiūrėti, páisyti.**

— Beveik toj pat vietoj (p. 76) autorius sako: „Priešdėlis d a- yra slaviškas. Jo vietoj vartotinas p r i-." Pats aš priešdėlio *da-* veiksmažodžiams savo raštų kalboj neturiu, raštuose verčiuosi be jo, bet sakyti, kad to priešdėlio vietoje visur ar beveik visur tinka priešdėlis *pri-*, vis dėlto neišdrįsčiau.

52) **dalinai** —

D a l i n a i vartotinas. Jis yra taisyklingai sudarytas iš *dalinis* (plg. *tiesioginis, tiesioginai* ir t. t., p. 76).

— Toks žodis *(dalinai)*, žinoma, gali susidaryti kalboje, bet vartotinas jis yra tik ten, kur jo reikalauja sakinio kalba ir prasmė. Pats aš mūsų kalbos sakiniuos tam tikram savo minties reikalui ir toliau kur reikiant sakysiu: „iš d a l i e s (ne *dalinai*) ir jis buvo kaltas". Žodis *dalinai* (plg. *paskutinai, paviršutinai...*), žinoma, vartotinas yra kur reikiant (gali susidaryti kalboj prireikus), bet pačiam man juo operuoti netenka: jo nemokėčiau nė kitiems v i s u r k u r teikti, nepažymėjęs kalbos pavyzdžiu, kuo jis skirias nuo mūsų vartojamojo kalbos posakio *iš dalies.*

53) **domė**, dėmesys.

— Ligi šiol nežinojau, jog rašytojai vienas kitas žodžiu *domė* nori pasakyti tik tą, ką kiti mes *dėmesiu* išreiškiam. *Domę* tūlas „kalbos taisytojas", rodos, *dėmesiu* kartais pavadindavo savo taisytajame tekste. *Dėmesį* ligi šiol aiškiai skirdavom nuo *domesio.* Ką taisomoji *domė* čia reiškia, b e t a m t i k r o t e k s t o pats aš nežinau, todėl ir čia nutilti teturiu.

54) **dviprasmiai**, dviprasmiškai.

— Ar žodžio *dviprasmiai* vietoje (plg. „šitie žodžiai yra *dviprāsmiai*") tikrai r e i k i a v i s u r s a k y t i *dviprasmiškai?* Man rodos, jog ir pats autorius čia negalėtų t e i g i a m o atsakymo duoti.

Autorius turėjo pasakyti, kad p r i e v e i k s m i o *dviprasmiai* mūsų kalboje nėra ir negali būti...

55) **eisena** —

E i s e n a, girdi, reiškianti tik *eigastis* (ėjimo būdas), nieku būdu *procesija.* Bet tai ne pamatuota. Jau prieš keliasdešimt metų e i s e n a buvo vartojama *procesijos* reikšme (vysk. Valančauskio). To vartojimo, rodos, užtektų e i s e n o s antrajai reikšmei išvesti ir patvirtinti.

— Iš Ž e m a i t ė s raštų žinau „procesijai" ir žodį *iškyla.* Ji (Žemaitė) skiria „jo *eiseną*" nuo „jų *iškylos*". Pati žmogaus *eisena,* vis dėlto, ir toliau reikės skirti, man rodos, nuo žmonių būrio ar būrelio žymios *iškylos:* vieno to dalyko, kad „procesijos" reikšme buvo vieną kitą kartą vyskupo Valančiaus seniau pavartotas ir žodis *eisena* (?), šiam dalykui išaiškinti ir sutvirtinti lyg neužtenka. Žodžiai e*isena,* b ė *gsena,* r a š *ysena*... yra labai skirtinos reikšmės.

56) **esybė** —

E s y b ė, Skardžiaus įrodymu, yra tokia pat gera ir vartotina, kaip ir b ū t y b ė (ŠD 1927, 459)[74].

— Skaitytojui reikėtų, rodos, čia kiek aiškesnio įrodymo: ieškoti jam tų aiškesniųjų „įrodymų" autoriaus nurodytoje vietoje lyg būtų s u n k o k a. Pats aš savo mokiniams negalėčiau pasakyti, kad jie galį čia sakyti rašyti visur kaip tinkami, kad žodis *būtybė* visur esąs tokio pat gerumo, kaip ir „esybė". Pats aš šių dienų rašomojoj kalboj žodį *būtybė* temoku pateisinti kur reikiant.

57) **galų gale** —

G a l ų g a l e nėra vengtina svetimybė (p. 76).

— Autoriaus tvirtinimo be jokio teksto ir sulyginimo čia irgi negaliu pagirti, — juk čia jo kaip ir yra pasakyta: „Kalbos taisytojai! Radę kur taisomajame tekste posakį *galų gale,* kitu kuriuo posakiu jo nepakeiskit, nes jis n ė r v e n g t i n a s v e t i m y b ė." Pats aš ir čia linkęs esu sakyti savo skaitytojui: „Taisykit kalboj visa, kas yra taisytina, kas yra nežmoniškai ar netaisyklingai pasakyta, taisykit prireikus ne tiktai tuos teksto žodžius, kuriuos šio žodynėlio autorius vengtinomis svetimybėmis vadina."

58) **garbanuotas,** garbanotas.

— Savo tarmėj šiam dalykui turiu tiktai žodį *garbiniúotas.* Ar man dabar teks su juo skirtis ir imt vartoti, jo vietoje, kalbos taisymuos tiktai žodis *garbanotas?* Autoriui šalia g a r b a-

n o t o reikėjo ir g a r b i n i u o t a s, man rodos, pridėti (*garbanuoto* vietoje).

59) garbė —

G a r b ė nereiškia *herbas*.

— Čia autorius, vadinas, pasako, kad žodžio *herbas* „taisytojai" negali imt keisti taisomajame tekste žodžiu *garbė*. Teksto „herbas" taip nėr, tur būt, „kalbos taisytojų" dažnai taisomas, bet be paties sakinio ir čia nieko aiškiai pasakyti neįstengiu. Kas kita yra, žinoma, *herbas*, kas kita — *garbė*: garbė n e r e i š k i a *herbo*, herbas n e r e i š k i a *garbės*.

60) gegužinė, -ynė, gegužinės. R. J.

— Ar visur, kur kas pasako žodžius *gegužinė*, *-ynė*, jiems pataisyti geriau tinka žodis *gegužinės*, to pats aš dabar, neturėdamas prieš akis kokio a i š k a u s r e i k a l o, tvirtinti negalėčiau. Jei kas *gegužyne* pavadina vietą, kurioj mėgsta g e g u ž ė s (g e g u t ė s) rinktis, negalėčiau to jo pavadinimo taisyti žodžiu *gegužinės*. *Gegužinėmis* pats aš vadinu tam tikras g e g u ž ė s mėn. iškylų šventeles (plg. *Joninės, sekminės, šeštinės*. . .).

61) giminingas, giminus (Bg³. XCIV).

— Pats aš patarti skaitytojui taisyti žodį *giminingas* visur žodžiu *giminus* nemokėsiu, kol nežinosiu, kuria reikšme yra kame pavartotas žodis *giminingas*, kol nežinosiu, tikrai sakant, ką kur reiškia rašomojoj kalboj žodis *giminus*: man pačiam kalbamasis K. Būgos pasakymas nėr tuo tarpu žinomas, jo nė prieiti dabar, rašydamas šiuos žodžius, negaliu. Pats aš vis dar sakysiu kur reikiant: „Labai didelė jų (jo) *giminė*. Jis aukštos *giminės*. Ir Petras yra mano (man) *giminė*. Ir jis *giminiuojas* (*susiginiminiavo*) su mumis. Latviai yra artimi mums *giminės* (art. mūsų *giminiečiai*). Latvių tauta yra artima mūsų gentis (*giminė*). . ."

62) -iniai —

Iš būdvardžių su priesaga -i n i s prieveiksmiai nėra daromi paprastuoju būdu. Plg.:

galutinis galutinai
paskutinis paskutinai
paviršutinis paviršutiniškai
vidutinis vidutiniškai.

Tokie, kaip b e g a l i n i a i (=be galo, *R. J.*), yra didelė retenybė. Todėl nederėtų sakyti: *dvasiniai, kūniniai, psichiniai* ir t. t., bet: *dvasiškai, kūniškai, psichiškai*.

— Autorius lyg pažymi čia, kad iš būdvardžių *dvasinis, kūninis, medinis, psichinis, žuvinis...* prieveiksmiai sudaromi yra su galūne *-iškai*. Su tuo autoriaus pažymėjimu man sunku yra sutikti. Iš būdvardžio *paviršutinis* pats aš prieveiksmį daraus paprastai *paviršutinai*; prieveiksmių *dvasiniai, kūniniai, psichiniai* vartoti iš savo kalbos taisyklių nemoku — jų nepasidarau nė iš būdvardžių *dvasinis, kūninis, medinis, psichinis...* Iš būdvardžių *karklinis, laukinis, medinis* ir t. t. vis dar nemoku susidaryti raštų kalbai prieveiksmių su galūne *-iškai*, o prieveiksmius *begėdiškai, beširdiškai, dvasiškai, laukiškai, praktiškai, žemiškai...* daraus iš būdvardžių *begėdiškas, beširdiškas, dvasiškas, laukiškas, protiškas, žemiškas...*

63) **išimtinas,** išimtinis.

— Kas kita *išimtinas* (plg. *dirbtinas, minėtinas, piautinas, rašytinas, siūtinas...*), kas kita — *išimtinis* arba *išskirtinis* (plg. *dirbtinis, megztinis, minėtinis, piautinis, rašytinis, siūtinis...*). Nežinodamas kalbos teksto, negaliu žinoti nė to, ar tikrai yra taisytinas šitos vietos (63) žodis „**išimtinas**".

64) **jaunatvė — jaunybė — jaunystė.**

Iš tų trijų lyčių jaunystė yra prakeltiniausia (=tinkamiausia, geriausiai tinkanti raštų kalbai? *R. J.*).

— Autoriui reikėjo ir čia parodyti pavyzdžiais, kuo tikrai skiriasi žodžiai *jaunumas, jaunybė, jaunatvė* nuo *jaunystės* (nuo „prakeltiniausiojo" žodžio). Pats aš nedrįsčiau sakyti, kad iš žodžių *senatvė, senybė, senumas, senystė...* klausytojui jo paties ar ne paties *senystė* tikrai yra ar turi būti geriausia ir „prakeltiniausia" rašomajai mūsų kalbai. Gyvųjų kalbos pavyzdžių nereikia vengti ypačiai tuomet, kai stengiamės vieną kitą kalbos taisyklę iškelti aikštėn moksleiviams ir paprastajai mūsų visuomenei.

65) **kapinynas** (?), kāpinės, kapai, kapynas.

— Be kalbos pavyzdžių sunku juk pasakyti, kaip kas reik, to paties autoriaus klausiamojo „kapinyno" vietoje, sakyti mums rašomosios kalbos dalykui. Jei kelerias artimas kāpines kas pavadintų *kapinynu*, pats aš nieko negalėčiau jam prikišti.

66) **Karalija — karalystė.**

Kai kas skiria tuodu žodžiu. Karalija — *karaliaus valdomas plotas*, karalystė — *karaliaus vyresnybė.*

— Autoriaus aiškinimas nebus, man rodos, aiškus skaitytojui: plg. „žiūrėk, ką tau *vyresnybė* pasakys; mat ir jis (ir karalius) dabar turįs kokios *vyresnybės* klausyti (jo valdžia yra aprėžta)...". Autorius, matyti, skiria du pasakymu: „m a n o *vyresnybė*" ir „k a r a l i a u s *vyresnybė*". Jei šituodu pavyzdžiu būtų paties autoriaus, tad iš jų tūlas sužinoti tegalėtų, jog „kai kas ir kitaip skiria tuodu žodžiu", bet sužinojęs tą „teisybę", turės, man rodos, tik rankas išskėsti — nežinos nė to, k a s y r a ta „k a r a l i a u s *vyresnybė*" arba kaip tikrai pats autorius skiria nuo vienas antro tuodu kalbos žodžiu.

67) **kas link,** kai del (dėl).

— Labai abejoju, kad šituo savo taisymu autorius ką tikrai pamokys. Viename valdžios rašte esu radęs ir pasakymą: „Pasakyk ir savo nuomonę k a i d e l šito vertimo tinkamumo mokyklai", bet ir šitas valdžios rašto *kai del* man pasirodė ten į t a r t i n a s. Sakyti, šiaip ar taip, jog tas *kai del* visada galįs išgydyti vieno kito sakymą „kas link", atsargus kalbininkas ir kalbos mokytojas nieku būdu negali.

68) **kas tai,** kažkas, kažin kas.

— Argi klausimą: *„kas tai (kas tat)* sakė?" autorius pats tikrai taisys visur pasakymais: *„kažkas* sakė, *kažin kas* sakė?!" Pasakymas „kas tai" mūsų raštuos d a b a r yra, rodos, dviem prasmėm vartojamas*.

69) **keliauninkas** —

K e l i a u n i n k o lietuviškumą gina ir Būga ir Skardžius[75].

— Pats aš žinau, jog ir dainuojama yra kartais *„pulkauninkas,* mūsų *vendrauninkai, lėbauninkai, keliauninkai...",* bet vartoti raštuos tuos — *auninkus* ten, kur sakom kalboj p a p r a s t a i *pulkininkas, keliautojas, keleivis, ūžautojas, girtuokliáutojas, bernautojas, šienautojas...,* pats aš, ir senatvės susilaukęs, vis dar nėsu išmokęs. *Keliauninkas* mūsų dainų kalboj bus atsiradęs iš *keliautojo* arba *keleivio* tiktai šalia *vendrauninko* (lenk. w ę d r o w n i k), *sodauninko, kanauninko, medauninko...* Skardžius šalia žodžių *riešutautojas, kiaušiniautojas, uogautojas, kiškiautojas, mergautojas...* galėtų čia rasti žmonių dainų kalboj, gerai paieškojęs, gal būt, ir vieną kitą s a v ą *„riešutauninką, kiaušiniauninką... mergauninką",* bet ką tat reikš žodynėlio skaitytojui?!

* Plg. 1) rus. *kto-to, što-to* ir 2) *kas tat* („*kas tat* žino? *Kas tat* sakė?").
R. J.

Žodis *baudžiauninkas* („iš baudžiavos ėjėjo, baudžiavininko“) kalbamajam „keliauninkui“ čia, man rodos, nieko nepadeda.

70) **kibiras** —

Kibiras, kuriuo kalbos lietuvintojai liepia vaduoti „svetimybę“ viedrą, yra toks pat nelietuviškas, kaip ir viedras (atėjęs iš žydų kalbos)[76].

— Autorius *kibirą* kildo, matyti, iš žydų kalbos, tik nepasako, iš kurio dabartinio žydų žodžio jis yra susidaręs. Šita autoriaus naujiena man tikrai yra netikėta. Prieš imant taip griežtai tvirtinti apie *viedrą* (slav.) ar *kibirą*, autoriui reikėjo tas tvirtinimas bent kuo aiškiai paremti.

71) **klausti ko ko,** klausti ką ko.

Ne: *jis manęs klausė tavęs,* bet: *jis mane klausė tavęs.*

— Kas kita yra „jis *mane* klausė *tavęs*“ (iš manęs klausėjas norėjo ko sužinoti apie tave), kas kita „jis *manęs* klausė *tave*“ (iš tavęs norėjo ko sužinoti klausėjas apie mane): reikia, šiaip ar taip, skirti sakymai „klausia *ką*“ ir „klausia *ko*“. Autoriaus aiškinimas bus, man rodos, neaiškus šiuo tarpu skaitytojams.

72) **kol** —

Su kol negalima vartoti neigiamosios dalelytės ne, jei jos nėra pagrindiniame sakinyje. Pav.: *jis jį mušė, kol neužmušė* (=kol užmušė).

— Autoriaus taisyklės formulavimas yra čia perdaug griežtas. Pats aš ir toliau sakysiu, tur būt: „*Kol negalėjau* iš namų išeiti, turėjau visą laiką lovoj gulėti. *Kol neturėsiu* daugiau pinigų, reikės ir šituo tvartu tenkintis.“ Ką čia ko pamokys šitas autoriaus aiškinimas skaitytojui, turinčiam reikalo su šitais mano sakiniais?

73) **mielu noru,** su mielu nóru.

— Jei kas prireikus taisytų tą „**mielu noru**“ ir betaisydamas pakeistų jį kur reikiant žodžiais *mielai, nóromis, nóringai,* ar tikrai negerai čia elgtųsi? Jei mokinys, gavęs linksniuoti posakį *mielas noras,* įnagininko lyčiai pasakytų *mielu noru,* ar kalbos mokytojas, skaitęs šitą autoriaus pataisą ir įsidėjęs ją į galvą, tikrai turėtų čia jam pridėti dar prielinksnį *su?* Be kalbos pavyzdžio (be tam tikro sakinio) čia, šiaip ar taip, sunku kas spręstinai pasakyti: savo pamokymuos autoriui nereikėjo taip vengti kalbos pavyzdžių. Iš mano tarmės posakis „su mielu

noru" (lenk. „z milą chęcią") nebuvo man prigijęs: mažas būdamas sakydavau šiam reikalui paprastai „mielai, noromis...".

74) mintyti —

Žodį m i n t y t i nukalė Jaunius. J o Būga nesmerkė. Bg.[1] 55.

— a). Skaitytojas iš šitų autoriaus žodžių sužinos tik veiksmažodžio *mintyti* („mislyti") i s t o r i j ą ir tai, kad Būga jo „kalvio" nesmerkęs. Ar autorius norėtų, kad vienas jo žodynėlio skaitytojas dabar „mintytų", kitas „manytų"?... Autoriui į skaitytojo reikalą reikėjo ir čia kiek realiau žiūrėti.

b). Kiek toliau (p. 42) autorius (iš *R. J.*) pažymi, kaip reikią taisyti skaitytojui žodis *mirtinas*, bet, kad tas *mirtinas* v i s u r yra „taisytinas", aiškiai jam nepasako. Iš autoriaus tekstelio skaitytojas sužino taip pat, kad Daukša šių dienų *nemirtingo* vietoje vartojęs ir žodį *nemaruonis*. Autoriui skaitytojo asmuo ar reikalas, rašant šitą žodynėlio dalį, buvo, matyti, neaiškus. Kuris posakis kada su žodžiu *mirtinas* buvo mano taisytas, pats aš dabar neatsimenu, kaip neatsimenu nė to, kam mano taisytasis autorius vartojo jį savo tekste.

75) mókytinis —

M ó k y t i n i s seniau reiškė *apaštalas*. Dabar jam yra teikiama *inteligento* reikšmė.

— Kai mažas buvau, bažnyčioj kunigas, ėmęs sakyti šventadienio pamokslą, kai skaitydavo klausytojams evangeliją, jiems (klausytojams) ne vieną šventadienį tekdavo išgirsti žodžiai: „Anuo metu kalbėjo Jėzus savo m o k ì n t i n i a m s, m ó k y t i n i a m s..." Iš tų žodžių suprasdavau, jog Jėzaus kalbėta savo m o k i n i a m s (d i s c i p u l i s s u i s). Kad seniau t u o b a ž n y č i o s ž o d ž i u buvo reiškiamas dabartinis a p a š t a l a s, apie tai tik dabar pasenęs sužinojau iš kalbamojo žodynėlio*. Pakuršėje (Panevėžio apskrityje) pāskum keliose vietose man yra tekę iš ž m o n i ų (iš vadinamųjų n e i n t e l i g e n t ų, iš juodadarbių) girdėti šitas žodis *(mókytinis, -nė)* i n t e l i g e n t o, -t ė s reikšme. Taip išgirdęs žmones sakant, ėmiau tą „mókytinį, -nę" ir pats „inteligento, -tės" reikšme vartoti raštuos. Toliau ta jo reikšmė gana giliai prigijo ir mūsų m ó k y t i n i ų (inteligentų) k a l b o j. Taigi sakymas, kad šitam žodžiui, pirmiau reiškusiam „apaštalą", dabar esanti t e i k i a-

---

* Ir seniau a p a š t a l u s vadindavom, rodos, tiktai a p a š t a l a i s. — *R. J.*

m a (iš viršaus) *inteligento* reikšmė, kad ši *inteligento* reikšmė esanti tam žodžiui paimta ne iš mūsų žmonių kalbos, yra ne visai pagrįstas, ne visai teisingas. Autoriaus mintis taisyklingesnė būtų, jei bent šiais žodžiais būtų išreikšta: „žodžiu *mókytinis (mokìntinis)* seniau mūsų b a ž n y č i o s k a l b o j e buvo pasakomas dabartinis mūsų *mokinys*, žmogus, kur mokos arba mokslą eina. P a p r a s t o j o j ž m o n i ų k a l b o j dabartinis *mokinys* buvo reiškiamas pirmiau daugiausia žodžiais „učnius, studentas". Dabartinį kalbos žodį *mokinys* mūsų žmonės mėgdavo sakyti pirmiau, rodos, tiktai jaunam, pradedančiam stoti į žmogaus darbą, „eiti savo mokslą", j a u t u k u i, kuriuo artojas pradėdavo jau žemę arti... Žodį „mokinys" žmonės v i e t o m i s *(Vel.)* pasakydavo ir dabartinio *mokinio* vietoj (plg. d a i n o s sakymą: „Man Veliuonōs m o k i n i a i gromatėlę rašė"...).

76) **mokytojauti** —

Pūristai keičia m o k y t o j a u t i posakiu m o k y t o j o d a r b ą d i r b t i ir dar prašmatniau. Bet jį pateisina kad ir Zapyškio ir Rumšiškių žmonių žodis k u l i k a u t i, sediškių l u p i k a u t i ir t. t.[77].

— Tarp autoriaus žodžių *kulikauti, lupikauti* ir *mokytojauti* yra labai daug skirtumo. Kad autorius būtų radęs tokių plačiai sakomų žmonėse žodžių, kaip antai: *„adýtojauti, augintojauti, auklėtojauti* (šalia *adýtojos, augintojo, -jos, áuklėtojo, -jos*), *ganytojauti, paišytojauti, rašytojauti, šaudytojauti, tardytojauti* (šalia *ganytojo, -jos...*), *audėjauti, kirpėjauti* (šalia *audėjo, -jos, kirpėjo, -jos*), *siuvėjauti, skalbėjauti, vežėjauti, virėjauti, bernautojauti, girtuokliautojauti, kiškiautojauti, medžiotojauti, piemenautojauti, riešutautojauti, šienautojauti, uogautojauti...*", tad jo šis pamokymas man daug įtikimesnis būtų. Čia paliksiu ir toliau n e p a l a i s o m a s t a i s y t o j a s: moksleiviams ir kalbos vadovėlių skaitytojams arba rašytojams nesakysiu, kad jie, pasimokę iš šito žodynėlio, imtų vartoti savo kalboj ir raštuos toliau žodžius *ganytojauti, mokytojauti, rašytojauti, tardytojauti, vežėjauti, virėjauti* ir t. t. Pats aš vis dar nesinaudosiu čia rusų kalbos pavyzdžiu „učitelstvovat", vis dar nesakysiu: „V. Krėvė Lietuvoj dabar *rašytojauja;* jis (ji) čia *mokytojauja, auklėtojauja, ganytojauja, audėjauja, virėjauja, vežėjauja...*"*.

* „M o k y t o j a u j u" = esu mókytojas, -(ju), -ja, mókytojo, -jos pareigas einu, mókytojo, -jos darbą dirbu mokykloj, mokinius mokau... *R. J.*

77) neapsakytai, neapsakytas —

Neapsakytai (ir: neišpasakytai) su neapsakytu galį likti ir nekeisti į neapsakomai ir neapsakomas. Sk.

— Pasakymo: „Šitie dalykai dar mano *neapsakyti* jūsų vaikams", žinoma, nereikia taisyti, jei jis tikrai yra savo vietoj pavartotas. Bet ir čia, neiškenčiu nepažymėjęs, reikia žinoti, jog kas kita yra *neaprašomas, neapsakomas, -mai,* kas kita — *neaprašytas, neapsakytas, -tai.* Ar galima žodis *neaprašytas* pakeisti žodžiu *neaprašomas,* nekeičiant jo prasmės? — klausiu, vėl neiškentęs, autorių. Jo aiškinimas be aiškaus kalbos pavyzdžio čia, man rodos, beveik nieku virsta, plg.: „Šitas straipsnis dar mums *neapsakytas,* bet ir jis (tas straipsnis) esąs *negirdėtai* gražus (=apie tokį, kaip jo, gražumą dar nebuvom girdėję), *neapsakytai* gražus (=tokio gražumo dar niekas nėsam ar nebuvom girdėję, t. gr-mo dar niekas nebuvo mums apsakęs...)." Tarp žodžių *neapsakomas* ir *neapsakytas* yra, žinoma, tiek skirtumo, kiek tarp *negirdimo* ir *negirdėto,* tarp *nevežamo, nepavežamo* ir *nevežto, nepavežto.* Čia autoriui ir šiam mūsų kalbos dalykui kiek prisideda ir tas mažmožis, kad lenkiškai tėra sakoma „nie wypowiedziany, nie slychany (lenkai čia neturi atskiro neveikiamojo dalyvio esamajam laikui)...". Ir čia mes, kaip ir keliuos kituos savo atskiruos posakiuos galėjom būti lenkų ir savo bažnytinės anų laikų kalbos įtakoje. Be autoriaus kalbos pavyzdžio ir čia man sunku kas griežčiau pasakyti.

78) **neišpasakytai, ž. neapsakytai.**

— Žodis *neišpasakytas* man yra žinomas daugiausia tiktai iš maldų knygų ir bažnytinės kalbos: žodžių „ne*išpa*rašytas, ne*išpa*darytas, *neišpa*varytas" ir kitų tokių iš gyvosios žmonių kalbos pats aš nežinau; žodžiai *neišpasakytas, -ta, -tai,* mano supratimu, lietuvių kalbos teritorijoj iš mūsų kaimynų tėr atsiradę (žr. 77). Visai kas kita, žinoma, yra žodis *neišpãsakotas* (plg. *pãsaka, pãsakoti, išpasakoti, neišpasakosi...*).* Su autorium, neoperuojančiu čia aiškiais kuriais kalbos pavyzdžiais, turiu vėl baigti savo ginčą...

79) neišinas —

Su nešinas gali būti vartojamas tiek galininkas, tiek įnagininkas. Bg.[1] 92.

---

* Žodis *„išpasakyti"* (plg. „jis man *išpasakė, -ko, -kys"*) iš žmonių kalbos man pačiam yra nežinomas. — *R. J.*

— Posakiai su žodžiais *nešinas, vedinas, vežinas*... yra žinomi, rodos, tiktai ar daugiausia iš žemaičių kalbos. Žemaičiai sako: „Ji ėjo *vaiku* nešina, ėjau pats aš *vaiku* vedinas, ponas eina *pilvu* varinas..." Apie draugės įnagininką su šios rūšies žodžiais (*vedinas, vežinas*...) kalbama buvo ligi šiol ir mano kalbos vadovėliuose, skirtuose mokyklai ir jos dalykui. Apie galininką mano duotuose aukščiau pavyzdžiuose iš žmonių kalbos pirmiau nebuvau girdėjęs. Ar čia savo žodžiais autorius tikrai pasako, kad raštuos lygiai gali būt sakoma ir „ji ėjo *vaiką* nešina, jis eis *vaiką* vedinas, ponas eina *pilvą* varinas"? Būgos nuomonė, kur pasakytoji, autoriui, matyti, turi daug sprendžiamos reikšmės, bet ar ji tikrai yra reikšminga šiam žodynėlio dalykui, pats aš labai abejoju: tuo tarpu šitos rūšies atsitikimais pats aš įnagininką tevartosiu. Autoriui reikėjo bent Būgos nuomonė čia aiškiai išdėstyti.

80) **nuosavas, nuosavis,** nuosavus.

— Iš rytų aukštaičių tarmių (*Slm., Rok*...) man yra žinomas čia daugiausia žodis *nuosavis;* žodžių *nuosavas, -vo* ir *nuosavus, -vaus* iš žmonių kalbos tuo tarpu tikrai nežinau. Įrašytuosius autoriaus žodžius linkęs esu šiaip čia taisyti:

nuosavas, nuosavus, nuosavis.

Lietuvos rytuose *nuosavis, -vė* yra žodžio *sãvas, -và* sinonimas (bendravardis). Vietomis ir ten yra tiktai *sãvas, -và, savybė;* ir ten ne visur yra vartojamas žodis *nuosavis* (nuosavas, nuosavus), *nuosavybė.*

81) **nupulti** —

Seną mūsų bažnytinės kalbos terminą nupulti (doriškai) pūristai meta laukan iš kalbos*...

— Ir aš nemoku vartoti raštuos šio „nupuolimo" („doriškai *nupulti*"). Sakydamas: *kojas pavargau, plaukus nusvilau,* ir tėvas jau *stiprėja (sustiprėja) sveikatą,* jis *koją nulūžo*..., sakyčiau prireikus, šiaip ar taip, ir: jis dorovę sunyko (jis suniekėjo, nugurdo, sumenkėjo...), bet sakyti ta pat prasme „jis *nupuolė* (*n.* doriškai, *n.* kūniškai), jis yra *nupuolęs* (n. doriškai) žmogus", vis dėlto, nemokėčiau dabar. Doriškasis *nupuolimas* šių dienų raštuos vargu beprigis. Šių dienų žmonių kalboje ir daugiau yra žodžių, kurie tiktų šiam „doriškajam nupuolimui" atstoti.

* Visą šitą autoriaus aiškinimą mano straipsnio skaitytojai, tikiuos, perskaitys pačiame žodynėlyje (p. p. 46, 47). *R. J.*

82) **pagaliau** (p. 77) —

Kun. Sragio liūdijimu (=liudijimu, liudymu... *R. J.*), salantiškiuose p a g a l i a u reiškia tik lenk. *zresztą*, rus. *vpročem*, o g a l o p — *nareszcie, nakoniec, v konce koncov*. Todel išvadžiojimas, kad g a l o p nereiškia *galų gale* ir kad turi būti keičiamas į p a g a l i a u, nėra pamatuotas.

— Kas kita yra *galop*, kas kita — *pagaliau*. Ar kas tikrai yra reikalavęs, kad vienas katras žodis čia išnyktų iš rašomosios kalbos? Skaitytojui čia yra tikrai pasakyta tiktai tų dviejų žodžių reikšmė (iš kun. Sragio žodžių) s a l a n t i š k i u o s e; bet jų reikšmė raštų kalboje ne visiems, man rodosi, reikia skirti būtinai s a l a n t i š k a i (plg. „ir jis *pagaliau* atėjo; ir čia viskas eina *galop*"...).

83) **pagelbėti — padėti.**

Kuršaičio liudijimu tarp p a g e l b ė t i ir p a d ė t i nėra skirtumo.

— Kuo šis autoriaus pažymėjimas gali padėti skaitytojui, norinčiam žinoti, ar yra kiek skirtumo tarp šitų dviejų žodžių sakiniuos: a) „*padėk* jam priegalvį, *pagelbėk* jam priegalvį" ir b) „*pagelbėk* plunksną, *padėk* plunksną"? Šis autoriaus pažymėjimas nedaug, man rodosi, tepravers žodynėlio skaitytojams.

84) **paieškau** (skelbimuose), ieškau; **paieškojimas**, ieškojimas.

— Argi skaitytojas, šitaip autoriaus paaiškintas, negalės sakyti bendrinėj raštų kalboj: a) „*Paieškok* laikraščio skelbimuos, ar nerasi kokios geros ir man žinutės tenai", b) „Ar tas mano *paieškojimas* tikrai tau bus naudingas?"... Ar tikrai nevartotinas yra, autoriaus nuomone, žodynėlio skaitytojams žodis *paieškojimas* skelbimuose? Ar s k e l b i m u o s tikrai reikia sakyti ne *paieškoti*, bet *ieškoti*? Autorius čia, rodos, rimčiau turėjo žiūrėti į savo skaitytoją ir jo kalbos mokslo darbą.

85) **pasėka (paseka), pasekmė,** padarinys. R. J.

Bet visgi būtų geriau vartoti senesnę p a s e k m ę, kaip kad Skardžius daro (ŠD 1927, 905).

— Vartodamas žodžius *sėkmė, sėkmingas, tėkmė...*, kaip gali autorius šalia jų, be kokio kalbos paaiškinimo pavyzdžio, imt teikti skaitytojui žodį p a s e k m ė? Antra vertus, nesakydami paprastajam savo reikalui: „Kas iš to p a s e k ė?", nevartodami čia veiksmažodžio *pasekti*, kaip galim sakyti tos pat rūšies reikalui kilusį ne iš žmonių kalbos daiktavardį *pasekmė*? Sakydamas: „Kas iš to *pasidarė?*", sakau ir „T o buvo baisūs

padariniai" (plg. *pavilkinys* =*pasivilktasis* arba *pasivelkamasis* apatinis kuris drabužis...). Žodynėlio autorius čia, šiaip ar taip, daug kalbesnis turėjo būti.

86) **pasekmingai,** sėkmingai (p. 77).

— Vadinas, autorius vienoj vietoj (85) pasako, kad mókytinio kalbai geriau tinkąs čia daiktavardis *pasekmė*, nekaip kiti tos rūšies žodžiai (ne *padarinys*...); bet toliau (p. 77), prieveiksmio ar naudininko **pasėkmingai** vietoje, pats reikalauja žodžio *sėkmingai* (su *sė-*). Kodėl čia autorius yra toks nenuoseklus — vieną kartą gina čia skiemenį *sek-* (85), antrą kartą *sėk-* (žodyje *sėkmingai*)?

87) **patarėjas,** tarėjas.

— Žodį *tarti* skiriu nuo žodžio *patarti* (plg. „ir jis pagaliau žodį *tarė;* ir jis ką tau, rodos, *patarė*"); skiriu drauge ir *patarėją* nuo *tarėjo.*

88) **pats... -iausias — pats... -asis.**

Tokie posakiai kaip: *pats geriausias (gražiausias)* nėra svetimybės. Nėra jokio reikalo jų keisti į: *pats gerasis (gražusis)* ir tt. Gyvoje kalboje yra abiejaip sakoma.

— Pirmiausia patariu skaitytojui pasitaisyti autoriaus žodį a b i e j a i p (=a b e j a i p, plg. *dvejaip*...). Šnekamojoj žmonių kalboj šalia žodžių *laikas (metas), laimingas, krosnis, nuostolis, apsirikti, suklysti, padorus, tikrai* tebėr sakoma vietomis ir *čėsas, čėslyvas, ščėslyvas, pečius, trotkas, patrotyti, dziegorius, pasimilyti, davadnai, -nas*... Autoriui, jei norėjo v i s a i n u o s e k l u s būti, reikėjo kame nors žodynėlyje patarti skaitytojui neiti čia raštuos v i e n u katruo keliu ir remtis savo pasielgimuos tuo, kad šnekamojoj kalboj vietomis „a b e j a i p yra sakoma".

Man pačiam *pats gerasis, p. gražusis*... tėra įprasti šiam reikalui posakiai: jaunas būdamas, dar nebuvau įpratęs vartoti šalia jų rusų kalbos sakymų „samyj lučšij...", nėsu įpratęs jų vartoti nė savo taisomuosiuose kalbos dalykuose — ką taisydamas, nesakau savo taisyme „jis yra p a t s g e r i a u s i a s, p a t s g r a ž i a u s i a s...". Vartodamas aukščiausiąjį būdvardžio laipsnį *(geriausias, gražiausias)*, pats aš, rodos, neįpratęs esu tam tikram to laipsnio reikalui dėti šalia jo įvardį *pats*. Savo žodynėlyje autorius juk pasako skaitytojui, kad šalia posakio *pats gerasis* esą sakytini visai ta pačia reikšme ir sakymai „p a t s g e r i a u s i a s, p a t s g r a ž i a u s i a s", bet niekuo to nepaaiškina

savo skaitytojams. Ir čia autorius yra, man rodos, kiek bartinas: remtis čia be kalbos pavyzdžio vien tuo, kad „gyvoje kalboje yra abiejaip sakoma“, jam lyg nereikėjo.

89) **pavirsti į ką,** pavirsti kuo. R. J. (p. 50); **virsti į ką** (p. 73), virsti kuo (?).

— Mano **Linksniuos ir prielinksniuos** (1928 m.), kaip ir kituos mano rašiniuos, skaitytojas gali rasti su šituo veiksmažodžiu ir šio ir to (pavirsti, virsti *kuo* ir p., v. *į ką*); vartoju čia, vadinas, ir šį ir tą, nelygu reikalas. Linkęs esu, šiaip ar taip, sakyti:

1. Žiūrėk, *kuo* jis pavirto! 2. Ar gali lapė *vilku* pavirsti? 3. Sniegs visur *į niekq* pavirto. 4. Žiūrėk, *į ką* jis pavirto, virsta! 5. Tuomet *į upę (į tą pusę)* jis buvo pavirtęs... *R. J.*

90) **pirmtakūnas** —

Pirmtakūnas yra žinomas mūsų kalboje nuo 1800 m. ir turi pirmenybę prieš naujadarą pirmatakas.

— Prūsų Lietuvoj vokiečių žodis *der Vorläufer* tam tikru laiku buvo Mielcke's lietuviškai išverstas žodžiu *pirmtakūnas,* vokiečių *der Läufer* lietuviškai Prūsuos yra pasakomas žodžiu *takūnas* (Kurš.). Šituodu Prūsų žodžiu *(takūnas, pirmtakūnas)* Duonelaičiui dar nebuvo žinomu. M. Daukša, Valančius, Daukantas, Žemaitė ir įvairūs mūsų šv. rašto vertėjai šitų žodžių *(t-nas, p-nas)* dar negalėjo žinoti (jų nevartojo)...

Prūsų Lietuvos *pirmtakūnas* yra padarytas raštams tiesiai iš vokiečių kalbos (iš *Vorläufer*) ne taip, kaip kad mes esam pratę tos rūšies žodžius darytis: plg. *galas* ir *pirmagalis* (ne „pirmag*alas*“), *miškas* ir *baltmiškis, giria* ir *žálgiris, vakaras* ir *šventvakaris*... Jei darydamies tos rūšies žodžius eitume „pirmtakūno“ pavyzdžiu, tad jie turėtų būt tariami „pirmagalas, baltmiškas, žalgiria, šventvakaras...“. Todėl, darant šioj pusėj paprastesnį žodį tam *pirmtakūnui* atstoti, nusižiūrėta į savosios kalbos žodžių darybą (į tokius žodžius, kaip antai: *pirmalakaĩ, pìrmalakos, pastùrlakai, pastuṙlakaĩ...)*. Pats aš ta Prūsų *pirmtakūną* bendrinėje mūsų kalboje ėmiau vadinti *pìrmataku* (iš žodžių *pirmas* ir *tekėti,* plg. *pirmalakas* iš *pirmas* ir *lėkti*). *Pirmatakas* mums yra, man rodos, suprantamesnis žodis: jis mums yra lyg suprantamiau už „pirmtakūną“ sudarytas. Prūsų lietuviams šiuo tarpu suprantamesnis ir senesnis yra,

žinoma, jų biblijos žodis *pirmtakūnas*. Kaip šitas žodis yra išverstas dabar bažnytinėj mūsų kalboj, pats aš šiuo tarpu žinių neturiu. M. Daukša šiam reikalui yra, rodos, vartojęs žodį *pranokėjas* (p. 54).

91) **po tam** —

Po tam **nėra** vengtina svetimybė. Bg.[1] 52—3.

po visam —

Po visam nėra svetimybė. Bg.[1] 52—3.

— Sakyti, kad šitie posakiai tinką (nėsą svetimybė) bendrinei mūsų raštų kalbai, vis dar negaliu išmokti. Tam tikrus posakius sakiniuos: „Ar *po tam (potam)* kas nauja atsitiko? *Po kam* parduodi? Jis *po visam* neateis. Sėsk *po dešinei*" — ir toliau, tur būt, saviškai „taisysiu". Man įprastesni yra šiam reikalui kiti žmonių kalbos posakiai: „Ar *po to* kas nauja atsitiko? *Po kiek (kaip brangiai)* parduodi (nori)? *Jis po viso ko, po sumos, po šventimo* neateis. Sėsk *dešinėj, d-nėje...*"

92) **prabūti** —

Prabūti nėra svetimybė ir neturi būti keičiama į išbūti.

— Sakom: „Kas *prabūta*, kaip nebūta." Man rodos, skirtinu čia yra du žodžiu — *išbūti* ir *prabūti* (plg. *išrasti* ir *prarasti, išlaimėti* ir *pralaimėti, iškišti* ir *prakišti, išžiopsoti* ir *pražiopsoti...*). Ar autoriaus ginamąjį *prabūti* visur vartojam kur reikiant, iš autoriaus žodžių nematyti. Šiaip ar taip, tebesakytina yra: „Ten dešimtį dienų *išbuvau*. Ten visą dieną jis alkanas *išbuvo...*" Be gyvų kalbos pavyzdžių man, kaip ir pačiam autoriui, sunku čia kas tikriau pasakyti.

93) **pradedant kuo,** pradedant nuo ko.

Pav., ne: *pradedant inteligentais* ir *baigiant liaudžia,* bet: *pradedant nuo inteligentų ir baigiant liaudžia.*

— Man čia nesuprantama, kodėl reikia, autoriaus nuomone, *nuo inteligentų* pradėti, kodėl reikia tik baigti *inteligentais* arba *liáudžia* (liáudim). Kodėl čia yra taip skirtinu tuodu linksniu? Paprastai mes *kuo* pradedam ką mušti ir *kuo* baigiam mušti. Pats aš paprastai, rodos, sakau: „Šitą žodį pradėk *didžiąja raide* rašyti! Pradėjau arti *jaučiais,* bet baigiau *arkliais.*" Autoriui ir čia reikėjo operuoti aiškiu sakiniu. Pradėti arbaigti ką galiu juk visaip — *iš ko, nuo ko, kuo, kame...* Mano supratimu, žmogus gali ką pradėti ar baigti ir *lazda* ir šalia *lazdos,* nelygu sakinio mintis.

94) **pragarsėti,** pagarsėti.

— Tarp *pragarsėti, prakirsti, prapiauti, prašnekėti, prašvilpti, pravažiuoti, pražiopsoti...* ir *pagarsėti, pakirsti, papiauti, pašnekėti, pašvilpti, pavažiuoti, apvažiuoti, pažiopsoti...* yra juk nemaža ir skirtumo. Autoriui ir čia reikėjo prašnekėti į skaitytoją lyginamaisiais kalbos pavyzdžiais...

Pats žodis *pragarsėti* yra juk, rodos, ne visada vienos reikšmės: plg. „Kas čia taip *pragarsėjo* (garsėdamas ar garsiai pro šalį pravažiavo). Kuo jis taip *pragarsėjo* (rados, arba tapo, taip garsus pradžioj)?"

95) **prajausti —**

Prajausti — „nujausti" yra Daukanto žodis.

pramatyti —

Pramatyti kaip ir prajausti yra Daukanto žodis.

— Ar skaitytojas, radęs kur ne savo vietoj žodžius *prajausti* ir *pramatyti,* negali jų prireikus taisyti kaip nors tik dėl to, kad juodu kur buvo pavartojęs kitados savo raštuos pirmas ar beveik pirmas S. Daukantas? Be aiškių kalbos pavyzdžių aš čia visai nesuprantu, kodėl ir kam čia autorius gina tuodu žodžiu S. Daukanto vardu. Ar nenori autorius kartais čia visai išvaryti iš mūsų kalbos du žodžiu — *nujausti* ir *numatyti?!* Šiaip ar taip, pats aš ir toliau leisiu skaitytojui kur reikiant sakyti: „Pats aš nieko *nenujaučiu,* jis to *nenumatė."*

96) **pranašingas,** pranašiškas; **prasižengti,** peržengti.

— Man rodos, kalboj gali būti ir *„poetingas, pranašingas* kraštas" (kuriame yra arba lindi daugoka nematomų paprastam žmogui poetų, pranašų). Žodžius *poetingas* ir *pranašingas* pats aš griežtai skiriu nuo žodžių *poetiškas, pranašiškas.* „Aušros" laikais Lietuva, žinoma, buvo *poetingas* kraštas (daug tada rašydavom tam tikrų eilėraščių, kėlusių Lietuvos žmones iš miego). Vienas pikčiurna „blusininkas" prieš dešimtį metų suskaitydavo Lietuvoj kelias dešimtis „žymių" mūsų poetų, tad ir to pikčiurnos laikais Lietuva buvo *„poetingos* kraštas" (plg. *žuvingas* ežeras, *smalingas* medis, *skardinga* upė, *protingas* žmogus, *galvotas* vyras, *piršingas* arklys, *nagingas* vaikinas...). *Prasižengti* ir *peržengti* yra ne vienos reikšmės žodžiai: pats aš vartoju *prasižengti* ir *peržengti,* nelygu reikalas.

97) **prasmė —**

Ne: *toje prasmėje,* bet: *ta prasme.*

— Argi negalima sakyti: „*Toje* žodžio *prasmėje* nieko gero aš nematau, *joje* nieko gero nėra“? Ir čia autoriui visu sakiniu reikėjo operuoti. Tam tikrame sakinyje, žinoma, sakymas *ta prasme* tetiktų, bet autorius negali skaitytojui tvirtinti, kad to žodžio viet-kas *toje prasmėje* niekur kalboj nevartotinas sakinyje.

98) **pribūti,** atvykti.

— Ar pasakymuos: „svečiuos jau gana *pribuvot* (jau gana prisiviešėjot, prisibuvot); jau prisibuvom, eisim namõ...“ ką tikrai pataisytų autoriaus žodis *atvykti*? Taip sakydamas, čia turiu galvoj ir daugiau žmonių kalbos posakių su žodžiu *pribūti*: „Ar jau *pribuvo* (prisidėjo) kiek? Nekiek jis (jam) ten *pribuvo*...“

99) **prideranČiai** —

Priderančiai neturi būti keičiamas į pridera-mai. Sk.

— Nieku būdu negalėčiau sakyti, kad raštų kalbos prieveiksmiai *degančiai, pasivėlinančiai, priderančiai, reikiančiai, tinkančiai, verkiančiai*... visur yra neliečiamas mūsų raštuos kalbos dalykas. Pats aš, šiaip ar taip, daugelyje sakinių neiškęsčiau jų saviškai netaisęs: ir čia dar nesu „susipratęs ar subrendęs“ kalbininkas.

100) **prievolė** —

Kai kas išvadžioja, kad prievolė esanti tik *reikmenė*. Bet Nesselmanas liudija, kad ji reiškia ir *pareiga* (Pflicht).

— Ko iš čion turi pasimokyt žodynėlio skaitytojas? Ar jam patariama čia žodis *prievolė* dviem reikšmėm vartoti kalboj? Pats aš čia pasitikėsiu ypačiai Kuršaičio žodynu ir Prūsų lietuvių kalba: tuodu žodžiu (*pareiga* ir *prievolė*) žymiai skirsiu savo rašiniuos, tą pat patarsiu daryti ir kitiems savo tautiečiams (plg. 105, 106).

101) **priparodyti** —

Priparodyti yra toks pat gyvos kalbos žodis, kaip jo siūlomi įkaitai įrodyti, išrodyti, prirodyti. Sudarymo taip pat jis yra savas: *parodyti+prirodyti>priparodyti*. Plg. ŠD. 1927, 543.[78]

— Argumentuodamas tokiu pat būdu, galėčiau juk ir šiaip nusakyti: *prirašyti+parašyti, prisakyti+pasakyti, pameluoti+ +primeluoti, privežti+pavežti...>priparašyti, paprimeluoti, pripasakyti, pripameluoti, pripavežti*... Dėl šito prasimanytinio žo-

džio (priparodyti) man jau buvo tekę kitados ir su jo išradėju pasispyriuoti laikraštyje. Čia žodynėlio autorius sako, kad tas žodis esąs visai gyvas mūsų žmonių kalbos padaras... Į šitą autoriaus argumentą tiek teatsakysiu: prašau aiškių duoti čia įrodymų ir operuoti savo atsakyme tikraisiais (įprastiniais) žmonių kalbos pavyzdžiais. Jei šitas žodis yra toks gyvas mūsų žmonių kalbos dalykas, tad kodėl jo nevartojo ar nežinojo nei Valančius, nei Daukantas, nei Kuršaitis, nei Duonelaitis, nei Žemaitė..? Reikėtų, kad kas ir *„priparodymo"* kilmę sugretintų su kitais mūsų tos rūšies priešdėliuotiniais žodžiais.

Žodžiais *išpažinti, išpažintis, pripažinti, pripažintis, pripažinimas, prisipažinti* prašysiu autorių savo aiškinime dėl įvairių priežasčių nesiremti tuo tarpu. Šitie žodžiai (išpažinti...) mūsų žmonių kalboje yra dabar tikrai vartojami: veiksmažodis *-žinti* be priešdėlio *pa-* beveik nevartojamas.

102) **pripildyti kuo**, pripildyti ko (?).

Kuršaitis pažįsta tik pripildyti kuo. Ar tik čia puristai nebus per toli nuvažiavę pripilti analogija?

— Jei kas būtinai reikalauja čia visur *kō* (kilm.), tad tikrai klysta, kaip rodo bent šie įprastinės kalbos pavyzdžiai: 1) „Ar galėtum *man šaukštu* pripildyti *šitą duobę vandens* (pievoje)? 2) *Šitą puodą*, žinoma, galėtum ir *samčiu* pripildyti *skystimo."*

Sakinyje prie žodžio *pripildyti* yra skirtini čia, kaip ir kitur, įvairūs linksniai: kas kita yra kilmininkas, kas kita įnagininkas, galininkas ir kiti kurie sakinio linksniai. Ar tikrai Kuršaitis prie šito veiksmažodžio pažįsta tiktai įnaginką visiems galams?

103) **prirodyti** —

Prirodyti nėra keistinas į įrodyti (išrodyti).

— Gaila, kad autorius šitą žodį vartoja čia be kirčio. Juk žmonių kalboj yra ir šiaip sakoma vietomis: 1) Jis čia man daug *priródė* visokių savo prekių. 2) *Prirõdyk* jam gerą mergą (berną). 3) Suėjo ir visi *rõdininkai* (patarėjai, tarėjai, reiškėjai). 4) Ką jis tau *rõdijo* (*parõdijo*, patarė...), *ródė, paródė*?... *Rõdyti* (*parõdyti, prirõdyti*) yra, žinoma, tik vok. *raten*, lenk. *radzić, poradzić; ródyti, paródyti, priródyti* mūsų kalboj savi tėra tam tikros reikšmės žodžiai. Autoriaus supratimu, vieno kito žmogaus kaltė teisme gali būt *priródoma* ar *prirõdijama?* Savo šios vietos

pamókyme autorius, aišku, čia turėjo daug kalbesnis ir gyvesnis būti. Taigi ir čia turiu nutilti, nors visai negaliu su autorium sutikti.

104) **prisiųsti** (lenk.), atsiųsti (?).

— Tarp žodžių *privažiuoti* ir *atvažiuoti, privežti* ir *atvežti, prileisti* ir *atleisti, primesti* ir *atmesti, prisiųsti* ir *atsiųsti, pridaryti* ir *atidaryti, prisakyti* ir *pasakyti* arba *atsakyti*... yra, žinoma, labai daug skirtumo. Sakyti be kalbos pavyzdžių, kad žodis *prisiųsti,* kur jis vartojamas, esąs, tur būt, lenkų kalbos padaras, lyg netiktų rimtam žmogui, visuomenės mokytojui. Mūsų mókytiniai, dirbdami laikraščiuos ir žmonėse, dažnai turi prieš akis dabar, ką tardami kitiems, slavų posakius su žodžiais *prislal, prišliu, przysłać*...; jų šitą priešdėlį *(pri-, przy-)* tie mókytiniai ir čia kartais be reikalo savo skaitytojams brukte bruka; bet nieku būdu negalima tvirtinti be kalbos pavyzdžių, kad mes priešdėlio *pri-* šitam veiksmažodžiui visai neturim vartoti...

105) **privalėti,** privalyti (-au, -iau).

Privalyti reiškiąs tik *būti reikalingas* (=reiškią, arba esą, tik *būti ko reikalingam! R. J.*) Pav.: *aš privalau* (esu reikalingas) *tavo pagalbos.* Kur dabar yra vartojamas privalyti, esą reikia vartoti turėti (=Kur dabar tūlo vartojamas kita prasme žodis privalyti, ten reikią vartoti žodis turėti. *R. J.*). Ne: *jis privalo tai padaryti,* bet: *jis turi tai padaryti.*

— Kas kita yra *privalyti,* kas kita — *privalėti:* varyti čia iš kalbos žodis *privalėti* autoriui, šiaip ar taip, nepriderėjo. Aukštaičių paprūsėj (Šakių apskr.) ir Prūsuos yra sakoma: „Tau *neprivalėtų* duoneliauti (nėsi visiškas beturtis); jam čia lėtesniam *privalėjo* būti; esi gana turtingas — *neprivalai* (tau nėra reikalo, reikmenēs...) gintis nuo bado..." Reikia tik mokėti skirti žodžiai „jam *neprivalėjo* (neprivalu buvo)" nuo „jis *neprivālē*".

Žmonių, norinčių visai išvaryt iš kalbos žodį *privalyti,* nepažįstu dar nė vieno; apie tos rūšies žmones ligi šiolei nebuvau nė girdėjęs.

106 a) **privalomas,** priverstinis (?); **privalumas** —

Privalumas *ypatumo* reikšme jau yra Daukanto ir Valančauskio vartojamas. Tai yra lotynų kalbos *proprietas* vertinys (Daukantui *privalyti = priklausyti, prideréti).*

— Ar *privalomą* gali kuomet atstoti *priverstinis,* pats aš be kalbos pavyzdžio, autoriaus turimo savo galvoje, bet mano čia nematomo, nieko suprasti ir spręste spręsti negaliu. Aišku tiktai,

jog iš veiksmažodžio *privalyti (-lo)* susidaro kalboje ir dalyvis *privalomas.* Kiek čia kam tinka žodis *priverstinis,* nieko neišmanau.

— Ar autorius norėtų, kad dabartinio *ypatumo* arba *savumo* (qualitas) reikšme imtų kalbos taisytojai ir mokytojai visur Daukanto *privalumą* vartoti mūsų raštuos? Daukantas, duodamas *privalumui* tam tikros *savumo (ypatumo)* reikšmės, ir žodį *privalyti* ar *privalus,* matyti, kitaip suprasdavo — vartodavo jį ne taip, kaip įpranta jį dabar vartoti iš Prūsų ir Klaipėdos krašto kalbos bendrinė mūsų kalba. Daukantas juk galėjo čia ir klysti pradžioje. Ko šios vietos „privalumu" autorius tikrai nori iš savo skaitytojo?

106 b) **priverstinas,** priverstinis.

— Sakau tam tikra reikšme: „tas dūburys buvo žemės *priverstinas* (tą dūburį labai r e i k ė j o p r i v e r s t i žemės...)." Ar šitame mano sakinyje tikrai galėtų ką pataisyti autoriaus žodis *priverstinis,* labai čia abejoju: kas kita yra *priverstinas, dirbtinas, rašytinas,* kas kita — *priverstinis, dirbtinis, rašytinis.*

107) **puskarininkas,** puskarininkis.

Bet plg. Kuršaičio *pusañtrininkas, pusáuksinas, pusšaltýšius, pùsūbininkas.*

— Ko čia pamokomi skaitytojai šituo autoriaus nurodymu į Kuršaitį? Ir Kuršaitis kelis savo žodžius galėjo imti ne visai iš žmonių kalbos, kitus išsirašyt galėjo ir iš mažiau arba ne visai artimų šaltinių. Ar nepatariama čia skaitytojams, pasekus šios vietos Kuršaičiu, imt sakyti raštuos toliau ir *puskepalas, puskunigas, puskarininkas, pusrealistas...?!*

108) **rastis** (slav.), būti.

Pav., ne: *prie to kryžiaus randas ir kitas kryžius,* bet: *prie to kryžiaus yra ir kitas kryžius.*

— Žemaičių raštuos yra ir šiokių sakinėlių: „Pagaliau ir jis *rados* s v e i k a s, t v i r t a s (=pasveiko, sutvirtėjo)." Lietuvos rytuos ir šiaip yra pasakoma: „Pradeda (ima) jau ir ž e m u o g i ų *rastis.*" Autoriui reikėjo savo pastebėjime pasirūpinti ir tuo, kad skaitytojas nelaikytų k i e k v i e n o *rastis* „slavų" kalbos žodžiu arba jų kilmės posakiu. Autoriaus pastebėtasis sakinys žodynėly gerai pataisytas.

109) **reiškia,** vadinas.

Pav., ne: *reiškia, tu atsisakai,* bet: *vadinas, tu atsisakai.*

— Autoriui ir čia reikėjo tikslesniam būti — pažymėti, jog žodis *reiškia* tūlo mūsų rašytojo be kokio reikalo pasakomas kartais ir įterptinio žodžio „vadinas" vietoj. Čia pat autorius galėjo pažymėti ir tai, kad žodis „reiškia" yra galiniuotinis veiksmažodis, kad reikia sakyti: inteligentas reiškia *mókytinį*, amerikietis Amerikos *žmogų* tereiškia, kaunietis yra Kauno *žmogus*, inteligentas yra mókytinis žmogus (ne juodadarbis...)... Šitoks paaiškinimas, kiek matau iš kalbamojo žodynėlio, ir pačiam autoriui dar būtų naudingas (žr. 42...).

110) Rymas —

Lietuviškai „amžinasis miestas" turi būti vadinamas Rymas (ne: Roma!) Sk.(ŠD 1927, 61).

— Autoriui ir čia bent kalbesniam reikėjo būti: iš šitų jo žodžių skaitytojas, man rodos, nematys, kodėl „amžinasis miestas" taip teturi būti dabar vadinamas. „Romą", šiaip ar taip, ne „pūristai kalbos taisytojai" yra davę šių dienų raštams. Parvažiavęs iš Rusijos 1918 m. į šių dienų Lietuvą, jos laikraščiuos radau jau *„Romą, Romos* atstovą, mūsų atstovą *Romai, romėnų* tautas...". „Aušros" laikais, rodos, *„Varšava, Maksva (Maskva), Revelis, Helsinkforsas"* tebuvo mūsų raštuos; bet jų vietoj dabar turim *„Varšuvą, Maskvą* (ir Maskuvą, Maksvą, Moskuvą?), *Taliną, Helsinkį..."*. Kodėl vienas „Rymas" teturėtų būtinai išlikti dabar? Pagaliau, kas čia yra kaltas, kas nekaltas, sunku man šitame savo raštely suvaikyti. Aiškiai pagaliau pasisakau: pats aš nereikalauju, kad rašomajai mūsų kalbai dabar būtinai „Rymas" grįžtų*.

111) Saugus —

Saugus reiškia *sargus, budrus. Nepavojingo* reikšme, kuria dabar saugus yra vartojamas, Daukantas (Čiūrlionienė) vartoja atvangus („saugumas" — atvanga).

— Iš rytų aukštaičių kalbos man žinomas yra šiam reikalui ir būdvardis *saugus: „saugi* vieta" (kurioj žmogus gali laikyti be baimės ir savo pinigus arba šiaip brangenybes. *Kup., Rok.)*. Pats aš iš savo tarmės sakau ir šiaip: jis dirba *be atvangõs* (nuolat, be pertraukos, be paliovõs, be kokio poilsio...), mūsų šuo labai *sargùs,* Jonas labai *budrùs*... Ir čia autoriaus be reikalo,

---

* Sakyti *„rymėnų* tautos", kur ligi šiol buvo kalbama dažniausiai apie *„romėnų* (vok. romanische, rus. romanskije) tautas", tur būt, tikrai nereikėtų. *R. J.*

man rodos, mokyta nei šio nei to skaitytojas — ne visai rimtai pasielgta su juo. Daukantas ir Čiurlionienė — labai žinomi žmonės, bet visada jais remtis ar tenkintis lyg nereikėtų.

112) **savarankiai, savarankiškai; savarankus, savarankiškas.**

— Autorius, tikslus ir aiškus būdamas savo darbe, turėjo čia maždaug šiaip pasakyti: „Prieveiksmio *savarankiai* ir būdvardžio *savarankus* mes savo kalboj negalim susidaryti, eidami žmonių kalbos taisyklėmis. Bet joje, mūsų kalboje, yra sakoma: jie dabar *savarañkiai* žmonės, ji dabar *savarañkė*..." Iš autoriaus teksto tūlas gali imt sámprotauti, jog žodynėlio skaitytojas, kur radęs žodį *savarankiai*, visur turįs jį taisyti daryti žodžiu „savarankiškai", o „savarankaus" vietoje reikalauti visur „savarankiško"; autoriaus pamiršta, jog mūsų tekstuos žodis *savarankus* vieno kito yra pavartojamas dabar ir *savarankio* vietoje. Žodžius *savarankiškai, -kas* autorius turėjo iliustruoti bent vienu kitu kalbos pavyzdžiu: „jo pasielgta *savarankiškai;* jo pasielgimas buvo čia, rodos, *savarankiškas* (kitų nepriklausomas...)."

113) **savastis** (hibr.), nuosavybė; **savistovis** (rus.), savarankiškas, nepriklausomas.

— Šiam reikalui man žinomu tėra du būdvardžiu: *sāvas, savà* ir *núosavis, -vė.* Iš jų sudaromu kalboj ir du artimos reikšmės daiktavardžiu — *savybė* ir *nuosavybė.* Kaip taisytinas čia yra dirbtinis žodis *savistovis,* be kokio autoriaus kalbos pavyzdžio sunku yra man kas sprendžiamai pasakyti: žodį *savistovis* bemoksliai rašytojai savo raštuose pasako, rodos, ir *savarankio,* ir *savarankiško,* ir nepriklausomo, ir nepriklausančio reikšmėmis. Žodis *savastis* yra, žinoma, taisytinas: pats aš žodžius *savastis, biaurastis*... linkęs esu taisyti paprastai, rodos, žodžiais *savybė* ir *biaurybė* (plg. 80); *savybę, biaurybę* skiriu, žinoma, nuo *savumo, biaurumo.*

114) **sekamas, sekantis,** 1) kitas, 2) šis, šitas.

Pav.: 1) *kitas posėdis* (ne: *sekantis posėdis*) *bus trečiadienį;* 2) *šie žmonės* (ne: *sekantieji žmonės*) *buvo užmušti.*

— Šitam savo reikalui linkęs esu vartoti paprastai šiuos mūsų kalbos žodžius: 1) *tolesnis* dabar iš eilės (*tol.,* kitas) posėdis bus šį trečiadienį; 2) nudėti (nušauti, nužudyti, sušaudyti...) buvo *šie* Burbulų žmonės: Antanas, Jonas ir Petras. Kad žodžiai *sekamas, sekantis* yra nevartotini kalboj, kad juodu yra visada taisytinu, to pasakyti šiais savo žodžiais nieku būdu

nenorėčiau: šituodu mūsų kalbos žodžiu netinka vartoti tiktai be kokio reikalo...; juodu (*sekamas, sekantis*) taisytinu yra tik ten, kur rašytojo yra nežmoniškai pavartotu.

115) **sekti ką — sekti kuo.**

Rygiškių Jonas vartoja įnagininką su sekti, Būga (Kuršaitis, Daukantas) — galininką.

— Čia gindamasis turiu kiek pasiteisinti pirmiausia. Pats aš iš mūsų žmonių kalbos (iš kelių mūsų tarmių) su šituo *sekti* vartoju (paprastajam šito veiksmažodžio reikalui) du linksniu: 1) ji *vištą* seka; šuo *kiškį* seka (šuo steigias savo uosle patirti, kur kiškio nubėgta...); Jonai, jau žandarai *tave* seka; pasek man *pasaką;* 2) vaikeli, tu čia savo *tėveliu (tėvuku, senoliu)* būsi pasekęs; *manim* tu čia nesek; ar čia dabar *juo seksit* (jo pėdomis eisit...)?... Sakyti čia, kad aš su šituo veiksmažodžiu vartojąs tiktai įnagininką visokiam reikalui, ne du linksniu (gal.+įnag.), autoriui nereikėjo: tą dalyką jis pats lengvai galėjo sužinoti ir iš mano kalbos mokslo raštelių. Besigindamas čia nusiunčiu skaitytoją ir į savo **Linksnius ir prielinksnius** (jų vartojimą mūsų kalboje. 1928 m.).

116) **skausti,** skriausti. Bg.[1] 12.

— Kodėl autoriaus čia patariama lyg vengti žodžių *skausti, nuskausti,* pats aš visai nesuprantu: prieš didįjį karą man pačiam iš žmonių kalbos yra tekę girdėti posakių su šituo autoriaus ujamuoju žodžiu („Juk tamsta manęs *neskausi, nenuskausi*"...).

117) **skerdykla,** piovykla.

— Jei kiaules aukštaičiai paprastai *skerdžia,* tad kodėl negali būti jų gyvenamose vietose kur „skerdyklos"? Kodėl šitas aukštaičių žodis yra būtinai taisytinas bendriniuos mūsų kalbos raštuos?

118) **skunda — skundas.**

Pirmoji lytis, anksčiau įprastesnė, yra paliudyta Kuršaičio. Vadinas, buvo be reikalo išmesta mūsų per uolių kalbos taisytojų.

— Taip, Kuršaičio žodyne *skundà, -dõs* (die Anklage) tėra. Rašomojoj tarmėj (Lietuvos aukštaičių vakaruos) čia žodis *skuñdas, -dų, -dais* tėra vartojamas žmonių kalboj. Man pačiam daiktavardis *skunda, -dos* iš žmonių kalbos pirmiau nebuvo žinomas. Ir dabar, man rodos, kad toji *skundà, -dõs* (Pr.) rašo-

majai kalbai ne visai tinka. Ar rašomosios kalbos tarmėse tikrai kur yra ji (*skundà*) visai gyva (be Prūsų), aš vis dar kiek abejoju.

119) slavas, slavis, slavėnas.

— Autoriui slavo nereikėjo, rodos, taip griežtai „taisyti": jis ir netaisytas išliks, gali būt, gyvas mūsų raštuose. Prieš žodžius „slavis, slavėnas" pats aš nieko ypatingo neturiu, bet man pačiam ir šiaip mókytiniams dabar įprastesnis, matau, yra žodis *slãvas, -vai.*

120) sloga, slogos.

— Žemaičiai šito žodžio, rodos, daugiskaitą tevartoja savo kalboj (slógos, -gų). Rašomojoj kalboj ir mano tarmėj šitą vieno žmogaus ligą, rodos, *slogà* tevadina žmonės. Rytų aukštaičiai šitam ligos vardui savo „slanktù" dažniausiai ténkinas.

121) smulkmeniškai, išgaliaĩ.

— Apie šituodu žodžiu (apie jų vartojimą ar katro tinkamumą arba netinkamumą raštams) be autoriaus turimų galvoje kalbos pavyzdžių nieko čia spręsti negaliu. Daiktavardis *smùlkmena* man tikrai yra žinomas; iš jo gali susidaryti reikalui ir būdvardis *smulkmeniškas...* Dėl ko šitas žodis autoriaus ujamas iš bendrinės mūsų kalbos, ne visai suprantu.

122) smurtas —

Smurtas, Daukšos liudijimu, reiškia *pavcjus.*

— Per smurtą ar smurte yra kam, žinoma, ir pavojaus, bet pats *smurtas* (plg. „Želigovskio *smurtas*") žodžio „pavojus" neatstoja: juodu nėr sinonimu. Į klausimą, ką reiškia *smurtas,* autorius savo pastebėjimu tikslaus atsakymo neduoda skaitytojui: *šis* ir toliau nemokės to žodžio vartoti iš jo žodynėlio.

123) spalis, spalių mėnuo.

Spalis sudarymo yra toks pat būdvardis (=daiktavardis? *R. J.*) kaip vasaris (plg. *gegužis*).

— Ir čia autoriaus būta neaiškaus. *Spulià* pats aš iš savo tarmės *spãlių* šiaudelį tevadinu. Tam tikrą mėnesį (X-tąjį) mano tarmės žmonės, kol augau brendau tarp jų, spalių mėnesiu tevadindavo. Ko čia autorius nori šituo savo pažymėjimu, ar to, kad skaitytojas, radęs kur *„spalį"* raštuos, taisytų jį visur „spalių mėnesiu"? Gegužės mėnesį mano tarmės žmonės

„gegužiu“, rodos, nevadindavo pirmiau, bet dabar, turint tiek kalbos „mokytojų“, ir ten viso ko gali būti.

124) **stebėtinas** —

Stebėtiną Būga pateisina. Vadinas, nėra reikalo jo keisti nuostabiu. Bg. 56.

— Kad žodis *stebėtinas* buvo „kalbos taisytojų“ ujamas ir visur *nuostabiu* verčiamas, to ligšiol nežinojau: kas kita yra *stebėtinas,* kas kita — *nuostabus:* plg. „Ką jūs čia dabar *stēbit?* Ką jūs čia *pastebėjot? Stebėtinas* dalykas... (jį stebėti, pastebėti turime). Čia yra labai *nuostabus* (mirabilis, mirus) dalykas. Visi *stebējos* jo išmintim ir atsakymais. Ko jūs čia taip *nustebot, stebitės?*“...

125) **stovis, sueiga** —

— Abu šituodu žodžiu autoriui esančiu žinomu jau iš Širvydo. Abu juodu autorius savo žodynėlyje šiaip aiškina ir teisina (p. 63): „Stovis yra Širvydo darbo žodis (nukaltas nusižiūrėjus į lotynų *status*). Sueiga, kuri yra kai kurių kalbos taisytojų ujama, yra žinoma iš Širvydo.“

Kaip kada šituodu „taisomuoju“ žodžiu tikrai dabar yra taisytinu, pats aš be kokių kalbos pavyzdžių nežinau. Pats tas vienas dalykas, kad juodu yra ir Širvydo darbo žodžiai, manęs dar nesudraudžia, nepamoko — neliepia man jų visiškai neliesti... „Aušros“ ir „Varpo“ laikais mes, neskaitę Širvydo, sakydavom, rodos, čia: „Rytoj bus vyrų sueiga“ (patys taip buvom nusikalę tą žodį iš „schod“), bet paskum iš žmonių kalbos (iš tarmių) ėmėm sakyti: „Vyrai, *kuopon!* Rytoj bus *vyrijà (výrybė).*“ Pats aš prireikus sakau: karo *būvis (būtis);* tokioj *būtỹ (būtyj, būtyje)* visaip atsitinka; *výrybė, vyrija, kuopa, susirinkimas*... Be kokio aiškaus kalbos teksto sunku čia kas daugiau kalbėti dėl šitų autoriaus iškeltų žodžių...

Dabartinis šitų dviejų žodžių *(stovis, sueiga)* sudarymas iš „stoti, stovėti, eiga, sueiti“ ar žodžių „sostojanije, schod, schodka“ man pačiam yra visai neįmanomas.

126) **svetingas,** vaišingas, vaišus.

— Pačiam man *svetingo,* rodos, nėra tekę vartoti raštuos, nors žodis *svetingas* tam tikra réikšme galėtų būti, žinoma, ir vartojamas (šalia „žuvingo ežero, poetingo krašto“); žodžių *vaišingas, vaišus* reikšme jis (žodis *svetingas*), žinoma, nėr vartotinas... Ir čia autoriui būtinai reikėjo aiškiais kalbos tekstais operuoti.

127) tulas, tūlas.

T ū l ą Daukantas vartoja ir ujamąja *kai kurio* reikšme.

— Daukantas tikrosios šito žodžio reikšmės, man rodos, nežinojo: *tūlas* buvo, tur būt, svetimas tada žemaičių kalbai žodis. *Tūlas,* kaip rodo ir kalbos vadovėliai, yra *dažnas, vienas kitas, nevienas:* vartoti jį *(tūlą)* „kai kurio" reikšme neleidžia, rodos, niekur mūsų žmonių kalba ir jos vadovėliai.

128) **turtingas** —

Esą negalima sakyti: *turtingas pinigais, žodžiais.* Reikią sakyti: *piningingas, žodingas.*

— Pats aš nemoku pateisinti, radęs kur raštuos, pasakymų: „Jis t u r t i n g a s *vaikais, žeme,* jo kalba t u r t i n g a *žodžiais, naujadarais...*" Lietuviai čia savo mintis labai įvairiai reiškia: j o y r a d a u g *vaikų;* jis d a u g t u r i *žemės,* jam *vaikų* n e b r a n g u, j o kalba l a b a i ž o d i n g a, p i l n à *naujadarų;* jis buvo labai r e i k a l i n g a s (j a m labai r e i k ė j o) *arklių;* ar nėsi t u r t i n g a s (b a g o t a s) *sviesto?...* Kokios savos nuomonės čia žodynėlio autorius neturi; savo žodžiais jis tik n e a i š k a u s žmogaus arba kelių n e a i š k i ų kalbos m o k y t o j ų nuomonę pasako. Autoriui reikėjo čia ir s a v a n u o m o n ė turėti: visuomenės (moksleivių...) mokytojui reik tokiame darbe ir s a v a nuomonė turėti; reik ir pačiam griežtesniam ar aiškesniam būti, kalbant rašte su ta visuomene. Ką čia, tikrai sakant, pasako jis skaitytojui žodžiais: „*Esą* n e g a l i m a sakyti"?

129) **turtuolis** —

T u r t u o l i o taisyklingumas neabejotinas. Bg.[1] 48.

— Pačiam man tėra žinomi čia žodžiai: *didžturtis, didžiaturtis, turtininkas, lobininkas...* Ar priesaga *-uolis* šitam reikalui tikrai tinka mums čionai (plg. *šykštuolis, jaunuolis, raguolis, varguolis...*), pats aš kokio aiškaus patyrimo neturiu, bent nėsu girdėjęs sakant: jis ž e m u o l i s, p i n i g u o l i s, p r o t u o l i s, d v a r u o l i s (=turi daug ž e m ė s...). Žodžiai *šykštuolis, šykštuklis, šykštenis, pavydenis, pavyduolis, varguolis...* šitam reikalui patys nieko griežto, rodos, nepasako.[79]

130) **tvarinys** —

T v a r i n y s yra taisyklingai nukaltas (plg. Daukšos *tvãryti* — „*tverti*").

— Autorius, vadinas, čia pasako, kad šių dienų „t v a r i n y s" esąs nukaltas iš M. Daukšos vartotojo, dabar mūsų nebevartoja-

mojo žodžio *tvāryti*. Naujãžodžius kaltis arba šiaip juos prasimanyti iš dabar nebevartojamų kalbos žodžių pats aš kitiems nepatarčiau. Tolėliau autorius ir *tvėrybą* taiso — p. 68 jis rašo: *tverybą, tvėryba,* kūryba. Jis, vadinas, teikdamas skaitytojui „tvarinį", duoda „tverybos" ar „tvėrybos" vietoje jau *kūrybą*, ne „tvarybą" (šalia savo teikiamojo „tvarinio"). Ten pat (p. 68) autorius, jokios savo nuomonės nereikšdamas, tik pasako apie „kai kuriuos kalbos taisytojus", kad jie norį „išmesti t v e r t i *leidimo, kūrimo* reikšme". Jei autorius čia skundžia ar kaltina kam tuos „taisytojus", tad jis turėjo ir pasakyti (įvardyti) juos. Jei autorius čia kiek gina mūsų kalbos naujadarams („t v a r i n y s") M. Daukšos žodį *tvaryti*, tad jis turėtų, žinoma, ginti ar teikti š i a m r e i k a l u i ir žodžius — *tvérti, tveria, tvėrė, tvėryba, tvaryba*... Kodėl jis to nedaro?

131) -uotė.

Priesagos -u o t ė dabar yra vengiama.

— Autorius, matyti, nori iš raštų kalbos išvaryti ir žodžius *važiuotė, vaizduotė, asmenuotė, linksniuotė* (dėl jų priesagų), nori jų vietoj, tur būt, tiktai žodžių *važiavimas, vaizdavimas, asmenavimas, linksniavimas:* jei kuri priesaga dabar yra vengiama, tad ji, rašytojų supratimu, yra nereikalinga ar nebereikalinga kalboj.

Žmonių kalboj, bent žemaičiuos, sakydavo dar K. Jaunius, skirtini yra žodžiai *važiuotė* nuo *važiavimo, šienaūtė* nuo *šienavimo*... Vókiečiai skiria žodžius *die Deklinierung, das Deklinieren* nuo *die Deklination;* visiems šitiems jų žodžiams versti į lietuvių kalbą autorius čia lyg pataria toliau skaitytojui naudotis t i k t a i žodžiu *linksniavimas* (tiktai priesaga *-avimas)*... Ar autorius tikrai norėtų, kad moksleiviai, vengdami priesagos *-uotė,* tikrai imtų vengti toliau ir visų jų vartotinių (vadovėlinių) žodžių su priesaga *-uotė (asmenuotė, linksniuotė, vaizduotė, važiuotė...)?*

Autorius geriau būtų, man rodos, padaręs, jei s a v o š i o s v i e t o s p a s t a b ą būtų išreiškęs žodžiais: „P r i e s a g a *-uotė* dabar vieno kito kalbininko, pratusio taisyti mūsų raštų kalbą, yra vengiama" (plg. „j o n e k e n č i a, j o čia b i j o m" ir „j i s yra nekenčia m a s, bijo m a s", „š i t o š u n s nekenčiam — š i t as š u o yra mūsų nekenčia m a s", ne „š i t o š u n s yra nekenč i a m a"). Autoriui savo nuomonė reikėjo čia ir aiškiau ar griežčiau išreikšti. Reikėjo savo pastaboj operuoti ir tam tikrais

kalbos pavyzdžiais. Priesaga *-uotė* autoriaus pastaboj turėjo būti jungiama čia ir su keliomis kitomis artimomis priesagomis (su *-otė, -autė*... plg. *mazgōtė, nešiotė, niekotė, šienaũtė*...). Ir priesagos *-uotė, -otė, -autė*... vartotinos yra, man rodos, tik ten, kur jų vartojimas neprieštarauja žmonių kalbos taisyklėms: be reikalo vartoti jų, kaip ir kitų priesagų, nereikia nė kalbos taisinėtojams...

132) **-ūnas.**

Priesaga -ū n a s yra lietuviškos kilmės. Bg.

— Yra sakoma iš senovės *Balčiū́nas, Karaliū́nas, Stankūnas, seniū́nas, Seniū́nas, Mergiū́nas, malū̃nas, maigū̃nas, žinū̃nas* (žiniuonis)... Kas t i k r a i v a r o, sukeldamas skaitytojams abejojimų, priesagą *-ūnas* iš bendrinės mūsų kalbos dėl jos „nelietuviškumo"? Kas varo iš kalbos *Balčiūną, seniūną, malūną, -ūnėlį*...? Ir priesaga *-ūnas* reikia mums, žinoma, visada operuoti ten, kur ji yra tikrai reikalinga žmogaus kalboje. Kodėl autorius apie šitos priesagos „lietuviškumą" tenukalba savo pastaboj?

133) **valdiškas,** valdžios.

— Šitas autoriaus t a i s y m a s ar p a m o k y m a s be kalbos pavyzdžio tiek tėra vertas, kiek mano čia p r a m a n o m a s i s t a i s y m a s: **lietuviškas,** l i e t u v i ų, L i e t u v o s; **kaimiškas,** k a i m o; **miestiškas,** m i e s t o; **ežeriškas, mediškas, žemiškas,** e ž e r o, m e d ž i o, ž e m ė s... Be kalbos pavyzdžio čia autorius visai nieko nepasako skaitytojui: niekas negali tikrai tvirtinti, kad „valdiško" vietoje reikią kilmininkas „valdžios" tevartoti mókytinių kalboj. Tarp kilmininko ir būdvardžio su priesaga *-iškas* kalboj yra, šiaip ar taip, nemaža skirtumo.

134) **valdonas** —

V a l d o n a s reiškia: 1) *valdovas* ir 2) *(pa)valdinys.* (Š).

— Tas *valdonas,* vadinas, puikus yra žodis: skaitytojas gali jį ir *valdōvo* ir *valdinio (pavaldinio)* reikšme vartoti. Pats aš skaitytojui, vis dėlto, č i a p a t a r i u neklausyti šio žodynėlio autoriaus: žodį *valdonas* vartokit bendrinėj kalboj tik ten, kur jį p a t y s be šio žodynėlio pagalbos tikrai galit pateisinti ir apginti nuo kalbos t a i s y t o j ų ir m o k y t o j ų. Tam tikroj šio žodynėlio vietoje (p. 50) autorius pasako skaitytojui ir tai, kad *valdinio* vietoj Būga vartodavęs žodį *pavaldinys.* Kalbos mokytojas, kreipiąsis barbarizmų ir netaisyklingumų žodynėliu į paprastąją visuomenę, turi daug rimčiau su ja kalbėti savo rašte: čia reikalinga ir jo paties motyvuotinė nuomonė skaitytojui.

135) **viršenybė** —

Kalbos taisytojai liepia keisti v i r š e n y b ę į p i r m e n y b ę. Bet to nereikėtų daryti. Viena, tarp tų dviejų žodžių yra reikšmės skirtumas (lot. *superioritas* ir *prioritas*). Antra, v i r š e n y b ė yra vartojama Valančauskio.

— Be kalbos pavyzdžių čia ypačiai sunku man kas spręsti. Žodžių su priesaga *-enybė* iš d a i k t a v a r d ž i ų *(dangus, viršus, daiktas, daržas...)* pasidaryti raštų kalbai vis dar, rodos, nemoku. Su ta priesaga man čia žinomi tėra keli b ū d v a r d i n i a i daiktavardžiai: *brangenybė, šventenybė, pirmenybė, retenybė...* Tas dalykas, kad Valančauskis (Valančiauskis, Valančius) yra vieną kitą kartą pavartojęs kam „viršenybę", man dar neparodo, jog reikia tuo žodžiu *(virš-bė)* ir dabar laisvai operuoti raštuose. Pačios b ū d v a r d i n ė s lytys *vyresnis, viršesnis* čia, rodos, sprendžiamos reikšmės negali turėt skaitytojui. Jei ž m o n i ų k a l b o j daiktavardis *virš - bė* tikrai yra kur labai gyvas, jo nereikėtų nė raštuos vengti (tam tikra jo reikšme).

136) **visgi** —

V i s g i **nėra** slavybė. Bg.[1] 28—9.

— Šito žodžio *(visgi)* pats aš nemoku, rodos, vartoti. Skaitytojui, norinčiam suprasti, kur šis žodis tikrai yra vartotinas raštuos, čia galiu tiktai patarti pasiskaityti po keliolika puslapių K. Jauniaus, K. Būgos rašinių, Chr. Duonelaičio raštų ir Žemaitės apsakymėlių: iš jų tikrai supras skaitytojas, kuomet kur tinka ar netinka mūsų raštams šitoji kalbos „neslavybė". Autorius turėjo čia ir pats griežtesnį s a v o paties žodį tarti ir operuoti pamokyme tam tikrais kalbos pavyzdžiais. Pats aš čia vartoju iš žemaičių kalbos, rodos, dažniausiai *vis dėlto* posakį.

137) **vystyti(s)**, rutulti(s), plėtoti(s) (?).

— Ligi šiol nežinojau, kad žodžiai *vystyti, -tis, suvystyti,* pavartoti kur reikiant (plg. *„vystau, vystaus* vaiką, jį *vysto, -tos, suvystė..."),* yra vieno kito naujojo kalbos taisytojo taisomi ar pakeičiami žodžiais *rutulti (r-tis), plėtoti (pl-tis).* Trumpai sakant, ir čia vienas kitas žymesnis kalbos pavyzdėlis pravartu būtų turėti skaitytojui.

138) **žinoti** — **mokėti.**

Reikia skirti ž i n o t i nuo m o k ė t i. Pav., nereikia sakyti: *jis gerai žino lietuvių kalbą,* bet: *jis gerai moka lietuviškai.*

— Pats aš sakau: „šitą kelią jis gerai *žino;* j. g. ž. ir mūsų k a l b ą (jam gerai yra *žinoma* ir mūsų k a l b a), tik gaila, kad

pats jos *nemoka;* pats aš gerai *žinau* ir japonų kalbą (žinau, kad yra atskira japonų kalba, žinau, kad yra žmonių ja kalbančių, turiu kiek ir supratimo apie ją, apie ja-nų tautą, papročius...), bet jų kalbos, pasisakau čia atvirai, *nemoku.* Kauno laikraštėlio skelbimas, kad ieškąs kas tarnaitės, *žinančios* lietuvių *kalbą,* reikia suprasti, tikrai sakant, tik vienaip: reikalinga kam tarnaitė, kuri žino, jog tikrai yra kame (kur) atskira lietuvių kalba, nors pati ji (tarnaitė) gali tos kalbos visai nemokėti. Šitoks skelbimas Kauno laikraštyje yra, žinoma, visai nereikalingas gerai mokantiems lietuviškai žmonėms: suaugę Kauno žmonės visi, šiaip ar taip, žino lietuvių kalbą, jie patys dažnai ją vienoj kitoj vietoj ir girdi, su ja susiduria, todėl žinančių tą kalbą čia, Lietuvos Kaune, nereikia nė ieškoti. Mokančių tą kalbą kaip reikiant ir Kaune, sako, esą ne daugiausia: mes ir čia esam geroki savõs kalbos tinginių pančiai.

Iš autoriaus žodžių tūlas skaitytojas galės pamanyti, kad reikią sakyti tik *„moku kalbą, poterius"...,* kad reikią visada sakyti tik „jis *žino* kelią, *žino* tą vietą, vadovėlį, aritmetiką...". Ir čia autoriaus, šiaip ar taip, labai skubėta ar tik neapsižiūrėta. Tarp žodžių *žinoti* ir *mokėti* reikšmės yra nemaža skirtumo, tik gaila, kad mūsų mókytiniai dabar daug kas savo raštuos ir kalboj eina čia vien rusų kalbos takais: nuskriausdami „mokėjimą", jie vartoja raštuos, sekdami rusų kalbos pavyzdžiu *(znaju...),* savą žodį *žinoti* ir ten, kur apie *mokėjimą* tereikėtų kalbėti.

139) **žinovas** —

Kalbos taisytojai žinovo vietoj vartoja mokovą ir net mokėtoją. Bet Būga nebuvo toks graikštus: jis, sekdamas Daukantą, vartojo žinovą.

— Šiaip ar taip, reikia skirti *žinoti* nuo *mokėti, žinovas* nuo *mokovas* (*mokėtojas,* plg. 138). Šitą dalyką kiek galėdamas ir toliau čia aiškinsiu.

Nepažįstu nė vieno kalbos taisytojo, kurs *žinovo* vietoj visur reikalauja *mokovo* arba *mokėtojo.* Skirdami nuo vienas kito veiksmažodžius *gerti, gulėti, mokėti, palydėti, valgyti, žinoti...,* skirdami *gerti* nuo *valgyti, gulėti* nuo *sėdėti, mokėti* nuo *žinoti, palydėti* nuo *pavėžėti,* skiriame su jais ir *gėrėją* (*gėrovą:* plg. „gerkit, gerkit, *gėrovėliai"*) nuo *valgytojo, gulėtoją (gulovą)* nuo *sėdėtojo, mokėtoją (mokovą)* nuo *žinotojo (žinovo), palydovą (lydėtoją, palydėtoją)* nuo *vežėjo* (ir *vežiko, vežiotojo...*). Saky-

damas (skirdamas posakius): „jis daug ką *moka* padaryti, kalbą jis *moka,* jis daug ką *žino*", — kaip aš galiu, tą pačią mintį reikšdamas tam tikru daiktavardžiu, sakyti, kad jis (žmogus) esąs čia visur žinotojas *(žinovas),* ne mokėtojas *(mokovas)?! Gėrėjo (gėrovo)* juk niekas negali, ta pačia prasme kalbėdamas, *valgytoju* arba *miegotoju* vadinti. Daukantas geras buvo lietuvis, prieš jį daug kur turiu nusilenkti, bet čia juo sekti nemoku, negaliu, kaip nemoku visur kur sekti ir vyskupu Valančium, M. Daukša, K. Širvydu...: jų raštų posakiais ir šiaip kalbos pastabomis naudojuos ir seku, bet ne visur. Šio žodynėlio autorius, skirdamas *mokėjimą* nuo *žinojimo* (138), turėjo, man rodos, ir *žinovą (žinotoją)* nuo *mokovo (mokėtojo)* skirti.

Neiškenčiu į galą dar mažmožio nepridėjęs. Skirtina, man rodos, jau ir „seku Daukantą" nuo „seku Daukantu". Prieš žodį „mokovas" Būga nieko, rodos, nėra rašęs, jis tik vienoj vietoj, kiek žinau, yra pasakęs rašte, kad K. Jaunius buvęs geras „senovės kalbų žinovas". Atskirų tokių žmogaus pasakymų tam tikrais apibendrinimais nereikėtų laikyti savo pamokymuose.

III.

Baigdamas šį savo kalbos dalykų straipsnį, pažymėsiu čia tik kelis jo bendresnio turinio dalykus (*A*—*E*).

140) *A.* Kalbamajame žodynėly nėra jokios kalbos apie vieno kito šių dienų keistokus naujadarus, norimus šiaip ar taip įvesti į bendrinės mūsų kalbos raštus. Taip antai, žodynėlio autorius nekovoja su tokiais mūsų raštų naujadarais: *buitpieša* (biografija), *būtovė* (istorija), *daiktininkas* (realistas), *dievovė* (bažnyčia, maldykla, šventovė), *mirčiorašа* (nekrologas), *žodininkas* (formalistas)... Autorius laiko juos, matyti, nerimtu raštų dalyku, paprastuoju vieno kito prasimanymu mūsų raštams. Autorius, rasit, ir kitaip į juos žiūri.

B. Savo žodynėlyje autorius galėjo neigiamai ar abejojamai paminėti ir tokius mūsų kalbos žodžius, kaip antai: *prokalbė, protėvis...* (žodynėlyje jų nėra)[80]. Mūsų pačių žodžiai su priešdėliu *pro-(pra-)* ne tą mums nori paprastai pasakyti, ką juo (tuo priešdėliu) reiškiame savo žodžiuose *prósvaista (prósvaistė), properša (praperšà, praparšà), próvėža (pravėža) protarpiais, prógiedrūliai, prãgiedrūliai (pr-uliai), próręčiai, prarečiaĩ* (kar-

tais, nedažnai), *prakalbà, prãmoga, prarajà*... Čia tiktų bendrinės kalbos raštams, man rodos, ypačiai tokie žodžiai, kaip antai: *sénkalbė, séntėvis, -viai*... Mums čia padėtų, be Kuršaičio žodyno, ir toki savos kalbos žodžiai: *sénkapiai, senkelis, senupis, sentėviai, senvaitis, senmergė, senbernis*... *„Anūkų ar ainių"* ir „proanūkų, proainių" vietoj. pats aš iš žmonių ir raštų kalbos tevartoju paprastai žodžius *vaikaitis, -čiai, vaikų vaikai, vaikaičiūnas, -nai.*

Cia pat pastebėtina, jog vieną mūsų žmonių kalbos žodį autorius pats vartoja visai nežmoniškai. Vienoj jo žodynėlio vietoj (p. 6) pasakyta, kad a m e r i k o n a s reiškiąs A m e r i k o s č i a b u v i s anglas (=įsikūrusį Amerikoj gyventi anglą? *R. J.*): autoriaus, rodos, nemokama operuoti ir mūsų kalbos „čiãbuviu", š i o s p a t (m ū s ų) v i e t o s gyventojo vardu.

C. Autorius vietomis be reikalo, man rodos, kovoja savo rašte su m a ž m o ž i a i s. Taip antai, jis reikalauja, kad toliau mūsų raštų daiktavardžiams būtų vartojami ne žodžiai *diplomas* (p. 19), *dogmatas* (p. 20), bet *diploma, -mos, dogma, -mos.* Varydamas iš bendrinės rašomosios kalbos *dogmatą,* autorius, būdamas visai nuoseklus, turėjo varyti, man rodos, ir *klimatą* — reikalauti, kad toliau jo vietoj imtume „klimą" tesakyti: tokiais savo pamokymais vargu jis čia ką laimės šių dienų raštuos. Gaila tik būtų, jei netrukus vienas mūsų fakultetas imtų kam reikiant d i p l o m u s duoti, kitas, paklaũsęs šio autoriaus, — d i p l o m a s. Į šios rūšies kalbos smulkmenas čia žodynėlio autoriui, rodos, nereikėjo kištis; įsikišus priderėjo jam bent gilesniam ir kiek nuoseklesniam būti.

D. Vietomis sunku ir suprasti, kas autoriaus norėta savo s m u l k m e n a pasakyti skaitytojui, ko jį pamoko autorius savo mažmožiu. Pavyzdžiui imu čia iš žodynėlio tik kelis jo pasakymus (1—5):

1) ant gero, geran; ant mano atsakymo, mano atsakymu (p. 7).

2) dalykas tame (rus.), mat (p. 17).

3) D r a u g i n g ą paliudija Kuršailis (p. 18).

4) T i k k ą nėra rusybė (p. 67).

5) viso, iš viso (p. 78).

Ar autorius pataria skaitytojui, radus kur pasakymų „a n t g e r o, a n t m a n o a t s a k y m o (1), v i s o (5)", dėti jų vietoj v i s a d a „g e r a n, m a n o a t s a k y m u, i š v i s o"?

Visur čia taip taisyti pats aš nieku būdu negalėčiau*.

Niekam, rodos, nė į galvą neateidavo, kad sakinyje: „Tik ką jis čia pasakys?“ — posakis tik ką (4) yra iš rusų ar kitų slavų atėjęs į įvairius mūsų kalbos sakinius... Autoriui reikėjo čia visur aiškiam tiksliam būti ir operuoti savo pamokymuos aiškiais žmonių ar raštų kalbos pavyzdžiais.

E. Į klausimus, *ką* kas *„reiškia“* ir *ko* kas nereiškia, autorius visur ar beveik visur atsako tiktai vardininku: plg. amerikietis reiškia Amerikos lietuvis (p. 6), garbė **nereiškia** *herbas* (p. 23)... Vardininką autorius ir šiaip sakiniuos kartais be reikalo vartoja: plg. **tilpti** (apie straipsnį, skelbimą), būti įdėtas (p. 67)**.

Šios rūšies sakiniuos kalbamajam žodynėliui geriau tiktų, man rodos, kiti linksniai vardininkų vietoj: 1) amerikietis reiškia Amerikos gyventoją, yra Amerikos gyventojas; 2) garbė nereiškia herbo, žodis *garbė* neturi herbo reikšmės; 3) žodis tilpti tam tikrose teksto vietose yra keistinas ar taisytinas žodžiais „būti įdėtam, b. spausdinamam, b. išspausdintam“...

Viską *(A—E)* čia suėmęs, tiek tegaliu dar pažymėti: a) šitą savo darbą autorius turėjo ne taip skubotai dirbti, b) jis savo žodynėlyje turėjo būti daug aiškesnis skaitytojams — būti jiems suprantamas pamokytojas, operuoti žodynėlyje daug dažniau aiškiaisiais raštų ir gyvaisiais žmonių kalbos pavyzdžiais (sakiniais), c) savo darbe jam reikėjo prieš akis turėti aiškus skaitytojų reikalas — su jais kalbėti žodynėlyje daug atsargiau, aiškiau, pedagogiškiau ir elgtis savo aiškinimuos mokslingiau.

Antrą kartą leisdamas šį žodynėlį, autorius, reik tikėtis, bus atsargesnis ir pasitaisys toliau bent geroką dalį šito savo darbo leidimo ýdų: kalbamasis autoriaus žodynėlio leidimas, deja, man

* Plg.: Čia guli mano atsakymas jam; ant jo, ant to mano atsakymo, savo kepurės nedėk; viso reikalo man nepasakok; viso to nevalgyk.

** Paaiškindamas tikrąją žodžio *tilpti* reikšmę, autorius turėjo lyg pasakyti, jog žodžiu *tilpti* čia žmogaus norėta pasakyti tai, ką mes paprastai žodžiais *įdėtam būti* pasakome. Autorius turėjo čia ar kur kitur pažymėt ir tikrąją žodžio *tilpti* reikšmę: plg. „straipsnis mūsų 1-ty *netilps*“ = „yra toks didelis, jog mūsų 1-tis jam yra per mažas, jo negalim spausdinti...“ -

R. J.

lyg parodo, jog autoriaus šiuo tarpu tikras skubos darbas dirbta ir kiek páiniotasi skubant jame.

Savo straipsniu, žinoma, nereikalauju, kad autorius toliau savo šios rūšies darbuose težiūrėtų, ką jam kur kalbos taisytojai priplepa...

Rygiškių Jonas.

[„Lietuvos aidas", 1928, Nr. 198 (412), 199 (413), 209 (423), 215 (429), 221 (435), 227 (441), 232 (447) ir 238 (452)]

1930

LAIKRAŠTINĖS KALBOS DALYKAI.

Mūsų dienraščių ir šiaip laikraščių kalba eina, man rodos, vis menkyn: jų rašytojai ir „kalbos taisytojai" lyg visai nesirūpina straipsnių kalbos dalyku arba jų kalbos taisyklėms ima naudotis tiktai kuriais-ne-kuriais svetimybių rinkiniais. Dėl tokio jų darbo tenka nukentėti mūsų kalbos žodynui ir visam jos gramatikos dalykui: kalba darosi vis mažiau įmanoma, vis svetimesnė žmonių kalbai. Pradžioj paliesiu čia, ką taisydamas, tiktai kelias dešimtis žymesnių žodyno dalykų.

Pažymėjęs kurį taisomąjį laikraštinės (daugiausia „Liet. Aido") kalbos sakinį, po brūkšnio (po —) arba skliaustuose po netaisyklingosios ir sunkiosios sakinio dalies duosiu kiek ir savų pataisų. Be tų pataisų, kur-ne-kur duosiu neiškentęs ir vieną kitą žmonių kalbos pavyzdį.

1. Tokia ideologija *neatitinka* mūsų *kraštui* (=T. id. mūsų *kraštui netinka,* plg. „Kirvis *kotą atitiko. Man* jis *netinka; man jis tinka, patinka*"). 2. Ar ne laikas būtų *atatinkamoms* įstaigoms pavesti sutvarkymą civilinės metrikacijos (=*tam tikroms* įstaigoms paskirti, pavesti civilinė metrikacija (=c-nę m-ją) sutvarkyti)? 3. Jis atstovaująs perlamente *vieną* Paryžiaus *dalį* (=atst. *vienai* P. *daliai).* Plg. „Jis yra mūsų tarnas, m. atstovas, jis *mums* tarnauja, *mums* atstovauja; jis *mus atstoja;* gera višta ir *žąsį atstoja.*" 4. Sudarančios valdžią partijos *atstovauja* perdaug *įvairius... interesus* (=gina įvairius... interesus, atstovauja p. *įvairiems* krašto *dalykams...).* 5. Kabinetas bus sudarytas *šios savaitės bėgyje* (žr. *laikotarpy,* 29). — K. b. s. *šią savaitę,* šioj savaitėj.

6. Prez. Moscickis *padaręs bandymą* sutaikinti vyriausybę su seimu. — Pr. M. *pabandęs (pamėginęs)* s. v. su s. 7. *Darbiečių* (darbo žmonių) vyriausybė (Anglijoj, Angluos) gavo tik 13 balsų daugumą (13-kos b. d.). 8. Kiekvienai tautai *privalios savybės* (=būtiniai kiekvienos tautos ypatumai, savumai?...) čia reikia imti *dėmesin* (=turėti galvoje, r. kreipti *dėmesio* ir į kiekvienos tautos ypatumus..., plg. „Ir jis *privalo* duonos. Esi turtingas, tau *neprivalu* (tu *neprivalai*, tau *nėra reikalo*) duoneliauti"). 9. Abi valstybės juk yra susijungusios *draugingumo ryšiais*, yra draugingos (=yra bičiulės, susibičiuliavusios, artimai, glaudžiai susijusios, prisižadėjusios draugiškai gyventi, gražiai santykiauja, sutaria, sutinka...). 10. Ar tai yra *konkordato pildymas* iš *dvasiškijos* pusės (=k-to *vykdymas* iš *dvasininkų* pusės, plg.: *ūkininkas, kalbininkas, girininkas, mókslininkas, tautininkas* — žmogus, kurs yra ypačiai susirūpinęs tam tikru dalyku, kurs to dalyko yra ir specialistas).

11. Seimas, esą, norėtų *turėti laidą* (=S. noris būti tikras, turėti garantijos, laido...), kad vyriausybė bandys reformuoti konstituciją tik per seimą. Plg. „Seimas, *sako*, remtų maršalo kabinetą, jei (kad) šis būtų nuosaikus..." 12. Kompetentingose sferose *pareiškiama* (=esą sakoma, e. pažymima...), *jog rusų* tvirtinimas, *esą* (=tv-mas, kad) Jungtinės Amerikos Valstybės savo nota norėjusios *padaryti* neteisėtą *spaudimą*, yra visiškai neteisingas (=K. sf. esą kalbama, jog Rusai visai (visiškai) neteisingai tvirtina, kad J. A. V. savo nota norėjusios neteisingai (be reikalo) pamygti (paspausti)... 13. Jų centras ir *finansiškai* (=finansus) buvo sutvirtėjęs, plg. „Tėvas jau *sutvirtėjo sveikatą;* jau ir jis buvo *protą subrendęs, koją nulūžęs...*" 14. Tautos charakteris atsispindi ir jos politiniame gyvenime, duodamas *galimybės plėtotis* tai linkmei (=leisdamas didėti ar tvirtėti tai linkmei, įgalindamas tą linkmę didėti, platėti, tvirtėti...). 15. Jam buvo *duota galimumo* (=Jį įgalino, jis buvo įgalintas, įgaliotas...) ir į užsienius važiuoti.

16. Tos sutartys nėra *galutinos* (=galutinės). 17. *Mes gi* (=o mes, juk mes...) turim savo nepriklausomą valstybę. 18. Dirbdami tie žmonės turėjo padėjėjų, kurie *jiems* gi (=jiems patiems, tiems patiems žmonėms) prieštaraudavo. 19. Tiktai atskirais įstatymais tuos dėsnius *gyvendinant* (=vykdant gyvenime, gyvendant) paaiškės, kaip jie mums *išplėtoti* (=kaip juos turim ūgdyti, kaip jie tenka mums ūgdyti...)[81]. Priemonės, pavartotos

Jablonskis 1929 m. vasarą Palangoje

jiems *įgyvendinti* (=įvykdyti...), dar nieko čia nesako. 20. Jis praneša, kad svetur atliktos civilinės jungtuvės Lietuvoj *esti įstatymiškomis* pripažįstamos (=esančios teisėtos, išrandamos t-os, pripažįstamos teisėtos, turinčios įstatymų galios, įstatyminės...). 21. Turėjai kiek ir *juodai (=alkanai) dienai* pasilikti[82]. 22. Jie stengias pasinaudoti jaunimu, *kaipo įrankiu* savo politikos tikslams (=Jie st. iš jaunimo pasidaryti įrankį savo politikos tikslams ginti...). 23. Jam, *kaipo* mokytojui, tas žmogelis, žinoma, nepatiko (=Jam. mokytojui, tas žmogelis...). 24. Nejau (=Argi) jie dabar (L-vos įstatymai) *kanoniškų* teisių prisilaiko

(=*kanonų, -inių* teisių laikosi, elgiasi kanoniškai)? 25. Čia *kas tai* (=kažkas, kas nors, kas...) panašu į žmonių tvirkinimą. ...27. Įsteigta buvo *labdaringa* (=labdarių, labdaros) draugija. Plg. „*Piktadarių gauja;* vakar buvo pati *šlapdraba*"*... 28. Tą nusprendimą (Tą dalyką) mes laikėm *negalimu.* — T. n. ir mes turėjom (tarėm, radom...) negalimą. Plg. „*Tarė (sakė)* mane *šiokį,* tarė mane *tokį.* Mes jį visai *dorą* ir beveik *šventą* turėjom. Mums jis visai *geras* rodėsi; mes ir jį visai *gerą* išradom, turėjom." 29. Laivui dviejų dienų *laikotarpy* (=per dvi dienas, plg. „Tris kartus per dieną valgau...") įsakyta išvykti į Kiniją. 30. Prancūzija *manė* (=tarėsi, jautėsi) turinti pasirašyti sutartis su Lenkija, Čekoslovakija ir Jugoslavija.

31. Ten iškeltas procesas dėl vakar paskelbtos *melagingos* (=netikros, neteisingos, sumeluotinės) žinios apie Anglijos karaliaus mirtį. 32. *Neišdegė* (žr. 60)... 33. *Nejau* (=Argi) tu to nežinojai!? (žr. 24). 34. Jis buvo *nudavęs* didelį dantų skausmą (=Jis buvo apsimetęs, sakėsi, dėjosi, kad jam didžiai, baisiai dantį gelią, sopą..., jis dėjos *dantį* geliamas *(sopamas),* plg. „Ir jis džiaugės *žirgą dovanotas*"). 35. Ar daug naujakurių nėra gavę *nuosavybės dokumentus* (=savybės dokumentų)?

Plg. „Kiek tas *savininkas* turi *savos (nuosavos)* žemės"? Šalia „savininko" čia yr įsigalėjęs iš seniau žmonių kalboj ir žodis „savas": plg. „Kiek turi *savos* žemės"? Šalia „*savininko*" reikėtų rašyti sakyti, man rodos, ir „savybė" (ne „nuosavybė"). Rašydami čia „nuosavybė", turėtume rašyti sakyti, gal būti, ir „nuosavininkas". *Savybę* (savą daiktą) turim skirti, šiaip ar taip, nuo *savumo* (tam tikro *ypatumo*).

36. Labai keista, kad tą valstybės *padėtį* (=būtį, būvį, būklę...) palaiko Lenkijoj... maršalas Pilsudskis. Ar nepagerėjo naujakurių *padėtis* (=būvis, būtis, būklė...)? 37. Ministerių pirmininkas *Celminš* (=Celminis) vakar *turėjo pasikalbėjimą* (=kalbėjosi, pasikalbėjo...) su centro bloko vadu. 38. Ar jau *pasiuntei* (=išsiuntei, nusiuntei, išleidai...) savo laišką į tą jo klausimą? 39. Mes esame karšti *patriotinio* auklėjimo rėmėjai (=M. e. k. *patriotiško* a. r., mes uoliai remiame *patriotišką* auklėjimą...). 40. Čia laisvamaniams nėra jokio *patvarkymo* (lenk. *potuchy,* rus. *ustupki...*). — Čia laisvamaniai nėr dėl to pagiriami, čia jiems nė kiek nenusileidžiama?!.

---

* Žodis labdaringas turėtų reikšti „turintį viduje daug labdarių".

41. Biudžetas nebus *pereikvojamas*. — B. nebus perdaug *eikvojamas (išeikvotas)*?! 42. Mūsų *dvasiškija, dvasiškiai* (=dvasininkai) konkordato visai *nepildo* (=nevykdo, nesilaiko). 43. Ir tai *pilnai* (=Ir tat visai, visiškai) suprantama. 44. Studentai dalyvavo *grynai politinėse* (=St. d. tikrai politiškose, vienos politikos...) organizacijose. 45-a. *Latviai* (=Latvių, Latvijos) eksporteriai... reikalauja, kad Lenkijos muitai nepranеštų 30% prekių vertybės (=kad L. m. būtų nedidesni už 30% pr. v....). 45-b. Kancleris šiandien reichstage *darys pranešimą* (=K. ką praneš)[83] dėl antrosios Haagos konferencijos (apie antrąją H. konferenciją...).

46. Tur būt, ir patiems nacionalistams aišku, kad reikalingo *įstatymui pravesti* (=laimėti, nubalsuoti...) balsų skaičiaus jie niekados negaus. 47. Patriotizmas yra *privalomas* (=būtinai reikalingas...) kiekvienam piliečiui (plg. 8). 48-a. Jis jau *protiškai* ir *kūniškai* (=protą ir kūną) buvo subrendęs (plg. 13). 48-b. Tu, *reiškia* (=vadinas), rytoj parvažiuosi. 49. Jis *ruošėsi* tada *prie egzaminų* (=J. mokėsi t. egzaminams, m. t. egzaminus, plg. „Turiu rytojaus *pamoką* mókytis, istoriją rytojaus *pamokai* mókytis"). 50. Jis dabar rytojaus pamoką (r. istoriją...) *rengia, ruošia* (=Jis mokos r. p-ką, rengia ją, jis mokos p-ką, i-ją rytojui...). Plg. „*Apsiruošk* (apsivalyk, apsišluok, apsišvarink, apsidorok): svečių atvažiuoja. *Kur tu rengies*? — *Rengiuos* į girią važiuoti. Vis *rengės*, bet *neišsirengė (neprisirengė)*. Tėvą *aprengsiu* ir tada teatsitrauksiu iš čionai. Kam tu čia jį *rengi* (aprengi, nurengi, *aprengei, nurengei*...)?"

51. Tu, *reiškia* (=vadinas), neatvažiuosi? 52. Jis *palaiko ryšius* (=susižino, santykiauja...) su demokratais. *Ryšy* su nacionalistų *susilaikymu nuo balsavimo* (=Dėl nac. nebalsavimo, iš dalies d. nac. nebalsavimo...) suiro posėdis. 53. *Sąryšy* su Pilsudskio *liga* (=Dėl P-kio ligos, plg. 52) naujo ministerių kabineto sudarymas kiek *užtruks* (=naujas m-rių kabinetas vėlėliau, kiek vėliau susidarys...). 54. Į senatvę ir jis ima *savarankyn eiti* (=daros, randas didesnis savarankis, daros savarankesnis)..., plg. „Jis eina *ilgabarzdyn, savaprotyn, savažemyn, vyryn*"?! (=daros, randas didesnis ilgabarzdis, d. savaprotis, *didesnis* išauga *vyras*, jis ir už šunį *šunesnis*...). 55. Iš *anglų* (=Anglų, Anglijos) vyriausybės buvo gautas atsakymas ir į *prancūzų pasiųstą* (=į Prancūzų išsiųstą, nusiųstą, išleistą...) memorandumą dėl jūrų nusiginklavimo.

...57. Spalių m. Latvijos *išvežimas siekia* 33.800.000 (=yra išvežta beveik už 33.800.000...) latų. 58. Jį („šliūbą") *paskaitė netikru* ir *nevykusiu* (=Jį *tarė, rado,* išrado *netikrą* ir *nevykusį* (plg. 28). 59. Partijų rietenos *tik neša* tautos pajėgų *skaldymą* (=tautos pajėgas *teskaldo*...). 60. Savo laiku *buvo pakeltas sumanymas* išversti statutą į lietuvių kalbą, bet *neišdegė* (1929 m. „L. A." Nr. 287). — s. l. (prieš porą amžių) b. valstybėj sumanyta išversti statutas (s-tą) į liet. k., bet tas sumanymas *laiku nebuvo įvykdytas* (t. s. nieku baigėsi), plg. „Tie *karklai išdegė,* sudegė ir t. k. neišdegė, nesudegė." 61. Tat bus padaręs *karo stovis* (=k. apsaugos *būvis,* b. p-riusi *k. aps. būtis, būklė, k. būtis, būklė*). 62. Čia leidžiamas *tautiškos minties (=tautos)* dienraštis.

NB. Taisydamas šitą dienraščio kalbos dalyką (62), turiu galvoj šiuos žmonių kalbos sakymus: *ūkio* (ne „ūkiškos minties") laikraštis, *miesto* (m. žmonių, *miestiečių,* miestiniai) drabužiai, *m. žmonės, m. mokyklos, kalbos (mokslo) laikraštis*... Šalia „tautos dienraščio" galėtų būti ir „tautininkų dienraštis" (plg. *ūkininkų* laikraštis, *miestiečių* drabužiai, *ūkio* l-tis, *miesto* dr-ai. Kalboje nėra ir, man rodos, nebus „ūkiškos, miestiškos, pirkliškos, jūriškos, giriškos, kaimiškos minties laikraščių..."). 63. *Šituo dalyku* sėkmingai gali *užsiimti* tiktai išėję gyvenimo mokyklą žmonės. — Šitą darbą, dalyką gali sėkmingai *dirbti, rikiuoti* t. iš. g. m. žm. 64. *Politika užsiima* (=Politiką varo, politikauja...) tik subrendę žmonės. 65. Jis *užsiima* ir *privatine praktika* (=Jis turi ir privatinės praktikos, verčias pr. pr-ka, jis ir privatišką (privatinį, pašalinį) darbą dirba).

66. Kudirkienė prieš jį *bylą užvedė.* — K. *pradėjo* su juo *bylą,* bylą *byloti,* iškėlė *jam bylą, ėmė su juo bylinėtis*... 67. Tuo reikalu dabar *bus vedamos derybos.* — T. r. d. eis derybos, dėl to reikalo (tuo reikalu) dabar jie *derėsis, bus deramasi.* 68. S.S.S.R. mėgina *vesti derybas* (=derėtis, tartis...) su Mukdenu. 69. Jie nori *atvesti derybas prie* sėkmingo *galo* (1929 m. „L. A." Nr. 285). — Jie nori sėkmingai derybas pabaigti, nori, kad derybos sėkmingai baigtųsi... 70. Jis dabar *veda* labai *gerą gyvenimą* (=labai gerai gyvena...). Teisme jis ir mano *reikalus veda* (=T. jis ir mano dalykus gina, m. dalyku jis rūpinasi, m. bylą byloja...).

71. Jau *veikia* komisija rašybai sutvarkyti (=J. *dirba* k-ja r. tv., rašybos tvarkomoji komisija, j. d. rašybos komisija, jau *įsi-*

dirbus yra rašybos komisija, plg. linų *minamoji* mašina, tyrės *maišomasis* kotas (menturis) ir mašina linams minti, kotas tyrei maišyti). 72. Jie geriau moka valstybės *reikalus vesti,* negu mes.— Jie geriau už mus (nekaip mes, negu mes) moka valstybės *reikalais (dalykais) rūpintis,* valst. reikalus rikiuoti, tvarkyti... 73. Tas motoras *išvysto labai didelį greitumą* (=T. m. yra *labai greitas, l. greitai lekia, eina, bėga*). 74. Nuo ko pareina daugiausia tas jų *kalbos (istorijos) nežinojimas* (=k. ist. *nemokėjimas*)? 75. Ir jis yra didelis (didis) mūsų kalbos *žinovas* (=gerai *moka* mūsų kalbą, yra geras mūsų kalbos *mokovas* (mokėtojas), plg. „Gerkit, gerkit, *gėrovėliai* — šokit, šokit, *šokėjėliai*!" *Gulovas, palydovas* (vagono arba traukinio palydovas), *vadovas.* Ir mūsų kalbą jis gerai *moka; moka* — yra jos *mokovas*; čia jis viską gerai *žino,* apie v. g. nusimano — to visko geriausias žinovas jis tėra.

Šito straipsnio pastebėjimais, tikiuosi, pasinaudos, kur bus reikalinga, mūsų laikraščių redaktoriai ir bendradarbiai. Tikiu, jog ir keliolikai mūsų mókytojų ar šiaip mókytinių... pravartu būtų su jais arčiau pasižinti — kada-ne-kada imti kuriais-ne-kuriais šios vietos pažymėtaisiais kalbos dalykais naudotis mokykloje ir šiaip gyvenime. Dėl šitos rūšies kalbos dalykų bus ir smulkiau, tikiuos, čia kalbama tolėliau.

Rygiškių Jonas.

[„Kalba", 1930, t. I, sąs. 1, 31—36 psl.]

PASTABOS

1. Jablonskis čia turėjo galvoje 1903 m. „Varpo" Nr. 3, kuris buvo skirtas „Aušros" laikraščio dešimtmečiui paminėti. Šio straipsnio rankraštis yra Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto rankraščių skyriuje (E 272).

2. Nors Jablonskis neteikė literatūrinei kalbai *užduoties*, tačiau šis žodis ilgainiui ėmė vis dėlto įsigalėti ir šiuo metu gana plačiai vartojamas. Juo paprastai žymima konkretesnė, apibrėžtesnė sąvoka — tam tikras užduotas darbas bei darbo kiekis, tai, ką rusai vadina *задание*. Tuo tarpu *uždaviniu* dabar linkstama žymėti apskritai kokį nors kieno užsibrėžtą vykdyti darbą ar tikslą, būtent, tai, kas rusų vadinama *задача*. Toks šių dviejų žodžių vartojimas sąvokų diferencijacijos reikalui gali būti ir pateisinamas, juo labiau, kad *užduotis* iš raštų, kaip rodo didžiojo Lietuvių kalbos žodyno kartoteka, jau patekusi ir į gyvąją liaudies kalbą (plg. Jis neatliko savo *užduoties* — Viduklė, Padaryk rytojui tau paskirtą *užduotį*! — Šiluva ir kt.).

3. Dėl priešdėlio *da-* kilmės lingvistų tarpe ir mūsų laikais dar nėra visiškai vieningos nuomonės, bet patikimesnis atrodo jo kildinimas iš slavų kalbų (žr. *В. Мажюлис.* Происхождение приставки *da-* в балтийских языках. — „Вопросы славянского языкознания", вып. 3. Москва, 1958, стр. 127—133).

4. Įžymaus lietuvių liaudies poeto Kristijono Donelaičio pavardės rašymas ir tarimas gana ilgą laiką nebuvo paaiškėjęs ne tik Jablonskiui, bet ir kitiems tyrinėtojams. Iš pradžios Jablonskis, sekdamas A. Šleicheriu ir siedamas „Metų" autoriaus pavardę su *duonele*, patarė vadinti *Duonelaičiu*. Bet paskui (žr. 95 psl.) tą pavardę ėmė sieti su žemaičiuose sutinkama pavarde *Dónėla* ir iš šios pastarosios buvo linkęs kildinti lytį *Dónelaitis*. Vėlesnieji tyrinėjimai (žr. „Archivum Philologicum", 1935, V kn., 213—215 psl.) patvirtino tokį Jablonskio kildinimą, ir dabar visuotinai vartojama tiktai lytis *Dónelaitis*.

5. 1910 m. „Vilties" Nr. 124 (459) Jablonskis įdėjo „Atitaisymą" dėl žodžio *spausdiniai*. Tame „Atitaisyme" jis vietoje *spauzdinio* teikė vartoti

spaudinį, sakydamas, kad „Daiktavardžiai su galūne *-inys* žmonių kalboje padaromi iš pirminių veiksmažodžio liemenų — iš *spaud-*, *svied-*, *siu-*, *mezg-*,... (*spaudinys*, *sviedinys*, *mezginys*...), ne iš antrinių arba ir tolesniųjų — ne iš *spauzdin-*, *sviezdin-*, *siūdin-*, *megzdin-*..., ne iš tų liemenų, kuriuos gauname iš veiksmažodžių *spauzdinu*, *sviezdinu*, *mezginu*..." (žr. Jablonskio raštai, IV t. Kaunas, 1935, 64 psl.).

6. Rusų kalbos žodis *отчёт* dabar paprastai lietuviškai verčiamas *atãskaita* (rašoma ir sakoma: „Jis padarė susirinkime *ataskaitą*", „Po *ataskaitos* prasidėjo diskusijos" ir t. t.). Ir nors tokiu atveju tikslingiau būtų vartoti Jablonskio teiktąją *apýskaitą*, nes iš tikrųjų *atskaità* arba *atãskaita* turėtų reikšti visų pirma tai, kas nuo ko atskaitoma — *вычет*, *отчисление* (plg. dar „Gimtoji kalba", 1940, sąs. 9—10, 136 psl.), bet dabar toji *ataskaita* „apyskaitos" reikšme jau taip plačiai vartojama, jog vargu ar ir labiausiai spyriuojantis kalbininkams pavyktų ją išprašyti. Didelis *ataskaitos* paplitimas dabartinėje literatūrinės kalbos vartosenoje, be kita ko, paaiškinamas, tur būt, dar tuo, kad šio žodžio reikšmė asocijuojama su „atsiskaitymu", „atsiskaityti".

7. „Viltyje", išnašoje, pridėta tokia pastaba: „Šito straipsnio rašyba yra „Vilties" rašyba. — *Red.*" Matyt, kad arba Jablonskis derinosi prie šio laikraščio rašybos, arba redakcija spausdino Jablonskio straipsnį sava rašyba.

8. *Kariškio* vietoje Jablonskis iš pradžios teikė vartoti arba *karininką*, arba *karo žmogų*, bet paskui, į gyvenimo pabaigą, matydamas vis labiau įsigalint *kãrį*, šį pastarąjį žodį ir pats ėmė teisinti kalbos duomenimis. *Karininkas* ilgainiui įgavo „aficieriaus" reikšmę. Vartojant neblogai sudarytus žodžius *karys* ir *kareivis*, nėra būtino reikalo gaivinti Jablonskio smerktąjį ir darybos atžvilgiu sunkiau pateisinamą *kariškį*: *karỹs* gali visiškai atstoti rusų *воин*, *военный*, o kareivis — *солдат*.

9. Veikiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyvių vartojimas lietuvių kalboje ligi šiol dar nėra kaip reikiant ištirtas. Todėl klausimas, kada vartotini veikiamosios, o kada neveikiamosios rūšies dalyviai literatūrinės kalbos praktikoje dar ir dabar dažnai gali kelti abejonių. Jablonskis nei savo vadovėliuose, nei kalbos straipsniuose veikiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyvių reikšmės ir vartojimo skirtumų taip pat nėra aiškiau nusakęs: vadovėliuose jis paprastai tenkindavosi davęs didoką pluoštą pavyzdžių su dalyvinėmis konstrukcijomis, o straipsniuose — be kokių teorinių apibendrinimų ar taisyklių tiktai taisydavo, jo nuomone, netaisyklingus, taisytinus dalyvių vartojimo atvejus. Tad nenuostabu, kad kai kurie Jablonskio šios rūšies taisymai, ypač jo reikalavimas tokiuose posakiuose, kaip „Ieško *atsakančio* darbo", „Jie *priderančiai* elgiasi", „Jis viską *įtikinančiai* išdėstė" ir pan., nevartoti veikiamosios rūšies dalyvių ar iš jų padarytų prieveiksmių vietoje neveikiamosios rūšies lyčių (*atsakomò*, *prideramai*, *įtikinamai*...), kitiems kalbininkams rodėsi nepakankamai pagrįstas. Pvz., Pr. Skardžius, remdamasis gausiais senųjų raštų ir gyvosios kalbos duomenimis, teisino tokių pasakymų, kaip *atsakantis darbas*, *gaivinantis oras*, *spiegiantis balsas*, *priderančiai elgiasi*, *įtikinančiai sako*, *niekinančiai žiūri* ir kt., vartojimą (žr. „Švietimo darbas",

1926, Nr. 4, 396–400 psl. ir 1927, Nr. 11, 1237–1239 psl.). Bet pastarasis, pateikęs gausybę savo išvadas patvirtinančių pavyzdžių, irgi detaliau neišryškino veikiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyvių reikšmių ir nesuformulavo jų vartojimo taisyklių: apsiribojo daugiausia tik bendro pobūdžio teoriniais samprotavimais ir lietuviškų dalyvinių konstrukcijų palyginimu su atitinkamomis kai kurių kitų kalbų (lotynų, vokiečių) konstrukcijomis. Todėl visapusiškas veikiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyvių reikšmių ir vartojimo ištyrimas dar ir dabar yra labai aktualus ir neatidėliotinas uždavinys.

10. Gyvojoje liaudies kalboje ne visur su daugiskaitiniu daiktavardžiu *metai* vartojami dauginiai skaitvardžiai. Pvz., pietų-rytų Lietuvoje dažnai pasakoma ir: „*Dviem metam* rugių užteks" (Punià), Mirė *trijų, keturių, penkių... devynių* metų mergaitė" (Butrimonys, Jieznas). Todėl laikyti didele klaida tokių pasakymų nereikėtų, nors literatūrinės kalbos norma, žinoma, turėtų būti dauginių skaitvardžių lytys.

11. *Turtuõlis* yra niekuo dėtas žodis: jis sudarytas pagal tokius žodžius, kaip *drauguõlis* „draugas", *varguõlis* „vargšas" ir kt., ir sutinkamas gyvojoje liaudies kalboje, ypač tautosakoje (pvz.: „*Turtuoliui* tiesa nereikalinga: jis be jos amžių gerai pragyvena", „Atrodo iš kalbos *turtuolis*, o namie — *varguolis*" — Perlojos apyl., „Be bobos net *turtuolis* negyvena" — Raseinių apyl. ir t. t.). Todėl literatūrinės kalbos vartosenoje nėra jokio reikalo keisti jį *didžiaturčiu, turtininku* ar kokiu nors kitu žodžiu (plg. dar *K. Būga.* „Kalba ir senovė". Kaunas, 1922, 48 psl.).

12. *Žemvaldys* susidarytas XIX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais (sutinkamas „Aušroje" ir ypač dažnai „Varpe"), nusižiūrėjus į rusų *землевладелец*. Jo vietoje Jablonskis visą laiką teikė vartoti *dvãrininką* arba *žẽmininką*, bet pastarasis, kad ir būdamas gyvas žodis (užfiksuotas G. Milkaus, A. Juškos ir kt. žodynuose, be to, žinomas iš Skuodo apylinkių ir ankstesniųjų Prūsų Lietuvos raštų), vis dėlto labiau neįsigalėjo literatūrinės kalbos vartosenoje: šalia *dvarininko* kurį laiką tarybinės santvarkos metais buvo plačiai paplitęs ir *žemvaldỹs*. *Žemvaldžio* gajumą nulėmė ne tik jo sąsaja su rusų *землевладелец*, bet ir *žemininko* semantinis neapibrėžtumas: mat, *žẽmininkas* aiškiau nenurodo asmens santykio su žemės valdymu, ir *žemininku* gali būti vadinamas bet koks žmogus, besiverčiantis žemės darbu, nebūtinai tas, kuris iš žemės valdymo (ne iš darbo) turi pajamų, pelno. Dabar tiek žodis *dvãrininkas*, tiek ir *žemvaldỹs* jau pasitraukę iš aktyvosios lietuvių literatūrinės kalbos vartosenos.

13. Panašiai kaip *žemvaldys*, XIX a. pabaigos lietuvių periodinėje spaudoje atsirado ir žodis *žemdirbỹs* (plg. rusų *земледелец*), o iš šio *žemdirbỹstė* (rus. *земледелие*). Nors darybos atžvilgiu *žemdirbys* ir *žemdirbystė* ne visai įprasti dariniai, bet ilgainiui jie, būdami semantiškai aiškūs ir trumpesni (dėl to ir patogesni) už žodžių junginius *žemės dirbėjas* ir *žemės darbas*, gana plačiai paplito literatūrinėje kalboje. Todėl dabar nebėra tikslo prieš juos kovoti ar jų vengti kalbos praktikoje.

14. *Sąskaitoti* — tai paties Jablonskio sudarytas naujadaras, plačiau nepaplitęs lietuvių literatūrinės kalbos vartosenoje; jo (kaip ir *skaitliuoti*) vietoje ilgainiui visuotinai įsigalėjo žodis *skaičiuoti*. *Sąskaitoti* visai gerai galėtų tikti sąvokai „sąskaitas tvarkyti, свести счёты" reikšti (tokia reikšme, šis žodis dabar, rodos, kai kur ir vartojamas).

15. *A. R.* — Albinas Rimka, vienas iš buržuazinių ekonomistų.

16. *Emša* — rašytojo Marcelino Šikšnio slapyvardis.

17. Pasakymas *iš pažiūros* yra gana plačiai vartojamas liaudies kalboje, ypač pietų-rytų Lietuvoje (plg. „*Iš pažiūros* nieko bernas" — Nemajūnai, „*Iš pažiūros* nieko sau" — Skāpiškis, „*Iš pažiūros* ne kas, ale užsišnekyk" — Daukšiai, „*Iš pažiūros* nieko sau arklys" — Panevėžio apyl., „Mano panytėlė graži *iš pažiūros*" — Salōčiai ir kt.). Todėl tais atvejais, kai šis pasakymas reiškia „iš išvaizdos, iš išorės, с виду", keisti jį bendratimi *pažiūrėti*, mums rodosi, nėra pakankamo pamato (plg. dar „Aš jį *iš mātymo* pažįstu" — Alksnėnai, „*Iš eigasčio* jį pažinau" — Grūžiai, „Tave *iš eisenos* pažįstu" — Daukščiai ir pan.).

18. Senesnis ir gyvesnis yra pasakymas *vienu balsu* (plg. „Plebanus kunigus *wenu balsu* praschiikiet..." — Mažvydas; „Giedokem *wienu balsu* schirdies dugnu..." — B. Vilentas ir kt.). Bet nepeiktinas ir dabar literatūrinėje kalboje plačiai vartojamas prieveiksmis *vienbalsiai*: jis gali būti sudarytas iš būdvardžio *vienbalsis, -ė* (plg. A. Juškos žodyne randamą pasakymą „Kad vįns dainũja, bus *vįnbalsė* daina") taip kaip *pùsbadžiai, vienbasiai* iš būdvardžių *pùsbadis, vienbasis*.

19. *Druskius* — Adomo Jakšto-Dambrausko slapyvardis.

20. Dalelytės *nė* ir *nei* gyvojoje liaudies kalboje retai kur griežtai skiriamos: tose tarmėse, kur vartojama *nei*, paprastai nevartojama *nė* ir atvirkščiai. Todėl literatūrinėje kalboje taip pat galima būtų nedaryti skirtumo: galima būtų tenkintis viena plačiau vartojama *nei* (sakyti rašyti ir „Aš nenoriu *nei* valgyti", ir „Aš nenoriu *nei* valgyti, *nei* gerti"). Bet kadangi nuo Jablonskio sintaksės pasirodymo (1911) laikų, remiantis daugiausia žemaičių tarmėmis, toks skirtumas daromas, tai dabar nėra reikalo atsisakyti tradicinių įpročių literatūrinės kalbos vartosenoje.

21. Vietoje Jablonskio teiktosios *pradedamosios mokyklos* ilgainiui labiau įsigalėjo *pradžiõs* ir *pradinė mokykla*. Visi tie pavadinimai yra taisyklingi ir nesmerktini, bet literatūrinės kalbos norma vis dėlto reikėtų laikyti vieną kurią lytį. Mūsų nuomone, tokia normine lytimi galėtų likti bene labiausiai prigijusi liaudies kalboje ir darybos atžvilgiu tinkamiausia *pradžiõs mokyklà*.

22. Šiuo ir kitais panašiais atvejais dalyvio *sekantis,-ti* vartojimas gali būti pateisinamas, nes įvardžio *kitas* čia lyg ir nepakanka. Pvz., Jablonskio taisomajame sakinyje „Vaidinimas atidėtas *sekančiam* šeštadieniui" žodis *sekančiam* parodo, kad vaidinimas atidėtas tam šeštadieniui, kuris tuoj pat eis,

seks po šio kalbamojo šeštadienio. Ir jeigu šiame sakinyje *sekančiam* pakeistume įvardžiu *kitam*, tai tada būtų neaišku, ar vaidinimas atidėtas tuoj pat po kalbamojo einančiam, ar kuriam kitam, vėlesniam šeštadieniui. Tokią šio dalyvio vartoseną, pastebimą jau XVI–XVII a. lietuviškuose raštuose, žinoma, nulėmė literatūrinės kalbos praktikoje iškilęs reikalas tiksliau skirti sąvokas (plg. dar rusų *следующий день* ir *другой день*, vok. *folgender Tag* ir *anderer Tag* ir kt.).

23. Nors *apskrities* vietoje Jablonskis teikė *apygardą*, bet buržuazijos valdymo metais (taip pat ir pirmaisiais tarybinės santvarkos metais ligi 1950 m.) tam tikras administracinis-teritorinis vienetas buvo vadinamas tik *apskritim*. Dabar, įvedus naujus administracinius vienetus — *rajonus*, žodis *apskritis* plačiai jau nevartojamas.

24. Kaip šalia *pagálbos* turime *pagálbininką, pagálbininkę*, taip šalia *pagélbos* — *pagélbininką, pagélbininkę*. Ir vienos, ir antros lytys yra taisyklingos ir gyvojoje kalboje vartojamos (plg. „Svetima *pagalba* nešildo galvą" — Joniškis; „Dabar nė kokios *pagélbos* nėr iš jo" — Linkuvà, „Engėjui velnias patarėjas, sukčiai *pagelbinykai*" — Marcinkonys ir kt.). Literatūrinės kalbos normine lytimi reikėtų laikyti *pagálbą*, nes, kaip matyti iš senųjų raštų ir analoginių liaudies kalbos pavyzdžių, *pagélba* yra vėlesnis perdirbinys iš *pagálba* (plg. *šel̃pti* — *pašalpà, ger̃bti* — *pagarbà, sèkti* — *pãsaka* ir kt.).

25. *Sùeiga* yra senas ir plačiai tiek raštuose, tiek gyvojoje kalboje vartojamas žodis (plg. „... kłausîkimeg wel' iau kaip' swódbose *súeigose* mûsu turimesi łaikit'" — Daukšos Postilė 340, „Aš grįžtu iš *sueigos*" — Kupiškis, „Čia tikras kermošius ar bobų *sueiga*" — Batakių apyl., „Dainuoja per vestuves ar taip per kokią *sueigą*" — Vėliuona ir kt.). Todėl jo vengti ar keisti jį kokiu nors kitu žodžiu, rodosi, nėra jokio pagrindo.

26. Nors liaudies kalboje kai kur ir sutinkamas žodis *súokalbis* „susitarimas, susikalbėjimas" (pvz., „Kas do *suokalbis*, kad tu nepildai" — Simnas, „Vagis pas vagį vis ant *suokalbio* eina" — Liškiava, „Jų buvo *suokalbis*, abi vienokias skaras pirko" — Dusetos), bet savo daryba jis neįprastas (plg. *sutarti* — *sutartìs, santartìs, sántarvė; sutekėti* — *sántekis, sántakas, santakỹs* ir kt.). Todėl literatūrinei kalbai teiktinesnis, ypač „slapto susitarimo, заговор" reikšme, žodis *sąmokslas*.

27. *Žemaitija*, panašiai kaip ir *Aukštaitija, Prūsija*, yra nepersenìausi naujadarai, sudaryti analogiškai pagal tokius teritorinius pavadinimus, kaip *Lénkija, Vokietijà, Lãtvija* ir kt. Nors iš senųjų, XIV–XV a. istorinių šaltinių ir gyvosios liaudies kalbos težinomi tik *Žemaičiai, Aukštaičiai* ir *Prūsai*, bet nesmerktini žemaičių, aukštaičių ir prūsų gyvenamajam plotui, teritorijai, žymėti ir pavadinimai *Žemaitija, Aukštaitija, Prūsija* (plg. *ąžuolijà* „miškas, vieta, kur daug auga ąžuolų" — Butrimonių apyl., *beržijà* „beržynai, vieta, kur gausu beržų" — Kaltinėnų apyl. ir kt.). Kiek vėliau (žr. 118 psl.) ir pats Jablonskis griežtai nereikalavo vengti *Žemaitijos*.

28. Tiek Jablonskis, tiek kiti kalbininkai veiksmažodį *kainúoti* visuomet taisydavo į *kaštúoti, mokėti, káinoti* ar *atseĩti*. Bet literatūrinės kalbos prak-

tikoje iš visų tų veiksmažodžių pastaraisiais dešimtmečiais vis dėlto ėmė labiau įsigalėti „turėti kainą, vertę, kaštuoti“ reikšme peiktasis antrinės darybos veiksmažodis *kainúoti*. Taip atsitiko daugiausia dėl to, kad *kaštuoti* imta vengti dėl jo nelietuviškos kilmės (plg. lenkų *kosztować*, vok. *kosten*), o veiksmažodžių *mokėti* ir *kainoti* reikšmės ėmė kaskart vis labiau išsiskirti: *mokėti* dažniau pradėtas vartoti tik „atsilyginti, duoti už ką nors pinigus“ reikšme, o *kainoti* — „vertinti, nustatyti kainą“ reikšme. Šalia *kainuoti*, „kaštuoti“ reikšme, žinoma, dabar dar vartojamas ir veiksmažodis *atseiti*, bet pastarasis dėl savo daugiareikšmiškumo (plg. „Jam karvės *neatseĩna*“ — Dùsetos, „Man rytoj *atseĩna* važiuoti į miestą“ — Pùšalotas, „Nepatinka man bernelis, *neatseina* jo svirnelis“ — Vabalniñkas, „Man tas arklys brangiai *atsiẽjo*“ — Linkuvà ir kt.) yra linkęs užleisti vietą veiksmažodžiui *kainuoti*. Taigi dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos raidos tendencija kovą prieš *kainuoti* daro beprasmišką.

29. *Pašto palaida* — tai bene paties Jablonskio sudarytas terminas „pinigų siuntimo paštu“ ir „pinigų siunčiamojo blanko“ (rus. *перевод*, vok. *Postanweisung*) sąvokoms žymėti. Bet šio termino vietoje ilgainiui labiau prigijo *pašto perlaida*.

30. Nors Jablonskis visą laiką *viršáitį* keitė *vaitù* arba *viršilà*, bet buržuazijos valdymo metais tam tikro administracinio vieneto -- valsčiaus — viršininkas buvo vadinamas *viršaičiu* (Rytų Lietuvoje, apie Ukmergę, šis žodis gyvojoje kalboje turėjo, rodosi, ir „bandos viršininko, skerdžiaus“ reikšmę). Dabar žodis *viršaitis* yra nuėjęs į negrįžtamą praeitį.

31. Jablonskio teiktasis *bendramãnis*, jo paties sudarytas pagal tokius pavyzdžius, kaip *geradãris*, *lengvãtikis* ir kt., visais atžvilgiais yra neblogas žodis. Bet literatūrinės kalbos vartosenoje jam vis dėlto nepavyko išstumti verstinio *vienminčio* (plg. rusų *единомышленник*). Pastarajam įsitvirtinti, be kita ko, bus padėjusi, tur būt, ir ne visai vykusi analogija su *vienplaukiu*, *vienrankiu*, *vienturčiu*, *vienvardžiu*, *vienmečiu* ir kt. panašiais žodžiais, ir nežymus reikšminis skirtumas, apspręstas skirtingų tų žodžių sudedamųjų elementų (*bendras* + *manyti* ir *vienas* + *mintis*).

32. Kad prieveiksmis *nóriai* ne iš piršto išlaužtas žodis, bet tikras lietuvių kalbos faktas, sutinkamas tiek senuosiuose rašto paminkluose, tiek gyvojoje liaudies kalboje (apie Kùpiškį ir kitur), ir kad jo nėra reikalo būtinai keisti į *mielai*, *noringai*, *noromis* ar *su noru*, tai, dar Jablonskiui gyvam esant, įtikinamai buvo įrodęs Pr. Skardžius (žr. „Švietimo darbas“, 1927, Nr. 1, 57—58 psl.). Po to įrodymo, matyt, sutikęs su Pr. Skardžiaus nuomone, ir pats Jablonskis jau, rodos, daugiau netaisydavo *noriai*.

33. Tuos pastebėjimus, prof. J. Balčikonio tvirtinimu (žr. Jablonskio raštai, IV t., 1935, 346 psl.), rašė tuometinis „Vilties“ redaktorius Pr. Dovydaitis.

34. Nors *kitataũtis* iš tiesų susidarytas nusižiūrėjus į rusų žodį *инородец*, bet jis vis dėlto nėra vergiškas vertinys (paskiemeniui išverstas rusų

инородец būtų *kitagymis*). Todėl smerkti *kitatautį* vien už tai, kad jis sudarytas kitos kalbos įtakoje, netikslinga, juo labiau, kad šis žodis literatūrinėje kalboje jau senokai vartojamas (sutinkamas Vydūno, Vaižganto, ir kitų žymesniųjų lietuvių rašytojų kūriniuose). Antra vertus, be jo sunku ir išsiversti: *nerusas*, *nelietuvis*... anaiptol dar neišreiškia bendros „kitos tautos žmogaus kilmės“ sąvokos.

35. Jablonskio teiktasis naujadaras *pártininkas*, kad ir neblogai sudarytas, vis dėlto plačiau neprigijo. Literatūrinėje kalboje partijai priklausantis žmogus dabar dažniausiai vadinamas *partijos nariù* arba tiesiog *partiniù* (sudaiktavardėjęs būdvardis), o gyvojoje liaudies kalboje — *partiẽčiu*, *partyviù* ar dar kaip kitaip. Literatūrinės kalbos normine lytimi, be abejo, laikytina *partijos narys*.

36. Neperseniausiai (rodos, XX a. pradžioje) pasirodęs naujadaras *mokytojáuti* dabar plačiausiai vartojamas tiek literatūrinėje, tiek liaudies šnekamojoje kalboje. Jis visai neblogai sudarytas iš daiktavardžio *mokytojas*, pagal tokius analoginius pavyzdžius, kaip *artójas — artojáuti*, *audė̃jas — audėjáuti*, *kùnigas — kunigáuti*, *siuvė̃jas — siuvėjáuti* ir kt.. Todėl šiuo atveju sekti Jablonskiu ir kalbos duomenimis pateisinamą bei parankų veiksmažodį *mokytojauti* visada keisti ištisu posakiu *mokytojo darbą dirbti* nėra jokio reikalo.

37. Gyvojoje kalboje sutinkama tiek *ištvermė̃*, tiek *patvarà* (plg. „Esi ožio *ištvermė̃s*, o kiaulės padermės“ — Valkininkai, „Toks darbas daug *patvarõs* reikalauja“ — Kairiaĩ ir kt.); tiedu abu žodžiai gana plačiai vartojami ir raštuose. Todėl vieną katrą jų keisti kitu nėra pagrindo. Literatūrinėje kalboje galima būtų tiktai diferencijuoti jų vartojimą: kalbant apie gyvus daiktus, vartoti *ìštvermę*, o apie negyvus — *pãtvarą* (taip, rodos, dabar ir linkstama daryti: dažniau sakoma „didelės ištvermės, ištvermingas žmogus“).

38. Prieveiksmis *nuodugniaĩ* nėra kaltinis naujadaras, kaip manė iš pradžios Jablonskis ir kai kurie kiti kalbininkai (žr. „Gimtoji kalba“, 1933, 8 sąs., 127—128 psl.). Šalia būdvardžio *nuodugnùs* „iš pačių gelmių, iš padugnių“ gyvojoje liaudies kalboje sutinkamas ir prieveiksmis *nuodugniaĩ* „iš padugnių, iš pamatų, visapusiškai, atidžiai, nuosekliai“ (plg. „*Nuodugniaĩ* pasakoja“ — Daukšiaĩ, „Reikė viską *nuodugniaĩ* peržiūrėt, gal būt ir atsiradę raštai“ — Veiveriaĩ, „*Nuodugniaĩ* darbą dirbdamas, daug ilgiau užtrunki“ — Kėdáiniai ir kt.). Todėl *nuodugniai* visiškai nevengtinas žodis literatūrinės kalbos vartosenoje; nevengė jo vėliau nė pats Jablonskis (žr. 394 psl.).

39. Jablonskis čia neteikė *príešo*, rodos, dėl to, kad senuosiuose lietuvių raštuose ir žodynuose (pvz., K. Širvydo, F. Hako, P. Ruigio, K. Milkaus, G. Neselmano ir kituose) paprastai terandamas užfiksuotas tik *príešininkas* arba *nẽprietelius*. Bet gyvojoje liaudies kalboje ir tautosakoje vis dėlto ne retai sutinkamas ir *priešas* (pvz.: „Drįstu, drįstu ateit dieną, bijau eiti vakare, bijau sutikt savo *príešą*, bijau padėt galvelę“ — iš Šimkáičių apyl. užrašytos dainos; „Mažiau kalbėsi — mažiau *príešų* turėsi“ — priežodis iš Betýgalos, Ramýgalos apyl.; „Būk atsargus su *príešais* ir ne perdaug atviras

su draugais" — Krosnõs apyl. ir t. t.). Kad *priešas* gali būti senas žodis, tai rodo M. Daukšos raštų *prìšauti* „priešintis", *prìšavimas* „priešinimasis", *prìšus* „priešingas" (pastarasis būdvardis greičiausiai ir atsiradęs iš daiktavardžio *prìšas*, taip kaip, sakysim, *darbùs, godùs, kvapùs*... iš *dárbas, gõdas, kvãpas*). Todėl vengti *priešo* nėra jokio pagrindo, juo labiau, kad dabartinėje literatūrinėje kalboje pastebimas polinkis net skirti *priešą* „враг, Feind" nuo *priešininko* „противник, Gegner".

40. Kas buvęs šiuo kriptonimu pasirašiusio straipsnio autorius, — tikrai nežinoma. Kai kas spėjo, kad Gabrielė Petkevičaitė — Bitė, bet ji, prof. J. Balčikonio tvirtinimu (žr. Jablonskio raštai, t. IV. Kaunas, 1935, 346 psl.), neprisiminusi, kad būtų tą straipsnį rašiusi.

41. *Nefilologas* — bene Juozo Bagdono (anksčiau rašiusio straipsnius kalbos klausimais „Varpe" ir pasirašinėjusio *Ne-Philologas*) slapyvardis, o *Perkūnėlis* — Jono Vanagaičio ar Broniaus Prapuolenio slapyvardis (ir vienas ir antras apie 1910 metus pasirašinėjo šiuo slapyvardžiu).

42. Prieveiksmis *paviẽniui* (ir *pavieniuĩ*) gyvojoje liaudies kalboje turi keletą reikšmių: „po vieną", „į priekį, į tą pusę, kur einama", „atskirai, skyrium" (plg. „Skaitykit *pavieniuĩ*" — Obeliai, „Jei tvora būtų *paviẽniui* iškrypusi, arkliai sušoktų į pievą". Nuvažiavęs pirmą sykį į tokį didelį miestą nežinai žmogus, ar *paviẽniui* eiti, ar atgal trauktis" — Stribiškė, Telšių apyl. ir kt.). Literatūrinės kalbos vartosenai teiktina pagrindinė šio prieveiksmio reikšmė — „po vieną".

43. Kad žodis *gyvū̃nas* būtų dirbtinis, to, rodos, negalima pasakyti: jis žinomas iš Miroslãvo, Pociūnė̃lių, Príenų ir kitų apylinkių gyvosios kalbos (žr. Lietuvių kalbos žodynas, t. III, G — H, Vilnius, 1956, 386 psl.).

44. Lytys *vieneri, vienerios, kiekvieneri* yra analogijos rezultatas; jos atsiradusios pagal *dveji, treji, ketveri, penkeri*... Kad *vieneri, vienerios* būtų nesutinkamos gyvojoje kalboje, to vis dėlto negalima tvirtinti: A. Juškos žodyne užfiksuotas posakis „*Vjneri* ratai te stovi ant dvara", taip pat apie Butrimonis — Nemajūnus — Punią nugirsti pasakymai „Jis *vienerias* kelnes jau sunešiojo", „Pasiūk man *vieneris* marškinius" ir kt. rodo, kad tos analoginės lytys gali būti ne vien tik raštų kalbos padaras. Antra vertus, išvestinis prieveiksmis *vieneriopai* vartojamas jau M. Daukšos, D. Kleino ir kt. senuosiuose raštuose, rodo ir ne visai jauną tų lyčių amžių. Todėl vargu ar verta vengti jų dabartinėje literatūrinėje kalboje prie daugiskaitinių daiktavardžių (pluralia tantum)?

45. Šalia daugiskaitos lyties *knỹgos* jau nuo XVII a. lietuviškuose raštuose vartojama ir vienaskaitos lytis *knygà* (vienaskaitos lytis sutinkama S. Chilinsko biblijoje, 1653m. „Knygoje nobažnytės", S. Daukanto, M. Valančiaus, J. Juškos, L. Ivinskio ir vėlesniuose raštuose). Gyvojoje liaudies kalboje taip pat daug kur vartojamos vienaskaitinės šio žodžio lytys. Todėl nėra jokio reikalo grįžti į žilą senovę ir teikti tiktai *knygàs* juo labiau, kad ir slavų kalbose, iš kurių atkeliavęs šis žodis, jau gana seniai pažįstama vienaskaita (žr. „Švietimo darbas", 1927, Nr. 5, 443 — 450 psl.).

46. Siekinys (supynas) sutinkamas M. Mažvydo, B. Vilento, J. Bretkūno ir kai kurių kitų vėlesniųjų lietuvių rašytojų raštuose. Iš dabartinių rytiečių tarmių siekinys bene dažniausiai vartojamas puntininkuose (neturi jo tik vakarinis puntininkų pakraštys).

47. Tokie pasakymai, kaip „Mokytojas *sėdi ant kėdės*", „Mokinys *rašo ant lentos*" ir pan., gali būti visiškai pateisinami, nes lietuvių kalboje prielinksnis *ant* daugiausia vartojamas žymėti vietai ar daiktui, ant kurių kas nors yra dedama, dirbama, vyksta (plg. dar „*Ant vežimo sėdėjo*", — Suvainiškis. „Už skobnelių sėsčiau *ant aukštų suolelių*", — iš liaudies dainos ir kt.). Tiesa, panašiais atvejais gali būti vartojamas ir vietininkas (plg. „Kieno *suole* sėdi, to ir giesmę giedi"), bet vietininku šiaip ar taip vis dėlto labiau linkstama verstis tada, kai norima pažymėti kokį daiktą esant viduje, pvz., „Naktį *lovoje* guliu", „*Stotyje* prisikimšę žmonių", „Vaikai *upėje* maudosi" ir t. t.

48. Dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje vietoje Jablonskio teiktojo *praleidėjo* labiau įsigalėjęs terminas *laidininkas*.

49. Čia Jablonskis žodį *atsargà* taisė viso sakinio stiliaus sumetimais. Šiaip kitur Jablonskis šio žodžio, rodos, nėra smerkęs ir kartais jį pats vartodavęs „sántaupų, rezervo" reikšme.

50. Pasakymas, kad vokiečių kalbininkai (čia Jablonskis greičiausiai turėjo galvoje A. Šleicherį) esą įvedę rašmenis y, ū, yra ne visai tikslus: ilgąjį „i" dažnai žymėjo y (ygreku) jau Jonas Rėza (1576 — 1629) savo psalmyne („Psalteras Dowido", 1625), o ilgąjį „u" (su brūkšneliu viršuje (ū)) retkarčiais pažymėdavo jau Baltramiejus Vilentas (miręs 1587m.) savo raštuose. A. Šleicheris (1821 — 1868), vėliau — A. Becenbergeris, A. Leskynas, K. Brugmanas ir kiti vokiečių kalbininkai ėmė tiktai dėsningai žymėti rašmenis ū, y.

51. Prieveiksmis *įvairiópai* sudarytas, be abejonės, iš naujadarinio būdvardžio *įvairiópas*, kuris savo ruožtu atsiradęs iš analogijos pagal tokius skaitvardinės ar įvardinės kilmės būdvardžius, kaip *dvejópas, trejópas, šimteriópas, keleriópas, daugeriópas, tūleriópas, visokeriópas* ir kt. Taigi darybos atžvilgiu šalia *įvairiaĩ* yra įmanomas ir prieveiksmis *įvairiopai*. Literatūrinėje kalboje jis pateisinamas dar ir todėl, kad juo galime išreikšti ir kiek skirtingą sąvoką: *įvairiai* — tai „разно, по разному", o *įvairiopai* — „разнообразно, įvairiu būdu".

52. Jablonskio teiktasis dvigubų priebalsių rašymas kitų kalbų kilmės žodžiuose ilgainiui vis dėlto neprigijo lietuvių rašyboje, ir dabar tokius žodžius, kaip *galus* (lot. *gallus*), Meka (arab. *Mekka*), Piras (gr. Πύρρος), *Sula* (lot. *Sulla*), *Šileris* (vok. *Schiller*), *Ruso* (pranc. *Rousseau*), *moto* (ital. *motto*) ir kt. rašome be vadinamųjų rašybinių geminatų.

53. Jablonskis neteikė vartoti *galimýbės* (panašiai kaip vėliau *nepriklausomybės*) dėl nevisai įprastos šio žodžio darybos: mat, gyvojoje liaudies kalboje iš neveikiamosios rūšies dalyvių su priesaga *-ybė* nelinkstama darytis abstrakčios reikšmės daiktavardžių (daugiausia jų daromasi iš būdvardžių,

pvz.: *baisýbė, brangýbė, kantrýbė, puikýbė, tuštýbė...*, rečiau — iš daiktavardžių, pvz., *šunýbė* ir kt.). Bet reikia pasakyti, kad *galimybės* Jablonskiui vis dėlto nepavyko išvyti iš lietuvių literatūrinės kalbos vartosenos. Nepavyko, tur būt, dėl to, kad, viena, šitas naujadaras pasirodė esąs reikalingas kaip specialus filosofijos terminas „возможность, Möglichkeit, possibilité" sąvokai reikšti, o antra, kad ir šiaip literatūrinės kalbos praktikoje ne visais atsitikimais jį galėjo atstoti *galėjimas, galėti* ar kiti gyvosios kalbos pakaitai (pvz., pasakyme „Sunku iš anksto numatyti visas *galimybes*" nebetinka nei *galėjimas*, nei *galėti*. Taip pat skirtingą prasmę kartais gali turėti ir tokie pasakymai, kaip „Jis *gali* mokytis" ir „Jis turi *galimybių* mokytis"). Todėl dabar, kai ta *galimybė*, kelis dešimtmečius ištvėrusi atskirų kalbininkų persekiojimus, gana plačiai vartojama tiek rašomojoje, tiek šnekamojoje literatūrinėje kalboje, žinoma, nėra pagrindo jos vengti (ypač kaip specialaus termino).

54. Gyvojoje liaudies kalboje šalia *garsùs, gar̃siai* yra *balsùs* „garsus", *bal̃siai* „garsiai" (plg. „*Balsùs* garsas" — Dùsetos, „Labai *bal̃sią*, armoniką įsitaisė" — Grū́žiai, „*Nebal̃siai* kalba" — Ėriškiai, „Nesriaubk taip *bal̃siai* — Joniškėlis, „Skaityk *bal̃siai*, ne patylom" — Panemùnis, Pandėlio raj. ir kt.; žr. Lietuvių kalbos žodynas, I t. Vilnius, 1941, 493 psl.). Todėl šalia norminių vakarietiškųjų lyčių *garsùs, gar̃siai* literatūrinėje kalboje, ypač tam tikruose jos stiliuose (pvz., grožinės literatūros stiliuje), nevengtinos ir lytys *balsus, balsiai*.

55. Apie tai, kad tokiais atvejais pateisintinas ir pobūvio naudininkas žr. Jablonskio „Rinktinių raštų" I t., 90 pastabą.

56. Jablonskis čia ir kitur taisė ne patį veiksmažodį *manýti*, bet nevykusį šio veiksmažodžio vartojimą „tartis, dėtis" reikšme, nes gyvojoje liaudies kalboje *manyti* paprastai tereiškia tik „galvoti" (plg. „O *manaĩ* dabar jam gyvent blogai?" — Naviniñkai, Kalvarijos raj.; „Daug *mãno*, o mažai padaro" — Zapýškis; „*Nemanýk*, berneli, kad aš tavo būdui" — Utena ir kt.).

57. „*Laužyti rankas*" yra gyvas liaudies posakis, ypač dažnai sutinkamas tautosakoje ir grožinėje literatūroje, pvz.: „Sunkūs darbeliai *rankeles laužo*, rūstūs žodeliai širdelę spaudžia" (Švenčiónys), „Išėjo motutė ant didžio dvarelio, senas *rankas laužydama*, ašaras liedama" (Iš dzūkų dainos), „Ir sielvarte baisiam tu *laužysi rankas*" (S. Nėris), „Taip *nelaužyk* sau rankų, kaip beržo šakas..." (Maironis) ir t. t. Todėl vengti šio gyvo idiominio posakio nėra jokio pagrindo.

58. Žodis *draũgas* lietuvių kalboje turi ne vieną reikšmę: be „tavoriščiaus", t. y. „bendro darbo ar bendros idėjos žmogaus, bendrininko", jis kartais reiškia dar ir „bičiulį, gerą draugą" (žr. Lietuvių kalbos žodynas, II t. Vilnius, 1947, 448 psl.). Todėl čia Jablonskio taisomuosiuose sakiniuose *draugas* galėtų būti ir nekeičiamas *bičiuliu*.

59. Jablonskis ne vienoje vietoje tvirtino, kad prielinksnio *virš* nepažįstanti liaudies kalba ir kad jis rašytojų esąs iš piršto išlaužtas. Bet toks

tvirtinimas ne visiškai pagrįstas: aukštaičių vakariečių, rytiečių ir viduriečių tarmėse *virš* (sutrumpėjęs iš *viršum* ar *viršuje*) kartais vartojamas ir prielinksniu, pvz., „Kregždės laksto *virš* vandens" – Subačius, Virbalis, „*Virš* Nemuno stovi rūkas" – Punià ir kt. (plg. dar „Lekia gulbins *virš* medelių, neš vainiką ant sparnelių" – iš liaudies dainos). Todėl tokiais atvejais, kai prielinksnis *virš* reiškia „ties kuo nors, viršum ko nors" jo galima nevengti ir literatūrinės kalbos vartosenoje. Kas kita, žinoma, tokie verstiniai pasakymai, kaip „Jis gavo *virš* šimto rublių", „Jis išdirbo *virš* pusės normos" ir pan., kur prielinksnį *virš* jau sunku pateisinti gyvosios kalbos duomenimis.

60. Dabartinėje literatūrinėje kalboje *baltgudžio, gudo* vietoje įsigalėjęs tautovardis *báltarusis.*

61. Apie *etimologijos* termino reikšmę Jablonskio raštuose žr. „Rinktinių raštų" I t., 21 pastabą.

62. Gyvojoje liaudies kalboje su veiksmažodžiu *skaudėti* vartojamas ir vardininkas, ir galininkas (plg. „Muzikantui iš nakties *skauda galva* iš peties" – Kruopiaĩ, „Mon *pelvs skaud*" – Kretingà, „*Skaust* man galvelė" – iš liaudies dainos... ir „Man *skauda ranką*" – Virbãlis, „Ko dejuoji, ar galvą *skaustat*" – Žemaitė, „Oi *skauda skauda* mano *galvelę*" – Valkininkai ir kt.). Bet įprastesnis ir aukštaičių tarmėse dažnesnis yra galininkas. Todėl Jablonskis literatūrinės kalbos reikalui ir teikė vartoti tą veiksmažodį su galininku (plg. dar jo pastabą šio tomo 396 psl.).

63. *Padėtis* iš gyvosios kalbos težinoma tik „pãdėlio, põdėlio, padedamosios vietos" reikšme (plg. „Jonuks matė, kur padėtis" – Vilkaviškis). Bet iš užrašytos smulkiosios tautosakos matyti, kad šis žodis vartojamas ir „padėjimo, būklės, положение, Lage" sąvokai žymėti (plg. „Bloga *padėtis* ir gerą žmogų iš kelio išveda" – Raudóndvaris, Kùpiškis, Survìliškis; „Bloga *padėtis* ir geras akis pagadina, ir mažą vaiką vogti išmokina" – Jõniškis, Ašmenà, Raséiniai). Darybos atžvilgiu *padėtis* taip pat pateisinama (kaip šalia *buvimas* turime *butis*, šalia *sutarimas* – *sutartis*, šalia *prapuolimas* – *prapultis*... taip ir šalia *padėjimo* – *padėtis*). Todėl dabar nėra jokio reikalo *padėtį* keisti *padėjimu*, juoba, kad *padėtis* yra trumpesnis, parankesnis žodis ir, be to, „положение, Lage" reikšme plačiai paplitęs dabartinės literatūrinės kalbos vartosenoje.

64. Šis straipsnis pirma buvo išspausdintas „Lietuvos" dienraštyje, (1926 m. Nr. 26), o paskui su nežymiais pakeitimais „Švietimo darbo" žurnale (1926 m. Nr. 6). Čia paimtas tekstas iš šio pastarojo žurnalo.

65. Senuosiuose raštuose ir kai kur gyvojoje kalboje sutinkamas žodis *rãkas* „laikas, metas, terminas" (plg. „Jau *rakas* viščiukams išsiristi" – Veiveriaĩ, „Mūs piemuo visada *rakù* gena galvijus" – Liškiavà, „Žąsies *rakas* ilgesnis už vištos" – Kvėdarna ir kt.) yra skolinys iš baltarusių *рок* arba lenkų *rok*. Dabartinėje literatūrinėje kalboje šis žodis beveik visai nevartojamas.

66. Jablonskio čia kalbama apie ano meto lietuvių fašistinės tautininkų partijos leidžiamus raštus.

67. Iš gyvosios kalbos *gaĩvalo* (etimologiškai, be abejo, susijusio su *gaivìnti* „daryti gajų, gaivų, gydyti“, *gaivùs* „gajus, patvarus, vikrus, gyvas“, *gývas* „turintis gyvybę, gyvenantis“, kurie savo ruožtu neatsietini nuo *gýti*) težinomos tik dvi reikšmės: 1. „gyvis, gajus padaras“ ir 2. „silpna būtybė“ (žr. Lietuvių kalbos žodynas, III t. Vilnius, 1956, 44 psl.). Bet raštuose jau nuo XIX a. pabaigos šis žodis imamas vartoti taip pat „elemento“, „nesuvaldomos gamtos jėgos, stichijos“, „prado“ ir kitomis reikšmėmis. Pastarosiomis reikšmėmis paskui pradėtas vartoti ir iš *gaivalo* susidarytas būdvardis *gaĩvališkas*, nors tos reikšmės, reikia pasakyti, atsirado lenkų *żywioł* „stichija, elementas“ įtakoje (žr. E. Fraenkel. Litauisches etymologisches Wörterbuch“. Göttingen, 1955, 2 sąs., 154 psl.).

68. Žodį *nepriklausomýbė* Jablonskis anksčiau ir pats vartojo (žr. 108 psl.), bet paskui jo vietoje ėmė teikti *nepriklaũsymą, nepriklausomùmą*. Ilgainiui vis dėlto labiau įsigalėjo ir ligi šių dienų plačiau vartojamas *nepriklausomybė* „nepriklausymo, независимость, Unabhängigkeit“ sąvokai reikšti.

69. Šie Jablonskio „Mūsų kalbos žodynėlio dalykai“ 1929 m. buvo išleisti Kaune ir atskira knygele (101 psl.).

70. Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos norminė lytis yra *lygýbė*, o ne *lýgybė*.

71. Tarybinės santvarkos metais šis miestas pavadintas įžymaus lietuvių revoliucinio veikėjo V. Mickevičiaus-Kapsuko vardu — *Kapsukas*.

72. Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos norminės lytys yra *niekuomèt, visuomèt*. Joms įsigalėti daugiausia bus padėjusios tokios analoginės lytys, kaip *anuomet, anuosyk, kuomet, tuomet*... (su dvibalsiu *uo*).

73. Toks Jablonskio teiktasis šių žodžių rašymas ir tarimas vis dėlto neįsigalėjo lietuvių literatūrinės kalbos praktikoje; dabar rašome ir tariame *tóbulas, tobulė́ti, tóbulinti* (su trumpuoju *u*.)

74. *Esýbė* „esimo, buvimo, būtybės (lot. essentia)“ reikšme vartojama M. Daukšos, K. Širvydo, S. Daukanto ir kituose raštuose; sutinkama ji kur-ne-kur „gyvo daikto“ ar „dvasios“ reikšme ir gyvojoje liaudies kalboje (apie Ramýgalą, Rùmšiškes). Todėl šalia žodžio *būtýbė* „gyvas daiktas, живое существо, Lebewesen“ gali būti vartojamas ir *esybė*, ypač kaip specialus terminas „buvimo, būties, бытиé, Sein“ sąvokai reikšti (apie šio žodžio darybą žr. „Švietimo darbas“, 1929, Nr. 3, 235 psl.).

75. Kad žodis *keliáuninkas* (*keliaunýkas*) nevengtinas ir kad jis, kaip ir kai kurie kiti priesagos — *auninka* — dariniai (pvz., *smarkaunim̃kas* „smarkininkas“ — Salantai, *žvejaunim̃kas* „žuvininkas“ — Šakýna ir kt.), gali būti lietuviškos kilmės, — apie tai rašė K. Būga (žr. jo „Kalba ir senovė“ Kaunas, 1922, 49 psl.) ir Fr. Skardžius (žr. „Švietimo darbas“, 1927, Nr. 1 58—61 psl. ir 1929, Nr. 3, 235—237 psl.; taip pat jo „Lietuvių kalbos

žodžių daryba". Vilnius, 1941, 148—149 psl.). Sutinkant su tuo, vis dėlto reikia pridurti, kad literatūrinės kalbos reikalui parankesni ir teiktinesni plačiau gyvojoje kalboje vartojami žodžiai *keliáutojas* ir *kelcĩvis*.

76. Dėl *viẽdro* slaviškos kilmės (iš baltarusių *begpó*) šiuo metu niekas neabejoja. Bet dėl *kibiro* etimologijos yra pareikšta skirtingų nuomonių: vieni kalbininkai (pvz., J. Zubatý, F. Solmsenas, A. Briukneris) jį sieja su veiksmažodžiu *kabė́ti*, o kiti (pvz., E. Frenkelis)—su latvių *ciba* „apvalus medinis indas", serbų *čьban* „skysčių saikas, sextarius", rusų *жбан* „medinis ąsotis" (žr. *E. Fraenkel*. Litauisches etymologisches Wörterbuch. Göttingen, 1955, 4 sąs., 250 psl.).

77. Veiksmažodis *siuvėjáuti* vis dėlto sutinkamas kur-ne-kur pietinėje Lietuvos dalyje (plg. „Jam reik musios gaudzyc, ne *siuvėjáuc*"—Lė́ipalingis, „Jis ty tris dienas *siuvėjavo*"—Butrimónys). Be abejo, tai nesenas padaras, atsiradęs gyvojoje kalboje ėmus plačiau vartoti *siuvėją* vietoje *kriaučiaus*.

78. Veiksmažodį *priparodyti*, prof. J. Balčikonio nuomone, pirmasis, rodos, pradėjo vartoti A. Jakštas-Dambrauskas (žr. Jablonskio raštai, V t., Kaunas, 1936, 246 psl.)

79. Dėl *turtuõlio* vartojimo žr. 11 pastabą.

80. Kad *prótėvis*, *prókalbė* yra niekuo nedėti žodžiai, apie tai jau ne kartą buvo rašyta (žr. „Švietimo darbas", 1928, Nr. 7, 804 psl.; ten pat, 1929, Nr. 3, 240—241 psl.; „Gimtoji kalba", 1937, Nr. 1, 8 psl.). Ir iš tikrųjų *protėvis*, kaip ir *prósenis*, *prósenelis* ar *prósenolis*, yra gyvas liaudies kalbos žodis (žinomas iš žemaičių ir aukštaičių tarmių), kurio ilgą laiką nė pats Jablonskis netaisė. Tiktai į gyvenimo pabaigą Jablonskiui pasirodė įtartina šio žodžio priešdėlio *pro-* reikšmė: sulyginęs *prótėvį* su *próšvaista*, *próperša*, *próveža*, *prótarpiu* ir kt. panašios darybos žodžiais ir pastebėjęs tam tikrą priešdėlio reikšmės skirtingumą, jis ėmė abejoti *protėvio* gerumu. Bet tos abejonės neturėjo pakankamo pamato, nes, kaip rodo kitų indoeuropiečių kalbų faktai, priešdėlis *pro-* iš senų senovės turėjęs lietuvių kalboje ir „pirma, prieš, vor" reikšmę (plg. sl. *pra-dědъ*, *pra-baba*, gr. Πρω-πέρυσι „prieš dvejis metus", sanskr. *prá-napat* „proanūkis, provaikaitis", t. p. dar liet. *pró-pernai* „vorvorjährig" ir kt.). Dėl tos pačios priežasties nesmerktinas ir K. Jauniaus susidarytas kalbotyros terminas *prókalbė*.

81. Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos norminė lytis yra ne *ūgdyti*, bet *ugdýti* (su trumpuoju „u").

82. Ar čia Jablonskis buvo teisus, keisdamas būdvardį *júodas* į *álkaną*, sunku ką nors tikra pasakyti, neturint po ranka viso jo taisytojo teksto. Viena tik galima pastebėti, kad būdvardis *juodas* tiek gyvojoje liaudies kalboje, tiek ypač grožinėje literatūroje labai dažnai vartojamas metaforiškai, perkeltinėmis „sunkaus, vargingo, liūdno, niūraus" ir kt. reikšmėmis (pvz., sakoma rašoma: *juodos mintys*, *juodas gyvenimas*, *juodi laikai*, *juodos dienos* ir t. t.). Todėl tokiuose liaudiniuose pasakymuose, kaip „Ar pasilikai *juodai dienai*?", „Užsidirbau pinigų, reiks pasidėti *juodai dienai*" (t. y. senatvei ar

šiaip sunkesniam laikui), jokiu būdu negalima taisyti idiominės samplaikos *juodai dienai,* nes čia *júodai* visiškai gali nereikšti „alkanai“ (dienai).

83. Nors *daryti pranešimą* yra negyvas pasakymas, bet jo vis dėlto negali visais atvejais atstoti veiksmažodis *pranešti,* plg. „Draugijos pirmininkas *padarė pranešimą*“ ir „Draugijos pirmininkas *praneše* (ką nors)“. Panašus reikšminis skirtumas yra ir tarp pasakymų *kelti klausimą* ir *klausti, daryti bandymą* ir *bandyti, duoti sutikimą* ir *sutikti, rengti minėjimą* ir *minėti, priimti nutarimą* ir *nutarti* ir kt. Todėl literatūrinės kalbos praktikoje tokie pasakymai (tokios veiksmažodžio ir veiksmažodinio daiktavardžio konstrukcijos) neišvengiami.

JABLONSKIO „RINKTINIŲ RAŠTŲ" II TOMO ALFABETINĖ TAISOMŲJŲ KALBOS DALYKŲ RODYKLĖ

A

E, Ė

F

G

CH

I, Į, Y

L

M

N

O

P

Š

T

U

V

Z

Z

TURINYS

1915

1917

1919

1920

1921

1922

1923

1924

1925

И. ЯБЛОНСКИС
ИЗБРАННЫЕ СОЧИНЕНИЯ
т. II
На литовском языке
Госполитнаучиздат, Вильнюс, 1959.

Redaktorė *E. Brazaitė*
Dailininkė *Vl. Černiauskaitė*
Techn. redaktorius *J. Kasmauskas*
Korektorės *E. Vaitkūnienė* ir *I. Burnelytė*

Leidinys Nr. 5233 Tiražas 10 000 egz.
Pasirašyta spausdinti 1959.IX.21. LV 02406
Popier. 60×92/16 = 17,5 pop. l.; 35 sp. l.; + 1 įklija,
36,83 apsk. l. l. 24 089 ženkl. 1 sp. l. Kaina Rb. 16.85
Kaina Rb 16, 85

Spaudė valst. K. Poželos v. sp. Kaune, Puškino g. 11
Užsak. Nr. 900.